
HERMANN HESSE
Jocul cu mărgele
de sticlă

Hermann Hesse

Jocul cu mărgele de sticlă

Traducere ***Ion Roman***

O încercare de biografie a lui Josef Knecht, magister ludi, *împreună cu scrierile postume ale lui Knecht publicate de* Hermann Hesse

Celor ce vizitează Orientul Apropiat

CUPRINS

-

Jocul cu mărgele de sticlă

O încercare de introducere pe înțelesul tuturor în istoria lui

... non entia enim licet quodammodo levibusque hominibus facilius atque incuriosius verbis reddere quam entia, verum-tamen pio diligentique rerum scriptori plane aliter res se habet: nihil tantum repugnat ne verbis illustretur, at nihil adeo necesse est ante hominum oculos proponere ut certas quasdam res, quas esse neque demonstrări neque probări potest, quae contra eo ipso, quod pii diligentesque viri illas quasi ut entia tractant, enti nascendique facultăţi paululum appropinquant.

Albertus Secundus tract. De cristall. Spirit, ed. Clangor et Collof. Lib. I. Cap. 28

În tălmăcirea manuscrisă a lui Josef Knecht:

... căci într-o anumită privinţă şi pentru oamenii uşuratici lucrurile fără de fiinţă pot fi mai lesne și mai cu nepăsare redate prin vorbe decât cele în fiinţă, dar pentru istoricii cucernici şi conştiincioşi este totuși tocmai dimpotrivă: nimic nu se opune într-atâta înfăţişării prin vorbe și nimic nu este totuși mai necesar să fie pus în faţa ochilor omeneşti decât anumite lucruri a căror existenţă nu poate fi nici dovedită, nici probată, care însă, tocmai prin aceea că oamenii cucernici şi conştiincioşi le tratează într-o măsură ca pe lucruri existente, sunt apropiate cu un pas de existenţă şi de putinţa lua naştere.

Intenţia noastră este să cuprindem în această carte puţinul material biografic pe care l-am putut găsi în legătură cu Josef Knecht, *ludi magister*{1} Josephus III, cum e numit în arhivele jocului cu mărgele de sticlă. Nu trecem cu vederea faptul că această încercare se află, sau pare să se afle, într-o anumită măsură în contradicţie cu legile și datinile ce stăpânesc viaţa spirituală. Unul dintre principiile majore ale vieţii noastre spirituale constă tocmai în disoluţia factorului individual, în încadrarea pe cât posibil desăvârşită a insului în ierarhia autorităţii educative şi a ştiinţelor. Iar acest principiu s-a înfăptuit printr-o tradiţie îndelungată în aşa măsură, încât astăzi este

nemaipomenit de greu, ba chiar în multe cazuri cu totul imposibil să mai găsești amănunte biografice și psihologice despre persoanele, luate individual, care au slujit într-un mod eminent această ierarhie; în foarte multe cazuri, nu mai pot fi stabilite nici măcar numele persoanelor. Una dintre caracteristicile vieţii spirituale a Provinciei noastre rezidă în aceea că organizarea ei ierarhică are drept ideal anonimatul și că se apropie foarte mult de realizarea acestui ideal.

Dacă, totuși, am stăruit în încercarea noastră de a stabili câte ceva asupra vieţii lui *ludi magister* Josephus III și de a schiţa fugar imaginea personalităţii sale, am făcut-o nu din vreun cult al personalităţii și nici din nesupunere faţă de obiceiuri, ci dimpotrivă, după cum credem, numai în sensul unui serviciu adus adevărului și știinţei. E o idee veche: cu cât formulăm o teză mai ritos și mai categoric, cu atât mai irezistibil își cheamă ea antiteza, încuviinţăm și respectăm ideea care stă la baza anonimatului autorităţii noastre şi a vieţii noastre spirituale.

Dar o privire aruncată în preistoria chiar a acestei vieţi spirituale, îndeosebi în evoluţia jocului cu mărgele de sticlă, ne arată într-un mod incontestabil că fiecare fază a evoluţiei, fiecare amplificare, fiecare modificare, fiecare cotitură esenţială, indiferent dacă ar trebui considerată progresivă sau conservatoare, îl dezvăluie indubitabil nu numai pe autorul unic și propriu-zis, ci și chipul limpede al acestuia tocmai în persoana celui care a introdus modificarea, care a fost instrumentul transformării și al perfecţionării.

Firește, ceea ce înţelegem noi astăzi prin personalitate se deosebeşte considerabil de sensul pe care-l dădeau noţiunii biografii şi istoricii din timpurile mai vechi. Pentru ei, și mai ales pentru autorii din acele epoci, care aveau o pronunţată înclinare spre biografie, esenţialul la o personalitate pare a fi fost, am zice, trăsătura excepţională, anomalia și unicul, ba chiar, adesea, de-a dreptul patologicul, în vreme ce noi, cei de astăzi, vorbim în genere despre personalităţi marcante abia atunci când întâlnim oameni care, dincolo de orice originalităţi și bizarerii, au reușit să se încadreze pe cât posibil complet în generalitate, să se pună pe cât posibil mai deplin în serviciul a ceea ce se află mai presus de persoane. Dacă privim cu mai multă atenţie, constatăm că și Antichitatea a cunoscut acest ideal:

întruchiparea „înțeleptului” sau a „desăvârșitului” la vechii chinezi, de pildă, sau idealul învățăturii socratice despre virtute aproape că nu se deosebesc prin nimic de idealul nostru actual, iar unele mari organizații spirituale, cum ar fi biserica romană în epocile ei de grandoare, au cunoscut principii similare, și unele dintre figurile lor cele mai mari, ca sfântul Toma din Aquino, ne apar, aidoma statuilor din vechea Grecie, mai mult ca niște reprezentări clasice ale unor tipuri decât ca persoane individuale. Cu toate acestea, în vremurile reformării vieții spirituale, care a început în secolul al douăzecilea și ai cărei moștenitori suntem, acel vechi ideal pur aproape că s-a pierdut, în mod vădit, cu totul. Suntem uimiți când în biografiile din acele timpuri găsim povestindu-se cam prea pe larg câți frați și câte surori a avut eroul sau câte urme și cicatrice sufletești i-au lăsat desprinderea de copilărie, pubertatea, lupta pentru afirmare în viață, căutările în dragoste.

Pe noi, cei de astăzi, nu ne interesează patologia, nici istoria familială, nici viața instinctuală sau digestia și somnul eroului; pentru noi nu sunt deosebit de importante nici chiar preistoria lui spirituală, educația prin studiile preferate, lecturile îndrăgite și așa mai departe. Pentru noi, erou și om vrednic de un interes deosebit devine numai acela care este pus de natură și prin educație în situația să-și dizolve aproape pe de-a-ntregul persoana în funcția ei ierarhică, fără ca totuși prin aceasta să-și piardă impulsul puternic, proaspăt, demn de admirat, care constituie mireasma și valoarea individului. Iar când între persoană și ierarhie se ivesc conflicte, noi vedem chiar în aceste conflicte piatra de încercare a dimensiunilor unei personalități. Pe cât de puțin suntem de acord cu rebelul pe care poftele și pasiunile îl împing la ruptura cu ordinea stabilită, pe atât de mult venerăm amintirea unui sacrificiu, a ceva cu adevărat tragic.

Interesul pentru persoană, pentru nume, pentru înfățișare și gesturi ni se pare acum îngăduit și firesc la ei, la eroi, la acești oameni într-adevăr exemplari, fiindcă până și în cea mai desăvârșită ierarhie, în organizația cea mai lipsită de fricțiuni noi nu vedem nicidecum o mașinărie înjghebată din piese moarte și indiferente în sine, ci un corp viu, alcătuit din părți și animat de organe care își au fiecare chipul propriu și independența sa și participă la minunea vieții, în acest sens

ne-am străduit să adunăm informaţii despre viaţa maestrului jocului cu mărgele de sticlă Josef Knecht, îndeosebi din cele scrise de el însuși, dând la iveală și mai multe manuscrise, pe care le considerăm vrednice de citit.

Ceea ce avem de împărtășit asupra persoanei și vieţii lui Knecht este desigur cunoscut în întregime sau în parte unora dintre membrii Ordinului, în special jucătorilor cu mărgele de sticlă, și tocmai din acest motiv cartea noastră se adresează nu doar acestui cerc, ci nădăjduiește să-și afle cititori plini de înțelegere și dincolo de el.

Pentru acest cerc restrâns, cartea noastră nu ar avea nevoie de nicio introducere și de niciun comentariu, întrucât însă dorim ca biografia și scrierile eroului nostru să aibă cititori și în afara Ordinului, ne revine sarcina cam dificilă sa începem cartea cu o mică introducere populară, destinata cititorilor mai puţin avizaţi, despre sensul și istoria jocului cu mărgele de sticlă.

Subliniem că această introducere este și dorește să fie una cu caracter popular și că nu are nicio pretenţie să lămurească problemele jocului și ale istoriei lui care sunt încă discutate în însuși interiorul Ordinului. Momentul pentru o expunere obiectivă a acestei teme este încă foarte departe.

Aşadar, să nu se aştepte de la noi o istorie și o teorie completă a jocului cu mărgele de sticlă; nici chiar autorii mai vrednici și mai iscusiţi decât noi nu ar fi astăzi în stare de așa ceva. Sarcina aceasta rămâne pe seama viitorului, dacă nu cumva sursele și premisele spirituale pentru aşa ceva nu se vor pierde până atunci. Iar un manual despre jocul cu mărgele de sticlă poate fi studiul nostru cu atât mai puţin; un asemenea manual nici nu se va scrie vreodată. Regulile acestui joc al jocurilor se învaţă numai pe calea obişnuită, prescrisă, care cere câţiva ani, și nimeni dintre iniţiaţi nu ar putea avea vreun interes să facă aceste reguli ale jocului mai uşor de învăţat.

Aceste reguli, limbajul semnelor și gramatica jocului reprezintă un fel de limbaj secret foarte perfecţionat, la care participă mai multe discipline ştiinţifice și ramuri ale artei, mai ales însă matematica și muzica (respectiv, știinţa muzicii) și care este în măsură să exprime și să pună în relaţii reciproce conţinutul și rezultatele celor mai multe științe. Jocul cu mărgele de sticlă este, așadar, un joc care sintetizează

toate conţinuturile și valorile culturii noastre, se joacă cu ele, cam cum trebuie să se fi jucat cu vopselele de pe paleta sa un pictor din perioadele de înflorire a artelor. Tot ceea ce a produs umanitatea ca ştiinţă, gândire înaltă și opere de arta în epocile ei creatoare, tot ceea ce perioadele ulterioare de studiu savant au exprimat în concepte și au transformat în tezaur intelectual, tot acest material uriaş de valori spirituale este adus în joc de jocul cu mărgele de sticlă, așa cum o orga e făcută să cânte de către organist, iar această orgă este de o perfecţiune aproape de neconceput, clapele și pedalele ei ating întregul cosmos spiritual, registrele ei sunt aproape nenumărate, astfel încât, teoretic, cu acest instrument poate fi reprodus în joc întregul conţinut spiritual al lumii.

Clapele pedalele și registrele sunt acum precis statornicite, modificările și încercările de perfecţionare în ceea ce privește numărul şi aşezarea lor sunt de fapt posibile numai în teorie: îmbogăţirea limbajului jocului prin introducerea unor noi conţinuturi este subordonată celui mai sever imaginabil control exercitat de conducerea supremă a jocului. Dimpotrivă, în interiorul acestei alcătuiri solide sau, ca să rămânem la metafora noastră, în interiorul complicatei mecanici a acestei orgi uriașe, fiecărui jucător îi stă la îndemână un univers întreg de posibilităţi și combinaţii, iar ca printre mii de jocuri executate strict să se asemene două măcar, mai mult decât superficial, este ceva aproape cu neputinţă. Chiar dacă s-ar întâmpla vreodată ca doi jucători să-și compună jocul, fără vreo intenţie, din același mic mănunchi de teme, aceste două jocuri ar putea să arate şi să se desfăşoare cu totul diferit, după felul de a gândi, după caracterul, dispoziţia sufletească și virtuozitatea jucătorilor.

În ultimă instanţă, cât de departe vrea să împingă istoricul înapoi începuturile și preistoria jocului cu mărgele de sticlă este un lucru asupra căruia poate hotărî el, după bunul său plac. Căci, ca orice idee mare, jocul acesta nu are propriu-zis un început, ci, ca idee, a existat întotdeauna. Ca idee, ca intuiţie și ideal îl găsim imaginat încă în epocile vechi, aşa de exemplu la Pitagora, apoi, în perioada târzie a culturii antice, în cercul elenistic al gnosticilor, nu mai puţin la vechii chinezi, apoi iarăși în momentele culminante ale vieţii spirituale arabo-maure, iar, mai departe, urmele preistoriei sale ne conduc prin

scolastică și umanism spre academiile de matematicieni din veacurile al şaptesprezecelea şi al optsprezecelea şi până la filosofiile romantice şi semnele runice din visurile magice ale lui Novalis{2}. Aceeaşi idee eternă, care s-a întruchipat pentru noi în jocul cu mărgele de sticlă, a stat w baza tuturor mişcărilor pentru realizarea idealului unei *Universitas Litterarum{3}*, tuturor academiilor platonice, tuturor asociaţiilor unei elite spirituale, tuturor tentativelor de apropiere între ştiinţele exacte şi cele libere, tuturor încercărilor de conciliere a ştiinţei cu arta sau a ştiinţei cu religia.

Spirite ca Abelard{4}, ca Leibniz, ca Hegel au nutrit fără îndoială visul de a cuprinde universul spiritual în sisteme concentrice şi de a reuni frumuseţea vie a fenomenului spiritual şi a artei cu magica putere de formulare a disciplinelor exacte, în vremurile în care muzica și matematica au trăit aproape concomitent o perioadă clasică, alianţele şi fecundările dintre cele două discipline au fost numeroase. Iar cu două veacuri mai înainte, la Nikolaus von Kues{5} găsim fraze care aparţin aceleiaşi atmosfere, cum ar fi aceasta: „Spiritul se modelează conform potenţialităţii, pentru a măsura totul în modul potenţialităţii, conform necesităţii absolute, pentru a măsura totul în modul unităţii și simplităţii, cum o face Dumnezeu, și conform necesităţii de conexiune, pentru a măsura totul în funcţie de specificul său, în sfârşit se modelează conform potenţialităţii determinate, pentru a măsura totul în raport cu existenţa sa. Mai departe însă, spiritul măsoară şi simbolic, prin comparaţie, ca atunci când se slujește de numele și de figurile geometrice și se raportează la ele, luându-le ca elemente de referinţă”. De altfel, nu numai această idee a lui Cusanus pare a viza, aproape, jocul cu mărgele de sticlă sau a corespunde și izvorî dintr-o direcţie imaginativă similară aceleia a acestui joc de idei; pot fi indicate la el mai multe alte intuiţii asemănătoare. Dragostea lui pentru matematici,capacitatea și plăcerea lui de a utiliza figuri și axiome din geometria euclidiană ca elemente alegorice pentru noţiuni teologico-filozofice par a se afla foarte aproape de mentalitatea jocului și, uneori, latineasca lui (ale cărei vocabule nu sunt rareori propriile-i invenţii libere, fără ca prin aceasta să rămână de neînţeles pentru vreun cunoscător al latinei) ne amintește de plasticitatea liberă de rigori a limbajului jocului.

După cum a putut-o arăta însuși motto-ul pus în fruntea studiului nostru, Albertus Secundus se numără în egală măsură printre străbunii jocului cu mărgele de sticlă. Presupunem de asemenea — ce-i drept, fără a o putea dovedi cu citate — că ideea jocului i-a stăpânit și pe acei muzicieni învăţaţi din secolul al șaisprezecelea, al şaptesprezecelea și al optsprezecelea, care puneau la baza compoziţiilor lor muzicale speculaţii matematice. Ici și colo în vechile literaturi dăm peste legende despre jocuri înţelepte și magice, care erau scornite și jucate de către cărturari, călugări sau la curţi princiare cu dragoste de cele spirituale, de exemplu în forma unor jocuri de șah, ale căror figuri și câmpuri aveau în afara semnificaţiilor obișnuite și alte înţelesuri, tainice. Sunt cunoscute îndeobște acele relatări, povestiri și mituri din epocile timpurii ale tuturor culturilor, care atribuiau muzicii, cu mult mai presus de orice valoare pur artistică, o forţă capabilă să domine sufletele și popoarele, făcând din ea un factor tutelar misterios sau un cod de legi pentru oameni și state. De la China cea mai veche până la mitologia greacă, concepţia unei vieţi ideale, celeste a oamenilor, sub hegemonia muzicii, și-a jucat rolul său. Cu acest cult al muzicii („În eternele preschimbări, misterioasa forţă a muzicii ne salută pe-al nostru tărâm” — Novalis) se află în cea mai intimă conexiune și jocul cu mărgele de sticlă.

Admiţând că ideea jocului este veșnică și că, prin aceasta, a existat și s-a manifestat întotdeauna cu mult înainte de realizarea ei în practică, concretizarea ei în forma cunoscută de noi are totuși o anumită istorie a sa, ale cărei etape mai importante vrem să încercăm a le înfăţișa pe scurt.

Mișcarea spirituală ale cărei roade sunt, între multe altele, constituirea Ordinului și jocul cu mărgele de sticlă, își are începuturile într-o perioadă istorică ce poartă numele de... Epoca foiletonistică", nume dat de istoricul literar Plinius Zienghalβ, autor al unor cercetări fundamentale.

Asemenea nume sunt frumoase, însă pline de primejdii și iscă întotdeauna tentaţia de a aprecia nejust o oarecare stare de lucruri din viaţa trecută a umanităţii; epoca „foiletonistică” n-a fost nicidecum lipsită de spirit, ba nici măcar săracă spiritualicește. Dar, așa se pare după opinia lui Ziegenhalβ, a știut să-și valorifice prea puţin spiritul

sau, mai mult încă, n-a știut să afle pentru spirit locul și funcţia corespunzătoare în economia vieţii și a statului. S-b mărturisim deschis, noi cunoaștem foarte prost această epocă, deși ea este terenul pe care a crescut aproape tot ceea ce constituie astăzi caracteristicile vieţii noastre spirituale. A fost, după Ziegenhalβ, o epocă într-o măsură deosebită „burgheză” și favorabilă individualismului exacerbat, iar dacă, pentru a-i contura atmosfera, cităm câteva trăsături așa cum reies din descrierea lui i Ziegenhalβ, un lucru cel puţin știm cu toată certitudinea, anume că aceste trăsături nu sunt inventate sau exagerate prea mult și definite eronat, căci marele cercetător le probează cu un număr nesfârșit de documente literare și de altă natură. Ne raliem deci savantului, singurul ce-a învrednicit până acum epoca „foiletonistică” cu o cercetare serioasă, și, referitor la aceasta, nu vrem să uităm că este ceva ușuratic și nerod să strâmbi din nas când vine vorba despre greșeli și rele obiceiuri din timpuri îndepărtate.

Începând de la sfârșitul Evului Mediu, evoluţia vieţii spirituale în Europa pare a fi avut două mari tendinţe: eliberarea gândirii și a credinţei de orice influenţă autoritară, așadar lupta raţiunii ce se simţea suverană și matură împotriva dominaţiei bisericii romane, și — pe de altă parte — căutarea tainică, dar pasionantă în direcţia unei legitimări a acestei libertăţi, pentru aflarea unei autorităţi noi, izvorâte din gândirea însăși și adecvată ei. Generalizând, se poate spune: în mare, spiritul a câștigat această luptă, adesea uimitor de contradictorie, pentru atingerea celor două ţeluri în principiu opuse. Nu ne e îngăduit să ne întrebăm dacă biruinţa contrabalansează nenumăratele sacrificii, dacă ordinea actuală a vieţii noastre spirituale este destul de desăvârșită și va dura suficient de mult, pentru ca toate suferinţele, convulsiile și anomaliile, de la procesele pentru vrăjitorie și ruguri până la soarta multor „genii” care au sfârșit prin nebunie sau sinucidere, să poată apărea ca niște jertfe pline de sens. Istoria s-a consumat — nu are nicio însemnătate dacă a fost bună, dacă ar fi fost preferabil să nu fi existat, dacă suntem în măsură să-i apreciem „sensul”.

Oricum, luptele pentru „libertatea spiritului” au avut loc, iar ca o consecinţă a lor, în chiar această târzie epocă foiletonistică, spiritul s-a bucurat, de fapt, de o independenţă nemaiauzită și insuportabilă

pentru el însuși, deoarece, înlăturând total tutela bisericească și parțial pe cea statală, n-a găsit încă o lege autentică, formulată și respectată de el însuși, o nouă autoritate și legitimitate reală. Exemplele de degradare, de venalitate, de auto-abandon al spiritului din acel timp, pe care ni le relatează Ziegenhalβ, sunt, în parte, cu adevărat uimitoare.

Trebuie să mărturisim că nu suntem în măsură să dăm o definiție clară a producțiilor după care denumim epoca, adică a „foiletoanelor". Cum se pare, aceste foiletoane, ca parte deosebit de agreată din materialul presei cotidiene, erau produse cu milioanele, formau hrana principală a cititorilor setoşi de cultură, informau, sau mai curând „flecăreau", despre mii de subiecte științifice și, pare-se, cei mai inteligenţi dintre foiletoniști își luau adesea în derâdere propria lor activitate, în orice caz Ziegenhalβ ne destăinuie că a dat peste numeroase lucrări pe care el este înclinat să le considere drept nişte autopersulări ale autorilor, scrierile fiind cu totul ininteligibile. E foarte probabil ca în aceste articole produse pe scară industrială să se includă o cantitate de ironie și autoironie, către înțelegerea căreia cheia abia ar trebui să fie regăsită. Fabricanţii de asemenea palavre aparţineau în parte redacţiilor gazetelor, în parte erau scriitori „liber profesioniști", adesea erau numiți chiar poeți, însă se pare că foarte mulţi dintre ei se recrutau dintre învăţaţi, fiind până și profesori universitari de renume. Conținutul îndrăgit al unor astfel de articole îl constituiau anecdotele din viața bărbaților și a femeilor celebre, precum și corespondența lor, purtau titluri cam ca acestea: *Friederich Nietzsche și moda feminină de la 1870,* sau *Mâncărurile preferate ale compozitorului Rossini,* sau *Rolul căţeilor de salon în viața marilor curtezane și* altele asemănătoare. Se mai bucurau de apreciere studiile cu caracter istoric asupra unor teme actuale din conversația celor avuți, ca acestea: *Visul producerii pe cale artificială a aurului de-a lungul veacurilor,* sau î*ncercările de a influența prin mijloace chimico-fizice starea vremii și* sute de alte lucruri similare.

Când citim titlurile unor astfel de flecăreli, citate de Ziegenhalβ, uimirea noastră provine mai puțin din faptul că se găseau oameni care le devorau ca lectură de fiecare zi, cât mai ales din acela că autori reputaţi și de rang și cu bună formație contribuiau la „deservirea"

acestui uriaş consum de nimicuri aşa-zis interesante, cum şi glăsuia în mod semnificativ expresia; expresia indică dealtfel şi relaţia din acea vreme dintre om şi maşină. Când şi când, deosebit de bine primite erau interviurile luate unor personalităţi cunoscute asupra unor chestiuni la ordinea zilei, interviuri cărora Zienghalβ le dedică un capitol special şi cu prilejul cărora, de exemplu, mari chimişti sau virtuoşi ai pianului îşi dădeau părerea asupra politicii, îndrăgiţi actori, dansatori, sportivi, aviatori şi chiar poeţi se pronunţau asupra foloaselor şi dezavantajelor celibatului, asupra presupuselor cauze ale crizelor financiare şi aşa mai departe. Intenţia era exclusiv aceea de a reuni un nume cunoscut cu o temă actuală: citiţi în studiul lui Zienghalβ exemplele parţial frapante, sunt sute. Cum s-a spus, probabil că în această activitate se amesteca o considerabilă cantitate de ironie, era poate chiar o ironie demonică, deznădăjduită, însă ne e foarte greu s-o putem înţelege; dar toate aceste lucruri groteşti erau primite neîndoielnic cu o seriozitate de bună-credinţă de către marea mulţime a celor ce par să fi fost pe atunci izbitor de dornici de lectură. Când un tablou celebru îşi schimba posesorul, când un manuscris preţios era vândut la licitaţie, când un castel vechi ardea, când purtătorul unui răsunător nume aristocratic se găsea amestecat într-un scandal, atunci cititorii nu numai că aflau în mii de foiletoane despre faptul în sine, dar căpătau chiar în aceeaşi zi sau în următoarea încă o mulţime de materiale anecdotice, istorice, psihologice, erotice şi de altă natură; peste fiecare replică, peste fiecare fapt divers se revărsa un potop de scrieri redactate la repezeală, iar producerea, trierea şi formularea tuturor acestor reportaje purtau pecetea categorică a mărfurilor de larg consum fabricate în grabă şi fără spirit de răspundere. De altfel, genului foiletonistic îi aparţineau, se pare, şi anumite jocuri, în practicarea cărora erau atraşi cititorii înşişi şi prin mijlocirea cărora era activizată supraalimentarea lor cu cunoştinţe; despre aceasta ne informează o lungă notă a lui Zienghalβ asupra ciudatei teme numite „jocuri de cuvinte încrucişate". Pe vremea aceea, mii şi mii de oameni, dintre care o parte îndeplineau munci trudnice şi duceau o viaţă grea, şedeau ghemuiţi în orele lor libere deasupra unor careuri şi încrucişări de litere, ale căror spaţii albe le umpleau după anumite reguli ale jocului.

Vrem să evităm a vedea numai aspectul ridicol și nătâng al exercițiului și să ne abținem a face ironii pe seama lui. Acei oameni, cu șaradele lor puerile și cu articolele lor de culturalizare, nu erau nicidecum niște copii lipsiți de griji sau niște feaci{6} cu chef de joacă, se aflau, dimpotrivă, mai curând îngroziți, în mijlocul unor fierberi și cutremure politice, economice și morale, luaseră parte la un număr de teribile războaie și de războaie civile, iar micile lor jocuri culturale nu erau numai niște copilării plăcute și stupide, ci corespundeau unei nevoi adânci de a închide ochii și de a se refugia din marasmul problemelor nerezolvate și al înspăimântătoarelor presimțiri ale prăbușirii, într-o lume fictivă pe cât posibil pașnică, învățau cu perseverență șoferia, grele jocuri de cărți și se dedicau, visători, dezlegării careurilor de cuvinte încrucișate — căci se aflau aproape fără apărare în fața morții, a spaimei, a durerii, a foamei, în vreme ce bisericile nu mai aveau puterea să-i aline, iar spiritul nu-i mai consilia. Ei, care citeau atâtea articole și audiau atâtea conferințe, nu-și acordau timp și nu-și dădeau osteneala să se fortifice împotriva fricii, să combată în sufletul lor teama de moarte, trăiau tresărind și nu mai credeau în nicio dimineață.

Se țineau și conferințe, astfel că va trebui să luăm în discuție pe scurt și această specie întrucâtva mai de soi a foiletonului. Specialiști, ca și bandiți intelectuali ofereau cetățenilor din acea vreme, care mai țineau încă foarte mult la noțiunea de cultură, sărăcită însă de vechiul ei înțeles pe lângă articole și un număr mare de conferințe, nu numai sub forma unor discursuri festive în ocazii speciale, ci într-o concurență sălbatică și într-o cantitate aproape de neconceput. Pe-atunci, un cetățean dintr-un oraș de mărime mijlocie sau soția lui puteau audia conferințe cam în fiecare săptămână, în marile orașe însă, cam în fiecare seară, iar în aceste conferințe erau instruiți asupra unor teme teoretice oarecare, asupra operelor de artă, asupra scriitorilor, învățaților, exploratorilor, călătoriilor în jurul lumii; la conferințe, auditoriul rămânea pur pasiv, relațiile lui cu conținutul lor, un oarecare fond aperceptiv, o anumită pregătire și receptivitate erau lucruri presupuse tacit, fără ca ele să existe efectiv în cele mai multe cazuri.

Existau conferinţe distractive, pline de temperament sau hazlii, să zicem, despre Goethe, în care acesta se dădea jos, în frac albastru, din diligente şi seducea fete din Strasbourg{7} sau Wetzlar, sau despre cultura arabă, în care un număr de cuvinte intelectuale la modă erau amestecate ca într-un cornet pentru zaruri, şi fiecare ascultător se bucura când recunoştea cu aproximaţie vreunul dintre acele cuvinte. Oamenii audiau conferinţe despre poeţi ale căror opere nu le citiseră niciodată şi nici nu le trecuseră prin minte să le citească, le plăcea să li se înfăţişeze diapozitive, cu aparatul de proiecţie şi se străduiau să răzbată, întocmai cum o făceau când foiletonul din ziare, printr-un noian de valori culturale fragmentate şi crâmpeie de cunoştinţe, sărăcite de sensul lor. Pe scurt, se aflau foarte aproape de acea îngrozitoare devalorizare a cuvintelor, care a chemat la viaţă, mai întâi în cercuri secrete şi foarte restrânse, reacţia eroică şi ascetică ce-a devenit repede vizibilă şi puternică, constituind originea unei noi autoeducaţii şi demnităţi a spiritului.

În starea de incertitudine şi în falsitatea vieţii spirituale din acea vreme, care a vădit totuşi în anumite privinţe energie şi măreţie, noi, cei de astăzi, descifrăm simptomul groazei care a pus stăpânire pe spirit, atunci când, la sfârşitul unei epoci aparent victorioase şi prospere, s-a aflat deodată faţă în faţă cu neantul: simptomul unei mari mizerii materiale, al unei perioade de furtuni politice şi războinice, al unei neîncrederi, răsărite peste noapte, faţă de sine însuşi, faţă de propria-i putere şi demnitate şi chiar faţă de propria-i existenţă. In acea perioadă de decadenţă au avut loc şi unele succese spirituale majore, între altele începuturile unei ştiinţe a muzicii, ai cărei legatari plini de recunoştinţă suntem.

Dar pe cât este de uşor să se încastreze, frumos şi ingenios, orice capitole ale trecutului în istoria universală, pe atât de incapabil este fiecare prezent să-şi *realizeze* propria-i ordine şi astfel, atunci când exigenţele şi realizările spirituale au decăzut repede până la un nivel foarte modest, o înfricoşătoare nesiguranţă şi deznădejde şi-au făcut loc tocmai printre intelectuali. Chiar atunci s-a descoperit (o descoperire intuită ici şi colo încă de la Nietzsche) că, o dată cu tinereţea, s-a încheiat şi perioada creatoare a culturii noastre, că aii început bătrâneţea şi amurgul, iar prin această înţelegere simţită brusc

de toată lumea și formulată dur de mulţi au fost lămurite atât de numeroasele semne îngrijorătoare ale timpului: mecanizarea plictisitoare a vieţii, grava decădere morală,scepticismul popoarelor, lipsa de originalitate a artei, întocmai ca în acele stranii basme chinezești, răsunase „muzica pieirii", vibrase decenii de-a rândul ca un bas de orgă bubuind îndelung, pătrunsese repede sub forma corupţiei în scoli, în ziare, în academii, răzbătuse sub înfățișarea melancoliei și a dementei printre cei mai mulţi artiști şi critici ai vremii ce mai puteau fi luaţi în serios, se dezlănţuise în toate ramurile artei, luând chipul unei superproducţii barbare şi diletante. Faţă de acest inamic ce se stăpânise și nu mâi putea fi alungat prin vreo formulă magică, au existat atitudini diferite. Amarul adevăr putea fi recunoscut tacit şi suportat cu stoicism; aceasta au și făcut-o unii dintre cei mai buni. Se putea încerca contestarea lui, iar în sensul acesta crainicii literari ai tezei despre prăbușirea culturii ofereau câteva puncte lesne vulnerabile; în afară de aceasta, cel ce se angaja în lupta împotriva profeţilor ameninţători găsea audienţă și influenţă în rândurile burghezilor, deoarece pentru burghez faptul că s-ar fi stins cultura, pe care încă ieri credea că o posedă și de care era atât de mândru, faptul că arta și cultura agreate de el n-ar mai fi o artă și cultură veritabile, erau ceva tot atât de neruşinat şi insuportabil ca și o bruscă inflaţie monetară și ca o ameninţare prin revoluţia capitalurilor sale. În afară de aceste atitudini faţă de simţământul profund al prăbușirii, mai exista şi o poziţie cinică; parcă în paşi de dans, orice grijă în ceea ce Privește viitorul era declarată drept o neghiobie de moşnegi, se intonau foiletoane pline de bună dispoziţie despre sfârşitul artei, al ştiinţei, al limbii, în această lume foiletonistică, construită din hârtie, se înstăpânea, cu o anume voluptate de sinucigaşi, o demobilizare completă a spiritului, o inflaţie a noţiunilor și se proceda ca și când s-ar ii asistat cu o resemnare cinică sau cu o exaltare de bacante nu numai la crepusculul artei, spiritului, moravurilor, onestităţii, ci chiar al Europei și al „lumii".

Pe cei buni îi stăpânea un pesimism tăcut și sumbru, pe cei răi, unul maliţios, și trebuia să se producă mai întâi lichidarea a ceea ce supravieţuise și o anume dezorganizare a lumii și a moralei prin

politică și război, pentru ca abia după aceea cultura să devină și ea aptă pentru auto-reconsiderare şi o nouă orânduială.

Totuși, de-a lungul deceniilor de tranziție, această cultură n-a zăcut în somn, ci tocmai în timpul descompunerii și al aparentei sale auto-abandonări săvârșite prin artiști, profesori și foiletoniști a cunoscut în conştiinţa câtorva o stare de cea mai ascuţită" vigilenţă şi autoanaliză. Chiar în miezul perioadei de înflorire a foiletonului existau pretutindeni grupe izolate și mici, decise să rămână devotate spiritului și să se străduiască din răsputeri pentru a salva până după scurgerea acestei perioade un grăunte din tradiţia sănătoasă, bunele moravuri, metodele și conștiința intelectuală, în măsura în care evenimentele ne sunt cunoscute, procesul de autoanaliză, de reflecţie și de rezistenţă conştientă împotriva corupţiei pare să se fi desfășurat în principal în două direcţii. Conștiința culturală a învățaților s-a refugiat în cercetările și metodele de predare a istoriei muzicii, deoarece această știință a atins punctul culminant tocmai atunci, și chiar în mijlocul lumii foiletonistice două seminarii devenite celebre cultivau într-un grad înalt o metodă de lucru exemplar de pură și de scrupuloasă. Şi ca şi când soarta ar fi vrut să încuviinţeze consolator aceste strădanii ale unei minuscule cohorte eroice, în vremea cea mai tulbure s-a produs acea minune încântătoare, datorată de fapt hazardului, dar care a căpătat semnificaţia unei confirmări divine: regăsirea celor unsprezece manuscrise ale lui Johann Sebastian Bach aflate cândva în posesiunea fiului său Friedemann.{8} Un al doilea punct de rezistenţă împotriva degenerării a fost Liga călătorilor în Orientul apropiat, ai căror membri-fraţi s-au îndeletnicit mai puţin cu educaţia intelectuală, cât cu cea sufletească, adică au cultivat cucernicia și veneraţia; din direcţia aceasta, forma actuală a educaţiei noastre spirituale și a jocului cu mărgele de sticlă a căpătat impulsuri importante, îndeosebi sub latura contemplativă.

Călătorii în Orientul apropiat și-au adus partea de contribuţie și în formarea noilor opinii asupra esenţei culturii noastre, ca și asupra posibilităţilor ei de dăruire, desigur, nu atât prin realizări de analiză științifică, cât prin capacitatea de pătrundere magică în epoci și stări culturale îndepărtate, obţinută pe baza unor vechi practici secrete. Existau printre ei, de exemplu, muzicanţi și cântăreţi despre care

suntem asiguraţi că posedau capacitatea de a executa bucăţi muzicale din epoci trecute cu cea mai desăvârşită puritate veche, aşa de pildă interpretau la vreun instrument sau vocal o compoziţie muzicală de la 1600 sau 1650 întocmai ca şi când toate modele, rafinamentele, virtuozităţile aduse ulterior ar fi fost încă necunoscute. Faptul acesta era ceva nemaiauzit în acea vreme, când domneau mania dinamicii şi supralicitarea interpretării muzicale şi când, din interes pentru modul de execuţie şi „concepţia” dirijorului, muzica însăşi era aproape uitată; se relatează că atunci când o orchestră călătorilor în Orientul apropiat interpreta în premieră publică o suită din epoca dinainte de Handel, absolut fără niciun crescendo sau decrescendo, cu naivitatea şi pudoarea din altă epocă şi lume, ascultătorii rămâneau în parte complet neînţelegători, în parte însă îşi ascuţeau auzul şi li se părea că aud muzică pentru prima oară în viaţa lor. Unul dintre membri construise în sala ligii, situată între Bremgarten şi Morbio{9}, o orgă bachiană întocmai cum ar fi pus Johann Sebastian Bach să i se facă, dacă ar fi avut mijloace şi posibilităţi. Conform unui principiu instaurat încă de pe atunci în cadrul ligii, constructorul orgii şi-a tăinuit numele şi şi-a spus Silbermann{10}, după predecesorul său din secolul al optsprezecelea.

Cu acestea ne-am apropiat de sursele din care a rezultat conceptul nostru actual de cultură. Una dintre cele mai însemnate a fost cea mai tânără dintre disciplinele ştiinţifice, istoria muzicii şi estetica muzicală, urmată numaidecât de un avânt al matematicii, la care s-au adăugat o picătură de ulei din înţelepciunea călătorilor în Orientul apropiat şi, în cea mai strânsă conexiune cu noua concepţie şi înţelegere a muzicii, o luare de poziţie eroică, senină şi resemnată totodată, în problema vârstei culturii.

Ar fi inutil să vorbim pe larg despre aceste lucruri, ele fiind cunoscute de toată lumea. Consecinţa cea mai de seamă a acestei noi atitudini, mai curând a acestei noi încadrări în procesul cultural, a fost renunţarea pe scară largă la crearea de opere de artă, eliberarea treptată a intelectualilor din procesul producţiei mondiale, dar şi — ca o urmare nu mai puţin importantă — înflorirea întregului: jocul cu mărgele de sticlă.

Asupra începuturilor jocului, cea mai mare influență imaginabilă a avut-o aprofundarea ştiinţei muzicii, care a apărut îndată după 1900, chiar în mijlocul perioadei de maximă înflorire a foiletonului. Noi, moştenitorii acestei ştiinţe, cunoaştem, după cum credem, mai bine și într-un anume sens și înţelegem mai bine muzica din marile secole creatoare, în special din secolele al şaptesprezecelea şi al optsprezecelea, decât toate epocile anterioare (inclusiv cele de muzică clasică). Fireşte, ca succesori, ne aflăm în cu totul alte raporturi faţă de muzica clasică decât oamenii din epocile care au creat-o;veneraţia spiritualizată și nu întotdeauna suficient eliberată de sub stăpânirea unei melancolii resemnate, nutrită de noi faţă de adevărata muzică, este cu totul altceva decât senina plăcere naivă iscată de muzică în vremurile în care a apărut și pe care suntem înclinaţi a le invidia ca mai fericite, ori de câte ori uităm circumstanțele și destinele muzicii lor. Încă de mai multe generaţii, spre deosebire de aproape tot secolul al douăzecilea, noi nu mai considerăm filosofia sau chiar literatura drept marea realizare trainică a perioadei culturale dintre sfârşitul Evului Mediu și vremurile noastre, ci matematica și muzica. De când am renunţat — cel puţin în mare — să concurăm pe plan creator cu acele generaţii, de când am părăsit, în modul în care interpretăm muzica, cultul preponderenţei armoniei și al dinamicii pur senzoriale, cult care a dominat în practica muzicii timp de două secole, cam de la Beethoven și începuturile romantismului, credem — în felul nostru, fireşte, în felul nostru necreator, epigonic, dar plin de respect! — că vedem într-o lumină mai pură și mai just imaginea culturii ai cărei moştenitori suntem. Noi nu mai posedăm nici urmă din voluptuoasa plăcere de a produce, existentă pe vremuri, pentru noi este un spectacol aproape de neînţeles faptul că, în secolele al cincisprezecelea și al șaisprezecelea, stilurile muzicale s-au menţinut atât de mult într-o puritate neschimbată, că în cantitatea uriaşă de muzică scrisă atunci pare a nu exista în genere nimic neizbutit, că secolul al optsprezecelea chiar, acela al degenerării incipiente, a dezlănțuit un adevărat foc bengal, cu străluciri repezi și conștiente de stiluri, mode și scoli — dar suntem de părere că, în ceea ce numim astăzi muzică clasică, am înţeles secretul, spiritul, virtutea și pietatea generaţiilor de demult și le-am luat ca model.

Noi, cei de astăzi, nu ne-am însușit, de exemplu, nimic, sau prea puţin, din teologia și cultura bisericească a secolului al optsprezecelea ori din filosofia Iluminismului, dar vedem în cantatele, pasiunile și preludiile lui Bach suprema sublimare a culturii creştine.

De altfel, relaţia dintre cultura noastră și muzică mai are un model străvechi şi foarte venerabil, căruia jocul cu mărgele de sticlă îi poartă un respect profund. Ne amintim că în China legendară a „vechilor regi" muzicii îi revenea un rol de frunte în viaţa de stat și de curte; prosperitatea muzicii era identificată pur și simplu cu aceea a culturii și a moralei, ba chiar cu aceea a imperiului, iar maeștrii de muzică aveau îndatorirea să vegheze cu strășnicie întru apărarea și menținerea în stare pură a „vechilor tonalităţi". Dacă decădea muzica, aceasta era un semn sigur că și guvernământul și statul vor intra în declin. Scriitorii istoriseau povestiri terifiante despre tonalităţi interzise, demonice și înstrăinate de ceruri, ca de exemplu tonalitatea *Tzing Sang* și *Tzin Tze,* a „muzicii pieirii", la a cărei nelegiuită intonare în palatul regal bolta cerească se întuneca deodată, zidurile se cutremurau și se prăbușeau, iar monarhul și ţara decădeau. În loc de a cita multe alte cuvinte din autorii cei vechi, vom transcrie aici câteva pasaje din capitolul dedicat muzicii de către Liu Bu-ve în lucrarea *Primăvara și toamna:*

„Obârșiile muzicii se află într-un trecut îndepărtat. Muzica ia fiinţă din măsură și-și trage sevele din marele Unic. Marele Unic este genitorul celor doi poli; cei doi poli dau mişcare puterii întunericului și a luminii.

Când lumea se bucură de pace, când toate lucrurile stau în liniște și toate își urmează în ale lor schimbări mai-marele, atunci muzica își cunoaşte împlinirea.

Când dorinţele și pasiunile nu se-ndreaptă pe căi greșite, atunci muzica atinge desăvârșirea. Muzica desăvârșită își are sorgintea ce-o determină. Ea provine din echilibru. Echilibrul provine din drept, dreptul provine din înțelesul lumii. De aceea poţi vorbi despre muzică numai cu un om care a aflat înțelesul lumii.

Temeiul muzicii rezidă în armonia dintre cer și pământ, în împăcarea dintre întunecime și lumină.

Fireşte, nici statele aflate în decadenţă și oamenii în pragul declinului nu duc lipsă de muzică, dar muzica lor nu este senină. De aceea: cu cât muzica devine mai zgomotoasă, cu atât mai melancolici devin oamenii, cu atât mai în primejdie se află ţara, cu atât mai jos decade principele, în felul acesta se pierde și ființa însăși a muzicii.

Ceea ce au preţuit toţi sfinţii principi în muzică a fost seninătatea ei. Tiranii Gyesi Giu Sin{11} au făcut o muzică zgomotoasă. Ei considerau frumoase sunetele forte şi interesante efectele de masă. S-au străduit să descopere noi și ciudate efecte sonore, tonuri pe care nicio ureche nu le-a mai auzit; amândoi au căutat să întreacă și să depășească măsura și scopul.

Pricina decăderii statului Ciu{12} a fost faptul că s-a descoperit muzica magică. O asemenea muzică era destul de zgomotoasă, dar în realitate ea se îndepărtase de esenţa muzicii. Deoarece se îndepărtase de esenţa adevăratei muzici, această muzică nu este senină. Dacă muzica nu este senină, poporul murmură, iar viaţa e vătămată. Toate acestea se datorează faptului că se nesocoteşte esenţa muzicii şi se pune preţ numai pe efecte sonore zgomotoase.

De aceea, muzica unui ev de bună rânduială este liniştită şi senină, iar guvernământul, cumpănit. Muzica unui ev neliniștit este agitată și cumplită, iar guvernământul lui, anapoda. Muzica unui stat în declin este sentimentală și tristă, iar guvernământul său, pândit de pericole."

Frazele acestui chinez ne indică relativ clar originile și sensul real, aproape uitat al oricărei muzici, întocmai ca dansul și oricare altă practică artistică, muzica a fost în epocile preistorice un mijloc magic, unul dintre vechile și legitimele mijloace ale magiei, începând cu ritmul (bătăi din palme, tropăituri, izbirea unor bucăţi de lemn, arta timpurie a toboşarilor), ea a fost un mijloc puternic și verificat folosit pentru „a pune de acord" o mulţime mare și foarte mare de oameni pentru a imprima același tact respiraţiei lor, bătăilor inimii și stării lor sufletești, pentru a-i stimula pe oameni să cheme și să conjure puterile eterne, să danseze, să se ia la întrecere, să pornească la război, să întreprindă acţiuni mistice.

Iar această esenţă originară, pură şi plină de o forţă străveche, esenţa unei practici magice, s-a conservat în muzică mai mult decât în celelalte arte; să ne amintim numai de numeroasele consideraţii

asupra muzicii, datorate istoricilor şi scriitorilor, de la vechii greci până la nuvelele lui Goethe. Marşul şi dansul nu şi-au pierdut niciodată însemnătatea practică. Dar să ne întoarcem la tema noastră propriu-zisă!

Acum ne propunem să notăm pe scurt ceea ce este vrednic de ştiut despre începuturile jocului cu mărgele de sticlă. El a apărut, pare-se, concomitent în Germania şi Anglia, şi anume în ambele ţări ca un mijloc de amuzament în cercurile restrânse de muzicologi şi muzicieni care activau şi studiau în noile seminarii de teorie a muzicii. Dacă am compara aspectul incipient al jocului cu cel de mai târziu şi de astăzi, ar fi întocmai ca şi cum am compara un manuscris de note muzicale de dinainte de 1500 şi semnele lui de notare primitivă, dintre care lipsesc chiar şi barele de măsură, cu o partitură din secolul al optsprezecelea ori chiar cu una din secolul al nouăsprezecelea, a căror abundenţă derutantă de indicaţii prescurtate pentru dinamică, tempouri, frazare şi aşa mai departe făcea din tipărirea unor asemenea partituri o dificilă problemă tehnică.

La început, jocul n-a fost altceva decât un fel de hazliu exerciţiu mnemotehnic şi de combinaţii, răspândit printre studenţi şi muzicanţi, şi, aşa cum s-a spus, s-a practicat atât în Anglia, cât şi în Germania încă înainte de a fi fost „descoperit" aici, la Conservatorul de muzică din Colonia, şi de a-şi fi căpătat numele pe care-l poartă şi astăzi, după atâtea generaţii, deşi de multă vreme nu mai are nimic a face cu mărgelele de sticlă. Inventatorul jocului, Bastian Perrot din Calw{13}, un teoretician al muzicii cam ciudat, dar isteţ, sociabil şi cu dragoste de oameni, s-a folosit de aceste mărgele de sticlă în locul literelor, cifrelor, notelor muzicale sau al altor semne grafice.

Perrot, care, de altfel, a lăsat şi un studiu despre *înflorirea şi declinul contrapunctului,* a găsit la seminarul din Colonia o reglementare a jocului relativ dezvoltată de către studenţi: îşi strigau reciproc, în formule prescurtate, motive liber alese din ştiinţe sau începuturi ale unor compoziţii clasice, la care cel numit trebuia să răspundă fie prin continuarea bucăţii, fie, încă mai bine, printr-o voce mai înaltă sau mai gravă, printr-o contratemă contrastantă şi aşa mai departe. Era un exerciţiu mnemotehnic şi de-improvizaţie, foarte asemănător cu cel ce va fi fost uzual (chiar dacă nu teoretic, în

formule, ci practic, la clavecin, cu lăuta, flautul sau vocea) printre zeloșii învățăcei în ale muzicii și contrapunctului de pe vremea lui Schütz{14}, Pachebel{15} și Bach. Bastian Perrot, amator de muncă manuală, care și-a construit singur mai multe piane și clavecine de tipul celor vechi, care, foarte probabil, făcea parte din Liga călătorilor în Orientul apropiat și despre care legenda afirmă că știa să cânte la violină după procedeul vechi, uitat de la 1800, cu arcușul foarte curbat și cu un sistem manual de acordare — Perrot, așadar, și-a construit, după modelul naivelor numărători cu bile pentru copii, un cadru cu câteva duzini de sârme pe care puteau fi înșirate mărgele de sticlă de diferite dimensiuni, forme și culori. Sârmele corespundeau liniilor unor portative, mărgelele, notelor și așa mai departe, iar în felul acesta Perrot putea să alcătuiască, prin așezarea mărgelelor de sticlă, citate muzicale sau teme improvizate, le modifica, transpunea, dezvolta, le schimba între ele și le punea în opoziție. Din punct de vedere tehnic, înjghebarea era într-adevăr o jucărie, dar a plăcut studenților, a fost imitată și a ajuns la modă, până și în Anglia, iar o vreme jocul de exersare a muzicii a fost practicat în felul acesta primitiv și atrăgător. Ca de atâtea ori, ceva durabil și important și-a luat numele de la un lucru secundar și efemer.

Ceea ce a rezultat mai târziu din jocul studenților și din mărgelele înșirate pe sârmă ale lui Perrot poartă și astăzi numele, ajuns popular, de joc cu mărgele de sticlă.

Numai după două, trei decenii, jocul pare să-și fi pierdut popularitatea printre studenții în muzică, dar, în schimb, pare să fi fost preluat de matematicieni și multă vreme, în istoria jocului, o trăsătură caracteristică a lui a constat în aceea că a fost preferat, utilizat și perfecționat de fiecare dată de științele care cunoșteau o deosebită înflorire sau renaștere. La matematicieni, jocul a obținut o mare mobilitate și capacitate de sublimare și a câștigat chiar un fel de conștiință de sine și a posibilităților sale, iar aceasta s-a produs paralel cu progresul general al conștiinței culturale de pe atunci, care a ieșit cu bine din marea criză și, după cum se exprimă Plinius Zienghalβ, „a jucat cu reținută mândrie rolul unei culturi târzii, al unei stări de lucruri oarecum corespunzătoare Antichității târzii, epocii elenistice alexandrine".

Atât, din opiniile lui Zienghalβ. Acum vom căuta să încheiem rezumatul acestei istorii a jocului cu mărgele de sticlă şi să stabilim: Trecând de la seminariile de muzică la cele de matematică (un transfer care în Franţa şi Anglia s-a petrecut încă mai repede decât în Germania), jocul s-a dezvoltat atât de mult, încât putea să exprime procedee matematice prin semne şi abreviaţii speciale; jucătorii se serveau unul pe altul, dezvoltându-le reciproc, cu aceste formule abstracte, reprezentau reciproc desfăşurări de serii şi alte posibilităţi ale ştiinţei lor. Această formă matematic-astronomică a jocului solicita o mare atenţie, vigilenţă şi concentrare, încă de pe atunci faima unui bun jucător cu mărgele de sticlă fiind la mare preţ printre matematicieni, considerându-se drept egală cu aceea a unui foarte bun matematician.

Jocul î fost preluat pentru un răstimp şi imitat, adică adaptat la domeniul lor, de aproape toate ştiinţele, fapt atestat şi pentru domeniul filologiei clasice şi al logicii. Considerarea analitică a valorilor muzicale a dus la captarea acordurilor muzicale în formule fizico-matematice. Ceva mai târziu a început să lucreze cu metoda aceasta şi filologia, exprimând formaţiile lingvistice în valori matematice, cum o face cu fenomenele din natură fizica; s-a adăugat studiul artelor plastice, dintre care arhitectura are încă de multă vreme relaţii cu matematica.

Iar acum, între formulele abstracte obţinute pe această cale s-au ivit noi relaţii, analogii şi corespondenţe, în acest scop, fiecare dintre ştiinţele care şi-au însuşit jocul a creat un limbaj alcătuit din formule, abreviaţii şi posibilităţi de combinaţii; jocurile cu serii de formule şi dialoguri în formule erau îndrăgite pretutindeni, în rândurile elitei tinerimii studioase. Fără a fi numai un exerciţiu şi un mijloc de recreere, jocul stimula şi un viu amor-propriu, provenit din conştiinţa participării la o activitate de educaţie spirituală, îndeosebi matematicienii îl practicau cu o virtuozitate similară celei ascetice ori sportive şi cu stringenţă formală, găsind în el o satisfacţie care le uşura renunţarea la plăcerile şi năzuinţele lumeşti, renunţare pusă în practică încă de atunci, cu toată consecvenţa, de către intelectuali. Jocul cu mărgele de sticlă a avut o mare parte de contribuţie la victoria deplină împotriva foiletonului şi la trezirea acelei plăceri noi de a-şi

instrui spiritul prin exercițiile cele mai exacte, căreia îi datorăm apariția unei noi educații spirituale de o rigoare monahală. Lumea se schimbase. Viața spirituală din epoca foiletonului ar putea fi asemuită cu o plantă degenerată, care și-a pierdut vlaga dând lăstari hipertrofiați, iar corecturile ulterioare, cu retezarea plantei până la rădăcină. Tinerii de acum, care voiau să se dedice studiilor intelectuale, nu mai înțelegeau prin aceasta a ciupi câte ceva pe la universități, unde profesori vestiți și buni de gură, dar fără autoritate, să le prezinte resturi din vechea cultură superioară; ei trebuiau să învețe cu aceeași străşnicie, ba chiar mai straşnic și mai metodic decât o făceau cândva inginerii pe la politehnici. Luau pieptiş un urcuş anevoios, erau obligați să-şi purifice și să-şi întărească puterea de gândire cu ajutorul matematica și a exercițiilor scolastice aristotelice, iar în afară de aceasta trebuiau să renunțe cu desăvârșire la toate bunurile considerate până atunci de către învățații mai multor generații ca vrednice de obținut: câştigul bănesc rapid și lesnicios, celebritatea și onorurile publice, elogiile presei, căsătoriile cu fete de bancheri și industriași, răsfățul și luxul în viața materială. Scriitorii cu opere trase în tiraje mari, cu premii Nobel și vilişoare drăguțe la țară, medicii faimoși, cu decorații la cheutori și valeți în livrea, academicienii cu neveste bogate și saloane pline de strălucire, chimiștii cu fotolii în consiliile de administrație din industrie, filosofii cu fabrici de foiletoane și conferințe în săli arhipline, cu entuziaste aplauze și buchete de flori — toate aceste figuri dispăruseră și nu au mai apărut până astăzi.

Fireşte, mai existau și acum mulți tineri dotați, pentru care acele figuri rămăseseră totuși modele vrednice de invidiat, dar căile spre onorurile publice, spre bogăție, celebritate și lux nu mai treceau prin amfiteatre universitare, prin seminarii și teze de doctorat, în ochii lumii profesiunile intelectuale, decăzute, dăduseră faliment, iar prin aceasta spiritul își recucerise capacitatea de dăruire ispășitoare și fanatică. Talentele care năzuiau mai mult spre strălucire și huzur trebuiau să întoarcă spatele preocupărilor intelectuale căzute în dizgrație și să-și aleagă acele profesiuni pe seama cărora fuseseră lăsate prosperitatea și profiturile materiale.

Am merge prea departe, dacă am voi să descriem mai amănunţit în ce mod s-a impus spiritul, după a sa purificare, și în treburile statului. S-a făcut foarte repede constatarea că este suficient ca numai câteva generaţii să primească o educaţie spirituală laxă și lipsită de scrupule, pentru ca și viața practică să fie alterată sensibil, priceperea și simțul de răspundere în toate profesiunile superioare, inclusiv cele tehnice, să devină mereu mai rare, și astfel cultivarea spiritului în stat și în masa poporului, în primul rând în întreg sistemul şcolar, a fost monopolizată mereu mai mult de către membrii ordinelor, încât și astăzi, în aproape toate ţările Europei, şcoala, în măsura în care n-a rămas sub controlul bisericii romane, se află în mâinile ordinelor anonime recrutate din elita intelectualilor. Oricât de incomode ar fi devenit uneori, pentru opinia publică, severitatea și aşa-numitul orgoliu al acestei caste, oricât s-ar fi revoltat câte unii împotriva ei, noua direcţie instaurată s-a menţinut pe picioare, își păstrează și-și apără și astăzi nu numai integritatea, hotărârea de a renunța la alte bunuri şi avantaje decât cele spirituale, ci şi convingerea sau intuiţia, de mult devenite generale, că aceste şcoli severe sunt neapărat necesare pentru dăinuirea civilizaţiei. Se ştie sau se intuieşte: când gândirea îşi pierde puritatea şi vigilenţa, iar respectul faţă de spirit se stinge, atunci vapoarele şi automobilele circulă anapoda, valabilitatea și autoritatea riglei de calcul inginerești, ca și acelea ale matematicii băncilor și bursei se clatină, apare haosul.

A durat totuşi destul de mult până când și-a făcut drum recunoașterea faptului că și laturile exterioare ale civilizaţiei, că și tehnica, industria, comerţul şi aşa mai departe aii nevoie de aceeaşi bază generală constând din moralitate ş onestitate spirituală.

Ceea ce mai lipsea încă pe acea vreme jocului cu mărgele de sticlă era capacitatea de universalitate, ridicarea într-ut plan superior, deasupra diverselor discipline ştiinţifice. Astronomii, chimiştii, latiniştii, scolasticii, studenţii de la conservatoarele muzicale îşi practicau jocurile riguros structurate intelectualiceşte, dar jocul avea un limbaj propriu şi un cod de reguli diferite pentru fiecare facultate, disciplină şi ramurile lor. A trebuit să treacă o jumătate de secol, până să se facă primul pas pentru depăşirea acestor hotare. Cauza încetinelii a fost fără îndoială mai mult una morală, decât una formală

și tehnică: mijloacele de universalitate s-ar fi găsit desigur, însă morala foarte riguroasă a noii intelectualități era dominată de o fobie puritană față de „frivolitate”, față de mixtura disciplinelor și a categoriilor, de o profundă și îndreptățită oroare față de o nouă cădere în păcatul amuzamentului și al foiletonismului.

Ridicarea jocului cu mărgele de sticlă, aproape printr-un singur pas, până la conștiința posibilităților sale și, cu aceasta, până în pragul capacității lui de a deveni un instrument universal de cultură, a fost fapta unui singur om și din nou legătura cu muzica a fost aceea care a impulsionat acest progres al jocului. Cel care a dat jocului noua lui orientare și i-a creat astfel posibilitatea unei dezvoltări maxime a fost un muzicolog elvețian, în același timp un pasionat adorator al matematicii. Numele cetățenesc al acestui om mare nu mai poate fi stabilit — epoca lui nu mai cunoștea cultul personalității în domeniul spiritual, în istorie a rămas cu numele de Lusor (de asemenea: Joculator{16}) Basiliensis. Invenția lui, ca orice invenție, au fost realizarea și harul său absolut personal, dar ea n-a izvorât nicidecum numai dintr-o necesitate și străduință particulară, ci a fost pusă în mișcare de o forța motrice mult mai mare. Printre intelectualii vremii luase naștere pretutindeni o pasionantă năzuință spre un mijloc de expresie corespunzător noului conținut al gândirii, se tindea spre filosofie, spre sinteză, plăcerea procurată până; atunci de retragerea pe domeniul propriei discipline era considerată drept neîndestulătoare, ici și colo câte un savant depășea limitele specialității sale și încerca să răzbată spre generalizare, se visa un nou alfabet, un nou limbaj grafic, cu ajutorul căruia să fie posibile înregistrarea și comunicarea noilor trăiri spirituale.

Mărturie despre aceasta depune, cu deosebită tărie, scrierea unui învățat parizian din acei ani, intitulată *Avertismentul chinez*. Autorul acestei scrieri, luat pe vremea lui în râs, ca un fel de Don Quijotte, altminteri un savant prețuit în domeniul său, filologia chineză, expune pericolele care pândesc știința și instruirea intelectuală, în ciuda ținutei lor oneste, dacă renunță la constituirea unui limbaj grafic internațional care, la fel cu vechea scriere chinezească, ar permite exprimarea, înțeleasă de toți învățații lumii, a celor mai complicate lucruri, fără eliminarea fanteziei și forței creatoare personale. Chiar

acum, Joculator Basiliensis a făcut pasul decisiv spre realizarea acestei cerințe. El a descoperit pentru jocul cu mărgele de sticlă principiile unui nou limbaj, anume un limbaj de semne şi de formule, la care au colaborat în mod egal matematica şi muzica şi care făcea posibilă legarea formulelor astronomice cu cele muzicale, aducerea matematicii şi muzicii la acelaşi numitor. Chiar dacă prin aceasta evoluția jocului n-a fost nicidecum încheiată, totuși necunoscutul din Basel a pus atunci bazele întregului progres viitor ce ar mai fi putut apărea în istoria preţiosului nostru joc.

Jocul cu mărgele de sticlă, odinioară mijloc special de amuzament când pentru matematicieni, când pentru filologi, când pentru muzicieni, a adus din ce în ce mai mult toate activităţile cu adevărat spirituale sub puterea vrăjii lui. Câteva vechi academii, unele loji şi mai ales străvechea Ligă a călătorilor în Orientul apropiat și-au îndreptat atenţia spre el. Chiar şi unele ordine catolice au presimţit aici o nouă atmosferă spirituală și s-au lăsat fermecate de ea, mai ales în unele mânăstiri benedictine s-a acordat jocului un interes atât de viu, încât încă de atunci s-a pus acut problema, reactualizată mai târziu când și când, dacă în definitiv biserica și curia papală ar trebui să tolereze, să sprijine sau să interzică acest joc.

De la marea realizare a învățatului din Basel, jocul a evoluat rapid și pe deplin spre ceea ce este și astăzi: chintesenţa activităţilor intelectuale și a muzicii, cultul sublim, acea *Unio Mystica*{17} a părților distincte ale întregii *Universitas Litterarum. Î*n viaţa noastră, el a preluat în parte rolul artei, în parte pe cel al filosofiei speculative și a fost numit nu rareori, de exemplu în vremea lui Plinius Zienghalβ, cu acea expresie ce provine încă din literatura epocii foiletonistice și care pentru acea epocă exprima ţelul visat de multe spirite capabile de intuiţie: teatru magic.

Dacă, de la începuturile lui, jocul cu mărgele de sticlă progresase incomensurabil ca tehnică şi volum al materiei şi, în ceea ce privește exigenţele spirituale impuse jucătorilor, devenise o artă şi ştiinţă superioare, totuși, în vremea învățatului din Basel îi mai lipsea încă ceva esenţial. Anume, fiecare joc era până atunci o înscriere, ordonare, grupare şi opunere de reprezentări concentrate din numeroase domenii ale gândirii și ale frumosului, o rapidă reamintire de valori şi

forme eterne, un iute şi virtuos zbor prin imperiul spiritului. Abia mult mai târziu şi treptat s-a adăugat jocului şi noţiunea de contemplaţie, provenită din inventarul spiritual al învăţământului şi îndeosebi din deprinderile şi practicile călătorilor în Orientul apropiat. S-a observat inconvenientul că maeştrii în mnemotehnică, altminteri lipsiţi de orice alte virtuţi, practicau jocuri pline de virtuozitate și capabile să ia ochii partenerilor, care puteau fi buimăciţi şi derutaţi prin rapida succesiune a nenumăratelor reprezentări. Cu timpul, această virtuozitate a fost pusă sub o interdicţie mereu mai severă, iar contemplaţia a devenit o parte componentă foarte importantă a jocului, ba chiar chestiunea principală pentru spectatorii şi auditorii fiecărui joc. Aici apare orientarea spre religiozitate. Nu mai era vorba doar de a se urmări intelectualiceşte, cu o atenţie foarte vie şi cu o memorie exersată, succesiunea ideilor şi întregul mozaic spiritual al unui joc, ci şi de a satisface cerinţa unei profunde dăruiri sufleteşti. Anume, după fiecare semn, invocat de conducătorul jocului respectiv, participanţii păstrau asupra semnului, conţinutului, originii, sensului său o severă şi tăcută meditaţie, care-l obliga pe fiecare părtaş să-şi reprezinte cu toată intensitatea prezenţa organică a conţinutului semnului.

Tehnica şi practica contemplării au fost partea de contribuţie a membrilor Ordinului şi a asociaţiilor de joc din şcolile de elită, unde se acorda cea mai mare grijă artei contemplaţiei şi meditaţiei. Prin aceasta, ieroglifele jocului au fost puse la adăpost de pericolul de a deveni nişte simple litere.

Până atunci, în ciuda preferinţei pe care i-o arătaseră învăţaţii, jocul cu mărgele de sticlă rămăsese o practică pur privată. Putea fi jucat individual, în doi, în mai mulţi şi, e adevărat, unele jocuri deosebit de ingenioase, bine compuse şi izbutite ieşeau în evidenţă când şi când, fiind cunoscute, admirate sau criticate de la un oraş la altul, de la o ţară la alta. Dar abia acum jocul a început să capete cu încetul o nouă funcţiune, devenind o festivitate publică. Şi în zilele noastre oricine poate practica liber jocul în particular, îndeosebi tineretul exersându-l astfel cu toată sârguinţa. Astăzi însă, expresia „jocul cu mărgele de sticlă” evocă oricui în primul rând jocurile publice festive. Ele se desfăşoară sub conducerea câtorva maeştri cu o pregătire superioară,

care se află în fiecare ţară sub autoritatea unui *ludi magister* sau maestru al jocului şi care sunt ascultaţi cu veneraţie de către invitaţi şi cu cea mai concentrată atenţie de către auditorii din lumea întreagă; unele dintre aceste jocuri durează zile şi săptămâni întregi, iar, în vremea cât sunt celebrate, toţi partenerii, ca şi auditorii, trăiesc după aceleaşi prescripţii, care se extind până şi asupra numărului orelor de somn, o viaţă de abstinenţă şi uitare de sine, de meditaţie profundă, similară vieţii de pocăinţă, sever reglementate, duse de participanţii la unul din exerciţiile ordinului sfântului Ignaţiu{18}.

Puţine lucruri ar mai fi de adăugat. Prin hegemonia alternativă când a uneia, când a alteia dintre ştiinţe sau arte, jocul jocurilor s-a perfecţionat, devenind un fel de limbaj universal, prin mijlocirea căruia jucătorii erau în măsură să exprime valori în semne sugestive şi să le pună în relaţii reciproce, în toate perioadele, jocul s-a aflat în strânsă legătură cu muzica şi s-a supus mai ales unor rigori muzicale sau matematice.

O temă, două teme, trei teme erau stabilite, dezvoltate, variate şi suportau un tratament similar aceluia al teniei unei fugi sau al unei compoziţii concertistice. De exemplu, un joc putea să înceapă de la o configuraţie astronomică dată, sau de la tema unei fugi de Bach, sau de la o frază din Leibniz ori din *Upanişade{19}* şi, pornind de la această temă, ideea directoare sugerată putea să-şi îmbogăţească expresia, conform intenţiei şi talentului jucătorului, fie prin continuări şi dezvoltări, fie prin acorduri cu reprezentări înrudite. Dacă, de pildă, cel ce făcea începutul era capabil să stabilească, prin semnele jocului, paralele între muzica clasică şi formula unei legi din natură, atunci, la cunoscători şi maeştri, jocul se putea elibera de tema incipientă ajungând la combinaţii nelimitate. Vreme îndelungată, mult îndrăgite de către anumite scoli de jucători au fost alăturarea, opunerea şi în cele din urmă îmbinarea armonică a două teme sau idei adverse, ca legea şi libertatea, individul şi colectivitatea, iar într-un astfel de joc se punea mare preţ pe dezvoltarea absolut echivalentă şi fără părtinire a ambelor tematici sau teme, astfel încât, din teze şi antiteze, sinteza să decurgă în modul cel mai pur cu putinţă, în general, lăsând la o parte unele excepţii geniale, jocurile cu soluţii negative sau sceptice, dis-armonice nu erau agreate şi, uneori, de-a dreptul interzise, ceea ce se

explică prin semnificaţia pe care jocul, ajuns la acest nivel înalt, o avea pentru jucători. El devenise o aleasă formă simbolică a năzuinţei spre desăvârşire, o alchimie sublimă, o apropiere de spiritul unic în sine, pe deasupra tuturor imaginilor şi pluralităţilor, aşadar o apropiere de Dumnezeu. Aşa cum, de exemplu, gânditorii pioşi din epocile mai vechi îşi reprezentau viaţa creată ca pe o cale spre Dumnezeu şi concepeau varietatea lumii aparente ca desăvârşindu-se şi atingându-şi ţelul final în unitatea divină, tot astfel figurile şi formele jocului cu mărgele de sticlă construiau, făceau muzică şi filosofau într-un limbaj universal, hrănit de toate ştiinţele şi artele, jucându-se şi năzuind spre perfecţionare, spre sensul pur, spre realitatea desăvârşit împlinită.

„A realiza” era o expresie preferată printre jucători, care o interpretau ca pe o cale eficientă de la devenire la existenţă, de la posibilitate la realitate. Fie-ne îngăduit, aici, să amintim încă o dată frazele lui Nikolaus Cusanus citate mai sus.

De altfel, tezele teologiei creştine, în măsura în care fuseseră formulate la modul clasic şi păreau astfel a aparţine; tezaurului cultural general, erau desigur preluate în limbajul de semne al jocului, iar concepte fundamentale ale credinţei sau texte biblice, o frază dintr-un părinte al bisericii ori din textul latinesc al misei puteau fi exprimate tot aşa de uşor şi e exact şi preluate în joc ca şi o axiomă de geometrie sau ca o melodie de Mozart. Aproape că nu am exagera deloc, dacă am cuteza să spunem: pentru cercul restrâns al adevăraţilor jucători cu mărgele de sticlă, jocul, deşi se abţinea de la orice teologie proprie, avea cam aceeaşi semnificaţie cu un serviciu religios.

În lupta lor pentru a-şi menţine existenţa în mijlocul forţelor lumii nespirituale, atât jucătorii cu mărgele de sticlă, cât şi biserica romană depindeau reciproc într-o măsură mult lai mare, decât dacă s-ar fi ajuns la aşa ceva printr-o hotărâre comună, deşi s-ar fi găsit pentru asta nenumărate căzii, deoarece la ambele puteri lealitatea intelectuală şi impulsul pur spre o formulare precisă, clară duceau la o separaţie de restul lumii.

Niciodată totuși n-a fost ratificată vreo hotărâre. Roma se mulţumea să ia faţă de joc o atitudine când binevoitoare, când ostilă, în congregaţii, căci doar n rândurile clerului înalt și foarte înalt se manifestau excelente aptitudini de jucători. Jocul, de când existau jocuri publice și un *ludi magister,* se afla sub protecţia Ordinului și a autorităţilor educative, care, amândouă, se comportau faţă Roma cu cea mai mare curtenie și cavalerism. Papa Pius al XV-lea, care fusese pe când era cardinal un bun și zelos jucător cu mărgele de sticlă, nu numai că, devenit papă, își luă rămas bun pentru totdeauna de la joc, ci chiar încerca să-i deschidă un proces; în acele împrejurări aproape că se ajunsese ca jocul să fie interzis catolicilor.

Dar papa muri mai înainte de a se ajunge până acolo, iar o biografie foarte căutată de cititori a acestui bărbat nu lipsit de însemnătate înfăţișă atitudinea lui faţă de jocul cu mărgele de sticlă ca pe o pasiune profundă, pe care, ca papă, a putut să și-o domine doar prin acţiuni ostile.

Practicat mai întâi liber de către persoane izolate și de asociaţii prietenești, însă, ce-i drept, protejat încă de multă vreme cu simpatie de autorităţile şcolare, jocul a căpătat o formă de organizare publică mai întâi în Franţa și Anglia, celelalte ţări urmând relativ repede. Ajungându-se aici, în fiecare ţară, s-au numit câte o comisie de joc și un conducător suprem al jocului, cu titlul de *ludi magister,* iar jocurile oficiale, desfăşurate sub conducerea personală a magistrului, au fost ridicate la rangul de festivităţi spirituale. Fireşte, ca toţi înalţii și foarte înalţii slujbași ai organizaţiei de educaţie spirituală, magistrul rămânea anonim; cu excepţia celor câteva persoane ce-i erau apropiate, nimeni nu-l cunoștea după numele său personal. Mijloacele oficiale și internaţionale de difuzare, precum radioul şi aşa mai departe, stăteau numai la dispoziţia jocurilor mari, oficiale, de care era răspunzător *ludi magister.* În afară de conducerea jocurilor publice, magistrul mai avea îndatorirea de a-i încuraja pe jucători și şcolile de joc, dar ceea ce trebuiau să facă în primul rând magiştrii era să vegheze cu cea mai mare străşnicie asupra propășirii jocului. Singură comisia internaţională, în care erau reprezentate toate ţările, hotăra asupra acceptării în registrul jocului a unor semne și formule noi (caz aproape nemaiîntâlnit astăzi), asupra unor eventuale extinderi ale

regulilor jocului, asupra oportunităţii sau inutilităţii afilierii a noi domenii. Dacă privim jocul ca pe un fel de limbaj internaţional, al intelectualilor, atunci comisiile de joc din diversele ţări, sub conducerea magistrului lor, pot fi considerate în totalitatea lor ca o academie care supraveghează existenţa, progresul și puritatea acestui limbaj. Fiecare comisie naţională are în grija sa arhiva jocului, adică arhiva totalităţii semnelor și cheilor verificate și acceptate până acum, al căror număr a depășit de mult, considerabil, pe cel al semnelor vechiului alfabet chinezesc, în general, examenul de absolvire a unui institut de învăţământ superior, îndeosebi însă a institutelor de elită, este considerat ca o pregătire preliminară suficientă pentru un jucător cu mărgelele de sticlă, totuși, în mod tacit, se presupunea și se presupune și stăpânirea, la un nivel peste cel mediu, a uneia dintre știinţele principale sau a muzicii.

A ajunge cândva membru al comisiei de joc sau chiar *ludi magister* era visul mai tuturor tinerilor de cincisprezece ani din școlile de elită. Dar chiar și printre doctoranzi foarte puţini mai erau aceia care să mai nutrească în mod serios ambiţia de a putea sluji activ jocul cu mărgelele de sticlă și progresul lui. Toţi acești pasionaţi ai jocului se exersau sârguincios în știinţa jocului și în meditaţii și, la „marile” jocuri, ei formau acel cerc interior de participanţi reculeși și dăruiţi, care conferă jocurilor publice caracterul lor festiv și le feresc de a se degrada ca acte pur decorative. Pentru acești jucători propriu-ziși și pasionaţi, *ludi magister* este un fel de principe sau mare preot, aproape o divinitate.

Pentru fiecare jucător luat în parte şi chiar pentru magistru, jocul cu mărgele de sticlă este în primul rând un mod de a face muzică, oarecum în acest înţeles al cuvântului pe care l-a precizat odată Josef Knecht vorbind despre esenţa muzicii clasice:

„Noi considerăm muzica clasică drept chintesenţa și substanţa culturii noastre, deoarece ea constituie cea mai clară, cea mai caracteristică întruchipare și expresie a acesteia, în muzica clasică se concentrează pentru noi moştenirea Antichităţii şi a creştinismului, un spirit de cucernicie mai senin și mai eroic, o morală cavalerească desăvârșită. Căci, la urma urmelor, orice act de cultură clasică reprezintă o morală, un model de comportare umană concentrat într-

un gest. Între 1500 și 1800 s-au făcut, e adevărat, mai multe feluri de muzică, stilurile și mijloacele de expresie au fost foarte diferite, dar spiritul, mai curând morala este pretutindeni aceeași. Atitudinea omenească, a cărei expresie este muzica clasică, rămâne întotdeauna aceeași, întotdeauna se bizuie pe același mod de interpretare a vieții și tinde spre același mod de dominare a hazardului.

Înțelesul concretizat de muzica clasică rezidă în: cunoașterea fondului tragic al umanității, afirmarea destinului omenesc, eroism, seninătate! Fie că avem a face cu grația unui menuet de Händel sau de Couperin, cu senzualitatea sublimată în gesturi delicate ca la mulți italieni sau ca la Mozart, cu liniștita, resemnata acceptare a ideii de moarte ca la Bach, întotdeauna în muzică există un duh de opoziție, o bravadă la adresa morții, un spirit cavaleresc și ecoul unui râs supraomenesc, al unei seninătăți nemuritoare. Toate acestea trebuie să capete glas și în jocurile noastre cu mărgele de sticlă, în întreaga noastră viață, activitate și suferință."

Aceste cuvinte au fost notate de un discipol al lui Knecht. Cu ele încheiem considerațiile noastre despre jocul cu mărgele de sticlă.

BIOGRAFIA LUI JOSEF KNECHT, *MAGISTER LUDI*

CHEMAREA

Despre originea lui Josef Knecht nu a ajuns până la noi nicio ştire. Aşa cum s-a întâmplat cu mulţi alţi elevi de elită, fie din pricină că şi-a pierdut de timpuriu părinţii, fie din cauza unor circumstanţe neprielnice, autoritatea educativă l-a luat din sânul familiei şi l-a adoptat, în orice caz, Knecht a fost scutit de conflictele dintre şcoala de elită şi familie, care au împovărat anii tineri ai altora asemeni lui, au îngreunat intrarea lor în Ordin şi, în unele cazuri, au transformat băieţi foarte dotaţi în caractere dificile ce-au pus educatorilor numeroase probleme. Josef Knecht face parte dintre fericiţii ce par născuţi şi predestinaţi anume pentru Castalia, pentru Ordin şi pentru intrarea în serviciul autorităţii educative; chiar dacă zbuciumul iscat de viaţa spirituală nu i-a rămas nicidecum necunoscut, i-a fost dat totuşi să trăiască fără vreo deosebită amărăciune personală acel tragism specific oricărei vieţi ce se dedică spiritului. De altfel, nu atât acest tragism însuşi ne-a ispitit să dedicăm personalităţii lui Josef Knecht studiul nostru amănunţit; ne-a atras mult mai mult modul calm, senin, ba chiar strălucitor în care şi-a înfăptuit destinul, talentul, chemarea. Ca toţi oamenii de seamă, are şi el al său *daimonion*{20} *şi amor fati*{21}, dar acest *amor fati* ni se revelează liber de orice mohoreală şi fanatism. Fireşte, noi nu cunoaştem cele ascunse şi nu vrem să uităm că, oricât de sobri am fi şi cu oricâtă bunăvoinţă am căuta obiectivitatea, a scrie istorie înseamnă tot a face literatură, iar a treia dimensiune a celei dintâi este ficţiunea.

Astfel, pentru a alege exemple de prima mână, noi nu ştim nicidecum dacă, de pildă, Johann Sebastian Bach sau Wolfgang Amadeus Mozart au trăit corespunzător unui mod de viaţă voios, ori, dimpotrivă, dificil. Pentru noi trăsătura specifică a lui Mozart este graţia emoţionantă şi amabilă a desăvârşirii timpurii, iar a lui Bach, resemnarea reconfortantă şi alinătoare în faţa inevitabilităţii suferinţei şi a morţii, ca în faţa voinţei paterne a lui Dumnezeu, dar toate acestea nu le descifrăm de loc din biografiile sau din faptele vieţii lor private păstrate de tradiţie, ci numai din opera lor, din muzica lor. Apoi, fără să vrem, profilului lui Bach, a cărui biografie ne e cunoscută şi a cărui imagine ne-o închipuim conform muzicii sale, îi mai adăugăm şi

soarta lui postumă: în fantezia noastră îl facem să știe într-o oarecare măsură încă din timpul vieţii, surâzător și păstrând tăcerea, că întreaga lui operă va fi uitată îndată după moarte, că manuscrisele sale se vor nimici ca maculatură, că, în locul lui, unul dintre fiii săi va deveni „marele Bach” și va recolta succese, că opera lui, după ce va reînvia, se va lovi de neînţelegerea și barbariile din epoca foiletonistică și așa mai departe. Și tot astfel suntem înclinaţi să-i atribuim, sau să punem literaturicește pe seama lui Mozart, încă în viaţă și aflat în plină activitate sănătoasă și înfloritoare, conștiinţa că se afla sub aripa morţii, presentimentul că moartea îi dădea târcoale. Oriunde există o operă, istoricul nu poate proceda altfel, el înmănunchează opera și viaţa unui creator ca două jumătăţi ale unei unităţi vii. Așa facem cu Mozart sau cu Bach, așa o facem și cu Knecht, deși acesta aparţine epocii noastre în esenţă necreatoare și deși nu a lăsat în urma lui o „operă” în sensul aceleia a pomeniţilor maeștri.

Dacă încercăm să reconstituim viaţa lui Knecht, facem totodată tentativa de a o lămuri; în calitatea noastră de istorici, regretăm profund absenţa aproape totală a informaţiilor sigure privitoare la ultima parte a acestei vieţi, dar tocmai împrejurarea că această ultimă parte a vieţii lui Knecht a devenit legendară este aceea care ne-a dat curaj în întreprinderea noastră. Preluăm deci această legendă și suntem de acord cu ea, indiferent dacă e sau nu doar un produs al fanteziei cucernice. Precum nu posedăm nicio știre despre nașterea și originea lui Knecht, tot astfel nu știm nimic despre sfârșitul său. Nu avem însă nici cea mai mică îndreptăţire să avansăm ipoteza că acest sfârșit ar fi fost fortuit.

Atât cât o cunoaștem, viaţa lui Knecht ni se arată a fi alcătuită dintr-o clară succesiune de trepte, iar dacă în presupunerile noastre asupra sfârșitului său ne raliem de bunăvoie legendei și o preluăm considerând-o credibilă, facem aceasta fiindcă ceea ce prezintă legenda ca ultimă treaptă a acestei vieţi pare a corespunde întru totul celor anterioare. Recunoaștem, așadar, că trecerea acestei vieţi în legendă ne apare ca organică și îndreptăţită, întocmai cum dăinuirea unei stele, care a pierit pentru ochii noștri și „a căzut”, nu ne provoacă niciun fel de scrupule de credinţă. In această lume în care trăim noi, autorul și cititorul însemnărilor de faţă, Josef Knecht a atins și a

realizat cele mai înalte valori imaginabile, fiind, ca *magister ludi,* conducătorul și modelul celor ce posedau o cultură spirituală sau năzuiau spre ea, administrând și sporind într-un mod exemplar moștenirea spirituală preluată de la înaintași, având calitatea de mare preot al unui templu sfânt pentru fiecare dintre noi. Dar Knecht nu numai că a atins și a ocupat domeniul unui maestru, vârful cel mai înalt al ierarhiei noastre; el l-a și depășit, ridicându-se mai presus, ca să atingă dimensiuni pe care noi le putem doar bănui cu evlavie, și tocmai prin aceasta ni se pare că și biografia lui, pe deplin adecvată și corespunzătoare vieţii sale, a depășit dimensiunile obişnuite și a trecut la sfârșit în legendă. Acceptăm acest fapt minunat și ne bucurăm de el, fără a mai voi să aducem multe lămuriri. Dar, în măsura în care viaţa lui Knecht e istorie — ceea ce și este până într-o zi foarte precisă —, o vom trata ca atare și ne-am străduit să redăm știrile păstrate de tradiţie întocmai cum le-am aflat în cursul cercetărilor noastre.

Din copilăria lui, adică din vremea când a fost primit în şcolile de elită, cunoaştem doar o singură întâmplare, dar o întâmplare însemnată și cu o importanţă simbolică, deoarece ea constituie primul mare apel pe care i l-a adresat spiritul, primul act al chemării, și este semnificativ că acest prim apel i-a venit nu din partea științei, ci a muzicii. Datorăm cunoașterea acestui fragment de biografie, ca aproape tot ceea ce știm despre viaţa personală a lui Knecht, însemnărilor unui învățăcel în jocul cu mărgele de sticlă, un admirator devotat care a așternut pe hârtie multe cuvinte și povestiri rostite de marele său învățător.

Pe vremea aceea, Knecht trebuie să fi avut doisprezece sau treisprezece ani și era elev la școala de latină din orășelul Berolfingen situat la marginea pădurii Zaber, orășel ce-a fost probabil și locul nașterii sale. E adevărat, băiatul era de multă vreme bursier al școlii de latină, iar colegiul profesoral, dar mai ales profesorul de muzică, îl și recomandase de două sau de trei ori autorităților superioare, pentru a fi primit în școlile de elită, fără însă ca el să știe ceva și fără să fi avut vreun contact cu elita sau chiar cu maeștrii din cadrul autorității educative celei mai înalte, într-o zi, profesorul său de muzică (pe atunci lua lecţii de violină și lăută) l-a încunoștinţat că la Berolfingen va veni probabil în curând maestrul muzicii, pentru a inspecta modul

în care e predată în scoală muzica, așa că el, Josef, să exerseze cu sârguință, pentru a nu se pune pe sine și pe profesorul său în încurcătură. Vestea l-a tulburat profund pe băiat, deoarece el știa firește foarte bine cine este maestrul muzicii și că acesta nu vine — ca de pildă inspectorii școlari ce apăreau de două ori pe an — din vreuna din zonele superioare ale autorităților educative, ci că este unul dintre cei doisprezece semizei, unul dintre cei doisprezece conducători supremi ai acestei autorități vrednice de cel mai mare respect, reprezentând pentru toată țara instanța supremă în ceea ce privește muzica. Așadar, maestrul muzicii însuși, *magister musicae* în persoană, urmează să vină la Berolfingen în toată lumea mai exista doar o singură ființă care putea să-i apară băiatului Josef și mai legendară și tainică: maestrul jocului cu mărgele de sticlă. Sufletul lui era plin de o evlavie uriașă și temătoare față de maestrul muzicii, care-și vestise sosirea; și-l imagina pe acest bărbat când ca pe un rege, când ca pe un vrăjitor, când ca pe unul dintre cei doisprezece apostoli sau ca pe unul dintre marii artiști legendari din epocile clasice — de pildă un Michael Prätorius{22}, un Claudio Monteverdi, un J.J. Froberger{23} sau Johann Sebastian Bach — și se bucura tot pe atât pe cât se temea de clipa când avea să apară astrul.

Faptul că unul dintre semizei și arhangheli, unul dintre conducătorii misterioși și atotputernici ai lumii spirituale va apărea în carne și oase în orășel și în școala de latină, că avea să-l vadă, că, poate, maestrul îi va adresa cuvântul, îl va examina, îl va dojeni sau lăuda, toate acestea reprezentau un mare eveniment, un fel de minune și o rară apariție cerească; după afirmațiile profesorilor, era pentru prima dată de câteva decenii când un *magister musicae* în persoană vizita orașul și mica scoală de latină. Băiatul își imagina evenimentul iminent în multe chipuri, se gândea mai ales la o mare festivitate și recepție publică, așa cum fusese aceea la care asistase cu prilejul instalării în funcție a primarului, cu muzică de alămuri și străzi pavoazate cu steaguri, poate chiar focuri de artificii, iar colegii lui Knecht își închipuiau lucrurile la fel și nutreau aceleași speranțe. Bucuria lui anticipativă era umbrită numai de gândul că el însuși se va afla probabil prea aproape de acest bărbat ilustru și că, în fața marelui cunoscător, s-ar putea face de râs cu muzica și cu răspunsurile sale

într-un mod cu totul insuportabil. Dar teama aceasta era nu numai chinuitoare, ci și dulce, iar, în toată taina și fără să și-o mărturisească, găsea că întreaga serbare așteptată, cu steaguri și focuri de artificii, nu va fi nici pe departe atât de frumoasă, de impresionantă, de importantă și, în ciuda tuturor, atât de minunat de veselă ca împrejurarea că el, micul Josef Knecht, avea să-l vadă din imediata apropiere pe acest bărbat, ba chiar că dânsul vizita orășelul Berolfingen nițelus și din pricina lui, a lui Josef, căci maestrul venea doar pentru a inspecta modul de predare a muzicii, iar profesorul de muzică socotea vădit drept posibil să-l examineze și pe el.

Dar poate că, ah, poate că nu se va ajunge până acolo, era aproape cu neputință, maestrul va avea cu siguranță altceva de făcut decât să asculte niște băiețași cântând la vioară, dânsul va dori să-i vadă și să-i audă numai pe școlarii mai mari și mai avansați. Cu aceste gânduri a așteptat băiatul ziua vizitei, iar ziua a sosit și a început cu o dezamăgire: pe ulițe n-a răsunat nicio fanfară, fațadele caselor n-au fost împodobite cu niciun fel de steaguri și cununi, au trebuit să-și ia cărțile și caietele ca-n fiecare zi și să se ducă la obișnuitele ore de curs, și nici măcar în sălile de clasă nu s-a văzut nici cea mai mică urmă de pavoazare festivă, totul arăta ca într-o zi obișnuită.

Au început cursurile, profesorul, îmbrăcat în costumul lui de totdeauna, n-a pomenit prin nicio cuvântare și prin nicio vorbă despre marele oaspete de onoare.

În a doua sau a treia oră de curs, evenimentul s-a produs totuși; cineva a bătut la ușă, în clasă a intrat pedelul școlii, l-a salutat pe învățător și î anunțat că elevul Josef Knecht trebuie să se prezinte într-un sfert de oră la profesorul de muzică, pieptănat cuviincios, cu mâinile și unghiile curate. Knecht a pălit de teamă, a părăsit școala clătinându-se, a trecut în fugă la internat, și-a lepădat cărțile, s-a spălat și s-a pieptănat, și-a luat tremurând cutia de vioară și caietul de exerciții, apoi a pășit, sugrumat de emoție, spre sălile de muzică din construcția anexă. Un coleg, pradă aceleiași tulburări, l-a întâmpinat pe scară, i-a arătat o cameră de exerciții și i-a adus la cunoștință:

— Trebuie să aștepți aici, până când vei fi chemat.

N-a durat mult, dar lui i s-a părut o veșnicie până când chinul așteptării a luat sfârșit. Nu l-a chemat nimeni, însă în încăpere a intrat

un bărbat, un bărbat foarte bătrân, după cum i s-a părut la început, un bărbat nu prea înalt, cu părul alb, cu o față frumoasă și luminoasă și cu ochi pătrunzători de un albastru deschis, de privirea cărora te-ai fi putut teme, numai că nu erau doar pătrunzători, ci și veseli, de o veselie nu râzătoare sau zâmbitoare, ci calmă și sclipind potolit. Bărbatul i-a întins mâna și l-a salutat cu o înclinare a capului, s-a așezat gânditor pe taburetul din fața vechiului pian pentru exerciții și i-a spus:

— Tu ești Josef Knecht? Profesorul tău pare mulțumit de tine, cred că îi ești drag. Hai să facem împreună puțină muzică.

Knecht își scosese mai dinainte vioara din cutie, bătrânul lovi clapa notei *la,* băiatul își acordă instrumentul, apoi îl privi întrebător și cu teamă pe maestrul muzicii.

— Ce ți-ar plăcea să cânți? întrebă maestrul. Școlarul nu reuși să îngaime o vorbă de răspuns, sufletul îi era plin de venerație față de bătrân, nu mai văzuse niciodată până atunci un om ca el. Șovăind, își luă caietul de note și îl întinse maestrului.

— Nu, spuse acesta, aș dori să cânți pe dinafară, și nu o bucată de exercițiu, ci orice altceva, ceva ce știi pe de rost, poate vreun cântec care ți-e drag.

Knecht însă era tulburat și vrăjit de această față și de acești ochi și n-a răspuns nimic; îi era tare rușine de zăpăceala lui, dar de vorbit nu putea. Maestrul nu părea zorit. Bătu cu un deget pe clapele pianului primele note ale unei melodii, îl privi întrebător pe băiat, acesta dădu din cap și cântă numaidecât și bucuros, împreună cu maestrul; melodia era unul dintre cântecele cele vechi, cântate adesea în școală.

— Încă o dată! spuse maestrul.

Knecht repetă melodia, iar bătrânul cântă acum vocea a doua. Cântecul răsună astfel pe două voci în mica încăpere pentru exerciții.

— Încă o dată!

Knecht cântă, și maestrul îl acompanie cu vocile a doua și a treia. Frumosul cântec răsună în cameră pe trei voci.

— Încă o dată!

Și maestrul ținu acompaniamentul pe trei voci.

— Frumos cântec! zise maestrul încet. Cântă-l acum o dată în tonalitatea veche!

Knecht urmă îndemnul și cântă, maestrul îi dăduse primul ton, apoi îl acompanie intonând celelalte trei voci. Și bătrânul spunea tot mereu:

— Încă o dată!

Cântecul suna de fiecare dată mai voios. Knecht cântă melodia principală, tenorul, acompaniat mereu de două până la trei contravoci. Astfel intonară Cântecul de multe ori; nu mai era necesară nicio înțelegere prealabilă, și cu fiecare repetare cântecul se îmbogățea de la sine cu noi ornamente și triluri. Mica încăpere goală, învăluită în lumina veselă dinainte de amiază, vibra sărbătorește de ecoul notelor.

După un răstimp, bătrânul puse capăt exercițiului.

— Ne oprim aici? întrebă el.

Knecht răspunse negativ cu o clătinare a capului și începu cântecul din nou, celălalt interveni bucuros cu cele trei voci ale sale, iar cele patru voci își trasară liniile subțiri și limpezi, dialogară între ele, se sprijiniră una pe alta, se întretăiară, se rotiră una în jurul celeilalte alcătuind arcuri și figuri voioase, băiatul și bătrânul nu se mai gândeau la nimic altceva, se dăruiră frumoaselor linii înfrățite și figuri pe care acestea le compuneau întâlnindu-se, făceau muzică prinși în plasa lor, se legănau ușor o dată cu ele, dând ascultare unui dirijor nevăzut.

Până când, melodia ajungând din nou la sfârșit, maestrul întoarse capul și întrebă:

— Ți-a plăcut, Josef?

Knecht îl privi cu ochi luminoși și plini de recunoștință. Strălucea, dar nu scoase o vorbă.

— Știi, îl întrebă acum maestrul, ce este o fugă?

Knecht făcu o figură deznădăjduită. Ascultase până atunci fugi, dar la cursuri încă nu ajunseseră până la studierea acestei forme muzicale.

— Bine, spuse maestrul, atunci am să-ți arăt eu. Cel mai repede ai să pricepi dacă vom improviza noi înșine o fugă. Așadar: în primul rând fuga are o temă, iar tema n-o vom căuta prea mult, o vom lua din cântecul nostru.

Bătrânul cântă la pian o mică succesiune de note, o părticică din melodia cântecului, care suna minunat, chiar așa fragmentată, fără cap și coadă. Repetă tema, apoi numaidecât continuă, prima intrare apăru îndată, a doua preschimbă cvinta într-o cvartă, a treia intrare o

repetă pe cea dintâi cu o octavă mai sus, la fel a patra pe a doua, după care expozițiunea se încheie cu o clauzulă în tonalitatea dominantei. A doua executare a fragmentului aduse modulaţii încă mai libere în alte tonalităţi, a treia, cu o înclinaţie spre subdominantă, se încheie cu o clauzulă în tonul fundamental. Băiatul ședea cu privirile aţintite asupra iscusitelor degete albe ale celui ce cânta la pian, vedea oglindindu-se ușor pe chipul concentrat al acestuia evoluţia dezvoltării temei muzicale, în timp ce ochii bătrânului se odihneau sub pleoapele pe jumătate închise. Inima băiatului clocotea de veneraţie, de iubire pentru maestru, iar urechile lui percepeau fuga, i se părea că astăzi ascultă pentru prima dată muzică, dincolo de opera muzicală ce lua fiinţă în faţa lui simţea spiritul, armonia dătătoare de fericire dintre lege şi libertate, dintre supunerea slujitorului şi puterea stăpânului; sufletul i se umplea de devotament și dăruire faţă de acest spirit şi acest maestru, se vedea pe sine şi viaţa lui şi vedea în aceste clipe lumea întreagă condusă, pusă în bună rânduială şi lămurită de duhul muzicii; iar când cântecul ajunse la sfârşit, îl mai văzu un scurt răstimp pe cel venerat, pe vrăjitor şi pe rege, aplecat înainte peste clapele pianului, cu pleoapele pe jumătate închise, cu faţa uşor luminată din interior, şi nu ştia dacă trebuia să jubileze de fericirea acestor clipe sau să plângă fiindcă trecuseră.

Atunci bărbatul cel bătrân se ridică încet de pe taburetul din faţa pianului, îl privi cu ochii albaștri şi voioşi, iscoditor şi în acelaşi timp nespus de prietenos şi spuse:

— Niciodată doi oameni nu pot deveni mai lesne prieteni decât atunci când fac împreună muzică. Frumos lucru. Nădăjduiesc că vom rămâne prieteni, tu şi cu mine. Poate că ai să înveţi şi tu, Josef, se compui fugi.

Zicând acestea, îi dădu mâna şi se îndreptă spre ieşire; în uşă se mai întoarse o dată şi-l salută de despărţire cu o privire şi cu o mică înclinare prietenească din cap.

După mulţi ani, Knecht îi va povesti elevului său: Când a ieşit din clădire, oraşul şi lumea i s-au părut mult mai schimbate şi mai pline de farmec decât dacă ar fi fost împodobite cu drapele şi cununi, cu panglici şi focuri de artificii. Trăise evenimentul chemării, care pe bună dreptate poate fi numit o sfântă taină: întruchiparea vizibilă şi

ademenitoarea deschidere a porţilor lumii ideale, pe care tânărul lui suflet n-o cunoscuse până atunci, decât, parte, din auzite, parte din visurile lui înflăcărate. Această lume exista nu numai undeva în depărtare, în trecut sau în viitor, nu, era acolo și era activă, își arunca razele, trimitea crainici, apostoli, soli, bărbaţi ca acest bătrân maestru, care, de altminteri, după cum voia să creadă acum Josef, nici nu era propriu-zis chiar așa de bătrân. Iar din această lume, printr-unul dintre venerabilii săi soli, îi sosise o bunavestire și o chemare și lui, micului elev al unei școli de latină! Această însemnătate o căpătase pentru el împrejurarea trăită, și au trebuit să se scurgă câteva săptămâni, până când să știe cu adevărat și să se convingă că evenimentului magic din acel ceas binecuvântat îi corespunde și un eveniment concret din lumea reală, că acea chemare nu fusese numai o fericire și o bunavestire tăinuite în propriu-i suflet și în propria-i conştiinţă, ci și un dar și o bunavestire venite din partea puterilor lumești. Căci vreme îndelungată n-a putut rămâne ascuns faptul că vizita maestrului muzicii nu fusese olimpia întâmplare și nicio inspecţie școlară propriu-zisă. Încă de mai mult timp, pe baza rapoartelor trimise de profesorii săi, numele lui Knecht se afla pe listele școlarilor ce păreau vrednici să-și facă educaţia în școlile de elită sau care erau propuși în acest scop autorităţilor superioare, întrucât acest băiat cu numele de Knecht fusese nu numai elogiat ca latinist și ca un caracter plăcut, ci și recomandat și lăudat în mod special de profesorul său de muzică, maestrul muzicii se oferise ca, folosind prilejul unei călătorii oficiale, să dedice câteva ore unei vizite în orășelul Berolfingen, unde să-l examineze pe respectivul școlar.

Pe maestru nu-l preocupaseră prea mult latina, nici dexteritatea băiatului în mânuirea viorii (în privinţa asta se bizuia pe certificatele profesorilor, pentru studierea cărora și-a dedicat totuși o oră), cât mai ales dacă băiatul are în întreaga lui fiinţă stofă de muzician în sensul înalt al cuvântului, dacă e înclinat către slujirea entuziastă, subordonată, cucernică a cultului, în genere, profesorii de la școlile publice superioare erau, din bune motive, de-a dreptul generoși în recomandarea de elevi pentru „elită”, în orice caz se iveau câteodată cazuri de favoritism din intenţii mai mult sau mai puţin necinstite, și nu rareori câte un profesor recomanda stăruitor, din lipsă de

perspectivă, vreun elev preferat care, în afară de sârguinţă, ambiţie şi atitudine şireată faţă de profesor, avea puţine alte calităţi. Maestrul muzicii era pornit cu deosebire împotriva unor asemenea recomandări, el vedea dintr-o privire dacă cel examinat este conştient că în acea clipă e vorba de viitorul şi cariera sa şi vai de şcolarul care-l întâmpina cu prea multă amabilitate, cu o înţelegere prea sigură a importanţei momentului şi cu viclenie sau chiar încerca să-l aduleze; un asemenea elev era în unele cazuri respins mai înainte ca vreo examinare să fi început.

Şcolarul Knecht îi plăcuse însă maestrului muzicii, îi plăcuse foarte mult, încă în timpul călătoriei de întoarcere se gândise cu satisfacţie la el; nu-şi făcuse despre dânsul niciun fel de notiţe şi însemnări în caiet, ci purta cu sine amintirea băiatului proaspăt şi modest şi, îndată după înapoiere, îi scrise cu propria-i mână numele pe lista elevilor examinaţi personal de un membru al autorităţilor supreme şi găsit vrednic de a fi acceptat.

Josef auzise în scoală vorbindu-se ocazional, şi pe tonuri cu totul diferite, despre această listă, numită printre elevii cursului de latină „cartea de aur", dar pomenită câteodată şi cu titlul batjocoritor de „catalog al parveniţilor". Când vreun profesor se referea la această listă, fie şi mimai pentru a admonesta un elev, spunându-i că unui ins ca el nu-i poate trece, fireşte, niciodată prin minte că va ajunge atât de departe, până la paginile ei, atunci vocea sa căpăta un ton solemn, respectuos şi chiar inflexiunea caracteristică omului ce-şi dă importanţă. Când însă despre catalogul parveniţilor vorbeau şcolarii, d făceau de cele mai multe ori cu dispreţ şi cu o indiferenţă cam exagerată. Odată, Josef îl auzise pe un elev spunând:

— Ei, na, eu scuip pe tâmpenia asta de catalog al parveniţilor! Merită să te bizui numai pe ăla care nu ajunge să fie înscris în el. Profesorii trimit acolo numai târâturile şi lingăii.

După minunatul eveniment pe care-l trăise, pentru Knecht a urmat o perioadă memorabilă. Mai întâi n-a ştiut nicidecum că făcea parte dintre *electi*{24}, că aparţinea şi el acelei *flos juventutis*{25}, cum erau numiţi în cadrul Ordinului elevii de elită; la început nu s-a gândit deloc la urmările practice şi la consecinţele palpabile pe care evenimentul avea să le aibă asupra sorţii sale şi a vieţii lui de toate

zilele şi, în vreme ce pentru profesorii săi era un şcolar de pe acum selecţionat şi gata de plecare, el însuşi îşi trăia chemarea aproape numai ca pe un fenomen pur interior. Chiar şi aşa, faptul constituia o cotitură bruscă în viaţa lui. Deşi ora petrecută cu marele vrăjitor împlinea sau apropia de inima lui ceva presimţit mai de mult, totuşi tocmai acea oră separa clar ziua de azi de cea de mâine, trecutul de prezent și viitor, întocmai cum cineva deșteptat dintr-un vis nu se poate îndoi că e treaz, chiar când s-a sculat în aceleaşi împrejurimi pe care le-a văzut și în somn. Există multe feluri și forme ale chemării, miezul şi sensul trăirii rămân însă mereu aceleaşi: sufletul e trezit la viaţă, metamorfozat sau sporit de faptul că, în loc de vise și presentimente interioare, răsună deodată și pătrunde în el din afară un apel, un fragment al realităţii, în cazul lui Knecht, fragmentul de realitate fusese fiinţa maestrului: maestrul muzicii, știut numai ca o figură îndepărtată, venerabilă, de semizeu, un arhanghel din cele mai înalte sfere celeste, apăruse în faţa lui în carne şi oase, avusese ochi albaştri atotştiutori, se aşezase pe un taburet la pianul de exerciţii, făcuse muzică împreună cu Josef, o muzică minunată, îl arătase aproape fără cuvinte ce este propriu-zis muzica, îl binecuvântase şi apoi pierise iar.

Mult prea plin şi preocupat de ecoul imediat, interior al evenimentului trăit, Knecht n-a fost la început deloc în stare să reflecteze asupra a ceea ce avea probabil să urmeze și să rezulte din toate acestea, întocmai cum o plantă tânără, dezvoltându-se o vreme în liniște și șovăind, începe brusc să respire și să crească mai viguros, ca şi cum ar fi devenit conştientă dintr-o dată, într-un ceas al minunilor, de legea fiinţei sale, iar acum se străduiește din toată inima spre propria-i împlinire, tot astfel, după ce-l atinsese mâna vrăjitorului, băiatul începu să-și adune și să-și încordeze puterile, repede și cu patimă; se simţea transformat, se simţea crescând, simţea că între el și lume au apărut noi relaţii de tensiune și armonie, era în stare în unele ore să rezolve la muzică, latină, matematici teme ce depăşeau cu mult vârsta lui şi capacitatea colegilor săi, simţindu-se atunci capabil de orice realizare; în alte ore putea să uite totul și să viseze cu o duioșie și dăruire noi pentru el, să asculte vântul sau ploaia, să rămână cu privirile aţintite asupra unei flori ori asupra undei

unei ape curgătoare, nepricepând nimic, intuind totul, răpit de simpatie, de curiozitate, de dorinţa de a înţelege, târât dinspre propriu-i eu către ceilalţi, către lume, către mister şi sfintele taine, către jocul chinuitor de frumos al fenomenelor.

Începând astfel din interior şi crescând până la întâlnirea şi confirmarea reciprocă dintre lumea lui lăuntrică şi lumea exterioară, chemarea s-a desăvârşit pentru Josef Knecht într-o absolută puritate; băiatul i-a suit toate treptele, i-a gustat toate momentele de fericire şi spaimele. Nobilul fenomen, istoria adolescenţei şi preistoria tipică a oricărui spirit de elită, a ajuns la împlinire, fără să fie tulburat de dezvăluiri şi indiscreţii bruşte; lumea interioară şi cea din afară au acţionat şi s-au dezvoltat una către cealaltă într-un mod armonios şi echilibrat. Când, la sfârşitul acestei evoluţii, şcolarul a devenit conştient de situaţia lui şi de soarta sa exterioară, când s-a văzut tratat de către profesori ca un coleg şi ca un oaspete de onoare, a cărui plecare era aşteptată în fiece clipă, iar de către colegi pe jumătate admirat sau invidiat, pe jumătate ocolit, ba chiar suspectat, batjocorit şi urât de unii adversari, mereu mai izolat şi părăsit de prietenii de până atunci — în acel moment un fenomen similar de despărţire şi însingurare se desăvârşise încă de mult în el, iar în sufletul său, în propria-i simţire interioară profesorii se transformaseră tot mai mult din superiori în camarazi, prietenii de altădată deveniseră nişte tovarăşi de drum pe care îi lăsa în urmă, în şcoala şi în oraşul său nu se mai simţea ca între ai săi şi în locul ce i se cuvenea; toate acestea erau pătrunse acum de o moarte stranie, de un fluid al irealităţii, aidoma unor lucruri ce aparţineau trecutului, deveniseră ceva provizoriu, ca nişte haine uzate ce nu mai puteau fi purtate nicidecum.

Iar această dislocare dintr-un mediu familiar armonios şi îndrăgit până atunci, această desprindere dintr-un mod de trai ce nu-i mai aparţinea şi devenise pentru el necorespunzător, această viaţă a celui care-şi ia rămas bun, care e chemat altundeva, o viaţă întreruptă de ore de cea mai mare fericire şi de o strălucitoare simţire de sine, deveniseră spre sfârşit un chin teribil, o apăsare şi o suferinţă aproape insuportabile, căci băiatul se vedea părăsit de toate, fără să-şi dea seama dacă nu cumva el e cel ce se leapădă de cele din jur, dacă nu cumva această stingere în moarte şi înstrăinare în mijlocul lumii

familiare și îndrăgite se produc din vina lui, datorită orgoliului său, aroganței, trufiei, lipsei sale de pietate și de iubire. Printre suferințele pe care le aduce cu sine orice chemare adevărată acestea sunt cele mai amare. Pentru cel ce-a primit-o, chemarea nu reprezintă numai un dar și o poruncă, ci și povara unui fel de vină, întocmai cum se întâmplă cu soldatul ales din rândurile camarazilor și avansat ofițer și care se dovedește cu atât mai vrednic de această avansare, cu cât o plătește mai scump cu un sentiment de vinovăție, ba chiar cu o conștiință împovărată de remușcări față de camarazii săi.

Totuși Knecht era decis să suporte această evoluție, netulburat și în deplină nevinovăție: când, în cele din urmă, consiliul profesoral îi aduse la cunoștință că a fost evidențiat și că va fi primit în curând în școlile de elită, vestea l-a surprins o clipă, deși îndată după aceea noutatea i-a părut ceva de mult știut și așteptat. Abia atunci i-a venit în minte faptul că încă de câteva săptămâni auzise când și când strigându-se după el, ca o batjocură, cuvântul *electus* sau „băiat de elită". Auzise cuvântul, dar numai pe jumătate, iar acest cuvânt nu exprimase niciodată altceva decât ironie. Nu *electus* voiseră să-l numească băieții, credea el, ci „Tu, ăla, care în trufia ta te ții drept un *electus*!"

Uneori suferise mult din pricina acestor răbufniri ale sentimentului de înstrăinare dintre el și colegii lui, dar un *electus* nu se considerase propriu-zis niciodată: devenise conștient de chemarea sa nu ca de o ridicare în rang, ci ca de o bună-vestire și o promovare interioară. Și totuși: în ciuda tuturor, n-a știut el ce va urma, n-a intuit mereu, n-a simțit-o de sute de ori? Acum rodul se copsese, avânturile lui de fericire erau confirmate și legitimate, suferințele lui avuseseră un sens, haină veche de nepurtat și strimtă putea fi lepădată, i se pregătise alta nouă.

O dată cu primirea lui în rândurile elitei, viața lui Knecht fusese transplantată pe alt teren, băiatul făcuse primul pas decisiv în evoluția sa. Nu întotdeauna acceptarea oficială a unul elev distins în rândurile elitei corespunde cu trăirea unei chemări interioare. Acesta este un har sau dacă am voi să ne exprimăm cu vorbe banale, e o întâmplare norocoasă. Viața celui ce se întâlnește cu ea are un plus întocmai cum posedă un plus cel căruia norocul i-a dăruit fericite însușiri trupești și

sufletești. Majoritatea școlarilor de elită, ba chiar aproape toţi, își consideră selecţionarea pe un mare noroc, ca pe o distracţie de care sunt mândri și foarte mulţi dintre ei și-au dorit cu înfocare această distincţie. Dar trecerea de la obișnuitele școli din locurile natale în școlile din Castalia e pentru majoritatea celor selecţionaţi mai anevoioasă decât și-au închipuit și aduce cu sine unele dezamăgiri neașteptate. Trecerea aceasta este o despărţire și o renunţare foarte grea mai ales pentru toţi acei școlari s-au bucurat de fericire și dragoste în casa părintească, astfel că se și produce, îndeosebi în primii doi ani petrecuţi în școlile de elită, un număr deloc neglijabil de retrageri al lor motiv nu coristă în lipsa de talent și râvnă, ci în incapacitatea școlarilor de a se deprinde cu viaţa de internat și, mai ales) cu gândul de a se desprinde în viitor din ce în ce mai mult de legăturile cu familia și cu patria și de a nu mai cunoaște și respecta în cele din urmă altă apartenenţă decât aceea ţa Ordin. Există când și când și școlari pentru care, dimpotrivă, Acceptarea în rândurile elitei reprezenta în principal tocmai eliberarea din casa părintească și dintr-o școală nesuferit. Aceștia, scăpaţi de sub tutela unui tată sever sau a unui învăţător ce le era antipatic, răsuflau ușuraţi, ce-i drept, un răstimp, dar, sperând că trecerea va reprezenta o schimbare fundamentală și, de fapt, imposibilă a întregii lor vieţi, cădeau repede pradă deziluziei.

Nici chiar ambiţioșii propriu-ziși și elevii model, pedanţii, nu puteau rezista întotdeauna în Caș talia; nu pentru că n-ar fi fost apţi pentru studiu, ci pentru că în școlile de elită nu era vorba numai de studii și de o pregătire specială, ci și de obiective educative și artistice în faţa cărora unul sau altul depuneau armele. Totuși, în sistemul celor patru mari școli de elită, cu numeroasele lor subdiviziuni și sucursale, era loc pentru afirmarea a diverse aptitudini, iar un matematician sau un filolog sârguincios, dacă dădea cu adevărat semne de viitor savant, nu trebuia să vadă un pericol în lipsa de talent muzical sau filosofic. Câteodată existau chiar și în Castalia tendinţe categorice în direcţia cultivării unei specializări știinţifice pure, sobre, iar campionii acestor tendinţe nu numai că luau o atitudine critică și batjocoritoare faţă de „fanteziști”, adică faţă de cei cu înclinaţii muzicale și artistice, ci și

renegau și prohibeau uneori de-a dreptul în cercurile lor orice fel de preocupare artistică, îndeosebi jocul cu mărgele de sticlă.

Deoarece viața lui Knecht, în măsura în care ne e cunoscută, s-a desfășurat în întregime în Castalia, cel mai liniștit și vesel district din țara noastră muntoasă, numit adesea pe vremuri, după o expresie a poetului Goethe, și „Provincia pedagogică”, voim să conturăm pe scurt încă o dată, cu pericolul de a-l plictisi pe cititor cu lucruri de mult cunoscute, această vestită Castalie și structura școlilor sale. Aceste școli, numite pe scurt școlile de elită, constituie un înțelept și elastic sistem de selecție, prin mijlocirea căruia conducerea (un așa-numit „consiliu de studiu” format din douăzeci de consilieri, dintre care zece reprezintă autoritățile școlare, iar zece Ordinul) îi strânge laolaltă pe elevii cei mai dotați din toate părțile și școlile țării, în scopul pregătirii noilor cadre pentru Ordin și pentru toate funcțiile importante din instituțiile educative și din învățământ. Numeroase școli normale, gimnazii și așa mai departe din țara noastră, fie umaniste, fie tehnice și de științe naturale sunt pentru mai mult de nouăzeci la sută dintre tinerii noștri studioși niște scoli pregătitoare în vederea practicării așa-numitelor profesiuni libere, se încheie cu examenul de maturitate, poarta de intrare în instituțiile de învățământ superior, unde este absolvit un anumit program de cursuri pentru fiecare specialitate.

Acestea sunt etapele școlare normale, cunoscute oricui, pe care le parcurg tinerii noștri studioși; școlile respective impun exigențe mai mult sau mai puțin severe și-i elimină după posibilități pe cei nedotați. Paralel sau deasupra acestor scoli evoluează însă sistemul școlilor de elită, în care sunt acceptați numai elevii care se dovedesc foarte distinși în ceea ce privește talentul și caracterul. Depistarea lor nu se face prin mijlocirea unor examene; elevii de elită sunt selecționați de profesorii lor, după libera apreciere a acestora, și recomandați autorităților din Castalia. Astfel, într-o zi, un elev de unsprezece-doisprezece ani este încunoștințat de profesorul său că s-ar putea ca în semestrul viitor să treacă la o școală castaliană și că ar fi bine să se autoanalizeze dacă se simte chemat și atras de așa ceva. Dacă, după scurgerea timpului de reflecție, elevul răspunde afirmativ, răspuns care include și încuviințarea necondiționată a ambilor părinți, atunci elevul este supus la probe de către una dintre școlile de elită. Conducătorii și

profesorii superiori ai acestor şcoli (care nu sunt profesori universitari) formează „autoritatea educativă", sub îndrumarea căreia se află întregul învăţământ și toate organizaţiile spirituale din ţară. Pentru cel care a devenit elev de elită, în cazul în care nu eşuează într-o oarecare etapă a şcolarităţii și nu trebuie să fie trimis înapoi în școlile obișnuite, problema studiului în vederea specializării şi a câştigării existenţei nu se mai pune, căci dintre elevii de elită se recrutează membrii „Ordinului" şi componenţii ierarhiei autorităţii cărturăreşti, de la profesori până la cei ce deţin funcţiile cele mai înalte: cei doisprezece directori de studii sau „maeştri" şi *ludi magister,* conducătorul jocului cu mărgele de sticlă. De cele mai multe ori, ultima etapă a învăţământului din şcolile de elită se încheie la vârsta de douăzeci şi doi până la douăzeci şi cinci de ani, şi anume prin primirea în Ordin. De aici înainte, la dispoziţia foştilor elevi de elită se află aşezămintele culturale şi institutele de cercetări ale Ordinului şi ale autorităţii educative: universităţile de elită rezervate pentru ei, bibliotecile, arhivele, laboratoarele şi aşa mai departe, împreună cu un mare corp profesoral şi cu amenajările pentru practicarea jocului cu mărgele de sticlă.

Cel care dă dovadă, în vremea anilor de scoală, de aptitudini deosebite pentru o anumită specialitate, pentru limbi, pentru filosofie, pentru matematici sau orice altceva, este transferat, odată ajuns pe treptele superioare ale şcolilor de elită, la acel curs care oferă talentului său hrana optimă; cei mai mulţi dintre aceşti elevi sfârşesc ca profesori de specialitate la şcolile şi universităţile publice şi, chiar dacă au părăsit Castalia, rămân toată viaţa membri ai Ordinului, adică se menţin la distanţă şi într-o rezervă strictă faţă de cei „obişnuiţi" (care nu au absolvit o scoală de elită) şi nu pot deveni niciodată — decât cu condiţia ieşirii din Ordin — specialişti „liber profesionişti", ca medicul, avocatul, tehnicianul şi aşa mai departe, ci se supun toată viaţa regulilor Ordinului, care impun, între altele, renunţarea la orice proprietate personală şi celibatul; poporul îi numeşte, pe jumătate în derâdere, pe jumătate respectuos, „mandarini". In modul acesta, cei mai mulţi dintre foştii elevi de elită îşi află destinaţia definitivă. Ceilalţi, foarte puţini, aleşi printr-o ultimă şi extrem de fină selecţie din rândurile elevilor de la şcolile castaliene, sunt reţinuţi pentru a se

dedica unui studiu liber pe o durată nelimitată și unei vieţi spirituale contemplative și zeloase. Elementele foarte dotate, care nu sunt totuși apte să devină profesori sau să ocupe funcţii de răspundere în cadrul autorităţii educative superioare sau inferioare din cauza unor inegalităţi de caracter ori din alte motive, ca de pildă unele defecte fizice, continuă să studieze, să facă cercetări, să colecţioneze tot restul vieţii, ca pensionari ai autorităţii, contribuţia lor în cadrul colectivităţii constând mai ales în activităţi pur savante. Unii sunt repartizaţi, în calitate de consilieri, pe lângă comisiile de redactare a dicţionarelor, pe lângă arhive, biblioteci și așa mai departe, alţii își desfășoară munca savantă după deviza *lartpour lart,* câţiva dintre aceștia și-au dedicat viaţa unor lucrări de un interes foarte restrâns și adesea bizare, ca, de exemplu, acel Lodovicus Crudelis{26} care, după o strădanie de treizeci de ani, a tradus în limba greacă și în sanscrită toate textele egiptene păstrate, sau acel cam ciudat Chattus Calvensis II, care a lăsat, în patru impozante volume in-folio manuscrise, o operă despre *Pronunţia latină în Universităţile Italiei meridionale către sfârșitul secolului al doisprezecelea.* Această operă fusese concepută ca o primă parte dintr-o *Istorie a pronunţiei latine din secolul al doisprezecelea până în cel de-al șaptesprezecelea,* dar în ciuda celor o mie de file manuscrise ale sale, nu constituie decât un fragment care n-a mai fost continuat de nimeni.

E lesne de înțeles că pe seama unor asemenea lucrări pur savante se făceau unele glume, iar valoarea lor reală pentru viitorul științei și obștea poporului nu poate fi în niciun fel calculată. Cu toate acestea, este cunoscut că știința, întocmai ca în vremurile mai vechi arta, are nevoie de un câmp de afirmare cu limite destul de largi, iar când și când cercetătorul, dedicându-se unei teme oarecare, de care nu se mai interesează nimeni altcineva în afară de el, poate acumula cunoștințe ce aduc servicii extrem de preţioase colegilor săi contemporani, întocmai ca un dicţionar sau o arhivă, în măsura posibilităţilor, lucrările savante, ca acelea citate, erau și tipărite. Oamenilor de știinţă propriu-ziși li se îngăduia să-și desfășoare studiile și jocurile într-o libertate aproape deplină și nu li se imputa că unele dintre lucrările lor nu aduceau aparent niciun folos direct poporului și colectivităţii, putând să apară în ochii necărturarilor ca o joacă și un lux. Unii dintre

acești savanți erau luați în râs din pricina conținutului studiilor lor, dar dojeniți nu erau niciodată și nici nu li se retrăgeau privilegiile. Faptul că se bucurau totuși și în masa poporului de respect, nefiind numai tolerați, chiar dacă pe seama lor circulau multe glume, se datora recunoașterii sacrificiului cu care membrii cercului de savanți își plăteau libertatea spirituală, învățații beneficiau de multe înlesniri în ceea ce privește confortul, li se repartizau, fără să se depășească limitele modestiei, hrană, îmbrăcăminte și locuință, aveau la dispoziție splendide biblioteci, colecții, laboratoare, dar în schimbul tuturor acestora ei nu numai că renunțau la bunul trai, la căsătorie și familie, ci, ca membri ai unei comunități monahale, erau excluși din lupta generală pentru afirmare în lume, nu posedau nicio proprietate, niciun titlu sau distincție și, în ceea ce privește cele materiale, trebuiau să se mulțumească cu o viață foarte simplă. Când vreunul voia să-și irosească toți anii ce-i avea de trăit pentru descifrarea unei singure inscripții antice, era liber s-o facă, ba i se acordau și înlesniri; dacă însă pretindea un trai bun, haine elegante, bani sau titluri, se lovea de o interdicție necruțătoare, iar în cazul că asemenea apetituri se arătau a fi serioase, omul se întorcea de cele mai multe ori încă de tânăr în „lume", devenea profesor de specialitate salariat, sau profesor particular, sau ziarist, ori se căsătorea, ori căuta, să-și aranjeze într-un fel sau altul viața după gustul său.

Când a sosit clipa ca băiatul Josef Knecht să-și ia rămas bun de la Berolfingen, cel care l-a condus la gară a fost profesorul său de muzică. Despărțirea de profesor l-a îndurerat, iar când, în goana trenului, frontonul în trepte, zugrăvit în culori deschise, al vechiului turn de castel s-a scufundat: parcă și a pierit, inima i-a fost năpădită de un simțământ de f singurătate și incertitudine. Pentru alți școlari, această primă călătorie începea cu sentimente mult mai violente, descurajant și în lacrimi. Josef însă era cu inima încă de pe acum mai mult în locul către care se îndrepta, decât în cel pe care-l lăsa în urmă, așa că o suportă ușor. Iar călătoria nu avea să fie lungă.

Fusese repartizat la școala Eschholz. Imagini ale acestei școli văzuse el încă mai de mult în cabinetul rectorului său. Eschholz era cea mai mare și cea mai nouă colonie școlară din Castalia, toate construcțiile datau dintr-o epocă recentă, nu exista în apropiere niciun oraș, ci

numai o mică așezare similară unui sat, strâns înconjurată de copaci; dincolo de aceştia se desfăşura până departe, vastă şi veselă, instituţia, plasată într-un dreptunghi mare, deschis, în mijlocul căruia, orânduiţi ca cele cinci puncte ale unui zar, cinci magnifici: arbori de sequoia îşi ridicau în înălţimi coroanele întunecate. Spaţiul uriaş era acoperit parte cu brazde de iarbă, parte cu nisip, fiind întrerupt numai de două mari bazine de înot cu apă curgătoare, către care coborau trepte late şi netede. La intrarea în acest spaţiu însorit se afla clădirea şcolii, singura construcţie înaltă a instituţiei, având două aripi cu câte un vestibul la fiecare, împodobit cu chici coloane. Toate celelalte construcţii, care împrejmuiau din trei părţi, fără nicio lacună, întregul spaţiu, erau foarte joase, cu acoperiş orizontal şi lipsite de ornamente, repartizate în unităţi exact de aceeaşi mărime, fiecare unitate fiind legată de spaţiul central printr-o boltă de verdeaţă şi o scară cu câteva trepte, iar în cele mai multe deschideri ale bolţilor de verdeaţă se aflau ghivece de flori.

După tradiţia castaliană, băiatul n-a fost întâmpinat la sosire de vreun servitor al şcolii, nici de vreun rector sau membru al colegiului profesoral, ci de un camarad, un băiat frumuşel, înalt, îmbrăcat într-un costum albastru din pânză de in, cu câţiva ani mai mare decât Josef, care i-a dat mâna şi i-a spus:

— Sunt Oskar, cel mai vârstnic din casa Hellas, unde vei locui şi tu, şi e îndatorirea mea să-ţi urez bun sosit şi să te introduc în cele de pe-aici. La scoală eşti aşteptat abia mâine, avem timp din belşug să-ţi arăt niţeluş toate, ai să te orientezi repede. Te mai rog ca, la început, până când te vei adapta, să mă consideri prietenul şi mentorul tău, chiar şi protectorul tău, pentru cazul că te-ar necăjit vreun coleg; unii dintre băieţi cred că trebuie să-i chinuiască întotdeauna pe cei noi. Rău n-o să fie, ţi-o pot făgădui. Acum o să te conduc mai întâi la Hellas, căminul nostru, ca să vezi unde vei locui.

În acest mod tradiţional l-a salutat pe novice Oskar, numit de către directorul căminului mentor al lui Josef, şi în fapt şi-a şi dat osteneala să-şi joace bine rolul; aproape întotdeauna rolul acesta le face plăcere seniorilor, iar când un băiat de cincisprezece ani îşi dă osteneala să-l captiveze pe unul de treisprezece, folosind un ton camaraderesc amabil şi luând o atitudine uşor protectoare, seducţia îi va reuşi

desigur întotdeauna, în primele zile petrecute la Eschholz, Josef fu așadar tratat de mentorul său întocmai ca un oaspete, de la care dorești ca, trebuind să plece chiar mâine, să păstreze o bună impresie despre casă şi gazdă. Josef fu condus în dormitorul pe care urma să-l împartă cu alţi doi băieţi, i se oferiră biscuiţi şi un pahar de suc de fructe, i se arătă „Casa Hellas", una din parcelele de locuinţe de pe o latură a marelui dreptunghi, i se indică unde avea să-şi agate prosopul când va face baie în aer liber şi în ce colţ putea să ţină ghivece cu flori, în cazul că aşa ceva i-ar face plăcere, fu condus, încă înainte de a se lăsa seara, la maistrul însărcinat cu îngrijirea rufăriei, în magazia de echipament, unde i se alese şi i se ajusta un costum albastru din pânză de in. Din prima clipă, Josef se simţi bine aici şi îşi însuşi cu plăcere tonul lui Oskar; abia se mai observa la dânsul o uşoară sfială, deşi băiatul mai vârstnic şi aflat în Castalia ca la el acasă de multă vreme îi apărea, fireşte, ca un semizeu. I-au plăcut chiar şi micile fanfaronade şi poze teatrale, de pildă când Oskar și-a împănat vorbirea cu un complicat citat în elină, pentru ca îndată să-şi aducă aminte cu amabilitate că noul elev nu l-ar putea, desigur, înţelege, oare cine ar pretinde de la el aşa ceva!

În rest, viaţa de internat nu era ceva nou pentru Knecht; s-a încadrat rigorilor ei fără osteneală. Din anii pe care i-a petrecut la Eschholz, nu ni s-au păstrat date despre evenimente importante; nu se poate să mai fi apucat acolo teribilul incendiu din clădirea şcolii. Certificatele sale, în măsura în care au fost găsite, indică întâmplător la muzică şi latină cifrele cele mai mari, la matematică şi elină se menţin ceva deasupra mediei bune, în *Canea căminului* se află ici-colo notaţii despre dânsul, ca *„ingenium valde capex, studia non angusta, mores probantur*{27} sau *„ingenium felix et profectuum avidissimum, moribus placet officiosis*{28}". Ce sancţiuni va fi căpătat la Eschholz nu se mai poate stabili, condica pedepselor a căzut pradă focului împreună cu atâtea altele. Un coleg va afirma mai târziu că în cei patru ani petrecuţi la Eschholz Knecht a fost pedepsit o singură dată (interzicându-i-se participarea la excursia săptămânală), şi anume pentru că a refuzat cu obstinaţie să dea pe faţă numele unui camarad ce săvârşise ceva interzis. Anecdota sună credibil, deoarece, fără îndoială, Knecht a fost întotdeauna un bun *commilitone*{29} şi nu s-a

arătat nicicând slugarnic faţă de cei de sus; ca acea pedeapsă să fi fost însă într-adevăr singura în cei patru ani pare să fie totuşi puţin probabil.

Întrucât suntem atât de săraci în documente privitoare la prima perioadă petrecută de Knecht în şcolile de elită, vom extrage aici un pasaj din prelegerile sale de mai târziu asupra jocului cu mărgele de sticlă. Ce-i drept, nu dispunem de manuscrisele redactate de Knecht însuşi ale acestor prelegeri l ţinute pentru începători, avem doar stenogramele aşternute pe hârtie de un elev, în timpul expunerii libere a profesorului. În pasajul acela, Knecht vorbeşte despre analogii şi asodaţii în jocul cu mărgele de sticlă şi face, privitor la cele din urmă, distincţia între asociaţiile „legitime”, adică general înţelese, şi cele „particulare” sau subiective.

El spune: „Pentru a vă da un exemplu de asemenea asociaţii particulare, care nu-şi pierd valoarea intimă prin aceea că în jocul cu mărgele de sticlă sunt necondiţionat interzise, am să vă istorisesc despre o astfel de asociaţie din vremea propriei mele şcolarităţi. Aveam vreo paisprezece ani şi era la un început de primăvară, prin februarie sau martie, când un camarad m-a poftit să ies într-o după-amiază cu el la câmp, ca să tăiem câteva ramuri de soc, pe care voia să le folosească, golindu-le de măduvă, ca ţevi la construcţia unei mici mori de apă. Am plecat aşadar, şi trebuie să fi fost o zi deosebit de frumoasă în lume sau în sufletul meu, căci mi-a rămas în amintire şi mi-a şi prilejuit trăirea unui mic eveniment. Câmpul era umed, dar liberat de învelitoarea zăpezii, malurile cursurilor de apă înverziseră bine, pe ramurile golaşe mugurii şi cei dintâi mâţişori deschişi aşterneau un abur de culoare, în aer pluteau miresme, un miros de viaţă şi un amestec de izuri contradictorii, mirosea a pământ jilav, a frunziş putred şi a colţi de plante tinere, în fiece clipă te aşteptai să adulmeci parfumul celor dintâi violete, deşi violetele încă nu răsăriseră. Am ajuns la tufele de soc, aveau muguraşi minusculi, dar nici urmă de frunză, iar când am retezat o ramură, m-a izbit un miros intens amărui-dulce, care parcă înmănunchea, concentra şi potenţa în el toate celelalte miresme ale primăverii. Răpit cu totul, mi-am mirosit briceagul, mi-am mirosit mâna, am mirosit ramura de soc; seva acesteia avea acel iz atât de pătrunzător şi irezistibil. N-am vorbit

nimic despre asta, dar camaradul meu mirosea și el îndelung și gânditor ramura lui de soc, și lui îi grăia mireasma. Ei, în fiece întâmplare rezidă ceva magic, iar minunea întâmplării pe care o trăiam se afla în aceea că primăvara apropiată, ce mi se revelase cu putere, insuflându-mi un sentiment de fericire, încă pe când străbăteam lunca și pământul umed îmi clefăia sub pași și simțeam mireasma de pământ și de muguri, se concentrase și sporise acum în acest fortissimo al mirosului de soc, devenind o metaforă senzorială și o vrajă. Poate că n-aș fi uitat acest miros niciodată, chiar dacă mărunta întâmplare ar fi rămas liberă de orice asociaţie; mai mult chiar, probabil că orice reîntâlnire viitoare cu acest miros mi-ar fi trezit mereu până la bătrânețe amintirea acelei prime împrejurări în care am luat act de el în mod conştient.

Acum însă se adaugă al doilea lucru. Pe vremea aceea găsisem la profesorul meu de pian un vechi volum de note, care exercita asupra mea o puternică atracţie, era o culegere a liedurilor lui Franz Schubert. Trebuind odată să-l aştept ceva cam mult pe profesor, răsfoisem volumul, iar profesorul la rugămintea mea, mi-l împrumutase pentru câteva zile. In orele mele libere am trăit atunci pe de-a-ntregul încântarea unei descoperiri; nu știusem până în momentul acela nimic despre Schubert și compozitorul acesta mă fermecase cu totul. Și iată că în ziua în care ne-am dus să tăiem ramuri de soc, sau a doua zi, am descoperit liedul de primăvară al lui Schubert *Adierile înmiresmate s-au trezit,* iar primele acorduri ale acompaniamentului de pian m-au izbit ca ceva știut de mult și recunoscut: aceste acorduri miroseau la fel ca tânăra ramură de soc, amărui-dulce, la fel de intens și pătrunzător, la fel de pline de presimţirea primăverii apropiate! Din acel ceas asociaţia primăvară apropiată-miros de soc-acorduri schubertiene a rămas pentru mine ceva stabil și absolut valabil, cântând la pian acordul, simt din nou imediat şi obligatoriu mireasma aspră de plantă, iar acord și miros înseamnează împreună: primăvară apropiată. Pentru mine, această asociație particulară reprezintă ceva foarte frumos, ceva de care nu m-as lipsi pentru nimic în lume. Dar asociaţia aceasta, ivirea a două trăiri senzoriale când îmi vine în minte ideea de „primăvară apropiată”, este o chestiune pur intimă a mea. Fireşte, poate fi relatată, așa cum v-am istorisit-o aici. Dar nu poate fi

transmisă, îmi stă în putere să vă fac să înţelegeţi asociaţia mea, însă nu pot să determin nici măcar la unul singur dintre voi ca asociaţia mea particulară să devină întocmai un semnal valabil, un mecanism care reacţionează infailibil și se desfășoară întotdeauna la fel."

Unul dintre colegii lui Knecht, care l-a însoţit mai târziu până la funcţia de prim-arhivar al jocului cu mărgele de sticlă, povestește că Josef era întru totul un băiat liniștit și voios, că atunci când făcea muzică avea uneori o expresie de ciudată concentrare sau de beatitudine, că rareori putea să fie văzut manifestând impetuozitate și pasiune, iar aceasta îndeosebi în timpul jocului ritmic cu mingea, care-i plăcea foarte mult. Deodată însă băiatul prietenos, sănătos provoca uimire, trezea batjocuri sau chiar griji; anume, în cazurile când erau eliminaţi unii elevi, fapt ce devenea necesar îndeosebi la școlile inferioare de elită.

Când s-a întâmplat pentru prima dată ca un camarad de clasă să lipsească de la cursuri și de la joc și n-a apărut nici în ziua următoare, așa că a început să circule vorba că nu ar fi bolnav, ci că a fost eliminat și expediat și nu se va mai întoarce, Knecht a devenit nu numai trist, ci zile în șir a avut de-a dreptul aerul cuiva care parcă e înspăimântat. În legătură cu aceasta, el însuși a mărturisit mai târziu, după câţiva ani, următoarele: „Când un elev era eliminat de la Eschholz și ne părăsea, faptul îmi apărea de fiecare dată ca un deces. Dacă m-ar fi întrebat cineva din ce pricină mă cuprindea jalea, aş fi răspuns că îl compătimeam pe bietul băiat ce-și distrusese viitorul prin nepăsare și trândăvie și că se mai adăuga și teama, teama că mi s-ar putea întâmpla și mie odată aceiaşi lucru. Abia după ce am fost martorul mai multor eliminări și ajunsesem să nu mai cred nicidecum în fundul sufletului meu că ar fi posibil să cunosc și eu aceeași soartă, am început să văd lucrurile ceva mai în adâncime. Atunci mi-am dat seama că eliminarea unui *electus* nu reprezenta întotdeauna o nenorocire și o pedeapsă, am înţeles că în unele cazuri înșiși cei eliminaţi se întorceau foarte bucuroși acasă. Simţeam acum că un uşuratic putea nu numai să cadă victimă judecăţii și sancţiunii, ci că «lumea» din afară, din mijlocul căreia venisem cândva noi toţi cei aleși, nu încetase să mai existe în măsura în care mi se părea mie, că, mai mult încă, pentru unii reprezenta o realitate importantă, cu o

mare putere de atracţie, ce-i ademenea şi-i chema în cele din urmă înapoi. Şi poate că «lumea» reprezenta aşa ceva nu doar pentru unii, ci pentru toţi, poate că nu era deloc sigur că aceia pe care lumea îndepărtată îi atrăgea cu atâta putere erau cei slabi şi cei de o valoare inferioară: probabil că aparenta prăbuşire, cărora le cădeau victimă, nu reprezenta nicidecum o cădere şi o pagubă, ci un salt şi o faptă, poate că cei slabi şi laşi eram noi, noi cei care rămâneam cuminţi la Eschholz.” Vom vedea că aceste gânduri au devenit pentru el, ceva mai târziu, foarte vii şi apropiate.

O mare bucurie era pentru el orice revedere cu maestrul muzicii. Acesta sosea la Eschholz cel puţin la două sau trei luni o dată, asista şi venea în inspecţie la orele de muzică, era prieten cu unul dintre profesorii de acolo şi nu rareori se bucura de găzduirea acestuia pentru câteva zile.

Odată a condus el însuşi ultimele repetiţii pentru executarea unei vecernii de "Monteverdi. Mai ales însă îi ţinea sub ochi pe cei mai dotaţi dintre elevii cursurilor de muzică, iar Knecht se număra printre cei pe care-i învrednicea cu o prietenie părintească. Când şi când, şedea cu el o oră într-una din camerele pentru exerciţii la pian, relua cu elevul opere ale compozitorilor preferaţi sau vreun exemplu din vechile studii de compoziţie.

„A construi cu maestrul muzicii un canon sau a-l asculta ducând *ad absurdum*{30}

un canon rău construit era ceva adesea iară asemănare de sărbătoresc sau vesel, uneori abia puteai să-ţi ţii lacrimile, alteori nu mai reuşeai să te opreşti din râs. După o oră particulară de muzică petrecută cu el ieşeai ca dintr-o baie şi după un masaj."

Când perioada şcolarităţii lui Knecht la Eschholz se apropie de sfârşit — urma să fie primit într-o scoală de pe treapta superioară, împreună cu vreo duzină de alţi şcolari de nivelul său — rectorul ţinu o dată acestor candidaţi obişnuita cuvântare, în care puse din nou în faţa ochilor celor promovaţi sensul şi normele şcolilor castaliene şi, oarecum în numele Ordinului, le trasă drumul la capătul căruia ar avea dreptul de a intra ei înşişi în Ordin. Această cuvântare solemnă face parte din programul unei zile festive pe care şcoala o organizează în cinstea celor ce-au absolvit-o şi în cursul căreia aceştia sunt trataţi

de către profesori și colegi ca oaspeţi, întotdeauna, cu prilejul unor asemenea zile, au loc concerte pregătite cu mare grijă — de astă dată era o mare cantată din secolul al șaptesprezecelea —, iar maestrul muzicii însuşi venise s-o asculte. După cuvântarea rectorului, în drumul spre sala de mese anume împodobită, Knecht se apropie de maestru, cu o întrebare:

— Rectorul, zise el, ne-a povestit cum stau lucrurile în afara Castaliei, în şcolile şi institutele obişnuite de învăţământ superior. Ne-a spus că elevii de-acolo se pregătesc la universităţile lor pentru profesiunile „libere". Dacă am înţeles bine, acestea ar fi în cea mai mare parte profesiuni pe care noi, cei din Castalia, nu le cunoaştem deloc.

Ce interpretare să dau acestui lucru? De ce sunt numite „libere" aceste profesiuni? Și de ce tocmai noi, castalienii, să fim excluși de la practicarea lor?

Magister musicae îl trase pe tânăr deoparte şi se opri sub un arbore sequoia. Un surâs aproape şiret îi încreţi pielea în jurul ochilor, când îi răspunse:

— Numele tău e Knecht{31}, dragul meu, probabil de aceea cuvântul „liber" are atâta farmec pentru tine. În cazul acesta însă, nu-l lua prea în serios! Când cei din afara Castaliei vorbesc despre profesiuni libere, poate că vorba sună foarte serios şi chiar patetic. Noi însă îi dăm un înţeles ironic. Libertatea unei profesiuni constă numai în aceea că tânărul studios îşi alege el însuşi profesiunea. Faptul acesta dă o aparenţă de libertate, deşi în cele mai multe cazuri alegerea e făcută mai puţin de elev cât de familia lui, iar câte o dată și-ar musca mai bine limba decât să lase cu adevărat această liberă alegere pe seama fiului său. Dar poate că asta-i o defăimare; să lăsăm deoparte obiecţiile! Așadar, libertatea există, dar se limitează la actul unic al alegerii profesiei. După aceasta s-a terminat cu libertatea, încă din timpul studiilor în facultăţi, doctorul, juristul, tehnicianul sunt constrânși să urmeze un program de cursuri foarte rigid, care se încheie cu o serie de examene. Dacă le-au făcut faţă cu succes, îşi primesc diploma și, iarăși într-o aparentă libertate, pot începe practicarea profesiunii. Cu aceasta însă „liber profesionistul" devine sclavul unor forţe inferioare, depinde de succes, de bani, de propria lui

ambiție, de dorința de a câștiga faimă, de simpatia pe care i-o arată sau i-o refuză oamenii. E obligat să se supună alegerilor, să câștige bani, ia parte la luptele lipsite de scrupule dintre castele concurente, dintre familii, dintre partide, dintre ziare. Prin toate acestea își asigură libertatea de a avea succese și de a deveni înstărit, de a fi urât de cei lipsiți de succese — sau dimpotrivă! în toate privințele, lucrurile stau cu totul altfel pentru elevul școlilor de elită și viitorul membru al Ordinului. Acesta nu-și „alege” o profesiune. El nu crede că-și poate aprecia talentele mai bine decât profesorii. Se lasă întotdeauna pus în acel loc al ierarhiei și așezat în acea funcție pe care i le aleg superiorii, aceasta, firește, în măsura în care lucrurile nu se petrec întrucâtva invers, și calitățile, talentele și greșelile elevului sunt acelea care-i constrâng pe profesori să-l pună într-un loc sau altul, înăuntrul acestei aparente lipse de libertate, orice *electus* se bucură, după încheierea primelor sale cursuri, de cea mai mare libertate imaginabilă.

În timp ce „liber”-profesionistul se pregătește pentru specialitatea sa supunându-se unui program de cursuri îngust și rigid și unor examene de asemenea rigide, libertatea unui *electus,* îndată ce începe să studieze în mod independent, merge atât de departe, încât există mulți care își dedică viața întreagă, după propria lor alegere, unor studii cu totul străine de realitate și adesea aproape extravagante, iar nimeni nu-i tulbură, câtă vreme nu depășesc limitele bunelor moravuri. Cel apt să jdevină profesor devine profesor, cel apt să devină educator e numit educator, cel care are talent de traducător e pus să; facă traduceri, fiecare își găsește ca de la sine locul, în care poate sluji și, slujind, poate fi liber. Iar în afară de asta este salvat pentru toată viața de acea *libertate* a profesiunii, care însemnează în realitate o sclavie atât de înspăimântătoare. Nu știe nimic despre strădania de a câștiga bani, glorie, ranguri, nu cunoaște niciun fel de partide, nicio prăpastie între persoană și funcție, între particular și oficial, nu depinde în niciun fel de succes. Vezi bine, fiul meu: când se vorbește despre profesiuni libere, cuvântul „liber” e întrebuințat oarecum în glumă.

Plecarea lui Knecht de la Eschholz a însemnat în viața lui trecerea unui hotar trasat precis, ca o incizie. Dacă până acum trăise o copilărie fericită, într-o orânduială și armonie acceptate de bunăvoie și aproape

lipsite de frământări, de aci înainte a început pentru el o perioadă de luptă, de dezvoltare şi de probleme. Avea vreo șaptesprezece ani când li s-a adus la cunoştinţă, lui şi unei serii de *commilitoni,* că vor fi transferaţi încurând într-o scoală de pe o treaptă superioară, iar un scurt răstimp n-a mai existat pentru cei aleși nicio chestiune mai importantă şi mai discutată decât locui în care va fi transplantat fiecare dintre ei. Conform tradiţiei, locul acesta era comunicat abia în ultimele zile înainte de plecare, iar în intervalul dintre serbarea de despărţire și plecare aveau vacanţă, în această vacanţă, Knecht trăi un eveniment frumos şi important: maestrul muzicii îl invită să-i facă o vizită venind pe jos, şi să fie timp de câteva zile oaspetele său.

Era o cinste mare şi rară. Însoţit de un camarad de asemenea promovat — Knecht făcea încă parte din şcoala de la Eschholz, iar elevilor de pe această treaptă nu le era îngăduit să călătorească singuri — el plecă în zori de zi, îndreptându-se către pădure şi munte, iar când, după trei ore de ascensiune prin umbra codrului, ajunseră pe o culme rotunjită şi lipsită de copaci, cei doi văzură zăcând sub ei, micșorată și lesne de cuprins cu privirea, așezarea de la Eschholz ce putea fi recunoscută de departe datorită masei întunecate a celor cinci copaci uriași, a dreptunghiului străbătut de brazde de iarbă cu iazurile ce strălucea ca oglinda, cu înalta clădire a scolii, cu administraţia, cu sătucul, cu vestita dumbravă Eschen. Cei doi tineri stătură locului şi priviră în jos; priveliştea aceasta dragă, care stăruie în amintirea unora dintre noi pe vremea aceea nu se deosebea prea mult de cea de astăzi, deoarece, după marele incendiu, clădirile au fost reconstruite aproape aidoma, iar dintre cei cinci copaci înalţi trei au supravieţuit pârjolului. Băieţii îşi priveau deci de departe școala, patria lor de ani de zile, de la care aveau să-şi ia în curând rămas bun, şi amândoi îşi simţiră inima înduioșată de privelişte.

— Cred, spuse însoţitorul lui Josef, că niciodată încă n-am văzut bine cât e de frumoasă. Ei, da, asta poate fiindcă o văd pentru prima oară ca pe un loc pe care am să-l părăsesc şi de la care am să-mi iau adio.

— Așa e, zise Knecht, ai dreptate, și eu simt la fel. Dar chiar dacă vom pleca de-aici, nu vom părăsi propriu-zis și cu adevărat Eschholzul. Cu adevărat l-au părăsit cei ce-au plecat pentru totdeauna,

ca de exemplu acel Otto care ştia să facă atât de minunate versuri glumeţe în latineşte, sau bietul nostru Charlemagne, care putea să înoate atât de mult pe sub apă, și ceilalţi. Ei și-au luat într-adevăr adio şi s-au despărţit. De mult nu m-am mai gândit la ei, acum mi-au venit din nou în minte. Să nu râzi de mine, dar aceşti dezertori au totuşi pentru mine ceva impunător, după cum apostatul înger Lucifer îmi apare învestit cu o anume măreţie. Probabil că au săvârşit o greşeală, mai mult chiar, e neîndoielnic că au greşit, dar cu toate acestea ei au făptuit ceva, au realizat ceva, au cutezat un salt, pentru asta îţi trebuie curaj. Noi, ceilalţi, am fost sârguincioşi, am avut răbdare, ne-am purtat fredonabil, dar de făptuit n-am făptuit nimic, n-am făcut niciun salt!

— Nu ştiu, fu de părere celălalt, dacă vreunul dintre ei a făptuit sau a cutezat ceva; pur şi simplu au trândăvit, până f când li s-a dat răvaş de drum. Dar poate că nu pricep eu bine. Ce-nţelegi tu prin salt?

— Înţeleg să poţi să te desprinzi, să faci ceva serios, adică, ce mai — să sări! N-aş dori să fac un salt înapoi în fosta mea patrie şi în viaţa mea dinainte, nu mă atrag, "aproape că le-am uitat. Dar îmi doresc asta: odată, când va veni ceasul şi va fi necesar, să pot şi eu să mă desprind şi să fac un salt, nu înapoi, într-o existenţă mai limitată, ci înainte şi mai sus.

— Păi vezi, acum asta vom şi face. Eschholz a fost o treaptă, următoarea va fi mai înaltă, iar în cele din urmă ne aşteaptă Ordinul.

— Da, dar eu m-am referit la altceva. Hai să ne continuăm drumul, amice, e frumos să baţi potecile, am să-mi recapăt voia bună. Prea ne-a copleşit melancolia.

Cu această dispoziţie sufletească şi cu aceste cuvinte, pe care le cunoaştem din însemnările acelui coleg, se şi anunţa epoca furtunoasă a tinereţii lui Knecht.

După două zile de călătorie pe jos, băieţii au ajuns la locul de reşedinţă din acea vreme a maestrului muzicii, Monteport, aşezare aflată la altitudine, unde maestrul tocmai ţinea un curs pentru dirijori. Colegul lui Knecht fu găzduit în casa de oaspeţi, în timp ce el însuşi obţinu o chilioară în locuinţa magistrului. Nici nu apucase bine să-şi desfacă rucsacul şi să se spele, când gazda lui se şi arătă. Venerabilul bărbat îi strânse tânărului mâna, se aşeză cu un uşor suspin pe un

scaun, închise pentru câteva clipe ochii, așa cum o făcea când era foarte obosit, apoi spuse cu o privire prietenoasă:

— Iartă-mă, nu sunt deloc o gazdă bună. Ai sosit după o călătorie pe jos și trebuie să fii trudit; cinstit vorbind sunt și eu, ziua mea e cam supra încărcată, dar dacă nu te doboară prea rău somnul, as vrea să te iau chiar acum pentru un ceas în odaia mea. Poţi rămâne aici două zile, mâine îl poţi pofti la mine la masă și pe însoţitorul tău, dar din păcate mult timp nu-ţi pot dărui, de aceea trebuie să vedem cum s-o scoatem la capăt în cele câteva ore de câte am nevoie pentru tine. Începem așadar numaidecât, nu?

Îl conduse pe Knecht într-o chilie mare, cu tavanul boltit, în care nu exista alt mobilier decât un pian vechi și două scaune. Se așezară amândoi.

— Îân curând vei urca pe o nouă treaptă, spuse maestrul. Acolo vei învăţa fel de fel de lucruri noi, printre ele sunt și multe agreabile, ai să începi să guști câte puţin și din jocul cu mărgele de sticlă. Toate astea sunt frumoase și își au însemnătatea lor, dar altceva e mult mai important decât toate celelalte; ai să înveţi să meditezi. Aparent toţi o învaţă, dar e preferabil să nu cauţi întotdeauna să vezi cum. De la tine doresc să înveţi just și bine, tot atât de bine ca și muzica; restul vine de la sine. De aceea aş dori să-ţi dau eu însumi primele două sau trei lecţii, acesta a fost motivul pentru care te-am invitat aici. Așadar, astăzi, mâine și poimâine vom încerca să medităm câte o oră, și anume despre muzică. Vei căpăta acum un pahar cu lapte, ca să nu te tulbure setea și foamea, cina ni se va aduce abia mai târziu.

Bătu la ușă și fu adus un pahar cu lapte.

— Bea încet, încet, îi atrase atenţia, nu te grăbi și nu vorbi în acest timp.

Knecht își bău laptele rece încet de tot; în faţa lui ședea venerabilul bărbat și ţinea din nou ochii închiși, chipul lui arăta foarte bătrân, dar prietenos, era plin de pace, zâmbea în sine, ca și când ar fi coborât în propriile-i gânduri precum un om frânt de oboseală își vâră picioarele în apă. Din fiinţa lui izvora calmul. Knecht simţi asta, și calmul se înstăpâni și în sufletul său.

Acum magistrul se răsuci pe scaun și puse mâinile pe clapele pianului. Cântă o temă și o dezvoltă mai departe cu variaţii; părea să

fie o bucată de un maestru italian. Ii indică oaspetelui său să-și reprezinte desfășurarea acestei bucăți muzicale ca pe un dans, ca pe o seriere întreruptă de exerciții de echilibristică, o succesiune de pași mai mici sau mai mari pornind din centrul unei axe de simetrie, și să nu fie atent la nimic altceva decât la figura pe care o desenau acești pași. O măsura încă o dată, apoi medita în tăcere la ea, o cântă iar și rămase liniștit de tot, cu mâinile pe genunchi, cu ochii pe jumătate închiși, fără nicio mișcare, repetând muzica în el însuși și contemplând-o. Învățăcelul o auzea și el răsunând în interior, vedea parcă aievea în fața lui fragmente de portative, vedea ceva care se mișca, pășea, dansa și plutea, încerca să recunoască mișcarea și s-o descifreze, întocmai cum ar fi urmărit curbele unui zbor de pasăre.

Totul se încurca și se pierdea, trebuia s-o ia de la capăt, o clipă puterea de concentrare îl părăsea, plutea în gol, se uita încurcat în juru-i și zărea chipul scufundat în liniște al maestrului plutind palid în amurg, se regăsea în acel spațiu spiritual din care alunecase afară, auzea din nou muzica răsunând în el, o vedea pășind acolo, o vedea trasându-și linia mișcării, vedea și medita la pașii de dans ai celor nevăzute...

I se păru că a trecut timp îndelungat, când alunecă din nou în afara spațiului interior, când simți iar scaunul sub el, pardoseala de lespezi acoperită cu rogojini, lumina aproape stinsă a amurgului dincolo de ferestre, își dădu seama că îl privește cineva, ridică ochii și întâlni privirea maestrului muzicii care-l cerceta cu atenție. Maestrul înclină capul ușor de tot, încât mișcarea ar fi putut trece aproape neobservată, cântă pianissimo, cu un deget, ultima variațiune a melodiei italiene și se ridică.

— Rămâi aici, spuse el, am să mă întorc. Caută încă o dată muzica în tine însuți, fii atent la figură! Dar nu te constrânge, nu-i decât un joc. Dacă între timp ai să adormi, nu face nimic.

Bătrânul ieși; îl mai aștepta încă o îndatorire, rămasă din această zi prea plină, o muncă nu ușoară și plăcută, una pe care nu și-ar fi dorit-o. Printre cei ce urmau cursul de dirijori se găsea un bărbat dotat, dar vanitos și arogant, cu care trebuia să mai stea de vorbă, să-i reproșeze necuviințele, să-i dovedească lipsa de dreptate, să se arate față de el plin de grijă, dar să-și vădească și superioritatea, să-l trateze cu

dragoste, dar şi cu autoritate. Bătrânul suspină. Nu se mai pune o dată pentru totdeauna ordine, nu se mai termină cu extirparea greşelilor bine știute! Mereu și mereu trebuie să fie combătute aceleași greșeli, trebuie smulse aceleaşi buruieni! Talentul fără caracter, virtuozitatea fără respectul faţă de ierarhie, care au dominat viaţa muzicală odinioară, în epoca foiletonistică, şi care, smulse din rădăcini şi lichidate în timpul Renașterii muzicale, au și început să lăstărească din nou şi să dea muguri.

Când se întoarse de la treburile sale ca să ia cina împreună cu Josef, îl găsi liniştit dar mulţumit, eliberat cu totul de oboseala de mai înainte.

— A fost foarte frumos, spuse băiatul visător. Muzica a pierit cu totul pentru mine, s-a transformat.

— Las-o să vibreze mai departe în tine, zise maestrul și îl conduse într-o mică încăpere, unde fusese pregătită b masă cu pâine și fructe.

Mâncară, iar maestrul îl invită să participe a doua zi la o parte din cursul pentru dirijori. Mai înainte de a se retrage şi de a-şi conduce oaspetele în chilia Iui, îl sfătui:

— În timp ce meditai, ai văzut ceva, muzica ţi-a apărut sub forma unei figuri, încearcă, dacă-ţi face plăcere, s-o schiţezi pe hârtie.

În chilia sa, Knecht găsi pe masă o coală de hârtie și creioane, iar mai înainte de a se dedica odihnei încercă să deseneze figura în care se transformase, pentru el, muzica. Trase o linie și, pornind de la această linie, alte linii laterale, scurte, oblice, cu capetele îndepărtate spre exterior și așezate la intervale ritmice; schiţa îi amintea întrucâtva aşezarea frunzelor pe o ramură de copac. Ceea ce rezultase nu-l mulţumea, dar îi făcu plăcere sa încerce iar și iar, până când în cele din urmă încovoie linia în joacă, trasând un cerc, din care liniile laterale porneau radial în afară, întocmai ca florile din cercul unei cununi. Apoi se vârî în pat și adormi numaidecât. În vis se pomeni din nou pe culmea rotunjită de deasupra pădurilor, unde făcuse în ajun popas cu camaradul său, și văzu zăcând în vale iubitul Eschholz; iar în timp ce privea într-acolo, dreptunghiul scolii se rotunji în forma unui oval, apoi a unui cerc, ca o cunună, și cununa începu să se rotească încet, se roti cu o iuţeală crescândă, se învârti în cele din urmă nebunește, până când plesni și zbură în bucăţi ca niște stele sclipitoare.

După ce se trezi, nu-şi mai aminti nimic, dar când, în timpul unei plimbări de dimineaţă, maestrul îl întrebă dacă nu cumva a visat ceva, avu impresia că a trăit în vis ceva bginos sau tulburător, reflectă o clipă, îşi regăsi visul în amintire, îl povesti şi fu uimit de naivitatea lui. Maestrul ascultă atent.

— Trebuie să dăm vreo atenţie viselor? întrebă Josef. Pot fi ele explicate?

Maestrul îl privi în ochi şi răspunse scurt:

— Trebuie să dăm atenţie la orice, căci totul poate fi explicat.

După câţiva paşi însă întrebă părinteşte:

— La ce şcoală ţi-ar plăcea cel mai mult să te duci?

Acum Josef roşi. Spuse repede şi aproape în şoaptă:

— Cred că la Waldzell.

Maestrul aprobă cu o înclinare a capului.

— Mă gândeam eu. Cunoşti desigur vechea zicală: *Gignit autem artificiosam*…

Cu obrajii încă roşii-gotcă, Rnecht duse până la capăt zicala cunoscută de toţi elevii: *Gignit autem artificiosam lusorum gentam Cella Silvestris.* În traducere: Waldzell însă odrăsleşte micul popor artistic al jucătorilor cu mărgele de sticlă{32}.

Bătrânul îl privi cu drag.

— Poate că aceasta-i calea ta, Josef. Tu ştii că nu toată lumea e de acord cu jocul cu mărgele de sticlă. Adversarii lui spun că ar fi un surogat al artelor, iar jucătorii nişte beletrişti, că aceştia n-ar mai trebui consideraţi oameni cu preocupări spirituale propriu-zise, ci artişti diletanţi care fantazează liber. Ai să vezi desigur tu însuţi ce e adevărat din toate astea. Poate că tu însuţi ţi-ai făcut despre jocul cu mărgele de sticlă o părere prea bună şi vei fi dezamăgit, poate tocmai dimpotrivă. Că jocul acesta este plin de pericole e adevărat. Tocmai de aceea ne e drag, pe căi lipsite de primejdii îi trimiţi numai pe cei slabi. Nu trebuie să uiţi însă niciodată ceea ce ţi-am mai spus până acum de atâtea ori: hotărârea noastră este să recunoaştem contradicţiile ca îndreptăţite, mai întâi în calitatea lor de contradicţii, apoi însă ca poli ai unei unităţi. La fel stau lucrurile şi în ceea ce priveşte jocul cu mărgele de sticlă. Naturilor artistice le e drag acest joc, fiindcă, practicându-l, pot fantaza; specialiştii în ştiinţele exacte îl dispreţuiesc

— ceea ce fac și unii muzicieni — deoarece i-ar lipsi acel grad de precizie în disciplină, pe care-l pot atinge diversele ramuri ale științelor. Sigur, tu ai să cunoști aceste contradicţii și ai să descoperi cu timpul că nu sunt contradicţii obiective, ci subiective, că, de pildă, un artist înzestrat cu fantezie nu ocolește matematica sau logica pură fiindcă ar fi înțeles ceva din ele și ar avea ceva de spus împotriva lor, ci pentru că o înclinaţie instinctivă îl îndrumă în altă direcţie. Cu siguranţă că după asemenea înclinaţii și adversităţi instinctive și imperative tu ai să recunoști sufletele mici. În realitate, adică în sufletele mari și în spiritele superioare, aceste pasiuni nu există. Fiecare dintre noi nu e decât un om, o experienţă, o ființă aflată în drum spre ceva. Dar trebuie să se afle îndrum spre desăvârșire, să năzuiască spre centru, nu spre periferie. Ține minte: poţi fi logician sau gramatic pur și totuși plin de fantezie și cu dragoste de muzică. Poţi fi muzician sau jucător cu mărgele de sticlă și totuși plin de devotament faţă de norme și ordine. Omul la care ne gândim și pe care-l dorim, pe care ni-l propunem ca model ar putea să-și schimbe în fiecare zi știința sau arta cu oricare alta, ar face să strălucească în jocul cu mărgele de sticlă logica cea mai limpede și în gramatică fantezia cea mai creatoare. Așa ar trebui să fim, ar trebui ca în fiecare ceas să putem fi puși în alt post, fără să ne împotrivim și fără să cădem în derută.

— Cred că înțeleg, spuse Knecht. Dar cei care au preferințe și aversiuni atât de intense nu sunt pur și simplu naturile pasionale, în vreme ce ceilalţi sunt naturile mai liniștite și mai blajine?

— Așa s-ar părea, și totuși nu este așa, râse maestrul. Ca să fii vrednic să faci orice și să fii îndreptățit pentru orice, îți trebuie cu siguranţă nu un minus ca forţă sufletească, avânt și căldură, ci un plus. Ceea ce numești tu pasiune, nu este forţă sufletească, ci fricţiune între suflet și lumea exterioară. Acolo unde domnește pasiunea nu există un plus de forţă în dorinţe și năzuinţe, ci doar orientarea spre un ţel unic și fals, de aici atmosfera plină de tensiune și sufocantă. Cel ce-și îndrumă puterea de a dori, încordată la maximum către centru, spre adevărata existenţă, spre desăvârșire, acela pare mai potolit decât omul stăpânit de pasiuni, deoarece flacăra focului ce arde în el nu se vede întotdeauna, deoarece, de exemplu, în timpul unei dispute, nu

strigă și nu gesticulează cu brațele. Dar îți spun: el trebuie să dogorească și să ardă!

— Ah, strigă Knecht, dacă am putea deveni știutori! Dacă ar exista o învățătură, ceva în care să putem crede! Toate se contrazic între ele, toate se ciocnesc, nimic nu e certitudine. Toate pot fi explicate așa și pot fi lămurite și altminteri, întreaga istorie universală poate fi tălmăcită ca o evoluție și un progres, și tot așa poți să vezi în ea doar decadență și nonsens.

Oare adevărul nu există? Nu există nicio învățătură adevărată și definitivă?

Maestrul nu-l auzise încă niciodată vorbind atât de tare.

Mai făcu câțiva pași, apoi spuse:

— Adevărul există, dragul meu! Dar „învățătura" pe care o râvnești, învățătura absolută, desăvârșită, singura care să te poată face înțelept, aceea nu există. Nu trebuie nicidecum să năzuiești către o învățătură desăvârșită, prietene, ci către propria ta desăvârșite. Dumnezeirea se află în tine însuți, nu în noțiuni și în cărți. Adevărul este trăit, nu predat ie la catedră. Fii gata de luptă, Josef Knecht, bag de seamă i ea a și început, în aceste zile, Josef avu prilejul să-l vadă pentru prima dată pe maestrul iubit în viața și în munca lui de toate zilele și fu cuprins de admirație, deși nu putea urmări decât o mică parte din activitatea zilnică a bătrânului. Cel mai mult însă maestrul îl câștigă prin aceea că îi purta atâta grijă, că îl invitase la el, că, în mijlocul ocupațiilor sale, bărbatul supraîncărcat de obligații și adesea cu înfățișarea așa de obosită îi dăruia ore întregi, și nu numai ore! Dacă introducerea în meditații îi făcuse o impresie atât de adâncă și durabilă, aceasta s-a datorat, cum avea să-și dea seama mai târziu, nu tehnicii deosebit de subtile și originale, ci numai persoanei, exemplului maestrului. Profesorii săi de mai târziu, care-l vor instrui în anii următori în arta meditației, i-au dat mai multe îndrumări, învățături mai exacte, l-au controlat mai riguros, i-au pus mai multe întrebări, s-au priceput să-l corijeze mai bine. Sigur de puterea sa asupra acestui tânăr, maestrul muzicii aproape că n-a rostit o vorbă, nu i-a dat aproape nicio indicație, se mulțumea de fapt să-i propună doar temele și să facă începutul prin propriu-i exemplu. Knecht vedea cum maestrul său arăta adesea atât de bătrân și dus pe gânduri, îl vedea scufundându-se

în el însuși, cu ochii pe jumătate închiși, pentru ca mai apoi să-l poată învălui într-o privire atât de liniștită, de puternică, de senină și prietenoasă — nimic n-ar fi reușit să-i dezvăluie mai convingător și mai intim calea spre izvoare, drumul de la neliniște la calm. Câte ceva din cele ce maestrul avea de spus în vorbe despre toate acestea, Knecht afla ocazional în timpul unei scurte plimbări sau la cină.

Mai știm că în acea vreme Knecht a căpătat de la magistru și câteva prime sugestii și îndrumări în ceea ce privește jocul cu mărgele de sticlă, dar nu ni s-a păstrat niciun cuvânt despre asta. Asupra lui Josef a făcut impresie și faptul că gazda sa și-a dat o oarecare osteneală ca însoțitorul său să nu aibă prea mult sentimentul că e o simplă anexă. La toate părea că se gândește acest maestru.

Scurta şedere la Monteport, cele trei ore de meditaţii, asistarea la cursul pentru dirijori, cele câteva convorbiri cu maestrul au însemnat foarte mult pentru Knecht; cu siguranță că bătrânul alesese momentul cel mai propice pentru scurta sa intervenţie. Scopul principal al invitaţiei fusese de a cuceri inima tânărului pentru meditaţie, dar nu mai puţin vizita însemnase în sine însăși o distincţie, un semn că i se acorda atenţie, că se așteaptă ceva de la el: era al doilea grad al chemării. I se îngăduise o privire în cercul intim; când unul dintre cei doisprezece maeștri îl chema atât de aproape de sine pe un elev de pe această treaptă, faptul nu era doar expresia unei bunăvoințe personale. Tot ceea ce întreprindea un maestru era mai mult decât o chestiune personală.

La plecare, cei doi elevi căpătară mici daruri, Josef un caiet cu preludii a două corale de Bach, camaradul său o elegantă ediţie de buzunar a operei lui Horaţiu. Când Knecht își luă rămas bun de la dânsul, maestrul îi spuse:

— În câteva zile vei afla la ce școală ai fost repartizat. Acolo am să vin mai rar decât la Eschholz, dar ne vom revedea poate și acolo, de voi fi sănătos. Dacă-ţi va face plăcere, îmi poţi scrie o dată pe an, mai ales despre progresul studiilor tale muzicale. Criticile la adresa profesorilor tăi nu-ţi sunt interzise, dar pun prea puţin preţ pe ele. Se așteaptă mult de la tine, nădăjduiesc că te vei arăta la înălţime. Castalia noastră nu trebuie să fie o simplă selecţie, trebuie să fie înainte de toate o ierarhie, o construcţie, în care fiecare piatră își

capătă sensul numai de la întreg. Nu există niciun drum care să ducă în afara acestui întreg, iar cine urcă mai sus și capătă însărcinări mai mari nu obține mai multă libertate, ci mai multe răspunderi. La revedere, tânărul meu prieten, a fost o bucurie pentru mine că te-am avut aici.

Cei doi elevi porniră înapoi, tot pe jos, amândoi fură pe drum mai veseli și mai vorbăreți decât la venire, cele câteva zile în care trăiseră în altă atmosferă și în mijlocul altor imagini, contactul cu alte sfere de viață îi relaxaseră, îi făcuseră să se simtă mai desprinși de Eschholz, îi mai eliberaseră de apăsarea nostalgiei pricinuite de apropiata plecare și le dublase dorința de a trăi schimbarea și de a se avânta în viitor.

În timpul popasurilor făcute în pădure sau în defileurile abrupte ale ținutului Monteport, își scoaseră din buzunar flautele de lemn și cântară pe două voci câteva lieduri. Iar când ajunseră din nou pe înălțimea de deasupra Eschholzu-lui, de unde se deschidea priveliștea asupra instituției și copacilor, discuția pe care o purtaseră aici li se păru amândurora foarte îndepărtată în trecut, toate lucrurile căpătaseră acum altă înfățișare; nu-și adresară niciun cuvânt, le era întrucâtva rușine de simțămintele și vorbele de-atunci, care deveniseră atât de repede depășite și lipsite de sens.

La Eschholz aflară chiar a doua zi ce se hotărâse cu ei. Knecht fu repartizat la Waldzell.

WALDZELL

„Waldzell însă odrăslește micul popor artistic al jucătorilor cu mărgele de sticlă” — spune vechea zicală despre această scoală vestită. Printre școlile castaliene de treapta a doua și a treia era cea mai artistică; adică, dacă la alte școli domina foarte explicit o anumită știință, ca de exemplu la Keuperheim filologia clasică, la Porta sistemul gândirii aristotelice și scolastice, la Planvaste matematica, la Waldzell, dimpotrivă, era cultivată tradițional o tendință spre universalitate și spre înfrățirea științei și artei, iar sim6olul suprem al acestor tendințe era jocul cu mărgele de sticlă. E adevărat, și aici, ca în toate celelalte școli, acesta nu era nicidecum predat oficial și ca o materie obligatorie; totuși, studiul particular al elevilor de la Waldzell îi era dedicat aproape exclusiv, apoi orășelul Waldzell mai era și sediul jocului oficial cu mărgele de sticlă și al instituțiilor sale; aici era celebra sală pentru jocurile festive, aici era uriașa arhivă a jocului cu funcționarii și bibliotecile sale, aici reședința lui *ludi magister.* Chiar dacă toate aceste instituții aveau o existență absolut de sine stătătoare și nu erau în niciun fel legate de școală, aici domnea totuși spiritul acelor instituții, iar în atmosfera locului plutea ceva din harul marilor jocuri oficiale.

Orășelul însuși era foarte mândru de faptul că adăpostea nu numai o scoală, ci și jocul; pe elevi, populația îi numea „studenți”, iar pe cei ce studiau jocul cu mărgele de sticlă și pe oaspeții reaudiau vreun curs, *luser,* deformare a cuvântului *lusores*{33}.

În rest, scoală de la Waldzell era cea mai mică dintre școlile castaliene, numărul elevilor abia depășea uneori șaizeci și cu siguranță că și faptul acesta îi conferea o notă deosebită și aristocratică, o făcea să apară ca ceva distins, ca elita cea mai restrânsă dinăuntrul elitei; de altfel, din această venerabilă scoală se ridicaseră în ultimele decenii mulți magiștri și toți maeștrii jocului cu mărgele de sticlă. Cu toate

acestea, faima strălucită a scolii de la Waldzell nu era nicidecum scutită de contestări; ici și colo stăruia părerea că cei de la Waldzell nu sunt cu adevărat spirite luminate, ci doar niște încrezuţi și un fel de prinţi răsfăţaţi care, în afară de jocul cu mărgele de sticlă, nu-s buni de nimic; când și când, în multe alte școli erau la modă vorbele de ocară şi usturătoare la adresa waldzellienilor, dar tocmai ascuţimea acestor glume și critici arăta că existau motive de gelozie și invidie. Una peste alta, transferul la Waldzell egala cu p netăgăduită distincţie; Josef Knecht știa și el asta și, deși nu era un vanitos în sensul vulgar al cuvântului, a primit totuşi distincţia cu o bucuroasă mândrie.

A ajuns la Waldzell împreună cu mai mulţi camarazi, după o călătorie făcută pe jos; plin de cele mai mari speranţe și de zel, a intrat pe poarta de la sud, fiind numaidecât câştigat şi fermecat de străvechiul orășel cafeniu și de clădirea foarte întinsă a fostei mănăstiri cisterciene{34}, care adăpostea şcoala, îndată după gustarea ce li s-a servit la sosire în sala portarului, și mai înainte de a primi îmbrăcămintea ce se purta aici, a pornit-o la drum de unul singur, ca să-și cunoască noua patrie, a dat de potecuţa spre rămășiţele zidului de odinioară al oraşului, în sus, peste râu, s-a oprit pe podul boltit şi a ascultat vâjâitul apei la stăvilarul morii, a trecut pe lângă cimitir, pășind la vale pe aleea mărginită de tei, a văzut și a recunoscut dincolo de gardul înalt așa-numitul *Vicus Lusorum*{35}, micul oraș deosebit al jucătorilor cu mărgele de sticlă: sala de festivităţi, arhiva, sălile de studiu, casele de oaspeţi și locuinţele profesorilor.

Din una dintre aceste case a văzut venind un bărbat îmbrăcat în vesmântul jucătorilor cu mărgele de sticlă și prin minte i-a trecut că acesta va fi fiind unul dintre legendarii *lusores,* poate chiar *magister ludi* însuşi. Simţea intens vraja acestei atmosfere, totul i se părea aici bătrân, venerabil, sfinţit, încărcat de tradiţie; la Waldzell te aflai cu un pas mai aproape de centru decât la Eschholz. Întorcându-se de pe domeniul jocului cu mărgele de sticlă, simţi un alt farmec, poate mai puţin venerabil, dar tot așa de tulburător. Era micul oraş, bucăţica de lume profană, cu forfota și negoţul său, cu câini și copii, cu iz de magazine și de ateliere meșteșugărești, cu târgoveţi bărboși și femei durdulii aşteptând dincolo de uşile prăvăliilor, cu copii care se jucau şi chiuiau, cu fete care priveau sfidător. Multe îi reaminteau de

îndepărtatele lumi prin care trecuse mai înainte, de Berolfingen; crezuse că uitase cu desăvârșire toate acestea. Acum însă, straturile adânci ale sufletului său dădeau răspuns la tot ce-l înconjura, la imagini, la sunete, la mirosuri. Se părea că aici îl aștepta o viață mai puțin liniștită, dar mai plină de culoare și mai bogată decât fusese aceea de la Eschholz.

Firește, școala era înainte de toate continuarea precisă a celei anterioare, chiar dacă se adăugau și câteva materii noi. Cu adevărat noi nu erau totuși aici decât exercițiile de meditație, și chiar și acestora le cunoscuse gustul, datorită lecțiilor date de maestrul muzicii. A abordat meditația cu voie bună, fără să vadă la început în ea mai mult decât un joc de agreabilă relaxare. Abia ceva mai târziu îi va recunoaște pe viu valoarea propriu-zisă și superioară, fapt asupra căruia vom stărui mai departe. Director al scolii de la Waldzell era Otto Zbinden, un bărbat original și întrucâtva temut, pe vremea aceea în vârstă de vreo șaizeci de ani; de mâna lui sunt scrise, cu trăsături caligrafice vădind un suflet pasionat, câteva din însemnările asupra elevului Josef Knecht, pe care le-am văzut. Totuși, cei ce-au trezit la început curiozitatea tânărului au fost mai puțin profesorii, cât colegii, îndeosebi cu doi dintre ei a întreținut însuflețite și variate relații prietenești și de confesiune reciprocă. Unul, de care s-a simțit legat încă din primele luni, Carlo Ferromonte (a răzbătut mai târziu până la al doilea rang în ierarhia organizației, devenind locțiitor al maestrului muzicii), era de aceeași vârstă cu Knecht; îi datorăm, între altele, o istorie despre stilul muzicii de lăută din secolul al șaisprezecelea.

În scoală i se spunea „Mâncătorul de orez” și era prețuit ca un plăcut camarad de joc; prietenia lui cu Josef a început prin discuții despre muzică și a dus la studii și exerciții comune, care au durat mai mulți ani și despre care suntem informați în parte de scrisorile, puține, dar bogate în conținut, adresate de Knecht maestrului muzicii, în prima sa scrisoare, Knecht îl numește pe Ferromonte „un specialist și un cunoscător în ale muzicii cu o ornamentică bogată, înflorituri, triluri etc.”; cânta cu el Couperin, Purceii și alți maeștri de pe la 1700. În una dintre aceste scrisori, Knecht vorbește amănunțit despre aceste exerciții și despre această muzică, „În care, pe alocuri, mai fiecare notă e însoțită de înflorituri”. „După ce ai bătut câteva ore-n șir — continuă

el — numai duble apogiaturi{36}, triluri şi mordanţi{37}, degetele îţi sunt ca încărcate cu electricitate."

În muzică a şi făcut, de fapt, progrese, în al doilea şi al treilea an petrecut la Waldzell, citea şi cânta relativ curent partiturile, cheile, abreviaţiile, basul cifrat{38}, din toate secolele şi stilurile şi se familiarizase cu muzica occidentală, în măsura în care ni s-a păstrat, în acel mod deosebit care derivă din meşteşug şi nu dispreţuieşte cultivarea plină de grijă a senzorialului şi tehnicii, cu scopul de a pătrunde spiritul unei opere. Tocmai zelul său în sesizarea senzorialului, efortul lui de a descifra spiritul diferitelor stiluri muzicale din aspectul lor senzorial, din sonorităţi, din senzaţiile auditive l-au împiedicat izbitor de multă vreme să se ocupe de pregătirea preliminară pentru jocul cu mărgele de sticlă. Mai târziu, în prelegerile sale, a spus o dată aceste cuvinte: „Cine cunoaşte muzica numai în extracte, cine a distilat din ea jocul cu mărgele de sticlă, acela poate fi un bun jucător cu mărgele de sticlă, dar un muzician nu e nici pe departe, probabil că nu e nici istoric. Muzica nu constă numai în vibraţiile şi reprezentările spirituale pe care le-am extras din ea printr-un proces de abstractizare, în toate secolele a constat în primul rând în bucuria iscată de factorul senzorial, în ritmul respiraţiei, în bătaia tactului, în culorile, ciocnirile şi farmecul ce rezultă din amestecul vocilor, din participarea mai multor instrumente la executarea unei melodii.

Evident, spiritul reprezintă factorul principal, iar inventarea a noi instrumente şi modificarea celor vechi, introducerea unor noi tonalităţi şi a noi reguli sau interdicţii în construcţie şi armonie rămân mereu simple gesturi şi aspecte exterioare, la fel cum portul naţional şi modele existente la diverse popoare nu sunt decât nişte factori exteriori; dar, pentru a înţelege epocile şi stilurile pornind de la caracteristicile lor exterioare şi senzoriale, este necesar ca acestea să fie percepute şi gustate imens prin simţuri. Facem muzică, oricum, cu mâinile şi cu degetele, cu gura, cu plămânii, nu numai cu creierul, iar cel ce ştie să citească notele, dar nu şi să cânte perfect la un instrument, acela să nu discute despre muzică. De asemenea, istoria muzicii nu poate fi nicidecum înţeleasă doar ca o istorie abstractă a stilurilor; astfel, de pildă, epocile de decadenţă a muzicii ar rămâne

absolut neînţelese, dacă n-am vedea în ele întotdeauna precumpănirea senzorialului şi a factorilor cantitativi asupra celui spiritual."

O vreme s-a părut că Josef Knecht e decis să nu devină nimic altceva decât muzician; a neglijat în aşa măsură, în favoarea muzicii, toate celelalte materii de studiu agreate de elevi, printre ele primele iniţieri în jocul cu mărgele de sticlă, încât către sfârşitul primului semestru directorul l-a chemat să stea de vorbă cu el. Elevul Knecht nu s-a lăsat intimidat, s-a plasat cu obstinaţie pe poziţia drepturilor garantate celor din şcoală, îi va fi spus directorului: „Dacă as neglija un obiect de studiu oficial, aţi avea dreptul să mă admonestaţi, dar nu v-am dat niciodată prilejul pentru aşa ceva. Dimpotrivă, eu am tot dreptul să dedic muzicii trei pătrimi sau chiar patru pătrimi din timpul liber de care dispun. Statutele sunt în sprijinul meu." Directorul Zbinden era destul de abil ca să nu insiste, dar l-a luat la ochi, fireşte, pe acest elev şi probabil că l-a tratat multă vreme cu o rece severitate.

Această perioadă ciudată din viaţa de şcolar a lui Knecht a durat mai mult de un an, poate cam un an şi jumătate: note normale, dar nu strălucite, o retragere în sine liniştită şi — cum pare după incidentul cu directorul — întrucâtva încăpăţânată, niciun fel de prietenii însufleţite, ci numai această neobişnuit de pătimaşă sârguinţă în a face muzică, paralel cu abţinerea de la aproape toate materiile speciale, inclusiv jocul cu mărgele de sticlă. Câteva trăsături din acest portret de tânăr sunt fără îndoială semne ale pubertăţii; probabil că pe reprezentantele celuilalt sex, întâlnite întâmplător, le-a privit în această perioadă cu suspiciune, bănuim că — asemenea multora dintre elevii de la Eschholz, care nu aveau surori acasă — era sfios bine. Citise mult şi îndeosebi filosofi germani: Leibniz, Kant şi romanticii, dintre care Hegel exercita asupra lui cea mai mare atracţie.

Va trebui acum să stăruim ceva mai amănunţit asupra celuilalt coleg, care a jucat un rol decisiv în viaţa lui Knecht la Waldzell, *hospitantul* Plinio Designori. Acesta era *hospitant,* adică urma cursurile şcolilor de elită ca oaspete, fără intenţia de a rămâne permanent în Provincia pedagogică şi de a intra în Ordin. Asemenea hospitanţi existau când şi când, desigur destul de rar, căci autoritatea educativă n-a pus fireşte niciodată preţ pe cultivarea unor şcolari care,

după scurgerea timpului petrecut în școlile de elită, intenționau să se întoarcă în casa părintească și în lume. Existau însă în tară câteva vechi familii aristocratice, care-și câștigaseră merite deosebite față de Castalia pe vremea ctitoririi acesteia și în sânul cărora se înstăpânise obiceiul, ce dăinuie încă și astăzi, de a încredința la răstimpuri școlilor de elită câte un fiu, ca să-și primească acolo, ca oaspete, educaţia, în cazul în care eradotat suficient pentru așa ceva; pentru cele câteva familii, dreptul acesta devenise o tradiție. Deși se supuneau în toate privințele acelorași reguli ca și ceilalți elevi ai școlilor de elită, acești hospitanți formau în comunitatea elevilor o excepţie chiar și prin aceea că ei nu se înstrăinau de la un an la altul de patrie și familie, ci își petreceau acolo toate vacanțele și rămâneau mereu între colegii lor niște oaspeți și niște străini, întrucât își păstrau obiceiurile și modul de a gândi din patrie, îi așteptau casa părintească, o carieră profană, profesia și căsătoria, și numai rareori s-a întâmplat ca un asemenea elev oaspete să fie captivat de spiritul provinciei și, la sfârșit, să rămână totuși în Castalia, intrând în Ordin, cu consimţământul familiei. Mai mulți cunoscuți bărbați de stat din istoria ţării noastre au fost în tinereţe elevi-oaspeți și au intervenit energic în favoarea şcolilor de elită și a Ordinului, ori de câte ori opinia publică a luat o poziție critică față de acestea, dintr-un motiv sau altul.

Un asemenea hospitant era așadar Plinio Designori, pe care Josef Knecht, ceva mai mic decât el, l-a cunoscut la Waldzell. Era un tânăr foarte înzestrat, strălucitor mai ales în expuneri și dezbateri, un om înfocat și cam neliniștit, care-i făcea multe probleme directorului Zbânden, deoarece, deși ca elev se purta bine și nu oferea motive de dojana, nu se străduia de fel să-și uite poziția excepţională de hospitant, încadrându-se cât mâi desăvârșit posibil, ci dimpotrivă își afirma deschis și combativ concepţia necastaliană și profană. N-a putut rămâne neobservat faptul că între cei doi elevi s-au statornicit relaţii deosebite: amândoi erau doldora de talent și se simțeau chemaţi, ceea ce îi înfrățea, dar în toate celelalte privințe se aflau în contradicție. Ar fi fost nevoie de un profesor înzestrat cu o înțelegere și o artă neobișnuit de mari, pentru a scoate din această împrejurare chintesența și a face mereu posibilă, după regulile dialectice, sinteza dintre contradicții și deasupra acestora. Directorului Zbinden nu i-ar fi

lipsit darul și voința pentru așa ceva, nu făcea parte dintre profesori incomozi pentru genii, dar în cazul acesta îi lipsea premisa cea mai importantă: încrederea celor doi elevi. Plinio, care se complăcea în rolul de *outsider* și revoluționar, rămânea mereu în gardă față de director; cu Josef Knecht se întâmplase din păcate amintitul incident, din cauza studiilor sale particulare, așa că nici el nu ar fi fost receptiv pentru vreun sfat al lui Zbinden. Din fericire însă, exista maestrul muzicii. Lui i se adresă Knecht, cerându-i sprijinul și sfatul, iar bătrânul și înțeleptul muzician luă lucrurile în serios și conduse jocul cu măiestrie, precum vom vedea. Cel mai mare pericol și cea mai grea ispită din viața tânărului Knecht deveni o temă excelentă în mâinile maestrului, iar acesta se arătă la înălțimea ei. Istoria intimă a prieteniei și adversității dintre Josef și Plinio, sau muzica aceasta bazată pe două teme, sau jocul acesta dialectic dintre două spirite, a fost oarecum următoarea:

Mai întâi, cel ce l-a abordat pe partener și l-a atras spre el a fost, firește, Designori. Era nu numai cel mai vârstnic, nu numai un tânăr drăguț, focos și elocvent, ci, înainte de toate, urmi „din afară", un necastalian, unul ce aparținea lumii, un om cu tată și mamă, cu unchi, mătuși, frați și surori, unul pentru care Castalia, cu toate ale sale legi, tradiții și idealuri însemna doar o etapă, o bucată de drum, un popas temporar.

Pentru această pasăre rară, Castalia nu reprezenta lumea, pentru Designori Waldzell era o școală ca oricare alta, pentru el întoarcerea în „lume" nu constituia o rușine și o pedeapsă, pe el nu-l aștepta Ordinul, ci o carieră, căsătoria, politica, pe scurt acea „viață reală", a cărei mai bună cunoaștere reprezenta pentru toți castalienii o desfătare tăinuită, căci pentru castalieni „lumea" era același lucru ca odinioară pentru penitenți și monahi: ce-i drept, ceva de o valoare scăzută și interzis, dar nu mai puțin misterios, ispititor, fascinant. Iar Plinio nu făcea într-adevăr niciun secret din apartenența sa la lume, nu se rușina deloc din pricina acestei apartenențe, se mândrea cu ea. Cu o râvnă pe jumătate încă băiețească și din care-și făcea o poză, pe jumătate totuși conștientă și intenționată, el își afirma fățiș poziția deosebită și folosea orice prilej pentru a opune concepțiile și normele sale profane celor castaliene și pentru a le înfățișa ca mai bune, mai juste, mai firești,

mai omenești. Făcând asta, opera mult cu referiri la „natura” și la „rațiunea omenească sănătoasă”, pe care le opunea spiritului deformat și străin de viață ce domnea în școală, nu era zgârcit în lozinci și ridicări de ton, totuși deschis la minte și cu gust, nu se mulțumea cu provocări grosolane, ci respecta formele discuției în contradictoriu uzuale la Waldzell. Voia să apere „lumea” și viața naivă împotriva „spiritualității scolastice trufașe” din Castalia, dar voia să și arate că e în stare s-o facă folosind armele adversarului; în niciun caz n-ar fi dorit să apară ca un om necultivat, care umblă haihui, orb prin grădina de flori a educației spirituale.

Când și când, Knecht se aflase, retras, ca un spectator tăcut, dar atent, în câte o mică grupă de elevi, al cărei centru și orator era Designori. Curios, cu neliniște și teamă, îl auzise pe acest vorbitor criticând în fraze nimicitoare tot ceea ce în Castalia era socotit autoritate și lucru sacru, punând sub semnul îndoielii, considerând discutabile și luând în râs lucrurile în care el însuși credea. E drept, Knecht băgă de seamă că nu toți auditorii luau în serios multă vreme aceste fraze, unii le ascultau, vădit, pe jumătate batjocoritori, așa cum e ascultat un palavragiu de Mici, adesea auzea și replici, în care atacurile lui Plinio erau ironizate sau respinse cu seriozitate.

Mereu însă în jurul lui Plinio se aflau adunați câțiva camarazi, mereu acesta era în centrul atenției și, fie că se găsea sau nu un oponent, el își exercita întotdeauna forța de atracție și un fel de seducție. Și astfel, cu Josef s-a petrecut la fel ca și cu ceilalți care se grupau în jurul vioiului vorbitor, ascultându-i tiradele cu uimire sau cu râsete; în ciuda sentimentului de neliniște, chiar de teamă, care-l încerca ascultându-l pe Designori, se simțea atras de vorbele acestuia într-un mod ciudat, și nu numai pentru că ar fi fost amuzante, nu, i se părea că-l solicită și într-un chip serios. Nu pentru că în forul său intim ar fi fost de acord cu istețul vorbitor, dar iată că apărea o îndoială, de a cărei existență sau posibilitate era suficient numai să știi, ca să și începi să suferi. Mai întâi n-a fost o suferință chinuitoare, ci doar o emoție confuză și o neliniște, un simțământ rezultat dintr-un amestec de porniri puternice și o conștiință vinovată.

Trebuia să vină clipa, și a venit, când Designori avea să bage de seamă că printre ascultătorii săi se află unul pentru care cuvintele lui

însemnau mai mult decât o distracţie şocantă şi satisfacerea plăcerii de a discuta în contradictoriu: un băiat blond, tăcut, frumuşel şi delicat, dar care părea cam timid și care se înroșea și dădea răspunsuri încurcate, scurte, atunci când i se adresa prieteneşte. Plinio înţelese că tânărul acesta era vădit atras de el de mâi multă vreme și se gândi să-l răsplătească și să-l cucerească definitiv printr-un gest amical: îl invită să-l viziteze într-o după-amiază în odaia lui. Dar băiatul cel timid și năzuros nu putea fi câștigat atât de ușor. Spre surprinderea lui, Plinio se văzu respins, Josef nu voi să stea de vorbă cu el și nu-i acceptă nici invitația; faptul acesta îl îmboldi și mai mult pe cel mai vârstnic, care din acea zi începu să stăruie în a și-l apropia pe tăcutul Knecht, mai întâi numai din amor propriu, apoi luând lucrurile în serios, deoarece simţea în persoana băiatului un partener, poate un viitor prieten, poate dimpotrivă, îl vedea pe Josef apărând mereu în preajma sa și-și dădea seama că îl ascultă cu cea mai mare atenţie, însă timidul dădea înapoi îndată ce voia să se apropie de el.

Comportarea aceasta avea cauzele ei. Josef intuise de mult că din partea lui Plinio îl aștepta ceva important, poate ceva frumos, o lărgire a orizontului, o aprofundare a înţelegerii lucrurilor, o limpezire, poate, de asemenea, o ispită și un pericol, în orice caz ceva ce merita să fie luat în seamă.

El împărtăşi primele îndoieli și porniri de critică, trezite de luările de cuvânt ale lui Plinio, prietenul său Ferromonte, dar acesta îl luă prea puţin în seamă, îl califică pe Plinio drept un închipuit și un ins ce-și dă aere, un individ la care n-are rost să-ţi pleci urechea, apoi se adânci numaidecât din nou în exerciţiile sale muzicale. Josef simţea că instanţa căreia ar trebui să-și destăinuie îndoielile și neliniștile ar fi directorul, dar, de la micul conflict cu acesta, se simţea înstrăinat sufletește de el și evitase să mai aibă în vreun fel a face cu dânsul: acum se temea că nu-l va înţelege; mai mult încă, se temea că o convorbire în legătură cu rebelul Plinio ar fi interpretată în cele din urmă de director ca un fel de denunţ. Aflat în această încurcătură, care devenea mereu mai penibilă datorită încercărilor prieteneşti de apropiere ale lui Plinio, se adresă protectorului și geniului său bun, maestrului muzicii, printr-o lungă scrisoare ce ni s-a păstrat, îi scrise între altele: „încă nu mi-e limpede dacă Plinio speră să câștige în mine

un tovarăș de idei sau numai un partener de discuţii. Nădăjduiesc că e vorba de cazul din urmă, căci a mă converti la concepţiile sale ar însemna să mă ademenească la necredinţă și să-mi distrugă viaţa, care acum a prins rădăcini în Castalia; nu am părinţi și prieteni în lumea din afară, la care m-as putea întoarce, dacă într-adevăr aş dori vreodată s-o fac. Dar chiar dacă vorbele ireverenţioase ale lui Plinio n-ar urmări nicidecum să mă convertească și să mă influenţeze, totuși mă simt pus în încurcătură de ele. Căci, stimate maestre ca să fiu cât se poate de sincer cu dumneavoastră: în modul de a gândi al lui Plinio aflu ceva la care nu pot răspunde simplu printr-un *nu,* trezeşte în mine o voce foarte dispusă uneori să-i dea dreptate. Probabil că e vocea naturii, aflată într-o stridentă contradicţie cu educaţia mea și cu concepţiile noastre curente. Atunci când Plinio îi numește pe profesorii și maeștrii noștri o castă preoţească, iar pe noi, elevii, o turmă de castraţi ţinuţi sub tutelă ca niște copii, toate acestea sunt desigur niște vorbe grosolane și umflate, totuși ele conţin probabil un grăunte de adevăr, altminteri nu m-ar putea nelinişti atât. Plinio e în stare să spună niște lucruri uimitoare, capabile să te ducă la deznădejde. De exemplu: jocul cu mărgele de sticlă e o reîntoarcere la epoca foiletonistică, o simplă joacă iresponsabilă cu literele, prin care am nimicit diversele limbaje ale artelor și ale științelor; el constă exclusiv din niște asociaţii și pune în joc doar niște analogii.

Sau: o dovadă a lipsei de valoare a întregii noastre formaţii și ţinute spirituale se află în sterilitatea noastră resemnată. De pildă, spune el, noi analizăm legile și tehnicile tuturor stilurilor și perioadelor muzicii, dar nu producem niciun fel de muzică nouă. Citim și-i explicăm, zice el, pe Pindar sau pe Goethe, dar ne rușinăm să facem noi înșine versuri. Acestea sunt reproşuri pe care nu le pot lua în râs. Şi totuşi, nu sunt cele mai grave, nu sunt cele care mă rănesc cel mai mult. Rău e, de pildă, când spune că noi, castalienii, ducem o viaţă asemănătoare aceleia a păsărilor cântătoare crescute în colivii, fără să ne câştigăm pâinea, fără să cunoaștem nevoile și lupta pentru existenţă, fără să ştim ceva și fără să vrem a şti ceva despre acea parte a omenirii pe munca și sărăcia căreia se bizuie existenţa noastră de lux." Scrisoarea se încheia cu vorbele: „Poate că, reverendissime, am abuzat de bunăvoința și bunătatea dumneavoastră și sunt gata să vă primesc

mustrarea. Dojeniţi-mă şi porunciţi-mi să mă pocăiesc, vă voi mulţumi pentru asta. Dar am cea mai mare nevoie de un sfat. Multă vreme n-aş mai putea face faţă actualei situaţii. Nu-mi stă în putere să-l ajut eu pe el, dându-i o orientare justă şi rodnică, pentru asta sunt prea slab şi lipsit de experienţă, iar ceea ce-i mai rău este că nu mă pot destăinui domnului director, deşi mi-aţi cerut în termeni categorici s-o fac. De aceea v-am şi necăjit cu un lucru care începe să devină pentru mine un greu impas."

Răspunsul scris negru pe alb al maestrului la acest strigăt de ajutor ar fi fost pentru noi un document de o valoare excepţională. Dar răspunsul a fost dat pe cale orală. Scurtă vreme după scrisoarea lui Knecht, *magister musicae* însuşi a venit la Waldzell să prezideze un examen de muzică, iar în zilele şederii sale acolo i-a arătat micului său prieten cea mai mare grijă. Ştim asta din povestirile de mai târziu ale lui Knecht. Maestrul n-a luat lucrurile uşor. A început prin a examina cu atenţie notele obţinute de Knecht la cursuri şi, mai ales, studiile sale particulare, găsind că aceste studii sunt prea unilaterale, fapt care l-a determinat să-i dea dreptate directorului şi să-i impună lui Knecht să recunoască şi el aceasta, în ceea ce priveşte comportarea lui Knecht faţă de Designori, maestrul a dat indicaţii precise şi nu a plecat mai înainte de a discuta şi această problemă cu directorul Zbinden.

Consecinţa a fost nu numai o luptă cu aspect sportiv, am zice, între Designori şi Knecht, o luptă remarcabilă şi de neuitat pentru participanţi, ci şi stabilirea de relaţii cu totul noi între Josef şi director. Ca şi mai înainte, n-au fost relaţii cordiale, stimulate de tainice resorturi intime, ca acelea cu maestrul muzicii, însă clare şi eliberate de încordare.

Rolul ce i-a revenit acum lui Knecht i-a decis viaţa pentru multă vreme. I s-a îngăduit să accepte prietenia lui Designori, să se expună influenţei şi atacurilor acestuia, fără amestecul sau supravegherea profesorilor, însărcinarea pe care i-o dăduse mentorul său era însă de a apăra Castalia împotriva celui ce o critica şi de a ridica până la nivelul cel mai înalt contradicţia dintre cele două concepţii; între altele, aceasta însemna că Josef trebuia să-şi însuşească stăruitor principiile orânduielilor ce domneau în Castalia şi în Ordin şi să şi le reîmprospăteze necontenit. Disputele dintre cei doi adversari, legaţi

prin relații de prietenie, ajunseră în curând vestite; elevii se înghesuiau să le asculte. Tonul agresiv și ironic al lui Designori deveni mai rafinat, formulările sale mai riguroase și mai pline de răspundere, critica sa mai la obiect. Până acum, cel căruia i se arătase preferință în această luptă fusese Plinio; acesta venea din „lume", avea experiența ei, îi cunoștea metodele, mijloacele de atac și ceva din lipsa ei de scrupule, din convorbirile cu adulții de acasă, știa tot ceea ce lumea reproșa Castaliei. Acum, replicile lui Knecht îl siliră să-și dea seama că într-adevăr cunoștea lumea destul de bine, mai bine decât oricare dintre castalieni, dar nu cunoștea nicidecum la fel de bine Castalia și spiritul ei ca aceia ce erau aici la ei acasă și pentru care Castalia reprezenta patria și soarta. El se deprinse să priceapă și, treptat, să admită că aici e un oaspete, nu un băștinaș, că nu numai în lumea din afară, ci și aici, în Provincia pedagogică, există experiențe și lucruri de la sine înțelese, statornicite de veacuri, că și aici există o tradiție, chiar și o „natură" pe care o cunoștea numai parțial și asupra cerințelor căreia fusese făcut atent acum de către partenerul său în discuții, Josef Knecht. Acesta, la rându-i, pentru a face față rolului său de apologet, era nevoit să-și însușească mereu mai clar, mai intim și mai conștient, cu ajutorul studiului, meditației și autodisciplinei, tot ceea ce trebuia să apere, în ceea ce privește retorica, cel ce-și păstră superioritatea era Designori; în afară de natura sa înfocată și orgolioasă îi venea în ajutor o anumită școală a lumii și capacitatea de a mânui ironia; se pricepea, mai ales, ca și atunci când era înfrânt să se gândească la auditori și să-și asigure o retragere demnă sau măcar hâtră, în vreme ce Knecht, strâns cu ușa de adversar, spunea cam așa: „La asta trebuie să mă mai gândesc, Plinio. Așteaptă câteva zile, am să-ți reamintesc eu de lucrul acesta."

Dacă relațiile dintre cei doi luaseră o formă demnă, ba chiar ajunseseră pentru partenerii și auditorii disputei un element de care viața școlărească de la Waldzell nu s-ar mai fi putut dispensa pe atunci, pentru Knecht impasul și conflictul nu deveniseră deloc mai ușoare. Stimulat de marea încredere și răspunderea ce i se acordaseră, el a făcut față sarcinii date și faptul că a reușit fără prejudicii vădite constituie dovezi ale forței și calităților remarcabile ale naturii sale. În tăcere, a avut însă mult de suferit. Acceptând amiciția lui Plinio, și-a deschis sufletul nu numai pentru camaradul victorios și spiritual,

pentru acest Plinio priceput în ale lumii și în ale oratoriei, ci, nu mai puțin, și pentru lumea străină pe care o reprezenta prietenul și adversarul său, pe care el o cunoștea sau numai o bănuia din chipul, cuvintele și gesturile acestuia — acea așa-numită lume „reală”, în care existau mame și copii plini de gingășie, oameni flămânzi și cocioabe mizere, ziare și bătălii electorale, o lume primitivă și în același timp rafinată; în ea se întorcea Plinio în toate vacanțele pentru a-și vizita părinții și frații, pentru a face curte fetelor, pentru a lua parte la adunări muncitorești sau a fi oaspete al unor cluburi distinse, în timp ce el, Knecht, rămânea în Castalia. Făcea excursii și înota cu camarazii, exersa câte un ricercar de Froberger sau îl citea pe Hegel.

Compoziție de factură polifonică, constituită din câteva secțiuni, fiecare cu tema sa, cântate fără întrerupere. Tema e preluată rând pe rând de instrumente, ca și când acestea ar căuta-o. Ricercarul a apărut în secolul al XIV-lea și a fost destinat inițial unui singur instrument (lăută, orgă, clavecin).

Pentru Josef nu era o problemă faptul că aparține Castaliei și că duce de drept viața castaliană, o viață fără familie, fără cine știe ce distracții nemaipomenite, o viață fără ziare, dar și fără mizerie și foamete — de altfel nici Plinio, care era în stare să le impute cu atâta înverșunare elevilor de elită viața lor de trântori, nu flămânzise niciodată până atunci și nici nu-și câștigase singur pâinea. Nu, acea lume a lui Plinio nu era cea mai bună și cea mai dreaptă. Dar ea exista, era în ființă și, așa cum știa din istoria universală, existase întotdeauna și fusese întotdeauna la fel ca astăzi, iar multe popoare nici nu cunoscuseră altă viață, nu avuseseră habar de școli de elită și provincii pedagogice, de Ordin, maeștri și jocul cu mărgele de sticlă. Marea majoritate a oamenilor de pe întreg pământul trăia altfel decât se trăia în Castalia, o viață mai simplă, mai primitivă, mai plină de primejdii, mai puțin pusă la adăpost și mai lipsită de orânduială. Iar această lume primitivă era înnăscută fiecărui om, simțeai ceva din ea în propria-ți inimă, un fel de curiozitate, de nostalgie, de compasiune față de ea. Erai dator să fii echitabil cu ea, să-i asiguri în inima ta un anumit drept de cetățenie și, cu toate acestea, să nu recazi în imperiul ei. Căci, alături și deasupra acestei lumi, exista o a doua, cea castaliană, cea spirituală, o lume artificială, în cea mai bună ordine,

pusă mai la adăpost, dar care impunea o supraveghere și exerciții permanente, o ierarhie. Calea cea dreaptă era să slujești Castalia, fără ca totuși să nedreptățești sau chiar să disprețuiești cealaltă lume, fără să tragi cu coada ochiului spre ea, împins de dorințe și nostalgii tulburi. Căci mica lume castaliană o slujea pe cea mare, îi dădea profesori, cărți, metode, se îngrijea de păstrarea purității funcțiunilor spirituale și a moralei, își ținea porțile deschise ca școală și adăpost pentru acel mic număr de oameni al căror destin părea să fie acela de a-și pune viața în slujba spiritului și a adevărului. De ce oare cele două lumi nu trăiau aparent în armonie frățească, alături și întrepătrunzându-se, de ce nu puteai să le cuprinzi și să le unești pe amândouă în sufletul tău?

O dată, una din rarele vizite ale maestrului muzicii pică într-un moment când Josef, obosit și epuizat de sarcina lui, se trudea din greu să mențină echilibrul.

Maestrul fu în măsură să înțeleagă situația din cele câteva aluzii ale tânărului, dar o pricepu încă mai limpede din înfățișarea lui extrem de încordată, din privirile lui neliniștite, din comportamentul său cam agitat, îl sondă prin câteva întrebări, se izbi de reticențe și de un fel de aversiune, renunță la întrebări și, serios îngrijorat, îl luă cu dânsul într-o cameră de exerciții sub pretextul că vrea să-i împărtășească o mică descoperire muzicală, îi ceru să aducă și să acordeze un clavicord{39} și-l încâlci atâta într-un *privatissimum*{40} despre apariția formei sonatei, până când elevul își uită în oarecare măsură impasul, se lasă antrenat și-i ascultă plin de recunoștință și destins cuvintele și cântecul. Răbdător, bătrânul nu făcu economie cu timpul, străduindu-se astfel să-i inculce disponibilitatea și receptivitatea care-i lipsiseră. Iar când efortul îi fu încununat de succes, când ajunse la sfârșitul prelegerii sale și termină de cântat o sonată de Gabrieli{41}, se ridică în picioare, începu să se plimbe de colo până colo prin mica încăpere, povestind:

— Sonata aceasta m-a preocupat odată foarte mult, cu mulți ani în urmă. Era încă pe vremea anilor mei de studiu liber, mai înainte de a fi numit profesor, apoi maestru al muzicii. Pe vremea aceea aveam ambiția să scriu o istorie a sonatei privite din puncte de vedere noi, dar veni o clipă în care nu numai că nu mai avansam deloc, ci începui

să mă îndoiesc din ce în ce mai mult că aceste cercetări muzicale şi istorice ar avea vreo valoare, că ar fi într-adevăr mai mult decât o simplă joacă de pierde-vară şi un surogat ieftin de activitate spirituală şi artistică menit să ia locul vieţii de adevărată trăire. Pe scurt, aveam de înfruntat una din acele crize, când studiul, strădania spirituală, tot ceea ce aparţine în general spiritului devine pentru noi îndoielnic şi fără valoare, când suntem înclinaţi să invidiem orice ţăran de la coarnele plugului, orice pereche de îndrăgostiţi zăriţi în amurg, ba chiar orice pasăre ce cântă în copac şi orice greiere ce ţopăie în iarba verii, deoarece ni se pare că toate acestea duc un trai aşa de firesc, de plenar şi de fericit, iar despre impasurile, asprimile, pericolele şi suferinţele vieţii lor noi nu ştim nimic, în două vorbe, îmi cam pierdusem echilibrul, era o situaţie nu prea plăcută şi destul de greu suportabilă.

Vânturam în minte cele mai bizare posibilităţi de fugă şi eliberare, mă gândeam să plec în lume ca muzicant, să cânt pentru dansatori pe la nunţi, iar dacă, aşa cum se întâmplă în vechile romane, ar fi apărut un agent de recrutare străin şi m-ar fi poftit să îmbrac o uniformă pentru a urma indiferent ce trupă în indiferent ce război, m-aş fi dus cu el. Aşa cum se întâmplă de obicei adesea în asemenea situaţii, s-a întâmplat şi cu mine: mi-am pierdut în aşa măsură stăpânirea de sine, încât nu mă mai puteam descurca singur şi aveam nevoie de un ajutor.

Rămase locului o clipă şi râse. Apoi continuă:

— Fireşte, aşa cum prevede regulamentul, aveam un îndrumător pentru studii şi, fireşte, ar fi fost rezonabil şi just şi de a mea datorie să-i cer sfatul. Numai că lucrurile stau aşa, Josef: tocmai atunci când te-ai împotmolit în dificultăţi şi te-ai abătut de pe drumul cel bun şi ai cel mai mult nevoie de o corectare, tocmai atunci simţi cea mai mare repulsie faţă de o revenire pe drumul normal şi faţă de corectarea normală, îndrumătorul studiilor mele nu fusese satisfăcut de rezultatele pe care le obţinusem în ultimul trimestru, îmi făcuse reproşuri serioase, eu însă credeam că mă aflu pe cale de a ajunge la noi descoperiri sau înţelesuri, aşa că-i luasem oarecum în nume de rău reproşurile. Pe scurt, nu m-aş fi dus la el, nu m-aş fi umilit şi nu aş fi convenit că are dreptate. Nu voiam să mă destăinuiesc nici camarazilor, dar în vecinătatea mea se afla un om original, pe care-l

cunoşteam numai din vedere şi din auzite, un savant în cultura sanscrită, poreclit „Yogin". Într-un moment, în care starea mea devenise peste măsură de insuportabilă, m-am dus la bărbatul acesta, de a cărui înfăţişare solitară şi cam stranie făcusem haz tot atât de mult pe cât şi o admirasem în taină. L-am căutat în chilia lui, voiam să-i vorbesc, dar l-am găsit adâncit în sine însuşi, şedea în poziţia rituală indiană şi era inabordabil, plutea surâzând uşor într-o desăvârşită înstrăinare de lume, nu puteam face altceva decât să rămân la uşă şi să aştept până când va reveni din adâncimile în care se scufundase.

A durat foarte mult, a durat o oră, două ore, în cele din urmă m-a biruit oboseala şi m-am lăsat să alunec pe podea; am rămas stând aşa, rezemat de zid şi am aşteptat mai departe. La sfârşit l-am văzut pe bărbatul acela trezindu-se încet, şi-a mişcat puţin capul, şi-a îndreptat umerii, şi-a desfăcut picioarele încrucişate şi, în timp ce se pregătea să se ridice, privirile i-au căzut pe mine. „Ce vrei?" m-a întrebat. M-am sculat în picioare şi am răspuns, fără să stau pe gânduri şi fără să ştiu prea bine ce spun: „Sonatele lui Andrea Gabrieli". S-a ridicat de jos, m-a pus să stau pe singurul lui scaun, s-a aşezat pe muchia mesei şi mi-a spus: „Gabrieli? Ce ţi-a făcut cu sonetele lui?" Am început să-i istorisesc ce mi se întâmplase, să mă spovedesc ce-i cu mine. Mi-a pus întrebări, cu o minuţie ce mi s-a părut pedantă, despre povestea mea, despre studiile asupra lui Gabrieli şi a senatei, voia să ştie: când mă trezeam de dimineaţă, cât de mult citeam, cât timp dedicam exerciţiilor muzicale, la ce oră mâncam şi mă duceam la culcare. Mă încredinţasem lui, ba chiar dădusem buzna peste el, trebuia să-i suport întrebările şi să-i răspund, dar aceste întrebări mă făceau să mă jenez, pătrundeau mereu mai necruţător spre amănunte, viaţa mea spirituală şi morală din ultimele săptămâni şi luni fu astfel temeinic analizată. Apoi Yogin tăcu brusc, iar cum mintea mea nu se limpezise nici atunci, el ridică din umeri şi spuse: „Nu vezi şi singur unde e greşeala?" Nu, nu reuşeam s-o văd. El recapitula retrospectiv, uimitor de exact, tot ceea ce aflase de la mine prin întrebările pe care mi le pusese, până la primele semne de oboseală, de dezgust şi de stingere a interesului faţă de cele spirituale, apoi îmi atrase atenţia că aceasta se poate întâmpla numai unui tânăr studios ce-a scăpat din mână

hățurile autodisciplinei și că a sosit pentru mine ceasul al doisprezecelea, când trebuie să-mi regăsesc, cu un ajutor din afară, autocontrolul pierdut și să redevin stăpân pe propriile mele forțe. Dacă îmi luasem libertatea, îmi mai atrase el atenția, să renunț la exercițiile regulate de meditație, trebuia ca, cel puțin la cele dintâi consecințe păgubitoare, să-mi reamintesc de această omisiune și să îndrept lucrurile. Și avea întru totul dreptate. Nu numai că neglijasem multă vreme meditațiile, n-avusesem timp, fusesem mereu lipsit de chef și risipit sau prea preocupat și interesat de studii, dar cu timpul îmi pierdusem total conștiința îndelungatului păcat al neglijenței și abia acum, când eram în pragul naufragiului și al deznădejdei, trebuia să mi-o reamintesc datorită altcuiva, într-adevăr, a fost nevoie să depun cele mai mari eforturi pentru a mă smulge de sub stăpânirea neglijenței, a trebuit să mă întorc la exercițiile școlărești și de începător în ale meditației, pentru a-mi însuși din nou, treptat, capacitatea de concentrare și de adâncire în mine însumi.

Maestrul își încheie plimbarea prin încăpere cu un suspin ușor și cu vorbele:

— Așa mi s-a întâmplat atunci, și astăzi încă mi-e oleacă rușine să vorbesc despre toate astea. Dar lucrurile stau așa, Josef: cu cât mai mult pretindem de la noi înșine sau cu cât mai mult cere de la noi sarcina ce ni s-a încredințat, cu atât mai vârtos trebuie să facem apel la izvorul de forțe al meditației, la mereu înnoita reconciliere dintre spirit și suflet. Și aș putea să-ți mai dau câteva exemple: cu cât mai mare este exigența pe care ne-o impune o sarcină, când stimulându-ne și înălțându-ne, când obosindu-ne și doborându-ne, cu atât mai lesne ni se poate întâmpla să neglijăm acest izvor, după cum aprofundarea într-o muncă intelectuală iscă lesne înclinația de a-ți neglija corpul și îngrijirea lui. Oamenii cu adevărat mari din istoria lumii fie că au știut să mediteze, fie că au descoperit empiric drumul spre ținta către care pe noi ne conduce meditația. Ceilalți, chiar cei mai înzestrați și cei mai viguroși, au eșuat și au fost învinși în cele din urmă deoarece sarcina lor sau visul lor ambițios a pus în așa măsură stăpânire pe ei, i-a posedat sau i-a făcut niște posedați într-atâta, încât și-au pierdut capacitatea de î se desprinde și distanța mereu de ceea ce reprezenta un interes pur actual. Ei, toate astea tu le știi, se învață încă de la

primele exerciţii. E un adevăr inexorabil. Cât de inexorabil este acest adevăr, îți dai seama atunci când ai rătăcit drumul.

Povestirea aceasta avu asupra lui Josef un efect atât de mare, încât el își dădu seama de pericolul în care se afla şi își reluă exerciţiile cu o reînnoită dăruire. Faptul că maestrul îi dezvăluise pentru prima dată o părticică din viaţa sa personală, din tinereţea şi anii săi de studii a făcut asupra lui o puternică impresie; pentru întâia oară îi fu dat să înțeleagă că şi un semizeu, un maestru a fost odată tânăr şi a putut să rătăcească drumul. El primi cu recunoştinţă încrederea pe care venerabilul bărbat i-o arătase prin confesiunea făcută.

Puteai deci să te abaţi de pe calea cea bună, să oboseşti, să săvârşeşti greşeli, să încâlci prescripțiile, iar apoi să pui din nou capăt la toate acestea, să te regăseşti şi în cele din urmă să devii totuşi un maestru. Josef ieși cu bine din criză.

În cei doi-trei ani cât dură la Waldzell prietenia dintre plinio şi Knecht, şcoala asistă la spectacolul acestei prietenii, edificate pe contradicţii, ca la o piesă de teatru, la care participau cu toţii câte puţin, de la director până la cel mai mic dintre elevi! în Knecht şi Designori se întruchipaseră cele două lumi, cele două principii; fiecare îl stimula pe celălalt, fiecare dispută devenea o întrecere festivă şi un fel de reprezentaţie care-i interesa pe toţi. Şi după cum Plinio revenea cu forţe noi după fiecare vacanţă şi după fiecare contact cu pământul natal, tot astfel Josef se adapă cu puteri proaspete din fiecare meditaţie, din fiecare lectură, din fiecare exerciţiu de introspecţie, din fiecare reîntâlnire cu maestrul muzicii, devenea mereu mai apt să îndeplinească oficiul de reprezentant şi avocat al Castaliei. Odată, copil încă, își trăise prima chemare. Acum o cunoscu pe a doua, iar anii aceştia îi făuriră şi-i stanţară personalitatea de castalian desăvârșit. Absolvise de mult şi primele cursuri despre jocul cu mărgele de sticlă, începând încă de pe atunci, să conceapă, în vacanţe şi sub îndrumarea unui conducător de joc, jocuri proprii cu mărgele de sticlă, în această activitate descoperi el sursele cele mai fertile de bucurie şi de destindere interioară; de pe vremea exerciţiilor la clavecin și clavicord, pe care le făcuse cu Carlo Ferromonte şi de care nu se mai sătura pe-atunci, nimic nu-i mai făcuse atât de bine, nu-l

răcorise, fortificase, confirmase și fericise ca aceste prime zboruri în constelaţia jocului cu mărgele de sticlă.

Din chiar acești ani provin poeziile tânărului Josef Knecht care ni s-au păstrat în transcrierea lui Ferromonte; e posibil să fi fost mai multe decât cele ce-au ajuns până la noi și este de presupus că și aceste poezii, dintre care cele dintâi datează încă din vremea iniţierii lui Knecht în jocul cu mărgele de sticlă, l-au ajutat să-și joace rolul ce i se încredinţase și să iasă cu bine din acei ani critici, în aceste versuri, în parte de mare valoare artistică, în parte vădit așternute în grabă, oricare cititor va descoperi ici și colo urme ale profundei zguduiri și crize prin care a trecut atunci Knecht, sub influenţa lui Plinio.

În unele versuri răsună o profundă neliniște, o îndoială principială faţă de sine însuși și de sensul existenţei sale, până când în poezia *Jocul cu mărgele de sticlă* autorul pare să fi izbutit a ajunge la o pioasă dăruire, în rest, aflăm o anume concesie făcută lumii lui Plinio, o fărâmă de rebeliune împotriva anumitor legi ale administraţiei castaliene, constând în însuși faptul că a scris aceste poezii și le-a și arătat ocazional mai multor colegi. Căci dacă în general Castalia a renunţat la crearea unor opere de artă (chiar și creaţia muzicală e cunoscută și tolerată acolo numai în forma unor exerciţii compoziţionale riguros legate de aspectul stilistic), scrierea unor poezii se consideră drept lucrul cel mai absurd, cel mai ridicol și vrednic de batjocură. Aceste poezii nu sunt, așadar, o joacă, un fel de broderii sau gravură inutilă; a fost nevoie de o presiune puternică pentru a da ghes acestei productivităţi și de o doză de curaj și obstinaţie pentru a scrie aceste versuri de confesiune.

Trebuie spus că, sub influenţa antagonistului său, Plinio Designori a trăit și el transformări și evoluţii importante, și nu numai în sensul rafinării metodelor sale de luptă, în vremea anilor de scoală, ca prieten și adversar al lui Knecht, l-a văzut pe partenerul său dezvoltându-se, printr-un proces neîntrerupt de creștere ca un castalian exemplar, spiritul Provinciei l-a întâmpinat mereu mai vădit și mai viu în persoana prietenului său și, precum el însuși l-a contaminat pe acela, până la un anumit grad al fermentării, cu atmosfera lumii sale, tot astfel a și respirat aerul castalian și i-a receptat farmecul și influenţa, în ultimul an de scoală, după o dispută de două ore asupra idealurilor

monarhismului și asupra pericolelor acestuia, pe care o desfășuraseră în prezenţa claselor superioare ale cursului dedicat jocului cu mărgele de sticlă, l-a poftit pe Knecht la o plimbare, în timpul căreia i-a făcut următoarea confesiune, pe care o cităm după o scrisoare a lui Ferromonte:

„Eu ştiu, fireşte, de mult, Josef, că tu nu eşti piosul jucător cu mărgele de sticlă şi sfântul provinciei, al cărui rol îl joci atât de remarcabil. Fiecare dintre noi doi ocupă în luptă o poziţie expusă şi fiecare dintre noi ştie bine că obiectivul pe care-l apără există pe drept şi-şi are valoarea incontestabilă. Tu te afli de partea cultivării înalte a spiritului, eu de aceea a vieţii legate de natură, în cursul luptei noastre, ai învăţat să descoperi pericolele existente în viaţa firească şi sa le prinzi în călare: îndatorirea ta este să arăţi cum viaţa legată de natură, naivă, lipsită de educaţia spiritului se transformă într-o mlaştină, trebuind să ducă neapărat la animalitate şi încă mai jos.

La rându-mi, am datoria să reamintesc mereu cât de riscantă, plină de primejdii şi în cele din urmă stearpă e o viaţă aşezată exclusiv pe temelia spiritului. Ei bine, fiecare apără ceea ce crede că trebuie să se afle pe primul plan: tu spiritul, eu natura. Dar, nu mi-o lua în nume de rău, uneori mi se pare că tu mă consideri cu naivitate şi de fapt un fel de duşman al organizaţiei voastre castaliene, un om pentru care studiile, exerciţiile şi jocurile voastre ar fi în fond numai nişte mofturi, chiar dacă o vreme particip dintr-un motiv sau altul la ele. Ah, dragul meu, cât de mult ai greşi, dacă ai crede într-adevăr asta! Vreau să-ţi mărturisesc că iubesc de-a dreptul la nebunie ierarhia voastră, că adesea ea mă farmecă şi mă ademeneşte ca fericirea însăşi. Mai vreau să-ţi mărturisesc că acum câteva luni, când am fost un timp acasă la părinţi, am avut cu tata o discuţie explicativă anevoioasă la sfârşitul căreia am obţinut îngăduinţa să rămân castalian şi să intru în Ordin dacă, la sfârșitul studiilor, aceasta ar continua să-mi fie dorinţa şi hotărârea, am fost fericit că în cele din urmă și-a dat încuviinţarea. Acum însă nu voi mai face uz de ea, o ştiu de puţină vreme. O, nu pentru că nu aş mai dori-o! Dar văd din ce în ce mai limpede: rămânerea mea la voi ar egala cu un refugiu, poate un refugiu onest, nobil, dar un refugiu totuși. Mă voi întoarce între ai mei şi voi deveni un om de lume. Dar un om de lume care rămâne recunoscător

Castaliei voastre, unul care va practica și mai departe câteva din exercițiile voastre și va lua parte în fiecare an la marele joc cu mărgele de sticlă!"

Adânc mişcat de această confesiune a lui Plinio, Knecht i-o împărtăşi prietenului său Ferromonte. În scrisoarea de mai sus, acesta adăugă la povestire următoarele cuvinte:

„Pentru mine, ca muzician, confesiunea lui Plinio, pe care l-am nedreptăţit adesea, a fost aidoma unei trăiri muzicale, în ochii mei, lupta a două principii ireconciliabile — opoziţia lume și spirit sau opoziţia Plinio și Josef — s-a sublimat într-un concert."

Când își încheie cursul şcolar de patru ani și urma să se întoarcă acasă, Plinio prezentă directorului o scrisoare prin care tatăl său îl invita pe Josef Knecht să-şi petreacă vacanţa la ei.

Era o pretenţie neobișnuită, învoirile pentru călătorii şi pentru şederi temporare în afara Provinciei pedagogice, îndeosebi în vederea unor studii, nu erau rare de tot, totuși constituiau oricum o excepţie şi se dădeau studioşilor mai în vârstă şi mai verificaţi, niciodată însă elevilor. Dar cum invitaţia venea din partea unei case și a unui bărbat ce se bucurau de o atât de mare consideraţie, directorul Zbinden o consideră destul de importantă casă n-o respingă el însuşi, ci o supuse comitetului autorităţii educative, care răspunse îndată cu un categoric *nu*. Cei doi prieteni trebuiră să-și ia rămas bun unul de la altul.

— Vom face o nouă încercare mai târziu, spuse Plinio, o dată și o dată vom izbuti. Trebuie să vii într-o zi în casa tatălui meu și să-i cunoşti pe ai mei, să vezi că şi noi suntem oameni şi nu doar nişte lepădături de filfizoni şi afacerişti. Ai să-mi lipseşti mult. Şi-acuma, Josef, vezi de-ajunge repede sus, în această complicată Castalie; ești cu adevărat foarte apt să devii membru al ierarhiei, dar, după părerea mea, ţi se potriveşte mai bine un rol de bonz decât de *famulus*{42}, în ciuda numelui pe care-l porţi, îţi prezic un viitor mare, într-o zi vei deveni magistru şi te vei număra printre excelenţe. Josef îl privi cu tristeţe.

— Bate-ţi joc de mine! zise el, luptând cu emoţia despărţirii. Eu nu sunt atât de ambiţios ca tine, şi dacă voi ajunge cândva într-o funcţie, tu vei fi atunci de mult preşedinte sau primar, profesor universitar sau consilier federal. Adu-ţi aminte cu prietenie de noi, Plinio, şi de

Castalia; nu te înstrăina cu totul de noi! Trebuie să existe și în lumea voastră oameni care să știe despre Castalia mai mult decât glumele ce se fac acolo pe socoteala noastră.

Își strânseră mâinile, iar Plinio plecă, în timpul ultimului an petrecut la Waldzell, în jurul lui Josef se înstăpâni o liniște deplină, funcţia lui de persoană oarecum oficială, care îl scosese în prim-plan și-l istovise, încetase brusc; Castalia nu mai avea nevoie de niciun apărător. Timpul liber și-l dedică în cursul acestui an mai ales jocului cu mărgele de sticlă, care-l atrăgea din ce în ce mai mult. Un caieţel de notiţe, datând din acea vreme, despre importanţa și teoria jocului începe cu fraza: „în ansamblul ei, viaţa, atât cea spirituală cât și cea fizică, este un fenomen dinamic, din care jocul cu mărgele de sticlă cuprinde în fond numai latura estetică, anume o cuprinde preponderent în imaginea fenomenelor ritmice.”

ANI DE STUDIU

Acum, Josef Knecht avea vreo douăzeci și patru de ani. O dată cu sfârșitul perioadei petrecute la Waldzell, se încheiase și școlaritatea lui și începură anii de studiu liber; cu excepţia anilor fără griji trăiţi de băiat la Eschholz, aceștia sunt fără îndoială cei mai senini și mai fericiţi din viaţa lui. Întotdeauna există un farmec proaspăt și o frumuseţe mișcătoare în bucuria neîngrădită de a descoperi și cuceri lucruri noi, care-l încearcă pe un tânăr ieșit pentru prima dată de sub rigoarea disciplinei școlare și pornit spre orizontul nesfârșit al vieţii spirituale, un tânăr netrădat de nicio iluzie, neîmpovărat încă de nicio îndoială atât de ceea ce privește capacitatea lui de a se dărui fără rezerve, cât și în ceea ce privește întinderea fără sfârșit a vieţii spirituale. Pentru talentele de felul lui Josef Knecht, care nu sunt constrânse de o aptitudine dominantă să se concentreze de timpuriu asupra unei specialităţi, ci năzuie, conform alcătuirii lor, spre totalitate, sinteză și universalitate, primăvara aceasta a studiului liber este nu rareori o perioadă de fericire intensă, chiar de entuziasm; fără educaţia primită anterior în școlile de elită, fără igiena sufletească exerciţiilor de meditaţie și fără controlul exercitat cu delicateţe de către autoritatea educativă, această libertate ar fi pentru asemenea talente un pericol grav și pentru multe dintre ele ar deveni fatală, așa cum s-a și întâmplat cu nenumăraţi oameni de mare talent în epocile anterioare orânduielii noastre, în secolele precastaliene. Uneori, în acele vremuri, pe la universităţi mișunau pur și simplu naturi faustiene, care se avântau cu toate pânzele sus pe întinsa mare a știinţelor și a libertăţii academice, trebuind să sufere toate naufragiile unui diletantism fără frâu; Faust însuși este prototipul diletantismului genial Și al tragismului acestuia.

În Castalia, libertatea spirituală a celor ce studiază este acum nesfârşit mai mare decât la universităţile din epocile mai vechi, deoarece posibilităţile de studiu aflate la dispoziţie sunt mult mai vaste, apoi, în afară de aceasta, în Castalia lipsesc cu desăvârşire presiunile și limitările exercitate de reţineri materiale, ambiţii, teamă, sărăcia părinţilor, grija pentru asigurarea existenţei şi a unei cariere şi așa mai departe, în academiile, seminariile, bibliotecile, arhivele, laboratoarele Provinciei, fiecare studios se bucură de cea mai desăvârşită egalitate, în ceea ce priveşte originea și perspectivele sale; ierarhia se constituie numai pe baza aptitudinilor şi calităţilor intelectuale și de caracter ale elevilor. Sub aspect material şi spiritual, în Castalia lipsesc, dimpotrivă, cele mai multe dintre libertăţile, tentaţiile și pericolele cărora le cad victimă la universităţile profane numeroşi tineri dotaţi; există şi aici destule pericole, ispite demonice şi ademeniri — în ce loc s-ar putea mântui fiinţa umană de ele? —, dar studentul castalian este scutit de anumite rătăciri, decepţii şi prăbuşiri. Nu i se poate întâmpla să cadă pradă beţiei, nu-şi poate pierde anii tinereţii, ca anumite generaţii de studenţi din epocile mai vechi, cu fanfaronade și cu practici de asociaţie secretă, nu face într-o bună zi descoperirea că certificatul său de absolvire a Universităţii a fost o greşeală şi că abia în cursul anilor ulteriori de studiu se loveşte de lacune ce nu mai pot fi umplute; de toate aceste neajunsuri îl apără orânduiala castaliană. Nu e mare nici pericolul de a se risipi datorită femeilor sau exceselor sportive, în privinţa femeilor, studentul castalian nu cunoaşte nici căsătoria cu seducţiile şi pericolele ei, nici falsa pudicitate din anumite epoci trecute, care, fie că-l con-strângeau pe student la o asceză sexuală, fie că-i lăsau la discreţia unor femei mai mult sau mai puţin profesioniste cu plată şi prostituate, întrucât castalianul nu se căsătoreşte, pentru el nu există nici vreo morală a dragostei orientată în direcţia căsătoriei. Ne-având bani și avere personală, castalianul este străin şi de comercializarea iubirii, în Provincie s-a statornicit obiceiul ca fetele cetăţenilor să nu se mărite prea devreme, iar înainte de căsătorie studentul şi învăţatul li se par acestora foarte atrăgători ca iubiţi; castalianul nu se interesează de familie şi avere, este obişnuit să preţuiască cel puţin în mod egal calităţile intelectuale şi pe cele vitale, are de cele mai multe ori

fantezie și umor și, fiind lipsit de bani, e obligat să plătească mai mult decât alții cu însușirile lui personale.

Iubita unui student din Castalia nu-și pune întrebarea: mă va lua de soție? Nu, el nu se va căsători cu dânsa. E adevărat, s-a întâmplat și asta câteodată; când și când, s-a ivit cazul rar ca un student de elită să se întoarcă pe calea căsătoriei în lumea profană, renunțând la Castalia și la apartenența la Ordin. Dar aceste câteva cazuri de apostazie din istoria școlilor și a Ordinului aproape că nu joacă alt rol decât pe acela al unei curiozități.

După absolvirea școlilor pregătitoare, libertatea foștilor elevi de a-și alege un domeniu științific și de cercetare atinge într-adevăr un grad înalt, în măsura în care aptitudinile și interesele nu sunt de la început mai limitate, această libertate este îngrădită numai de obligația fiecărui student de a prezenta semestrial câte un plan de studii, a cărui realizare e supravegheată cu indulgență de către autorități. Pentru cei dotați cu aptitudini multilaterale și interesați de domenii diverse — iar Knecht făcea parte dintre aceștia — cei câțiva ani de studiu de la început au, datorită acestei largi libertăți, ceva minunat de ispititor și încântător. Tocmai acestor tineri cu preocupări multilaterale, evident cu condiția să nu se lase pe tânjeală, autoritatea le îngăduie o independență aproape paradiziacă; elevul poate să se orienteze după dorință în toate științele, să amestece cele mai diverse domenii de studiu, să se pasioneze în același timp după sase sau opt științe sau să se limiteze încă de la început la un număr restrâns; în afară de respectarea regulilor de viață morale, obligatorii pentru Provincie și Ordin, nu i se cere altceva decât o dovadă anuală cuprinzând indicarea prelegerilor audiate, a lecturilor și a activității în institute. Un control mai amănunțit și examinarea rezultatelor obținute se fac numai în cazul când studentul urmează cursuri și seminarii de specialitate, printre care se numără și acelea destinate jocului cu mărgele de sticlă, ca și conservatoarele de muzică; în cazul acesta, evident, fiecare student trebuie să se supună examenelor oficiale și să facă lucrările cerute de conducătorul seminarului, ceea ce e altminteri de la sine înțeles. Dar nimeni nu-l constrânge să urmeze aceste cursuri, el își poate petrece după pofta inimii semestre și ani întregi doar în biblioteci și te prelegeri. Acești studenți, care rămân multă vreme

prizonieri ai unui singur domeniul științific, își amână astfel primirea în Ordin, dar se bucură de cea mai mare îngăduință, ba chiar sunt încurajaţi în incursiunile lor prin toate științele și domeniile de studiu posibile.

În afară de respectarea normelor morale, nu li se pretinde altceva decât redactarea anuală a unei biografii. Acestui obicei vechi şi adesea luat în râs îi datorăm faptul că suntem în posesia a trei biografii ale lui Knecht scrise în anii săi de studiu, în căzui acestor materiale este vorba de ceva normal și oficial, și nu de un fel de activitate literară voluntară şi neoficială, ba chiar tainică şi mai mult sau mai puţin interzisă, ca în cazul poeziilor scrise ia Waldzell. Încă din primele timpuri ale Provinciei pedagogice, se luase obiceiul ca studioșii mai tineri, adică cei ce nu fuseseră încă primiţi în Ordin, să fie obligaţi din când în când să redacteze un fel de articol sau exerciţiu stilistic, o așa-numită biografie care consta de fapt într-o autobiografie fictivă, plasată într-o epocă veche aleasă după dorinţă. Elevul trebuia să se transpună în mediul, cultura și climatul spiritual al unei epoci oarecare din trecut și să-și imagineze acolo o existenţă corespunzătoare felului său de a fi; după timpuri şi modă, erau preferate Roma imperială, Franţa secolului al şaptesprezecelea sau Italia secolului al cincisprezecelea, Atena lui Penele sau Austria din vremea lui Mozart, iar printre filologi se crease tradiţia ca romanele vieţii lor să fie redactate în limba și stilul ţării și al epocii în care se desfăşurau; erau compuse uneori biografii de o foarte mare virtuozitate în stilul curiei papale din Roma de pe la 1200, în latineasca monahală, în italiana celor *O sută de nuvele*{43}, în franceza lui Montaigne, în germana barocă a lui Schwan von Boberfeld. În această formă liberă şi cu aspect de joc dăinuiau reminiscenţe din vechea credinţă asiatică în reîncarnare și metempsihoză; toţi profesorii şi studenţii aveau libertatea să-și imagineze că existenţa lor actuală a putut fi precedată de altele, în alte corpuri, în alte timpuri, în alte condiţii. Evident, aceasta nu reprezenta în sensul strict al cuvântului o credinţă, cu atât mai puţin o teorie; era un exerciţiu, un joc al imaginaţiei, constând în reprezentarea propriului eu așezat în situaţii şi în medii schimbate.

Așa cum se proceda în multe seminare de critică stilistică și destul de des în jocul cu mărgele de sticlă, studenţii, scriind biografiile, se exersau în explorarea atentă a culturilor, epocilor și țărilor de odinioară, se deprindeau să considere propria lor persoană ca o mască, așadar ca un veșmânt trecător al unei entelehii{44}

. Obiceiul de a scrie asemenea biografii avea farmecul său și unele avantaje, altminteri nu s-ar fi menţinut atâta vreme, în rest, numărul studenţilor care credeau nu numai în ideea reincarnării, ci și în adevărul biografiilor scornite de ei înșiși nu era mic. Căci, firește, cele mai multe dintre aceste existenţe anterioare imaginate nu erau doar exerciţii de stil și studii istorice, ci și autoportrete ideale în dimensiuni mărite: autorii celor mai multe biografii se descriau în costumul și cu caracterul cu care ar fi dorit să apară și care le întruchipau dorinţele și idealul. Altminteri, biografiile nu erau o idee rea din punct de vedere pedagogic, întrucât ofereau un canal legitim pentru impulsurile literare firești tinereţii. Dacă, de multe generaţii, adevărata și serioasa creaţie literară era interzisă, fiind înlocuită în parte prin știinţe, în parte prin jocul cu mărgele de sticlă, pornirile artistice și creatoare specifice tinereţii nu fuseseră lichidate; aceste porniri își aflau un câmp îngăduit de afirmare în biografii, lucrări dezvoltate adesea până la dimensiunile unor mici romane. Se întâmpla ca, prin mijlocirea lor, unii autori să facă primii pași în domeniul cunoașterii de sine. Mai des se ivea cazul ca unii studenţi să-și folosească biografiile ca un mijloc de manifestare a atitudinii critice și revoluţionare faţă de lumea actuală și faţă de Castalia, fapt pe care profesorii îl tratau de cele mai multe ori cu o înţelegere plină de bunăvoinţă. Dincolo de toate acestea, în perioada în care studenţii se bucurau de cea mai mare libertate și nu erau supuși unui control riguros, biografiile ofereau profesorilor posibilitatea de a trage concluzii și de a se lămuri adesea surprinzător asupra vieţii și stării spirituale și morale ale autorilor.

De la Josef Knecht ne-au rămas trei asemenea biografii; le vom reproduce cuvânt cu cuvânt și le considerăm a fi poate cea mai preţioasă parte a cărţii noastre. Dacă el n-a scris decât aceste trei biografii, dacă nu cumva s-au mai pierdut din ele, acestea sunt lucruri asupra cărora se pot face doar ipoteze.

Cu certitudine ştim numai că, după predarea celei de-a treia, adică a biografiei „indiene”, Knecht a fost stăruitor sfătuit de către cancelaria autorităţii educative ca în următoarea biografie să se transpună într-o epocă istorică mai apropiată şi mai bogată în documente, precum şi să dea mai multă atenţie detaliului istoric. Din relatări orale şi din scrisori ştim că, după ce i s-a făcut această recomandare, el s-a şi documentat într-adevăr pentru o biografie plasată în secolul al optsprezecelea. Voia să apară în ea sub chipul unui teolog din Suabia, care mai târziu avea să schimbe slujirea bisericii cu muzica, devenind elev al lui Johann Albrecht Bengel{45}, prieten al lui Oetinger{46} şi o vreme oaspete al ordinului fondat de Zinzendorf{47}. Ştim că pe vremea aceea a citit şi conspectat o mare cantitate de literatură veche, în parte greu accesibilă, despre orânduielile bisericeşti, despre pietism{48} şi Zinzendorf, despre liturghia şi muzica bisericească a acelei epoci. Mai ştim că de figura prelatului magic Oetinger era pur şi simplu înamorat, că aceleia a magistrului Bengel îi purta o adevărată dragoste şi o profundă stimă — a comandat o copie fotografică a portretului acestuia şi a ţinut-o o vreme pe masa sa de lucru — şi că s-a străduit cu toată sinceritatea să-l aprecieze pe Zinzendorf, care-l interesa şi-i repugna în egală măsură. Până la urmă a renunţat la redactarea lucrării, mulţumindu-se cu ceea ce învăţase în timpul documentării şi declarând că nu se simte în stare să facă din toate acestea o biografie, deoarece întreprinsese mult prea multe studii de amănunt şi adunase prea multe detalii. Renunţarea ne îndreptăţeşte pe deplin ca în cele trei biografii să vedem mai curând creaţiile şi confesiunile unui om cu talent literar şi ale unui caracter nobil, decât lucrările unui savant, concluzie prin care credem că nu-i facem vreo nedreptate.

Pentru Knecht, la libertatea acordată studentului ce şi-a ales singur studiile s-a adăugat încă o altă libertate şi relaxare. El nu fusese un pupil oarecare, ca toţi ceilalţi: nu numai că se aflase sub străşnicia ordinei şcolare, obligat să-şi împartă exact ziua de lucru, supravegheat şi controlat atent de către profesori, supus tuturor eforturilor cerute unui elev de elită, dar, pe lângă toate acestea şi cu mult mai mult, datorită relaţiilor sale cu Plinio, obţinuse un rol şi o răspundere care-l stimulaseră spiritualiceşte şi sufleteşte până la limitele posibilului, dar

îl și împovăraseră. Era un rol activ și reprezentativ în egală măsură, o răspundere care, la drept vorbind, depășise propriu-zis anii și forțele lui și căreia Knecht, aflat destul de des în primejdie, i-a făcut față numai datorită surplusului său de voinţă și talent și pe care n-ar fi putut-o duce până la capăt fără asistenţa viguroasă, de departe, a maestrului muzicii. La sfârşitul neobişnuiţilor săi ani de şcoală de la Waldzell, pe absolventul de vreo douăzeci și patru de ani îl aflăm într-adevăr mai copt decât tinerii de vârsta sa și ceva cam prea istovit, dar, în mod surprinzător, cu sufletul lipsit de vădite leziuni păgubitoare. Nu avem mărturii nemijlocite din care să ştim la ce încercări i-au supus întreaga ființă rolul și povara cei se încredințaseră, ducându-l aproape până la epuizare, dar le putem deduce din modul în care absolventul şcolii a făcut uz în primii ani de libertatea câștigată și desigur adesea dorită din adâncul inimii. Knecht, care în ultimii săi ani de şcoală se aflase atât de la vedere și făcuse într-o anumită măsură parte dintre oficialităţi, s-a retras dintr-o dată și pe deplin în singurătate; umblând pe urmele vieţii lui de atunci, avem această impresie: cel mai mult i-ar fi plăcut să se facă nevăzut, niciun mediu și nicio societate nu puteau fi destul de inofensive pentru el, nicio formă de existenţă, destul de potrivită pentru setea lui de izolare. Aceasta reiese și din faptul că la câteva lungi și furtunoase scrisori ale lui Designori a răspuns mai întâi pe scurt și fără plăcere, apoi n-a mai răspuns deloc. Vestitul elev Knecht a dispărut și nu mai putea fi scos la iveală; numai la Waldzell faima lui continua să înflorească, devenind cu vremea aproape o legendă.

Din motivele arătate, la începutul anilor săi de studiu liber a evitat Waldzellul și a renunțat temporar la cursurile superioare și la cele mâi înalte ce se predau pentru perfecţionarea în jocul cu mărgele de sticlă. Cu toate acestea, chiar dacă un observator superficial s-ar fi putut grăbi atunci să conchidă că Josef Knecht neglijează într-un mod surprinzător jocul cu mărgele de sticlă, noi ştim că, dimpotrivă, întreg mersul studiilor sale libere, în aparenţă capricios și incoerent, în orice caz destul de neobişnuit, era influenţat de jocul cu mărgele de sticlă și-l îndruma înapoi spre acesta și spre slujirea lui. Stăruim ceva mai amănunţit asupra acestui lucru, deoarece el ni se pare caracteristic; Josef Knecht a profitat de libertatea studiilor sale în modul cel mai

uimitor şi bizar, într-un mod deconcertant, de o tinerească genialitate, în timpul anilor petrecuţi la Waldzell, urmase, ca toţi ceilalţi, prelegerile introductive despre jocul cu mărgele de sticlă şi cursul recapitulativ; apoi, câştigându-şi în ultimii ani de scoală şi în cercul amicilor săi renumele unui bun jucător, fusese captivat în aşa măsură de farmecul jocului jocurilor încât, după absolvirea încă a unui curs, fusese primit printre jucătorii de treapta a doua, ceea ce pentru un elev al şcolilor de elită egala cu o distincţie destul de rară.

Câţiva ani mai târziu, el avea să povestească unui coleg de la cursul recapitulativ oficial, prietenul şi viitorul său asistent Fritz Tegularius{49}, o întâmplare care nu numai că l-a decis să se dedice jocului cu mărgele de sticlă, dar a şi avut cea mai mare influenţă asupra mersului studiilor sale. Scrisoarea ni s-a păstrat, pasajul respectiv sună astfel: „îngăduie-mi să-ţi amintesc de o anumită zi şi de un anumit joc de pe vremea când noi doi, repartizaţi în aceeaşi grupă, dădeam urmare cu atâta zel primelor noastre înclinaţii spre jocul cu mărgele de sticlă. Conducătorul nostru de grupă ne dăduse felurite îndemnuri şi ne propusese spre alegere diverse teme, ne aflam tocmai în dificila perioadă de trecere de la astronomie, matematică şi fizică la filologie şi istorie, iar conducătorul era un virtuos în arta de a ne întinde curse, nouă, începătorilor plini de râvnă, şi de a ne ispiti să ne angajăm pe gheţuşul lunecos al abstracţiunilor şi al anologiilor hazardate, ne trecea pe la nas cu captivante jocuri de etimologie şi de filologie comparată şi se bucura foarte când vreunul dintre noi se lăsa prins în capcană.

Număram până oboseam silabe lungi eline, pentru ca deodată terenul să ne fugă de sub picioare, atunci când eram puşi în faţa posibilităţii, ba chiar a necesităţii unei scandări accentuate, în locul celei metrice şi multe altele asemenea. Omul făcea toate acestea cu o strălucire şi o corectitudine formală, chiar dacă într-un spirit ce nu-mi plăcea, ne indica drumuri greşite şi ne momea cu speculaţii eronate; e drept, cu buna intenţie de a ne face să cunoaştem pericolele posibile, dar niţeluş şi ca să râdă de prostia noastră tinerească şi ca să toarne cât mai mult scepticism cu putinţă în însufleţirea celor mai zeloşi. Cu toate a-cestea, tocmai sub conducerea lui şi în timpul unuia dintre experimentele sale complicate şi cu ascunzişuri nebănuite, încercând

să rezolv, cu ezitări ş] teamă, o problemă de joc numai pe jumătate corectă, am sesizat brusc, ca printr-o neaşteptată revelaţie, semnificaţia şi măreţia jocului nostru, simţindu-mă zguduit până în străfundurile sufletului. Disecam o problemă de istorie a limbii şi priveam într-o oarecare măsură din apropiere culmea şi strălucirea unei limbi, parcurgeam în câteva minute o evoluţie pentru care ea avusese nevoie de câteva secole, iar pe mine spectacolul caducităţii mă captiva cu putere: parcă sub ochii noştri, un organism atât de complicat, bătrân, respectabil, edificat pe încetul prin contribuţia multor generaţii, ajungea la înflorire, iar înflorirea conţinea de pe acum germenele decăderii; întreaga construcţie cu întocmirea ei logică începea să se încline, să degenereze, să se îndrepte spre prăbuşire — şi totodată, cu o tresărire şi cu un fel de spaimă amestecată cu bucurie, descopeream că decăderea şi moartea acelei limbi nu se sfârşiseră în neant, că tinereţea, înflorirea, prăbuşirea ei rămăseseră în amintirea noastră, prezente în faptul că ştim despre ea şi-i cunoaştem istoria, că limba aceea continua să trăiască în semnele şi formulele ştiinţei, ca şi în formulările tainice ale jocului cu mărgele de sticlă, putând fi oricând reconstruită. Am înţeles atunci dintr-o dată că în limbă, sau cel puţin în spiritul jocului cu mărgele de sticlă, totul era un fapt plin de semnificaţie, că fiecare simbol şi fiecare combinaţie de simboluri nu duc numai într-o direcţie sau alta, la exemple, experimente şi dovezi singulare, ci spre centru, spre taina şi miezul cel mai dinăuntru al lumii, spre cunoaşterea esenţială, în străfulgerarea acelei clipe am înţeles că fiecare trecere de la tonul major la cel minor într-o sonată, fiecare schimbare a unui mit sau a unui cult, fiecare formulare artistică clasică nu sunt altceva, la o cercetare cu adevărat meditativă, decât un drum nemijlocit spre focarul tainic al lumii noastre, acolo unde, în alternanţa dintre inspiraţie şi expiraţie, dintre cele celeste şi cele telurice, dintre Yin şi Yang, cel sfânt îşi află în veci împlinirea.

E adevărat, până atunci mai luasem parte ca auditor la câteva jocuri bine alcătuite şi bine duse la capăt, prilejuri cu care trăisem clipe de minunată înălţare şi de fericite intuiţii, totuşi fusesem mereu înclinat să mă îndoiesc de valoarea propriu-zisă a jocului şi de calităţile sale superioare, în definitiv, orice rezolvare a unei probleme de matematici

putea să-ţi ofere satisfacţii spirituale, orice audiere și, încă mai mult, interpretare a unei bucăţi de muzică bună putea să-ţi înalţe sufletul şi să-i dea dimensiunile măreţiei, orice meditaţie pioasă putea să-ţi calmeze inima şi s-o pună la unison cu universul înconjurător, dar tocmai de aceea, îmi şopteau îndoielile, jocul cu mărgele de sticlă nu e probabil decât o artă formală, o îndemânare ingenioasă, o combinaţie de duh, așa că mai bine să nu joci acest joc, ci să te ocupi cu matematica pură şi cu muzica bună. Acum însă auzisem eu însumi pentru întâia oară vocea interioară a jocului, îi pricepusem sensul, mă cucerise și-mi pătrunsese în suflet, iar din ceasul acela sunt convins că jocul nostru regesc este cu adevărat o *lingua sacra,* un grai sfânt şi dumnezeiesc, îţi vei aminti, desigur, deoarece tu însuţi ai observat-o încă de atunci, că în mine s-a produs o schimbare şi a răsunat glasul unei chemări. Pot asemui această revelaţie numai cu acea chemare de neuitat ce mi-a transformat şi mi-a înălţat inima şi viaţa atunci când, ca băiat micuţ, am fost examinat de *magister musicae* și chemat în Castalia. Tu ţi-ai dat seama de faptul acesta, am simţit-o lămurit atunci, chiar dacă n-ai spus niciun cuvânt; nu vom mai vorbi nici astăzi mai multe despre acea întâmplare. Vreau însă să-ţi adresez o rugăminte şi, pentru a ţi-o face explicită, trebuie să-ţi spun ceva ce nu ştie şi nu trebuie să ştie nimeni, anume că studiul meu liberde astăzi nu porneşte din cine ştie ce capriciu, ci urmează cu mult mai mult un plan foarte precis, îți aminteşti, cel puţin în linii mari, jocul cu mărgele de sticlă pe care l-am exersat atunci, cu ajutorul conducătorului nostru de grupă, ca elevi ai celui de-al treilea curs, și în timpul desfăşurării căruia a răsunat în sufletul meu vocea aceea şi am trăit chemarea de *lusor.*

Ei bine, exerciţiul acela, care începea cu analiza ritmică a temei pentru o fugă și în centrul căruia se afla o frază pusă pe seama lui Cun ţzî{50}, jocul acela în întregul său, de la început până la sfârșit, face astăzi obiectul studiului meu, adică îl prelucrez în toate datele lui, îl retălmăcesc din limbajul jocului în limbajele de origine, în matematică, în ornamentică, în chineză, elină și așa mai departe. Vreau, cel puţin o dată în viaţă, să studiez și să reconstruiesc științific întregul conţinut al unui joc cu mărgele de sticlă; prima parte am şi terminat-o şi am avut nevoie pentru ea de doi ani. Îmi vor mai trebui,

firește, încă vreo câțiva ani. Fiindcă dispunem însă de faimoasa noastră libertate de studiu din Castalia, vreau să profit de ea în modul acesta. Obiecţiile îmi sunt cunoscute. Cei mai mulţi dintre profesorii noştri ar zice: am descoperit şi am perfecţionat jocul cu mărgele de sticlă în decursul câtorva secole, făcând din el un limbaj și o metodă universală, ca să poată exprima toate valorile şi noţiunile spirituale şi artistice și să le aducă la același numitor. Iar tu vii acum și vrei să reexaminezi totul de la capăt, ca să vezi dacă lucrurile stau chiar aşa! Ai să-ţi prăpădeşti cu asta viaţa întreagă şi ai să te căieşti. Fie, îmi voi dedica toată viaţa acestui studiu și nădăjduiesc că nu mă voi căi. Iar acum, iată rugăciunea mea: fiindcă lucrezi în prezent la arhiva jocului şi fiindcă din motive speciale vreau să evit încă pentru multă vreme Waldzellul, te voi solicita din când în când să-mi răspunzi la unele întrebări, adică să-mi comunici într-o formă neprescurtată cheile şi simbolurile oficiale, păstrate în arhivă, pentru diverse tematici. Mă bizui pe tine și, la rându-ţi, fii sigur că-ţi stau la dispoziţie ori de câte ori voi fi în măsură să-ţi fac vreun contraserviciu."

Poate că tot aici e locul să transcriem și celălalt pasaj dintr-o scrisoare a lui Knecht, referitor la jocul cu mărgele de sticlă, deși scrisoarea respectivă, adresată maestrului muzicii, a fost redactată cel puţin cu un an sau doi mai târziu.,.Mă gândesc, îi scrie Knecht protectorului său, că cineva poate fi un jucător cu mărgele de sticlă foarte bun, ba și un virtuos, probabil chiar și un vrednic *magister ludi* fără să intuiască taina propriu-zisă a jocului şi sensul suprem al acestuia.

Mă gândesc că tocmai unul care le-ar intui şi le-ar şti, devenind specialist în jocul cu mărgele de sticlă sau conducătorul lui, ar putea fi mai periculos pentru dăinuirea jocului decât oricare altul. Căci latura intimă, esoterica jocului, ţinteşte, ca orice esoterica, spre unitate şi totalitate, spre profunzime, acolo unde domnește, într-o deplină independenţă, numai veșnica respiraţie, constituită dintr-o eternă inspiraţie și expiraţie. Cel ce-ar trăi în sufletul său evenimentul descoperirii fără rest a sensului jocului n-ar mai fi propriu-zis un jucător, n-ar mai stărui în diversitate și n-ar mai fi capabil să guste bucuria de a inova, construi și combina, deoarece ar cunoaște cu totul alte desfătări şi bucurii, întrucât cred că mă aflu aproape de

dezvăluirea sensului jocului cu mărgele de sticlă, ar fi mai bine pentru mine și pentru alții să nu-mi fac o profesie din joc, ci să mă dedic mai curând muzicii."

Maestrul muzicii, de obicei foarte zgârcit în privința corespondenței, a fost vădit îngrijorat de această mărturisire și i-a răspuns printr-un prietenos avertisment: „Este bine că tu însuți nu pretinzi de la un maestru în jocul cu mărgele de sticlă să fie un esoteric în sensul precizat de tine, căci, sper, n-ai spus-o cu intenții ironice. Un maestru sau un profesor de joc, care s-ar interesa în primul rând de faptul dacă s-a apropiat îndestul de «sensul cel mai intim», ar fi un foarte rău profesor. Ca să vorbesc deschis, eu, de exemplu, n-am rostit în viața mea în fața elevilor o vorbă măcar despre «sensul» muzicii; dacă există vreunul, nu are nevoie de mine, ca să-l scot la iveală. Dimpotrivă, am pus întotdeauna mare preț pe faptul ca elevii mei să-și numere frumușel foarte corect optimile și șaisprezecimile. Fie că vei deveni profesor, savant sau muzician, ești liber să porți cel mai mare respect «sensului», dar nu-l considera drept ceva pe care alții să-l poată învăța de la tine. Odinioară, din dorința aceasta de a dezvălui altora «sensul», filosofii istoriei au dus de râpă jumătate din istoria universală, au deschis drum epocii foiletonistice și s-au făcut vinovați de o mare parte din sângele vărsat. Chiar dacă, de pildă, ar trebui să călăuzesc pașii unor elevi spre Homer și tragicii greci, n-aș încerca sa le sugerez că poezia e o formă de întruchipare a celor dumnezeiești, ci m-as strădui să le fac accesibilă poezia prin cunoașterea exactă a mijloacelor ei de expresie lingvistică și ritmică, îndatorirea profesorului și a învățatului constă în cercetarea mijloacelor și în grija de a transmite cunoașterea acestora, conservarea purității metodelor, nu trezirea și accelerarea trăirilor care nu mâi pot fi exprimate prin cuvinte și care sunt rezervate celor aleși — aceștia fiind adesea cei loviți și sacrificați."

În rest, corespondența din acei ani a lui Knecht, care, de altfel, nu pare să fi fost prea mare sau se va fi și pierdut în parte, nu mai pomenește nicăieri despre jocul cu mărgele de sticlă și despre concepția sa „esoterică"; cea mai susținută și mai bine conservată corespondență, aceea cu Ferromonte, tratează oricum aproape exclusiv despre probleme de muzică și de analiză stilistică a muzicii.

În zigzagul caracteristic descris de evoluția studiului întreprins de Knecht și care nu era altceva decât trasarea precisă și prelucrarea desfășurată timp de mai mulți ani a unei singure scheme de joc, noi vedem așadar concretizarea unui sens și a unei intenții foarte clare. Pentru a-și însuși conținuturile acestei unice scheme de joc pe care, elev fiind, o compusese în numai câteva zile, ca pe un simplu exercițiu, și care, în limbajul jocului cu mărgele de sticlă, putea fi descifrată într-un singur sfert de oră, i-au trebuit ani în șir, și-a făcut veacul prin săli de lectură și biblioteci, i-a studiat pe Froberger și Alessandro Scarlatti, construcții de fugi și sonate, a recapitulat matematicile, a învățat limba chineză, a scornit un sistem de reprezentare grafică a sunetelor și a adâncit teoria lui Feustel asupra corespondenței dintre scara culorilor și tonalitățile muzicale. Te întrebi de ce își va fi ales acest drum anevoios, bizar și, înainte de toate, singular, de vreme ce ținta sa finală (în afara Castaliei s-ar fi spus: alegerea profesiei sale) rămânea fără îndoială jocul cu mărgele de sticlă. Dacă ar fi intrat, mai întâi ca *hospitant și* fără să se lege prin vreo obligație, în unul dintre institutele din *Vicus Lusorum,* reședința jucătorilor cu mărgele de sticlă de la Waldzell, toate studiile speciale referitoare la joc i-ar fi fost înlesnite, ar fi putut obține în orice clipă îndrumări și informații și, pe deasupra, în loc de a se chinui singur și adesea ca într-un fel de exil voluntar, și-ar fi desfășurat studiile între camarazi și oameni cu aceleași preocupări. Oricum va fi fost, el și-a urmat drumul.

Presupunem că a evitat Waldzellul nu numai pentru a șterge cât mai deplin posibil din mintea lui și a altora rolul jucat acolo ca elev și amintirea acelui rol, ci și pentru a nu ajunge din nou într-un rol similar în cadrul comunității jucătorilor cu mărgele de sticlă. Căci încă de atunci trebuie să fi simțit în el ca un fel de soartă ce-l predestina pentru funcția de conducător și de personalitate reprezentativă, din care pricină a făcut tot ce i-a stat în putință să se sustragă acestui destin. Presimțea povara răspunderii, o intuise încă de la Waldzell, văzând însuflețită admirație pe care o trezise printre colegii săi și de care se eliberase, își dădea seama de ea mai ales după purtarea lui Tegularius, despre care știa instinctiv că ar fi intrat și în foc pentru el. În vreme ce acea predestinare voia să-l împingă în rândul din față și spre o funcție oficială, Knecht și-a căutat așadar refugiul în izolare și

liniște. Cam așa interpretăm noi starea lui sufletească de atunci. Mai exista totuși încă un motiv sau un impuls important care-l ținea departe de cursurile obișnuite de la școlile superioare unde se preda jocul cu mărgele de sticlă și-l determina să evite a deveni un outsider, anume o nepotolită dorință de a întreprinde cercetări, pe care se bazau în sufletul lui îndoielile de odinioară cu privire la jocul cu mărgele de sticlă. Desigur, simțise gustul și avusese revelația faptului că jocul poate fi într-adevăr jucat într-un sens foarte înalt și sfânt, dar își dăduse totodată seama și că majoritatea jucătorilor și a elevilor, ba chiar și o parte dintre conducători și profesori nu erau nicidecum jucători în acel sens înalt și sfânt, că toți aceștia nu vedeau în limbajul jocului o *lingua sacra,* ci un fel de stenografie ingenioasă, așa că practicau jocul ca pe o specialitate interesantă sau amuzantă, ca pe un sport intelectual sau ca pe un campionat al ambițiilor. Da, așa cum reiese din scrisoarea lui către maestrul muzicii, el intuise încă de atunci că este posibil ca nu întotdeauna calitatea de jucător să fie determinată de căutarea sensului ultim, că jocul are nevoie și de o exoterică; în sfârșit, că acest joc este și o tehnică, o știință și o instituție socială. Pe scurt deci, existau îndoieli și dezacorduri, jocul era o problemă vitală, devenise pentru moment marea problemă principală a vieții lui, și nici nu-i trecea prin minte să-ți ușureze luptele prin intervenția unor binevoitori păstori sufletești sau să le vadă bagatelizate prin zâmbetul profesorilor gata să-l abată cu amabilitate din drum.

Natural, și-ar fi putut fundamenta studiile pe oricare dintre zecile de mii de jocuri cu mărgele de sticlă jucate până atunci sau pe oricare dintre milioanele de jocuri posibile. Știa asta, și totuși și-a luat ca punct de plecare planul de joc combinat ocazional la curs de el și de camarazii săi. Era jocul care-i prilejuise pentru prima dată înțelegerea sensului tuturor jocurilor cu mărgele de sticlă și-i revelase chemarea de jucător, în anii la care ne referim, purta permanent la dânsul o schemă a acelui joc, trasată în grafia prescurtată uzuală, în semnele, cheile, simbolurile și abreviațiile limbajului jocului apăreau în schemă o formulă de matematică astronomică, principiul formal al unei vechi sonate, o frază de Cun fu-țzî și așa mai departe. Unui cititor care n-ar fi cunoscut jocul cu mărgele de sticlă, o asemenea schemă de joc i s-ar

fi părut oarecum similară cu schema unei partide de şah, numai că semnificaţia figurilor şi posibilităţile relaţiilor şi înrâuririlor reciproce erau mult mai complicate, iar fiecărei figuri, fiecărei constelaţii, fiecărei mişcări de şah i-ar fi corespuns un conţinut real, indicat simbolic chiar prin această mişcare, configuraţie şi aşa mai departe. Anii de studiu ai lui Knecht nu şi-au propus ca sarcină numai cunoaşterea cât mai exactă a conţinuturilor, principiilor, operelor şi sistemelor cuprinse în planul de joc sau aflarea unui drum pe care să parcurgă secole trecute, prin diverse culturi, ştiinţe, limbi, arte; nu mai puţin el îşi trasase drept scop ceva cu totul necunoscut vreunuia dintre profesorii săi, anume ca, pornind de la aceste obiecte, să examineze cât mai exact sistemele şi posibilităţile de expresie ale artei jocului cu mărgele de sticlă.

Pentru a dezvălui de la bun început rezultatul: Knecht a găsit ici-colo o lacună, o insuficienţă, în ansamblu însă jocul nostru cu mărgele de sticlă a rezistat riguroasei lui examinări, căci altminteri nu s-ar fi reîntors în cele din urmă la el.

Dacă am scrie aici un studiu de istorie a culturii, atunci cu siguranţă că vreun loc sau vreo scenă din vremea anilor de studiu ai lui Knecht ar fi vrednice de descriere. Atât cât îi stătea în putere, el prefera locurile în care putea să lucreze singur sau împreună cu foarte puţini alţii, iar unora dintre aceste locuri le-a păstrat o afecţiune plină de recunoştinţă. Adesea şedea la Monteport, câteodată ca oaspete al maestrului muzicii, alteori ca participant la vreun seminar de istoria muzicii.

De două ori îl aflăm la Hirsland, reşedinţa conducerii Ordinului, ca părtaş la „marele exerciţiu", constând în douăsprezece zile de post şi meditaţie. Cu o deosebită plăcere, chiar cu gingăşie avea să povestească intimilor săi despre Bambusgeholz *1, îngrăditul ermitaj, scena studiilor sale în *I-Ching*{51}. Aici nu numai că a învăţat şi a trăit lucruri hotărâtoare, dar, călăuzit de o intuiţie sau o îndrumare minunată, a şi găsit un mediu unic şi un om neobişnuit, pe aşa-numitul „Frate mai Mare", creatorul şi locuitorul ermitajului chinezesc Bambusgeholz{52}. Ni se pare indicat să descriem ceva mai amănunţit acest episod, cel mai remarcabil din vremea studiilor sale.

Knecht începuse studiul limbii chineze și al clasicilor în celebrul institut est-asiatic pendinte, de mai multe generații, de fundația de învățământ pentru filologia veche „Sankt Urban". Acolo făcuse rapid progrese în scris și citit, se împrietenise cu câțiva chinezi ce lucrau în cadrul institutului și învățase pe de rost un număr din cântecele din *Ci-Chin{53}*, când în al doilea an al șederii sale acolo a început să se intereseze de *I-Ching, Cartea transformărilor.* La stăruințele sale, chinezii îi dăduseră, e drept, fel de fel de informații, dar o introducere sistematică, un profesor pentru așa ceva nu existau la institut, iar cum Knecht își formula mereu cererea de a i se pune la dispoziție un profesor, cu ajutorul căruia să se poată ocupa serios de I-Ching, i se povesti despre „Fratele cel Mare" și despre sihăstria lui. Knecht observase de mai multă vreme că interesul său pentru *Cartea transformărilor* se situa într-un domeniu nu prea agreat de institut, deveni mai precaut în cererile sale de informații, iar când începu să solicite noi lămuriri despre legendarul „Frate mai Mare" nu putu să nu observe că acest ermit se bucura într-adevăr de un anumit respect, ba chiar de o certă faimă, însă mai mult de aceea a unui outsider ciudat, decât de a unui savant, își dădu seama că în chestiunea aceasta trebuie să se ajute singur, duse la capăt cât putu de repede o lucrare de seminar începută și-și luă ziua bună.

A pornit la drum pe jos către ținutul în care își sădise cândva dumbrava de bambuși acel om învăluit în mister, poate un înțelept și un maestru, poate un nebun. Aflase despre el cam atât: cu vreo douăzeci și cinci de ani în urmă fusese studentul de care se legaseră cele mai mari speranțe la secțiunea chineză, părea născut și chemat pentru aceste studii, îi depășea pe cei mai buni profesori, fie ei chinezi născuți în patrie sau în Occident, în tehnica scrierii cu pensula și în descifrarea vechilor scrieri, bătea totuși nițel la ochi prin zelul cu care încerca să devină până la exces chinez. Astfel, el se adresa cu obstinație tuturor superiorilor, de la conducătorul unui seminar până la maeștri, nu cu titlurile lor și cu acel „dumneavoastră" prescris de regulament, așa cum o făceau toți studenții, ci cu formula „fratele meu mai mare", formulă care i s-a aninat în cele din urmă lui însuși, pentru totdeauna, ca o poreclă ironică. O deosebită atenție acorda el jocului de oracole din *I-Ching,* pe care îl practica desăvârșit cu ajutorul

tradiţionalului mănunchi de traista-ciobanului. Alături de vechile comentarii la cartea oracolelor, cartea lui preferată era aceea a lui Ciuang-ţzî{54}. Se pare că în secţia chineză a institutului, aşa cum l-a cunoscut Knecht, spiritul raţionalist şi mai curând antimistic, riguros confucianist se simţea încă de pe atunci, căci într-o bună zi Fratele mai Mare părăsi institutul, care l-ar fi reţinut cu dragă inimă ca profesor de specialitate, şi porni în călătorie, înarmat cu pensule, tăleraşe de tuş şi două, trei cărţi. Vizită sudul ţării, fu când ici, când colo oaspetele fraţilor din Ordin, căută şi găsi locul potrivit pentru sihăstria pe care o plănuise, obţinu prin stăruitoare jalbe şi cereri orale de la autorităţile civile şi de la cele ale Ordinului dreptul de a planta acel loc, în calitate de colonist. De atunci trăia acolo o viaţă idilică orânduită riguros după modul chinezesc vechi, când luat în râs ca un ins bizar, când venerat ca un fel de sfânt, în pace cu sine şi cu lumea, petrecându-şi zilele cu meditaţii Şi transcrierea vechilor suluri manuscrise, în măsura în care nu îl solicita munca în dumbrava lui de bambuşi, apărată de vântul de nord printr-o grădiniţă chinezească cultivată cu grijă.

Într-acolo, aşadar, porni la drum Josef Knecht, făcând dese popasuri şi fermecat de peisajul cu care, după ce străbătu păsurile din munţi, îl întâmpină sudul albastru şi înmiresmat, cu însorite terase acoperite cu viţă-de-vie, cu ziduri cafenii pe care mişunau şopârle, cu impunătoare livezi de castani, un amestec savuros de regiune meridională şi ţinut montan. Când a ajuns la Bambusgeholz, era după-amiază târziu; intră şi văzu cu uimire un pavilion chinezesc ridicat în mijlocul unei grădini minunate, o fântână cu apa ţâşnind zgomotos din ţevi de lemn, ca să curgă mai departe printr-un şanţ cu albia de pietriş şi să umple un bazin zidit, în ale cărui crăpături creşteau fel de fel de plante şi în a cărui apă limpede şi liniştită înotau câţiva crapi de aur. Cu mişcări potolite şi gingaşe, panaşele bambuşilor se legănau în vârful tulpinilor zvelte, dar viguroase, brazdele de iarbă erau întrerupte de lespezi de piatră, pe care se puteau citi inscripţii în stilul clasic. Un bărbat uscăţiv, înveşmântat în pânză cenuşiu-gălbuie, cu ochi albaştri în expectativă dincolo de ochelari, se ridică de lângă un strat de flori, deasupra căruia zăbovise ghemuit, porni fără grabă spre vizitator, nu neprietenos, dar cu acea reţinere cam stângace pe care o

au câteodată oamenii retrași și singuratici, își îndreptă privirea întrebătoare către Knecht și rămase în așteptarea a ceea ce avea să-i spună. Acesta rosti nu fără sfială cuvintele chinezești pe care și le pregătise ca formulă de salut:

— Tânărul discipol își ia îngăduința de a face o vizită Fratelui mai Mare.

— Oaspetele meu cu purtări alese fie binevenit, spuse Fratele mai Mare, întotdeauna un coleg mai tânăr este binevenit la mine, la o ceașcă cu ceai și la o mică discuție plăcută, și chiar și un colțișor pentru odihna de noapte afla-va dânsul, dacă îl dorește.

Knecht făcu un *kotao și* mulțumi, fu condus în căsuță și i se oferi un ceai; îndată după aceea îi fură arătate grădina, pietrele cu inscripții, iazul, peștii de aur, a căror vârstă îi fu indicată. Până la cină stătură sub bambușii ce fluturau în vânt, schimbară amabilități, rostiră versuri din cântece și spuse ale clasicilor, admirară florile și se desfătară privind apusul trandafiriu ce se ofilea deasupra lanțurilor de munți.

Apoi se întoarseră în casă, Fratele mai Mare aduse pâine și fructe, prăji la o vatră minusculă niște excelente plăcintele pentru el și pentru oaspete, iar după ce mâncară, studentul fu întrebat despre scopul vizitei sale, în germană, iar el povesti tot în germană cum a ajuns până aici și care-i era rugămintea, anume de a rămâne la Dumbrava de bambuși cât îi va îngădui Fratele mai Mare, și de a fi discipolul său.

— Vom vorbi mâine despre asta, spuse ermitul și-i arătă culcușul pe care i-l oferea pentru odihnă.

A doua zi de dimineață, Knecht se așeză pe marginea bazinului cu pești de aur, își adânci privirea în mica lume răcoroasă de obscuritate și lumină, în care jucau culori de vrajă și se legănau, în umbrosul verde-albăstrui cu întunecimi de cerneală, corpurile de aur și, uneori, chiar în clipa când întreaga lume părea fermecată și adormită pentru totdeauna și adâncită în vis, aruncau deodată în noaptea somnului, cu o mișcare grațios-elastică și totuși cu spaimă, fulgere de cristal și aur. Se uita în adânc, scufundându-se din ce în ce, visând mai mult decât contemplând, și nu simți când Fratele mai Mare veni cu pași ușori din casă, se opri și-și cercetă îndelung cu privirea oaspetele atât de pierdut în gânduri. Când Knecht, scuturându-se, ieși în sfârșit iar la suprafață din visare, gazda pierise, dar vocea sa îl pofti îndată din casă la ceai.

Schimbară un scurt salut, băură ceai, statură fără o vorbă și ascultară cum susură prin liniștea dimineții mica țâșnitură de apă a fântânii, ca o melodie a eternității. Apoi ermitul se ridică, își făcu de lucru ici-colo prin camera de o formă neregulată, îl privi între timp pe Knecht de câteva ori, clipind din ochi, și-l întrebă deodată:

— Ești gata să-ți pui încălțările și să pleci numaidecât? Knecht avu o clipă de șovăială, apoi spuse:

— Dacă trebuie, sunt gata.

— Și, dacă s-ar întâmpla să poți rămâne aici un scurt răstimp, ești oare gata să dai ascultare și să stai mut ca un peste de aur?

Studentul răspunse din nou afirmativ.

— Bine, zise Fratele mai Mare. Voi cumpăni acum fețișoarele și voi întreba oracolul.

În timp ce Knecht ședea și se uita cu un respect tot atât de mare cât și curiozitatea, mut „ca un peste de aur”, gazda lui scoase dintr-o cupă de lemn, mai curând un fel de tolbă, o mână de bețișoare; erau niște tulpinile de traista-ciobanului, le numără cu atenție, puse o parte din mănunchi înapoi în vas, așeză un bețișor de-o parte, la împărți pe celelalte în două mănunchiuri de mărime egală, păstră unul în mâna stângă, luă cu dreapta, cu degete subțiri și sensibile, mici mănunchiuri din celălalt, le numără, le așeză la o parte, până când mai rămaseră numai câteva tulpinițe, pe care le strânse între două degete ale mâinii stângi. După ce reduse astfel un mănunchi, prin numărători rituale, la o singura tulpiniță, procedă la fel cu celălalt mănunchi. Puse deoparte bețișoarele numărate, luă din nou ambele mănunchiuri, unul după altul, le numără, strânse între două degete ceea ce mai rămăsese din mănunchiuri, iar toate acestea degetele lui le făceau cu o agilitate calmă, fără mișcări de prisos, părea un misterios joc de îndemânare călăuzit de reguli precise, exersat de mii de ori și ajuns la o virtuozitate desăvârșită. După ce procedă astfel de mai multe ori, rămaseră trei mănunchioare, din numărul bețișoarelor acestora citi un semn și îl zugrăvi cu vârful pensulei pe un petic de hârtie. Acum, tot exercițiul cel complicat începu din nou, bețișoarele fură distribuite în două mănunchiuri egale, fură numărate, unele bețișoare fură puse deoparte, altele prinse între degete, până când la sfârșit rămaseră iar trei mănunchiuri minuscule, al căror rezultat dădu un al doilea semn.

Ca într-un dans, cu pocnete uscate abia auzite, bețișoarele se izbeau unul de altul, își schimbau locurile, formau mănunchiuri, erau despărţite, din nou numărate, se mişcau ritmic, cu o precizie fantomatică. La sfârşitul fiecărui exerciţiu, degetul nota un semn, iar la urmă semnele pozitive și cele negative formară șase rânduri suprapuse. Tulpiniţele fură adunate şi puse cu grijă înapoi în recipientul lor, magicianul se cinchi joc de podea, pe o rogojină de trestie, având în faţă, scris pe o foaie, rezultatul cercetării oracolului, pe care-l examina îndelung în tăcere.

— Este semnul Mong, spuse el. Semnul poartă numele de: nebunie a tinereţii. Sus muntele, jos apa, sus Gen, jos Can. La poalele muntelui ţâşneşte izvorul, simbol al tinereţii Sentința însă spune așa:

Nebunia tinereții e biruitoare.
Nu eu îl caut pe tânărul nebun,
Nebunul cel tânăr mă caută pe mine.

Răspunsul îl dau la întâiul oracol. De mă-ntreabă de mai multe ori, mă necăjeşte. Dacă mă necăjeşte, nu mai dau niciun răspuns. A cerceta însemnează a stărui.

De încordare și atenţie, Knecht își ţinuse răsuflarea, în liniștea ce urmă, scoase fără voie un suspin. Nu îndrăzni să pună nicio întrebare. Dar credea că înțelesese: tânărul nebun era acceptat, i se îngăduia să rămână. Se simţise captivat încă din timpul sublimului joc de marionete al degetelor și tulpiniţelor, la care asistase prins și fermecat atâta timp, care i se păruse convingător și plin de sens, deşi nu putea să-i ghicească înțelesul. Oracolul vorbise, hotărâse în favoarea lui.

Nu am fi descris aşa de amănunţit episodul, dacă Josef Knecht însuși nu l-ar fi narat atât de des și cu o anumită plăcere prietenilor și elevilor săi. Acum să ne întoarcem la relatarea obiectivă, Knecht a rămas la Bambusgeholz vreme de mai multe luni și a învățat manipularea tulpiniţelor de traista-ciobanului aproape tot atât de perfect ca profesorul său. Acesta a exersat cu el o oră în fiecare zi numărătoarea de tulpiniţe, l-a introdus în gramatica și simbolica limbajului oracolului, l-a pus să se exerseze în scrierea și memorizarea celor șaizeci și patru de semne, i-a citit din vechile comentarii, i-a

istorisit când și când, în zilele deosebit de reușite, câte o povestire de Ciuang-tzî. În rest, discipolul a învățat să îngrijească grădina, să spele pensulele, să frece tușul, a deprins să fiarbă supă și ceai, să culeagă orez, să fie atent la mersul vremii şi să se orienteze după calendarul chinezesc. Rarele sale încercări de a aduce vorba, în zgârcitele lor convorbiri, și despre jocul cu mărgele de sticlă ori despre muzică s-au dovedit cu totul zadarnice, fie că se adresa parcă unui surd, fie că erau respinse cu un zâmbet îngăduitor sau cu o zicală, ca de pildă: „Nourii deși nu aduc ploaie", sau „Cel ce-i nobil n-are pată". Totuși, când Knecht ceru să i se trimită de la Monteport un mic clavecin și începu să cânte câte un ceas în fiecare zi, gazda nu ridică nicio obiecţie. Odată, Knecht îi mărturisi profesorului său că ar dori să Ajungă până într-acolo încât să fie în stare a include sistemul I-*Ching î*n jocul cu mărgele de sticlă. Fratele mai Mare în râs.

— Haida de! strigă el. Ai să-ţi dai tu singur seama. Ca să făureşti o grădiniță de bambuși înăuntrul lumii, asta da, e ceva ce se poate.

Dar ca grădinarul să reușească a vârî lumea înăuntrul dumbrăvii lui de bambuși, asta mi se pare totuși îndoielnic.

Destul despre toate acestea. Mai pomenim numai că, după câţiva ani, când Knecht devenise o persoană foarte stimată la Waldzell, Fratele mai Mare, invitat de el să ţină acolo un ciclu de lecţii, nici măcar nu a răspuns.

Mai târziu, Josef Knecht a calificat lunile din viaţa sa petrecute la Bambusgeholz nu numai ca pe o perioadă deosebit de fericită, ci şi, încă mai des, ca pe „începutul trezirii mele", iar din acea vreme imaginea trezirii apare mai frecvent în spusele lui, cu un înţeles similar, deși nu chiar identic, aceluia pe care-l dăduse mai înainte imaginii chemării. Este de presupus că „trezirea" înseamnă cunoașterea treptată de sine și a locului în care se află înăuntrul orânduielii castaliene și a celei omenești în genere, totuși accentul pare să fi trecut din ce în ce mal mult pe autocunoaștere, în sensul că, de la „începutul trezirii" Knecht s-a apropiat din ce în ce mai mult de sentimentul poziţiei și destinaţiei lui deosebite, unice, în timp ce noţiunile și categoriile ierarhiei tradiţionale în general și ale celei castaliene în special deveneau pentru el mereu mai relative.

Studiile chineze n-au încetat nicidecum o dată cu plecarea de la Bambusgeholz, ci au continuat; Knecht a depus eforturi îndeosebi pentru cunoașterea vechii muzici chinezești. La toţi scriitorii chinezi mai vechi, el a dat peste elogiul muzicii ca una din sursele primordiale ale oricărei ordini, ale oricărei morale, frumuseţi și sănătăţi, dar această concepţie cuprinzătoare şi etică asupra muzicii i se dezvăluise de mult, prin mijlocirea maestrului muzicii, care putea fi considerat întruchiparea ei însăși. Fără a renunţa la planul fundamental al studiilor sale, așa cum îl cunoaştem din scrisoarea către Fritz Tegularius, Knecht aborda generos și energic tot ceea ce, după intuiţia sa, conţinea ceva esenţial pentru el, adică toate obiectivele către care părea să-l conducă drumul „trezirii". Unul dintre rezultatele pozitive ale perioadei de studiu petrecute la Fratele mai Mare constă în aceea că se eliberă de rezerva faţă de întoarcerea la Waldzell. Luă parte acolo în fiecare an la vreunul din cursurile superioare, devenind de pe acum, fără a ști anume cum se ajunsese Ia așa ceva, o personalitate privită în *Vicus Lusorum* cu interes și preţuire; făcea parte dintre factorii cei mai intimi și mai sensibili ai întregii organizaţii a jocului, aparţinea acelei grupe anonime de jucători încercaţi, în mâinile cărora se află propriu-zis soarta momentană sau cel puţin direcţia și moda de moment a jocului.

Această grupă de jucători, din care nu lipseau nici funcţionarii de la instituţiile jocului, dar nu dominau de fel, putea fi găsită de obicei în câteva încăperi izolate, liniștite ale arhivei jocului, ocupată cu studii de critică a jocului, militând în favoarea sau împotriva introducerii unor noi materii de joc, dezbătând pro sau contra anumitor orientări mereu schimbătoare ale gustului, în ceea ce privește forma, utilizarea procedeelor exterioare, aspectele sportive ale jocului cu mărgele de sticlă; fiecare dintre cei ce aveau oarecare vechime aici era un virtuos al jocului, fiecare cunoştea foarte bine talentele și însușirile celuilalt, era ca în cercurile unui minister sau într-un club aristocratic, unde se întâlnesc și se cunosc cei ce vor ajunge la putere și vor ocupa funcţii de răspundere mâine sau poimâine. Aici domnea un ton potolit și politicos, mocneau ambiţii ascunse, sălășluiau o atenţie concentrată și spirit critic până la exces. Pentru mulţi din Castalia și chiar pentru unele persoane din restul ţării, această elită a cadrelor de mâine din

Vicus Lusorum trecea drept floarea cea mai de preţ a tradiţiei castaliene, crema unei intelectualităţi exclusiv aristocratice, iar câte un tânăr ambiţios se legăna ani în şir în visul că va aparţine cândva faimoasei grupe. Pentru alţii, dimpotrivă, acest cerc select de pretendenţi la demnităţile superioare în ierarhia jocului cu mărgele de sticlă era ceva vrednic de ură, o adunătură de rataţi, o clică de pierde-vară cu nasul pe sus, de genii cu fantezie bogată, e adevărat, dar irosită în van, fără simţul realităţii şi rupte de viaţă, o societate de cilibii şi arivişti aroganţi, însă în fond nişte paraziţi, a căror profesie şi al căror conţinut de viaţă consta într-o joacă, într-o desfătare stearpă a spiritului.

Knecht luă cunoştinţă cu indiferenţă de ambele atitudini; pentru el nu avea nicio însemnătate că în pălăvrăgelile lor studenţii îl venerau ca pe o fiinţă miraculoasă sau îl batjocoreau ca pe un parvenit şi un ambiţios. Ceea ce rămânea important pentru el erau numai studiile sale, care se încadraseră acum toate în sfera jocului. Importantă pentru el, dincolo de aceasta, era poate şi întrebarea dacă jocul este într-adevăr lucrul cel mai sublim din Castalia şi ceva vrednic să-i dedice viaţa.

Căci, pe măsură ce pătrunsese în tainele mereu mai ascunse ale regulilor şi posibilităţilor jocului, pe măsură ce se familiarizase cu labirintul pestriţ al arhivei şi al lumii interioare atât de complexe a simbolisticii jocului, îndoielile sale nu fuseseră aduse necondiționat la tăcere, aflase încă de atunci, din propria-i experienţă spirituală, că certitudinea şi îndoiala se leagă una de alta, că se condiționează reciproc ca inspiraţia şi expiraţia, iar o dată cu progresele sale în toate domeniile microcosmosului jocului i se dezvoltaseră fireşte şi perspicacitatea şi sensibilitatea pentru întreaga problematică a jocului. Pentru un scurt răstimp, probabil că idila de la Bambusgeholz îl liniştise sau îl şi deconcertase; exemplul Fratelui mai Mare îi arătase că există totuşi căi de ieşire din orice situaţie problematică, puteai să te faci, de pildă, ca acela, chinez, să te fereci înapoia unui zaplaz de grădină şi să trăieşti într-un fel destul de frumos de desăvârşire. Probabil că puteai deveni şi pitagorician sau monah şi scolastic, dar toate acestea erau ieşiri din impas, renunţări, puţin posibile şi îngăduite, la universalitate, o renunţare la astăzi şi mâine de dragul

unei perfecţiuni trecătoare, era un mod sublim de bejenie, iar Knecht simţise între timp că acesta nu era un drum pentru el. Dar care era drumul lui? în afară de marele său talent pentru muzică şi pentru jocul cu mărgele de sticlă, ştia că mai există în el şi alte forţe, o anume independenţă interioară, o îndărătnicie de ordin superior, care nu-i interziceau şi nu-i îngreunau deloc capacitatea de a sluji, dar îi porunceau să se pună numai în serviciul stăpânului celui mai mare. Iar această forţă, această independenţă, această îndărătnicie nu alcătuiau numai o trăsătură a portretului său moral, nu erau întoarse şi active numai spre interior, îşi vădeau eficienţa şi în afară, încă din timpul anilor de şcoală, şi mai ales în perioada rivalităţii sale cu Plinio Designori, Knecht constatase deseori că unii tineri de vârsta lui, şi cu atât mai mult camarazii mai mici, nu numai că îi arătau simpatie şi-i căutau prietenia, dar erau înclinaţi să se lase conduşi de el, să-i ceară sfatul, să intre sub influenţa lui, iar această constatare se repetase de atunci adesea. Avea o latură foarte plăcută şi măgulitoare constatarea aceasta, satisfăcea ambiţia şi dădea tărie conştiinţei de sine. Dar avea şi o cu totul altă latură, una întunecată şi înspăimântătoare, deoarece aplecarea urechii spre colegii care-i cereau sfatul şi doreau să-şi facă din el un conducător şi un model, ei fiind slabi, lipsiţi de voinţă şi demnitate, bucuria tainică, ivită când şi când (cel puţin mental) de a face din ei nişte sclavi supuşi erau ceva neîngăduit şi respingător, în afară de aceasta, pe vremea disputelor cu Plinio, începuse să-şi dea seama cu câtă răspundere, încordare şi apăsare interioară este plătită orice poziţie strălucită şi reprezentativă; ştia şi cu câtă greutate o suportă uneori pe a sa maestrul muzicii.

Era ceva frumos şi ademenitor să ai putere asupra oamenilor şi să străluceşti înaintea altora, dar şi demonic şi periculos, iar istoria universală consta dintr-un şir neîntrerupt de domnitori, conducători, despoţi şi comandanţi, care cu extrem de puţine excepţii au început frumos şi au terminat rău, care cu toţii, cel puţin după cum au pretins ei înşişi, au luptat pentru putere împinşi de bune intenţii, pentru ca, după aceea, să devină posedaţi şi orbiţi de putere şi s-o iubească numai de dragul ei. Trebuia ca acea putere cu care-l înzestrase natura să fie sfinţită şi făcută utilă, trebuia ca el să se pună în serviciul ierarhiei; lucrul acesta îi apăruse întotdeauna ca de la sine înţeles. Dar

care era locul în care forțele sale ar putea să slujească mai bine și să dea roade? Capacitatea de a-i atrage pe alții, îndeosebi pe tineri, și a exercita asupra lor o influență mai mare sau mai mică ar fi avut valoare pentru un ofițer sau un politician, dar aici în Gastalia nu existau asemenea profesii, aici aceste capacități îi puteau sluji propriu-zis numai profesorului și educatorului, iar tocmai asemenea activități nu-l atrăgeau deloc pe Knecht. Dacă ar fi fost după voia lui, ar fi profesat mai întâi de orice viața savantului independent — sau pe aceea a jucătorului cu mărgele de sticlă. Se afla astfel în fața vechii, chinuitoarei întrebări: era într-adevăr acest joc cel mai sublim, era el într-adevăr regele domeniului spiritual? Nu era el oare, la urma urmelor și în ciuda tuturor, doar un simplu joc? Era jocul cu mărgele de sticlă vrednic de o dăruire deplină, de o viață întreagă pusă în serviciul lui? Cu generații în urmă, acest joc faimos începuse ca un fel de surogat al artei, iar acum, pentru mulți, în orice caz, se afla pe cale de a deveni treptat un soi de religie, o posibilitate de concentrare, înălțare Și adorație pioasă pentru inteligențele foarte dezvoltate. Cum se vede, în sufletul lui Knecht se desfășura vechiul conflict dintre estetic și etic.

Întrebarea, niciodată formulată explicit, dar nici adormită cu totul vreodată, era aceeași care apăruse ici-colo, atât de sumbru și amenințător, în poeziile sale scrise ca elev la Waldzell, era o întrebare ce nu privea numai jocul cu mărgele de sticlă, ci Castalia în genere.

Odată, tocmai în vremea când această problematică îl apăsa stăruitor și când retrăia adeseori în vis disputele cu Designori, trecând printr-o curte vastă din orașul jucătorilor de la Waldzell, își auzi numele strigat din urmă de o voce pe care n-o recunoscu numaidecât, dar care totuși îi era foarte familiară. Când se întoarse, văzu un bărbat tânăr, înalt, cu fața împodobită de o bărbuță, care se repezi furtunos spre el. Era Plinio și, cu sufletul inundat de amintiri și duioșie, îl salută din toată inima, își dădură întâlnire pentru aceeași seară. Plinio, care își terminase de multă vreme studenția la universitățile profane și devenise funcționar, aflându-se într-un scurt concediu, venise ca oaspete la un curs despre jocul cu mărgele de sticlă, curs cum mai absolvise unul cu câțiva ani în urmă. Întâlnirea din acea seară îi puse totuși repede în încurcătură pe cei doi prieteni. Plinio era aici un elev-

oaspete, un diletant din afară, tolerat, care, ce-i drept, își urma cu mult zel cursul, dar un curs pentru amatori, pentru cei ce nu făceau parte din Castalia, distanţa dintre ei era mult prea mare; oaspetele se afla în faţa unui specialist şi iniţiat care, chiar menajându-l şi făcând concesii amabile de dragul prieteniei, nu se putea să nu-l facă să simtă că pentru el nu e un coleg, ci un copil, unul ce-şi află mulţumire la periferia unei științe cunoscute de dânsul până în profunzime. Knecht încercă să abată discuţia de la joc, îl rugă pe Plinio să-i povestească despre serviciul lui, despre munca lui, despre viaţa pe care o ducea în lumea din afară, în această direcţie, Josef era cel rămas în urmă, copilul ce punea întrebări de ignorant şi era dăscălit cu menajamente de celălalt. Plinio lucra ca jurist, se străduia să-şi facă drum în politică, era pe cale să se logodească cu fiica unui şef de partid, vorbea o limbă înţeleasă de Josef numai pe jumătate, multe expresii adesea repetate sunau pentru el goale de înţeles, în orice caz nu aveau pentru dânsul niciun conţinut. Seputea totuși deduce că, în lumea lui, Plinio era cineva, ştia multe şi avea teluri ambiţioase. Dar cele două lumi, care cu zece ani în urmă se atinseseră și se adulmecaseră în cei doi tineri, cu o proaspătă curiozitate şi nu fără simpatie, se arătau acum despărţite ca de o prăpastie, străine şi de neîmpăcat.

Desigur, se putea observa că acest om de lume şi politician își păstrase un anumit ataşament faţă de Castalia şi-şi sacrifica pentru a doua oară un concediu de dragul jocului cu mărgele de sticlă; dar, în definitiv, gândi Josef, asta era cam aşa ca şi cum el, Knecht, s-ar găsi, pentru o zi, în sfera de activitate a lui Plinio şi ar lua parte ca un spectator curios la nişte şedinţe ale tribunalului sau ar cere să i se arate câteva fabrici ori instituţii de asistentă publică. Amândoi fură dezamăgiţi. Knecht găsea că prietenul său de odinioară devenise superficial și cam grosolan; Designori, la rându-i, vedea în fostul său camarad un orgolios închistat în spiritualitatea și esoterica lui exclusivistă, un ins unilateral, fermecat excesiv de sine însuși și de sportul pe care-l practica. Cu toate acestea, amândoi își dădură osteneala, iar Designori ştia să povestească de toate, despre studiile şi examenele lui, despre călătoriile în Anglia şi în Sud, despre adunările politice şi despre parlament. La un moment dat, el rosti o vorbă care sună ca o ameninţare sau ca un avertisment:

— Ai să vezi, vor veni în curând vremuri tulburi, poate război, și nu e imposibil ca întreaga voastră existență castaliană să fie pusă din nou în mod serios sub semnul întrebării.

Josef nu luă lucrurile prea în serios, se mulțumi doar să întrebe:

— Și tu, Plinio? Tu vei fi pentru Castalia sau împotriva ei?

— Ah, răspunse Plinio cu un râs forțat, mie n-o să-mi ceară nimeni părerea, încolo, firește, sunt pentru dăinuirea netulburată a Castaliei, altminteri nu m-as găsi aici. Totuși, oricât de modeste ar fi pretențiile voastre materiale, Castalia costă țara o sumă destul de frumușică pe an.

— Da, râseyúèøef, suma asta atinge, cum mi s-a spus, cam a zecea parte din ceea ce a cheltuit țara noastră pe arme și numiții în vremea secolului însângerat de războaie.

S-au mai întâlnit de câteva ori și, cu cât se apropia sfârșitul cursului urmat de Plinio, cu atât mai zeloși se arătau în a-şi da dovezi de amabilitate. Dar amândoi se simțiră ușurați când cele două sau trei săptămâni trecură și Plinio plecă.

Maestru al jocului cu mărgele de sticlă era pe vremea aceea Thomas von der Trave, un bărbat celebru, umblat prin lume și monden, conciliant și extrem de politicos față de ori, cine se apropia de el în chestiuni privitoare la joc, dar de o strășnicie ascetică și foarte trează, un muncitor de o mare hărnicie, ceea ce nici n-ar fi bănuit cei ce-l cunoșteau numai prin prisma funcției oficiale, de exemplu în veșmântul festiv de conducător al marilor jocuri sau la primirea delegațiilor din străinătate.

Se şoptea despre el că ar fi un suflet de gheață, un om stăpânit de o reținere rece, care tratează artele cu un fel de stimă curtenitoare, iar uneori printre tinerii și entuziaștii amatori de joc se auzeau despre el aprecieri mai curând negative — aprecieri greșite, chiar dacă nu era un entuziast și la marile jocuri publice evita să atingă teme mari și emoționante; totuși, pentru cunoscători, jocurile sale strălucit construite, desăvârşite ca formă, vădeau o familiaritate deplină cu problemele fundamentale ale universului jocului, într-o zi, *magister ludi* trimise după Josef Knecht, îl primi în locuința sa, în haină de casă, și îl întrebă dacă ar putea și i-ar face plăcere să-l viziteze în zilele următoare, la aceeași oră, pentru câte o jumătate de ceas. Knecht, care

nu mai fusese niciodată singur la maestru, primi ordinul cu uimire. Deocamdată, *magister ludi* îi puse înainte un manuscris mare, o propunere ce-i parvenise de la un organist, una dintre nenumăratele propuneri a căror examinare face parte din activitatea celor mai înalţi membri ai ierarhiei jocului. De cele mai multe ori e vorba de propuneri privitoare la acceptarea în arhivă a noii materii: unul, de pildă, prelucrase deosebit de amănunțit istoria madrigalului și descoperise în evoluţia stilului o curbă, pe care o reprezentase muzical şi matematic, astfel încât să fie preluată în limbajul jocului. Altul studiase latina lui Iuliu Cezar din unghiul de vedere al calităţilor sale ritmice şi descoperise o coincidenţă izbitoare cu rezultatul cunoscutului studiu al intervalelor în muzica bisericească bizantină. Un exaltat inventase o nouă cabală{55} pentru notaţia din secolul al cincisprezecelea, ca să nu mai vorbim despre scrisorile furtunoase ale unor experimentatori aberanţi care, de pildă, scoteau cele mai surprinzătoare chei dintr-o paralelă între horoscopul lui Goethe și cel al lui Spinoza și le anexau adesea desene geometrice, multicolore, foarte frumoase și cu aspect veridic.

Knecht aborda cu toată sârguinţa propunerea ce i se înmânase; el însuși avusese de mai multe ori în cap propuneri de acest fel, chiar dacă nu le trimisese niciodată; fiecare jucător activ cu mărgele de sticlă visează la o continuă extindere a domeniului jocului, până la cuprinderea lumii întregi, mai mult chiar, realizează aceste extinderi în reprezentările sale și în exerciţiile lui particulare de joc și dorește ca acelea care par a-și afla confirmarea să fie acceptate oficial. Fineţea propriu-zisă, supremă a jocului practicat în particular de jucătorii foarte avansaţi constă tocmai în aceea că ei stăpânesc în așa măsură forţele expresive, apelative și plastice ale legilor jocului, încât pot cuprinde în orice joc cu valori obiective și istorice până și reprezentările strict individuale, unice, în această ordine de idei, un apreciat botanist a rostit odată această butadă: „În jocul cu mărgele de sticlă trebuie să fie posibil orice, chiar și, de pildă, ca o plantă să se întreţină pe latinește cu domnul Linné”.

Knecht îl ajută deci pe magistru în analiza schemei propuse: jumătatea de ceas trecu repede, a doua zi se prezentă punctual și astfel veni zilnic, vreme de două săptămâni, să lucreze singur cu *magister*

ludi. Chiar din primele zile observă cu surprindere că acesta îi punea chestiuni de o importanţă minoră, a căror inutilitate se vădea de la prima privire, lăsându-l totuşi să le prelucreze critic, cu grijă, până la sfârşit; se minună că maestrul are timp de aşa ceva, dar treptat începu să bage de seamă că aici nu era vorba numai de a face un serviciu maestrului şi de a prelua o părticică din munca lui, ci că această activitate, deşi utilă şi în sine, era în primul rând un prilej ca el însuşi, tânărul adept, să fie examinat cu cea mai mare grijă, într-o formă cât se poate de amabilă. I se întâmplă atunci ceva asemănător cu ceea ce i se întâmplase în copilărie la apariţia maestrului muzicii, remarcă brusc consecinţele şi în comportarea camarazilor săi, care deveniră mai sfioşi, mai distanţi, uneori ironic-respectuoşi; se pregătea ceva, o simţea, dar îl încerca mai puţină bucurie ca altădată.

După ultima lor şedinţă, maestrul jocului cu mărgele de sticlă îi spuse cu vocea sa cam înaltă, politicoasă, rostind cuvintele fără nicio solemnitate, dar cu precizia de accent care-i era caracteristică:

— Bine, mâine nu mai e nevoie să vii, treburile noastre au luat pentru moment sfârşit, în curând însă va trebui să te obosesc din nou. Îţi mulţumesc mult pentru colaborarea ta, mi-a fost de mare folos. In altă ordine de idei, sunt de părere că ar trebui să formulezi cererea de a fi primit în Ordin; nu vei avea dificultăţi, am şi încunoştinţat autorităţile Ordinului. Eşti de acord? Apoi adăugă, ridicându-se: încă un cuvânt — probabil că şi tu eşti înclinat, ca majoritatea bunilor jucători cu mărgele de sticlă în tinereţe, să foloseşti uneori jocul nostru ca pe un fel de instrument pentru a filosofa. Cuvintele mele singure nu te vor tămădui de asta, totuşi îţi spun: pentru a filosofa trebuie folosite mijloace legitime, cele ale filosofiei. Jocul nostru nu este nici filosofie, nici religie, e o disciplină proprie, înrudită prin caracterul ei cel mai mult cu arta, este o artă *sui generis*. Ajungi mai departe dacă ţii seama de acest adevăr, decât dacă îl admiţi abia după o sută de insuccese. Filosoful Kant — azi e puţin cunoscut, dar a fost o minte de primul rang — a numit filosofia teologică „o lanternă magică ce proiectează fantome”. Nu trebuie să facem şi din jocul nostru cu mărgele de sticlă aşa ceva.

Josef fu surprins, iar acest ultim avertisment aproape că nici nu-l auzi din pricina emoţiei, pe care altminteri nu şi-o dădu pe faţă.

Fulgerător îi trecu prin minte: cuvintele magistrului puneau capăt libertății lui, însemnau sfârșitul perioadei studiilor lui independente, primirea în Ordin și apropiata încadrare în ierarhie. Mulțumi cu o adâncă plecăciune și se duse numaidecât la cancelaria din Waldzell a Ordinului, unde se și găsi într-adevăr pe lista noilor candidați. Ca toți studenții de pe treapta sa, cunoștea destul de bine regulile Ordinului și-și aminti prescripția că învestitura putea fi săvârșită de oricare membru al Ordinului care deținea o funcție oficială de un rang superior. Ca atare, își formulă rugămintea ca îndeplinirea ceremoniei să fie încredințată maestrului muzicii, i se înmână o dovadă și i se acordă un scurt concediu, iar chiar a doua zi porni la drum spre Monteport, la protectorul și prietenul său. Îl găsi pe venerabilul bătrân cum suferind, totuși fu întâmpinat cu bucurie:

— Vii de parcă te-as fi chemat eu, spuse bătrânul. În curând n-aș mai fi avut împuternicirea să te primesc ca tânăr frate în Ordin. Sunt pe cale să-mi părăsesc funcția, demisia mea a și fost aprobată.

Ceremonia în sine fu simplă. A doua zi, așa cum cereau statutele, maestrul muzicii pofti la el, ca martori, doi frați din Ordin; Knecht primise mai înainte, ca temă a unui exercițiu de meditație, un paragraf din regulile Ordinului. Era paragraful acesta: „Dacă te cheamă autoritatea superioară vre-o funcție, atunci să știi: fiecare urcare a unei trepte în serviciu nu e un pas spre libertate, ci spre încătușare. Cu cât mai înaltă e funcția, cu atât mai strânsă e încătușarea. Cu cât e mai mare puterea pe care ti-o dă funcția, cu atât e mai riguroasă obligația de a sluji. Cu cât mai puternică e personalitatea, cu atât mai prohibit arbitrarul.” Acum toți cei chemați să fie de fată se adunaseră în chilia maestrului muzicii, aceeași în care Knecht primise cândva prima sa inițiere în arta meditației; maestrul ceru celor de față să interpreteze, în cinstea acestui ceas, un preludiu coral de Bach, apoi unul dintre martori dădu citire unui text prescurtat al regulilor Ordinului, iar maestrul muzicii însuși adresă tânărului său prieten întrebările rituale și îi luă jurământul. După aceea, bătrânul îi mai dărui încă o oră din timpul său, stătu cu el în grădină, îi dădu indicații amicale în ce sens să-și însușească regulile Ordinului și să trăiască în conformitate cu ele.

— E minunat, spuse el, că tocmai în clipa în care eu mă retrag, tu intri ca să umpli acest gol; e ca și când aș avea un fiu, care în viitor va fi

bărbat în locul meu.

Când văzu că fața lui Josef exprimă întristare, magistrul adăugă:

— Nu fi tulburat, nici eu nu sunt. Sunt tare obosit și mă bucur de tihna de care mai vreau să am parte și din a cărei desfătare te vei împărtăși și tu adesea, după cum trag nădejde. Iar data viitoare când ne vom revedea spune-mi „tu”. Nu ți-am putut îngădui asta câtă vreme am fost în funcție.

Maestrul îl concedie cu acel surâs cuceritor de inimi, pe care Josef îl cunoștea de douăzeci de ani.

Knecht se întoarse în grabă la Waldzell; obținuse de acolo un concediu de numai trei zile. Abia ajunsese, când fu chemat de *magister ludi,* care-l primi cu o voioșie colegială Și-l felicită pentru primirea în Ordin.

— Ca să fim pe deplin colegi și camarazi de muncă, reluă el, mai e nevoie de încadrarea ta într-un anumit loc din ierarhia noastră.

Josef se sperie puțin. Așadar, acum trebuia să-și piardă libertatea.

— Ah, zise el cu timiditate, sper că voi fi folosit într-un oarecare post modest. Nădăjduiam totuși, ca să vorbesc deschis, că-mi voi mai putea continua o vreme studiile libere.

Magistrul îl privi țintă în ochi cu zâmbetul lui șiret, nițel ironic:

— O vreme, spui tu, dar cât de lungă? Knecht râse stingherit.

— Sincer să fiu, nu știu.

— Mă gândeam eu la asta, conveni maestrul, tu mai vorbești încă limbajul studențesc și gândești în noțiuni de student, Josef Knecht, și nu-i nimic rău în asta, dar în curând n-o să mai fie bine, deoarece avem nevoie de aportul tău. Tu știi că și mai târziu, chiar dacă vei ocupa cele mai înalte funcții în ierarhia noastră, vei putea obține concedii pentru studii, dacă vei reuși să convingi autoritatea de valoarea acestor studii; predecesorul și profesorul meu, de exemplu, era *magister ludi* și un om bătrân când a cerut și a căpătat un concediu de un aii întreg, ca să întreprindă studii de arhivă la Londra. Dar concediul i s-a dat nu pentru „o vreme”, ci pentru un număr precis de luni, săptămâni, zile. Așa că în viitor va trebui să te deprinzi să numeri. Iar acum am să-ți fac o propunere: avem nevoie de un om de încredere, necunoscut încă în afara cercului nostru, pentru o misiune specială.

Era vorba de următoarea însărcinare: mânăstirea benedictină Mariafels — unul dintre cele mai vechi lăcașe de cultură din țară, cu care Castalia întreținea raporturi prietenești și care de câteva decenii participa la jocul cu mărgele de sticlă — ceruse să i se trimită pentru câtva timp un tânăr profesor, ca să țină lecții introductive despre joc și să-i stimuleze pe cei câţiva jucători mai avansaţi din mânăstire, iar alegerea magistrului căzuse pe Josef Knecht. De aceea acesta îl și examinase cu atâta grijă, de aceea se urgentase primirea lui în Ordin.

DOUĂ ORDINE

Într-o anumită privință se procedase cu el cam la fel ca pe vremea când era elev la școala de latină, după vizita maestrului muzicii. Lui Josef nici nu-i trecea prin minte că trimiterea lui la Mariafels era o distincție deosebită și că egala cu urcarea primei trepte importante pe scara ierarhiei; dacă ar fi deschis mai bine ochii la cele din jurul său, și-ar fi dat seama limpede de asta, după atitudinea și comportamentul colegilor săi.

De câtăva vreme făcea parte din cercul cel mai restrâns al elitei jocului cu mărgele de sticlă; acum, prin neobișnuita însărcinare ce i se dăduse, fusese scos în evidență ca unul pe care superiorii îl țineau sub ochi și de care intenționau să se folosească. Camarazii și tovarășii de năzuințe de până ieri nu se dădură chiar înapoi și nici nu deveniră neprietenoși, așa ceva manierele din acest cerc foarte aristocratic nu îngăduiau, dar o distanță apăru totuși între Knecht și ceilalți; camaradul de ieri putea fi superiorul de poimâine, iar asemenea stratificări și diferențieri în relațiile reciproce erau înregistrate și exprimate de acest cerc prin oscilații abia simțite.

Excepție făcu Fritz Tegularius, pe care, alături de Ferromonte, îl putem considera drept cel mai devotat prieten din viața lui Josef Knecht. Acest bărbat, pe care aptitudinile îl îndreptățeau să ajungă în funcțiile cele mai înalte, dar care era grav stânjenit de sănătatea precară, de lipsa echilibrului și a încrederii în sine, avea aceeași vârstă cu Knecht; așadar, la primirea acestuia în Ordin, împlinise vreo treizeci și patru de ani; se întâlniseră pentru prima dată cam cu un deceniu în urmă la un curs despre jocul cu mărgele de sticlă, iar Knecht simțise încă de atunci cât de mult era atras de el acest tânăr tăcut și cam melancolic. Cu flerul său în aprecierea oamenilor, care-i era propriu încă de atunci, deși nu-și dădea seama în mod conștient de el, a intuit și natura acestei simpatii; era o prietenie și o stimă gata

de dăruirea cea mai necondiționată și dornică de subordonare, aprinsă de o exaltare aproape religioasă, dar umbrită și ţinută în frâu de nobleţea sufletească și de presentimentul apăsător al tragismului interior. Pe atunci, încă zguduit și sensibilizat de epoca lui Designori, devenit de-a dreptul suspicios, Knecht îl ţinuse pe acest Tegularius la distanţă, cu o asprime consecventă, deși se simţea și el atras de acest camarad interesant și neobișnuit. Pentru caracterizare, să ne folosim de o filă din însemnările oficiale secrete ale lui Knecht, redactate cu ani mai târziu, exclusiv pentru informarea autorităţii superioare.

Textul sună astfel:

„Tegularius. Prieten personal al referentului. Elev eminent la diverse discipline în școala din Keuperheim, bun cunoscător al filologiei clasice, foarte interesat de filosofie, i-a studiat pe Leibniz, Bolzano{56}, apoi pe Platon. Cel mai talentat, cel mai strălucit jucător cu mărgele de sticlă pe care îl cunosc. Ar fi un predestinat *magister ludi,* dacă pentru aceasta caracterului său nu s-ar dovedi cu totul nepotrivit, ca o consecinţă a sănătăţii sale delicate. T. Nu va trebui să ajungă niciodată într-o funcţie de conducere, reprezentativă sau organizatorică; ar fi o nenorocire atât pentru el, cât și pentru funcţie. Fizic, lipsurile sale se exteriorizează prin stări de depresiune, perioade de somnolenţă și suferinţe nervoase; sufletește, e stăpânit periodic de melancolie, simte imperios nevoia de singurătate, îl încearcă frica de datorie și de răspundere, e de presupus că-l chinuie și gândul sinuciderii. Acest om asaltat de atâtea primejdii se ţine pe picioare datorită meditaţiei și unei solide autoeducaţii, cu atâta eroism, încât cei mai mulţi din jurul său nici nu bănuiesc măcar gravitatea suferinţelor lui și nu iau cunoștinţă decât de timiditatea și de firea lui rezervată. Dacă așadar T. Nu e, din păcate, apt pentru posturi de conducere superioare, el rămâne totuși în *Vicus Lusorum* o bijuterie de om, o comoară cu totul de neînlocuit. Stăpânește tehnica jocului nostru așa cum un mare muzician e stăpân pe instrumentul său, descoperă cu ochii închiși nuanţele cele mai subtile și nu poate fi ignorat nici ca profesor. La cursurile recapitulative superioare și la cele mai înalte — pentru cele inferioare e păcat de ei — aproape că n-aș mai putea-o scoate la capăt fără dânsul; este ceva unic modul cum analizează el jocurile de probă ale tinerilor, fără a-i descuraja, cum îi

prinde cu ocaua mică și cum recunoaște infailibil și dă la iveală orice contrafacere sau exercițiu pur decorativ, cum descoperă sursele de erori și le indică, de parcă ar fi niște preparate anatomice ireproșabile, la jocurile încă nesigure și rău compuse. Această privire incoruptibilă și ascuțită pusă în valoare în activitatea de analiză și corectare este, înainte de toate, calitatea ce-i asigură respectul elevilor și al colegilor, respect care, altminteri, ar fi grav pus în pericol de comportarea sa nesigură și inegală, sfielnică și timidă.

Aș vrea să ilustrez printr-un exemplu cele spuse mai sus despre genialitatea lui T. Ca jucător cu mărgele de sticlă, genialitate cu totul fără egal. La începutul prieteniei mele cu el, pe vremea când noi doi nu prea mai găseam la cursuri multe de învățat în privința tehnicii, T. Mi-a arătat, într-un ceas de confesiune plină de o deosebită încredere, câteva jocuri compuse de el atunci. La prima privire le-am găsit strălucitoare și într-un fel inovatoare și originale ca stil; l-am rugat să-mi dea schemele grafice ca să le studiez și am găsit în aceste compoziții de joc niște adevărate poeme, ceva atât de surprinzător și de personal, încât am socotit că nu pot să le trec sub tăcere. Aceste jocuri erau niște mici drame, având aproape o structură de monolog pur, și reflectau ca un autoportret desăvârșit al autorului viața lui spirituală individuală, în egală măsură pândită de pericole și genială. Pe de o parte, diversele teme și grupuri de teme pe care se baza jocul, și a căror suită și opoziție vădeau o mare ingeniozitate, erau concentrate și puse în conflict într-un mod dialectic; pe de alta, sinteza și armonizarea vocilor contrarii nu duceau spre un final obținut în felul obișnuit, clasic; mai curând a-ceastă armonizare suferea un șir de fracturi și rămânea de fiecare dată ca istovită și deznădăjduită, în pragul soluției, pierzându-se în întrebări și îndoieli. Datorită acestor însușiri, jocurile căpătau o cromatică emoționantă și, după știrea mea, încă nemai încercată vreodată; mai mult chiar, jocurile în întregul lor deveneau expresia unei îndoieli și renunțări tragice, căpătau aspectul unei demonstrații simbolice a caracterului îndoielnic al oricărei strădanii spirituale. Cu toate acestea, în spiritualitatea lor, ca și în caligrafia și desăvârșita lor realizare tehnică, erau atât de neobișnuit de frumoase, încât simțeai nevoia să plângi. Fiecare dintre aceste jocuri năzuia atât de intim și serios spre o soluție

și renunța în cele din urmă la oricare cu o atât de nobilă resemnare, încât căpăta caracterul unor elegii în sens absolut, care deplângea caducitatea intrinsecă oricărei frumuseţi şi zădărnicia, în ultimă instanţă, a oricărui ţel spiritual superior.

— *Idem*{57}, în cazul că mi-ar supravieţui mie sau duratei cât îmi voi ocupa funcţia, îl recomand pe Tegularius ca pe un bun extrem de gingaş şi preţios, dar aflat în primejdie.

Trebuie să se bucure de multă libertate, sfatul său trebuie luat în seamă în toate problemele importante privitoare la joc. Totuşi să nu i se încredinţeze niciodată elevi puţini numai sub singura lui îndrumare."

În cursul anilor, acest om remarcabil a devenit într-adevăr prietenul lui Knecht. Faţă de acesta, la care, în afară de spirit admira şi firea lui de stăpân, Tegularius nutrea un devotament mişcător, şi multe din cele ce ştim despre Knecht ne-au parvenit datorită lui. Probabil că în cercul cel mai restrâns al tinerilor jucători cu mărgele de sticlă el a fost singurul care nu l-a invidiat pe prietenul său din cauza însărcinării primite şi singurul pentru care plecarea aceluia pentru un timp nelimitat a însemnat o pierdere şi o suferinţă adâncă, aproape insuportabilă.

Îndată ce s-a putut elibera de o anumită teamă pricinuită de pierderea bruscă a libertăţii îndrăgite, Josef însuşi şi-a acceptat noua situaţie cu bucurie; se gândea cu plăcere că va călători, că va munci, era curios să cunoască lumea străină în care fusese trimis. De altfel, tânărul frate al Ordinului n-a fost lăsat să plece la Mariafels fără nicio pregătire; mai înainte a fost vârât timp ce trei săptămâni la „politie". Aşa era numită printre studenţi acea mică secţiune din aparatul autorităţii educative, care ar putea fi asimilată cu departamentul ei politic sau chiar cu un minister de externe, dacă acestea n-ar fi denumiri prea răsunătoare pentru un lucru aşa de mărunt. Acolo, Knecht a luat cunoştinţă de regulile de comportare ce trebuiau respectate de fraţii din Ordin în timpul şederii lor în lumea din afară, iar aproape în fiecare zi domnul Dubois, şeful acestui serviciu, i-a acordat personal o oră. E drept că acestui bărbat priceput i se părea cam nepotrivită trimiterea într-un asemenea post exterior a unui om încă lipsit de experienţă şi cu totul ignorant în ale lumii; el n-a făcut

niciun secret din faptul că nu era de acord cu hotărârea maestrului jocului cu mărgele de sticlă și și-a dat o îndoită osteneală în a-l lămuri cu grijă amicală pe tânărul frate din Ordin asupra pericolelor din lumea exterioară și asupra mijloacelor de a le preîntâmpina eficace. Atitudinea grijulie, părintească și loială a șefului s-a întâlnit într-un chip atât de fericit cu dorința tânărului bărbat de a se lăsa instruit, încât, în timpul acestor ore de inițiere în regulile de comportare în lume, Josef Knecht a câștigat inima profesorului său și în cele din urmă acesta i-a îngăduit să plece în misiunea lui cu sufletul împăcat și cu o totală încredere.

A încercat chiar, mai mult din bunăvoință decât din vreo intenție politică, să-i mai încredințeze și un fel de mandat personal. Domnul Dubois, ca unul dintre puținii „politicieni" ai Castaliei, făcea parte din acea grupă restrânsă de funcționari, ale cărei idei și studii priveau în cea mai mare parte dăinuirea juridică și economică a Castaliei, relațiile cu lumea exterioară și dependența față de ea. Cei mai mulți castalieni, funcționarii nu mai puțin decât savanții și studenții, trăiau în provincia lor pedagogică și în Ordinul lor ca într-un univers stabil, etern și de la sine înțeles, despre care știau firește că nu existase dintotdeauna, că odată luase ființă, anume că se cristalizase încetul cu încetul în vremuri *de* mare impas și prin lupte amare, la sfârșitul epocii războinice, din conștiința de sine și din strădaniile intelectualilor, ca și din nevoia profundă de ordine, norme, rațiune, lege și măsură, resimțită de popoarele epuizate, însângerate și fără apărare. Ei știau asta și cunoșteau funcțiunea tuturor ordinelor și a „provinciilor" din lume: să se abțină de la guvernare și de la concurența pentru putere și, în schimb, să asigure permanența și trăinicia fundamentelor spirituale prin tot felul de măsuri și reguli. Ei nu știau însă că această ordine a lucrurilor nu este nicidecum de fa sine înțeleasă, că ea presupune o anumită armonie între lume și spirit, armonie mereu în pericol de a fi tulburată, că istoria universală, luată în ansamblul ei, nu năzuiește și nu favorizează nicidecum ceea ce e cu adevărat dezirabil, rezonabil și frumos, ci, cel mult, tolerează când și când câte o excepție; tăinuitul caracter problematic al existenței Castaliei nu era în fond ignorat de mai toți castalienii, dar chestiunea era lăsată pe seama celor câtorva capete politice printre care se

număra și directorul Dubois. După ce-i câștigase încrederea, de la el, de la Dubios, a obținut Knecht o sumară inițiere în bazele politice ale Castaliei, fapt care, ca mai tuturor fraților din Ordin, mai întâi i-a repugnat și i s-a părut neinteresant, apoi însă i-a readus în memorie remarca lui Designori asupra pericolului posibil ce amenința Castalia și, o dată cu aceasta, gustul amar, aparent de mult pierit și uitat, al disputelor lui tinerești cu Plinio, în cele din urmă inițierea devenind dintr-o dată foarte importantă și o treaptă pe drumul trezirii sale.

La sfârșitul ultimei lor întâlniri, Dubois i-a spus:

— Cred că te pot lăsa să pleci. Vei fi exigent în îndeplinirea însărcinării pe care ți-a dat-o venerabilul *magister ludi* și nu mai puțin în respectarea regulilor de comportare pe care ți le-am comunicat aici. Mi-a făcut plăcere să-ți pot fi de ajutor; vei vedea că cele trei săptămâni în care te-am reținut aici nu au fost irosite în zadar. Iar dacă vreodată vei dori să-mi arăți mulțumirea pentru informațiile căpătate de la mine și pentru cunoștința noastră, am să-ți indic acum o cale. Ai să pătrunzi într-un așezământ benedictin, iar în cazul că vei rămâne acolo o vreme și vei câștiga încrederea cuvioșilor *patres*{58}, vei avea probabil prilejul" să auzi discuții politice și să sesizezi opinii politice în cercul respectabililor domni și al oaspeților lor. Ți-aș fi recunoscător dacă m-ai informa ocazional despre ele. Înțelege-mă bine: nu trebuie nicidecum să te consideri un fel de spion sau să crezi că trădezi încrederea *cuvioșilor patres.* Nu ești obligat să-mi dai informații pe care ti le interzice conștiința ta. Mă fac chezaș că eventualele informații ce-mi vor parveni de la tine vor fi reluate și valorificate de noi numai în interesul Ordinului nostru și al Castaliei. Nu suntem niște politicieni adevărați și nu avem nicio putere, dar depindem de o lume ce are nevoie de noi sau măcar ne suportă. După împrejurări, ne e de folos să știm când vine la mânăstire un om politic, când se spune că papa e bolnav sau când noi pretendenți sunt trecuți pe lista viitorilor cardinali. Nu avem nevoie neapărată de informațiile tale, dispunem de unele surse, dar o mică sursă în plus nu strică. Poți să pleci, nu ești obligat să răspunzi astăzi la propunerea mea nici prin da, nici prin nu. Nu-ți propun altceva decât să-ți îndeplinești bine, înainte de toate, misiunea oficială și să ne reprezinți cu cinste în mijlocul cuvioșilor părinți, îți urez drum bun.

În *Cartea drumeţiilor,* pe care o consultă înainte de plecarea în călătorie, îndeplinind ceremonialul tulpiniţelor de traista-ciobanului, Knecht dădu peste semnul Lü, care însemnează „Drumeţul", cu sentinţa „Succes prin lucruri mărunte. Călătorul ajunge la reuşită prin stăruinţă". Pe al doilea loc găsi un sase şi deschise cartea la această lămurire:

Drumeţul ajunge la gazdă.

Îşi are averea cu sine.

Dobândeşte statornicia unui tânăr slujitor.

Despărţirea avu loc într-o atmosferă de voioşie, numai ultima conversaţie cu Tegularius fu pentru amândoi o grea probă de stăpânire de sine. Fritz îşi stăpâni pornirile cu putere şi, în răceala pe care şi-o impuse, era ca încremenit; o dată cu prietenul său, simţea că se desparte de tot ce avea mai bun. În ceea ce-l priveşte pe Knecht, firea lui nu-i îngăduia o legătură atât de pasionată şi exclusivistă cu un prieten, la nevoie se şi putea lipsi de prietenia cuiva, revărsându-şi raza simpatiei, fără reţinere, asupra a noi lucruri şi oameni. Ca atare, despărţirea nu fu pentru el o pierdere resimţită dureros; însă îşi cunoştea încă de atunci destul de bine prietenul, ca să ştie ce zguduire şi ce examen greu era pentru el această despărţire şi să-şi facă griji în privinţa lui. Reflectase adesea la această prietenie; o dată discutase despre ea şi cu maestrul muzicii şi se deprinsese până la un anumit grad să-şi obiectivizeze şi să-şi aprecieze critic propriile-i trăiri şi simţăminte. Ajunsese astfel la concluzia că ceea ce-l lega de celălalt şi-i trezea o adevărată pasiune nu era propriu-zis, sau numai, marele talent al aceluia, ci tocmai coexistenţa acestui talent cu lipsuri atât de grave, cu o slăbiciune atât de mare, că unilateralitatea şi exclusivismul iubirii pe care i-o arăta Tegularius, avea unu numai frumuseţe şi farmec, ci şi un aspect periculos, constând anume în tentaţia de a face să-i fie simţită puterea de către cel mai slab în forţe, nu însă în iubire, în cele din urmă îşi făcuse o datorie din a-şi impune în această prietenie o mare reţinere şi autodisciplină. În viaţa lui Knecht, celălalt, oricât de drag îi era, n-ar fi avut nicio importanţă mai profundă, dacă prietenia cu acest om delicat, fascinat de amicul său cu mult mai robust şi mai sigur de sine nu i-ar fi dezvăluit forţa de atracţie şi puterea care îi era dat să le aibă asupra unor oameni. Knecht a ajuns să

înțeleagă că ceva din această putere capabilă să atragă și să influenţeze pe alţii face parte dintre calităţile de bază ale unui profesor și educator, prezentând însă pericole și impunând răspundere. Tegularius era numai inul printre alţii, Knecht se vedea fixat de multe priviri gata de supunere. Totodată, în ultimul an, atmosfera de tensiune din Satul jucătorilor devenise pentru el mereu mai limpede Şi mai bine înțeleasă. Aici, el aparţinuse unui cerc fără existenţă oficială, dar foarte strict limitat, un cerc sau o stare, făcuse parte din mănunchiul select cel mai restrâns al candidaţilor și repetitorilor, un cerc din mijlocul căruia, e adevărat, unul sau altul era chemat în serviciul auxiliar al magistrului, la arhivă sau la cursurile de joc, dar nimeni nu era pus în slujba funcţionarilor și profesorilor de rang inferior sau mediu; ei formau rezerva din care erau promovaţi titularii posturilor de conducere.

Aici se cunoşteau foarte bine unul pe altul, penibil de bine, aproape că nu exista nicio posibilitate să se înșele cineva în privința talentelor, caracterului și realizărilor celorlalţi. Şi tocmai pentru că aici, între acești repetitori ai studiilor de joc și aspiranţi la demnitățile superioare, fiecare reprezenta o forţă remarcabilă, deasupra mediei, fiecare era de primul rang în privinţa performanţelor, a științei, a certificatelor, trăsăturile și coloratura caracterelor, care predestinau pe un pretendent să devină conducător și om de succes, jucau un rol deosebit de mare, urmărit cu atenţie. Un plus sau un minus ca ambiţie, ca bună comportare, dimensiuni ale corpului sau înfăţişare agreabilă, un mic plus sau minus ca farmec, amabilitate, influenţă asupra celor mai tineri sau asupra autorităţii atârnau aici greu la cântar și puteau decide în alegerea între mai mulţi concurenţi. Dacă, de pildă, Fritz Tegularius aparţinea acestui cerc numai ca outsider, ca oaspete și tolerat și se situa într-o anume măsură la periferia lui, fiindcă, vădit, nu poseda niciun fel de talent de conducător, Knecht, în schimb, făcea parte din însuși focarul lui. Ceea ce-l recomanda tinerilor şi-i câştiga adoratori erau prospeţimea și farmecul lui încă foarte juvenil, care-i dădeau aparenţa unui suflet inabordabil pentru pasiuni, incoruptibil și chiar copilăreşte iresponsabil, într-un cuvânt, așadar, o anumită inocenţă. Iar ceea ce-l făcea plăcut în ochii

superiorilor era cealaltă latură a acestei nevinovății: lipsa aproape totală de orgoliu și sete de parvenire.

Ecourile trezite de personalitatea sa, mai întâi printre inferiori și abia treptat și în cele din urmă și printre superiori, deveniră evidente pentru tânărul bărbat foarte de timpuriu, iar când ajunse la această înțelegere și privi în urmă descoperi cele două linii trasate înapoi în viața lui până în vremea când era un băiețaș, și ele se evidențiau în: prietenia competitivă pe care i-o arătau camarazii și colegii mai mici, pe de o parte, iar pe de alta atenția plină de bunăvoință cu care-l trataseră mulți superiori. Existaseră și excepții, ca rectorul Zbinden, dar, în schimb, și distincții deosebite, ca protecția pe care i-o arătaseră maestrul muzicii, iar acum de curând domnul Dubois și *magister ludi.* Lucrurile erau limpezi, și totuși Knecht nu voise să le vadă și să le admită niciodată pe de-a-ntregul.

Vădit, drumul lui, prestabilit, era să ajungă pretutindeni în elită, ca de la sine și fără eforturi să întâlnească prietenii admirative și protectori sus-puși, drumul lui era să nu poată rămâne în umbră la baza ierarhiei, ci să se apropie necontenit de vârful acesteia și de lumina lui vie Avea să fie nu un subaltern și un erudit rămas în voia lui cu un stăpân. Faptul că observase aceasta mai târziu decât alții cu o situație similară îi dădea acel indescriptibil plus de farmec, acea nevinovăție de care vorbeam. Dar de ce observase el cum stau lucrurile așa de târziu și cu atâta nemulțumire? Deoarece nu năzuise deloc la toate acestea și nu le dorea deoarece nu simțea nevoia să stăpânească nu-i făcea plăcere să dea porunci, deoarece îl tenta mai mult o viață contemplativă decât una activa și ar fi fost mulțumit să rămână încă vreo câțiva ani, dacă nu toată viața, un cercetător neluat in seamă, un pelerin plin de curiozitate și pios prin țara sfântă a trecutului, prin catedralele muzicii, grădinile și pădurile mitologiei, limbilor și ideilor. Acum, când se vedea împins fără cruțare în *vita activa,* simțea în juru-i, cu mult mă intens decât înainte, tensiunile setei de a parveni, ale spiritului de concurentă, ale ambiției, își dădea seama că Docența lui e periclitată și nu și-o va mai putea păstra. A pricepu totul că trebuie să vrea și să primească ceea ce i se încredințase și i se hotărâse fără vrerea lui, fiindcă numai așa putea să-și biruie simțământul că e pus în cătușe și nostalgia după pierduta

libertatea ultimilor zece ani, iar cum sufletul lui era încă pregătit pentru noua situaţie, temporara plecare din Waldzell şi din Provincie, ca şi călătoria în lumea din afară apăruseră ca o mântuire.

De-a lungul multelor veacuri de când exista aşezământul şi mânăstirea Mariafels îşi adusese partea de contribuţie de suferinţă la mersul istoric al Occidentului, trăise epoci de înflorire, de decadentă, de renaştere şi noi prăbuşiri iar m unele epoci se bucurie de o faimă plină de strălucire m diferite domenii. Odinioară lăcaş al erudiţiei scolastice şi al artei discuţiilor în contradictoriu, astăzi încă m posesia unei uriaşe biblioteci de teologie medievală, se ridicase după epoci de amorţeală şi inerţie la o nouă strălucire, de astă dată prin cultura ei muzicala şi mult lăudatul ei cor, prin missele şi oratoriile scrise şi interpretate de cuvioşii ei *patres;* de atunci încoace adăpostea între zidurile sale o frumoasă tradiţie muzicală şi o jumătate de duzină de sipete din lemn de nuc, pline de manuscripte muzicale, şi cea mai frumoasă orgă din ţară.

Apoi venise epoca politică a mânăstirii; şi această epocă lăsase în urmă o anumită tradiţie şi o experienţă câştigată. În vremurile de cruntă sălbăticie războinică, Mariafels devenise de mai multe ori o mică insulă a chibzuinţei şi a raţiunii, unde capetele cele mai de ispravă din partidele adverse se căutau reciproc cu prudenţă şi tatonau terenul pentru o înţelegere, iar odată — acesta a fost ultimul moment culminant al istoriei sale — Mariafels ajunsese locul de naştere al unui tratat de pace, care satisfăcuse pentru o vreme setea de linişte a popoarelor epuizate. Când, după aceea, începu o nouă perioadă şi fu întemeiată Castalia, mânăstirea se ţinu în expectativă, făcu chiar opoziţie, probabil nu fără a fi primit indicaţii în acest sens de la Roma. O cerere a autorităţii educative, prin care se solicita găzduirea amicală a unui învăţat ce voia să lucreze câtva timp în biblioteca scolastică a mânăstirii, fu respinsă într-o formă politicoasă, ca şi invitaţia adresată celor de la Mariafels de a trimite un reprezentant la o consfătuire dedicată istoriei muzicii. Abia în vremea abatelui Pius, care, deşi la o vârstă înaintată, începu să arate un viu interes jocului cu mărgele de sticlă, Mariafels şi Castalia iniţiată legături şi schimburi, care de atunci se dezvoltaseră, luând forma unor relaţii dacă nu foarte intense, totuşi amicale. Se făcea schimb de cărţi, se acordau reciproc găzduiri;

protectorul lui Knecht, maestrul muzicii, stătuse și el câteva săptămâni la Mariafels, copiase manuscrise muzicale și cântase la faimoasa orgă. Knecht știa asta și se bucura că va fi oaspetele unui așezământ despre care venerabilul maestru îi povestise ocazional cu bucurie.

Fu primit cu un respect şi cu o amabilitate ce-i întreceau aşteptările și aproape că-l făcură să se simtă stingherit. De altfel, pentru prima oară Castalia punea la dispoziția mânăstirii, pe un timp nelimitat, un profesor din elita specialiştilor în jocul cu mărgele de sticlă. Dubois îl avertizase că, mai ales la începutul rolului său de oaspete la Mariafels, trebuia să se considere nu o persoană particulară, ci doar un reprezentant al Castaliei și, ca atare, să ia cunoștință de și să răspundă la toate amabilitățile și, eventual, la toate atitudinile rezervate numai ca un ambasador; indicaţia aceasta îl ajută să suporte cu bine sfielile de la început.

Făcu față și sentimentului incipient de înstrăinare și de teamă, ca și uşoarei surescitări din timpul primelor nopţi, când dormi puţin, iar, pentru că abatele Gervasius îi arătă o bunăvoință blinda și voioasă, nu după multă vreme începu să se simtă în largul lui în mediul cel nou. Îl bucurau prospeţimea şi forţa peisajului, o aspră regiune montană, cu pereți de stâncă abrupți și pășuni cu iarbă grasă, pe care păşteau multe vite frumoase; se simţea fericit privind soliditatea și vastitatea vechilor clădiri, unde se puteau descifra semnele istoriei multor veacuri, îl cuceriră frumuseţea şi confortul simplu al locuinţei sale, două încăperi situate la etajul superior al spaţiosului arhondaric, îi plăceau expediţiile prin micul stat impunător, cu două biserici, ganguri boltite, arhive, bibliotecă, stăreţie, mai multe curţi, cu grajduri încăpătoare pline de vite bine îngrijite, fântâni ţâşnitoare, uriaşe beciuri boltite, pentru vin și pentru fructe, cu două refectorii, cu vestita sală a capitulului, cu grădini îngrijite, ca și cu ateliere ale fraţilor pielari, dogari, ciubotari, croitori, fierari și așa mai departe, care formau un mic sat în jurul curţii celei mai mari. Numai-decât avu acces la bibliotecă, organistul îi arătă fără întârziere orga magnifică și îi dădu permisiunea să cânte la ea, și nu puţin îl ispitiră sipetele cu note muzicale, unde știa că se află un număr impunător de manuscrise nepublicate, în parte încă necunoscute, datând din epoci mai vechi.

Cei de la mânăstire nu păreau să aștepte cu prea multă nerăbdare începerea activităţii lui oficiale; au trecut nu numai zile, ci şi săptămâni până când să se ia în vedere în mod serios scopul propriu-zis al prezenţei lui aici. E adevărat că încă din primele zile *câţiva patres,* printre ei și abatele însuși, s-au întreţinut cu plăcere cu Josef despre jocul cu mărgele de sticlă, dar despre vreun curs sau despre orice altă activitate sistematică încă nu se adusese vorba, în genere, Knecht remarcă în comportarea, stilul de viaţă şi tonul cuvioşilor un ritm necunoscut de el până atunci, o anume încetineală ceremonioasă, o răbdare statornică şi blajină pe care păreau să şi le fi însușit toţi părinţii, chiar cei ce personal nu arătau deloc a fi lipsiţi de temperament. Era spiritul ordinului lor, era respiraţia milenară a unei străvechi orânduieli privilegiate, probate de sute de ori în împrejurări fericite și în vremuri grele, la care participau cu toţii, așa cum fiecare albină împărtăşeşte soarta şi existenţa stupului ei, îi doarme somnul, îi îndură suferinţele, îi tremură tremuratul, în comparaţie cu stilul de viaţă al Castaliei, traiul acesta benedictin părea la prima vedere mai puţin spiritual, mai puţin agil și iscoditor, mai puţin activ, în schimb însă mai calm, mai nefluenţabil din afară, mai bătrânesc, mai verificat; aici părea că domnesc un spirit şi o concepţie redevenite de multă vreme natură.

Knecht primi în sufletul său, cu mare interes și curiozitate, chiar cu o mare uimire ecoul acestei vieţi mânăstirești, care pe vremea când Castalia nici nu luase fiinţă era aici aproape la fel ca astăzi, care cu un mileniu și jumătate mai înainte fusese tot atât de veche și care convenea atât de mult laturii contemplative a naturii sale. Era oaspete, i se arăta respect, era stimat cu mult peste așteptări și îndatoriri, totuși simţea limpede: acestea erau forma şi uzul, şi nu se refereau nici la persoana lui, nici la spiritul Castaliei sau la jocul cu mărgele de sticlă, erau curtenia maiestuoasă a unei vechi mari puteri faţă de una mai recentă. Fusese pregătit pentru aşa ceva numai parţial, iar după o vreme, în ciuda vieţii tihnite pe care o ducea la Mariafels, se simţi atât| de dezorientat, încât ceru de la autoritatea sa prescripţii mai precise în privinţa comportamentului său. *Magister ludi* îi scrise personal câteva rânduri. „Să nu-ţi pară rău, îl sfătui magistrul, că îţi jertfeşti oarecare timp pentru studiul vieţii de acolo. Folosește-ţi zilele, învaţă, caută să

te faci iubit și util, în măsura în care cei de-acolo sunt receptivi la așa ceva, dar nu fi grăbit, nu te arăta niciodată nerăbdător, nu lăsa să se vadă că ai mai puţin răgaz decât gazdele tale. Chiar dacă te-ar trata un an întreg ca și când te-ai afla în prima zi a sosirii tale în casa lor, acceptă situaţia cu calm și poartă-te ca și când nici doi sau zece ani n-ar mai avea vreo importanţă pentru tine. Consideră aceasta ca o întrecere întru exersarea răbdării. Meditează cu grijă! Dacă ai timp, dedică în fiecare zi câteva ceasuri, nu mai mult de patru, unei munci organizate, ca de pildă studierea sau copierea unor manuscrise. Dar să nu lași impresia că lucrezi, fă-ţi timp pentru oricine are chef să stea la taifas cu tine."

Knecht urmă sfatul și, în curând, se simţi din nou mai liber. Până acum se gândise prea mult la misiunea sa precisă de profesor, chemat să predea unor împătimiţi ai jocului cu mărgele de sticlă, în timp ce părinţii din mânăstire îl tratau mai curând ca pe un ambasador al unei puteri prietene, a cărui bunăvoinţă voiau s-o păstreze.

Când, în cele din urmă, abatele Gervasius își aminti totuși această misiune profesorală și îi repartiza mai întâi *câțiva patres,* care își făcuseră prima iniţiere în arta jocului cu mărgele de sticlă și cu care trebuia să ţină un curs de un nivel mai înalt, Knecht descoperi spre surprinderea sa și, la început, spre profunda sa dezamăgire că în acest loc ospitalier toată cultura nobilului joc era foarte superficială și diletantistică, cei de-aici mulţumindu-se, aparent, cu un extrem de modest bagaj de cunoștinţe în ceea ce privește jocul. Ca o urmare a acestei constatări, i se impuse cu încetul și cealaltă: arta jocului cu mărgele de sticlă și cultivarea lui în mânăstire nu erau nicidecum motivele pentru care fusese trimis aici. Sarcina de a-i mai instrui întrucâtva, în mod elementar, pe acești *câtivapatres* cu oarecare interes pentru joc și de a le procura satisfacţia unor realizări sportive modeste era ușoară, prea ușoară și orice alt candidat la joc ar fi putut să-i facă faţă, chiar dacă n-ar fi aparţinut nici pe departe elitei. Așadar, cursul acesta nu putea fi scopul propriu-zis al misiunii sale. Knecht începu să priceapă că fusese trimis mai puţin pentru a-i învăţa pe alţii, cât mai ales pentru a învăţa el însuși.

Firește, când își formă această părere, autoritatea lui în mânăstire i se păru iarăși brusc mult mai importantă, iar sentimentul valostk „le i

se impuse de asemenea dintr-o dată, fapt explicabil, deoarece, oricât de plin de farmec și de agreabil fusese rolul său de oaspete, misiunea ce i se încredinţase îi apăruse uneori aproape ca un surghiun. Se mai întâmplă ca, într-o zi, în timpul unei conversaţii cu abatele, să-i scape întâmplător o aluzie la chinezescul *I-Ching;* abatele ciuli urechea, puse câteva întrebări și nu-și mai putu ascunde bucuria, când constată că oaspetele său este neașteptat de competent în cele chinezești și în *Cartea drumeţiilor.* Abatele nutrea un viu interes pentru *I-Ching* și, deși nu știa limba chineză, iar în ceea ce privește cunoştinţele sale asupra *Cărţii oracolelor și* a altor taine chinezeşti era de aceeași superficialitate naivă cu care actualii locuitori ai mânăstirii păreau să se mulţumească în mai toate domeniile științifice, totuși se putea observa că omul acesta inteligent și, în comparaţie cu oaspetele său, atât de experimentat și cunoscător în ale lumii, nu era străin de spiritul înţelepciunii cu care vechii chinezi tratau problemele de viaţă și de stat.

Rezultă o discuţie neobișnuit de însufleţită, care se abătu pentru prima dată de la curtenia existentă până atunci între gazdă și oaspete și duse la aceea că Josef Knecht fu rugat să dea respectabilului domn câte două lecţii pe săptămână despre *I-Ching.*

În timp ce relaţiile sale cu abatele-gazdă se înviorară astfel și deveniră mai eficiente, prietenia colegială cu organistul prospera, iar micul stat monahal în care trăia îi deveni din ce în ce mai familiar, făgăduinţa oracolului, pe care îl interogase înainte de plecarea din Castalia, se apropie și ea de îndeplinire. I se promisese lui, drumeţului ce-și ducea averea cu sine, nu numai că va ajunge la o gazdă, ci și „statornicia unui tânăr slujitor”. Faptul că făgăduinţa începea să se împlinească putea fi luat de drumeţ ca un semn bun, ca un semn că într-adevăr „își poartă averea cu sine”, că și departe de scoli, profesori, camarazi, protectori și sprijinitori, departe de atmosfera familiară a Castaliei, care-i hrănea sufletul și-l ajuta, el purta concentrate în sine spiritul și forţele datorită cărora se îndrepta spre o viaţă activă și valoroasă. Prevestitul „tânăr slujitor” se apropie de el în persoana unui novice cu numele de Anton; și chiar dacă acest tânăr însuși n-a jucat niciun rol în viaţa lui Knecht, el a fost totuși în acea ciudată perioadă de început, plină de îndoieli, de la mânăstire o dovadă, un herald al

unor lucruri noi și mari, un vestitor al evenimentelor viitoare. Anton, un tânăr tăcut, dar focos și cu privirea isteaţă, aproape copt ca să fie primit în cercul monahilor, îl întâlni relativ des pe jucătorul cu mărgele de sticlă, a cărui origine și artă continuau să fie atât de misterioase pentru el, în timp ce mica ceată a jucătorilor, adăpostiţi într-o aripă izolată a clădirii, inaccesibilă pentru oaspete, îi rămânea aproape necunoscută și departe de priviri. Novicilor le era interzisă participarea la cursurile despre joc. Acest Anton era însă de serviciu la bibliotecă de mai multe ori pe săptămână, ca ajutor; aici îl întâlni Knecht, stătu ocazional de vorbă cu el și, cu timpul, observă că omul acesta tânăr, cu ochii întunecaţi și iscoditori sub groase sprâncene negre, i se devota cu aceeaşi dragoste fanatică și gata de a servi, o dragoste de tânăr discipol și elev respectuos pe care o mai întâlnise de atâtea ori și în care recunoscuse de mult un element viu și important în viaţa Ordinului, deşi, ori de câte ori i se arătase, simţise dorinţa să o respingă.

Aici, în mânăstire, se decise să fie de două ori mai rezervat; a căuta să-l influenţeze pe acest tânăr aflat încă în faza de noviciat monahal i-ar fi apărut ca un fel de atentat împotriva ospitalităţii; cunoştea prea bine și porunca severă a castităţii, care domnea aici, și fu de părere că, în aceste împrejurări, libovia unui tânăr băiat putea fi cu atât mai periculoasă, în orice caz, trebuia să evite orice posibilitate de scandal și procedă în consecinţă.

La bibliotecă, singurul loc în care îl întâlnea mai des pe Anton, Knecht mai făcu cunoştinţă cu un bărbat, pe care la început aproape că nici nu-l băgă în seamă, atât era de insignifiant, pe care însă cu vremea îl cunoscu mai bine, ca să ajungă a-i acorda pentru toată viaţa o stimă plină de recunoştinţă, cam la fel numai cu aceea purtată bătrânului maestru al muzicii. Era *pater* Jakobus, desigur cel mai de seamă istoric al ordinului benedictinilor, pe atunci în vârstă de vreo şaizeci de ani, un bărbat bătrânicios, uscăţiv, cu un cap de uliu pe un gât lung și vânos, cu un chip care din faţă, mai ales din pricina pleoapelor mai totdeauna lăsate, părea lipsit de viaţă și stins, dar care din profil indica o personalitate viguroasă și voluntară, datorită liniei frontale avântate cutezător, scobiturii adânci de la rădăcina nasului coroiat și ascuţit, precum și datorită bărbiei cam scurte, dar precis

pregnante. Bătrânul bărbat liniștit, care, de altfel, cunoscut mai de aproape, se arăta foarte plin de temperament, avea un pupitru personal întotdeauna acoperit de cărţi, manuscrise și hărţi, situat în încăperea mai mică din fundul bibliotecii, și părea să fie singurul învăţat ce muncea cu adevărat serios în această mânăstire care poseda tomuri de o valoare inestimabilă. De altfel, cel care-i atrase atenţia lui Josef Knecht, asupra *lui pater* Jakobus fără nicio intenţie, fu novicele Anton. Knecht băgase de seamă că încăperea din fundul bibliotecii, unde savantul își avea pupitrul, era considerată aproape ca o cameră personală de studiu, în ea intrând numai puţini dintre cercetătorii bibliotecii, și aceia numai la mare nevoie, călcând uşor, respectuos, în vârful picioarelor, deși învăţatul *pater* ce lucra acolo nu dădea deloc impresia că ar putea fi așa de uşor tulburat.

Fireşte, Knecht își impuse îndată ca o lege grija celorlalţi de a nu-l deranja pe *pater,* dar tocmai prin aceasta bătrânul cel harnic ieşi din sfera observaţiei sale. Într-o zi, Anton îl servi pe savant cu niște cărţi, iar când reveni din încăperea din fond, pe Knecht îl izbi faptul că novicele rămăsese un răstimp în uşa deschisă, cu privirea aţintită asupra celui scufundat în lucru deasupra pupitrului său, cu o expresie exaltată de admiraţie și veneraţie, amestecată cu acel simţământ de grijă și serviabilitate aproape tandră pe care tinerii cuminţi îl arată uneori faţă de pleşuvia și neputinţa bătrânească. Mai întâi, priveliștea aceasta îl bucură pe Knecht; era frumoasă și în sine, dar totodată îi vădi că faţă de oamenii mai bătrâni și admiraţi Anton putea nutri și o exaltare lipsită de erotism. După o clipă îi veni în minte un gând mai curând ironic, de care aproape că-i fu ruşine, și anume gândul acesta: cât de puţin dedaţi studiului trebuiau să fie cei din acest institut, dacă singurul savant cu activitate serioasă din mânăstire era admirat de un tânăr ca o apariţie fantastică și o fiinţă din basme. Oricum, această privire aproape tandră de stimă admirativă, cu care Anton îl fixa pe bătrân, i-a deschis lui Knecht ochii asupra persoanei învăţatului *pater* și, observându-l de atunci când și când, în trecere, îi descoperi profilul roman și mai descoperi treptat și alte trăsături ale lui *pater* Jakobus, care păreau a da în vileag un spirit și un caracter nu obișnuit. Ştia că e istoric și că trece drept unul dintre cunoscătorii cei mai iniţiaţi ai istoriei benedictinilor.

Într-o zi, *pater* Jakobus îi adresă cuvântul; glasul lui nu avea nici urmă din tonul sfătos, apăsat binevoitor, voit bine dispus și cam tutelar, care părea să aparţină stilului casei. Istoricul îl pofti pe Josef să-i facă o vizită în chilia lui, după vecernie.

— Nu veţi afla în mine, spuse el cu o voce înceată și aproape sfioasă, dar cu un accent uimitor de precis, un cunoscător al istoriei Castaliei și mai puţin încă un jucător cu mărgele de sticlă, dar pentru că acum, după cât se pare, cele două ordine ale noastre, atât de diferite, leagă o prietenie mereu mai strânsă, n-aș vrea să fac excepţie și aș dori să trag și personal unele foloase, când și când, de pe urma prezenţei dumneavoastră aici.

Vorbea cu o deplină seriozitate, dar vocea lui înceată și faţa lui bătrânească, isteaţă, dădeau cuvintelor sale extrem de curtenitoare acea duplicitate curioasă și jucăușă între seriozitate și ironie, între devoţiune şi oarecare batjocură, între patos şi uşurătate, pe care o poţi afla în jocul plin de politeţe şi răbdare al nesfârșitelor plecăciuni cu care se salută doi sfinţi sau doi principi ai bisericii. Pentru Knecht, această mixtură de superioritate și batjocură, de înţelepciune și ceremonial îndărătnic, atât de bine cunoscută de la chinezi, fu ca o băutură înviorătoare; își dădu seama că nu mai auzise de multă vreme acest ton, pe care-l stăpânea perfect și maestrul jocului cu mărgele de sticlă, Thomas; primi invitaţia cu bucurie și recunoștinţă. Seara, în timp ce căuta locuinţa lui *pater* Jakobus, situată departe, la capătul unei tăcute aripi laterale, şi se întreba la ce uşă să bată, auzi spre surprinderea lui muzică interpretată la pian. Se opri să asculte; era o sonată de Purceii, interpretată fără pretenţii şi fără virtuozitate, dar curăţel și cu precisa respectare î ritmului; muzica pură, simţită ş i prietenoasă, intim-voioasă, cu dulcile ei acorduri triple răsună parcă în întâmpinarea lui și-i amintea vremea petrecută la Waldzell, când exersase asemenea bucăţi la diferite instrumente, cu prietenul său Ferromonte. Așteptă, ascultând cu desfătare, încheierea sonatei; aceasta răsună în coridorul tăcut, învăluit în umbrele amurgului, atât de însingurată și străină de lume, atât de cutezătoare și inocentă, atât de copilărească și meditativă în același timp, cum răsună orice muzică bună în mijlocul neizbăvitei mulţimi a lumii. Bătu la ușa, *pater* Jakobus strigă: „Intră!” și-l primi cu modesta lui demnitate; pe micul

pian continuau să ardă două luminări. Da, spuse *pater* Jakobus, răspunzând la o întrebare a lui Knecht, în fiecare seară cântă câte o jumătate de ceas sau un ceas întreg, își încheie munca zilnică la lăsarea întunericului, iar în orele dinainte de culcare renunţă la lectură și scris. Statură de vorbă despre muzică, despre Purceii, despre Händel, despre străvechea cultivare a muzicii la benedictini, un ordin cu adevărat iubitor de artă, a cărui istorie Knecht se arătă curios s-o afle. Convorbirea se însufleţi şi atinse sute de probleme, cunoştinţele istorice ale bătrânului păreau într-adevăr admirabile, dar acesta nu ascunse faptul că istoria Castaliei, a gândirii castaliene și a Ordinului de acolo îl preocupase și îl interesase puţin, nu făcu o taină nici din poziţia lui critică faţă de această Castalie, al cărei „Ordin" era după el o imitaţie a congregaţiilor catolice, în fond chiar o imitaţie blasfematorie, întrucât ordinul castalian nu avea drept fundament nicio religie, niciun Dumnezeu şi nicio biserică.

Ascultând această critică, Josef Knecht rămase un auditor respectuos, totuși atrase atenţia că în afară de concepţiile benedictine și romano-catolice asupra religiei, a lui Dumnezeu și a bisericii mai existau şi existaseră şi altele posibile, cărora nu li se puteau nega nici puritatea voinţei şi a strădaniilor, nici profunda influenţă asupra vieţii spirituale.

— Just, spuse Jakobus, vă gândiţi între altele la protestanţi. Aceștia nu numai că au reușit să-și menţină religia și biserica, dar au și arătat uneori mult eroism și au avut oameni exemplari. Au fost câţiva ani din viaţa mea, când diversele tentative de împăcare dintre diferitele crezuri şi biserici creştine vrăjmaşe au făcut parte dintre obiectele mele predilecte de studiu, în special tentativele de conciliere din epoca de pe la 1700, când oameni ca filosoful şi matematicianul Leibniz şi, după el, admirabilul conte Zinzendorf s-au străduit să-i unească din nou pe fraţii înduşmăniţi. Îndeosebi secolul al optsprezecelea, oricât de superficial și diletantistic ar putea să apară spiritul său, este deosebit de interesant sub aspectul istoriei religioase, având o îndoită semnificaţie, şi tocmai protestanţii din acel secol m-au preocupat mai adesea. Am descoperit o dată printre ei un filolog, profesor și educator de mari dimensiuni, altminteri pietist şvab, un bărbat a cărui influenţă morală poate fi urmărită clar de-a lungul a două secole ulterioare

întregi — dar cu asta ajungem în alt domeniu, așadar să revenim la problema legitimității și misiunii istorice a ordinelor propriu-zise...

— Ah, nu, strigă Knecht, vă rog să mai rămâneți la acest profesor, despre care tocmai voiați să vorbiți; cred că aproape l-am ghicit.

— Atunci, ghiciți-l.

— Mai întâi mi-a venit în minte Francke{59} din Halle, dar trebuie să fie un șvab, așa că nu mă pot gândi la altul decât la Johann Albrecht Bengel.

Învățatul izbucni în râs și fața îi străluci de bucurie.

— Mă surprindeți, dragul meu, strigă el, cu vioiciune, chiar Bengel este cel la care mă gândeam. De unde ați aflat despre el? Sau e ceva de la sine înțeles în ciudata voastră provincie să cunoașteți lucruri și nume atât de îndepărtate și uitate? Fiți sigur: dacă i-ați întreba pe toți părinții, profesorii și școlarii din mânăstirea noastră, și chiar de i-ați putea întreba și pe cei din ultimele generații, nici măcar unul singur n-ar cunoaște acest nume.

— Și în Castalia l-ar cunoaște puțini: poate că nimeni în afară de mine și doi dintre prietenii mei. M-am ocupat odată cu studierea secolului al optsprezecelea și cu pietismul, dintr-un motiv personal, iar cu acest prilej mi s-au impus câțiva teologi șvabi și mi-au câștigat admirația și respectul, iar printre ei îndeosebi acest Bengel mi s-a părut pe atunci un profesor și conducător ideal pentru tineret. Am fost atât de captivat de acest om, încât am pus chiar să mi se facă o copie fotografică după imaginea lui dintr-o carte veche și am ținut-o o vreme agățată deasupra mesei mele de lucru.

Pater Jakobus continua să râdă.

— Ne întâlnim sub un semn neobișnuit, spuse el. Este remarcabil însuși faptul că dumneavoastră și cu mine am fost împinși de studiile noastre către acest bărbat uitat. Poate că mult mai de mirare este că acest protestant șvab a putut impresiona în egală măsură pe *un pater* benedictin și un castalian jucător cu mărgele de sticlă. Altminteri, eu îmi imaginez jocul vostru cu mărgele de sticlă ca pe o artă care necesită multă fantezie și mă minunez că un om atât de rigid și sobru ca Bengel v-a putut atrage în așa măsură.

Acum fu rândul lui Knecht să râdă satisfăcut.

— Ei bine, zise el, dacă vă amintiţi de studiul întreprins mulţi ani în şir de către Bengel asupra *Revelaţiilor* sfântului Ioan şi asupra sistemului său de interpretare a profeţiilor din această carte, atunci va trebui să conveniţi că prietenul nostru nu era cu totul străin nici de polul opus al sobrietăţii.

Apocalipsul Sfântului Ioan. Bengel, comentând *Apocalipsul,* a stabilit ca dată a venirii lui Antichrist anul 1836. Calculele sale au făcut mare impresie, iar în 1740 s-a constituit şi un ordin cu numele de „Apocalipsul sfântului Ioan lămurit".

— Aşa este, acceptă cu voioşie *pater* Jakobus. Şi cum vă explicaţi asemenea contradicţii?

— Dacă mi-aţi îngădui o glumă, aş zice aşa: ceea ce i-a lipsit lui Bengel şi ceea ce a căutat şi râvnit el fără să-şi dea seama, dar cu patimă, a fost jocul cu mărgele de sticlă, îl socotesc printre predecesorii şi strămoşii secreţi ai jocului nostru.

Devenind prudent şi din nou serios, Jakobus spuse:

— Mi se pare că vi-l anexaţi cam cutezător tocmai pe Bengel la galeria strămoşilor dumneavoastră. Şi cum justificaţi asta?

— A fost o glumă, dar o glumă care poate fi apărată, încă din anii săi tineri, mai înainte de a-l preocupa marea lucrare asupra *Bibliei,* Bengel a împărtăşit odată prietenilor săi un plan, prin mijlocirea căruia nădăjduia să ordoneze şi să sintetizeze sinoptic şi simetric, în jurul unui centru, într-o operă enciclopedică, toate cunoştinţele din vremea sa. Asta nu-i nimic altceva decât ceea ce face şi jocul cu mărgele de sticlă.

— Aceasta-i gândirea enciclopedică, strigă *pater* Jakobus, cu care s-a jucat tot secolul al optsprezecelea.

— Într-adevăr, admise Knecht, numai că Bengel nu se gândea doar la o alăturare a domeniilor ştiinţei şi cercetării, ci la o întrepătrundere, la o orânduire organică a lor, era pe calea căutării numitorului comun. Iar aceasta este una dintre ideile elementare ale jocului cu mărgele de sticlă. As afirma încă şi mai mult, anume: dacă Bengel ar fi fost în posesia unui sistem similar jocului nostru, poate că ar fi fost scutit de lunga lui cale greşită, cu toate acele calcule de convertire a numerelor profetice, cu prevestirea lui Antichrist şi a imperiului de o mie de ani. Pentru diverse talente, pe care le reunea în persoana lui, Bengel n-a

găsit pe de-a-ntregul dorita direcție spre un țel comun, și astfel talentul său matematic, în colaborare cu perspicacitatea filologică, a dat acea bizară „ordine a timpurilor”, un amestec de acribie și fantastic, care l-a preocupat timp de câțiva ani.

— E bine, fu de părere Jakobus, că nu sunteți istoric, aveți o certă înclinație spre fantazare. Dar înțeleg ce vreți să spuneți; pedant nu sunt decât în specialitatea mea.

A fost o discuție fertilă, un prilej de cunoaștere reciprocă, un fel de împrietenire. Pentru învățat era mai mult decât o întâmplare, sau cel puțin o întâmplare cu totul deosebită faptul că amândoi, el, cel supus rigorilor benedictine, și tânărul, subordonat celor castaliene, făcuseră această descoperire și dăduseră de bietul preceptor mânăstiresc wurttem-berghez, acest bărbat cu o inimă pe cât de gingașă, pe atât de tare ca stânca, acest om, pe cât de visător, pe atât de sobru; probabil că era ceva care-i lega pe amândoi, exercitând asupra amândurora aceeași ascunsă putere magnetică. Din acea seară, care începuse cu sonata lui Purceii, acel ceva, acel fir de legătură fu simțit de amândoi. Jakobus era bucuros să schimbe păreri cu un spirit tânăr atât de învățat și încă maleabil, această plăcere nu i se oferea prea des, iar pentru Knecht relațiile începute cu istoricul și cele ce putea învăța de la el deveniră o nouă treaptă pe drumul trezirii, spre care a năzuit toată viața. Pentru a nu face risipă de vorbe: Josef Knecht a învățat de la *pater* Jakobus istorie, a învățat legitatea și contradicțiile studiului istoric și ale istoriografiei, iar în anii următori a învățat încă mai mult, anume: a privi prezentul și propria lui viață ca pe o realitate istorică. Discuțiile lor se transformau adesea în adevărate dispute, atacuri și justificări; la început, cel ce se arăta mai agresiv fu, firește, *pater* Jakobus. Cu cât cunoștea mai bine spiritul tânărului său prieten, cu atât îl durea mai mult să-l știe pe acest foarte promițător tânăr lipsit de educație religioasă și crescut într-o fals orientată spiritualitate intelectual-estetică. Tot ceea ce găsea reprobabil în modul de gândire al lui Knecht — îndepărtarea de realitate, înclinația spre jocul abstracțiunilor — trecea în contul acestui spirit castalian „modern”. Atunci când Knecht îl surprindea prin concepții și mărturisiri juste, îndeaproape înrudite cu propriul său mod de a gândi, trăia un sentiment de triumf, provenit din aprecierea că natura cea bună a

tânărului său prieten opusese o rezistență atât de viguroasă educației castaliene. Josef asculta în toată liniștea criticile la adresa Castaliei, iar atunci când i se părea că bătrânul domn, în pasiunea sa, împinge prea departe lucrurile, îi respingea atacurile cu răceală. De altfel, printre opiniile negative ale lui *pater* Jakobus asupra Castaliei erau și unele pe care Josef se vedea nevoit să le considere îndreptățite, iar într-un anume punct și-a schimbat cu totul părerea, în timpul petrecut la Mariafels.

Era vorba de raportul dintre spiritul castalian și istoria universală, de ceea ce *pater* Jakobus numea „totala lipsă de simț istoric".

— Matematicienii și jucătorii voștri cu mărgele de sticlă, spunea el, v-au distilat o istorie universală care constă exclusiv dintr-o istorie a spiritului și a artei, istoria voastră e lipsită de sânge și nu are nicio contingență cu realitatea; voi cunoașteți în amănunt decăderea sintaxei latine în al doilea sau al treilea secol și n-aveți habar de Alexandru cel Mare, Cezar sau Isus Christos. Voi tratați istoria universală la fel cum matematicianul tratează matematica, în care există numai legi și formule, dar nu realități, bine și rău, în care nu există timp, niciun ieri și niciun mâine, ci doar prezent veșnic, neted, matematic,

— Dar cum să te îndeletnicești cu istoria, fără a pune ordine în ea? întrebă Knecht.

— Evident că trebuie să pui ordine în istorie, tună Jakobus. Orice știință este, între altele, o ordine, o simplificare, o activitate care face asimilabil pentru spirit ceea ce acesta n-ar putea mistui altminteri. Suntem de părere că am recunoscut în istorie câteva legi și încercăm să ne referim la ele, pentru a distinge adevărul istoric. Aceasta e cam la fel cum i se întâmplă anatomistului care, făcând disecția unui corp, nu se pomenește în fața unor descoperiri cu totul și cu totul surprinzătoare, ci în toată alcătuirea de organe, mușchi, ligamente și oase găsite sub epidermă, află confirmarea unei scheme știute dinainte. Când însă anatomistul nu vede decât o schemă și din cauza ei neglijează realitatea unică, individuală a obiectului său, atunci el e un castalian, un jucător cu mărgele de sticlă, face matematici cu un obiect nepotrivit pentru așa ceva. Cine ia în considerare istoria, acela trebuie să aducă cu sine, după opinia mea, cea mai mișcătoare și

proaspătă încredere în puterea ordonatoare a spiritului nostru și a metodelor noastre, dar, în afara și în ciuda acestui lucru, trebuie să trateze cu respect adevărul inefabil, realitatea, unicitatea evenimentului. A te îndeletnici cu istoria, dragul meu, nu este o glumă și un joc iresponsabil. A te îndeletnici cu istoria presupune convingerea că năzuiești spre ceva imposibil și totuși necesar și de maximă importanță.

A te îndeletnici cu istoria însemnează: a te lăsa în seama haosului și a-ți păstra totuși credința în ordine și sens. Este o misiune foarte serioasă, tinere, și probabil una tragică.

Dintre cuvintele lui *pater* Jakobus, pe care Knecht le-a făcut cunoscute atunci prietenilor săi prin scrisori, mai trebuie relevat unul, de asemenea caracteristic.

— Oamenii mari sunt pentru tinerime stafidele din cozonacul istoriei universale, ei și formează desigur substanța propriu-zisă a acesteia, dar nu este nicidecum atât de simplu și de ușor, cum se crede, să distingi pe cei cu adevărat mari de cei doar aparent mari. La cei aparent mari, ceea ce le dă aparența de mărime este momentul istoric, cu tot ceea ce acesta a crezut că intuiește și a găsit atractiv la ei; nu lipsesc istoricii și biografii, ca să nu mai vorbim de jurnaliști, pentru care aceste intuiții și înțelegeri limitate dintr-un moment istoric, vreau să spun: succesul momentan, egalează cu semnele distinctive ale marii personalități. Caporalul care ajunge de azi pe mâine dictator, curtezana care reușește să decidă pentru o vreme buna sau reaua dispoziție a unui stăpânitor al lumii sunt figuri predilecte ale unor asemenea istorici. Și, dimpotrivă, tinerii cu porniri idealiste îndrăgesc cel mai mult figurile tragice, pe cei lipsiți de succes, pe martirii care au venit pe lume o clipă prea devreme sau prea târziu. Pentru mine, care sunt, firește, înainte de toate un istoric al ordinului nostru benedictin, ceea ce are istoria universală cel mai atractiv, mai uimitor și mai vrednic de studiu nu sunt persoanele și nici loviturile de teatru, succesele sau prăbușirile, ci fenomenele pe care le găsesc vrednice de dragoste și care-mi trezesc o curiozitate insațiabilă, cum ar fi congregația noastră, una dintre acele organizații foarte longevive, în care se face încercarea de a se aduna, educa și forma oamenii, cu grijă pentru spiritul și sufletul lor, de a-i transforma prin educație, nu

prin eugenie, prin spirit, nu prin sânge, într-un fel de aristocrație capabilă în egală măsură să slujească și să domnească. Pe mine, în istoria grecilor m-a captivat nu constelația eroilor și nici strigătele pătrunzătoare din agora, ci încercări ca acelea ale pitagoreicilor sau ale academiei platoniciene; la chinezi niciun alt fenomen nu m-a interesat mai mult decât longevitatea sistemului confucianist, iar în istoria noastră occidentală ceea ce mi s-au părut valori istorice de prim rang au fost înainte de toate biserica creștină și ordinele ce fac parte din ea și o slujesc.

Faptul că un aventurier a avut o dată noroc și a cucerit sau a fondat un imperiu care a durat după aceea douăzeci, sau cincizeci, sau chiar o sută de ani, sau că un rege ori împărat idealist și bine intenționat a practicat un mod onest de politică sau a încercat să realizeze un ideal cultural, că, impulsionat puternic, un popor sau altă colectivitate au fost capabile să săvârșească sau să suporte ceva nemaiauzit, toate acestea nu mă mai interesează de mult în măsura în care mă interesează, iară și iară, încercările de a se constitui înjghebări cum e ordinul nostru și faptul că unele dintre aceste încercări au putut dăinui o mie sau două mii de ani. Despre însăși sfânta biserică nu vreau să vorbesc; pentru noi, credincioșii, ea se află mai presus de orice discuție. Dar faptul că asemenea congregații cum este aceea a benedictinilor, a dominicanilor, mai târziu a iezuiților și așa mai departe au atins vârsta de câteva sute de ani și, în ciuda acestor sute de ani, în ciuda progreselor, a degradărilor, a acomodărilor și a silniciilor, și-au păstrat chipul și vocea proprie, gesturile, sufletul individual, faptul acesta este pentru mine fenomenul cel mai remarcabil și cel mai respectabil din istorie.

Knecht îl admira pe *pater* Jakobus și în judecățile sale nedrepte rostite la mânie. Pe atunci încă nu știa deloc cine e în realitate acest *pater;* vedea în el doar un savant profund și genial și nu avea habar că, în afară de aceasta, era și un bărbat care se afla el însuși, în mod conștient, împlântat în miezul istoriei universale, conducătorul politic al congregației lui, un cunoscător al istoriei politice și al politicii contemporane, solicitat din multe părți pentru informații, sfaturi, intervenții mediatoare. Timp de vreo doi ani, până la primul său concediu, Knecht l-a tratat pe *pater* Jakobus, în relațiile lor, numai ca

pe un învăţat şi n-a cunoscut din viaţa, activitatea, faima şi influenţa acestuia decât o singură faţetă, aceea ce i se arătase, învăţatul domn ştia să şi păstreze tăcerea, chiar faţă de prieteni, iar fraţii din mânăstire se pricepeau la aşa ceva mai bine decât i-ar fi crezut în stare Josef.

După vreo doi ani, Knecht se încadrase în viaţa mânăstirii în modul cel mai desăvârşit posibil pentru un oaspete şi un om de aiurea, îi fusese de ajutor organistului în strădania acestuia de a duce mai departe pe o linie subţire şi modestă, cu micul său cor de mottete, o mare şi străveche tradiţie.

Făcuse unele descoperiri în arhiva muzicală a mânăstirii şi expediase la Waldzell şi mai ales la Monteport copiile câtorva opere vechi. Formase o mică clasă de începători în jocul cu mărgele de sticlă, printre care elevul cel mai sârguincios era tânărul Anton, îl învăţase pe abatele Gervasius, e adevărat, nu limba chineză, dar, oricum, manipularea tulpiniţelor de traista-ciobanului şi o mai bună metodă de meditaţie asupra zicerilor din *Cartea oracolelor;* abatele se obişnuise foarte tare cu el şi renunţase de mult la tentativele de la început de a-l face pe oaspetele său să bea, la ocazii, vin. Rapoartele asupra activităţii lui Josef Knecht la Mariafels, prin care răspundea semestrial la chestionarul oficial al maestrului jocului cu mărgele de sticlă erau întotdeauna elogioase, în Castalia însă, cu mai multă atenţie decât aceste rapoarte, erau examinate listele de lecţii şi de atestate privind cursul de joc ţinut de Knecht; nivelul cursului era considerat modest, dar factorii din conducere erau satisfăcuţi de modul în care profesorul se adaptase acestui nivel şi, mai ales, moravurilor şi spiritului mânăstirii. Dar autoritatea castaliană era mulţumită în gradul cel mai înalt şi cu adevărat surprinsă, fireşte, fără a-l lăsa pe Knecht să observe aceasta, de relaţiile strânse, bazate pe încredere reciprocă, în cele din urmă aproape prieteneşti stabilite de trimisul lor cu vestitul *pater* Jakobus.

Aceste relaţii dăduseră fel de fel de roade, despre care fie-ne îngăduit să spunem o vorbă, anticipând oarecum desfăşurarea povestirii, sau cel puţin să vorbim despre acel rod care i-a fost cel mai drag lui Knecht. S-a copt încet, încet, a crescut anevoie şi cu bănuială parcă, aşa cum cresc plantele de munte semănate în solul fertil al văilor joase: seminţele acestora, predate unui pământ gras şi unei

clime blânde, poartă în sine, ca o moştenire, reţinerea şi neîncrederea cu care au crescut părinţii lor, ritmul încet de creştere face parte dintre însuşirile lor ereditare. Aidoma acestor plante, isteţul bătrân, deprins să controleze cu suspiciune orice posibilitate de a fi influenţat din afară, a îngăduit numai cu ezitări şi cedând pas cu pas să prindă rădăcini în el spiritul castalian adus de tânărul său prieten, colegul de la polul opus.

Cu toate acestea, spiritul castalian a încolţit treptat în sufletul său, şi din toate cele bune trăite de Knecht în anii petrecuţi la mânăstire lucrul cel mai plăcut şi mai de preţ a fost încrederea receptivă a experimentatului bătrân, care, după începuturi aparent lipsite de speranţă, s-a dezvoltat cu şovăieli, a germinat încet, transformându-se încă mai încet într-o mărturisită înţelegere nu numai a ceea ce era remarcabil în persoana tânărului, ci şi a ceea ce constituia pecetea specific castaliana a acestuia. Tânărul, în aparenţă aproape numai discipol, auditor şi învăţăcel, l-a condus pas cu pas pe *pater* Jakobus, care pronunţase la început cuvintele „castalian” sau „jucător cu mărgele de sticlă” numai cu o intonaţie ironică, sau le folosise direct ca vorbe de ocară, spre recunoaşterea, mai întâi îngăduitoare şi abia în cele din urmă convinsă şi respectuoasă, şi a acestei modalităţi spirituale, şi a ordinului castalian, ca o încercare de formare a unei aristocraţii spirituale. *Pater* Jakobus a încetat a mai lua în râs tinereţea ordinului, care, cu a sa existenţă de numai două secole şi ceva, se afla, fireşte, cu mult mai prejos de ordinul benedictin, vechi de un mileniu şi jumătate{60}, a încetat de a vedea în jocul cu mărgele de sticlă doar un dandysm estetic, în sfârşit, a încetat de a mai respinge ca imposibile în viitor prietenia şi alianţa celor două ordine de o vârstă atât de inegală. Knecht nici n-a bănuit o vreme că autoritatea vedea în această parţială câştigare a lui *pater* Jakobus, care pentru el era doar un succes personal şi particular, realizarea culminantă a misiunii sale la Mariafels.

Când şi când, el reflecta, fără a ajunge la vreo concluzie, asupra situaţiei sale de fapt în mânăstire, întrebându-se dacă face într-adevăr ceva şi e de folos aici, dacă nu cumva trimiterea lui în acest loc, care la început i se păruse o promovare şi o distincţie şi pentru care fusese invidiat de concurenţi, nu se transforma cu timpul mai curând într-o

sinecură obscură sau într-o împingere a lui pe o linie moartă. De învăţat se putea învăţa oriunde, de ce nu şi aici? Dar în sensul castalian, mânăstirea de la Mariafels, cu excepţia lui *pater* Jakobus, nu era deloc o grădină şi un model de zel la învăţătură şi, în ceea ce-l privea, nu-şi putea da seama de nu cumva, izolat între diletanţi în majoritate fără pretenţii, nu a şi început să prindă rugină şi să facă regrese ca jucător cu mărgele de sticlă, în vreme ce se simţea copleşit de incertitudini, de un real ajutor i-au fost absenţa oricărei dorinţe de parvenire şi acel *amor fati,* încă de pe atunci relativ larg cuprinzător. Una peste alta, viaţa de oaspete şi specialist mărunt, dusă în această tihnită lume mânăstirească, îi plăcea mai mult decât ultima perioadă de la Waldzell, când se aflase în cercul unor ambiţioşi, iar dacă soarta avea să-l uite pentru totdeauna în acest mic post colonial, va încerca să schimbe câte ceva din viaţa lui, de pildă să încerce a manevra pe vreunul dintre prietenii săi de aici sau, cel puţin anual, să obţină câte un concediu mai îndelungat pe care să-l petreacă în Castalia, dar rămânând în rest mulţumit cu ceea ce avea.

Cititorul acestei schiţe biografice aşteaptă probabil informaţii despre o altă latură a vieţii duse de Knecht la mânăstire, anume despre latura religioasă. Nu cutezăm să dăm în privinţa aceasta decât unele indicaţii prudente. Că Josef Knecht a avut la Mariafels un contact mai intim cu religia, cu creştinismul practicant de fiecare zi este un fapt nu numai plauzibil, el reiese limpede şi din unele declaraţii şi atitudini ulterioare ale sale; totuşi ne vedem siliţi să lăsăm fără răspuns întrebarea dacă şi în ce măsură a devenit el acolo creştin, domeniul acesta rămânând inabordabil pentru cercetarea noastră.

Dincolo de respectul faţă de cele religioase cultivat în Castalia, Knecht nutrea un fel de veneraţie, pe care am putea-o numi de-a dreptul pioasă, fusese bine instruit în scoli, în special la studiul muzicii bisericeşti, asupra învăţăturii creştine şi a formelor ei clasice, înainte de toate îi erau cunoscute taina missei şi ritualul liturghiei solemne. La benedictini, aflase nu fără mirare şi respect că religia pe care o cunoscuse până atunci teoretic şi istoric era încă vie, lua parte la multe slujbe religioase şi, îndeosebi după ce aprofundase câteva lucrări ale lui *pater* Jakobus şi resimţise influenţa discuţiilor purtate cu dânsul, fenomenul acestui creştinism i se dezvălui vădit şi pe deplin,

un creștinism devenit de atâtea ori, de-a lungul secolelor, nemodern și depășit, învechit și închistat și totuși mereu și mereu reîntors la sursele sale, reînnoit, lăsând în urmă ceea ce fusese modern și victorios ieri. Nu se pusese serios în gardă împotriva gândului, iscat când și când în cursul discuțiilor cu *pater* Jakobus, că poate și cultura castaliană nu e decât o formă anexă și târzie, profană și caducă a culturii creștin-occidentale, care va fi cândva din nou resorbită și asimilată de aceasta. Dacă va fi așa, îi spuse el părintelui o dată, atunci locul și serviciul său rămân totuși în cadrul ordinului castalian, și nu în al celui benedictin, în Castalia trebuie să-și aducă contribuția și să-și afle verificarea, indiferent dacă orânduirea al cărei membru era avea pretenția să dăinuiască veșnic sau numai o vreme îndelungată; o convertire i s-ar fi părut o formă de evadare nu prea demnă. Ca și el, acel respectat Johann Albrecht Bengel a fost la vremea sa în serviciul unei biserici mici și trecătoare, fără a-și trăda obligația de a sluji cele veșnice. Pietatea, adică împlinirea cu devotament și credință, până la sacrificiul vieții, a unei obligații de slujitor, este posibilă pentru orice crez și pe orice treaptă, iar pentru justețea și valoarea fiecărei pietăți personale, această voință de a sluji și acest devotament reprezintă singura probă valabilă.

Knecht se afla la părinții benedictini de vreo doi ani, când în mânăstire apăru un oaspete, care fu vizibil ținut departe de el cu mare grijă, evitându-se până și o prezentare fugitivă.

Devenind din cauza aceasta curios, el îl observă cu atenție pe străin, care de altfel nu rămase la Mariafels decât câteva zile, și făcu fel de fel de ipoteze. Veșmântul monahal pe care-l purta străinul i se păru o travestire. Cu abatele, și mai ales cu *pater* Jakobus, necunoscutul ținu lungi ședințe cu ușile închise, primea adesea mesaje urgente și expedia altele. Knecht, care știa puține lucruri, și numai din zvonuri, despre Relațiile și tradițiile politice ale mânăstirii, ajunse la presupunerea că oaspetele trebuie să fie un înalt om de stat aflat în misiune secretă sau un principe călătorind incognito; în timp ce reflecta asupra observațiilor sale, își aminti că și în lunile trecute mai fuseseră în mânăstire niște oaspeți care acum, când îi aprecia retrospectiv, i se păreau tot atât de misterioși și de plini de importanță. Cu acest prilej îi veni deodată în minte șeful *„poliției”,* prietenosul

domn Dubois cu rugămintea acestuia de a deschide când și când ochii asupra unor asemenea întâmplări din mânăstire şi, chiar dacă inima nu-i dă ghes și nici nu se simţea apt pentru astfel de rapoarte, conştiinţa îl mustra că de atâta vreme nu-i scrisese binevoitorului bărbat, cu siguranţă dezamăgindu-l. Îi adresă deci domnului Dubois o lungă scrisoare, încercă să-și justifice tăcerea şi povesti, pentru a da totuși scrisorii oarecare substanţă, câte ceva despre relaţiile sale ca *pater* Jakobus. Nu bănuia cu câtă grijă și de cine va fi citită această scrisoare a sa.

MISIUNEA

Cea dintâi şedere a lui Knecht la mânăstire a durat doi ani; pe vremea despre care e vorba aici avea treizeci şi şapte de ani. La sfârşitul găzduirii sale la mânăstirea Mariafels, cam la două luni după lunga scrisoare adresată lui Dubois, abatele îl chemă într-o dimineaţă în vorbitor. Knecht îşi spuse că afabilul domn are chef să se întreţină niţel despre cele chinezeşti şi făcu anticamera fără nicio grijă. Gervasius îl întâmpină cu o scrisoare în mână.

— Multpreţuitule, mi se face onoarea unui comision pentru dumneavoastră, strigă el bine dispus, în felul său uşor protector, şi trecu numaidecât la tonul glumeţ-ironic, care era de fapt o creaţie a lui *pater* Jakobus şi o expresie a relaţiilor amicale, încă insuficient clarificate, dintre ordinul monahal şi cel castalian.

De altfel, toată cinstea pentru al vostru *magister ludi!* Omul ăsta se pricepe să scrie scrisori! Mie mi-a scris în latineşte, Dumnezeu ştie de ce; la voi, castalienii, nu se ştie niciodată, când întreprindeţi ceva, dacă aveţi intenţii amabile sau batjocoritoare, dacă faceţi un gest de cinstire sau daţi o povăţuire. Aşadar, acest venerabil *dominus*{61} mi-a scris în latineşte, şi anume într-o latinească pe care nimeni n-ar descurca-o astăzi în ordinul nostru, exceptându-l cel mult *pe pater* Jakobus. E o latină ca provenită direct de la şcoala lui Cicero şi totuşi parfumată cu o picătură bine cântărită de lătinie bisericească, despre care iarăşi nu se ştie, evident, dacă vrea să fie o momeală naivă, pentru noi, popii, sau rezultă dintr-o intenţie ironică, ori, pur şi simplu, dintr-un impuls ne-înfrânat spre joc, rafinament stilistic şi decorativ. Aşadar, preacinstitul îmi scrie: cei din Castalia doresc să vă revadă şi să vă îmbrăţişeze, totodată să constate în ce măsură v-a influenţat lunga şedere între noi, semibarbarii, în stare să vă corupem moraliceşte şi stilisticeşte. Pe scurt, atât cât am reuşit să pricep şi să lămuresc bine

lunga operă literară, vi se acordă un concediu, iar eu sunt solicitat să-mi trimit oaspetele acasă la Waldzell, pentru un răstimp nestabilit, totuși nu pentru totdeauna, căci în intenția autorităților de-acolo este să vă întoarceți curând, dacă așa ceva ar intra în dorințele noastre. Ei bine, iertați-mă, n-aș fi în stare nici pe departe să interpretez cum se cuvine toate finețurile epistolei, cred că magistrul Thomas nici nu s-a așteptat la așa ceva de la mine. Scrisorica asta de-aici trebuie să vi-o predau, și-acum duceți-vă și reflectați dacă și când vreți s-o porniți la drum. Vă vom simți lipsa, dragul meu, iar dacă va fi să rămâneți prea mult plecat, nu vom uita să vă cerem înapoi de la autoritatea dumneavoastră.

În scrisoarea ce-i fusese înmânată, Knecht era informat de autoritate că i se acorda un concediu ca să se odihnească și să discute cu superiorii, așa că era așteptat curând la Waldzell. Să nu-și facă nicio problemă din întreruperea cursului curent pentru începătorii în jocul cu mărgele de sticlă, dacă abatele nu va formula în mod expres dorința de a-l duce până la capăt înainte de plecare.

Fostul maestru al muzicii îi trimite salutări. La lectura acestor rânduri, Knecht șovăi și deveni gânditor: cum a putut fi însărcinat autorul scrisorii, *magister ludi,* cu transmiterea acestor salutări, care de altfel nici nu prea se potriveau într-o corespondență oficială? Probabil că avusese loc o conferință generală a autorității, la care participase și fostul maestru al muzicii. Ei da, ședințele și hotărârile autorității educative nu-l priveau, dar acest salut îl mișca într-un mod curios, i se părea că suna ciudat de colegial. Pe de o parte, indiferent ce problemă fusese înscrisă în ordinea de zi a acelei conferințe, salutul dovedea că superiorii discutaseră cu acest prilej și despre Josef Knecht. Îl așteptau lucruri noi? Era rechemat de aici? Și era asta o promovare sau o retrogradare? Scrisoarea nu vorbea însă decât despre un concediu. Da, concediul acesta îi făcea o mare bucurie, ar fi dorit din toată inima să plece chiar mâine. Trebuia însă cel puțin să-și ia rămas bun de la elevii săi și să le lase unele îndrumări. Anton va fi foarte tulburat de vestea plecării. Și câtorva dintre *patres* va trebui să le facă o vizită personală de rămas bun. Se gândi apoi la Jakobus și, aproape spre surprinderea sa, simți o ușoară durere în suflet, o emoție care-i arăta că acest Mariafels îi câștigase inima mai mult decât își dăduse

seama până acum. Îi lipseau aici multe lucruri cu care se obișnuise și care îi erau dragi; în cursul celor doi ani, Castalia, fiind departe de ea și ducându-i dorul, devenise și mai frumoasă în imaginația lui; în clipa aceasta însă înțelegea limpede: ceea ce reprezenta pentru el *pater* Jakobus era ceva de neînlocuit, iar în Castalia îi va simți absența. Gândul acesta îl făcu să vadă mai clar decât până acum ce trăise și învățase aici, arătându-i totodată că bucuria și speranța provocate de călătoria la Waldzell, cu revederile, jocul cu mărgele de sticlă, vacanțele și satisfacțiile de acolo ar fi fost mai mici fără certitudinea că se va întoarce la Mariafels.

Luând o hotărâre bruscă, îl căută *pe pater,* îi povesti despre chemarea lui în concediu și cât de surprins fusese el însuși de a descoperi de pe acum, dincolo de bucuria reîntoarcerii acasă și a revenirii cu ai lui, bucuria revenirii la mânăstire, iar pentru că această bucurie se datora în primul rând preacinstitului pater, și-a luat inima în dinți și îndrăznește să-i facă o mare rugăminte, anume ca, îndată ce se va întoarce aici, să-l primească pe lângă dânsul ca discipol, acordându-i fie și numai o oră sau două pe săptămână.

Jakobus râse, dând înapoi, și-și formulă din nou preafrumoasele complimente ironice la adresa culturii castaliene, o cultură multilaterală de neîntrecut, în fața căreia el, ca simplu frate monah ce era, nu poate decât să caște ochii mut de admirație și să clatine capul de uimire; Josef își dădu seama numai decât că refuzul nu era serios, iar când îi întinse mâna de rămas bun, *pater* îi spuse prietenește că nu trebuie să-și facă nicio grijă în privința rugăminții lui, i-o va satisface pe cât îi va sta în putință; apoi se despărțiră în modul cel mai cordial.

Knecht plecă spre casă, în vacanță, cu bucurie, sigur în inima lui că timpul petrecut la mânăstire nu fusese fără folos. La plecare se simți de parcă ar fi fost un băiat, își dădu seama firește numaidecât că nu mai e băiat și nici măcar un tânăr; înțelese asta după sentimentul de jenă și de rezistență interioară care i se iscă în suflet îndată ce voia să răspundă cu un gest, un strigăt, o mică copilărie la bucuria școlărească de a se vedea liber și de a pleca în vacanță. Nu, ceea ce odinioară fusese de la sine înțeles și izbăvitor, un strigăt de triumf către păsările din copaci, un marș cântat cu voce tare, câteva mișcări plutitoare și ritmice de dans — toate acestea nu mai mergeau acum, ar fi fost

țepene și artificiale, ar fi fost prostești și puerile. Knecht simțea că e bărbat, un bărbat tânăr în simțiri și în puteri, dar care nu mai putea să se lase în seama dispoziției sufletești de moment, care nu mai era liber, ci treaz, dependent și obligat — de cine? De funcție? De sarcina de a-și reprezenta țara și Ordinul printre călugări? Nu, era Ordinul însuși, era ierarhia în care, cu prilejul acestei bruște introspecții, se văzu încadrat și sudat într-un chip de neînțeles, era sentimentul de răspundere, sinteza de valori universale și majore, datorită căreia unii tineri puteau să pară bătrâni și unii bătrâni tineri, care pe unul îl înlănțuia, pe celălalt îl sprijinea și în același timp îi răpea libertatea, întocmai ca tutorele de care e legat un copac tânăr, care unuia îi lua inocența, în timp ce de la celălalt solicita tocmai o puritate mereu candidă.

La Monteport îl salută pe fostul maestru al muzicii, care fusese el însuși cândva, în anii săi tineri, oaspete al mânăstirii de la Mariafels, unde studiase muzica benedictină, și care îl întrebă acum despre multe lucruri.

Îl găsi pe bătrânul domn, e adevărat, mai domol în mișcări și mai încovoiat, dar cu o înfățișare mai robustă și mai senină decât ultima dată; oboseala îi pierise de pe chip, iar după ce-și părăsise funcția devenise, nu mai tânăr, ci mai arătos și mai distins. Knecht fu surprins că-l întreabă despre orgă, despre dulapurile cu note și despre muzica corală de la Mariafels; voia să știe și dacă mai există copacul din grădina crucii, dar nu părea deloc curios să afle amănunte despre activitatea lui acolo, despre cursul dedicat jocului cu mărgele de sticlă, despre scopul concediului său. Totuși, înainte ca Josef să-și continue călătoria, bătrânul lăsă să-i scape o vorbă de mare preț pentru el.

— Am aflat, spuse el pe un ton ca de glumă, că ai fi devenit un fel de diplomat. Nu-i propriu-zis o meserie frumoasă, dar se pare că lumea e mulțumită de tine. Gândește despre asta cum vrei! Dacă însă ambiția ta nu e să rămâi pentru totdeauna în funcția aceasta, atunci fii atent, Josef, cred că vor să te prindă în cursă. Ferește-te, ai dreptul s-o faci. Nu, nu mă întreba, nu mai suflu o vorbă. Ai să vezi.

În ciuda acestui avertisment, pe care-l purta ca pe un ghimpe în inimă, sosind la Waldzell, bucuria reîntoarcerii în patrie și a revederii îi umplu sufletul ca niciodată; i se părea nu numai că acest Waldzell e

patria lui și locul cel mai frumos de pe lume, ci că între timp devenise încă mai frumos şi mai interesant, sau el revenise aici cu alţi ochi şi cu altă capacitate, superioară, de a vedea. Părerea aceasta îmbrăţişa nu numai porţile, turnurile, copacii şi râul, curţile şi sălile, persoanele şi chipurile cunoscute demult, în timpul concediului lui resimţi şi pentru spiritul Waldzellului, pentru Ordin și pentru jocul cu mărgele de sticlă o simpatie sporită, înţelegerea mai adâncă şi plină de recunoştinţă a celui ce s-a întors acasă, care a fost plecat, care a devenit mai matur şi mai înţelept.

— Am impresia, îi spuse el prietenului său Tegularius, la sfârșitul unui însufleţit ditiramb în cinstea Waldzellului şi a Castaliei, am impresia că toţi anii mei de-aici i-am petrecut în somn, e adevărat, fiind fericit, dar nu conştient, iar acum parcă m-am trezit şi văd precis și limpede realitatea. Cum au putut să-mi ascută astfel privirile doi ani de înstrăinare!

S-a bucurat de concediu ca de o sărbătoare, a gustat din plin mai ales jocurile şi discuţiile cu camarazii, în cercul elitei din *Vicus Lusorum,* s-a desfătat revăzându-și prietenii și redescoperind minunatul *genius loci*{62} de la Waldzell. Desigur, acest viu sentiment de fericire şi bucurie a ajuns la înflorire abia după prima audienţă la maestrul jocului cu mărgele de sticlă; până atunci, în bucuria lui se amestecase şi o cantitate de teamă.

Magister ludi puse mai puţine întrebări decât se aştepta Knecht; abia pomeni despre cursul de joc pentru începători şi despre studiul lui Josef în arhiva muzicală, numai despre *pater* Jakobus nu se mai sătura să audă, revenea mereu la el, nu i se păru deloc prea mult ceea ce îi povesti Josef despre acest bărbat. Că erau mulţumiţi de el şi de felul cum îşi îndeplinise misiunea la benedictini, chiar foarte mulţumiţi, Knecht putu să deducă nu numai din marea amabilitate a maestrului, ci aproape încă mai mult din conduita domnului Dubois, la care magistrul îl trimisese numaidecât.

— Ţi-ai îndeplinit excelent sarcina, spuse acesta şi adăugă cu un râs uşor: Instinctul meu a dat greş atunci când am cerut să nu fii trimis la mânăstire. Faptul că în afară de abate l-ai captivat şi pe marele *pater* Jakobus, determinându-l să devină favorabil faţă de Castalia, înseamnă mult, mai mult decât a cutezat cineva să spere.

După două zile, maestrul jocului cu mărgele de sticlă îl invită la masă, împreună cu Dubois și cu directorul de atunci al scolii de la Waldzell, succesorul lui Zbinden, iar la discuţia de o oră de după masă mai fură de faţă, în chip neprevăzut, şi noul maestru al muzicii, ca şi arhivarul Ordinului, așadar alţi doi membri ai autorităţii superioare, iar unul dintre ei îl conduse la sfârşit pe Knecht la casa de oaspeţi, unde statură îndelung de vorbă. Această invitaţie îl introduse pe Knecht, prima dată vizibil pentru toată lumea, în cercul cel mai restrâns al candidaţilor la posturile înalte şi ridică între el şi media jucătorilor de elită o barieră sensibilă imediat, de care îşi dădu şi el foarte bine seama, acum când înţelegerea lucrurilor i se ascuţise. Încolo, i se dădu un concediu provizoriu de patru săptămâni şi i se înmânară dovezile necesare funcţionarilor pentru a obţine găzduire la casele de oaspeţi din Provincie.

Deşi nu i se impuseseră niciun fel de însărcinări, nici măcar pe aceea de a se prezenta autorităților locale, a putut totuși observa că e supravegheat de sus, căci atunci când făcu într-adevăr câteva vizite şi excursii, la Keuperheim, la Hirsland și la așezământul de studii est-asiatice, primi numaidecât invitaţii din partea funcţionarilor superiori de acolo; în aceste câteva săptămâni avu astfel prilejul să-i cunoască propriu-zis pe toţi componenţii autorităţii educative și pe cei mai mulţi magiştri şi conducători de studii. Dacă n-ar fi fost aceste invitaţii și luări de contact foarte oficiale, atunci excursiile sale ar fi însemnat pentru Knecht o reîntoarcere în lumea și libertatea anilor săi de studii. S-a limitat doar la vizitele amintite, de hatârul lui Tegularius, care suporta greu orice întrerupere a reîntâlnirii lor, dar și de dragul jocului cu mărgele de sticlă, deoarece ţinea foarte mult să ia parte și să se verifice la cele mai noi exerciţii şi probleme, iar în această privinţă Tegularius i-a adus servicii de neînlocuit. Celălalt prieten apropiat, Ferromonte, făcea parte din statul-major al noului maestru al muzicii și nu l-a putut vedea în timpul acesta decât de două ori; l-a găsit muncind de zor și bucuros de muncă, începuse studiul unei mari teme de istorie a muzicii privind muzica greacă și perpetuarea ei în dansurile și cântecele populare din Balcani; dornic să vorbească despre preocupările lui, i-a povestit prietenului său despre cele dintâi lucrări și descoperiri, care îmbrățișau epoca decăderii treptate a muzicii

baroce, începând cam de pe la finele secolului al optsprezecelea, și despre pătrunderea unei noi substanţe muzicale din direcţia muzicii populare slave.

Cea mai mare parte a vacanţei sale cu mireasmă de sărbătoare Knecht și-a petrecut-o însă la Waldzell și la jocul cu mărgele de sticlă, a repetat cu Fritz Tegularius notiţele luate de acesta la *in privatissimum* ţinut de magistru, în ultimele două semestre, pentru cei mai avansaţi și s-a reîncadrat cu toate puterile, după doi ani de nedorită renunţare, în nobila lume a jocului, al cărei farmec părea tot atât de nedespărţit și intim legat de viaţa lui, ca și cel al muzicii.

Abia în ultimele zile ale concediului, *magister ludi* reluă vorba despre misiunea lui Josef la Mariafels, despre viitorul apropiat și sarcinile ce-l așteptau. Mai întâi pe un ton de taifas, apoi din ce în ce mai serios și stăruitor îi povesti despre un plan al autorităţii, la care ţineau foarte mult majoritatea magistrilor, ca și domnul Dubois, anume planul de a statornici în viitor o reprezentanţă permanentă a Castaliei pe lângă Sfântul Scaun de la Roma. Venise momentul istoric, continuă maestrul Thomas în felul său cuceritor și într-o formă de exprimare desăvârșită, sau în orice caz acest moment era aproape, pentru a se arunca o punte peste vechiul abis dintre Roma și Ordin; în eventuale primejdii viitoare, Roma și Ordinul vor avea certamente inamici comuni, vor urma aceeași soartă, ca aliaţi firești, iar starea de până acum nu mai putea dura, fiind de-a dreptul nedemnă: cele două puteri din lume, a căror sarcină istorică stătea în conservarea și cultivarea spiritului și a păcii, nu mai puteau convieţui mai departe izolate și aproape străine una de alta. În ciuda grelelor pierderi pe care le suferise, biserica romană rezistase zguduirilor și crizelor din timpul ultimei epoci de mari războaie și dăinuia reînnoită și purificată în focul acelor încercări, în timp ce așezămintele știinţifice și școlare laice se angajaseră în procesul de decadenţă a culturii; Ordinul și gândirea castaliană se ridicaseră abia pe ruinele acestora din urmă. Tocmai de aceea, precum și datorită vârstei sale venerabile, bisericii trebuia să i se dea un loc de frunte, ea era cea mai veche, cea mai nobilă, era puterea verificată în furtuni mai numeroase și mai mari. Cel dintâi obiectiv care trebuia atins era trezirea și cultivarea și la Roma a

conştiinţei înrudirii celor două puteri şi a poziţiei lor comune în toate crizele viitoare.

(Aici, Knecht gândi: „Oh, aşadar vor să mă trimită la Roma, şi te pomeneşti că pentru totdeauna!” şi, amintindu-şi avertismentul fostului maestru al muzicii, se pregăti numaidecât în sinea lui de apărare).

Maestrul Thomas continuă: un mare pas în direcţia acestei evoluţii dorite de mult de partea castaliană fusese făcut prin misiunea lui Knecht la Mariafels. Această misiune, în sine numai o încercare, un gest de curtenie şi care nu obliga la nimic, fusese hotărâtă fără nicio altă intenţie la invitaţia venită de la partenerul de acolo, altminteri n-ar fi fost utilizat fireşte un jucător cu mărgele de sticlă fără nicio pregătire politică, ci de pildă vreun funcţionar tânăr din serviciul domnului Dubois.

Iată că această încercare, această mică misiune inocentă dăduse un rezultat surprinzător de bun; datorită ei un spirit conducător al catolicismului actual, *pater* Jakobus, cunoscuse mai îndeaproape concepţia Castaliei şi-şi formase o idee mai favorabilă despre această concepţie pe care până acum o respinsese cu hotărâre. Îi sunt recunoscători lui Knecht pentru rolul pe care-l jucase în această privinţă. Aici rezidau sensul şi succesul misiunii sale şi, pornind din acest punct, trebuiau luate în considerare şi continuate nu numai chestiunea generală a unei încercări de apropiere, ci, îndeosebi, şi sarcina şi munca lui Knecht. I se acordase un concediu care ar mai putea fi prelungit, dacă ar dori-o, s-a vorbit cu el în linii mari, i s-a dat prilejul să-i cunoască pe cei mai mulţi membri ai autorităţii supreme, superiorii şi-au exprimat încrederea în Knecht, şi-l însărcinaseră acum pe el, maestrul jocului cu mărgele de sticlă, să-l trimită pe Knecht, cu o misiune specială şi cu competenţe lărgite, înapoi la Mariafels, unde poate fi sigur, din fericire, că i se va face o primire prietenoasă.

Ajuns aici, maestrul făcu o pauză, ca pentru a-i da celui ce-l asculta răgaz să pună vreo întrebare, dar acesta, cu un gest politicos de supunere, îi dădu să înţeleagă că a fost atent la tot ce i se spusese şi că e gata să primească însărcinarea.

— Însărcinarea pe care ţi-o transmit, spuse acum magistrul, este aşadar aceasta: noi plănuim, pentru un viitor mai apropiat sau mai

îndepărtat, să stabilim o reprezentanţă permanentă a Ordinului nostru la Vatican, pe cât posibil pe bază de reciprocitate. Ca mai tineri, suntem dispuși să luăm faţă de Roma o atitudine, e adevărat, nu servilă, dar foarte respectuoasă, să acceptăm cu dragă inimă rangul al doilea și să i-l lăsăm ei pe primul. Probabil că papa ar accepta propunerea noastră chiar astăzi, ştiu întrucâtva lucrul acesta, precum îl ştie şi domnul Dubois; ceea ce însă trebuie să evităm neapărat este un răspuns negativ dat de acolo. Cunoaştem un singur om la care putem ajunge şi al cărui cuvânt are cea mai mare pondere la Roma, pe *pater* Jakobus.

Iar misiunea ta este să te întorci la mânăstirea benedictină, să trăieşti acolo ca şi până acum, să faci studii, să ţii un inofensiv curs despre jocul cu mărgele de sticlă şi să-ţi îndrepţi toată atenţia şi grija spre *pater* Jakobus, pentru a-l câştiga de partea noastră şi pentru a-l face să-şi dea consimţământul la proiectul nostru privitor la Roma. De data aceasta, ţinta finală a misiunii tale este aşadar precis delimitată. De cât timp vei avea nevoie ca s-o atingi, aceasta rămâne o chestiune secundară; ne gândim că va dura cel puţin încă un an, dar ar putea fi şi doi, şi mai mulţi Cunoşti ritmul benedictin şi te-ai deprins să i te adaptezi, în niciun caz nu trebuie să dăm impresia că suntem nerăbdători şi avizi să ne atingem scopul; lucrurile trebuie să se coacă treptat, ca de la sine, până când să ajungem la o discuţie deschisă, nu-i aşa? Nădăjduiesc că eşti de acord cu misiunea ce ţi se încredinţează şi te rog să-ţi exprimi deschis orice obiecţie ai de făcut. Dacă vrei, ai la dispoziţie câteva zile, ca să reflectezi.

Knecht, pentru care misiunea ce i se încredinţase nu mai constituia o surpriză după alte câteva discuţii anterioare, declară că nu mai avea nevoie de timp ca să reflecteze, accepta cu supunere însărcinarea, dar adăugă:

— Ştiţi că misiunile de acest fel reuşesc cel mai bine dacă persoana căreia i s-au încredinţat mi are de luptat cu opoziţii şi reţineri interioare. Nu am nicio opoziţie fată de misiunea însă şi, îi înţeleg importanţa şi sper să fiu vrednic de ea. Mă încearcă însă o anume teamă şi apăsare sufletească în ceea ce priveşte viitorul meu; fiţi atât de bun, magister, şi ascultaţi-mi o rugăminte şi o mărturisire cu totul personale şi egoiste. Sunt, precum ştiţi, jucător cu mărgele de sticlă, ca

b consecinţă a trimiterii mele printre cuvioşii *patres* mi-am întrerupt timp de doi ani întregi studiile, nu am făcut niciun progres şi mi-am neglijat arta, iar acum se va mai adăuga cel puţin încă un an, probabil mai mulţi. N-aş vrea ca în acest timp să dau şi mai mult înapoi. De aceea vă rog să-mi asiguraţi scurte concedii mai dese, în timpul cărora să vin la Waldzela, precum şi contactul permanent prin radio cu prelegerile și exercițiile speciale din cadrul seminarului dumneavoastră pentru avansaţi.

— Sunt de acord cu plăcere, strigă maestrul, rostind cuvintele pe tonul celui gata să-și concedieze interlocutorul; atunci însă Knecht ridică vocea și-și exprimă și cealaltă temere, anume că, în cazul când acţiunea lui la Mariafels ar reuși, să nu cumva să fie trimis la Roma ori să fie utilizat pentru alte servicii diplomatice.

— Și această perspectivă, încheie el, m-ar apăsa sufletește și m-ar stânjeni în ostenelile mele la mânăstire. Căci mi-ar displăcea extrem să fiu abătut pe calea serviciul diplomatic o vreme mai îndelungată.

Magistrul încruntă din sprâncene și ridică un deget a dojana:

— Vorbești de o abatere, cuvântul e într-adevăr rău ales, nimeni nu s-a gândit aici la o abatere, mai curând la o distincţie, la o promovare. Nu sunt autorizat să te informez asupra modului în care vei fi utilizat mai târziu sau să-ţi fac promisiuni. Totuși îţi înţeleg reticenţele și poate că îţi voi putea fi de ajutor, dacă temerile tale se vor arăta întemeiate. Și acum ascultă: tu posezi o certă calitate de a te face agreabil și îndrăgit, un răuvoitor aproape că te-ar putea numi un *charmeur*{63}: probabil că și acest dar a determinat autoritatea să te trimită pentru a doua oară la mânăstire. Dar nu abuza prea mult de darul tău, Josef, și nu căuta să ridici preţul realizărilor tale. Dacă vei ajunge la un rezultat fericit în misiunea ta pe lângă *pater* Jakobus, atunci vei găsi momentul potrivit să adresezi autorităţii o rugăminte personală. Astăzi mi se pare prea devreme. Dă-mi de veste când ești gata de plecare.

Josef ascultă aceste cuvinte în tăcere, mai sensibil la bunăvoinţa pe care o mascau decât la dojana, și nu după multă vreme plecă înapoi la Mariafels.

Acolo, siguranţa pe care o dă misiunea precis trasată avu asupra lui un efect binefăcător, în afară de aceasta, însărcinarea era importantă și

de mare cinste, iar într-o privință coincidea cu o dorință personală a trimisului: aceea de a fi cât mai mult posibil în preajma lui *pater* Jakobus și de a-i câștiga pe deplin prietenia. Că noua lui misiune era luată în serios și aici, la mânăstire, și că el era privit ca o persoană ridicat în rang a reieșit și din atitudinea întrucâtva schimbată a personalului din conducerea așezământului, în special a abatelui; această atitudine fu la fel de amicală, însă cu un spor sensibil de stimă. Josef nu mai apărea ca un oaspete tânăr fără niciun rang, primit cu amabilitate numai din pricina locului de unde venea și din bunăvoință față de propria-i persoană, acum fu primit și tratat mai curând ca un funcționar superior din Castalia, cam ca un ambasador cu puteri depline.

Nemaifiind acum orb la asemenea lucruri, își trase din toate acestea concluziile sale.

La *pater* Jakobus n-a putut descoperi desigur nicio schimbare de atitudine: amiciția și bucuria cu care îl salută monahul, precum și reamintirea înțelegerii de a lucra împreună, fără nicio rugăminte și referire la ea din partea lui Knecht, îl mișcară profund pe acesta. Planul de muncă și programul său zilnic căpătară acum o cu totul altă înfățișare decât înainte de concediu, în acest plan de muncă și în sfera îndatoririlor sale, cursul despre jocul cu mărgele de sticlă nu mai ocupa de astă dată nici pe departe locul întâi, iar despre studiile în arhiva muzicală, ca și despre colaborarea colegială cu organistul nici nu mai era vorba. Mai presus de toate se aflau acum orele de studiu *ca pater* Jakobus, un studiu dedicat mai multor ramuri ale istoriei, căci savantul îl iniția pe discipolul său preferat nu numai în preistorie și în istoria timpurie a ordinului benedictin, ci și în știința surselor privind Evul Mediu timpuriu, iar în afară de aceasta, într-o oră specială, citi împreună cu el pe unul dintre vechii cronicari, după textul original. Lui pater Jakobus îi făcu plăcere faptul că Josef îl asalta cu rugămintea de a-i îngădui și tânărului Anton să ia parte la ore, dar nu-i fu greu să-l convingă că un al treilea participant, oricât de bine intenționat, ar stânjeni considerabil acest fel de studiu foarte particular, și astfel Anton, care nu știa nimic despre intervenția lui Knecht, fu invitat numai când și când la lecturile din cronicari, fapt care-l făcu foarte fericit. Fără îndoială că orele acestea au fost pentru tânărul frate,

despre a cărui viață nu mai știm nimic altceva, o evidențiere, o plăcere și un stimulent de cel mai mare preț; i se îngăduia să ia parte nițel ca auditor și tânăr recrut la activitatea și schimbul de opinii a două dintre spiritele cele mai pure și capetele cele mai originale din vremea sa. Partea de contribuţie a lui Knecht consta, după fiecare lecţie de epigrafie și de știință a izvoarelor, în continuarea inițierii lui *pater* Jakobus în istoria și structura Castaliei și în ideile călăuzitoare ale jocului cu mărgele de sticlă, împrejurare când elevul devenea profesor, stimatul profesor, auditor atent, greu de mulțumit când punea întrebări și formula critici Suspiciunea bătrânului față de mentalitatea castaliană rămânea mereu trează; regretând lipsa unei atitudini religioase propriu-zise, *pater* Jakobus se îndoia de eficiența educativă a acestei mentalităţi în direcţia creării unui tip uman vrednic de luat în serios, deși în persoana lui Knecht avea în față un rezultat atât de nobil al acestei educaţii.

Chiar și după ce se săvârșise cu el, de mult și pe cât era cu putință, un fel de convertire, datorită iniţierii și exemplului lui Knecht, și luase de mult hotărârea de a pleda pentru apropierea dintre Roma și Castalia, neîncrederea lui pater Jakobus tot nu se stinsese cu totul; însemnările lui Knecht abundă în exemple categorice, notate de fiecare dată pe moment, din care extragem unul: Pater.

— Sunteţi mari savanţi și esteticieni, voi, castalienii, cântăriţi greutatea unei vocale într-o poezie antică și-i puneți formula în raport cu orbita unei planete. Lucrul acesta este încântător, dar nu-i decât un joc. Un joc este și marele vostru mister și simbol, jocul cu mărgele de sticlă. Recunosc și că faceți încercarea de a înălța jocul acesta plăcut la nivelul unui fel de sacrament sau cel puţin la acela al unui mijloc de elevaţie spirituală. Dar din asemenea eforturi nu rezultă nicio sfântă taină, jocul rămâne joc.

Josef:

— Vă referiţi, *pater,* la faptul că ne lipsește fundamentul teologiei?

Pater:

— Ah, despre teologie nu vom vorbi nimic acum, de așa ceva sânteți încă foarte departe. V-ați putea sprijini cu folos pe alte fundamente, pe antropologie de exemplu, o teorie adevărată și o știință adevărată despre om. Voi nu-l cunoașteți pe om, nu-i

cunoaşteţi nici bestialitatea, nici chipul făurit după asemănarea lui Dumnezeu. Nu cunoaşteţi altceva decât pe castalian, o specialitate, o castă, o încercare aparte de educaţie.

Pentru Knecht era o împrejurare excepţional de fericită faptul că în aceste ore i se deschidea câmpul cel mai larg imaginabil și cel mai favorabil pentru misiunea sa de a-l câștiga pe pater în favoarea Castaliei și de a-l convinge de valoarea unei alianțe. I se oferea o situaţie care corespundea atât de desăvârşit dorinţei şi năzuinţelor sale, încât în curând începu să resimtă mustrări de conștiință, căci i se părea rușinos și nedemn să-l vadă pe stimatul bărbat stând plin de încredere și devotament în faţa lui sau plimbându-se cu el încolo și încoace prin gangul boltit al mânăstirii, în vreme ce nu era decât obiectul şi ţinta unor intenţii şi afaceri politice tăinuite.

Knecht n-ar fi putut suporta multă vreme această situaţie în tăcere şi nu se mai gândea decât la forma în care să se autodemaşte, când, spre surprinderea sa, bătrânul veni în întâmpinarea acestui gând.

— Dragă prietene, spuse el într-o zi ca în treacăt, am găsit aici un mod într-adevăr extrem de plăcut și, sper, rodnic de a schimba păreri, în orele noastre de muncă comună am descoperit o frumoasă combinaţie nouă a celor două activităţi care mi-au fost cele mai dragi toată viaţa — a învăţa, de la alţii şi a învăţa pe alţii —, iar pentru mine asta s-a întâmplat tocmai în momentul cel mai potrivit, deoarece încep să îmbătrânesc și nici nu mi-aș fi putut imagina o cură și o reîmprospătare mai bune decât orele noastre. Așadar, în ceea ce mă privește, în schimbul nostru de idei eu sunt, oricum, cel câștigat. În schimb însă, nu sunt chiar atât de sigur dacă și dumneavoastră prietene, și mai cu seamă cei al căror trimis sunteţi și în al căror serviciu vă aflaţi, aveţi de câştigat din toată treaba asta atât cât probabil speraţi. Aş vrea să previn o viitoare dezamăgire, iar în afară de asta n-aş dori să rezulte între noi relaţii neclare, de aceea îngăduiţi unui bătrân cu spirit practic să pună o întrebare: oricât de plăcută mi-ar fi prezența dumneavoastră în mica noastră mânăstire, am reflectat, firește, adesea asupra ei. Până de curând, anume până la recentul dumneavoastră concediu, am avut impresia că nici dumneavoastră personal nu v-au fost deloc clare sensul și ţelul vizitei la noi. Observaţia mea corespunde adevărului?

Când Knecht răspunse afirmativ, *pater* Jakobus continuă:

— Bine. După ce v-ați întors din concediu, lucrurile s-au schimbat. Nu vă mai faceți gânduri și griji în privința scopului prezenței dumneavoastră aici, ci știți bine ce urmăriți. Așa e?

— Bine, deci nu m-am înșelat. Probabil că nu greșesc nici în presupunerea pe care o fac în legătură cu însărcinarea pe care o aveți la Mariafels. Aveți o misiune diplomatică, iar aceasta nu se referă nici la mânăstirea noastră, nici la domnul abate, ci la mine.

— Vedeți, mare lucru n-a mai rămas din secretul dumneavoastră. Pentru a clarifica deplin situația, fac ultimul pas și vă sfătuiesc să-mi spuneți în întregime tot restul. Cum sună deci însărcinarea pe care o aveți?

Lui Knecht îi sărise inima și ședea surprins, stingherit, aproape consternat.

— Aveți dreptate, strigă el, venindu-mi în întâmpinare, mă ușurați și totodată mă faceți de ocară, încă de mai multă vreme mă tot gândesc cum să limpezesc raporturile dintre noi, pe care le-ați definit atât de rapid acum. Din fericire, rugămintea de a-mi da lecții și învoiala noastră cu privire la inițierea în știința dumneavoastră au avut loc înainte de concediul meu, altminteri, poate, s-ar fi părut că toate astea au fost o diplomație din partea mea, iar studiile noastre doar un pretext.

Bătrânul îl liniști prietenește:

— N-am dorit nimic altceva decât să ne ajutăm pe amândoi să facem un pas înainte. Sinceritatea intențiilor dumneavoastră nu are nevoie de niciun gaj. Dacă v-am venit în întâmpinare și v-am oferit un prilej pe care oricum îl doreați, atunci totul e în ordine.

Privitor la obiectul misiunii lui Knecht, pe care acesta i-l împărtăși acum, *pater* Jakobus spuse:

— Domnii din Castalia voastră nu sunt tocmai geniali, dar diplomați foarte acceptabili sunt totuși; pe deasupra, mai au și noroc. Voi reflecta în toată liniștea la însărcinarea dumneavoastră, iar hotărârea mea va depinde în parte de măsura în care veți reuși să mă inițiați în concepția și lumea de idei castaliană și să mi le faceți plauzibile. Ne vom lua timp pentru toate astea.

Când îl văzu pe Knecht încă stingherit, râse în hohote și zise:

— Dacă vreți, îmi puteți interpreta modul în care am procedat tot ca un fel de lecție. Suntem doi diplomați și, ca atare, întâlnirea noastră rămâne mereu o luptă, chiar dacă în forme amicale, în lupta noastră eu am fost până acum în dezavantaj, îmi lipsea cunoașterea regulilor tocmelii; dumneavoastră știați mai mult decât mine. Acum suntem deci pe același plan! Mișcarea piesei de șah a reușit, a fost așadar justă.

Dacă Josef Knecht socotea drept prețioasă și importantă câștigarea lui *pater* Jakobus pentru planurile autorității castaliene, mult mai importante i se părea să învețe cât mâi mult posibil de la el și, din partea lui, să fie un îndrumător vrednic de încredere al învățatului și puternicului bărbat în lumea castaliană.

Knecht era invidiat din multe motive de către prietenii și elevii săi, așa cum oamenii eminenți sunt invidiați de obicei nu numai din pricina măreției și energiei lor interioare, ci și din cauza fericirii lor aparente, a soartei lor aparent privilegiate. Cel mic vede în cel mare ceea ce e în stare să vadă, iar cariera și ascensiunea lui Knecht și are, de fapt, pentru orice observator, ceva neobișnuit de strălucitor, de rapid, aparent fără niciun efort; despre acea perioadă a vieții lui erai tentat să spui: a avut noroc. Nu dorim să facem încercarea de a explica dintr-un unghi de vedere rațional sau moral acest „noroc”, fie ca o consecință cauzală a unor circumstanțe exterioare, fie ca un fel de răsplată a virtuții lui deosebite. Norocul nu are nimic a face nici cu rațiunea, nici cu morala, este prin esența lui ceva magic, aparținând unei trepte timpurii, tinerești a umanității. Fericitul naiv, cel dăruit de zâne, cel răsfățat de zei nu este un obiect de considerații raționale și, ca atare, nici biografice, el este un simbol și se află dincolo de factorul personal și istoric. Cu toate acestea, există oameni eminenți din viața cărora nu poate fi omisă ideea de „noroc”, aceasta constând fie și numai în aceea că ei se întâlnesc și se confundă în realitate, biografic și istoric, cu misiunea ce îi se potrivește, că nu s-au născut nici prea devreme, nici prea târziu; din această categorie se pare că face parte Knecht. Viața lui, cel puțin o parte din ea, dă impresia că tot ceea ce e vrednic de dorit i-a căzut ca de la sine în poală. Nu vom nega acest aspect și nu-l vom omite, l-am putea explica rațional numai printr-o metodă biografică, dar o metodă care nu este a noastră și nu e dezirabilă și îngăduită în Castalia, constând în aglomerarea aproape

nelimitată de amănunte privitoare la factorii cei mai personali, cei mai particulari, la sănătate și boală, la oscilații și curbe în simțul vital și în conștiința de sine. Suntem convinși că o asemenea modalitate biografică, pe de-a-ntregul străină de vederile noastre, ne-ar duce la demonstrarea unui echilibru desăvârșit între „norocul” lui Knecht și suferințele lui și totuși i-ar falsifica imaginea ființei și a vieții.

Să punem punct digresiunii. Spuneam că Josef Knecht era invidiat de mulți dintre cei ce-l cunoșteau sau numai auziseră de el. Dar desigur nimic nu a apărut celor mai mici atât de vrednic de invidiat ca relațiile lui cu bătrânul *pater* benedictin, care însemnau însușire și predare de cunoștințe, posibilitatea de a primi și de a dărui, de a fi cucerit și de a cuceri, în același timp o prietenie și o comunitate intimă de muncă.

De pe vremea Fratelui mai Mare, de la Bambusgeholz, Knecht însuși nu fusese atât de fericit în urma vreuneia dintre cuceririle sale, de niciuna nu se simțise atât de onorat și totodată umilit, dăruit și stimulat ca de aceasta. Nu există mai niciunul dintre elevii săi preferați de mai târziu, care să nu depună mărturie cât de des, cu câtă plăcere și bucurie aducea vorba despre *pater* Jakobus. De la acesta, Knecht a învățat ceva ce aproape că n-ar fi putut deprinde în Castalia de atunci; el și-a însușit nu numai o privire de ansamblu asupra metodelor și mijloacelor aprecierii și cercetării istorice și nu numai că s-a exersat pentru prima dată în folosirea lor, dar mult mai mult decât atâta, el a deprins și a trăit istoria nu ca pe un domeniu științific, ci ca pe o realitate, o viață; de unde, în consecință, transformarea și ridicarea propriei sale vieți personale pe planul istoriei. Așa ceva n-ar fi putut învăța de la un savant pur și simplu. Jakobus, cu mult mai mult decât un savant, era și un vizionar, și un înțelept. Mai mult încă, el trăia și participa direct la crearea istoriei, nu-și folosise locul în care îl pusese soarta pentru a duce în tihnă o existență călduță și contemplativă, ci făcuse ca furtunile lumii să vâjâie prin odaia lui de învățat și ca nevoile și năzuințele vremii sale să-i pătrundă în inimă, devenise părtaș la evenimentele epocii sale, își adusese partea de contribuție la ele și era răspunzător de ele, nu se ocupa numai de sintetizarea, așezarea în ordine și explicitarea unor întâmplări de mult trecute, nu avea a face numai cu idei, ci, în egală măsură, și cu îndărătnicia materiei și a

oamenilor, împreună cu colaboratorul și partenerul său, un iezuit decedat nu de mult, era considerat drept fondatorul propriu-zis al puterii diplomatice și morale și al înaltului prestigiu politic pe care biserica romană și-l recâștigase după epoci de resemnare și de totală neputință.

Dacă în discuţiile dintre profesor şi elev aproape că nu venea vorba niciodată despre actualitatea politică — faptul acesta se datora nu numai deprinderii lui *pater* Jakobus de a păstra tăcerea și de a se ţine în rezervă, ci în egală măsură și temerii lui Knecht de a se vedea implicat în afacerile diplomatice și politice — totuși poziţia și activitatea politică a benedictinului se infiltraseră atât de mult în concepţia lui asupra istoriei universale, încât din toate opiniile sale, din toate aprecierile asupra haosului comerţului mondial răzbătea şi punctul de vedere al politicianului cu activitate practică, desigur nu un politician ambiţios, intrigant, nu un şef de stat sau un conducător, nu un ahtiat de putere, ci un sfetnic și un mijlocitor, un bărbat a cărui activitate era îndulcită prin înțelepciune, ale cărui năzuințe aveau în vedere insuficienţele și dificultăţile inerente existenţei umane, dar căruia faima/experienţa profunzimea cunoașterii oamenilor și a stărilor de lucruri nu în ultima linie altruismul și integritatea sa personală de caracter îi confereau o putere însemnată.

Când venise la Mariafels, Knecht nu ştiuse nimic despre toate acestea, nu auzise nici măcar de numele învăţatului *pater*. Majoritatea locuitorilor Castaliei trăiau într-o totală inocenţă şi ignoranţă politică, așa cum nu rareori se întâmplase și cu învăţaţii din epocile anterioare; ei nu aveau drepturi și îndatoriri politice active, ziare aproape că nu le cădeau sub ochi; iar dacă aceasta era atitudinea și deprinderea castalienilor de mijloc, cu atât mai mult teama de actualitate, de politică, de ziare îi stăpânea pe jucătorii cu mărgele de sticlă, cărora le făcea plăcere să se considere elita și crema propriu-zisă a Provinciei și care ţineau foarte mult ca atmosfera rarefiată și sublimată î existenţei lor de învăţaţi şi artişti să nu fie prin nimic tulburată. La prima lui sosire în mânăstire, Knecht nu fusese deţinătorul unei misiuni diplomatice; venise doar ca profesor de joc cu mărgele de sticlă și nu avusese alte cunoștinţe politice decât acelea pe care i le predase *monsieur* Dubois timp de câteva săptămâni. Comparativ cu ignoranta

lui de atunci, acum știa mult mai multe, totuși nu se lepădase nicidecum de repulsia celor din Waldzell față de politica actuală. Deși, aflându-se în preajma lui *pater* Jakobus, fusese inițiat și educat multilateral în ceea ce privește politica, aceasta nu se întâmplase pentru că el ar fi simțit nevoia de așa ceva, cum simțise nevoia, de pildă, să se apropie cu o reală curiozitate de istorie, ci se întâmplase ca ceva inevitabil și ocazional.

În scopul de a-și întregi pregătirea și de a fi mai apt pentru sarcina de cinste de a-l avea *pe pater* ca elev la prelegerile sale de *rebus castaliensibus*{64}, Knecht adusese cu sine de la Waldzell literatură despre concepția și istoria Provinciei, despre sistemul școlilor de elită și despre istoria evoluției jocului cu mărgele de sticlă.

Unele dintre aceste cărți îl slujiseră cu douăzeci de ani înainte în disputele sale cu Plinio Designori, dar de atunci nu le mai avusese sub ochi; altele, care-i fuseseră tăinuite pe vremea aceea, deoarece erau scrise special pentru funcționarii Castaliei, le citi abia acum. În felul acesta, în timp ce domeniile sale de studiu se lărgeau, el se vedea nevoit și să-și reconsidere, să-și adâncească și să-și întărească propria lui bază spirituală și istorică. Când făcu încercarea de a-i înfățișa *lui pater* Jakobus cât mai simplu și mai clar posibil esența Ordinului și a sistemului castalian, se izbi de îndată, și nici nu se putea altfel, de punctul cel mai slab al propriei lui culturi și, în genere, al celei castaliene; atunci ieși la iveală faptul că circumstanțele de istorie universală, care făcuseră posibilă și stimulaseră nașterea Ordinului și tot ceea ce rezultase de aici, îi apăreau înt r-o imagine schematică și palidă lipsită de claritate și ordine. Nefiind *pater* Jakobus, nicidecum un elev pasiv, se ajunse la o colaborare intensă, la un extrem de viu schimb de idei: în timp ce el încerca să relateze istoria ordinului său castalian, *pater* Jakobus îl ajuta ca în anumite privințe să vadă abia acum just și să trăiască această istorie, găsindu-i rădăcinile în istoria universală și statală luată în ansamblul său. Vom vedea că aceste dezbateri intense, care se transformau nu rareori în dispute violente, datorită temperamentului lui Jakobus, aveau să dea rod și după trecerea mai multor ani, acționând viu asupra lui Knecht până la sfârșitul existenței s ale. Pe de altă parte, din întregul comportament de mai târziu al lui *pater* Jakobus s-a vădit cu câtă atenție a urmărit el

expunerile lui Knecht și în ce măsură a reușit să cunoască și să aprecieze pozitiv Castalia datorită acestor expuneri: acordul prosper dintre Roma și Castalia, existent și astăzi, care a început printr-o neutralitate binevoitoare și s-a dezvoltat cu timpul până la o reală colaborare și alianţă, este meritul acestor doi bărbaţi. Jakobus a dorit în cele din urmă să fie iniţiat chiar și în teoria jocului cu mărgele de sticlă — pe care îl respinsese la început, făcând haz — deoarece intuia foarte bine că în jocul acesta trebuie căutate secretul Ordinului și într-o anumită măsură credinţa sau religia acestuia, iar acum, primind să pătrundă în acest univers cunoscut numai din auzite și puţin simpatic, se angaja hotărât, cu tot atâta forţă cât și viclenie, spre miezul lucrurilor, și chiar dacă n-a devenit un jucător cu mărgele de sticlă — pentru așa ceva era de altfel prea bătrân — se poate spune totuși că spiritul jocului și al Ordinului mai că nu și-a câștigat niciodată în afara Castaliei un prieten mai serios şi mai preţios decât marele benedictin.

Uneori, când Knecht își lua rămas bun după o ședință de lucru, *pater* Jakobus îi dădea de înţeles că în seara aceea era pentru el acasă; după eforturile făcute în timpul lecţiilor și după tensiunea discuţiilor, acestea erau ceasuri de pace, la care Josef își aducea cu sine clavecinul sau vioara, bătrânul se aşeza la pian în lumina blândă a unei luminări, al cărui dulce miros de ceară umplea încăperea, o dată cu muzica lui Corelli, Scarlatti, Telemann sau Bach, pe care o interpretau pe rând sau împreună. Bătrânul domn se retrăgea la culcare devreme, în timp ce Knecht, fortificat de mica vecernie muzicală, își prelungea timpul de lucru în noapte, până la limita îngăduită de disciplină.

În afară de activitatea sa de elev și profesor al lui *pater* Jakobus, de cursul special ţinut cam la voia întâmplării în mânăstire, de câte un colocviu chinezesc cu abatele Gervasius, îl mai găsim pe Knecht ocupat în acea vreme cu o altă muncă vastă; lua parte la concursul anual al elitei din Waldzell, concurs la care absentase în cei doi ani anteriori, în cadrul acestui concurs, se cerea să se prelucreze proiectele unor jocuri cu mărgele de sticlă, pe baza a trei până la patru teme principale prescrise, se punea preţ pe conexarea nouă, ingenioasă și originală a temelor, pe puritatea formală și caligrafia cea mai desăvârşită, iar ca o îngăduinţă unică acordată cu acest prilej, se dădea concurenţilor dreptul să depășească limitele canoanelor, adică li se

permitea să utilizeze și cifrări noi, inexistente în codul și în tezaurul oficial de ieroglife. În felul acesta, după marele joc oficial, festiv și sacru, concursul anual, evenimentul care stârnea cea mai mare vâlvă în Satul jucătorilor, căpăta caracterul unei întreceri între cei mai de frunte pretendenţi la cinstea de a impune noi semne de joc, iar cea mai mare distincţie imaginabilă și foarte rar acordată unui participant învingător la concurs consta nu numai în aceea că jocul său era interpretat festiv, ci și în faptul că adaosul de semne propuse pentru gramatica și limbajul jocului era acceptat și preluat de arhiva și vocabularul jocului.

Cu vreo douăzeci și cinci de ani în urmă, marele Thomas von der Trave, actualul *magister ludi,* se bucurase de această onoare rară, datorită noilor sale abreviaţii pentru semnificaţia alchimistă a figurilor zodiacului, după cum tot *magister* Thomas făcuse și mai târziu mult pentru cunoașterea și preluarea alchimiei ca un domeniu instructiv în direcţia îmbogăţirii limbajului cifrat. De astă dată, Knecht a renunţat să folosească în joc noi valori, deși se afla în posesia câtorva, ca mai toţi candidaţii; de asemenea, n-a folosit prilejul pentru a-și manifesta adeziunea la metoda psihologică de joc, ceea ce i-ar fi stat foarte mult la inimă; el a compus un joc, e adevărat, cu o structură și o tematică modernă și personală, în primul rând însă având o compoziţie extrem de clară, clasică și riguros simetrică, ornamentată cu măsură, o realizare care amintea de măiestria din alte vremuri. Poate că l-a constrâns la aceasta faptul că se găsea departe de Waldzell și de arhiva jocului, poate că n-a putut proceda altfel din cauză că puterile și timpul său erau prea solicitate de studiile istorice, poate că l-a călăuzit mai mult sau mai puţin conștient dorinţa de a-și stiliza jocul în așa fel, încât să fie cât mai mult pe gustul profesorului și prietenului său, *pater* Jakobus; nu știm.

Am folosit expresia „metoda psihologică de joc”, pe care probabil nu toţi cititorii noștri o înţeleg fără un supliment de lămuriri; pe vremea lui Knecht, expresia reprezenta o lozincă des auzită. Pe atunci, printre iniţiatorii jocului cu mărgele de sticlă existau desigur curente, mode, dispute, concepţii și interpretări oscilante, iar dintre acestea, două erau concepţiile asupra jocului, în jurul cărora se purtau discuţiile și aveau loc disputele. Se făcea distincţie între două tipuri de

joc, cel formal și cel psihologic, iar noi știm că atât Rnecht, cât și Tegularius, chiar dacă acesta din urmă se ţinea departe de disputele publice, făceau parte dintre adepţii și promotorii ultimului tip; numai că Josef, în loc de „modul psihologic de joc" prefera să vorbească despre „modul pedagogic". Din conţinuturile fiecărui joc, constând în elemente matematice, lingvistice, muzicale și așa mai departe, jocul formal năzuia să realizeze o unitate și o armonie pe cât posibil dense, complete, formal perfecte.

Dimpotrivă, în alegerea, orânduirea, delimitarea, conexiunea și contradicţia conţinuturilor, jocul psihologic punea mai puţin accentul pe unitate și armonie, pe rotunjimea și desăvârșirea unui cosmos, cât mai ales pe meditaţia succesivă fiecărei etape a jocului. Un asemenea joc psihologic sau, după expresia preferată de Knecht, pedagogic nu dădea în exterior impresia de ceva desăvârșit, ci, prin succesiunea lui de meditaţii precis prescrise, îl conducea pe jucător pe calea trăirii perfecţiunii și a divinului. „Jocul, așa cum îl concep eu — îi scria odată Knecht fostului maestru al muzicii — îl învăluie pe jucător, după terminarea meditaţiei, întocmai cum suprafaţa unei sfere învăluie centrul acesteia, și îi conferă sentimentul că din universul stăpânit de hazard și de confuzii s-a constituit altul, perfect simetric și armonios) în care s-a încadrat."

Jocul cu care a participat Knecht la acel mare concurs avea așadar o construcţie formală, nu una psihologică. Probabil că, procedând astfel, el a voit să demonstreze superiorilor și lui însuși că șederea la Mariafels și misiunea sa diplomatică nu-l făcuseră să piardă nimic din exerciţiul, elasticitatea, eleganţa și virtuozitatea sa de jucător cu mărgele de sticlă, iar această demonstraţie i-a reușit, întrucât ultima formă și transcrierea pe curat a proiectului jocului său nu se puteau realiza decât la arhiva specială din Waldzell, el i-a încredinţat aceste operaţii prietenului său Tegularius care, de altfel, se număra și el printre participanţii la concurs. A avut posibilitatea să-și predea personal hârtiile lui Tegularius și să discute cu el, precum și să examineze împreună și proiectul acestuia, deoarece reușise să-și aducă prietenul pentru trei zile, la el, în mânăstire; magistrul Thomas îi îndeplinise pentru prima dată această rugăminte pe care i-o mai adresase de două ori. Oricât de mult îl bucura această vizită și oricât

de mare îi era curiozitatea ca insular castalian, Tegularius s-a simţit extrem de stingherit la mânăstire; acest om sensibil aproape că s-a îmbolnăvit din pricina impresiilor bizare şi a societăţii unor oameni, prietenoşi, desigur, dar simpli, sănătoşi şi ceva cam din topor, care n-ar fi priceput nicio iotă din gândurile, grijile şi problemele lui.

— Trăieşti aici pe o planetă străină, îi spuse el prietenului său, nu înţeleg şi mă minunez cum ai putut să faci faţă trei ani încheiaţi. Cuvioşii taţi *patres* sunt foarte amabili cu mine, dar mă simt aici ca alungat şi respins de toate, nimic nu mă atrage, nimic nu-şi dezvăluie de la sine înţelesul, nimic nu se lasă asimilat fără rezistenţă şi fără suferinţă; să trăiesc aici două săptămâni ar fi pentru mine un infern.

Knecht trebui să-şi dea osteneala cu el, văzu pentru prima dată cu neplăcere, ca spectator, marea deosebire dintre cele două ordine şi lumi, şi simţi că prietenul său hipersensibil nu făcea deloc o impresie bună aici din cauza neajutorării sale pline de spaimă. Dar prietenii reuşiră să-şi revadă temeinic şi critic cele două planuri de joc pentru concurs, iar când, după o asemenea oră, Knecht trecea la *pater* Jakobus în cealaltă aripă a mânăstirii, sau la masă, avea şi el sentimentul că e transpus brusc din ţara lui de baştină în alta cu totul diferită, cu alt sol şi altă atmosferă, cu altă climă şi alte constelaţii. După plecarea lui Fritz, el provocă la *pater* Jakobus o discuţie asupra acestei impresii.

— Nădăjduiesc, zise Jakobus, că majoritatea castalienilor vă seamănă dumneavoastră mai mult decât prietenului dumneavoastră. Tipul de om pe care ni l-aţi înfăţişat în persoana lui este unul în care nu te poţi încrede, unul prea rafinat, slab şi, pe deasupra, mă tem, cam orgolios. Vreau să mă menţin la părerea pe care mi-am făcut-o judecând după tipul pe care-l reprezentaţi dumneavoastră, altminteri as deveni nedrept faţă de castalieni. Căci acest biet om sensibil, prea inteligent, prea agitat ar putea păgubi întregii voastre Provincii.

— Ei da, replică Josef Knecht, probabil că şi printre domnii benedictini va fi existat în cursul veacurilor vreun bărbat bolnăvicios, slab la trup, dar cu toate acestea valoros spiritualiceşte, cum este prietenul meu. A fost probabil o ne-iscusinţă din parte-mi să-l invit aici, unde există ochi foarte pătrunzători pentru a-i descoperi slăbiciunile, dar nu şi pentru a-i vedea marile calităţi. Mie, prin venirea lui aici, mi-a adus un mare serviciu prietenesc.

După această replică, castalianul îi povesti lui *pater* Jakobus despre participarea sa la concurs. Jakobus întâmpină cu plăcere pledoaria lui Josef întru apărarea amicului său.

— Bine aţi nimerit-o! râse el prieteneşte. Dar, cum se pare, aveţi într-adevăr numai prieteni cu care se întreţin relaţii cam dificile.

După ce degustă confuzia lui Knecht, privindu-i faţa uimită, continuă ca într-o doară:

— De data aceasta mă refer la altul. Mai ştiţi ceva nou despre prietenul dumneavoastră Plinio Designdri?

Uimirea lui Knecht ajunse la culme; foarte atins, ceru lămuriri. I se dădură: într-o scriere politică, cu caracter polemic, Designori își expusese punctul de vedere categoric anticlerical și îl atacase foarte energic și pe *pater* Jakobus. De la prietenii săi din cadrul presei catolice, acesta obţinuse informaţii asupra lui Designori, în cuprinsul cărora erau menţionate și perioada școlarităţii sale castaliene, precum și cunoscutele raporturi cu Knecht. Josef își exprimă dorinţa de a citi articolul lui Plinio; după aceea avu loc prima lui discuţie politică actuală cu *pater* Jakobus, urmată numai de altele câteva.

„A fost pentru mine ceva uimitor și aproape înspăimântător, îi scrise el lui Ferromonte, să văd persoana lui Plinio al nostru și, ca un pandant, propria mea persoană împinsă brusc pe scena politicii mondiale, un aspect la posibilitatea căruia nu m-am gândit niciodată până acum."

În test, *pater* Jakobus a vorbit despre scrierea polemică a lui Designori mai curând favorabil, în orice caz fără susceptibilitate, a elogiat stilul autorului, găsind că în acest stil se răsfrânge evident ecoul școlii de elită, căci altminteri în politica curentă oamenii se mulţumesc cu mult mai puţin spirit și cu un nivel mult mai scăzut.

În această vreme, Knecht primi de la prietenul său Ferromonte o copie a primei părţi din lucrarea sa devenită mai târziu celebră, cu titlul: *Preluarea și prelucrarea muzicii populare slave în muzica germană cultă, începând de la Josef Haydn.* În scrisoarea de răspuns a lui Knecht, după primirea copiei, citim între altele: „Din studiile tale, la care am putut fi și eu părtaș, o vreme, ai tras concluzii convingătoare; cele două capitole despre Schubert, în special despre cvartete, se situează printre cele mai temeinice contribuţii recente la

istoria muzicii, pe care le cunosc. Adu-ţi aminte şi de mine uneori, eu sunt departe de o recoltă ca aceea ce ţi-a reuşit ţie. Oricât de mulţumit aş putea fi cu existenţa pe care b duc aici — căci misiunea mea la Mariafels pare a nu fi lipsită de succes — lunga mea înstrăinare de Provincie şi de cercul castalian căruia îi aparţin îmi devine uneori apăsătoare.

Învăţ aici multe, nesfârşit de multe, dar ceea ce obţin nu e o creştere în direcţia certitudinii şi a capacităţii profesionale, ci un spor al problematicii. Fireşte, şi o lărgire de orizont, în ceea ce priveşte nesiguranţa, sentimentul de înstrăinare, lipsa de nădejde, de voioşie, de încredere în mine însumi şi toate celelalte rele de care m-am resimţit, îndeosebi în timpul primilor doi ani petrecuţi la Mariafels, sunt acum, evident, mai liniştit: de curând a fost aici Tegularius, a stat numai trei zile, dar oricât s-ar fi bucurat să se afle în preajma mea şi oricât de curios era să cunoască mânăstirea, încă de-a doua zi s-a simţit aproape copleşit de depresiune şi de sentimentul înstrăinării. Cum, în definitiv, o mânăstire este mai curând o lume aflată la adăpost, paşnică şi favorabilă spiritului şi nicidecum o închisoare, o cazarmă sau o fabrică, trag din experienţa mea concluzia că noi, cei din scumpa noastră Provincie, suntem nişte oameni mult mai răsfăţaţi şi mai sensibili decât o bănuim noi înşine."

Chiar în vremea din care datează scrisoarea adresată lui Carlo, Knecht îl determină, fără s-o ştie, pe *pater* Jakobus să-şi comunice, printr-o scurtă notă adresată conducerii Ordinului castalian, consimţământul la problema diplomatică ştiută, adăugind totuşi rugămintea ca „jucătorul cu mărgele de sticlă îndrăgit unanim aici” şi care îi face cinstea de a-i preda un *privatissimum de rebus castaliensibus* să mai fie lăsat un răstimp la Mariafels. Fireşte, cei din Waldzell şi-au făcut o onoare din a-i îndeplini dorinţa. Knecht însă, care crezuse că se află încă atât de departe de „recolta” sa, primi o dovadă, semnată de conducerea Ordinului şi de domnul Dubois, prin care se confirma faptul că-şi dusese la bun sfârşit misiunea. Ceea ce i se păru pe dată lucrul cel mai important în această hârtie foarte oficială şi îi produse cea mai mare bucurie (i-o împărtăşi aproape triumfând lui Fritz, într-o scrisorică) fu o frază scurtă, prin care i se aducea la cunoştinţă că Ordinul fusese informat de către maestrul

jocului cu mărgele de sticlă asupra dorinței sale de a se reîntoarce în *Vicus Lusorum* și că era de acord a da urmare acestei dorințe, după încheierea prezentei însărcinări. Citi acest pasaj și lui *pater* Jakobus și-i mărturisi cât de bucuros era, totodată cit de mult se temuse că va rămâne poate pentru multă vreme surghiunit din Castalia și trimis la Roma. *Pater* Jakobus îi replică râzând:

— Da, prietene, așa se întâmplă cu ordinele, trăiești mai bucuros în poala lor decât la periferie sau chiar în exil. Puteţi uita în toată liniștea puţintică politică, în a cărei nemijlocită apropiere v-aţi pomenit aici, căci un politician nu sunteţi. Dar istoriei să nu-i deveniţi necredincios, chiar dacă, probabil, va rămâne doar o specialitate secundară și de amator pentru dumneavoastră. Căci stofă de istoric aveţi. Iar acum, haideţi să profităm reciproc, de câtă vreme vă mal am aici.

Knecht pare a fi făcut doar puţin uz de îngăduința de a întreprinde vizite mai dese la Waldzell; totuși a fost părtaş, prin mijlocirea aparatului de radio, la unele seminare practice, prelegeri și jocuri. Tot astfel, stând într-un fotoliu din arătoasa lui cameră de oaspeţi, a luat parte și la solemnitatea în cadrul căreia s-au comunicat în sala de festivităţi din *Vicus Lusorum* rezultatele și premiile concursului. Executase o lucrare nu foarte personală și nicidecum revoluţionară, dar de bună calitate și foarte elegantă, a cărei valoare o cunoștea, așteptându-se la o menţiune cu elogii sau la un premiu al treilea ori al doilea. Spre surprinderea sa, auzi acum că i se conferise premiul întâi și, mai înainte ca surpriza să facă loc bucuriei, purtătorul de cuvânt al serviciului special al maestrului jocului, continuând lectura cu vocea lui profundă și frumoasă, îl numi ca deţinător al premiului al doilea pe Tegularius. Era oricum un eveniment mișcător și plin de farmec ca ei doi, mână în mână, să iasă în evidenţă din acest concurs, ca învingători încununaţi! Sări în picioare și, fără a asculta mai departe, coborî în fugă treptele și ieși repede pe ușile răsunătoare în curte, într-o scrisoare adresată în acele zile fostului maestru al muzicii, citim:

„Sunt foarte fericit, mult stimate, precum îţi și poţi închipui. Ducerea la bun sfârșit a misiunii mele și recunoașterea, ce mă onorează, a acestui fapt de către conducerea Ordinului, perspectiva atât de importantă pentru mine de a mă întoarce curând în patrie, la prietenii mei și la jocul cu mărgele de sticlă, în loc de a fi utilizat pe

mai departe în servicii diplomatice, iar acum acest premiu întâi pentru un joc, la care mi-am dat, e adevărat, osteneala în privința aspectelor formale, dar în care din bune motive nu am epuizat tot ceea ce aş fi avut de dat, bucuria de a împărţi succesul acesta cu prietenul meu — toate acestea au fost de fapt mult prea mult deodată. Sunt fericit, da, dar n-aş putea spune că sunt și vesel. Pentru un răstimp atât de scurt, sau care mi s-a părut astfel, aceste satisfacţii vin cam repede și sunt prea numeroase pentru simţirea mea; în recunoştinţa mea se amestecă o anumită teamă, întocmai cum te îngrijorează faptul că un vas plin ochi, la adăugarea unui singur strop, ar putea da pe dinafară, făcând ca totul să redevină îndoielnic. Dar, rogu-te, consideră că n-am spus nimic despre toate acestea, orice cuvânt este aici de prisos."

Vom vedea că vasului clin ochi îi era destinat pe curând mai mult decât un strop, m scurta perioadă care avea să se scurgă până atunci, Knecht și-a trăit fericirea, și teama secretă, amestecată în ea, cu o asemenea dăruire și intensitate, încât parcă ar fi presimțit marea schimbare apropiată. Aceste câteva luni au fost și *pentru pater* Jakobus o perioadă fericită și înaripată. Îl durea gândul că va trebui să-l piardă curând pe acest discipol și coleg, iar în orele de lucru, și încă mai mult în discuţiile lor libere, căuta să-i transmită și să-i lase moştenire cât mai mult posibil din ceea ce acumulase în viaţa lui de muncă și cugetare în ceea ce privește înțelegerea înălţărilor și prăbușirilor din viaţa oamenilor și a popoarelor. Uneori discuta cu el și despre sensul și consecinţele misiunii lui Knecht, despre posibilitatea și importanţa unei prietenii și alianţe politice intre Roma și Castalia și îi recomanda s ă întreprindă studierea epocii, a le cărei roade au fost atât întemeierea Ordinului castalian, cât și treptata reînălţare a Romei, după o epocă de umilinţe și încercări, îi mai recomandă două opere asupra reformei și sciziunii bisericii din secolul al șaisprezecelea, dar cel mai mult îl îndemnă ca, în locul lecturii tomurilor de istorie universală, să prefere studiul temeinic și direct al izvoarelor, cercetarea limitată la acele sectoare pe care le poate cuprinde cu propria-i privire, în sfârșit nu făcu o taină din profunda lui neîncredere în toate filosofiile istoriei.

MAGISTER LUDI

Knecht luase hotărârea să amâne întoarcerea lui definitivă la Waldzell pentru primăvară, perioada marelui joc oficial cu mărgele de sticlă, a așa-numitului *ludus anniversarius* sau *sollemnis*{65}.

Dacă punctul culminant din istoria memorabilă a acestui joc, epoca jocurilor anuale care durau săptămâni de-a rândul, cu participarea unor demnitari și reprezentanţi din lumea întreagă, trecuse și aparţinea pentru totdeauna istoriei, totuşi aceste sesiuni de primăvară, cu un joc solemn ce dura de cele mai multe ori zece până la paisprezece zile, rămâneau marele şi solemnul eveniment al anului pentru toată Castalia, o sărbătoare căreia nu-i lipsea nicio înaltă semnificaţie religioasă şi morală, deoarece reunea sub semnul unui simbol al armoniei reprezentanţi ai tuturor concepţiilor și tendinţelor din Provincie, nu întotdeauna pe deplin fundamentate, încheia pace între egoismele diferitelor discipline și redeștepta amintirea unităţii ce le domina varietatea. Pentru credincioși, jocul solemn poseda forţa sacramentală a unei adevărate miruiri, pentru necredincioşi reprezenta cel puţin un fel de surogat de religie, iar pentru ambele categorii o baie la izvoarele pure ale frumosului, într-un mod similar, *Pasiunile* lui Johann Sebastian Bach — nu atât în perioada când au fost create, cât în aceea a redescoperirii lor din secolul următor — au fost pentru o parte dintre interpreţi și auditori un act cu adevărat religios şi de înălţare mistică, pentru altă parte o solemnitate ce ţinea locul serviciului divin și al religiei, iar pentru toţi laolaltă manifestări solemne ale artei și ale sublimului *Creator spiritus*{66}.

Knecht nu a fost nevoit să depună eforturi prea mari ca să obţină aprobarea atât a celor de la mânăstire, cât și a autorităţii din patrie pentru hotărârea sa. El nu putea să-și facă o idee limpede asupra

poziţiei pe care o va avea după ce se va reîncadra în mica republică din *Vicus Lusorum,* presupunea însă că nu va fi lăsat multă vreme în situaţia existentă, ci va fi în curând împovărat și onorat cu vreo funcţie sau misiune oarecare. Deocamdată se bucura la gândul că se va întoarce acasă, între prieteni, că va asista la apropiatele festivităţi, gusta din plin ultimele zile de conlucrare cu *pater* Jakobus şi întâmpină cu simpatie și plăcere manifestările de bunăvoința prin care abatele și mănăstirea îl sărbătoriră cu prilejul plecării. Apoi porni la drum, nu fără întristarea că părăsește un loc îndrăgit și o perioadă lăsată în urmă din viaţa lui, dar şi stăpânit de o stare de spirit sărbătorească, obţinută prin suita de exerciţii contemplative preliminare jocului, pe care le executase, e adevărat, fără îndrumare și camarazi, dar întocmai după litera prescripţiilor.

Această stare de spirit nu i-a fost umbrită de faptul că n-a reușit să-l convingă pe *pater* Jakobus, de mult invitat solemn de către *magister ludi* la jocul anual, să accepte invitaţia și să-l însoţească în călătorie, el a înţeles atitudinea rezervată a vechiului anticastalian, așa că, pentru o clipă, s-a simţit eliberat de orice obligaţii şi îngrădiri, pe deplin pregătit sufletește pentru sărbătoarea ce-l aștepta.

Cu solemnităţile se întâmplă lucruri ciudate, în cazul că nu intervin forțe superioare funeste, festivitatea adevărată nu poate rata niciodată; pentru cei cuvioși, chiar și o procesiune murată de ploaie își menţine caracterul sacru, un banchet nu deziluzionează chiar dacă se servesc bucate arse, la fel orice joc anual își păstrează caracterul festiv și într-o oarecare măsură sacru pentru toţi jucătorii cu mărgele de sticlă. Cu toate acestea, există, cum ştie oricare dintre noi, festivităţi şi spectacole la care factorii se armonizează, se saltă reciproc la un nivel ridicat, înaripează şi înalţă sufletele, ca acele spectacole teatrale şi muzicale ce se ridică, fără motive aparente și ca printr-o minune, până la un punct culminant, provocând emoţii puternice, în timp ce altele, cu nimic mai rău pregătite, rămân doar niște realizări cuminţi, în măsura în care emoţia spectatorului derivă din starea lui sufletească, s-ar putea spune că Josef Knecht era cât se poate de bine pregătit: nu-l apăsa nicio grijă, se întorcea acasă cu cinste din străinătate, aștepta cu bucurie cele ce aveau să urmeze.

Dar de astă dată, marele *ludus sollemnis* nu s-a ridicat la un nivel remarcabil, n-a fost învăluit de atmosfera unui miracol şi învestit cu un grad deosebit de sfinţenie și strălucire. A fost de-a dreptul un joc lipsit de voioşie, neobişnuit de nefericit, aproape ratat. Dacă totuşi mulţi dintre părtaşi s-au putut simţi înviorați și înălţaţi sufletește, organizatorii şi factorii răspunzători propriu-zis i au simţit cu atât mai amar, aşa cum se întâmplă întotdeauna în asemenea cazuri, acea atmosferă de apatie, de nereuşită şi lipsă de har, de reticenţă şi nenoroc, care a ameninţat cerul acestui joc. Deşi a intuit şi el, fireşte, insuccesul şi s-a văzut oarecum dezamăgit în aşteptările lui pline de emoţie, Knecht nu s-a numărat nicidecum printre cei ce şi-au dat seama foarte limpede de nereuşită: nefiind colaborator şi factor răspunzător la acest joc, a putut urmări în acele zile, ca un participant pios, jocul altminteri construit cu mult spirit, deşi actul a fost lipsit de mireasmă şi har; Knecht s-a adâncit netulburat şi cu elan în meditaţii şi a trăit dăruirea plină de recunoştinţă a tuturor părtaşilor la acest joc, acea binecunoscută trăire sărbătorească a unei jertfe, acea contopire mistică a colectivităţii la picioarele celui divin, de care n-au rămas străini nici cei din cercul restrâns al iniţiaţilor acestui act festiv „nereuşit". Zodia nenorocoasă care a patronat sărbătoarea l-a mişcat totuşi şi pe el. Jocul însuşi, în planul şi realizarea lui, a fost fireşte ireproşabil, ca orice joc al maestrului Thomas, a fost chiar unul dintre cele mai expresive, mai simple, mai directe. Interpretarea lui a stat însă sub o zodie deosebit de nenorocoasă, ceea ce istoria Waldzellului n-a uitat nici până acum.

La întoarcerea lui în *Vicus Lusorum,* cu o săptămână înainte de începerea marelui joc, Knecht n-a fost primit, ca să-şi dea raportul, de către maestrul jocului cu mărgele de sticlă, ci de locţiitorul acestuia, Bertram, care i-a urat cu amabilitate bun venit, dar i-a comunicat pe scurt şi cu mintea cam împrăştiată că stimatul *magister* se îmbolnăvise chiar în acele zile, iar el, Bertram, nu e informat suficient asupra misiunii lui Knecht, ca să-i poată primi raportul, să se prezinte pentru aceasta deci la conducerea Ordinului, la Hirsland, să-şi comunice acolo sosirea şi să aştepte dispoziţii. Când, la plecare, Knecht îşi trăda fără voie, prin voce şi gesturi, o anume surprindere pricinuită de răceala şi durata scurtă a audienţei, Bertram îşi ceru scuze. Să-l ierte

colegul, dacă l-a dezamăgit, și să înțeleagă situația specială în care se afla: maestrul s-a îmbolnăvit, marele joc anual bate la ușă și nu se știe nicidecum dacă magistrul îl va putea conduce sau dacă nu cumva el, locțiitorul, va trebui să-i îndeplinească oficiul, îmbolnăvirea venerabilului nu putea să cadă într-un moment mai nefavorabil și mai dificil; ca întotdeauna, era desigur gata să preia îndatoririle magistrului, dar se temea că va fi peste puterile lui ca într-un timp atât de scurt să se pregătească suficient pentru joc și pentru conducerea acestuia.

Knecht îl compătimi pe omul acesta vădit descurajat și cam descumpănit, nu mai puțin regretă că răspunderea festivității trebuia probabil să treacă în mâinile lui.

Lipsise prea mult din Waldzell, ca să știe cât de întemeiate erau grijile lui Bertram, căci acesta suferise cel mai mare rău imaginabil pentru un locțiitor: anume, își pierduse de la o vreme încrederea elitei, a așa-numiților repetitori, și se găsea de fapt într-o situație foarte grea. Knecht se gândea cu îngrijorare la maestrul jocului cu mărgele de sticlă, acest erou al formei clasice și al ironiei, un magister și un castalian desăvârșit; se bucurase la gândul că va fi primit de el, ascultat și reintegrat în comunitatea jucătorilor, poate într-un post de încredere. Dorința lui fusese să vadă jocul solemn celebrat de către maestrul Thomas, să lucreze mai departe sub ochii lui, să-i câștige prețuirea; acum, îndurerându-l și dezamăgindu-i așteptările, îl găsea ascuns de boala ce-l doborâse, iar el, Knecht, se vedea rămas la dispoziția altor instanțe. E adevărat, de toate acestea l-au despăgubit oarecum bunăvoința plină de atenție, chiar colegialitatea, cu care l-au primit și l-au ascultat secretarul Ordinului și domnul Dubois. Încă de la prima convorbire a putut constata că nu se intenționează deocamdată să fie folosit mai departe pentru realizarea planului privitor la Roma și că se respectă dorința lui de a se întoarce pentru mai multă vreme la joc; mai întâi, fu poftit prietenește să se stabilească cu locuința în casa de oaspeți de la *Vicus Lusorum,* să ia din nou contact cu cele de pe aici și să participe la jocul anual, împreună cu prietenul său Tegularius, a dedicat zilele premergătoare acestuia postului și exercițiilor de meditație, apoi a luat parte cu evlavie și

recunoştinţă la acel joc neobişnuit, a cărui amintire a rămas în sufletul unora învăluită în tristeţe.

Poziţia unui locţiitor de magistru, numit și „umbra”, îndeosebi pe lângă maestrul muzicii şi pe lângă maestrul jocului, are ceva cu totul particular. Fiecare maestru are un locţiitor, pe care nu-l numeşte autoritatea, ci îl alege el însuşi din cercul restrâns al candidaţilor, asumându-și întreaga răspundere pentru acțiunile și semnătura lui. Pentru un candidat, faptul că maestrul său îl numeşte locţiitor este o mare distincţie şi un semn de desăvârșită încredere; ca locţiitor el e considerat colaborator intim şi mâna dreaptă a atotputernicului maestru, îndeplineşte oficiile maestrului când acesta e împiedicat de cine știe ce motiv și-l trimite pe el în loc, dar nu pe toate: la scrutinele autorităţii supreme, de pildă, îl poate reprezenta pe maestru numai ca un purtător de cuvânt îndreptăţit să transmită un da sau nu; orator, propunător de moţiuni sau ceva de aceeaşi natură nu poate fi. În vreme ce numirea unui locţiitor îl aşează pe acesta pe un loc foarte înalt şi adesea destul de expus, ea egalează totuşi în acelaşi timp cu un fel de trecere a lui pe o linie secundară, într-o anumită măsură, îi creează o poziţie specială în cadrul ierarhiei oficiale, căci în timp ce adesea e învestit cu funcţiile cele mai importante și i se acordă o înaltă cinstire, i se retrag totuși anumite drepturi și posibilități de care se bucură toţi ceilalţi candidaţi. Două sunt puncte le în care poziţia sa specială iese mai clar în evidenţă: locţiitorul nu poartă răspunderea acţiunilor sale de serviciu şi nu mai poate să avanseze în cadrul ierarhiei. Aceasta nu este o lege strictă, însă reiese din istoria Castaliei: la moartea sau la demisia unui magistru, „umbra” acestuia, care-l reprezentase atât de adesea și a cărui întreagă existență părea a-l predestina ca succesor, nu i-a devenit niciodată urmaş. Este ca şi când în această privinţă tradiţia ar voi să accentueze intenţionat existenţa unei granițe și limite aparent labile și mobile: graniţa dintre magistru şi locţiitor are sensul unui simbol al graniţei dintre funcţie şi persoană. Aşadar, când acceptă înaltul post de răspundere al unui locţiitor, un castalian renunţă implicit la perspectiva de a deveni cândva magistru el însuși, de a intra cândva cu adevărat în posesia vesmintelor oficiale și a însemnelor pe care le-a purtat de atâtea ori în calitate de reprezentant, în acelaşi timp obţine dreptul ciudat şi ambiguu de a nu

răspunde personal de eventualele sale greşeli în serviciu, ci de a-l împovăra cu ele pe magistru, singurul responsabil în ceea ce-l priveşte.

De fapt, s-a şi întâmplat ca un magistru sau altul să cadă victimă locţiitorului ales de el şi, din cauza vreunei erori mai grave comise de acela, să trebuiască să se retragă din funcţie. Expresia prin care e numit la Waldzell locţiitorul maestrului jocului cu mărgele de sticlă este cât se poate de potrivită pentru a califica poziţia lui caracteristică, dependenţa, aproape cvasi identitatea cu magistrul, ca şi nota himerică ş i de simplă aparenţă a existenţei sale. Locţiitorul e numit acolo „umbra".

Maestrul Thomas von der Trave a menţinut ani de zile în funcţia respectivă o „umbră" cu numele de Bertram, căruia pare să-i fi lipsit mai mult norocul decât talentul sau bunăvoinţa. Cum se înţelege de la sine, Bertram era un excelent jucător cu mărgele de sticlă, era un profesor cel puţin nu lipsit de dibăcie şi un funcţionar conştiincios, devotat fără rezerve maestrului său; totuşi, în cursul ultimilor ani îşi pierduse simpatiile printre funcţionari şi-şi ridicase împotrivă cea mai tânără pătură de cadre din elită, iar cum nu avea natura cavalerească senină a maestrului său, faptul acesta îi tulbura stăpânirea de sine şi atitudinea calmă.

Magistrul nu renunţase la el, dar de ani de zile îl ferise pe cât posibil de fricţiunile cu elita, îi dădea mereu mai rar însărcinări publice şi-l întrebuinţa mai mult în cancelarii şi în arhivă. Bărbatul acesta integru, dar nu iubit, sau tocmai atunci intrat în dizgraţie, vizibil nefavorizat de noroc, s-a văzut dintr-o dată în fruntea întregului *Vicus Lusorum,* datorită îmbolnăvirii maestrului său şi, dacă ar fi trebuit într-adevăr să conducă jocul anual, ocupând în cursul festivităţilor postul cel mai la vedere din toată Provincia, s-ar fi arătat totuşi la înălţimea acestei mari îndatoriri numai dacă ar fi fost sprijinit de încrederea majorităţii jucătorilor cu mărgele de sticlă sau măcar a repetitorilor, ceea ce din păcate nu s-a întâmplat. Aşa s-a ajuns deci ca de astă dată marele *ludus sollemnis* să devină o grea încercare, aproape o catastrofă pentru Waldzell.

Abia în ziua din ajunul festivităţii s-a anunţat oficial că magistrul este grav bolnav şi în neputinţă de a conduce jocul. Nu ştim dacă această întârziere a înştiinţării a fost dictată de voinţa magistrului

bolnav, care a sperat poate până în ultima clipă că se va restabili și va putea prezida totuși jocul. Mai curând presupunem că era prea bolnav ca să se mai gândească la așa ceva, astfel că „umbra” lui a comis greșeala de a lăsa Castalia până în ceasul al unsprezecelea în neștiință asupra situației din Waldzell. Firește, ar fi discutabil și dacă ezitarea aceasta a fost realmente o greșeală. Fără îndoială, ea a rezultat din buna intenție de a nu discredita dinainte festivitatea și de a nu-i determina pe admiratorii maestrului Thomas să nu mai vină. Dacă totul ar fi mers bine, dacă obștea jucătorilor din Waldzell ar fi avut încredere în Bertram, atunci — ceea ce e lesne de imaginat — „umbra” ar fi putut îndeplini cu adevărat rolul de locțiitor și lipsa maestrului ar fi trecut aproape neobservată. Este inutil să mai avansăm în privința aceasta și alte ipoteze; ne-am crezut obligați numai să arătăm că acel Bertram nu era neapărat un ratat sau un nedemn, așa cum îl considera atunci opinia publică din Waldzell. A fost mai curând o victimă decât un culpabil.

Ca în fiecare an, a început să se adune șuvoiul oaspeților veniți la marele joc. Mulți soseau fără să știe nimic, alții îngrijorați de starea respectabilului *magister ludi și* stăpâni ți de rele presimțiri în legătură cu desfășurarea festivității. Waldzell și așezările apropiate s-au umplut de oameni, conducerea Ordinului și autoritatea educativă se găseau de față aproape în întregime; au sosit și călători animați de sentimente sărbătorești din părți îndepărtate ale țării și din străinătate, umplând până la refuz casele de oaspeți. Ca întotdeauna, în seara din ajunul începerii jocului, festivitatea s-a deschis cu ora de meditație, în vreme ce, la sunetul clopotelor, întreaga regiune, plină de participanții la festivitate, s-a scufundat într-o adâncă și pioasă liniște. Î doua zi dimineață a avut loc primul dintre concerte și s-au comunicat cel dintâi enunț al jocului și meditația asupra ambelor teme muzicale cuprinse în acest enunț. Bertram, în veșmintele solemne ale maestrului jocului cu mărgele de sticlă, și-a făcut o apariție de om cumpănit și stăpân pe sine; era numai foarte palid, pentru ca apoi, de la o zi la alta, să se arate mereu mai epuizat, suferind și resemnat, astfel că în ultimele zile a ajuns într-adevăr să semene cu o umbră. Chiar în a doua zi a jocului s-a răspândit zvonul că starea maestrului Thomas s-a înrăutățit și că viața i-ar fi în pericol, iar în seara aceleiași

zile au început să circule ici și colo, apoi pretutindeni, printre cei mai inițiați, primele vorbe din care avea să se brodeze treptat legenda din jurul maestrului bolnav și al „umbrei” sale. Această legendă lansată de cercurile cele mai restrânse din *Vicus Lusorum,* mai exact de către repetitori, susținea că maestrul se simțise mai bine și că ar fi fost în putere să conducă și jocul, dar că făcuse totuși un sacrificiu pentru a satisface ambiția „umbrei”, lăsându-i în seamă funcția cu prilejul festivității. Acum însă, când Bertram se arătase a nu prea fi la înălțimea înaltului rol ce-și asumase, și când jocul amenința să-i dezamăgească pe participanți, magistrul bolnav se simțea răspunzător de mersul jocului, ca și de insuccesul umbrei sale și luase asupra sa vina greșelilor acestuia; aici și nu altundeva se găsea cauza înrăutățirii bruște a stării sale și a ridicării febrei. Firește, aceasta n-â fost singura versiune a legendei, dar ea aparținea elitei și arăta limpede că elita, cadrele zeloase considerau situația drept tragică și nu erau deloc dispuse să sprijine abaterea tragediei pe calea limpezirii și a înfrumusețării.

Aversiunea împotriva „umbrei” era pandantul venerației față de maestru, se dorea insuccesul și căderea locțiitorului, chiar dacă maestrul însuși trebuia să ispășească împreună cu acesta. A doua zi iarăși s-a vorbit că, pe patul său de suferință, magistrul i-a conjurat pe locțiitorul său și pe doi seniori din elită să nu tulbure pacea și să nu pună în pericol festivitatea; în altă zi s-a afirmat că și-a dictat ultimele dorințe și a indicat nominal autorității pe cel pe care-l dorea ca succesor; s-au rostit și nume. Paralel cu veștile despre agravarea stării magistrului, au circulat și aceste zvonuri, precum și altele, iar în sala de festivități, ca și în casele de oaspeți dispoziția favorabilă jocului a scăzut de la o zi la alta, chiar dacă nimeni n-a mers atât de departe încât să renunțe la serbare și să plece. O atmosferă grea și sumbră s-a lăsat asupra întregii ceremonii, a cărei evoluție și-a menținut totuși o formă exterioară corectă, dar d in bucuria și elevația cunoscute și așteptate la aceste sărbători se mai simțea prea puțin, iar când, în penultima zi, creatorul jocului festiv a închis pentru totdeauna ochii, eforturile autorității de a opri răspândirea veștii n-au fost încununate de succes și, curios, unii dintre participanți au întâmpinat acest deznodământ cu un sentiment de eliberare. Deși înainte de încheierea

marelui *ludus sollemnis* nu le era îngăduit nici să pună doliu, nici să întrerupă cât de puţin desfăşurarea, atât de riguros prescrisă în aceste zile, a orelor, cu alternanţa lor de spectacole şi exerciţii contemplative, elevii cursului de joc şi îndeosebi elita au serbat ultimul act şi ultima zi a festivităţilor cu o atitudine şi o dispoziţie unanimă, de parcă ar fi fost o ceremonie funebră pentru veneratul răposat, făcând ca o rece atmosferă de însingurare să se ţeasă în jurul lui Bertram, care îşi îndeplinea mai departe funcţia, frânt de oboseală, nedormit, palid şi cu ochii pe jumătate închişi.

Josef Knecht, deşi foarte receptiv la toate aceste curente Şi stări sufleteşti, deoarece era un vechi jucător şi, datorită lui Tegularius, se afla în strânse relaţii cu elita, nu s-a lăsat stăpânit de ele, din a patra sau a cincia zi i-a şi interzis chiar prietenului său Fritz să-l mai tulbure cu vesti despre boala magistrului; resimţea şi înţelegea, e adevărat, umbrirea tra-a festivităţii, se gândea cu adâncă îngrijorare şi tristeţe la maestru, cu crescândă neplăcere şi compătimire la moartea concomitentă la care fusese condamnat Bertram — „umbra" —, dar s-a opus statornic şi cu energie oricărei influenţe exercitate asupra-i de veştile reale sau legendare, a practicat cu cea mai riguroasă concentrare, s-a dăruit din toată inima exerciţiilor şi desfăşurării jocului frumos construit şi a trăit festivitatea într-o stare de serioasă elevaţie, în pofida tuturor dezacordurilor şi înnourărilor.

La sfârşit, Bertram, „umbra", fu scutit de a-i mai primi după obicei, ca vicemagistru, pe cei veniţi să-l felicite şi pe reprezentanţii autorităţii, de astă dată se renunţa şi la ziua bucuriei sărbătorită tradiţional de cei ce studiau jocul cu mărgele de sticlă, îndată după actul muzical final al serbării, autoritatea a făcut cunoscută moartea magistrului, iar în *Vicus Lusorum* au început zilele de doliu, la care a fost părtaş şi Josef Knecht, adăpostit în casa de oaspeţi, înhumarea merituosului bărbat, care se bucură încă şi astăzi de o mare consideraţie, s-a desfăşurat cu simplitatea obişnuită în Castalia. „Umbra" lui, Bertram, care-şi jucase până la capăt rolul atât de greu din timpul festivităţilor cu preţul epuizării, îşi înţelese situaţia. Ceru un concediu şi plecă în munţi.

În Satul jucătorilor, chiar în întregul Waldzell, domnea întristarea. Poate că nimeni nu avusese cu magistrul defunct relaţii personale

foarte prietenești, însă chibzuință și puritatea existenței sale pline de distincție, laolaltă cu inteligența și simțul său delicat pentru forme făcuseră din el un conducător și o personalitate reprezentativă cum Castalia, cu organizarea ei în fond foarte democratică, nu promova decât rareori. Provincia fusese mândră de el. Dacă persoana lui părea a fi în afara domeniului pasiunii, a iubirii, a prieteniei, ea era cu atât mai mult aptă să satisfacă nevoia de venerație a generațiilor tinere, iar demnitatea și grația princiară, care-i aduseseră de altfel porecla pe jumătate afectuoasă de „excelență”, îi asiguraseră o poziție oarecum specială în consiliul superior, la ședințele și activitățile colective ale autorității educative, după ce ani în șir întâmpinase opoziții dârze. Problema înlocuitorului său în înalta funcție fu discutată, firește, cu aprindere, nicăieri mai aprins ca în elita jucătorilor cu mărgele de sticlă. După retragerea și plecarea „umbrei”, a cărei cădere fusese dorită și obținută de elită, funcțiunile magistrului fuseseră împărțite, prin acordul acestei elite, între trei locțiitori provizorii; era desigur vorba numai de funcțiunile interne din *Vicus Lusorum,* nu și de cele oficiale din consiliul educației.

După datină, acest consiliu nu putea lăsa neocupată funcția de magistru mai mult de trei săptămâni. În cazurile în care un magistru răposat sau demisionat lăsa în locul său un succesor hotărât și fără concurenți, funcția era imediat reocupată, după o singură ședință plenară a autorității. De data aceasta, va dura desigur mai mult. În timpul zilelor de doliu, Josef Knecht discută ocazional cu prietenul său despre jocul încheiat și despre desfășurarea lui sub auspicii neobișnuit de sumbre.

— Acest locțiitor, Bertram, spuse Knecht, nu numai că și-a jucat destul de bine până la capăt rolul, vreau să spun, nu numai că a încercat să joace până la sfârșit rolul unui magistru, dar, după părerea mea, a făcut mult mai mult, s-a jertfit pe sine însuși în folosul acestui *luduș sollemnis, î*ndeplinindu-și ultima și cea mai solemnă obligație de serviciu. Ați fost aspri, nu, îngrozitori cu el, ați fi putut salva festivitatea și l-ați fi putut salva pe Bertram și n-ați făcut-o, nu-mi iau îngăduința să calific atitudinea asta, veți fi avut motivele voastre. Acum însă, când acest biet Bertram a plecat și v-ați realizat dorința, ar

trebui să fiți mărinimoși. Dacă va reveni, ar trebui să-i ieșiți în întâmpinare și să-i arătați că i-ați înțeles sacrificiul.

Tegularius clătină din cap.

— L-am înțeles, spuse el, și l-am acceptat. Tu ai fost foarte fericit să poți participa la loc de astă dată ca oaspete și fără părtinire, de aceea desigur n-ai urmărit cu atâta atenție desfășurarea festivității. Nu, Josef, nu vom mai avea niciun prilej să mai traduce m în faptă vreun sentiment oarecare față de Bertram. El știe că sacrificiul său a fost necesar și nu va mai încerca să-l anuleze.

Abia acum îl înțelese pe deplin Knecht și tăcu tulburat, își dădea seama că el nu trăise de fapt aceste zile solemne ca un adevărat waldzellian și ca un camarad, ci, cu adevărat, mai mult ca un oaspete, și astfel pricepu abia în clipa aceasta cum stăteau propriu-zis lucrurile cu sacrificiul lui Bertram. Până acum, Bertram îi apăruse ca un ambițios care fusese răpus de o misiune ce-i depășea puterile, care trebuise să renunțe la alte țeluri ale ambiției sale și să caute să uite că a fost odată „umbra" unui maestru și conducătorul unui joc anual.

Abia acum, la auzul ultimelor cuvinte ale prietenului său înțelesese — și amuțise pe loc — că Bertram fusese condamnat fără apel de către judecătorii săi și că nu se va mai întoarce niciodată. I se îngăduise să conducă până la capăt jocul festiv și fusese ajutat numai atât cât să nu iasă scandal, dar se făcuse asta nu pentru a-l cruța pe Bertram, ci Waldzellul.

Poziția unei „umbre" cerea nu numai deplina încredere a magistrului — aceasta nu-i lipsise lui Bertram — ci nu mai puțin încrederea elitei, iar din păcate pe aceasta nu putuse s-o obțină. Dacă făcea vreo greșeală, în spatele lui nu stătea, ca în spatele domnului și modelului său, ierarhia, ca să-l apere. Iar dacă foștii săi camarazi nu-l recunoscuseră pe deplin, nu avea nicio autoritate, astfel încât camarazii săi, re-petitorii, îi deveniseră judecători. Dacă aceștia se arătau necruțători, „umbra" era un om pierdut. Și într-adevăr, acest Bertram nu s-a mai întors din excursia sa în munți, iar după o vreme s-a spus că a murit căzând într-o prăpastie. Mai multe nu s-au vorbit despre această întâmplare.

Între timp, în Satul jucătorilor soseau în fiecare zi funcționari superiori și foarte înalți din conducerea Ordinului și cea a autorității

educative; în fiecare clipă oameni din elită și funcţionari erau chemaţi individual și supuși unor chestionări, asupra conţinutului cărora vorbea unul sau altul numai în interiorul elitei însăși. Josef Knecht fu chemat şi el şi chestionat în mai multe rânduri; o dată de doi domni din conducerea Ordinului, o dată de magistrul filolog, apoi de *monsieur* Dubois, şi încă o dată de doi magiștri. Tegularius, care de asemenea fusese invitat la câteva astfel de informări, se înviorase și glumea pe socoteala atmosferei de conclav, cum o numea el. Încă din timpul zilelor cât se desfășurase jocul, Josef observase cât de puţin rămăsese din vechea lui legătură strânsă cu elita, iar în timpul perioadei conclavului simţi asta încă mai limpede. Nu numai că locuia în casa de oaspeţi ca un străin și că superiorii săi păreau a-l trata ca pe un egal; elita însăși, repetitorii nu-l mai reprimiseră cu vechea încredere și camaradenie, ci cu o politeţe ironică sau, cel puţin, cu răceala unei atitudini de expectativă; se îndepărtase de ei încă de când fusese chemat la Mariafels, iar atitudinea foștilor săi colegi era justă și naturală; cine a făcut o dată pasul de la libertate spre funcţie, de la situaţia de student sau repetitor spre ierarhie, nu mai era un camarad, ci o personalitate pe cale de a deveni superior și bonz, nu mai aparţinea elitei şi trebuia să ştie că aceasta lua pentru un timp faţă de el o poziţie critică.

Așa se întâmpla oricui în situaţia sa. Acum simţea deosebit de intens această distanţare și răceală, mai întâi pentru că elita, rămasă fără părintele ei și trebuind să primească un nou magistru, se închidea în sine de două ori mai rezervată și parcă apărându-se, apoi și pentru că hotărârea și inflexibilitatea ei se arătaseră de curând atât de dure, determinând soarta „umbrei” Bertram.

Într-o seară, Tegularius veni fuga, extrem de agitat, în casa de oaspeţi, îl căută pe Josef, îl trase într-o odaie goală, închise ușa și izbucni:

— Josef! Josef! Dumnezeule, doar ar fi trebuit să-mi închipui, ar fi trebuit să știu, era limpede pentru oricine... Ah, nu-mi pot veni în fire și nu știu zău dacă trebuie să mă bucur.

Tegularius, care cunoștea foarte bine toate sursele de vești din Satul jucătorilor, îi comunică într-un suflet: este mâi mult decât probabil, e ca și sigur că Josef Knecht urmează să fie ales ca maestru al jocului cu

mărgele de sticlă. Șeful arhivei, pe care mulţi îl consideraseră drept urmaşul predestinat al maestrului Thomas, fusese încă de alaltăieri eliminat oficial din grupul cel mai restrâns al eligibililor, iar dintre cei trei candidaţi proveniţi din elită — şi ale căror nume să aflaseră până acum pe primul plan în timpul chestionărilor — niciunul nu părea să fie sprijinit de favoarea şi recomandarea vreunui magistru sau a conducerii Ordinului, în timp ce pentru Knecht pledaseră atât doi membri ai conducerii Ordinului cât și domnul Dubois, la care se adăuga și vocea fostului maestru al muzicii, care avea atâta greutate și pe care, după ştiri sigure, mai mulţi magiştri îl vizitaseră personal zilele acestea.

— Josef, au să te facă magistru! izbucni încă o dată, cu glas tare, Tegularius, dar prietenul său îi astupă gura cu mina.

În prima clipă, Josef fu nu mai puţin surprins și emoţionat decât Fritz de presupusa lui alegere; aceasta îi apărea cu totul şi cu totul imposibilă, dar încă în timp ce amicul său îi comunica părerile celor din *Vicus Lusorum* asupra stadiului şi evoluţiei „conclavului", Knecht începu să-și dea seama că ipoteza prietenului său nu era falsă.

Mai mult chiar, el auzea parcă în sufletul său rostirea unui da, era ca şi cum ar fi avut sentimentul că ştiuse de această alegere şi o aşteptase, că ea era justă și firească. Acum astupă așadar cu mâna gura camaradului emoţionat, îl cercetă cu o privire străină și mustrătoare, ca de la o distanță și o depărtare ce-ar fi apărut brusc între ei, și zise:

— Nu mai turui atâta, amice; nu mai vreau să aud nimic din palavrele astea. Du-te la camarazii tăi.

Oricâte ar mai fi avut de spus, Tegularius amuţi pe loc, îngheţat de această privire cu care îl fixa alt om, necunoscut, deveni palid și părăsi odaia. Mai târziu, el a povestit că în clipa aceea calmul și răceala stranie a lui Knecht l-au izbit mai întâi, ca o lovitură și ca o jignire, de parcă ar fi fost pălmuit, a avut sentimentul unei trădări a vechii lor prietenii intime, tonul de superioritate, care anticipa viitoarea poziţie de demnitar foarte înalt a acestuia, i s-a părut aproape de neînțeles. Abia după ce a plecat — și a plecat într-adevăr ca un om bătut — i s-a limpezit înțelesul acestei priviri de neuitat, al acestei priviri venite parcă de departe, regeşti, dar nu mai puţin pline de suferință, iar atunci a priceput că prietenul său primise hotărârea soartei nu cu

orgoliu, ci cu smerenie. El, Tegularius, după cum avea să povestească, s-a simţit atunci nevoit să reflecteze la privirea meditativă a lui Josef Knecht și la tonul de profundă compătimire din vocea lui, cu care se interesase de curând despre Bertram și sacrificiul acestuia. Faţa cu care Knecht îl privise atunci pe prietenul său arătase de parcă el însuși ar fi fost pe cale să se jertfească și să piară la fel ca „umbra” maestrului Thomas, arătase atât de mândră și smerită în același timp, atât de grandioasă și supusă, însingurată și resemnată, de parcă ar fi fost un monument al tuturor magiștrilor de totdeauna ai Castaliei. „Du-te la camarazii tăi”, îi spusese. Așadar, încă din clipa în care aflase pentru întâia oară de noua sa demnitate, Knecht nu mai făcea parte dintre cunoscuţii săi și privea lumea dintr-un centru nou; nu mai era un camarad, nu avea să mai fie niciodată.

Knecht ar fi putut foarte bine să bănuiască sau măcar să considere posibilă, ori chiar probabilă numirea sa, aceasta ultimă și cea mai înaltă dintre funcţiile sale; cu toate acestea, l-a surprins, de-a dreptul l-a înspăimântat și de astă dată.

El însuși își spunea mai pe urmă că ar fi trebuit să se gândească la această numire și zâmbea amintindu-şi cât de agitat era Tegularius, care e adevărat că nu o așteptase de la bun început, dar contase pe ea și o prevestise cu mai multe zile înainte de a se fi luat o hotărâre și de a fi fost comunicată. De fapt, în cercul autorităţii superioare n-a pledat împotriva alegerii lui Josef nimic altceva decât relativa lui tinereţe; cei mai mulţi dintre colegii săi primiseră înalta funcţie la vârsta de cel puţin patruzeci și cinci până la cincizeci de ani, în timp ce Josef nu împlinise nici patruzeci. Totuşi o lege care să interzică numirea atât de timpurie nu exista.

Deci atunci când Fritz l-a surprins pe prietenul său comunicându-i rezultatele observaţiilor şi combinaţiilor sale, observaţiile unui jucător de elită cu greutate, care cunoştea până în cele mai mici amănunte complicatul aparat al micii comunităţi din Waldzell, Knecht a priceput că acela avea dreptate, și-a înţeles și și-a acceptat îndată alegerea și soarta, însă prima lui reacţie la aflarea vestii a constat în aceea că și-a alungat prietenul cu vorbele că nu vrea să știe „nimic despre palavrele astea”. Abia plecase celălalt, atins și aproape jignit, că Josef și-a căutat un loc de meditaţie, ca să-și pună gândurile în ordine, iar reflecţia sa a

avut ca punct de plecare o imagine din amintire, care i s-a impus în acest ceas cu o neobişnuită putere, în viziunea lui i-a apărut înainte o odaie goală în care se afla un pian, prin fereastră pătrundea o lumină răcoroasă şi veselă de dinainte de amiază, iar în uşa încăperii apărea un bărbat frumos, cu faţa prietenoasă, un bărbat mai în vârsta, cu părul cărunt şi chipul senin exprimând bunătate şi demnitate; el însuşi însă, Josef, era un mic elev al şcolii de latină, care-l aşteptase în odaie, pe jumătate speriat, pe jumătate fericit, pe maestrul muzicii şi-l vedea acum pentru întâia oară pe acest venerabil maestru din legendara Provincie a şcolilor de elită, pe magistrul care venise să-i arate ce este muzica, pentru ca mai apoi să-l pricească şi să-l conducă pas cu pas în Provincia sa, în imperiul Său, în elită şi în Ordin; colegul şi fratele acestui magistru devenise acum, când bătrânul îşi depusese bagheta de vrăjitor, sau sceptrul, şi se transformase într-o moşneag tăcut şi amabil, tot bun, tot venerabil, tot învăluit în taine, a cărui privire şi al cărui exemplu continuau să planeze asupra vieţii lui Josef şi care-l va depăşi întotdeauna cu o vârstă de om şi câteva trepte de viaţă, cu un incomensurabil spor de demnitate şi în acelaşi timp de modestie, de măiestrie şi taină, însă constrângându-i mereu cu delicateţe, el, patronul şi modelul său, să-i devină succesor, precum un astru ce răsare sau apune îşi trage după sine fraţii.

Câtă vreme Knecht s-a lăsat fără nicio intenţie în voia şuvoiului de imagini interioare care i s-au înfăţişat la începutul stării sale de destindere ca nişte visuri, două reprezentări s-au detaşat mai ales din şuvoi şi au stăruit mai îndelung, două imagini sau simboluri, două alegorii, în una, Knecht, băiat, îl urma prin nişte ganguri pe maestrul ce-l preceda ca un ghid şi, de fiecare dată când se întorcea şi-şi arăta faţa, devenea tot mai bătrân, mai liniştit şi mai venerabil, căpătând vizibil din ce în ce mai mult înfăţişarea unei imagini ideale a înţelepciunii şi demnităţii atemporale, în vreme ce el, Josef Knecht, călca abandonat cu totul şi cuminte pe urmele modelului său, dar rămânea mereu acelaşi băiat, încercat alternativ când de umilinţă, când de o anumită bucurie, ba chiar de un fel de satisfacţie obstinată. Iar a doua imagine era aceasta: scena din camera cu pian, intrarea bătrânului aşteptat de băiat se repeta mereu, la nesfârşit, maestrul şi băiatul se tot succedau reciproc, ca traşi de cablul unui mecanism, în

așa fel încât nu se mai putea ști cine vine și cine pleacă, cine conduce și cine urmează, bătrânul sau tânărul. Când părea că tânărul este cel ce arată cinstire și ascultare bătrânului, autorității și demnității; când părea că bătrânul este cel pe care figura, ce-l preceda cu puţin, a tinereții, a începutului, a voioșiei îl obliga să devină urmașul ce slujeşte sau adoră. Şi în timp ce Knecht privea acest carusel oniric, și absurd, și plin de înţelesuri, el însuși se simţea identic în vis când cu bătrânul, când cu băiatul, era când cel ce venea, când veneratul, când conducătorul, când cel aflat sub ascultare, iar în cursul acestei schimbări labile veni o clipa când fu amândoi, în același timp maestrul și micul discipol, ba mai mult, chiar se afla mai presus decât amândoi, era organizatorul, născocitorul, conducătorul și spectatorul caruselului, al întrecerii acesteia dintre bătrânețe și tinerețe, care se desfășura în cerc, fără victoria unuia sau a altuia, și pe care, cu sentimente schimbătoare, acum o încetinea, acum o pornea în cea mai mare iuţeală.

Din acest studiu luă fiinţă o nouă imagine, mai mult simbolică decât vis, mai mult înţelegere decât tablou, anume imaginea sau mai curând înțelegerea faptului că această alergare în circuit, plină de sens și absurdă totodată, a maestrului și a discipolului, această cursă a înțelepciunii după tinerețe, a tinereții după înțelepciune, acest joc nesfârșit, înaripat era simbolul Castaliei, era jocul vieţii în genere, care curge la nesfârșit, dedublată în bătrânețe și tinerețe, în zi și noapte, în Yang și Yin. Pornind de-aici, ceea ce medita găsi drumul din lumea de imagini spre liniște și, după îndelungă scufundare în sine, se reîntoarse întărit și senin.

Când fu convocat peste câteva zile de conducerea Ordinului, Knecht se prezentă încrezător, primi cu o seriozitate senină salutul frățesc al superiorilor, constând în strângeri de mână și îmbrățișări abia schițate. I se aduse la cunoştinţă numirea în funcţia de maestru al jocului cu mărgele de sticlă și fu invitat peste două zile pentru învestitură și jurământ în sala jocurilor festive, aceeași sală în care abia de curând locțiitorul defunctului maestru încheiase sărbătoarea tulburată de neliniști, aidoma unui animal dus la sacrificiu împodobit cu aur. Ziua liberă dinaintea învestiturii fu destinată unui studiu amănunţit, însoţit de meditaţii rituale, al formulei jurământului și al

„micului regulament pentru magiştri”, sub îndrumarea şi supravegherea a doi superiori; de astă dată, aceştia erau cancelarul Ordinului şi *magister mathematicae,* iar în pauza de odihnă de la prânz, îngăduită în această zi istovitoare, Josef îşi aminti foarte viu primirea lui în Ordin şi expunerea introductivă pe care i-o făcuse atunci maestrul muzicii. De data aceasta, fireşte, ritualul primirii nu-l conducea, cum se întâmpla anual cu alţii, sute, printr-o poartă largă într-o comunitate mare, ci-l trecea ca prin urechile acului în cercul cel mai înalt şi cel mai restrâns, acela al maeştrilor. Mai târziu îi va mărturisi fostului maestru al muzicii că în această zi de intens examen de conştiinţă, un gând, o idee foarte comică i-a dat mult de furcă; anume, s-a temut mereu de clipa în care unul dintre maeştri i-ar fi atras atenţia asupra faptului că primea o funcţie supremă la o vârstă neobişnuit de tânără. A avut de luptat serios cu această teamă, cu acest gând de o vanitate puerilă, ca şi cu plăcerea de a replica, în cazul că s-ar fi făcut vreo aluzie la vârsta lui: „Permiteţi-mi să îmbătrânesc în linişte, nu m-am străduit niciodată să obţin această avansare”.

Dar continuarea examenului de conştiinţă i-a arătat că, fără să-şi fi dat seama, gândul promovării şi dorinţa de a se vedea numit nu-i fuseseră chiar aşa de străine; a admis asta, şi-a recunoscut şi s-a dezis de vanitatea gândului său, apoi, în fapt, nici în ziua aceea, nici mai târziu, colegii săi nu s-au referit vreodată la vârsta lui.

Ce-i drept, cu atât mai vârtos a fost discutată şi criticata alegerea maestrului printre cei pentru care Knecht fusese până atunci un concurent. Nu avusese propriu-zis un anumit adversar, dar concurenţi, desigur; printre ei, câţiva care-l depăşeau ca vârsta, iar cercul acestora nu era deloc dispus să accepte numirea altuia decât după o prealabilă luptă şi verificare, cel puţin după un extrem de atent examen critic. Aproape întotdeauna, preluarea funcţiei şi prima perioadă de serviciu a unui nou magistru egalează cu o trecere prin purgatoriu.

Învestitura unui magistru nu este o ceremonie publică, în afară de autoritatea educativă superioară şi de conducere a Ordinului mai participă numai cei mai vârstnici dintre elevi, candidaţii şi funcţionărimea disciplinei care capătă un nou magistru. La solemnitatea din sala de festivităţi, maestrul jocului cu mărgele de sticlă şi-a depus jurământul funcţiei, a primit de la autoritate

însemnele acesteia, constând în câteva chei și peceți, s-a lăsat învesmântat de către purtătorul de cuvânt al conducerii Ordinului cu costumul de ceremonii, un fel de pelerină pe care magistrul o poartă la cele mai de seamă festivități, în primul rând la celebrarea jocului anual. Unui asemenea act îi lipsesc, e adevărat, afluxul de participanți și rumoarea serbărilor publice, e prin natura sa o ceremonie mai curând sobră; în schimb, prezența unanimă a ambelor autorități supreme îi conferă o demnitate neobișnuită. Mica republică a jocurilor cu mărgele de sticlă capătă un nou conducător care o va îndruma și o va reprezenta în fața tuturor autorităților; faptul acesta este un eveniment important și rar; dacă elevii și studenții mai țineți nu pot încă înțelege pe deplin însemnătatea sa s i văd în festivitate numai o ceremonie oarecare și o desfătare a ochilor, toți ceilalți participanți sunt conștienți de aceasta însemnătate, suficient de intim legați de comunitatea lor și asemănători în esență pentru a resimți ecoul evenimentului în propriul lor trup și în propria lor viață.

De astă dată, bucuria serbării era umbrită nu numai de moartea magistrului precedent și de doliul după el, ci și de starea de neliniște ce patronase jocul, ca și de tragedia locțiitorului Bertram.

Învesmântarea fu săvârșită de purtătorul de cuvânt al conducerii Ordinului și de arhivarul general al jocului; amândoi ridicară haina de ceremonii și o așezară pe umerii noului maestru al jocului. Scurta cuvântare solemnă fu rostită de *magister grammaticae,* maestru de filologie clasică de la Keuperheim, un delegat numit de elita de la Waldzell predă cheile și sigiliul, iar la orgă fu văzut stând însuși vechiul maestru al muzicii în persoană, acum bătrân de tot. Venise anume la învestitură, ca să-și vadă protejatul înveșmântat, să-i facă o surpriză plăcută prin prezența lui neașteptată, poate și să-i dea un sfat sau altul. Cu dragă inimă moșneagul ar fi interpretat cu propriile-i mâini imnul solemn, dar nu-și mai putea îngădui un asemenea efort; lăsase deci cântecul pe seama organistului din Satul jucătorilor, dar luase loc în spatele acestuia și-i întorcea foile partiturii. Cu un zâmbet recules îl privea pe Josef, îl vedea primind veșmântul de ceremonii și cheile, îl ascultă mai întâi rostind formula de jurământ, apoi alocuțiunea liberă adresată viitorilor săi colaboratori, funcționari și elevi. Niciodată băiatul acesta Josef nu-i fusese atât de drag, nu-i

făcuse atâta bucurie ca astăzi, când aproape că încetase de a mai fi Josef și începea să nu mai fie decât purtătorul unui vesmânt de ceremonii și deţinătorul unei funcţii, o nestemată într-o diademă, o coloană în construcţia ierarhiei. Putu să stea de vorbă singur doar câteva clipe cu băiatul său Josef. Îi zâmbi cu voioșie și se gândi să-i recomande:

— Bagă de seamă să te ţii bine în viitoarele trei, patru săptămâni; se va cere mult de la tine. Gândeşte-te mereu la întreg și nu uita că o scăpare din vedere în amănunte cântăreşte acum puţin. Trebuie să te dedici pe de-a-ntregul elitei, scoate-ţi orice altceva din cap. Ţi se vor trimite doi oameni să te ajute; unul dintre ei, yoghinul Alexander, e instruit de mine, ascultă-l cu încredere, se pricepe bine în treburile lui. Ceea ce-ţi trebuie e să ai o încredere tare ca Stânca în faptul că superiorii au făcut bine că te-au dat în seama lor ai încredere în ei, ai încredere în oamenii ce ţi se trimit în ajutor, încrede-te orbeşte în propriile tale puteri. Elitei însă arată-i o suspiciune senină, mereu trează, ea nici nu se aşteaptă la altceva. Ai să ieşi victorios, Josef, de asta sunt sigur.

Majoritatea îndatoririlor de serviciu ale unui maestru îi erau bine cunoscute noului magistru, de asemenea îi erau familiare diversele activităţi, la care participase și mai înainte, fie slujind, fie asistând la ele; cele mai de seamă erau cursurile de joc, de la cursurile pentru elevi, începători, de vacanţă, pentru oaspeţi, până la exerciţiile, prelegerile şi seminarele pentru elită. Aceste activităţi, cu excepţia celor din urmă, puteau fi îndeplinite lesne de oricare magistru nou numit, dar funcţiile pe care nu avusese niciodată prilejul să le exercite îi făceau cu mult mai multă grijă și îi dădeau de furcă. Lui Josef i se întâmplă la fel. El ar fi dorit cel mai mult să se dedice cu tot zelul mai întâi tocmai acestor obligaţii noi, cu adevărat de competenţa exclusivă a unui magistru, şi anume colaborarea în cadrul consiliului educativ suprem, conlucrarea dintre consiliul magiştrilor şi conducerea Ordinului, reprezentarea jocului cu mărgele de sticlă şi al reşedinţei acestuia, *Vicus Lusorutn,* în cadrul autorităţii generale. Ardea de dorinţa de a se familiariza cu aceste noi activităţi și de a le înlătura aspectul ameninţător de lucruri necunoscute; ar fi fost foarte bucuros să se dea mai întâi deoparte pentru câteva săptămâni și să se dedice

studiului amănunțit al regulamentului formalităţilor, protocolului ședințelor și așa mai departe. Știa că pentru a se informa și a se instrui în acest domeniu îi stătea la dispoziţie, în afară de domnul Dubois, cel mai experimentat cunoscător și maestru în chestiunile de forme și tradiţii privind magistratura, îndeosebi purtătorul de cuvânt al conducerii Ordinului, care, ce-i drept, nu era el însuşi un magistru, avea un rang inferior magiștrilor, dar făcea oficiul de regizor la toate şedinţele autorităţii, veghea să se respecte orânduiala tradiţională, aidoma unui maestru de ceremonii de la o curte princiară. Cât de mult ar fi dorit să-i ceară un *privatissimum* acestui bărbat iscusit, experimentat, impenetrabil în amabilitatea lui plina de strălucire, ale cărui mâini tocmai îl îmbrăcaseră solemn cu veșmântul de ceremonii, dacă și-ar fi avut locuința la Waldzell și nu la Hirsland, așezare aflată la o jumătate de zi de drum! Cât de mult ar fi dorit să dea o fugă pentru câtva timp până la Monteport și să se lase instruit în treburile acestea de către fostul maestru al muzicii!

Numai că la așa ceva nici nu se putea gândi, asemenea dorințe particulare și studențești nu putea să nutrească un magistru, în prima perioadă trebuia mai curând să se dedice cu o grijă și o dăruire intensă şi exclusivă funcţiilor referitor la care era de părere că nu-i vor cere niciun e fort. Ceea ce intuise în timpul jocului festiv condus de Bertram — când văzuse un magistru lăsat în părăsire de propria-i comunitate, elita, ca să se zbată și să se sufoce ca în vid, ceea ce îi confirmaseră cuvintele bătrânului de la Monteport în ziua înveșmântării — i se arăta acum în fiecare clipă din cursul unei zile de serviciu și în fiecare moment de reflecţie asupra situaţiei sale: trebuia să se dedice înainte de toate elitei și repetitorilor, cursurilor superioare, exerciţiilor de seminar şi relaţiilor foarte personale cu repetitorii. Fără prea mari pagube, putea să lase arhiva pe seama arhivarilor, cursurile pentru începători pe seama profesorilor existenți, corespondența pe seama secretarilor. Elita însă n-o putea lăsa nicio clipă pe seama ei însăși; trebuia să i se dedice, să i se vâre pe gât și să i se facă indispensabil, s-o convingă de valoarea capacităţilor sale, de puritatea intențiilor, trebuia s-o cucerească, să lupte ca s-o câștige, să se măsoare cu fiecare dintre candidaţii ei, care ar fi fost gata la așa ceva, iar asemenea candidaţi nu lipseau, în această strădanie îi veni în

ajutor ceva ce mai înainte i se păruse puţin folositor, şi anume lunga lui absenţă de la Waldzell şi din mijlocul elitei, unde acum era iar aproape un *homo novus*{67}. Chiar şi prietenia cu Tegularius i se arătă utilă. Căci Tegularius, outsider-ul ingenios dar suferind, era pentru oricine aşa de vădit inapt de a face o carieră ambiţioasă şi se arăta el însuşi atât de fără pretenţii, încât faptul că noul magistru i-ar fi arătat o eventuală preferinţă n-ar fi fost considerat de concurenţi drept un prejudiciu. Cu toate acestea, Josef Knecht trebuia să îndeplinească partea cea mai mare şi mai bună de muncă pentru a răzbate spre cunoaşterea acestei pături a lumii jocului, cea mai de sus, cea mai vivace, mai neliniştită şi sensibilă, ca s-o ia în stăpânire precum un călăreţ un cal de soi.

Căci în orice institut castalian, nu numai la jocul cu mărgele de sticlă, elita candidaţilor — formată din oameni cu învăţătura încheiată, dar care continuau să studieze liber, fără a fi încă încadraţi în serviciul autorităţii educative sau al Ordinului, cărora li se mai spune şi repetitori — reprezintă tezaurul cel mai preţios şi rezerva propriu-zisă, floarea şi viitorul, şi pretutindeni, nu numai în Satul jucătorilor, această selecţie orgolioasă de cadre noi pentru învăţământ şi posturile de conducere este foarte înclinată spre o rezervă prudentă şi spre critică, arată unui şef nou doar un dram de respect şi supunere, trebuind să fie câştigată prin efortul exclusiv personal al magistrului, obligat să facă uz de toată puterea lui de captivare, ca s-o convingă şi s-o domine, până când elita îl recunoaşte ca superior şi se supune de bunăvoie conducerii lui.

Knecht îşi asumă această sarcină fără nicio teamă, fiind totuşi mirat de dificultatea ei; şi în timp ce o ducea la capăt, câştigând jocul acesta obositor, de-a dreptul extenuant, celelalte obligaţii şi îndatoriri, la care ar fi fost mai curând înclinat să mediteze cu grijă, trecură de la sine pe un plan secundar şi părură a-i solicita mai puţină atenţie; el a mărturisit unui coleg că la prima plenară a autorităţii a luat parte aproape ca în vis, ducându-se acolo în viteză şi întorcându-se la fel, după încheierea lucrărilor, cărora nu a mai fost în stare să le dedice nici măcar un singur gând, atât de deplin îl preocupa munca lui actuală; chiar în timpul conferinţei înseşi, deşi tema îl interesa şi deşi se prezentase cu oarecare îngrijorare, fiind întâia lui apariţie în cadrul

autorității, își dădu seama de mai multe ori că nu se află cu gândul între colegi și la dezbatere, ci la Waldzell, în încăperea zugrăvită în albastru a arhivei, unde ţinea pe vremea aceea, din trei în trei zile, un seminar dialectic pentru numai cinci participanţi; acolo, o oră îi solicita mai multă încordare și consum de energie decât tot restul zilei de serviciu, care nu era totuși deloc uşoară și căreia nu i se putea sustrage în niciun fel, deoarece, așa cum îl prevenise vechiul maestru al muzicii, autoritatea îi dăduse pentru aceasta primă perioadă un stimulator și un controlor, ca să-i supravegheze ziua ceas cu ceas, să-l consilieze în alcătuirea programului zilnic, să-l prevină împotriva unilateralităţii și a oboselii excesive. Knecht îi era recunoscător, și încă mai multă recunoștință purta delegatului conducerii Ordinului, un maestru vestit în arta meditaţiei, pe nume Alexander.

Alexander se îngrijea ca Josef, muncind cu o maximă încordare, să îndeplinească de trei ori pe zi „micul” sau „scurtul” exerciţiu în aşa fel, încât desfășurarea acestuia și durata lui până la minut să fie exact respectate. Cu amândoi, cu cel ce-l biciuia în muncă și cu delegatul Ordinului, care-l îndruma în contemplaţie, își recapitula retrospectiv, înaintea meditaţiei serale cotidiene, ziua de serviciu, stabilea progresele și eșecurile, își „lua pulsul”, după o expresie a profesorilor de meditaţie, adică își cerceta și-și cântărea starea de moment, condiţia fizică, repartizarea forţelor, speranţele și grijile, își aprecia obiectiv realizările zilei, în așa fel în cât să nu-i rămână nimic nerezolvat pentru timpul nopţii și pentru a doua zi.

În vreme ce repetitorii asistau, în parte cu simpatie, în parte cu un interes încă ostil la munca uriaşă a magistrului lor, fără să piardă ocazia de a-l supune la mici probe, improvizate, de putere, de răbdare și spontaneitate, când aţâţându-l, când punându-i piedici în muncă, în jurul lui Teguiarius se făcu un vid fatal. E adevărat, Fritz pricepea că Josef Knecht nu mai putea păstra pentru el nici atenţie, nici timp, nici gânduri, nici interes, cu toate acestea nu reușea să se înarmeze cu destulă tărie și indiferenţă în faţa faptului că prietenul său îl lăsa să se scufunde deodată într-o deplină uitare, aceasta cu atât mai mult cu cât nu numai că i se părea că-și pierde prietenul de la o zi la alta, ci întâmpina și o anume neîncredere din partea camarazilor săi, care aproape că nu-i mai adresau cuvântul. Aceasta nu era de mirare, căci

dacă Teguiarius nu putea sta în calea celor ambițioși, el era totuși un partizan al tânărului magistru și-și avea locul în inima lui. Knecht nu putea ignora toate acestea, și printre îndatoririle sale de moment era și aceea de a se desface câtva timp, o dată cu renunțarea la toate cele personale și particulare, și de această prietenie. După cum i-a mărturisit mai târziu prietenului său, a făcut-o însă nu conștient și voluntar, pur și simplu l-a uitat pe Fritz, devenise în așa măsură un instrument, încât chestiunile particulare, ca amiciția, pieriseră ca imposibile, iar când, de exemplu, în acel seminar cu cinci participanți, ființa și chipul lui Fritz îi apăreau înainte, acela nu era Teguiarius, nu era un prieten, un cunoscut, o persoană, ci un ins din elită, un student, mai curând un candidat și un repetitor, o parte din munca și îndatoririle sale, un soldat din trupă, pe care scopul său era să-l instruiască și să-l conducă la victorie.

Când magistrul i-a adresat pentru prima dată cuvântul pe acest ton, pe Fritz l-a trecut un fior; în clipa aceea a simțit că acest aer străin și această obiectivitate nu erau simulate, ci reale și fățișe și că bărbatul din fața lui, care-l trata cu această amabilitate neutră și cu o mare vigilență spirituală, nu mai era prietenul său Josef, ci doar un profesor și examinator, maestrul jocului cu mărgele de sticlă, învăluit și ferecat în seriozitatea și severitatea funcției sale, ca într-o crustă strălucitoare, parcă turnată pe el la foc și solidificată, în rest, cu Tegularius s-a mai petrecut în aceste săptămâni fierbinți și un mic incident. Nedormit și istovit sufletește de cele ce trăia, s-a făcut vinovat în micul lor seminar de o nepolitețe, o mică explozie, nu la adresa magistrului, ci a unui coleg care-l călcase pe nervi cu tonul lui ironic. Knecht băgă de seamă asta, observă și starea de iritare excesivă a delincventului, îl chemă la ordine, fără o vorbă, doar cu o mișcare din deget, după aceea însă îl trimise la el pe maestrul său de meditații, ca să acorde asistență sufletească celui aflat în impas. După săptămâni întregi de părăsire, Tegularius văzu în această grijă primul indiciu al prieteniei renăscânde, deoarece el o luă drept o atenție ce i se arăta personal și acceptă cu plăcere cura la care era supus, în realitate, Knecht aproape că nici nu băgase de seama față de cine se arătase grijuliu, acționase doar ca magistru: observase la unul dintre repetitori iritare și lipsă de ținută și reacționase la asta ca un educator, fără a-l privi o clipă măcar

pe acest repetitor ca pe o persoană și a se pune el însuși în relații cu acela. Când, câteva luni mai târziu, prietenul său îi aminti de această scenă, mărturisind cât de mult se bucurase și se simțise alinat de acel semn de bunăvoință, Josef Knecht nu rosti o vorbă, uitase cu desăvârșire incidentul și nu dezminți interpretarea falsă ce se dăduse gestului său.

În cele din urmă, obiectivul fu atins și lupta câștigată; fusese nevoie de multă trudă ca s-o scoată la capăt cu această elită, să facă istovitor instrucție cu ea, să-i domesticească pe ambițioși, să-i câștige pe nehotărâți, să impună celor vanitoși; dar a cu m munca fusese dusă la bun sfârșit, candidații din Satul jucătorilor își recunoscuseră magistrul și i se devotaseră; dintr-o dată, totul începu să meargă ușor, ca și când n-ar fi fost nevoie decât de o picătură de ulei.

Stimulatorul mai alcătui cu Knecht ultimul plan de muncă, îi aduse la cunoștință atestarea din partea autorității și dispăru; maestrul în meditații Alexander, de asemenea. În locul masajului de dimineață apăru din nou plimbarea; de studiu sau de lectură nu putea fi vorba deocamdată; totuși, în unele seri, înainte de a se duce la culcare, Knecht reîncepu să facă puțină muzică. La viitoarea sa apariție în cadrul autorității, el simți limpede, fără ca aceasta să se exprime în cuvinte, că acum trece printre colegii săi ca un magistru confirmat, egal cu dânșii. După dăruirea din focul luptei purtate pentru a-și obține confirmarea, i se păru ca și când s-ar fi trezit, simți o răceală și un fel de deziluzie, se vedea în miezul Castaliei, în rândul cel mai de sus al ierarhiei și lua cunoștință cu o ciudată nepăsare, aproape cu dezamăgire, că și acest aer foarte rarefiat era respirabil, dar că el, care-l respira, ca și când n-ar mai fi știut de altul, se schimbase, firește, foarte mult. Era rodul acestei perioade de grele încercări, care-l călise cum n-o mai făcuse până atunci niciun alt serviciu, niciun alt efort.

Recunoașterea conducătorului de către elită își găsi de astă dată expresia într-un gest deosebit. Când Knecht simți că au încetat rezistențele, că a captat încrederea și consimțământul repetitorilor, că realizase ce fusese mai greu, veni pentru el și clipa de a-și alege o „umbră"; de fapt, nu avusese niciodată mai multă nevoie de așa ceva și de o destindere decât în momentul victoriei câștigate, când încercarea aproape supraomenească a forțelor lasă brusc locul unei relative

libertăţi; unii dintre predecesorii săi se prăbuşiseră tocmai în acest punct al drumului. Atunci Knecht renunţă la dreptul de a alege el dintre candidaţi şi îi rugă pe repetitori să-i pună la dispoziţie o „umbră” la propria lor alegere, încă sub impresia soartei lui Bertram, elita luă această favoare de două ori mai în serios; după mai multe şedinţe şi chestionări secrete, se fixă asupra unui coleg şi îi propuse magistrului ca locţiitor pe unul dintre oamenii ei cei mai buni, care, până la numirea lui Knecht, trecuse drept candidatul cu cele mai mare perspective de a obţine funcţia de magistru.

Acum ceea ce fusese mai greu trecuse; Knecht şi-a putut relua plimbările, a putut reîncepe să facă muzică, cu timpul îi va fi îngăduit să se gândească şi la lectură, va fi posibil să reînnoade prietenia cu Tegularnas, să schimbe când şi când o scrisoare cu Ferromonte, să-şi ia şi vreun concediu pentru a călători.

Numai că toate aceste plăceri vor fi gustate de altcineva, nu de Josef cel de până acum, care se considerase drept un sârguincios jucător cu mărgele de sticlă şi un castalian bunicel şi totuşi nu avusese nicio idee de ceea ce înseamnă miezul cel mâi dinăuntru al orânduielii castaliene, care trăise cu atâta nepăsare pentru sine, atât de copilăreşte, ca într-o joacă, ducând o viaţă limitată într-un mod de neînchipuit la propria-i persoană şi lipsită de răspundere. O dată îi reveniră în minte ironicele cuvinte de avertisment rostite de maestrul Thomas, atunci când îşi exprimase dorinţa de a se mai putea dedica o vreme studiului liber: „O vreme — cât de lungă să fie? Tu mai foloseşti încă limbajul studenţesc, Josef.” Asta se întâmplase cu puţini ani în urmă; îl ascultase cu admiraţie şi cu respect profund, ba chiar şi cu o uşoară spaimă pricinuită de desăvârşirea şi cultura impersonală a acestui bărbat, simţind cum Castalia vrea să-l prindă şi pe el însuşi, să-l resoarbă în ea, poate pentru a face şi din el un fel de Thomas, un magistru, un conducător şi un slujitor, un instrument perfect. Iar acum se afla el pe locul pe care-l ocupase celălalt, şi când vorbea cu vreunul dintre repetitorii săi, cu vreunul dintre jucătorii şi studioşii aceştia liberi, unşi cu toate alifiile, cu vreunul dintre prinţii aceştia zeloşi şi fuduli, atunci el era cel ce privea spre acela ca spre o altă lume, străină şi frumoasă, minunată şi liberă, întocmai cum odinioară

magistrul Thomas îl privise pe dânsul, aflat încă în minunata lui viață studențească.

ÎN SERVICIU

Dacă preluarea funcţiei de magistru părea la început să-i fi adus mai multă pagubă decât câştig, dacă ea-i mistuise aproape în întregime puterile şi viaţa personală, îi ucisese toate deprinderile şi plăcerile, lăsându-i în inimă o linişte îngheţată, iar în cap ceva ca o senzaţie de ameţeală, consecinţă î epuizării, perioada de întremare ce a urmat i-a adus dezmeticirea şi obişnuinţa, pe deasupra noi observaţii şi trăiri. Cea ma i importantă dintre trăiri a fost, odată lupta încheiată, colaborarea plină de încredere şi amicală cu elita, în convorbirile cu „umbra" sa, în munca lui cu Tegularius, pe care-l întrebuinţa de probă ca ajutor în ţinerea corespondenţei, în treptata studiere, reexaminare şi întregire a certificatelor şi a altor notiţe asupra elevilor şi colaboratorilor, lăsate de predecesorul său, Knecht s-a încadrat, cu o dragoste sporită repede, în elita pe care crezuse că o cunoaşte atât de bine, dar a cărei natură o descifra în realitate abia acum, cum descifrase deplin şi caracteristica Satului jucătorilor şi a rolului acestuia în viaţa castaliană.

E adevărat că şi el aparţinuse timp de câţiva ani acestei elite şi cercului repetitorilor, acestui *Vicus Lusorum* din Waldzell, pe cât de artistic, pe atât de ambiţios, şi se considerase întru totul o parte din el. Acum însă nu mai era o parte oarecare, ci se simţea a fi creierul, conştiinţa şi cugetul acestei comunităţi, ale cărei impulsuri şi des tine nu numai că le trăia împreună cu alţii, ci le şi conducea, fiind răspunzător de ele. Într-o oră de însufleţire, la sfârşitul unui curs de perfecţionare a profesorilor de joc pentru începători, s-a exprimat odată astfel:

„Castalia în sine este un stat mic, iar al nostru *Vicus Lusorum* un stătuleţ din acest stat, o mică dar veche şi mândră republică, aidoma

orânduită şi la fel îndreptăţită ca surorile ei, dar întărită şi înălţată în conştiinţa ei de sine prin modul deosebit de artistic şi în oarecare măsură sacru al funcţiunii sale. Căci noi ne bucurăm de distincţia ce ne-o conferă misiunea de a proteja sfinţenia propriu-zisă a Castaliei, taina şi simbolul său unic, jocul cu mărgele de sticlă. Castalia formează excelenţi muzicieni şi istorici ai artelor, filologi, matematicieni şi alţi savanţi. Fiecare institut castalian şi fiecare castalian ar trebui să cunoască numai două ţeluri şi idealuri: să fie pe cât posibil desăvârşit în specialitatea sa şi să menţină vitalitatea şi elasticitatea specialităţii sale şi a lui însuşi, Ştiind necontenit că această specialitate este legată de toate Celelalte discipline şi intim aliată cu toate. Acest al doilea ideal, ideea unităţii interioare a tuturor eforturilor spirituale ale oamenilor, ideea universalităţii, şi-a găsit în jocul nostru Magnific o desăvârşită expresie. Este posibil ca pentru un fizician sau pentru un istoric al muzicii, sau pentru oricare alt savant stăruinţa severă şi ascetică în specialitatea sa să devină uneori imperioasă, obligându-l să renunţe la ideea universalităţii, ca să obţină o realizare excepţională, specială şi de moment — noi, în orice caz, noi, jucătorii cu mărgele de sticlă, nu trebuie să încuviinţăm şi să practicăm niciodată această limitare şi circumscriere tematică, întrucât misiunea noastră constă tocmai în a apăra ideea minunatei *Universitas Litterarum* şi expresia ei supremă, nobilul joc, salvându-l de înclinarea disciplinelor particulare spre circumscriere tematică. Dar putem noi salva ceea ce nu se doreşte din proprie voinţă salvat?

Şi cum îl putem noi constrânge pe arheolog, pe pedagog, pe astronom şi aşa mai departe să renunţe la delimitarea precisă a specialităţii şi să-i deschidem mereu ferestrele spre toate celelalte discipline? N-o putem face prin prescripţii coercitive, introducând de pildă jocul cu mărgele de sticlă în scoli, ca obiect oficial, nu o putem face nici prin simpla reamintire a ţelurilor pe care predecesorii noştri le-au urmărit cu acest joc. Vom izbuti să dovedim că jocul nostru şi noi înşine suntem indispensabili numai dacă îl menţinem necontenit pe culmea întregii vieţi spirituale, dacă ne însuşim prompt fiecare cucerire nouă, fiecare orientare şi problemă nouă a ştiinţelor şi dacă dezvoltăm şi practicării universalitatea noastră, nobilul şi periculosul nostru joc, conform ideii unităţii, dându-i mereu o înfăţişare atât de

nouă, întotdeauna atât de plăcută, de convingătoare, ispititoare și plină de farmec, încât până și cercetătorul cel mai sobru, specialistul cel mai zelos să se simtă atras, ademenit și sedus. Să ne imaginăm că noi, jucătorii, am lucra o vreme cu mai puţină sârguinţă, că ale noastre cursuri de joc pentru începători ar deveni plicticoase și superficiale, că la jocurile pentru avansaţi savanţii specialiști ar simţi lipsa pulsului viu al vieţii, a actualităţii și a interesului spiritual, că marile noastre jocuri anuale ar apărea participanţilor, de două, trei ori la rând, ca o ceremonie goală, fără viaţă, ca o rămășiță de modă veche, vetustă a trecutului — ce repede s-ar termina cu jocul și cu noi! încă de pe acum nu ne mai aflăm pe cuhnea plină de strălucire pe care se situa jocul cu mărgele de sticlă în timpul generaţiei trecute, când jocul anual dura nu una sau două, ci trei sau patru săptămâni și reprezenta apogeul anului nu numai pentru Castalia, ci pentru toată ţara. Astăzi, la acest joc anual nu mai participă decât un reprezentant al guvernului, destul de adesea mai curând ca un oaspete plictisit, precum și delegaţii câtorva orașe și pături sociale; către sfârșitul zilelor de joc, reprezentanţii autorităţilor laice obișnuiesc să lase să se întrevadă ocazional, într-o formă amabilă, că durata prea lungă a festivităţii determină unele orașe să nu-și trimită și ele reprezentanţii și că ar fi probabil corespunzător cerinţelor epocii noastre fie să se scurteze substanţial serbarea, fie să se ţină în viitor numai la doi, trei ani o dată.

Ei bine, noi nu putem împiedica această evoluţie sau această decadenţă. E foarte posibil ca jocul nostru să nu mai găsească în curând nicio înţelegere în afara Castaliei, e posibil ca festivitatea să nu mâi poată fi organizată decât la cinci, la zece ani o dată sau să nu mai poată fi ţinută niciodată. Ceea ce trebuie și putem împiedica este discreditarea și devalorizarea jocului în propria-i patrie, în Provincia noastră. Aici bătălia noastră are cele mai mari șanse de reușită și duce mereu la noi victorii, în fiecare zi putem constata că tineri elevi de elită, care s-au prezentat la cursul lor de joc fără prea multă sârguinţă și l-au absolvit cuminte, însă și fără entuziasm, sunt brusc captivaţi de duhurile jocului, de posibilităţile lui intelectuale, de tradiţia lui venerabilă, de forţele lui ce mișcă sufletele și astfel devin adepţii și partizanii noștri pasionaţi. De asemenea, ia al nostru *ludus sollemnis*

putem vedea în fiecare an savanţi de rang înalt și renume, despre care ştim că în anul lor de muncă intensă ne privesc pe noi, castalienii, mai curând de sus și nu doresc întotdeauna instituției noastre binele, dar care, în cursul marelui joc, sunt tot mai captivaţi şi cuceriţi de farmecul artei noastre, trăiesc o stare de destindere ș i elevație, par întineriţi şi înaripaţi, pentru ca în cele din urmă, întăriţi sufleteşte şi emoţionaţi, să-și ia rămas bun de la noi, aproape jenaţi, cu vorbe de recunoştinţă. Dacă luăm în considerare o clipă mijloacele ce ne stau la dispoziţie pentru a ne îndeplini misiunea, constatăm că dispunem de un aparat amplu, frumos și bine organizat, având drept inimă și centru arhiva jocului, pe care o folosim ceas cu ceas plini de recunoștință și căreia îi slujim noi toţi, de la magistru și arhivar până la ultimul funcţionar, însușirea cea mai de preţ şi cea mai vie a institutului nostru este vechiul principiu castalian al selecției celor mai buni, a elitei. Şcolile Castaliei îi adună pe cei mai buni elevi din întreaga ţâră și le face educaţia. La fel, aici în Satul jucătorilor, noi căutăm să-i alegem pe cei mai buni dintre cei cărora le e drag jocul și au talent, să-i ţinem laolaltă și să-i formăm mereu mai desăvârșit, la cursurile și seminarele noastre se prezintă sute de oameni şi-i lăsăm să plece, din cei plai buni însă facem jucători adevăraţi, noi și noi artiști ai jocului, și fiecare dintre voi știe că în arta noastră, ca în orice artă, nu există niciun punct final al dezvoltării, că oricare dintre noi, din moment ce aparţine elitei, va munci viaţa întreagă întru perfecționarea, rafinarea, adâncirea lui însuși și a artei noastre, indiferent dacă face sau nu parte dintre funcționari.

Uneori, existenţa elitei noastre a fost criticată ca fiind un lux, zicându-se că nu ar mai fi necesar să formăm jucători de elită pentru a putea asigura în bune condiţii ocuparea posturilor noastre de funcţionari. Dar, pe de o parte, schema aceasta de funcţiuni nu este o instituţie cu un scop în sine, pe de alta, nu oricine este apt să ocupe o funcţie, cel puţin tot aşa cum nu fiecare bun filolog e apt să fie profesor. Cel puţin, noi, funcţionarii, ştim şi simţim precis că cercul repetitorilor nu reprezintă numai un rezervor de oameni talentaţi şi experimentaţi în joc, din rândurile cărora ne umplem lacunele și care ne va asigura succesorii. Aproape aş putea spune că aceasta reprezintă numai o funcţie secundară a elitei jocului, chiar dacă punem un accent

deosebit pe ea în faţa ignoranţilor, îndată ce sunt luate în discuţie sensul şi raţiunea existenţei instituţiei noastre. Nu, repetitorii nu sunt în primul rând viitori magiştri, conducători de cursuri, funcţionari de arhivă, ei reprezintă un scop în sine, mica lor ceată este patria şi viitorul propriu-zis al jocului cu mărgele de sticlă; aici, în aceste câteva duzini de inimi şi creiere se produc dezvoltările, adaptările, impulsurile, contradicţiile jocului nostru în raport cu spiritul timpului şi ştiinţele particulare. Propriu-zis şi just, integral şi cu o participare totală numai aici este jucat jocul nostru, doar aici, în elita noastră, jocul este un scop în sine şi o misiune sacră, este liber de orice diletantism sau vanitate culturală, nu mai are nimic a face cu infatuarea, nici cu prejudecăţile, în mâinile voastre, elita din Waldzell, stă viitorul jocului, în Waldzell se află inima şi miezul Castaliei, voi însă sunteţi focarul şi factorul cel mâi viu al aşezării noastre, sunteţi sarea Privinciei, duhul ei, neliniştea ei. Nu există niciun pericol ca numărul vostru să devină prea mare, zelul vostru prea aprins, pasiunea voastră pentru magnificul nostru joc prea înfocată, sporiţi-le, sporiţi-le! Pentru voi, ca pentru toţi castalienii, există în fond o singură primejdie, faţă de care trebuie să fim în gardă cu toţii şi în fiecare zi. Spiritul Provinciei noastre şi al Ordinului nostru este fundat pe două principii: mai întâi pe obiectivitatea şi pe dragostea reala faţă de studiu, apoi pe cultivarea înţelepciunii şi armoniei meditative.

A ţine ambele principii în echilibru înseamnează pentru noi să fim înţelepţi şi demni de Ordinul nostru. Ne sunt dragi ştiinţele, fiecăruia a sa, şi totuşi ştim că un bărbat ce se dăruie unei singure ştiinţe nu e scutit necondiţionat de egoism, viciu şi ridicol; istoria e plină de exemple, figura doctorului Faust este popularizarea literară a acestui pericol. Alte secole şi-au căutat refugiul în reunirea spiritului cu religia, a cercetării cu asceza, în a lor *Universitas Litterarum* domnea teologia. La noi, mijlocul prin care căutăm să alungăm bestia din fiinţa noastră şi demonul ce sălăşluieşte în fiecare ştiinţă este meditaţia, practica yoga, multilaterală şi organizată pe mai multe trepte. Ei da, voi ştiţi tot aşa de bine ca şi mine că şi jocul cu mărgele de sticlă ascunde în sine demonul său, că şi el poate duce la o virtuozitate goală, la desfătare artistică vanitoasă, la parvenitism, la concurenţă pentru puterea asupra altora şi, prin aceasta, la abuz de putere. De

aceea avem nevoie şi de o altă educaţie decât cea intelectuală şi ne-am subordonat moralei Ordinului, nu ca să ne preschimbăm viaţa spirituală activă într-o existenţă visătoare, în care sufletul nostru să vegeteze, ci dimpotrivă, ca să devenim apţi de realizări spirituale mărime. Nu trebuie să ne refugiem din *vita activa* în *vita contemplativa*{68}, nici invers, ci să ne situăm între amândouă, trăindu-le alternativ, să fim în amândouă la noi acasă, să ne împărtăşim din amândouă."

Am transcris aceste cuvinte ale lui Knecht, similare multora ce ne-au fost păstrate în însemnările elevilor, deoarece pun atât de clar în lumină concepţia sa despre funcţie, cel puţin pentru primii săi ani de magistratură. Că a fost un profesor excelent (de altfel, la început spre propria-i surprindere) reiese din numărul izbitor de mare de notiţe luate la prelegerile sale, ajunse până la noi. Faptul că activitatea profesorală i-a făcut atâta bucurie şi i-a reuşit cu atâta înlesnire s-a înscris printre revelaţiile şi surprizele pe care i le-a adus funcţia încă de la început. Nu s-ar fi gândit niciodată că va obţine asemenea rezultate, deoarece până atunci nu se dedicase propriu-zis nici unei munci la catedră.

Desigur, ca oricare membru al elitei, primise şi el când şi când, în vremea studenţiei târzii, scurte însărcinări didactice, predase ca suplinitor cursuri de diferite niveluri în specialitatea jocului cu mărgele de sticlă, încă mai adesea se aflase la dispoziția cursanților în calitate de corepetitor; totuşi, pe vremea aceea studiul personal liber şi concentrarea singulară în respectivele domenii de studiu îi stătuseră în aşa măsură la inimă şi i se păruseră aşa de importante, încât, deşi priceput şi iubit ca profesor, considerase aceste însărcinări mai curând ca pe nişte îndatoriri stânjenitoare şi nedorite, în ultima vreme ţinuse cursuri şi în aşezământul benedictin, dar acelea fuseseră desigur de mică însemnătate în sine şi tot atât de puţin importante şi pentru el; la Mariafels, faptul că a putut fi discipolul *lui pater* Jakobus şi, în general, raporturile sale cu acesta au împins toate celelalte activităţi pe un plan secundar. Pe vremea aceea, năzuinţa lui supremă era să fie un elev bun, să înveţe, să-și însușească cunoștințele și să se formeze. Acum, elevul devenise profesor, iar ca profesor misiunea lui cea mai de seamă era aceea de a face faţă primei perioade a magistraturii, de a ieşi

victorios în lupta pentru câștigarea autorității și pentru identificarea deplină a persoanei cu funcția. Două au fost descoperirile pe care le-a făcut în acest timp: plăcerea procurată de răsădirea cuceririlor spirituale în mințile altora și de noua formă și strălucire căpătate de respectivele cunoștințe în acest proces, cu alte cuvinte plăcerea de a fi profesor, iar apoi lupta cu personalitatea studenților și a elevilor, câștigarea și exercitarea autorității și a calității de conducător, așadar plăcerea de a face educație. Nu le-â despărțit niciodată, și în timpul magistraturii sale nu numai că a format un mare număr de buni și foarte buni jucători cu mărgele de sticlă, ci a și contribuit la desăvârșirea multora dintre elevii săi ca oameni și caractere, fiind pentru ei un exemplu și un model, admonestându-i, comportându-se față de ei cu un fel de răbdare severă, punându-le prin forța personalității sale.

Dacă ne e îngăduit să facem aici o anticipare, vom spune că în această activitate a trăit o experiență caracteristică. La începutul activității de magistru a avut a face exclusiv cu elita, cu pătura cea mai de sus a școlărimii, cu studenții și repetitorii, dintre care unii erau de-o vârstă cu el, iar toții jucători pe deplin formați. După ce s-a asigurat de elită, a început să-i dedice acesteia mereu mai puțină energie timp, dar treptat, încet și prudent, de la un an la altul, până când, cu vremea, și-a făcut aproape pe de-a-ntregul din membrii ei oameni de încredere și colaboratori.

Procesul a durat ani de zile, și de la un an la altul Knecht și-a deschis drum la prelegerile, cursurile și exercițiile conduse de el spre păturile de școlari mereu mai îndepărtate și mai tinere, ajungând în cele din urmă, ceea ce rareori făcea un magistru, să predea personal în mai multe rânduri cursuri pentru începători elementelor celor mai tinere, adică celor ce erau încă elevi și nu studenți. Cu cât mai tineri și mai neștiutori îi erau elevii, cu atât mai mare îi era plăcerea de a preda. Uneori, în cursul acestor ani, reîntoarcerea de la tinerii și foarte tinerii elevi la studenți sau chiar la elită îi procura dezagremente și-i cerea un efort sensibil. Câteodată simțea dorința de a coborî și mai jos, făcând încercarea să se ocupe cu școlari încă mai mici, anume cu aceia pentru care nu existau niciun fel de cursuri și nici jocul cu mărgele de sticlă; ar fi dorit de pildă să predea la Eschholz sau la vreo altă scoală

pregătitoare, învățându-i pe băiețași latina, cântatul sau algebra, discipline care angajau spiritul mai puţin chiar decât cele mai elementare cursuri de joc pentru începători, dar la care ar fi avut a face cu şcolari încă mai apţi să fie instruiţi şi educaţi, cu sufletele mai deschise, un mediu în care instruirea şi educaţia erau legate încă mai mult şi mai intim. De două ori în ultimii doi ani ai magistraturii sale s-a semnat ca „învăţător", amintind prin aceasta că expresia *magister ludi,* utilizată în Castalia de mai multe generaţii numai cu semnificaţia de „maestru al jocului", avusese la origine sensul simplu de învăţător {69}.Fireşte, despre realizarea unor asemenea dorinţe de învăţător nici nu putea fi vorba, ele erau doar niște visuri, așa cum într-o zi cenușie și geroasă de iarnă cineva poate să viseze un senin cer din miez de vară. Pentru Knecht, toate drumurile erau barate, îndatoririle îi erau dictate de funcţie, dar întrucât funcţia lăsa în bună măsură pe seama lui răspunderea modului de îndeplinire a obligaţiilor, a putut totuşi, cu trecerea anilor, la început fără a-și da seama, să-și îndrepte interesul principal din ce în ce mai mult spre munca de educaţie şi spre elevii cei mai mici dintre cei care intrau în competenţa sa.

Cu cât el însuşi a înaintat în vârstă, cu atât mai mult a atras spre sine tineretul. Cel puţin aşa am putea spune noi astăzi. Pe-atunci, un critic ar fi trebuit să-şi dea multă osteneală ca să dibuie în modul în care-şi îndeplinea funcţia vreo preferinţă sau vreun capriciu. De altfel, funcţia îl silea să se reîntoarcă iar şi iar la elită, şi chiar în vremurile când a lăsat seminarele şi arhiva aproape în întregime pe seama asistenţilor şi a „umbrei" sale, activităţi de durată ca, de exemplu, concursurile anuale de joc sau pregătirea jocului public din fiecare an îl menţineau într-un contact intens şi zilnic cu elita. O dată i-a spus în glumă prietenului său Fritz: „Au existat principi care s-au torturat o viață întreagă pentru a-şi manifesta nefericita lor dragoste faţă de supuşi. Inima le dădea ghes spre ţărani, păstori, meşteşugari, dascăli de scoală şi elevi, dar rareori li s-a întâmplat să capete vreun răspuns de la aceştia, bieţii principi erau înconjuraţi mereu de miniştrii şi ofiţerii lor, care se ridicau între ei şi popor ca un zid. Aşa se întâmplă şi cu un magistru. El năzuieşte spre oameni şi nu vede decât colegi, el tinde spre şcolari şi copii şi vede numai savanţi şi membri ai elitei".

Dar am luat-o cu mult înainte și trebuie să ne întoarcem la primii ani de funcție a lui Knecht. După statornicirea relaţiilor dorite cu elita, sarcina lui cea mai importantă era administrarea arhivei, a cărei conducere și-a asigurat-o cu amabilitate, dar și cu vigilenţă; altă îndatorire ce intra în structura funcţiei sale era și aceea de a studia și ţine în ordine documentele de cancelarie, apoi îi sosea mereu o mare cantitate de scrisori, ședinţele și circularele autorităţii generale îi trasau mereu sarcini și îndatoriri, a căror înțelegere și justă repartizare nu erau uș oare pentru el ca începător. Nu rareori era vorba în toate acestea despre probleme de competenţă, în care erau interesate facultăţile Provinciei, înclinate să se invidieze reciproc, și doar treptat, dar cu o uimire crescândă, el a descifrat atât funcţiunea secretă, cât și pe aceea de forţă a Ordinului, descoperind astfel sufletul viu al statului castalian și al paznicului neadormit al concepţiei acestuia.

S-au scurs astfel luni aspre și supraîncărcate, fără ca în gândurile lui Knecht să mai rămână loc pentru Tegularius, cu excepţia faptului că, pe jumătate instinctiv, i-a încredinţat prietenului său unele munci, ca să-l împiedice de a avea prea mult timp liber.

Fritz își pierduse camaradul, acesta devenise peste noapte un conducător și un șef suprem, la care nu mai avea acces ca persoană particulară, căruia trebuia să-i dea ascultare și să i se adreseze cu „dumneavoastră" și „onorabile". Totuși, dispoziţiile maestrului privitoare la el treceau în ochii lui ca indicii ale unei griji și ale unei atenţii speciale, singuraticul cam ursuz era pe de o parte copleșit de emoţie datorită promovării prietenului său și ca urmare a tensiunii sufletești trăite de întreaga elită, pe de alta, era activizat prin amintitele munci ce i se încredinţau și care aveau asupra lui un efect salutar; în orice caz, Frâtz a început să suporte situaţia total schimbată mult mai bine decât își închipuise el însuși din clipa în care Knecht, la vestea că va deveni maestru a jocului cu mărgele de sticlă, îi dăduse răvaș de drum. Pe deasupra, era destul de inteligent și sensibil pentru ca în parte să vadă, în parte cel puţin să intuiască efortul uriaș, o adevărată încercare a puterilor, căruia prietenul său a trebuit să-i facă faţă în acel timp; l-a văzut stând în foc și arzând, iar ceea ce era mai dureros în aceasta a trăit, probabil, dânsul mai intens decât însuși cel încercat, în îndeplinirea însărcinărilor primite de la magistru,

Tegularius și-a dat toată osteneala și dacă și-a regretat vreodată serios propria-i slăbiciune şi inaptitudinea de a-şi asuma o funcţie şi o responsabilitate, resimțindu-le ca pe o lipsă, aceasta s-a întâmplat atunci când dorea din toată inima să se afle alături de cel admirat și să-l ajute, ca asistent, ca funcţionar, ca „umbră".

Pădurile de fagi de deasupra Wadzellului începuseră să se și înveșmânteze în haina cafenie a toamnei, când într-o zi Knecht luă cu el o cărticică și se duse în grădina magistrului de lângă locuința sa, această mică grădină încântătoare, care-i fusese atât de dragă defunctului magistru Thomas și de care acesta se îngrijise adesea el însuși cu o pasiune horaţiană, grădină pe care Knecht, ca toţi elevii şi studenţii, şi-o imaginase cândva ca un lăcaş venerabil, ca locul sacru de odihnă și reculegere al maestrului un fel de mică insulă a muzelor și de fermecător Tusculum{70}, în care pășise atât de rar de când era el însuşi magistru şi stăpân al grădinii şi de care aproape că nu se bucurase încă în tihnă. Chiar și acum venise în grădină doar pentru un sfert de oră, după dejun, şi-şi îngădui numai câţiva paşi de plimbare fără griji încolo și încoace, printre tufișurile înalte și arbuști, între care predecesorul său aclimatizase câteva plante mereu verzi din sud.

Fiindcă la umbră începuse deja să fie răcoare, își trase un scaun uşor pe rotile într-un loc expus la soare, se aşeză şi deschise cărticica adusă cu el. Era *Calendarul de buzunar pentru „magister ludi",* editat cu vreo şaptezeci sau optzeci de ani înainte de jucătorul cu mărgele de sticlă Ludwig Wassermaler, reluat de-atunci de toţi succesorii acestuia, cu cele câteva corecturi, omisiuni sau întregiri impuse de scurgerea vremii. Calendarul era conceput ca un *Vademecum* pentru magiştri, îndeosebi pentru cei lipsiţi de experienţă, aflaţi în primii ani ai funcţiei lor, şi-i îndruma pe aceştia pe întregul an de muncă şi slujbă, săptămână de săptămână, așezându-le sub ochi obligaţiile cele mai importante, uneori doar prin câteva cuvinte de orientare, alteori prin sfaturi personale şi descrieri ample. Knecht căută pagina despre săptămână în curs și începu s-o parcurgă cu atenție. Nu găsi nimic surprinzător sau deosebit de presant, dar la sfârșitul capitolului se aflau următoarele rânduri: „Începe-ți gândurile îndrumându-le succesiv spre viitorul joc anual. Ar părea devreme, ar putea să ţi se pară prematur. Totuși te sfătuiesc: Dacă încă nu ai în minte de pe

acum un plan de joc, nu mai lăsa de azi înainte să treacă nicio săptămână, necum o lună, fără a-ţi îndrepta gândurile spre jocul viitor. Notează-ţi ideile, ia când şi când cu tine, într-o oră liberă, fie şi în eventualele călătorii de serviciu, schema unui joc clasic. Pregăteşte-te nu numai făcând efortul de a găsi idei bune, ci şi gândindu-te de azi înainte mai des că în lunile ce vin te aşteaptă o îndatorire frumoasă şi solemnă, pentru care trebuie să te fortifici mereu, să te concentrezi şi să te pregăteşti sufleteşte".

Aceste cuvinte datorate unui bărbat bătrân şi înţelept, un maestru în arta sa, fuseseră scrise cu vreo trei generaţii înainte, într-o vreme când de altminteri jocul cu mărgele de sticlă ajunsese formal probabil la nivelul cel mai înalt al cultivării sale, când practica jocului cunoscuse o eleganţă şi o ornamentică pură, similare, de pildă, acelora ale artei arhitectonice şi decorative din stilul gotic tardiv sau din rococo, fiind vreme de două decenii un joc parcă realmente cu mărgele de sticlă, un joc aparent ca de sticlă şi sărac în conţinut, aparent cochet, aparent prezumţios, plin de forme ornamentale delicate, un joc cu aspect de dans, ba chiar cu aspect de dans pe sârmă după o ritmică variabilă; existau jucători care vorbeau despre stilul din acele vremuri ca despre o cheie fermecată pierdută şi alţii care-l considerau excesiv de încărcat cu podoabe, decadent şi efeminat.

Autorul sfaturilor şi al avertismentelor amicale foarte chibzuite din *Calendarul pentru magiştri* fusese unul dintre maeştrii şi creatorii stilului de atunci, iar Knecht, citindu-i cu atenţie pentru a doua sau a treia oară cuvintele, simţi în inimă o pornire senină şi plăcută, cum, după părerea lui, nu-l mai încercase decât o singură dată, fără să se mai repete, iar momentul acela, reflectă el, fusese meditaţia de dinaintea învestiturii; starea sufletească de acum era aceeaşi pe care i-o crease atunci imaginea minunatului carusel, a acelei întreceri în cerc dintre maestrul muzicii şi Josef, dintre maestru şi începător, dintre bătrâneţe şi tinereţe. A fost un om bătrân, un moşneag cel ce-a scris şi a gândit aceste vorbe: „Nu mai lăsa să treacă nicio săptămână..." şi „nu numai făcând efortul de a găsi idei bune". A fost un bărbat care a ocupat cel puţin douăzeci de ani, poate mai mult, înalta funcţie de magistru al jocului, care, în acea epocă de jucăuş rococo, a avut a face fără îndoială cu o elită extrem de răsfăţată şi sigură de sine, care a

scornit și a celebrat mai mult de douăzeci de jocuri solemne pline de strălucire, jocuri ce mai durau pe-atunci patru săptămâni, un bărbat bătrân, pentru care sarcina, repetată în fiecare an, de a compune un mare joc solemn nu mai constituia de mult o onoare și o plăcere deosebită, ci cu mult mai mult o povară și o trudă grea, o sarcină în vederea căreia trebuie să-ţi creezi singur dispoziţia sufletească, să te încurajezi și să te stimulezi întrucâtva. Față de acest bătrân înțelept și sfetnic încercat, Knecht simţea nu numai o veneraţie plină de recunoştinţă, deoarece calendarul său îi fusese adesea un îndrumar preţios, ci şi o superioritate bucuroasă, ba chiar veselă şi orgolioasă, superioritatea tinereţii. Căci printre numeroasele griji ale unui maestru în jocul cu mărgele de sticlă, de care luase cunoștință, nu se înscria și aceasta: s-ar putea să nu reflectezi destul de devreme la jocul anual, s-ar putea să întâmpini această îndatorire cu insuficientă bucurie şi concentrare, s-ar putea să-ţi lipsească plăcerea de a-l pune la cale și chiar ideile. Nu, Knecht, căruia în lunile acestea i se păruse că a şi îmbătrânit, se simţi în acel ceas tânăr şi puternic. N-a putut să se dăruiască îndelung acestui sentiment plăcut, să-l deguste, scurtul răgaz de odihnă aproape că se încheiase.

Dar sentimentul plăcut și voios îi rămase în inimă, îl luă cu el, şi astfel ceasul de odihnă din grădina magistrului și lectura "paginii din calendar tot i-au adus ceva, tot au dat naștere la ceva. Folosul n-a constat numai în senzaţia de destindere şi în acea clipă de sporire a bucuriei de a trăi, ci şi în două idei ce i-au venit în minte, devenind în aceeași clipă hotărâri. Prima: când va fi bătrân și obosit, își va ceda funcţia chiar în ceasul în care va simţi că alcătuirea unui joc anual a devenit pentru el o îndatorire împovărătoare și că are dificultăţi în găsirea ideilor. A doua: va începe de îndată să lucreze în vederea primului său joc anual, iar ca ajutor principal și camarad la această muncă îl va convoca pe Tegularius, fapt ce-ar însemna o satisfacţie și o bucurie pentru prieten, iar pentru el însuși un prim pas în încercarea de a da o nouă formă de viață acestei prietenii până atunci paralizate. Căci prilejul și impulsul în această direcţie nu le putea oferi Tegularius, ele trebuiau să pornească de la el, de la magistru.

Prietenul ar avea din belşug de lucru, încă de la Maria-fels, Knecht vântura în minte ideea unui joc cu mărgele de sticlă, pe care voia s-o

utilizeze acum pentru primul său joc festiv ca magistru. La baza acestui joc — în asta consta atrăgătoarea idee — urmau să se afle, în ceea ce privește structura și dimensiunile, vechea schemă rituală confucianistă a arhitecturii locuinţei chinezeşti, orientarea după punctele cardinale, porţile, zidul spiritelor, raporturile și determinările clădirilor şi curţilor, orânduirea lor în funcţie de constelaţii, de calendar, de viaţa familială, apoi simbolica și regulile stilistice ale grădinii. Odinioară, în timp ce studia un comentariu la *I-Ching,* ordinea și semnificaţia mitică a acestor reguli îi apăruseră ca un simbol deosebit de corespunzător și agreabil al cosmosului și al încadrării omului în univers, de asemenea în această tradiţie a construirii locuinţei străvechiul spirit mitic popular i se revelase ca fiind într-o relaţie uimitor de intimă cu savantul spirit speculativ al mandarinilor și magiștrilor. Se ocupase destul de des și cu plăcere — fireşte, fără a lua notițe — cu ideile referitoare la planul acestui joc, pentru ca să-l poarte în mintea lui închegat ca un întreg; abia de la preluarea funcţiei nu se mai gândise la el. Acum se decise fără nicio ezitare să-și construiască jocul festiv pe această idee de inspiraţie chinezească, iar Fritz, în cazul că va reuși să intuiască miezul spiritual al ideii, trebuia numaidecât să înceapă studiile pentru construirea jocului și pregătirile pentru transpunerea acestuia în limbajul specific.

Exista însă un impediment. Tegularius nu cunoștea chineza. Ca s-o învețe era mult prea târziu. Dar, după indicațiile pe care i le-ar da în parte Knecht însuși, în parte Institutul de studii est-asiatice, Tegularius ar putea să pătrundă destul de bine cu ajutorul literaturii în simbolica magică a construcţiei locuinţei chinezeşti; aici nu era vorba de filologie. Cu toate acestea, era nevoie de timp, mai ales în cazul unui om capricios şi nu în fiecare zi dispus să lucreze, cum era prietenul său, așa că existau bune motive ca munca să înceapă numaidecât; iată, deci, constată Knecht surâzând și plăcut surprins, că prevăzătorul magistru bătrân avea dreptate în calendarul său de buzunar.

Chiar a doua zi, ora de convorbire terminându-se foarte repede, ceru ca Tegularius să fie chemat la dânsul. Acesta veni, făcu plecăciunea cu acea expresie de supunere și smerenie întrucâtva exagerate, pe care se deprinsese să i le arate lui Knecht, fu foarte mirat

că acesta, altminteri atât de concis și zgârcit la vorbă de la o vreme, îl întâmpină cu un salut ștrengăresc și îl întrebă:

— Îți mai aduci aminte din timpul anilor noștri de studenție de un fel de dispute între noi doi, când n-am reușit să te convertesc la părerea mea? Era vorba despre problema valorii și a importanței studiilor est-asiatice, îndeosebi ale celor chineze, și voiam să te conving să petreci și tu un răstimp la Institutul de studii și să înveți limba chineză. Da, îți aduci aminte? Ei, azi regret din nou că n-am reușit să te conving atunci. Ce bine ar fi acum, dacă ai ști chineza! Am putea colabora într-o muncă minunată.

Și așa îl tachina nițel pe Tegularius, făcându-l să aștepte cu încordare urmarea, până când își formulă propunerea: ar vrea să înceapă imediat elaborarea marelui joc, iar Fritz, dacă i-ar face plăcere, să îndeplinească o mare parte din această muncă, așa cum îl mai ajutase cândva să-și alcătuiască jocul prezentat la concursul solemn, pe când el, Knecht, se găsea la benedictin!. Celălalt îl privi aproape nevenindu-i să creadă, adânc surprins și pătruns de o neliniște agreabilă din chiar pricina tonului voios și a feței zâmbitoare a prietenului, Pe care nu-l mai cunoscuse decât ca stăpân și magistru. Nu numai că întâmpină mișcat și bucuros cinstea și încrederea ce-și găseau expresia în această propunere, ci încă mai mult, înțelese și simți semnificația acestui gest frumos; era o încercare de tămăduire, o redeschidere a ușii ce fusese trântită între prieten și el.

Luă în ușor grijile pe care Knecht și le făcea în legătură cu limba chineză și se declară pe loc și din toată inima gata să se pună la dispoziția onorabilului, pentru elaborarea jocului său.

— Bine, zise magistrul, contez pe făgăduiala ta. Vom redeveni așadar pentru anumite ore tovarăși de muncă și studiu ca odinioară, în acele vremuri ce ni se par acum nemaipomenit de îndepărtate, când am dus la capăt prin strădanii comune unele jocuri. Mă bucur, Tegularius. Iar acum va trebui înainte de toate să-ți însușești sensul ideii pe care vreau să-mi construiesc jocul. Trebuie să te deprinzi să înțelegi ce este o casă chinezească și ce semnificație au regulile prescrise pentru construirea ei. Am să-ți dau o recomandare către Institutul de studii est-asiatice, cei de acolo te vor ajuta. Sau — îmi vine în minte încă ceva, și mai atrăgător — am putea face o încercare

pe lângă Fratele mai Mare, ermitul de la Bambusgeholz, despre care ți-am povestit cândva atât de multe. Poate că e mai prejos de demnitatea lui și prea stânjenitor pentru el să aibă a face cu cineva care nu cunoaşte chineza, dar să încercăm totuşi. Dacă vrea, omul acesta e în stare să facă din tine un chinez.

Un emisar fu trimis la Fratele mai Mare ca să-l invite în modul cel mai cordial să vină pentru câtva timp la Waldzell, ca oaspete al maestrului jocului cu mărgele de sticlă, întrucât funcția acestuia nu-i îngăduia răgazul unei vizite, şi să-i aducă la cunoştinţă serviciul ce i se cerea. Totuşi chinezul nu-şi părăsi reşedinţa de la Bambusgeholz, solul aduse în locul lui o scrisorică, pictată cu semne chinezeşti în tuş, în care se spunea: „Ar fi o cinste pentru mine să-â văd pe marele bărbat. Dar mersul întâmpină piedici. Două mici bliduri se folosesc la sacrificiu. Pe eminent îl salută învățăcelul." Așa stând lucrurile, Knecht îşi convinse nu fără osteneală prietenul să se hotărască a se duce el însuşi la Bambusgeholz cu rugămintea de a fi primit pentru învăţătură. Scurta călătorie rămase fără succes. Ermitul de la Bambusgeholz îl primi pe Tegularius cu o politeţe aproape slugarnică, fără însă a răspunde măcar la una dintre întrebările lui altfel decât prin sentinţe în limba chineză şi fără a-l pofti să rămână, în ciuda scrisorii de recomandare splendid pictate de *magister ludi* cu mâna lui pe o hârtie frumoasă.

Cu lucrurile neduse la capăt şi mai curând amărât, Fritz se întoarse la Waldzell, aducând ca dar pentru magistru o hârtioară pe care era zugrăvit un stih vechi despre un peşte de aur, apoi trebui totuşi să-şi caute scăpare la Institutul de studii est-asiatice. Aici recomandările lui Knecht fură mai eficiente, Tegularius era un solicitant, un trimis venit din partea unui magistru, i se dădu cu dragă inimă tot ajutorul, şi astfel el se informă asupra temei sale repede şi cât se putea de deplin pentru cineva care nu cunoştea chineza, iar ideea lui Knecht de a pune la baza, planului său această simbolică a casei îi procură o asemenea bucurie, încât se consolă şi uită insuccesul de la Bambusgeholz.

Când ascultă raportul lui Fritz asupra vizitei sale fără succes la Fratele mai Mare şi când, după aceea, citi singur stihul despre peştele de aur, Knecht se simţi mişcat de atmosfera în care se învăluia omul acesta, iar amintirea găzduirii sale de odinioară în coliba lui,

înconjurată de bambuși ce se legănau în vânt, și a tulpinițelor de traista-ciobanului îi trezi o emoţie foarte puternică, era totodată amintirea libertăţii, a timpului petrecut în voie, a anilor de studiu şi a paradisului multicolor al viselor de tinereţe. Cum ştiuse acest brav şi bizar sihastru să se tragă deoparte şi să-şi păstreze libertatea, cum îl ţinea dumbrava lui de bambuşi ascuns de lume, cât de intim şi intens trăia el în mediul ce-i devenise a doua natură, acel mod de viaţă chinezesc, pur, pedant şi înţelept, cât de claustrat, concentrat şi strâns îl înconjura vraja locului în care-şi ducea viaţa de la un an la altul, de la un deceniu la altul, cum îşi transformase grădina într-o Chină reală, coliba în templu, peştii în zeităţi şi pe el însuşi în înţelept! Knecht se eliberă de aceste imagini cu un suspin. El pornise pe altă cale, mai curând fusese îndrumat pe ea, iar acum nu mai putea fi vorba de altceva decât de a merge pe această cale drept înainte şi cu devotament, fără a o mai compara cu drumurile altora.

În colaborare cu Tegularius îşi concepu şi compuse în câteva ore bine folosite jocul, după care lăsă pe seama prietenului munca de selectare la arhivă, ca şi prima şi a doua schiţare. Cu un nou conţinut, prietenia lor căpătă iară formă Şi viaţă, alta decât mai înainte, şi chiar jocul, la care lucrau, cunoscu unele modificări şi îmbogăţiri datorită caracterului şi fanteziei subtile a acestui om cu însuşiri neobişnuite.

Fritz făcea parte dintre acei oameni niciodată mulţumiţi şi totuşi modeşti, care, aplecaţi deasupra unui îngrijit buchet de flori, a unei mese puse, pentru oricine altcineva desăvârşit aranjată, stau ore în şir cu o plăcere neostoită și continuă să-și facă de lucru, intervenind mereu cu gesturi afectuoase, ca unii ce ştiu să transforme şi lucrul cel mai neînsemnat într-o activitate cotidiană îndeplinită cu sârguinţă şi adânc devotament. Așa a rămas și în anii următori: marele joc solemn era întotdeauna realizarea a două persoane, iar pentru Tegularius colaborarea cerută a însemnat o dublă satisfacţie, una constând în a se arăta util, ba chiar indispensabil pentru prieten și maestru într-o chestiune atât de importantă, alta în a participa la desfășurarea publică a jocului ca un coautor anonim, dar bine cunoscut de elită.

Către sfârșitul toamnei din acel prim an de magistratură, în timp ce prietenul său abia își începuse studiile privitoare la China, Knecht, cercetând într-o zi în fugă însemnările din registrul cancelariei sale,

dădu de o notiță: „Studentul Petrus din Monteport se prezintă, recomandat de *magister musicae,* aduce salutări speciale din partea fostului maestru al muzicii, solicită găzduire și acces la arhivă. A fost cazat în casa de oaspeţi pentru studenţi.” Ei da, pe studentul venit să se documenteze putea să-l lase în toată liniștea pe seama personalului de la arhivă, era un caz ce se ivea zilnic. Dar „salutările speciale de la fostul maestru al muzicii” nu-l puteau privi decât pe el personal Dădu dispoziţii ca studentul să fie poftit la dânsul; era un tânăr cu înfăţişare în același timp visătoare și focoasă, arăta totuși a fi un om tăcut și făcea parte vădit din elita de la Monteport, în orice ca: părea că audienţa la un magistru era pentru el ceva obișnuit. Knecht îl întrebă ce misiune i-a încredinţat fostul maestru al muzicii.

— Salutări, răspunse studentul, cele mai cordiale şi respectuoase salutări pentru dumneavoastră, onorabile, și îs plus o invitaţie.

Knecht îl pofti pe oaspete de ia loc. Alegând cu grijă cuvintele, tânărul continuă:

— Stimatul fost magistru, ştiind că vin aici, m-a însărcinat, precum v-am spus, să vă transmit salutări din partea dumnealui.

Totodată și-a exprimat dorința de a vă vedea o dată la dânsul, și anume cât de curând posibil. Vă invită sau vă propune să-i faceţi o vizită într-un viitor apropiat; firește, presupunând că această vizită s-ar încadra într-o călătorie de serviciu și nu v-ar stânjeni prea mult. Cam aceasta a fost însărcinarea pe care mi-a dat-o.

Knecht îl învălui pe tânăr într-o privire cercetătoare; cu siguranţă că acesta făcea parte dintre protejaţii bătrânului. Îi puse cu prudenţă întrebarea:

— Cât timp crezi că vei avea de lucru la noi la arhivă, *studiose*{71}?

Tânărul răspunse:

— Exact atât, onorabile domn, până când voi vedea că porniţi în călătorie spre Monteport.

Knecht reflectă.

— Bine, spuse el apoi. Şi de ce nu mi-ai transmis textual mesajul fostului maestru, așa cum era de fapt de așteptat?

Petrus făcu faţă cu îndrăzneală privirii lui Knecht şi își formulă răspunsul căutând mereu cu aceeași prudență cuvintele, de parcă ar fi trebuit să se exprime într-o limbă străină.

— Nu există niciun mesaj, onorabile, spuse el, şi ca atare nu putea fi vorba să-l transmit textual, îl cunoaşteţi pe venerabilul meu maestru și știți că a fost întotdeauna un om extrem de modest; la Monteport se povesteşte că în tinereţea dumnealui, pe când era încă repetitor, dar întreaga elită îl și considera drept un predestinat maestru al muzicii, i se dăduse porecla de „marele umil". Acum, de când a îmbătrânit şi mai ales de când s-a retras din serviciu, această modestie și nu mai puţin pietatea, serviabilitatea și răbdarea sa au sporit și mai mult, dar aceasta o știți dumneavoastră mai bine decât mine. Modestia i-ar fi interzis să vă roage, onorabile, să-i faceţi o vizită, chiar dacă ar fi dorit-o încă mai mult decât o dorește. Așa s-a făcut, *domine,* că n-am fost onorat cu un mesaj și totuși am acţionat ca și când aș fi adus unul. Dacă s-a ivit în aceasta vreo eroare, aceea vă aparţine, căci aţi considerat drept reală o însărcinare inexistentă.

Knecht schiţă un zâmbet.

— Și treburile tale la arhiva jocului, iubitule? Au fost un simplu pretext?

— O, nu. Am de excerptat acolo un număr de chei, așa că oricum, într-un viitor apropiat, tot ar fi trebuit să vă solicit găzduirea. Mi s-a părut însă recomandabil să urgentez întrucâtva mica mea călătorie.

— Foarte bine, se înclină magistrul, redevenind foarte serios. Pot să te întreb care este cauza acestei urgentări?

Tânărul închise o clipă ochii, pe frunte îi apărură cute adânci, ca și când întrebarea i-ar fi provocat mari chinuri. Apoi își îndreptă din nou cu fermitate privirea cercetătoare și juvenil-critică spre chipul magistrului.

— Nu pot răspunde la întrebare; fără răspuns vă veţi hotărî să lămuriţi mai bine lucrurile.

— Fie deci, strigă Knecht. Așadar, starea sănătăţii bătrânului maestru e rea, e îngrijorătoare?

Deși magistrul vorbise cu cel mai mare calm, studentul remarcă grija lui plină de dragoste faţă de bătrân; pentru prima dată de la începutul convorbirii lor, în privirea cam întunecată a tânărului apăru o rază de bunăvoinţă, iar vocea lui răsună puţin mai amical și mai intim, când se pregăti în sfârșit să-și exprime deschis gândurile cu care venise.

— Domnule magistru, spuse el, fiţi liniştit, starea sănătăţii venerabilului nu e nicidecum mai rea, dânsul a fost întotdeauna un om de o sănătate exemplară şi a rămas şi acum la fel, chiar dacă vârsta înaintată l-a slăbit fireşte foarte mult. Nu se poate spune că înfăţişarea lui s-ar fi schimbat vizibil sau că puterile sale s-ar fi împuţinat deodată mai repede; îşi continuă şi acum micile plimbări, face în fiecare zi puţină muzică şi până de curând a dat lecţii de orgă la doi elevi, încă începători, căci întotdeauna i-a plăcut să se înconjoare cu învăţăcei dintre cei mai tineri. Dar faptul că a renunţat de câteva săptămâni şi la aceşti doi ultimi elevi este totuşi un simptom care mi-a bătut la ochi, iar de atunci l-am observat ceva mai atent pe venerabilul domn şi mi-am făcut griji în privinţa lui — acestea sunt motivele pentru care mă aflu aici. Dacă m-a îndreptăţit ceva la asemenea gânduri şi la pasul acesta, apoi a fost faptul că mai înainte m-am numărat eu însumi printre elevii fostului maestru al muzicii, un fel de elev preferat, dacă-mi e permis să mă exprim astfel, şi că succesorul său m-a numit încă de un an un fel de *famulus* şi adjutant al bătrânului domn, însărcinându-mă să mă îngrijesc de starea lui.

A fost pentru mine o însărcinare foarte plăcută, deoarece nu există om faţă de care să nutresc atâta veneraţie şi de care să mă simt atât de legat ca faţă de bătrânul meu profesor şi protector. El a fost cel ce mi-a des-pecetluit taina muzicii şi m-a făcut în stare s-o slujesc, iar tot ceea ce am câştigat pe deasupra ca gândire, ca simţământ pentru Ordin, ca maturitate şi bună rânduială interioară, toate acestea mi le-a dăruit tot dânsul şi sunt opera lui. De un an întreg trăiesc aşadar în casa lui, e adevărat, ocupându-mă cu studiile şi cursurile mele proprii, dar stând mereu la dispoziţia *lui,* fiindu-i tovarăş la masă, însoţitor la plimbări, întrucâtva şi acompaniator când face muzică, iar noaptea un vecin de cameră. Datorită acestei convieţuiri atât de apropiate, pot observa foarte exact stadiile — ei da, stadiile îmbătrânirii sale, trebuie totuşi să spun ale îmbătrânirii sale trupeşti, iar unii dintre camarazii mei glosează când şi când cu compătimire sau cu ironie pe seama ciudatei funcţii care face dintr-un om atât de tânăr ca mine slujitorul şi însoţitorul unui moşneag. Dar ei nu ştiu, şi în afară de mine nu ştie desigur nimeni atât de bine ce fel de bătrâneţe i s-a sortit acestui maestru, cum devine el mereu mai slab şi mai neputincios trupeşte,

cum mănâncă mereu mai puţin şi cum se întoarce mereu mai istovit după micile lui plimbări, fără să fie totuşi bolnav, şi cum totodată în liniştea bătrâneţii lui foarte înaintate devine mereu mai mult duh, cucernicie, demnitate şi modestie. Dacă totuşi slujba mea de *famulus* sau supraveghetor nu e lipsită de unele greutăţi, atunci acestea stau numai în faptul că venerabilul nu vrea să fie deloc slujit şi îngrijit, că dânsul n-ar dori decât să dea întotdeauna şi să nu ia niciodată.

— Îţi mulţumesc, spuse Knecht, mă bucur să ştiu în preajma venerabilului un discipol atât de devotat şi recunoscător. Dar spune-mi acum în sfârşit limpede de ce îţi stă atâta la inimă vizita mea la Monteport, de vreme ce nu vorbeşti din însărcinarea domnului tău.

— Aţi întrebat adineauri cu îngrijorare despre sănătatea domnului fost maestru al muzicii, răspunse tânărul, căci probabil rugămintea mea v-a făcut să vă gândiţi că ar fi bolnav şi că ar fi ceasul din urmă când l-aţi mai putea vizita. Ei bine, eu cred că e ceasul din urmă. E-adevărat, venerabilul nu pare a fi aproape de sfârşitul zilelor sale, dar felul său de a-şi lua rămas bun de la lume are ceva deosebit.

De câteva luni aproape că s-a dezobişnuit să vorbească, şi chiar dacă întotdeauna a preferat vorbirea concisă celei lungi, totuşi acum a ajuns la o concizie şi la o tăcere care mă sperie puţin. Când am băgat de seamă că se întâmplă mereu mai des ca, adresându-i cuvântul sau punându-i o întrebare, să mă lase fără răspuns, m-am gândit mai întâi că a început să-i slăbească auzul, dar dânsul aude tot atât de bine ca şi altădată, am făcut multe probe pentru asta. A trebuit aşadar să admit că e distrat şi că nu-şi mai poate concentra bine atenţia. Dar nici aceasta nu este o explicaţie satisfăcătoare. Mai curând s-ar putea spune că într-o anume măsură s-a desprins de lume şi nu mai trăieşte cu totul printre noi, ci din ce în ce mai mult în propriul său univers; mereu mai rar vizitează sau pofteşte la dânsul pe câte cineva, zile în şir nu mai vede acum pe nimeni altcineva decât pe mine. Şi de când a început asta, această izolare, această înstrăinare de lume, m-am străduit să mai adun încă o dată în jurul său pe acei câţiva prieteni despre care ştiu că îi sunt cei mai dragi. Dacă i-aţi face o vizită, *domine,* aţi prilejui fără îndoială vechiului dumneavoastră prieten o mare bucurie, de asta sunt sigur, şi-apoi aţi regăsi într-o oarecare măsură acelaşi om pe care l-aţi stimat şi iubit. Peste câteva luni, poate

chiar peste câteva săptămâni, bucuria de a vă vedea și afecțiunea pe care v-ar arăta-o ar fi cu mult mai mici, ba s-ar putea întâmplă chiar să nici nu vă mai recunoască sau nici să nu vă mai ia în seamă.

Knecht se ridică în picioare, se duse la fereastră și rămase acolo câteva clipe, privind afară și trăgând aer în piept. Când se reîntoarse spre student, acesta se sculase de pe scaun, ca și când ar fi considerat audiența terminată. Magistrul fi întinse mâna.

— Îți mulțumesc încă o dată, Petrus, spuse el. Vei fi știind că un magistru nu are decât îndatoriri. Nu-mi pot pune pălăria în cap și pleca la drum, mai întâi trebuie să-mi fac timp și să-mi creez posibilitatea de a pleca. Sper că voi reuși până poimâine. Ești mulțumit cu asta și până atunci ți-ai putea isprăvi lucrul la arhivă?

— Da? Atunci voi trimite să te cheme când va fi sosit momentul.

Knecht plecă într-adevăr câteva zile mai târzi16đ Monteport, însoțit de Petrus.

Când, ajunși acolo, pășiră pragul pavilionului din grădină, în care locuia fostul magistru, o sihăstrie plăcută și foarte liniștită, auziră muzica răzbătând din odaia din fund, o muzică delicată, diafană, dar cadențată viguros și de o minunată voioșie; în odaie se afla moșneagul și chita la pian cu două degete o melodie pe două voci — Knecht o recunoscu pe dată, trebuia să fie o bucată din *Caietele Biciniene*{72} de la sfârșitul secolului al șaisprezecelea. Așteptară până când cântecul amuți, apoi Petrus îl strigă pe maestrul său și-l vesti că se întorsese și că adusese cu sine un oaspete. Moșneagul apăru în prag ș i-i salută cu o privire bucuroasă. Surâsul cu care maestrul muzicii obișnuia să-și întâmpine oaspeții și care le era drag tuturor fusese din totdeauna de o cordialitate și prietenie ingenuă, deschisă, o dăruire radioasă; Josef Knecht îl cunoscuse cu aproape treizeci de ani în urmă, își deschisese și-și dăruise inima acestui bărbat prietenos în acel ceas dinainte de amiază petrecut în camera de muzică, un ceas de tulburare și fericire, revăzuse acest surâs de multe ori după aceea și de fiecare dată cu o bucurie profundă și cu o emoție stranie, iar dacă părul cărunt al maestrului atât de afectuos devenise cu timpul cărunt de tot și mai apoi, treptat-treptat, alb, dacă vocea lui slăbise, dacă mâna lui o strângea pe a ta cu mereu mai puțină putere, dacă mersul lui se făcuse mai trudnic, surâsul său nu pierduse nimic din strălucire și farmec,

din puritate și cordialitate. Iar acum, își dădu seama prietenul și discipolul său era mai presus de orice îndoială: mesajul radios, cuceritor pe care-l comunica fața surâzătoare a bătrânului, ai cărui ochi albaştri şi ai cărui obraji de o rumeneală delicată deveniseră o dată cu trecerea anilor mereu mai luminoși, nu era numai cel de altădată şi cel văzut de atâtea ori, ci unul mult mai intim, mai plin de taină și mai intens. Abia acum, în clipa în care bătrânul îl întâmpina, Knecht începu să înțeleagă cu adevărat rugămintea stăruitoare a studentului Petrus și să-și dea seama că el însuși, socotind că face un sacrificiu de dragul acestei rugăminți, era de fapt cel ce beneficia de un dar.

Cel dintâi căruia îi vorbi despre asta fu prietenul său Carlo Ferromonte — pe atunci bibliotecar la celebra Bibliotecă muzicală din Monteport.

Convorbirea din acea oră a fost consemnată de Ferromonte într-o scrisoare.

— Te-ai numărat, spuse Knecht, printre elevii fostului nostru maestru al muzicii și ai ţinut foarte mult la el; îl vezi și acum des?

— Nu, răspunse Carlo, adică îl văd fireşte nu rareori, de pildă în timp ce-și face plimbarea, iar eu tocmai mă întorc de la bibliotecă, dar de câteva luni n-am mai stat de vorbă cu dânsul. E din ce în ce mai retras și pare a nu mai suporta societatea cuiva. Mai înainte își rezerva o seară pentru oameni ca mine, repetitorii săi de altădată, care sunt acum funcționari la Monteport; cu asta însă s-a terminat cam de vreun an, iar faptul că a întreprins atunci călătoria până la Waldzell, ca să asiste la învestitura domniei voastre, ne-a uimit peste măsură pe noi toţi.

— Da, zise Knecht, dar dacă-l vezi aşadar când şi când nu te-a izbit nicio schimbare la dânsul?

— O, ba da, vă referiţi la faptul că arată bine, la seninătatea lui, la aspectul său de o strălucire remarcabilă? Fireşte, noi am observat asta. În timp ce puterile-l părăsesc, această seninătate sporește din ce în ce. Noi ne-am obișnuit să-l vedem așa, însă pentru dumneavoastră nici că se putea să nu fie ceva izbitor.

— Petrus, al *său famulus,* strigă Knecht, îl vede mult mai des decât tine, dar nu s-a obişnuit, cum spui tu, cu toate astea. A venit anume la

Waldzell, firește cu o motivare plauzibilă, ca să mă determine să fac această vizită. Ce părere ai despre el?

— Despre Petrus? E un foarte bun cunoscător al muzicii, de un soi mai curând pedant decât genial, un om cam indolent sau flegmatic. Fostului maestru al muzicii îi e devotat fără rezerve și și-ar da pentru el chiar și viaţa. Cred că serviciul pe care-l îndeplinește pe lângă acest stăpân și idol adorat înseamnă pentru el totul, e posedat de bătrân. Nu aveţi și dumneavoastră această impresie?

— Posedat? Da, dar tânărul acesta, cred eu, nu e pur și simplu posedat de vreo preferinţă sau pasiune, nu e pur și simplu îndrăgostit de fostul său profesor, făcându-și din el un idol, ci e posedat și vrăjit de un fenomen real și autentic pe care-l vede mai bine sau îl înţelege intuitiv mai bine decât alţii. Am să-ţi povestesc cum mi-au apărut mie lucrurile.

Așadar, am sosit astăzi la fostul magistru, pe care nu-l mai văzusem de o jumătate de an, iar după lămuririle lui Petrus mă așteptam pentru mine la puţin sau la nimic de la această vizită; mă temeam efectiv că venerabilul domn bătrân ne va părăsi pe neașteptate în curând și m-am grăbit încoace, pentru ca măcar să-l mai văd o dată. Când m-a recunoscut și m-a salutat, faţa lui strălucea; totuși n-a rostit altceva decât numele meu și mi-a strâns mâna, și chiar și această mișcare și mâna lui mi se păreau că sunt luminoase — omul din creștet până-n tălpi sau totuși numai ochii lui, părul lui alb, pielea lui de un trandafiriu delicat parcă împrăștiau o ușoară strălucire rece. Am luat loc în faţa lui, dânsul și-a concediat studentul, numai cu o privire, și acum a început cea mai stranie convorbire ce mi-a fost dat s-o am vreodată. La început, desigur, a fost pentru mine ceva ciudat și deprimant, chiar și jenant, deoarece îi vorbeam bătrânului iară și iară sau îi puneam întrebări, și la toate el nu-mi răspundea altcum decât printr-o privire; nu-mi dădeam seama dacă întrebările și spusele mele ajungeau la el altfel decât ca un zgomot supărător. Faptul acesta mă deruta, mă dezamăgea, mă obosea, mi se părea că sunt de prisos și inoportun; la tot ce-i spuneam maestrului, nu obţineam altceva drept replică decât un surâs și o scurtă privire. Da, dacă aceste priviri nu ar fi fost atât de pline de bunăvoinţă și de cordialitate, m-as fi gândit că moșneagul face pe faţă haz de mine, de povestirile și întrebările mele,

de toată vremea irosită inutil cu călătoria mea până aici și de vizita pe care i-o făceam. Ei bine, în fond, tăcerea și zâmbetul său nu erau lipsite total de această semnificație, ele exprimau în realitate o defensivă și o punere la punct, numai că în alt mod, pe alt plan și pe altă treaptă a înțelesului decât cel pe care l-ar fi putut avea de pildă niște vorbe ironice. A trebuit să ajung la epuizare și să sufăr, după cum mi se părea, un naufragiu total cu încercările mele răbdătoare și politicoase de a face introducerea unei conversații, mai înainte de a începe să înțeleg că bătrânul dispunea de o răbdare, de o perseverență și de o amabilitate de o sută de ori mai mari decât ale mele. A trecut poate un sfert sau o jumătate de oră, mie mi s-a părut o jumătate de zi, am început să mă simt copleșit de tristețe, de oboseală și nemulțumire, să regret călătoria, gura mi se uscase, în fața mea ședea venerabilul bărbat, protectorul meu, prietenul meu cel care, de când am început să gândesc, era stăpânul inimii și al încrederii mele și nu-mi lăsase niciodată vreo vorbă fără răspuns, ședea și mă auzea vorbind, sau nici nu mă auzea, ședea ascunzându-se cu totul și baricadându-se în strălucirea și zâmbetul său, în spatele măștii sale de aur, intangibil, aparținând altui univers cu alte legi, iar tot ceea ce încercam să transmit prin vorbe de la mine la dânsul, din lumea noastră în a lui, aluneca pe el cum se prelinge ploaia pe o stâncă. În cele din urmă — îmi pierdusem orice speranță — bătrânul străpunse zidul vrăjii, ajutându-mă în sfârșit, rostind în sfârșit un cuvânt.

A fost singurul cuvânt pe care l-am auzit astăzi din gura lui.

„Te istovești, Josef, spuse el încet și cu o voce plină de acea prietenie și grijă emoționante pe care i le cunoști. Asta a fost tot. „Te istovești, Josef." Ca și când m-ar fi văzut îndelungă vreme îndeplinind o muncă prea obositoare și ar fi voit acum să mă prevină. A rostit cuvintele cu oarecare trudă, ca și cum de mult timp nu și-ar mai fi folosit buzele ca să vorbească. Totodată și-a pus mâna pe brațul meu, era ușoară ca un fluture, m-a privit stăruitor în ochi și a zâmbit. În clipa aceasta m-am simțit învins. Ceva din tăcerea lui senină, din răbdarea și calmul său mi s-a transmis și mie, și dintr-o dată m-a pătruns înțelegerea pentru bătrân și pentru cotitura pe care a făcut-o ființa lui, îndepărtându-se de oameni, către tăcere, părăsind cuvintele și apropiindu-se de muzică, abătându-se de la gânduri și îndreptându-se spre unitate. Am

priceput ceea ce îmi era îngăduit să contemplu aici, am înţeles abia acum şi acest surâs, această iradiere; un sfânt şi un desăvârşit îmi îngăduia să convieţuiesc pentru o oră în strălucirea lui, iar eu, ca un nepriceput, voisem să stau de vorbă cu el, să capăt răspunsuri la întrebări şi să-l ademenesc într-o conversaţie. Slavă Domnului, în mintea mea se făcuse lumină când încă nu era prea târziu. Ar fi putut şi să mă trimită la plimbare şi cu asta să mă respingă pentru totdeauna. As fi fost păgubit astfel de lucrul cel mai remarcabil şi minunat ce mi-a fost dat să trăiesc vreodată.

— Bag de seamă, spuse Ferromonte gânditor, că vedeţi în fostul nostru maestru al muzicii un fel de sfânt, şi e bine că tocmai dumneavoastră sunteţi cel ce mi-o spuneţi. Mărturisesc că aş fi întâmpinat asemenea cuvinte cu cea mai mare neîncredere dacă le-as fi auzit de la altcineva. Nu am, în genere, vreo predilecţie pentru cele mistice, iar mai ales ca muzician şi istoric sunt un adept pedant al categoriilor pure. Cum noi, cei din Castalia, nu suntem nici vreo congregaţie creştină, nici vreo mânăstire indiană sau taoistă, înscrierea cuiva printre sfinţi, aşadar într-o categorie pur religioasă, mi se pare a fi inadmisibilă pentru unul dintre noi, şi oricăruia altuia decât tine — iertaţi, decât domnia voastră, *domine*—i-as fi imputat această categorisire ca pe o deraiere. Mă gândesc însă că nu aveţi nicidecum intenţia de a iniţia o procedură de canonizare a venerabilului fost maestru al muzicii, pentru aşa ceva Ordinul nostru nici nu dispune de autorităţile corespunzătoare. Nu, nu mă întrerupeţi, vorbesc serios; nu am deloc dorinţa de a glumi. Mi-aţi povestit despre o revelaţie pe care aţi trăit-o şi trebuie să conced că m-am ruşinat puţin, fiindcă, deşi fenomenul pe care l-aţi descris nu n e-a scăpat, ce e drept, cu totul, mie şi colegilor mei din Monteport, totuşi n-am făcut altceva decât să luăm cunoştinţă de el, dându-i puţină atenţie. Reflectez la cauza acestei scăpări şi a indiferenţei mele.

Faptul că metamorfoza fostului maestru v-a izbit atât şi vi s-a părut senzaţională, în timp ce eu abia am observat-o, se explică fireşte prin aceea că această metamorfoză vi s-a înfăţişat pe neaşteptate şi ca un rezultat finit, în timp ce eu am fost martorul evoluţiei ei lente. Fostul magistru, cel pe care l-aţi văzut cu luni în urmă şi cel pe care l-aţi văzut astăzi sunt foarte deosebiţi unul de celălalt, în timp ce noi,

vecinii, aproape că n-am constatat la el, de la o întâlnire la alta, vreo schimbare vădită. Recunosc, explicaţia nu mă satisface. Când se petrece în faţa ochilor noştri un astfel de fenomen, similar unei minuni, oricât de domol şi de încet ar fi el, ar fi trebuit, dacă am fi mai puţin prizonierii unor idei preconcepute, să fim mai puternic impresionaţi decât mi s-a întâmplat mie. Şi aici dau de cauza rezervei mele: n-am fost deloc lipsit de păreri preconcepute. N-am observat fenomenul, fiindcă n-am vrut să-l observ. Am băgat de seamă, ca toată lumea, retragerea în sine însuși și tăcerea venerabilului nostru maestru, sporirea concomitentă a amabilităţii sale, strălucirea mereu mai luminoasă și mai spiritualizată a chipului său, când, întâlnindu-l, îmi răspundea fără vorbe la salut. Asta am observat-o firește foarte bine și eu, și oricare altul. Dar m-am ferit să văd mai mult decât atât, și ne-am ferit fiul din lipsă de veneraţie faţă de fostul magistru, ci, în parte, din aversiune faţă de cultul personalităţii şi faţă de fanatism în general, în parte din aversiune faţă de fanatism în acest caz special, anume faţă de acel soi de cult pe care-l practică *studiosus* Petrus cu al său maestru și idol.

Lucrul acesta mi s-a lămurit pe deplin în timpul naraţiunii dumneavoastră.

— A fost totuşi, râse Knecht, un drum ocolit pe care l-ai parcurs, ca să-ţi descoperi ţie însuţi aversiunea faţă de bietul Petrus. Dar cum stau acum lucrurile? Practic și eii interzisul cult al personalităţii şi al sfinţilor? Sunt şi eu un mistic şi un fanatic? Sau îmi admiţi mie ceea ce i-ai refuzat studentului, anume că noi doi am văzut și am trăit nu visuri şi fantezii, ci ceva real şi obiectiv?

— Desigur că dumneavoastră vă admit, spuse Carlo încet și reflectând, nimeni nu ar pune la îndoială revelaţia pe care aţi trăit-o, precum și frumusețea sau seninătatea fostului magistru, care poate să surâdă cuiva într-un mod atât de incredibil, întrebarea ce se pune acum e: cum să categorisim fenomenul, cum să-l denumim, cum să-l explicăm? Sună didactic, dar noi, castalienii, suntem doar profesori, și dacă doresc să înseriez și să denumesc trăirea dumneavoastră și a noastră, o fac nu pentru a-i reduce realitatea și frumusețea în abstracţiuni şi generalizări, ci fiindcă as vrea s-o notez și s-o consemnez cât se poate de precis și de limpede. Când, în timpul

vreunei călătorii, aud un sătean sau un copil fredonând o melodie pe care n-o cunosc, faptul acesta e pentru mine tot o trăire, iar dacă încerc să transcriu melodia pe note, îndată și pe cât posibil exact, aceasta nu e o respingere și o înlăturare, ci o cinstire și o eternizare a trăirii mele.

Knecht îl aprobă cu o prietenoasă înclinare a capului.

— Carlo, spuse el, e păcat că noi doi ne putem vedea atât de rar. Nu toate prieteniile din tinereţe se confirmă la orice revedere. Am venit la tine cu istorisirea mea despre bătrânul magistru, deoarece în locul acesta tu ești pentru mine singurul om indicat să ştii şi să iei parte la ceea ce am trăit eu. Acum trebuie să las în seama ta cele ce vrei să faci cu povestirea mea și cum să denumești starea de transfigurare a maestrului nostru. M-aş bucura dacă ai vrea să-l vizitezi o dată și să poposești puţin în aura lui. Starea lui de har, de desăvârșire, de înţelepciune bătrânească, de beatitudine, sau oricum am vrea s-o numim, ar putea să aparţină vieţii religioase; chiar dacă noi, castalienii, nu avem o confesiune şi o biserică, totuşi cucernicia nu ne e ceva necunoscut; tocmai bătrânul nostru maestru al muzicii a fost întotdeauna un om foarte evlavios.

Iar dacă în multe religii se relatează despre oameni învestiţi cu har, desăvârșiţi, radioși, iluminaţi, de ce nu ar putea să dea o dată și evlavia noastră castaliană o astfel de floare?

— S-a făcut târziu, ar trebui să mă duc la culcare, mâine sunt nevoit să plec la drum cu noaptea-n cap. Sper să revin curând. Îngăduie-mi să-ţi istorisesc foarte pe scurt până la sfârșit povestea mea! Așadar după ce mi-a spus: „Tu te istovești”, am reușit în fine să renunţ la strădaniile mele de a face introducerea unei conversaţii şi nu numai să rămân tăcut, ci şi să-mi abat voinţa de la ţelul eronat pe care mi-l propusesem, anume de a-l iscodi pe acest taciturn cu ajutorul vorbelor, al convorbirii şi de a obţine de la el un profit. Şi din clipa în care am renunţat, lăsând totul în seama celuilalt, lucrurile au mers ca de la s ine. Ești liber mai târziu să înlocuiești expresiile mele cu altele, acum însă ascultă-mă, chiar dacă ţi se va părea că vorbesc imprecis sau că amestec categoriile. Am stat la bătrân cam o oră sau o oră și jumătate, și nu-ţi pot împărtăși ce s-a întâmplat între el și mine sau ce ne-am comunicat unul altuia, cuvinte nu s-au rostit între noi. Am

simţit doar, după ce rezistenţa îmi fusese înfrântă, că m-a primit în pacea şi lumina lui, pe el şi pe mine ne-au învăluit seninătatea şi un calm minunat. Fără a fi cugetat la aceasta voit şi conştient, totul părea oarecum aidoma unei meditaţii reuşite ce mă făcea fericit şi a cărei temă era viaţa fostului maestru al muzicii, îl vedeam sau îl simţeam pe el şi calea devenirii sale, începând din clipa în care m-a întâmpinat pentru prima dată, pe când eram un băieţaş, şi până în ceasul de acum. Era o viaţă de dăruire şi muncă, dar liberă de constrângere, liberă de ambiţii şi plină de muzică. Şi se desfăşura în aşa fel, de parcă, devenind muzician şi maestru al muzicii, el ar fi ales muzica pentru a face din ea o cale spre ţelul cel mai înalt al omului, spre libertatea interioară, spre puritate, spre desăvârşire, de parcă n-ar fi făcut de atunci nimic altceva decât să se lase mereu mai îmbibat, metamorfozat, limpezit de muzică, de la mâinile îndemânatice şi pricepute de clavecinist şi de la cunoştinţele tai de muzician de o bogăţie uriaşă până în toate părţile şi organele trupului şi sufletului său, până în bătaia pulsului şi Aspiraţiei, până în somn şi vise, astfel că acum nu mai e altceva decât un simbol, mai exact o formă de întruchipare, o personificare a muzicii.

Mie cel puţin, ceea ce iradia din persoana lui sau ceea ce tălăzuia între mine şi dânsul asemeni unei respiraţii ritmice mi se părea întocmai ca o muzică, o muzică devenită complet imaterială, esoterică, al cărei cerc de vrajă captează pe oricine păşeşte în el, la fel cum un cântec pe mai multe voci topeşte" în ansamblu o voce nouă ce-şi face intrarea. Unui străin de muzică, harul i s-ar fi relevat poate în alte imagini, un astronom s-ar fi văzut probabil rotindu-se ca o lună în jurul unei planete, un filolog şi-ar fi imaginat că aude vorbindu-i-se o limbă veche, magică, în stare să exprime totul. Şi-acum, destul, mă retrag. A fost pentru mine o bucurie, Carlo.

Am relatat acest episod ceva mai amănunţit, deoarece maestru muzicii a ocupat un loc atât de important în viaţa şi inima lui Knecht; în plus ne-a stimulat sau ne-a ispitit împrejurarea că discuţia dintre Knecht şi Ferramonte ne-a rămas consemnată cu propria lui mână de cel din urmă, într-o scrisoare. Privitor la „iluminarea” fostului maestru al muzicii, relatarea aceasta este desigur cea dintâi şi cea mai vrednică

de încredere, mai târziu în jurul teme i respective au apărut un noian de legende și tâlcuri.

CEI DOI POLI

Jocul anual, cunoscut şi astăzi şi nu rareori citat sub denumirea de „Jocul casei chinezeşti”, le-a adus lui Knecht și prietenului său roadele muncii lor şi a oferit Castaliei şi autorităţilor confirmarea că numirea lui Knecht în funcţia supremă fusese justă. Waldzellul, Satul jucătorilor şi elita au trăit încă o dată satisfacţia adusă de o perioadă festivă plină de strălucire și înălţare; da, jocul anual nu mai fusese de multă vreme un eveniment ca de data aceasta, când cel mai tânăr și cel mai discutat magistru a apărut pentru întâia oară în public, confirmându-se, şi când, pe deasupra, Waldzellul trebuia să-și ia revanșa pentru paguba și insuccesul suferit în anul anterior. De astă dată n-a căzut nimeni bolnav, iar marea ceremonie n-a fost condusă de un locţiitor sfios şi înfricoșat, pândit de reaua-voinţă şi neîncrederea de gheaţă şi neadormită a elitei, sprijinit de funcţionarii deveniţi nervoşi — un om, ce-i drept, plin de devotament, dar fără" energie.

În tăcere, intangibil, întocmai ca un mare preot, figură conducătoare înveşmântată în alb şi aur pe tabla de şah festivă a simbolurilor, magistrul şi-a celebrat opera lui și a prietenului său; iradiind calm forţă şi demnitate, de neatins pentru orice chemare profană, el a apărut în sala festivă înconjurat de numeroșii săi ministranţi, a deschis cu gesturi rituale actele succesive ale jocului, a scris delicat cu strălucitorul său condei de aur un semn după altul pe mica tablă în fata căruia stătea, şi îndată aceleaşi semne apăreau în scriitura cifrată a jocului, mărite de o sută de ori, pe tabla uriașă fixată pe peretele din fund al sălii, erau silabisite în şoaptă de o mie de voci,

strigate cu glas tare de crainic, retransmise prin radio în țară și în lumea întreagă; iar când, la sfârșitul primului act, notă pe tablă formula rezumativă a actului, dădu indicațiile pentru meditație, cu o ținută plină de farmec și impresionantă, puse jos condeiul și, așezându-se, luă cu o ținută exemplară atitudinea meditativă, credincioșii jocului cu mărgele de sticlă, nu numai cei din sală, din Satul jucătorilor și din Castalia, ci și cei din câteva țări ale lumii luară și ei loc, cu pietate, adâncindu-se în aceeași meditație, până în clipa când magistrul se ridică din nou în sală. Totul se petrecea ca de multe alte ori, și totuși mișca inimile și părea ceva nou. Universul abstract și aparent atemporal al jocului era destul de elastic, pentru a acționa în sute de nuanțe asupra spiritului, vocii, temperamentului și felului de a scrie al unei personalități, personalitatea era suficient de mare și de cultivată, pentru ca ideile ei să nu fie considerate mai importante decât propria legitate impalpabilă a jocului, ajutoarele și participanții la joc, elita ascultau ca niște soldați bine instruiți și totuși fiecare dintre ei, chiar dacă nu făcea altceva decât să execute împreună cu ceilalți plecăciunile sau să ajute la mânuirea draperiei din jurul maestrului, părea că-și celebrează propriul său joc, născut din propria-i inspirație. Din mulțime însă, din marea comunitate ce umplea până la refuz sala și întregul Waldzell, din miile de suflete care pășeau pe urmele maestrului, într-un mers fantastic și hieratic, prin nesfârșitele, multidimensionalele spații imaginare ale jocului, solemnitatea capta acordul fundamental și basul adânc vibrant de clopot, care pentru membrii mai puerili ai comunității constituie principala și aproape unica trăire cu prilejul festivității, dar care e percepută cu un fior de venerație și de către virtuoșii și criticii rafinați din elită, de către ministranți și funcționari până sus, la conducător și maestru.

A fost o ceremonie înălțătoare, trimișii din afara Castaliei au simțit-o și ei și au confirmat-o prin declarații, unii novici au fost câștigați în aceste zile pentru totdeauna ca practicanți ai jocului cu mărgele de sticlă. Ciudat însă sună cuvintele prin care Josef Knecht și-a comunicat sintetic prietenului său Tegularius trăirea, după încheierea festivității de zece zile.

— Putem fi mulțumiți, a spus el. Da, Castalia și jocul cu mărgele de sticlă sunt niște lucruri minunate, sunt ceva aproape desăvârșit. Poate

că sunt ceva prea perfect, sunt prea frumoase; sunt atât de frumoase, încât aproape că nu le poţi contempla fără un sentiment de teamă în ceea ce priveşte viitorul lor. Nu te poţi gândi fără o strângere de inimă că ele, ca toate lucrurile de pe lume, vor trebui să piară cândva. Şi totuşi eşti nevoit să te gândeşti la asta.

Cuvintele acestea ce ne-au fost păstrate îl obligă pe biograf să se apropie de partea cea mai delicată şi cea mai plină de taină a sarcinii pe care şi-a asumat-o, de care cu dragă inimă s-ar mai fi ţinut departe încă un răstimp, pentru ca mai întâi să ducă ia bun sfârşit, cu calmul şi tihna pe care împrejurările clare şi fără echivoc le îngăduie celui ce le descrie, relatarea sa despre succesele lui Knecht, despre modul exemplar în care şi-a îndeplinit funcţia şi despre culmea plină de strălucire a vieţii lui. Ni s-ar părea însă greşit şi necorespunzător obiectivului nostru să nu recunoaştem şi să nu dăm la iveală dualitatea sau polaritatea fiinţei şi vieţii stimatului maestru încă din clipa in care, cu excepţia lui Tegularius, nu devenise vizibilă pentru nimeni. Mai mult chiar, de aci înainte sarcina noastră va fi de a lua în considerare şi de a confirma această scindare, sau mai bine spus această polaritate ce-a pulsat neîntrerupt în sufletul lui Knecht ca o trăsătură proprie şi ca o caracteristică a fiinţei veneratului. Pentru un autor ce-ar considera că îi e îngăduit să scrie biografia unui magistru castalian întocmai în sensul unei hagiografii *ad maiorem gloriam Castaliae*{73}, n-ar fi nicidecum greu să alcătuiască relatarea despre anii de magistratură ai lui Josef Knecht, cu câteva excepţii datând din ultimele lor clipe, întru totul ca pe o elogioasă enumerare de merite, datorii îndeplinite şi succese, în ochii unui istoric ce se bizuie numai pe fapte atestate documentar, viaţa şi modul în care şi-a îndeplinit funcţia oricare dintre maeştrii jocului cu mărgele de sticlă — fără a-l excepta de pildă nici pe magistrul Ludwig Wassermaler, din perioada când jocul a fost îndrăgit la Waldzell mai mult ca niciodată — nu se arată a fi mai ireproşabile şi mai vrednice de laudă decât viaţa magistrului Knecht şi modul în care el şi-a îndeplinit funcţia.

Cu toate acestea, magistratura lui a luat sfârşit într-un fel cu totul neobişnuit, senzaţional şi, după opinia unor critici, chiar scandalos, iar acest sfârşit n-â fost o întâmplare sau un accident, ci o consecinţă perfect logică, şi e sarcina noastră să arătăm că el nu se află nicidecum

în contradicţie cu strălucitele şi vestitele realizări şi succese ale preacinstitului. Knecht a fost un mare şi un exemplar deţinător şi reprezentant al înaltei lui funcţii, un ireproşabil maestru al jocului cu mărgele de sticlă. Dar el a văzut s i a simţit strălucirea Castaliei, căreia i-a slujit, ca pe o măreţie periclitată şi labilă, nu a trăit în sânul ei nepăsător şi lipsit de îndoieli ca marea majoritate a castalienilor din vremea sa, ci îi cunoştea originea şi istoria, o socotea o existenţă istorică, supusă timpului, învăluită şi zguduită de forţa neînduplecată a acestuia. Această perspicacitate provenită din sentimentul viu al mersului istoric şi această considerare a propriei persoane şi activităţi ca o celulă aflată în mişcare şi activă în fluviul devenirii şi al metamorfozării continue se dezvoltaseră în el şi deveniseră conştiente datorită studiilor sale istorice şi sub "influenţa marelui *pater* Jakobus, dar predispoziţia şi germenii ce le-au dat naştere existaseră cu mult înainte, iar cel pentru care personalitatea lui Josef Knecht a luat într-adevăr contururi vii, cel ce se afla într-adevăr pe urmele a ceea ce e caracteristic şi constituie sensul acestei vieţi, poate lesne găsi predispoziţiile şi germenii respectivi.

Bărbatul care, într-una dintre cele mai strălucite zile ale vieţii sale, la sfârşitul primului său joc festiv, după o manifestare neobişnuit de reuşită şi impresionantă a spiritului castalian, a spus: „Nu te poţi gândi fără o strângere de inimă că jocul cu mărgele de sticlă şi Castalia vor trebui să piară cândva — şi totuşi eşti nevoit să te gândeşti la asta", acest bărbat purta în el de timpuriu, cu mult înainte de a fi devenit un iniţiat în istorie, un anume simţământ al lumii şi intuia caducitatea oricărei deveniri şi problematici a tot ceea ce e creat de spiritul omenesc. Dacă ne întoarcem la anii copilăriei şi ai şcolarităţii lui, dăm de ştirea că ori de câte ori dispărea vreun coleg de scoală de la Eschholz, retrimis din la şcolile obişnuite, deoarece îşi dezamăgise profesorii, Knecht resimţea o profundă stare depresivă şi nelinişte.

De la niciunul dintre aceşti exmatriculaţi nu ne-â parvenit vreo mărturie că ar fi fost prietenul personal al lui Knecht; nu pierderea, nu despărţirea şi dispariţia persoanelor îl tulburau şi-i împovărau sufletul cu o suferinţă plină de spaimă. Cauza ce-i provoca această suferinţă era mai curând uşoara zdruncinare a credinţei lui puerile în trăinicia orânduielii castaliene şi a desăvârşirii castaliene. Faptul că existau

băieți și tineri care beneficiaseră de fericirea și harul de a fi primiți în școlile de elită ale Provinciei, pentru ca mai apoi să piardă cu ușurință acest har și să se lepede de el, constituia pentru dânsul, care-și lua în serios cu atâta sfințenie chemarea, ceva zguduitor, o dovadă a puterii lumii necastaliene. Nu avem dovezi, dar e posibil ca asemenea întâmplări să fi iscat în sufletul băiatului și cele dintâi îndoieli în ceea ce privește până atunci acceptata infailibilitate a autorității educative, deoarece această autoritate aducea când și când în Castalia și școlari pe care după o vreme trebuia să-i alunge. Fie că a acționat sau nu și acest gând, așadar cel mai timpuriu impuls de critică față de autoritate, băiatul a resimțit fiecare deviere și trimitere la urmă a vreunui elev de elită nu numai ca pe o nenorocire, ci și ca pe o necuviință, o pată dezgustătoare care mânjea un ins, dar a cărei existență reprezenta în sine un reproș și făcea răspunzătoare Castalia întreagă. Aici, credem, se află fundamentul sentimentului de tulburare și zguduire de care era capabil elevul Knecht în asemenea prilejuri. Existau dincolo de granițele Provinciei o lume și o viață omenească aflate în contradicție cu Castalia și legile ei, străine de orânduielile și schemele acestora, imposibil de înlănțuit și de sublimat de către ele. Firește, el știa de existența acestei lumi și datorită propriei lui inimi, îl tulburau și pe el impulsuri instinctuale, fantezii și dorințe aflate în contradicție cu legile sub domnia cărora se afla, impulsuri a căror înfrânare i-a reușit treptat și l-a costat strădanii grele. Aceste impulsuri, așadar, puteau deveni atât de puternice la unii elevi, încât își făceau drum peste toate avertismentele și sancțiunile, determinând retrimiterea celor decăzuți din lumea elitei în cealaltă lume dominată nu de scopul educației și al cultivării spiritului, ci tocmai de impulsurile naturale, o lume care apărea celui ce se străduia să-și însușească virtutea castaliană când ca un infern plin de răutate, când ca un ademenitor teren de joacă și zbenguială.

Generații de-a rândul, multe conștiințe tinere și-au cristalizat noțiunea de păcat în această formă castaliană. Și mulți ani după aceea, ca om matur și ca pasionat de istorie, Knecnt trebuie să-și fi dat seama mai clar că istoria nu s-ar fi putut constitui fără materia și dinamica oferite de această lume păcătoasă a egoismului și a vieții instinctuale și că până și alcătuiri sublime ca aceea a Ordinului au luat naștere din

acest torent tulbure, pentru a fi cândva înghițite din nou de el. Așadar, problema Castaliei a fost aceea care s-a aflat la baza tuturor violentelor mişcări, năzuinţe şi zguduiri din viaţa lui Knecht, şi niciodată aceasta n-a fost pentru el doar o problemă de speculaţie pur filosofică, ci una care l-a pătruns ca pe nimeni altul până în străfunduri de suflet şi de care s-a simţit răspunzător. El a făcut parte dintre acele naturi care se îmbolnăvesc, pot lâncezi şi muri când văd că ideea ce le e dragă şi în care cred, că patria şi comunitatea îndrăgită se îmbolnăvesc şi se află în primejdie.

Urmăm firul mai departe şi dăm de prima perioadă petrecută de Knecht la Waldzell de ultimii săi ani de școală și de întâlnirea atât de semnificativă cu elevul-oaspete Designori, pe care am descris-o detaliat la locul cuvenit. Această întâlnire dintre un adept înflăcărat al idealului castalian și un fiu al lumii profane, Plinio, a fost nu numai o ciocnire puternică şi cu consecinţe de lungă durată, ci a însemnat totodată pentru elevul Knecht şi o trăire foarte importantă şi simbolică. Căci rolul ce i s-a impus atunci, un rol pe cât de neînsemnat, pe atât de istovitor, şi care i s-a încredinţat aparent întâmplător, a corespuns în aşa măsură întregii lui fiinţe, încât aproape s-ar putea spune că viaţa lui ulterioară n-a fost nimic altceva decât o reluare a acestui rol și o încadrare mereu mai desăvârșită în el, anume rolul apărătorului și reprezentantului Castaliei, așa cum avea să-l joace din nou cu vreo zece ani mai târziu faţă de *pater* Jakobus şi cum l-a jucat până la sfârşit ca maestru al jocului cu mărgele de sticlă, rolul unui apărător și reprezentant al Ordinului și al legilor sale, care însă era mereu gata și dornic în forul său intim să învețe de la partener și să stimuleze nu ferecarea și izolarea rigidă a Castaliei, ci via confruntare şi controversă a acesteia cu lumea din afară. Ceea ce în întrecerea spirituală și oratorică dintre el Şi Designori mai fusese în parte încă o joacă a devenit mai târziu, față de Jakobus, adversar și prieten cu atâta greutate, ceva profund serios, iar în fața ambilor parteneri s-a verificat el însuşi, s-a ridicat la nivelul lor, a învăţat de la ei, în luptă şi în schimbul de opinii a dat nu mai puţi n decât a primit, iar în ambele daţi, e adevărat, nu l-a învins pe adversar, ceea ce de altfel, de la bun început, nici nu era ţelul luptei, dar i-a impus recunoaşterea plină de

stimă a persoanei sale, ca și a principiului și idealului pe care le reprezenta.

Chiar dacă disputa cu învățatul benedictin nu ar fi dus nemijlocit la un rezultat practic, constând în înființarea unei reprezentanțe semioficiale a Castaliei pe lângă Sfântul Scaun, ea tot ar fi avut o valoare mai mare decât au bănuit majoritatea castalienilor.

Datorită prieteniei și disputei atât cu Plinio Designori, cât și cu bătrânul *pater* înțelept, Knecht, care altminteri n-a avut niciun fel de contact mai apropiat cu lumea extracastaliană, a câștigat o cunoaștere sau mai curând o intuire a acelei lumi, așa cum desigur puțini o aveau în Castalia. Cu excepţia şederii la Mariafels, care nici nu-i putea aduce cunoaşterea lumii profane propriu-zise, el n-a văzut niciodată această lume profană și nici n-a trăit în mijlocul ei decât în fragedă copilărie, dar, datorită lui Designori, lui Jakobus și studiului istoriei, a obţinut o imagine vie a realităţii, o imagine rezultată în cea mai mare parte din intuiție și dintr-o foarte restrânsă experienţă, care însă l-a făcut mâi ştiutor şi mai deschis pentru cele lumeşti decât majoritatea concetăţenilor săi castalieni, aproape fără a excepta nici autorităţile. A fost şi a rămas întotdeauna un adevărat şi devotat castalian, însă n-a uitat niciodată că această Castalie nu e decât o parte, o mică parte a lumii, chiar dacă cea mai preţioasă şi cea mai dragă.

Cum şedeau acum lucrurile cu prietenia lui faţă de Fritz, faţă de acest caracter dificil şi problematic, de acest artist sublim al jocului cu mărgele de sticlă, un castalian exclusivist, răsfăţat şi temător, care cu prilejul scurtei vizite la Mariafels, printre benedictinii grosolani, se simţise atât de neliniştit şi de jalnic, încât mărturisise că nu poate rămâne acolo nici măcar o săptămână și se minunase nespus de mult că prietenul său rezistase acolo doi ani? Ne-am făcut fel de fel de gânduri în legătură cu această prietenie, pe multe a trebuit sa le dăm deoparte, unele ni s-au părut că rezistă; aceste rânduri priveau toate problemele referitoare la rădăcinile şi semnificaţia prieteniei ce i-a legat timp de mulţi ani pe cei doi. Înainte de toate nu trebuie să uităm că în toate prieteniile lui Knecht, cel mult cu excepţia aceleia dintre el și benedictin, nu el a fost partea care a căutat, a solicitat, a simțit nevoia de a se atașa.

El a fost cel ce exercita atracţia, cel admirat, invidiat şi iubit, pur şi simplu din cauza fiinţei sale pline de nobleţe, iar de la o anumită treaptă a „trezirii” sale a şi devenit conştient de acest dar. Tot astfel, încă din primii ani de studenţie, a fost admirat de Tegularius, care a căutat să-i câştige prietenia, dar pe care l-a ţinut întotdeauna la o anumită distanţă. Cu toate acestea, unele indicii ne arată că el a fost realmente devotat prietenului său. Părerea noastră este că pe Knecht l-au atras la Tegularius nu numai talentul excepţional al acestuia, genialitatea lui în continuă acţiune, receptivă îndeosebi pentru toate problemele jocului cu mărgele de sticlă. Interesul său viu şi durabil a fost solicitat nu numai de marele talent al prietenului, ci, în egală măsură, şi de erorile lui, de constituţia sa bolnăvicioasă, tocmai de ceea ce restul elitei din Waldzell găsea a fi supărător şi adesea insuportabil la Tegularius. Omul acesta minunat era în aşa măsură castalian, întreg modul său de existenţă era atât de inimaginabil în afara Provinciei şi se arăta condiţionat într-atâta de atmosfera şi altitudinea culturii acesteia, încât, dacă n-ar fi fost caracterul său dificil şi straniu, ar fi putut fi considerat drept un prototip de castalian. Şi cu toate acestea, arhicastalianul Tegularius nu se potrivea cu camarazii săi, era la fel de puţin iubit printre ei ca şi printre superiori şi funcţionari, stânje nea mereu, scandaliza necontenit, şi fără protecţia şi îndrumarea bravului şi iscusitului său prieten s-ar fi dus probabil de timpuriu la fund. Ceea ce se numea boala lui era în ultimă instanţă mai ales un viciu, o incapacitate de înfrânare, un defect de caracter, anume o concepţie şi in mod de viaţă profund antiierarhic, total individualist; el se încadra în ordinea existentă numai în măsura în care se vădea absolut necesar pentru a fi tolerat în Ordin. Era un bun, chiar un strălucit castalian în măsura în care se dovedea un spirit multilateral, neobosit şi de o sârguinţă niciodată îndestulată atât în studiul erudit, cât şi în arta jocului cu mărgele de sticlă; dar în privinţa caracterului, a atitudinii faţă de ierarhie şi faţă de morala Ordinului era un castalian de mijloc, chiar rău.

Viciul lui cel mai mare consta în uşurinţa şi neglijenţa permanentă cu care trata meditaţia, a cărei raţiune este încadrarea individului în comunitate şi a cărei cultivare conştientă l-ar fi putut foarte bine vindeca de boala lui de nervi, ceea ce se şi întâmpla oarecum, în mic şi

în amănunt, ori de câte ori era constrâns de superiori, ca o sancţiune după o perioadă de rea comportare și de agitaţie sau melancolie, la severe exerciţii de meditaţie sub supraveghere, mijloc la care s-a văzut obligat să recurgă adesea și binevoitorul și grijuliul Knecht. Nu, Tegularius era un caracter opiniatru, capricios, rezistent la o încadrare serioasă în colectivitate, ce-i drept, datorită vioiciunii sale de spirit mereu fermecător și tot așa și în orele însufleţite, când duhul lui pesimist devenea sclipitor și când nimeni nu putea să nu se lase captivat de îndrăzneala și măreţia adesea mohorâtă a ideilor lui; dar în fond rămânea incurabil, deoarece nu voia nicidecum să se vindece, nu punea niciun temei pe armonie și încadrare în ordine, nu iubea nimic altceva decât propria lui libertate, calitatea lui de veșnic studios și, în loc de a păși pe calea includerii în ierarhie și a păcii, prefera să fie toată viaţa un suferind, un iraţional și un singuratic stânjenitor, nebunul genial și nihilistul. Nu punea niciun preţ pe pace, desconsidera ierarhia, lua prea puţin în seamă critica și izolarea. Așadar, o existenţă extrem de incomodă și de nemistuit într-o comunitate ale cărei idealuri erau armonia și ordinea! Dar tocmai datorită acestui caracter dificil și acestei neconcordanţe cu colectivitatea, el reprezenta, înăuntrul micului univers atât de limpede și aflat în bună rânduială, o permanentă neliniște vie, un reproș, o admonestare și un avertisment, un stimulator de gânduri noi, cutezătoare, interzise, insolente, o oaie încăpăţânată, neascultătoare în turmă. Și tocmai faptul acesta, credem noi, a fost ceea ce l-a captiva în ciuda tuturor, pe prietenul său. Desigur, în relaţiile lui Knecht cu el, compătimirea a jucat și ea în permanenţă un rol, ca un fel de apel din partea celui aflat în primejdie și mai întotdeauna nefericit adresat tuturor simţămintelor cavalerești ale prietenului său. Dar aceasta n-a fost suficient ca să prelungească viaţa prieteniei lor și după înălţarea lui Knecht la demnitatea de magistru, în cuprinsul unei activităţi oficiale supraîncărcate de muncă, îndatoriri și răspunderi.

Suntem de părerea că în viaţa lui Knecht acest Tegularius n-a fost mai puţin necesar și important decât au fost Designori și *pater* Jakobus de la Mariafels, anume el a jucat la fel cu ceilalţi doi rolul unui catalizator, al unei ferestruici deschise spre noi priveliști, în acest prieten atât de ciudat, credem noi, Knecht a presimţit, apoi cu timpul

a recunoscut conștient reprezentantul unui tip, un tip încă inexistent, cu excepţia acestei întruchipări anticipative unice, anume tipul castalianului așa cum putea deveni cândva, dacă viaţa Castaliei n-ar fi putut fi reîntinerită şi fortificată prin noi competiţii şi impulsuri. Tegularius, ca majoritatea geniilor singuratice, a fost un precursor. El trăia de fapt într-o Castalie încă în nefiinţă, dar care putea să existe mâine, într-o Castalie și mai ferecată pentru lumea din afară, degenerată în interior prin îmbătrânire și slăbire a moralei meditative a Ordinului, o lume în care zborurile cele mai înalte ale spiritului şi dăruirea cea mai deplină în serviciul valorilor superioare erau încă posibile, dar în care o spiritualitate foarte dezvoltată şi activând liber nu mai avea alt ţel decât autosatisfacerea propriilor ei capacităţi, cultivate în gradul cel mai înalt.

Tegularius reprezenta pentru Knecht atât întruchiparea capacităţilor castaliene supreme, cât şi simptomele prevenitoare ale demoralizării și declinului lor. Faptul că acest Fritz exista era ceva minunat şi preţios. Dar dezintegrarea Castaliei într-un imperiu himeric populat de niște Tegularius puri trebuia împiedicată. Pericolul de a se putea ajunge acolo era încă îndepărtat, dar el exista. Castalia, aşa cum o cunoştea Knecht, nu avea decât să-şi mai înalţe puţin zidurile izolării ei aristocratice, nu era nevoie decât de o delăsare a cultivării spiritului specific Ordinului, de o decădere a moralei ierarhice, iar Tegularius n-ar mai fi fost un singuratic bizar, ci reprezentantul unei Castalii degenerate și aflate în declin. Faptul că existau posibilitatea, ba chiar începutul sau disponibilitatea unei asemenea decăderi, această foarte importantă înţelegere şi grijă i s-ar fi impus magistrului Knecht probabil mult mâi târziu sau niciodată, dacă n-ar fi trăit în preajma lui şi nu i-ar fi fost atât de bine cunoscut acest castalian al viitorului; pentru simţul treaz al lui Knecht, Tegularius a fost un simptom şi un semnal de alarmă, precum ar fi pentru un medic iscusit cel dintâi om atins de o boală necunoscută. Iar Fritz nu era un ins de mijloc, era un aristocrat, un talent de grad superior.

Dacă maladia încă necunoscută, vădită pentru prima oară la precursorul Tegularius, s-ar fi extins și ar fi modificat imaginea omului castalian, dacă Provincia și Ordinul ar fi luat cândva acest chip

degenerat, bolnav, atunci castalienii viitorului n-ar mai fi fost niște Tegularius puri, ei n-ar mai fi posedat darurile lui preţioase, genialitatea lui melancolică, pasiunea lui artistică înflăcărată, ci majoritatea lor ar fi avut numai minusul lui de conştiinciozitate, înclinaţia lui spre irosirea timpului, lipsa lui de disciplină și de simţ al colectivităţii, în ceasurile lui pline de îngrijorare, Knecht trebuie să fi avut aceste aspre viziuni și presimţiri, pe care le-a biruit în parte prin meditaţie, în parte printr-o activitate spirituală sporită, ceea ce l-a obligat desigur la un mare consum de energie.

Tocmai cazul Tegularius ne oferă un exemplu deosebit de frumos şi instructiv despre modul cum Knecht s-a străduit să biruie, fără a le evita, lucrurile problematice, dificile și maladive ce i-au apărut în cale. Fără vigilenţa lui, fără grija și îndrumarea lui educativă, nu numai că prietenul aflat în primejdie s-ar fi dus probabil de timpuriu la fund, ci, datorită aceluia, s-ar fi ajuns neîndoielnic şi la nesfârşite tulburări şi situaţii insuportabile în Satul jucătorilor, situaţii care n-au lipsit de fel încă de pe vremea când Tegularius făcea parte din elita jucătorilor. Arta cu care magistrul nu numai că și-a menţinut de bine, de rău prietenul pe drumul cel bun, ci s-a şi priceput să-i valorifice talentele în folosul jocului cu mărgele de sticlă şi să i le sporească în scopul unor realizări nobile, prudenţa și răbdarea, cu care a suportat toanele şi bizareriile acestuia, biruindu-le prin apelul neobosit la ceea ce era preţios în fiinţa lui, se impune admiraţiei noastre ca o capodoperă a comportării faţă de oameni. De altfel, studierea şi analiza exactă a jocurilor anuale din vremea magistraturii lui Knecht, în originalitatea lor stilistică, a acestor jocuri maiestuoase şi totodată sclipitoare prin ideile şi formulările lor preţioase, strălucitoare, originale ca ritm şi totuşi atât de străine de orice virtuozitate luată ca scop în sine, a acestor jocuri al căror plan iniţial și arhitectură, a căror dirijare a suitei de meditaţii îi aparţineau exclusiv lui Knecht, în timp ce cizelarea şi operaţia măruntă de prelucrare tehnică proveneau în cea mai mare parte de la colaboratorul său Tegularius, așadar, studierea și analiza acestor jocuri ar fi, de altfel, o temă frumoasă, care ar duce poate la concluzii surprinzătoare; noi am recomanda-o, cu toată seriozitatea, atenţiei unuia dintre istoricii noştri care și-au dedicat activitatea jocului cu mărgele de sticlă.

Aceste jocuri ar fi putut să se piardă și să fie uitate, fără ca prin aceasta viața și activitatea lui Knecht să-și fi irosit pentru generațiile ulterioare prea mult din puterea lor de atracție și valoarea lor exemplară. Totuși, spre norocul nostru, ele nu s-au pierdut, au fost consemnate și păstrate ca toate jocurile oficiale, iar astăzi nu zac moarte în Arhivă, ci trăiesc transmise prin tradiție, sunt studiate de tinerii studenți, furnizează exemple agreate pentru unele cursuri și seminarii dedicate jocului cu mărgele de sticlă. Iar în ele continuă să trăiască și colaboratorul care altminteri ar fi fost uitat sau ar fi rămas ca o figură bizară a trecutului, rătăcind fantomatic prin unele anecdote, în felul acesta, reușind să găsească totuși prietenului său atât de greu de strunit un loc și un câmp de activitate, Knecht a îmbogățit întrucâtva tezaurul spiritual și istoria Waldzellului cu ceva prețios și a asigurat o anume dăinuire chipului și amintirii acestui prieten. Ne amintim, în plus, că în strădaniile de a-și ajuta prietenul marele educator a fost perfect conștient de mijlocul cel mai important de a exercita o influență educativă asupra lui. Acest mijloc a fost dragostea și admirația pe care i le purta prietenul. Magistrul a cunoscut această admirație și dragoste, acest entuziasm provocat de viguroasa și armonioasa lui personalitate, de prestigiul său de conducător, nu numai din partea lui Fritz, ci și din partea multora dintre colaboratorii și elevii săi, și el a știut întotdeauna să-și fundamenteze mai curând pe ele decât pe înalta lui funcție oficială autoritatea și puterea, pe care, în ciuda bunătății și spiritului său conciliant, le-a exercitat totuși față de mulți. Knecht simțea exact ce efect pot avea un cuvânt adresat cuiva sau o vorbă de aprobare, ori dimpotrivă, o atitudine rezervată Și indiferentă. Unul dintre elevii săi cei mai zeloși a povestit odată, mult mai târziu, că Josef Knecht nu i-a adresat într-un rând niciun cuvânt timp de o săptămână la curs și la seminar, ca și cum nu l-ar fi văzut, tratându-l de parcă n-ar fi fost altceva decât aer, iar sancțiunea aceasta a fost cea mai amară Și cea mai eficientă pe care a primit-o de-a lungul tuturor anilor săi de școală.

Aceste considerații și reflecții ni s-au părut necesare pentru a mijloci aici cititorului încercării noastre biografice înțelegerea celor două tendințe fundamentale, cu acțiune polară, existente în

personalitatea lui Knecht şi pentru a-l pregăti, după ce a parcurs povestirea noastră până la punctul culminant al vieţii acestuia, în vederea ultimelor faze ale acestei bogate existenţe.

Cele două tendinţe fundamentale sau polii acestei vieţi, ale sale Yin şi Yang, au fost tendinţa de conservare, de devotament, de slujire plină de abnegaţie a ierarhiei, iar pe de altă parte tendinţa spre „trezire”, spre progres, spre abordarea şi înţelegerea realităţii. Pentru credinciosul şi supusul Knecht Ordinul, Castaâia şi jocul cu mărgele de sticlă erau ceva sfânt şi preţios fără rezerve; pentru cel ce se trezise, pentru clarvăzător, pentru cel înzestrat cu simţul previziunii, ele erau nişte alcătuiri, desigur de mare valoare, dar create, obţinute prin luptă, schimbătoare în formele lor de viaţă, pândite de pericolul îmbătrânirii, sterilităţii şi decăderii, nişte alcătuiri a căror idee a rămas pentru el întotdeauna de o sfinţenie intangibilă, dar a căror stare de moment îi apărea totuşi ca trecătoare şi ca una ce avea nevoie de critică. El slujea unei comunităţi spirituale, faţă de forţa şi sensul căreia nutrea admiraţie, dar pe care o vedea în primejdie datorită înclinării ei de a se considera un scop în sine, de a uita că are sarcina să colaboreze cu ţara şi lumea întreagă, fapt ce trebuia s-o ducă în cele din urmă la o izolare plină de strălucire, însă din ce în ce mai condamnată la sterilitate. Knecht a presimţit acest pericol încă din anii tinereţii, pe vremea când ezita şi se temea să se dedice cu totul jocului cu mărgele de sticlă, iar mai târziu, în cursul discuţiilor cu monahii şi îndeosebi cu *pater* Jakobus, a devenit mereu conştient de el, oricât de curajos se angaja în apărarea Castalică împotriva lor; iar apoi, revenind la Waldzell şi devenind *magister ludi,* l-a văzut mereu, manifestându-se prin simptome concrete, în stilul de muncă devotat, dar străin de lume şi pur formal al multor servicii şi al unora dintre propriii săi funcţionari, în specializarea ingenioasă, însă orgolioasă a repetitorilor săi din Waldzell şi nu în cele din urmă în fiinţa pe cit de emoţionantă, pe atât de înspăimântătoare a lui Tegularius. După încheierea primului an greu de magistratură, în cursul căruia nu şi-a putut face deloc timp şi n-a avut nici răgaz pentru viaţa lui particulară, s-a reîntors la studiile sale istorice, s-a adâncit pentru prima dată cu ochii deschişi în istoria Castaliei şi a ajuns la convingerea că în privinţa acesteia lucrurile nu stăteau aşa cum le considera conştiinţa de sine a Provinciei, că mai

ales raporturile ei cu lumea din afară, interacţiunea dintre ea şi viaţa, politica şi cultura ţării se aflau de câteva decenii în regres.

E drept, autoritatea educativă îşi mai rostea ocazional cuvântul în Bundesrat, asupra problemelor privind şcoala şi educaţia, e drept, Provincia mai furniza ţării profesori buni şi-şi exercita influenţa în toate chestiunile ştiinţifice; totuşi, toate acestea căpătaseră un caracter de rutină şi de ceva mecanic. Rareori şi cu mai puţin zel se ofereau voluntar tineri din diversele grupări de elită ale Castaliei pentru posturi de profesori *extra muros*{74}, mereu mai rar autorităţi şi particulari din ţară cereau sfaturi Castaliei, al cărui cuvânt fusese solicitat şi ascultat cu interes altădată, de exemplu până şi la procese importante. Dacă se compara nivelul cultural al Castaliei cu cel al ţării, se ajungea la constatarea că ele nu se apropie nicidecum, ci urmăresc într-un mod fatal ţeluri contradictorii: cu cât mai îngrijită, mai diferenţiată, mai supra-cultivată devenea spiritualitatea castaliană, cu atât mai mult înclina lumea să lase Provincia să fie Provincie şi s-o considere, nu ca pe o necesitate şi o pâine zilnică, ci ca pe un corp străin, de care poţi fi, ce-i drept, mândru ca de un giuvaier antic, de care nu te-âi putea deocamdată lepăda şi dispensa, în faţa căruia însă preferi să te ţii la distanţă şi căruia îi admiţi, fără a avea o idee prea clară, că posedă o mentalitate, o morală şi o conştiinţă de sine ce nu prea se mai potrivesc în viaţa reală şi activă. Interesul concetăţenilor pentru viaţa Provinciei pedagogice, participarea lor la manifestările ei şi îndeosebi la jocul cu mărgele de sticlă se aflau de asemenea în regres, ca şi participarea castalienilor la viaţa şi soarta ţării. Pentru Knecht era limpede de mult că greşe alâ rezidă aici, iar faptul că în calitatea sa de maestru al jocului cu mărgele de sticlă avea a face exclusiv cu castalieni şi specialişti îl îngrijora. De aici strădania lui de a se dedica mereu mai mult cursurilor pentru începători, dorinţa lui de a avea pe cât posibil elevi tineri — cu cât erau mai tineri, cu atât erau mai legaţi de ansamblul lumii Şi al vieţii, cu atât mai puţin erau dresaţi şi specializaţi. Adesea îl cuprindea un dor fierbinte de lume, de oameni, de viaţa naivă — în cazul că o asemenea viaţă mai exista acolo, afară, în lumea necunoscută.

Ceva din nostalgia aceasta şi din această senzaţie de gol, de viaţă dusă într-o atmosferă prea rarefiată se trezeşte când şi când şi în

sufletul celor mai mulţi dintre noi, şi chiar autoritatea educativă cunoaşte această apăsare, în orice caz ea a căutat întotdeauna, din când în când, mijloace să preîntâmpine lipsa şi s-o înlăture prin practicarea sporită a exerciţiilor şi jocurilor fizice, ca şi prin încercarea cu unele activităţi meşteşugăreşti şi munci în grădină. Dacă am băgat bine de seamă, conducerea Ordinului vădeşte în ultima vreme şi tendinţa de a transforma unele specialităţi considerate ca prea rafinate în întreprinderi ştiinţifice, şi anume în favoarea unei intensificări a practicii meditaţiei. Nu trebuie să fii un sceptic şi un om care să vadă totul în negru, şi niciun frate rău în cadrul Ordinului, ca să-i dai dreptate lui Josef Knecht atunci când, cu multă vreme înaintea noastră, a considerat aparatul complicat şi sensibil al republicii noastre drept un organism îmbătrânit şi care avea în anumite privinţe nevoie de înnoire.

Cum am spus-o, începând din al doilea an al magistraturii sale, îl găsim din nou întors la studiile istorice, şi anume ocupându-se în principal, în afara istoriei Castaliei, cu lectura tuturor lucrărilor mari şi mai mici scrise de *pater* Jakobus despre ordinul benedictin. Cu domnul Dubois şi cu u-nul dintre filologii de la Keuperheim, care lua parte întotdeauna la şedinţele autorităţii ca secretar, el afla şi prilejul de a-şi activiza sau de a-şi stimula din nou acest interes faţă de istorie, ceea ce era mereu pentru el o înviorare binevenită şi o bucurie. Desigur, în anturajul său zilnic prilejul a-cesta îi lipsea, iar aversiunea acestui anturaj faţă de orice preocupare istorică îl întâmpina întruchipată în sensul propriu al cuvântului în persoana prietenului său Tegularius. Găsim, între altele, o foaie de hârtie pe care este notată o convorbire, în cursul căreia Tegularius şi-a expus cu patimă ideea că pentru castalieni istoria este un obiect nevrednic de studiu. Fireşte, zice el, cineva se poate ocupa cu istoria, cu filosofia istoriei, tratate într-un mod spiritual şi amuzant, la nevoie chiar patetic, ar fi o glumă ca toate filosofiile, el n-ar avea nimic împotrivă dacă cineva s-ar distra cu asemenea lucruri. Dar lucrul însuşi, obiectul acestei glume, anume istoria, este ceva aşa de dezgustător, în acelaşi timp banal şi diavolesc, hidos şi plictisitor, încât nu înţelege cum se poate ocupa cineva cu el.

Conţinutul istoriei este doar egoismul omenesc şi lupta pentru putere, pentru puterea materială, brutală, animalică, o luptă veşnic

aceeași, care se supraevaluează și se glorifică singură, un lucru deci care nu se încadrează în universul de concepte al unui castalian sau care, cel puţin, nu are nici cea mai mică valoare. Istoria universală, după Tegularius, ar fi doar o nesfârşită relatare stupidă şi lipsită de tensiune dramatică despre îngenuncherea celor slabi de către cei puternici, iar a pune în corelaţie istoria propriu-zisă şi autentică, istoria atemporală a spiritului cu această ciomăgeală veche de când lumea, prostească, dintre ambiţioșii setoși de putere și cei ce năzuiesc să obţină un loc sub soare, sau chiar a încerca numai s-o explici ar egala cu o adevărată trădare față de spirit, ar fi ceva ce-i amintește de o sectă foarte răspândită în secolul al nouăsprezecelea sau al douăzecelea, despre care i s-a povestit odată și care credea cu toată seriozitatea că jertfele aduse de vechile popoare zeilor, zeii înșiși, templele și miturile acelor popoare, ca și toate celelalte lucruri frumoase, n-ar fi fost altceva decât rezultatul unui minus sau unui plus calculabil de mâncare și muncă, consecințe ale unei tensiuni determinabile din nivelul salariilor şi preţul pâinii, că artele și religiile ar fi niște lucruri de fațadă, niște așa-numite ideologii despre o lume preocupată exclusiv d e foame şi de îndestularea burţii. Knecht, pe care discuţia îl amuza, l-a întrebat de-a dreptul dacă istoria spiritului, a culturii, a artelor nu e tot o istorie și nu se află totuși într-o anumită legătură cu restul istoriei. Nu, strigă răstit prietenul său, tocmai faptul acesta îl contestă el. Istoria universală e o întrecere de-a lungul timpului, o concurenţă pentru câştig, pentru putere, pentru tezaure, întotdeauna e vorba numai despre cine are destulă forță, noroc sau brutalitate, ca să nu rateze momentul. Fapta spirituală, fapta culturală, fapta artistică se află, dimpotrivă, la polul opus, este întotdeauna o evadare din servitutea timpului, o smulgere a omului din mocirla instinctelor şi a trândăviei lui, pentru a se ridica pe alt plan, atemporal, eliberat din cătuşele timpului, divin, cu totul Și cu totul aistoric şi antiistoric. Knecht l-a ascultat cu satisfacţie, l-a provocat la noi descărcări nu lipsite de duh, apoi a încheiat calm discuția cu observaţia: „Toată cinstea pentru dragostea ta față de spirit și faptele sale!

Creaţia spirituală e ceva la care nu putem fi propriu-zis părtaşi, aşa cum cred unii. Un dialog de Platon sau o compoziție corală de

Heinrich Isaac{75}și tot ceea ce numim faptă spirituală, sau operă artistică, sau spirit obiectivat sunt rezultate finale, ultimele rezultate ale unei lupte pentru limpezire și eliberare, sunt, hai să zicem, așa cum le numeşti tu, evadări din timp în atemporalitate, iar în cele mai multe cazuri opere desăvârșite sunt acelea din care nu se mai poate bănui nimic din lupta şi eforturile ce le-au precedat. E o mare fericire că suntem în posesia acestor opere, iar noi, castalienii, trăim aproape exclusiv de pe urma lor, noi nu mai suntem creatori altfel decât în reproduceri, noi trăim permanent în acea sferă de dincolo, atemporală și lipsită de lupte, care constă tocmai din acele opere și fără acestea nici nu ne-ar fi cunoscută, în spiritualizare, sau, dacă vrei, în abstractizare, noi mergem încă și mai departe: în jocul nostru cu mărgele de sticlă descompunem operele înţelepţilor şi ale artiștilor în părţile lor, extragem din ele reguli stilistice, scheme formale, interpretări sublimate și operăm cu aceste abstracţiuni ca și când ar fi pietre de construcţie. Ei da, toate acestea sunt foarte frumoase, nimeni nu-ţi contestă părerea în această privinţă, Dar nu oricine poate respira, mânca și bea o viaţă întreagă numai abstracţiuni. Faţă de ceea ce un repetitor castalian consideră demn de interes, istoria posedă acest avantaj: ea are a face cu realitatea. Abstracţiunile sunt fermecătoare, dar părerea mea e că omul trebuie să și respire aer și să mănânce pâine."

Când și când, Knecht își asigura posibilitatea de a face o scurtă vizită fostului maestru al muzicii. Venerabilul bătrân, ale cărui puteri scădeau acum vizibil și care de mult se dezobișnuise cu totul să vorbească, a persistat până la sfârşit în starea lui de senină concentrare. Nu era bolnav, iar încetarea lui din viaţă n-a fost propriu-zis o moarte, ci o dematerializare continuă, o reducere a substanţei trupești și a funcţiilor trupești, în vreme ce viaţa i se concentra mereu mai mult doar în privirea ochilor și în ușoara iradiere a chipului său stafidit de moșneag.

Pentru cei mai mulţi dintre locuitorii Monteportului, acesta era un fenomen bine cunoscut și acceptat cu veneraţie, numai pentru puţini alţii, ca Josef Knecht, Ferromonte și tânărul Petrus, exista îngăduinţa unui fel de participare la această strălucire crepusculară și la această stingere a unei vieţi pure și altruiste. Aceste puţine persoane, intrând

reculese și pregătite sufletește în mica încăpere, în care bătrânul maestru ședea în fotoliul său, reușeau să pătrundă în această strălucire domoală a disoluției, într-o comuniune spirituală cu perfecțiunea lipsită de vorbe, trăiau clipe de fericire, ca într-un imperiu al razelor invizibile, în sferele cristaline ale acestui suflet, părtași la o muzică nepământeană, și se întorceau apoi, cu inimile limpezite și întărite, în ziua lor, ca revenind de pe un înalt vârf de munte. A sosit și ziua în care Knecht a aflat vestea despre moartea bătrânului, a plecat numaidecât acolo și I-a aflat pe cel adormit în pace culcat în patul său cu mica-i față stafidită și suptă, străbătută de domoale semne runice și arabescuri, b figură magică, imposibil de descifrat, dar p arcă istorisind totuși despre zâmbet și fericire desăvârșită. La mormânt, după maestrul muzicii și Ferromonte, a vorbit și Knecht, dar nu s-a referit la iluminatul înțelept al muzicii, la marele învăţător, la bunul, priceputul și cel mai vechi membru al autorităţii supreme, ci a vorbit numai despre harul senectuții și al morţii lui, despre nemuritoarea frumusețe a spiritului care s-a revelat tovarășilor săi din ultimele lui zile.

Ştim din mai multe declaraţii că Josef Knecht nutrea dorința să descrie viața fostului maestru al muzicii, numai că funcţia nu-i dădea răgazul pentru o astfel de lucrare. Se deprinsese să acorde puțin spațiu dorințelor sale. Odată i-a spus unuia dintre repetitorii săi:

— Este păcat că voi, studenții, nu vă daţi bine seama de abundenţa și luxul în care trăiţi. Dar așa mi s-a întâmplat și mie pe vremea când eram încă student. Studiezi și lucrezi, nu trândăvești, te crezi îndreptăţit să te consideri sârguincios — dar aproape că nu-ţi dai seama ce-ai putea săvârși, ce-ai putea face din toată această libertate. Apoi deodată sosește o convocare din partea autorităţii, ești utilizat, ţi se acordă un post de profesor, o misiune, o funcţie, te ridici de aici în una superioară și te găsești pe neașteptate prins într-o rețea de sarcini și îndatoriri, care devine mereu mai îngusta și mai deasă, cu cât mai mult te miști în ea.

Sunt în sine numai sarcini mărunte, dar fiecare îţi cere să te ocupi de ea la ceasul ei, iar ziua de serviciu are mai multe sarcini decât ore. E bine așa, nu trebuie să fie altfel. Dar când, între sală de cursuri, arhivă, cancelarie, vorbitor, ședințe, călătorii oficiale te gândești o clipă la

libertatea pe care ai avut-o şi ai pierdut-o, la libertatea lucrărilor neporuncite, a studiilor nelimitate, vaste, în clipa aceea te poate cuprinde nostalgia după acea libertate şi îţi poţi spune: dacă ai mai avea-o din nou, ai savura până la fund bucuriile şi posibilităţile pe care ea ţi le-ar oferi, Knecht avea un simţ extrem de fin în a intui aptitudinile elevilor şi ale funcţionarilor săi pentru diversele servicii în cadrul ierarhiei; pentru fiecare însărcinare, pentru fiecare post, el alegea oamenii cu grijă, iar certificatele şi foile de caracterizare, pe care le ţinea la curent, vădesc o mare siguranţă în apreciere, care privea mereu în primul rând însuşirile omeneşti, caracterul. I se cerea bucuros sfatul în legătură cu aprecierea unor caractere dificile şi comportamentul faţă de ele. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în cazul studentului Petruş, ultimul elev preferat al fostului maestru al muzicii. Acest tânăr din categoria fanaticilor tăcuţi se achitase până la sfârșit foarte bine de rolul său neobişnuit de însoţitor, îngrijitor, discipol şi adorator al veneratului. Când rolul acesta și-a găsit sfârșitul firesc o dată cu moartea fostului magistru, Petruş a căzut mai întâi într-o stare de melancolie și tristeţe, care a fost înţeleasă și o vreme tolerată, dar ale cărei simptome i-au provocat în cu rând griji serioase mai-marelui de atunci de la Monteport, maestrul muzicii Ludwig. Anume, studentul stăruia să rămână cu locuinţa în pavilionul ce fusese reşedinţa de bătrâneţe a răposatului, păzea căsuţa, păstra scrupulos aranjamentul și orânduiala exact în starea de mai înainte, îndeosebi considera camera în care locuise și murise bătrânul, cu fotoliul, patul morţii și clavecinul din ea, ca pe un sanctuar intangibil rămas sub paza lui și, în afară de meticuloasa conservare a acestor relicve, nu mai avea nicio altă grijă și nu-și mai asuma nicio altă obligaţie decât îngrijirea mormântului în care se odihnea iubitul său maestru. Se considera chemat să-și dedice toată viaţa cultului permanent al celui mort, în locuinţa memorială a acestuia, s-o supravegheze ca pe un loc sfânt, aidoma unui slujitor de templu, și, poate, s-o vadă devenind un loc de pelerinaj, în primele zile după înmormântare a refuzat orice hrană, apoi s-a limitat la mesele sărace și rare cu care maestrul se mulţumise în ultima vreme; s-ar fi zis că și-a propus ca în modul acesta să preia succesiunea venerabilului și să moară după el.

Neputând rezista mult, Petruș a luat o atitudine menită să-l legitimeze ca administrator al casei și al mormântului, ca veșnic custode al locului memorial. Din toate acestea reieșea limpede că tânărul, bizar, fără îndoială, și bucurându-se multă vreme de o poziție specială, pentru el foarte plăcută, voia să-și păstreze cu orice chip această poziție și să nu se mai întoarcă în niciun caz la un serviciu obișnuit, de care în taină nu se mai simțea desigur capabil, într-un bilet al lui Ferromonte se spune scurt și rece: „De altfel, acel Petruș, care a fost atașat pe lângă fostul maestru, e cam sărit."

Firește, starea studentului muzician de la Monteport nu-l privea pe maestrul de la Waldzell, acesta nu era răspunzător pentru dânsul și, fără îndoială, nici nu simțea vreo nevoie să se amestece într-o chestiune ce revenea celor de la Monteport, sporindu-și astfel propria-i muncă. Dar nefericitul Petrus, care a trebuit să fie îndepărtat cu forța din pavilionul său, nu s-a liniștit și, în tristețea și tulburarea sa, a căzut într-o stare de izolare și înstrăinare de realitate, în care nu mai putea fi desigur sancționat cu măsurile obișnuite prescrise împotriva abaterilor de la disciplină și, întrucât șefii săi cunoșteau atitudinea binevoitoare a lui Knecht față de el, cancelaria maestrului muzicii îi transmise lui Josef Knecht rugămintea de a da un sfat și de a interveni, în vreme ce tânărul nesupus, considerat deocamdată bolnav, era ținut sub supraveghere într-o rezervă a secției spitalicești. Knecht ar fi preferat să nu se lase implicat în această chestiune anevoioasă; dar o dată ce a reflectat asupra ei și s-a decis să facă încercarea de a da ajutor, s-a apucat de treabă cu toată energia. Făcu Propunerea să-l ia pe Petruș la el, spre încercare, cu condiția ca tânărul să fie tratat întru totul ca un om sănătos și să fie lăsat să călătorească singur; anexă o scurtă și prietenoasă invitație, în care-l ruga pe student să-i facă, dacă e de acord, o scurtă vizită și își exprima speranța să obțină de la el unele ții asupra ultimelor zile ale fostului maestru al muzicii.

Cu ezitări, medicul de la Monteport își dădu consimțământul; se înmână studentului invitația lui Knecht și, așa cum presu-pusese acesta cu justețe, nimic nu putea fi mai plăcut și mai priincios pentru cel prăbușit în mizerabila lui situație decât o grabnică îndepărtare de locul impasului său; Petruș se arătă numaidecât gata să întreprindă călătoria, luă fără șovăială o masă bună, căpătă o foaie de drum și

plecă. Ajunse la Waldzell într-o stare jalnică, înfățișarea lui mohorâtă și neliniștită fu, conform indicațiilor lui Knecht, ignorată, i se dădu găzduire printre oaspeții arhivei; nu s-a văzut tratat nici ca un ins condamnabil, nici ca un bolnav, sau ca unul exclus din cine știe ce alte motive din comunitate, și totuși nu fusese destul de bolnav, ca să nu prețuiască această atmosferă plăcută și să nu se folosească de prilejul ce i se oferea, pentru a se angaja pe drumul reîntoarcerii spre viață, E adevărat, în decursul a mai multe săptămâni cât a durat șederea sa la Waldzell, i-a dat destulă bătaie de cap magistrului, care i-a găsit o ocupație fictivă, însă mereu controlată, cerându-i să facă însemnări despre ultimele exerciții și studii muzicale ale maestrului său și, pe deasupra, dând dispoziții să fie ținut la arhivă, după un orar riguros, pentru mici servicii de mânuitor; a fost rugat să dea o mână de ajutor dacă-i îngăduie timpul, deoarece tocmai atunci sunt foarte ocupați și duc lipsă de oameni. Pe scurt, rătăcitul a fost ajutat să ajungă din nou pe calea cea bună; abia când a devenit calm și s-a arătat dispus să se reîncadreze, Knecht a început și exercite asupra lui o influență educativă directă, în cursul unei scurte convorbiri, reușind în cele din urmă să-l elibereze de ideea absurdă că un cult idolatru al răposatului ar putea fi ceva sfânt și posibil în Castalia. Cum însă Petruș nu se putea scutura de teama reîntoarcerii la Monteport, i s-a dai însărcinarea, întrucât părea vindecat, să se ducă în calitate de ajutor al profesorului de muzică la una din școlile elementare de elită unde s-a și comportat onorabil.

Ar putea fi aduse și alte exemple din activitatea de educator și medic de suflete a lui Knecht, și nu lipsesc cazuri de tineri studioși, care au fost câștigați pentru o viață dusă "un pur spirit castalian prin forța blândă a personalității salt întocmai cum se întâmplase cu el însuși datorită maestrul muzicii. Toate aceste exemple ni-l arată pe *magister ludi* ca pe un caracter ce ar pune cine știe ce probleme, ci sunt vezi de sănătate și echilibru.

Dar osteneala plină de dragoste pe care venerabilul nu și-a cruțat-o, ocupându-se de caractere labile și aflate în primejdie, ca Petruș sau Tegularius, pare să indice o deosebită vigilență și sagacitate față de asemenea îmbolnăviri sau predispoziții maladive ale omului castalian, una dintre primele manifestări ale atenției lui, ce nu se va liniști și nu

va mai adormi niciodată, față de problemele și pericolele care rezidă în însăși viața castaliană. A nu voi să vezi aceste pericole din ușurătate și comoditate, așa cum o face cea mai mare parte dintre concetățenii noștri, aceasta a fost o atitudine străină de ființa lui lucidă și temerară ca și, presupunem, tactica majorității colegilor săi din cadrul autorității, care cunosc, ce-i drept, aceste pericole, dar le consideră din principiu ca inexistente. El le vedea și le cunoștea, măcar pe unele dintre ele, iar familiarizarea cu istoria timpurie a Castaliei i-a îngăduit să interpreteze viața în mijlocul acestor pericole ca pe o luptă, să admită și să îndrăgească această viață pândită de pericole, în timp ce atât de mulți castalieni concep comunitatea și viața lor pur și simplu ca pe o idilă. Și din operele *lui pater* Jakobus despre ordinul benedictinilor, imaginea ordinului i s-a relevat ca aceea a unei comunități militante, iar cucernicia, ca o atitudine combativă. „Nu există, a spus el cândva, o viață nobilă și elevată fără cunoașterea existenței diavolului și î demonilor și fără o permanentă luptă împotriva lor.”

Prietenii declarate între deținătorii funcțiilor supreme se întâlnesc la noi extrem de rar, așa că nu ne miră faptul că în primii ani de magistratură Knecht n-a întreținut relații amicale cu niciunul dintre colegii săi. O mare simpatie a nutrit el pentru filologul clasic din Keuperheim, iar conducerii Ordinului i-a purtat un profund respect; însă în această sferă, cele personale și particulare sunt aproape total eliminate și obiectivate, astfel că dincolo de colaborarea de serviciu aproape că nu sunt posibile niciun fel de apropiere și împrietenire serioasă. Și totuși, a trebuit să i se întâmple și asta.

Arhiva secretă a autorității educative nu ne stă la dispoziție; despre atitudinea și activitatea lui Knecht la ședințele Și voturile acesteia știm numai ceea ce se poate deduce din declarațiile ocazionale făcute unor prieteni. Se pare, e adevărat, că el n-a rămas mereu tăcut la aceste ședințe, ca la începutul magistraturii sale, totuși a luat rareori cuvântul, cu excepția ocaziilor când era el însuși inițiatorul și autorul vreunei propuneri.

Atestată expres este rapiditatea cu care și-a însușit tonul tradițional folosit de vârfurile ierarhiei noastre, ca și delicatețea, marea inventivitate și plăcerea amuzantă pe care le arăta în utilizarea acestor

forme. După cum se ştie, vârfurile ierarhiei noastre, magiştrii şi bărbaţii din conducerea Ordinului convorbesc nu numai într-un stil ceremonios, îngrijit și reţinut; între ei domneşte, nu știm de când, și înclinarea, sau o indicaţie secretă, ori o regulă de joc ca să facă uz de o politeţe cu atât mai riguroasă, cu atât mai îngrijit cizelată, cu cât mâi mari sunt divergenţele de opinii şi mai importante problemele disputate asupra cărora se exprimă. Probabil că această politeţe moştenită din vechime are, paralel cu alte funcţiuni ce le va mai fi având, și pe aceea de a fi în primul rând o regulă de protecţie: tonul extrem de politicos al dezbaterilor le apără pe persoanele ce iau cuvântul de pericolul de a deveni pătimaşe şi le ajută să păstreze o atitudine desăvârșită, în plus, acest ton apără și protejează demnitatea Ordinului și a autorităţii însăși, le învesmântă cu roba ceremonialităţii și cu vălul sfinţeniei, așa că această artă a complimentării, adesea luată în râs de către studenţi, își are bunele ei temeiuri, înainte de perioada lui Knecht, predecesorul său, magistrul Thomas von der Trave, fusese un maestru deosebit de admirat al acestei arte, Knecht n-ar putea fi numit propriu-zis un succesor al său în această privinţă, cu atât mai puţin un imitator; el era mai curând un discipol al chinezilor, iar modul curtoaziei sale mai puţin tăios și străbătut de ironie. Dar printre colegii săi trecea drept o persoană invincibilă în politeţe.

O CONVORBIRE

În încercarea noastră de biografie am ajuns în acel punct în care atenţia ne e captivată integral de evoluţia pe care a luat-o viaţa maestrului în ultimii săi ani și care l-a dus la părăsirea funcției și a Provinciei, la trecerea într-o altă sferă de viaţă și la sfârșitul său. Deși până în clipa acestei despărțit și-a îndeplinit funcţia cu un devotament exemplar și s-a bucurat până în ultima zi de dragostea și încrederea elevilor și a colaboratorilor săi, renunțăm a continua descrierea magistraturii sale, deoarece îl vedem acum obosit în forul său intim de această funcție și preocupat de alte ţeluri.

El depășise cercul posibilităţilor pe care funcţia i le oferea pentru desfășurarea forțelor sale și ajunsese în acel loc de unde marile naturi părăsesc calea tradiţiei și a încadrării cuminţi și, având încredere în puteri superioare, inefabile, caută noul, ineditul, nemaitrăitul, asupra căruia se simt obligaţi să-și ia răspunderea.

Când a devenit conștient de acestea, și-a examinat cu grijă și chibzuială situaţia și posibilităţile de a și-o schimba. Ajunsese pe o culme la o vârstă neobișnuit de tânără, fapt pe care un castalian talentat și ambiţios l-ar fi socotit vrednic de râvnit și de atins prin strădanii, iar el urcase până acolo nu împins de ambiție și cu osteneală, ci fără nicio sforţare, fără s-o caute cu tot dinadinsul, aproape împotriva voinţei sale, deoarece o viaţă de erudit, neluată în seamă, independentă, neîmpovărată de obligaţii de serviciu ar fi corespuns mai mult propriilor lui dorințe. Dintre bunurile și privilegiile aristocratice, care-i reveniseră o dată cu demnitatea de magistru, nu le preţuia pe toate în egală măsură; unele dintre aceste distincţii și împuterniciri i se părură după o scurtă perioadă de magistratură aproape insuportabile. Astfel, colaborarea politică și administrativă în cadrul autorităţii supreme i-a apărut întotdeauna ca

o povară, fără a i se dedica firește cu mai puțină conștiinciozitate. De asemenea, sarcina caracteristică, unică și proprie funcției sale, anume concentrarea la Waldzell a unui grup select de desăvârșiți jucători cu mărgele de sticlă, a devenit probabil pentru el cu timpul tot mai mult o povară decât o satisfacție, oricâte bucurii i-ar fi procurat când și când grupul de jucători și oricât de mândri erau aceștia de maestrul lor. Ceea ce-i făcea într-adevăr plăcere și-i dădea satisfacție era activitatea de profesor și educator, iar în cadrul acesteia ajunsese la constatarea că plăcerea și succesul erau cu atât mai mari, cu cât elevii său erau mai tineri, astfel că socotea o privațiune și un sacrificiu faptul că funcția aducea în jurul său nu copii și băiețandri, ci numai tineri și maturi. Au mai existat și alte constatări, experiențe și concluzii care, în cursul anilor de magistratură, au determinat să ia o poziție critică față de propria-i activi-l316 și față de unele stări de lucruri de la Waldzell sau să închidă că funcția sa reprezintă o mare piedică în calea desfășurării celor mai bune și mai rodnice dintre capacitățile sale.

Unele ne sunt cunoscute tuturor, pe altele le presupunem. Nu ne vom ocupa nici cu problema dacă magistrul Knecht, cu strădania lui de a se elibera de povara funcției, cu dorința sa după o muncă modestă, dar mai intensivă, cu critica lui la adresa stărilor de lucruri din Castalia a avut într-adevăr dreptate, dacă el trebuie considerat un exponent al ideii de propășire și un luptător temerar sau un fel de rebel, ori chiar un dezertor, vom trece și peste această problemă, ea a fost discutată mai mult decât suficient; disputa în jurul ei a împărțit o vreme Waldzellul, ba chiar întreaga Provincie în două tabere și nu a amuțit cu totul nici până astăzi. Nu vrem să luăm poziție față de ea, deși ne declarăm un admirator plin de recunoștință al marelui magistru; sinteza opiniilor și sentințelor rostite cu prilejul acestei dispute asupra persoanei și vieții lui Josef Knecht a fost de mult realizată, în ceea ce ne privește, noi nu am vrea să formulăm aprecieri sau corectări ci să povestim cât mai veridic posibil istoria sfârșitului acestui venerat maestru al nostru. De fapt, n-avem a face propriu-zis cu o istorie, mai curând am numi-o o legendă, o relatare în care se amestecă informații exacte și simple zvonuri, pornite din izvoare limpezi sau tulburi, așa cum circulă printre noi, cei mai tineri din Provincie.

Într-o vreme în care începuse deja să fie preocupat de găsirea unei căi spre o ocupaţie în afara Castaliei, Josef Knecht a revăzut o dată, pe neașteptate, un chip familiar din timpul tinereţii sale, de atunci pe jumătate uitat, anume pe Plinio Designori. Acest elev-oaspete de odinioară, fiu al unei vechi familii ce adusese servicii Provinciei, acum bărbat cu influenţă ca deputat și ca publicist politic, a apărut pe neașteptate într-o bună zi la autoritatea supremă a Provinciei, venind în calitate oficială. Anume, așa cum se proceda la câţiva ani o dată, avusese loc o nouă alegere a comisiei guvernamentale pentru controlul gestiunii castaliene, iar Designori devenise unul dintre membrii acestei comisii Când și-a făcut pentru prima dată apariţia în această calitate, tocmai se ţinea o ședinţă la reședinţa conducerii Ordinul de la Hirsland; maestrul jocului cu mărgele de sticlă era și el de faţă, iar întâlnirea i-a produs o impresie puternică și n-a rămas fără consecinţe — știm câte ceva despre asta datorita lui Tegularius și apoi lui Designori însuși, care, în aceasta perioadă insuficient clarificabilă din viaţa lui, i-a redevenit prieten, chiar prieten intim.

La acea primă reîntâlnire după decenii de uitare, crainicul i-a prezentat magistrului, conform uzanţei, pe domnii din comisia statală nou constituită. Când auzi numele lui Designori, maestrul nostru fu surprins, chiar jenat, deoarece nu-l recunoscuse la prima vedere pe camaradul tinereţii sale, pe care nu-l mai văzuse de mulţi ani. În timp ce, renunţând la plecăciunea și formula de salut oficială, îi întindea mâna prietenește, îl privi cu atenţie în faţă, încercând să sondeze datorită căror schimbări scăpase recunoașterii unui vechi prieten, în timpul ședinţei, privirea lui poposi iarăși de mai multe ori pe chipul altădată atât de familiar. De altfel, Designori i se adresase cu dumneavoastră și cu titlul de magistru și fusese obligat să-l roage de două ori mai înainte ca acela să se poată decide a i se adresa ca altădată și a-i spune din nou tu.

Knecht îl cunoscuse pe Plinio ca pe un tânăr furtunos și vesel, comunicativ și strălucitor, ca pe un elev bun și în același timp ca pe un tânăr om de lume, care se simţea superior tinerilor castalieni străini de această lume și căruia îi făcea plăcere adesea să-i provoace. Probabil că nu fusese lipsit de vanitate, dar era o fire deschisă, fără micimi de suflet și, pentru cei mai mulţi tovarăși de vârstă, un tânăr interesant,

atrăgător și drag, o apariție de-a dreptul orbitoare datorită înfățișării lui drăguțe, ținutei sigure și aromei de exotism ce-l înconjura ca *hospitani* și fiu al lumii. După mai mulți ani, către sfârșitul studenției sale, Knecht îl revăzuse, dar atunci i se păruse tern, grosolan și cu totul păgubit de vechiul lui farmec, ceea ce-l dezamăgise. Fuseseră stingheriți și reci unul față de celălalt. Acum i se păru din nou cu totul altul, înainte de toate avu impresia că și-a lepădat sau a pierdut pe de-a-ntregul tinerețea și vioiciunea, comunicativitatea, plăcerea de a discuta în contradictoriu și a face schimb de Ktei, felul său de a fi activ, combativ, exteriorizat. După cum, întâlnind un prieten de altădată, nu s-a făcut remarcat de acesta și nu l-a salutat el primul, după cum, nici când li s-au rostit numele, nu s-a adresat maestrului cu tu și n-a acceptat s-o facă decât la cererea cordială a acestuia și opunând rezistență, tot astfel în ținuta, în privirea, în felul său de a vorbi, în trăsăturile feței și în mișcări, combativitatea, franchețea și înflăcărarea de altădată lăsaseră locul unei rețineri sau rezerve, unei cumpătări și menţineri în expectativă, unui fel de rigiditate sau de crispare, ori poate de oboseală.

Farmecul tinereții se înecase și se stinsese în toate acestea, însă nu mai puțin pieriseră și trăsăturile de superficialitate și de prea mare grosolănie profană. Din cap până-n picioare, bărbatul acesta — dar mai ales chipul său — părea acum ca marcat, în parte devastat, în parte înnobilat de expresia suferinței, în timp ce maestrul jocului cu mărgele de sticlă urmărea dezbaterile, o fărâmă din atenția sa rămânea mereu îndreptată spre această înfățișare, obligându-l să reflecteze ce fel de suferință ar putea fi aceea care-l stăpânea și-l marcase astfel pe acest bărbat vioi, frumos și plin de dragoste de viață. Părea să fie o suferință străină, necunoscută lui, și cu cât se lăsa mai în voia acestei reflecții analitice, cu atât Knecht se simțea mai pătruns de simpatie și compătimire față de cel în suferință, compătimirea și dragostea aceasta îi trezeau în surdină sentimentul că a rămas dator față de acest prieten al tinereții sale, care arăta acum așa de trist, că e obligat să încerce să repare ceva. După ce a făcut câteva presupuneri asupra cauzelor tristeții lui Plinio și a renunțat la ele, i-a venit gândul următor: suferința de pe chipul acesta nu are o sorginte vulgară, e o suferință nobilă, poate tragică, iar expresia ei e de un fel necunoscut în

Castalia, și-a amintit că a mai văzut când și când o expresie asemănătoare pe chipul, nu al unor castalieni, ci al unor oameni de lume, firește niciodată atât de intensă și de captivantă. Ceva similar remarcase şi în portretele unor oameni din trecut, în portretele unor savanţi sau artiști, din care se puteau descifra o tristeţe, o însingurare şi ne-ajutorare emoţionante, în parte maladive, în parte decise de destin. Pentru magistrul care poseda un atât de fin simţ artistic al secretelor expresiei și un treaz simţământ de educator în cunoașterea caracterelor, existau de multă vreme anumite caracteristici fizionomice, pe care se bizuia instinctiv, fără a-şi fi construit din ele un sistem; aşa, de exemplu, pentru el exista un fel specific castalian și unul specific lumesc de râs, de zâmbet și voioșie, ca și un fel specific lumesc de suferinţă şi tristeţe. Această tristeţe lumească socotea el acum că o recunoaște pe chipul lui Designori, și anume imprimată atât de apăsat şi pur, de parcă faţa aceasta ar fi fost aleasă să reprezinte multe altele și să facă vădite suferința și boala multor altora. Knecht fu neliniştit şi fascinat de acest chip se păru semnificativ că lumea i-a trimis acum aici prietenul pierdut și că Plinio și Josef reprezintă, ca odinioară în luptele lor oratorice de elevi, dar acum cu adevărat şi autentic, unul lumea, celălalt Ordinul.

Mai important încă și mai simbolic i se părea faptul că în chipul acesta însingurat şi umbrit de tristeţe lumea nu trimitea Castaliei râsul, dragostea ei de viaţă, setea de putere, brutalitatea ei, ci impasul ei, suferinţa ei. Faptul acesta i-a dat și el de gândit, și nu i-a displăcut deloc că Designori părea mai curând să-l evite, decât să-l caute, că a capitulat şi s-a deschis încetul cu încetul şi opunând o mare rezistenţă. De altfel, și aceasta i-a venit firește în ajutor lui Knecht, Plinio era un camarad de şcoală, el însuşi educat în Castalia, şi nu un membru dificil, posac sau chiar răuvoitor al comisiei sale atât de importante pentru Castalia, cum se întâmplase să fie alţii, ci se număra printre cei ce respectau Ordinul şi protejau Provincia, putând să-i facă unele servicii. Desigur, la jocul cu mărgele de sticlă renunţase de mulţi ani.

N-am putea relata mai precis în ce mod a reușit magistrul să recâștige treptat încrederea prietenului său; oricare dintre noi care cunoaște seninătatea calmă și amabilitatea agreabilă a maestrului își poate imagina faptul acesta în felul său. Knecht n-a ostenit în a încerca

să-l cucerească pe Plinio, şi cine ar fi putut să-i reziste multă vreme, dacă el o făcea cu toată seriozitatea?

În cele din urmă, câteva luni după prima reîntâlnire, Designori acceptă invitaţia lui repetată de a face o vizită la Waldzell, şi amândoi porniră într-o după-amiază de toamnă cu nori și vânt, prin ținutul luminat şi umbrit alternativ, către locurile şcolarităţii şi ale prieteniei lor, Knecht stăpânit de o voioșie tihnită, însoţitorul şi oaspetele său tăcut, dar neliniștit, oscilând, asemeni câmpiilor goale când însorite, când acoperite de umbră, între bucuria revederii și jalea înstrăinării, în apropierea așezământului, coborâră d in vehicul și parcurseră pe jos vechiul drum, pe care merseseră împreună ca elevi, își reamintiră de unii camarazi şi profesori şi de unele dintre discuţiile lor de atunci. Designori rămase timp de o zi oaspetele lui Knecht, care-i făgăduise să-i îngăduie a asista întreaga zi, ca spectator, la toate acţiunile şi luncile sale oficiale. La sfârşitul acestei zile — oaspetele voia să plece a doua zi în zori — şedeau numai ei doi în camera de locuit a lui Knecht, cu sentimentul că aproape şi-au regăsit familiaritatea de altădată.

Ziua în care putuse observa ceas cu ceas munca magistrului îi făcuse o mare impresie străinului, în această seară avu loc între ei o convorbire, pe care Designori o consemnă îndată ce se întoarse acasă. Deşi cuprinde în parte şi unele lucruri lipsite de însemnătate, iar redarea ei ai" putea întrerupe într-un mod supărător, pentru unii cititori, expunerea noastră sobră, am reproduce-o totuşi întocmai cum a notat-o Plinio.

— Aveam de gând să-ţi arăt atât de multe, spuse magistrul, şi uite că n-am reuşit s-o fac. De exemplu, frumoasa mea grădină — îţi mai aminteşti de „grădina magistrului” şi de plantaţiile maestrului Thomas? —da, şi multe altele. Sper că vor veni odată ziua şi ceasul şi pentru asta. Totuşi, de ieri până acum ţi-ai putut Verifica unele amintiri şi ţi-ai putut face o idee despre felul obligaţiilor mele de serviciu şi despre viaţa mea de fiecare zi.

— Îţi sunt recunoscător pentru asta, replică Plinio. Deşi în anii în care m-am aflat departe m-am gândit la voi mai mult decât ţi-ai închipuit tu, abia astăzi au început să intuiesc din nou ce este propriu-zis Provincia voastră şi ce taine mari şi remarcabile ascunde. Mi-ai dat

astăzi prilejul să arunc o privire în funcţia şi în viaţa ta, Josef, nădăjduiesc că n-a fost pentru ultima bară şi că noi doi vom mai vorbi de multe ori despre ceea ce am văzut aici și despre ceea ce încă nu pot spune acum. La rându-mi, îmi dau seama desigur că încrederea ta mă obligă şi pe mine şi ştiu că rezerva mea de până acum ar fi trebuit să te înstrăineze. Ei bine, ai să-mi faci şi odată o vizită şi ai să vezi de unde sunt. Astăzi nu-ţi pot povesti decât puţine lucruri despre asta, numai atâtea de câte c nevoie ca să-ţi faci o ideea despre viaţa mea, iar povestirea asta, chiar dacă va fi pentru mine jenantă şi un fel de sancţiune, îmi va aduce totuşi oarecare uşurare.

Ştii că mă trag dintr-o veche familie care şi-a câştigat merite faţă de ţară şi s-a aflat în relaţii amicale cu Provincia voastră, o familie conservatoare, de latifundiari şi funcţionari superiori. Dar vezi, însăşi fraza asta mă pune în faţa prăpastiei care mă desparte de tine! Spun „familie” şi mi se pare denumesc cu asta ceva simplu, de la sine înţeles şi fără echivoc, dar aşa să fie? Voi, cei din Provincie, aveţi Ordinul vostru şi ierarhia voastră, însă familie nu aveţi, voi nu ştiţi înseamnă familie, sânge şi origine şi n-aveţi nicio idee despre tainica şi puternica vrajă şi despre forţa a ceea ce se numeşte familie.

Da, în fond aşa se întâmplă cu majoritatea cuvintelor şi noţiunilor în care se exprimă viaţa noastră: cele mai multe dintre ele, care pentru noi sunt importante, pentru voi nu sunt, foarte multe sunt pentru voi pur și simplu fără niciun înţeles, iar altele însemnează la voi cu totul altceva decât la noi. Iar în condiţiile astea poftim de vorbeşte cu altul! Vezi ta, când vorbeşti cu mine, e ca şi când mi s-ar adresa un străin; oricum, un străin a cărui limbă am învăţat-o şi am vorbit-o eu însumi în tinereţe, înţeleg aproape totul. Dar invers lucrurile nu stau aşa: când îţi vorbesc eu, tu auzi o limbă ale cărei expresii îţi sunt ştiute numai pe jumătate, iar ale cărei nuanţe şi subtilităţi îţi sunt total necunoscute, auzi istorisiri despre o viaţă omenească şi despre o formă de existenţă care nu sunt ale tale; cele mai multe lucruri, chiar dacă te-ar putea interesa, rămân pentru tine străine şi cel mult înţelese pe jumătate. Iţi aduci aminte de disputele şi convorbirile noastre numeroase de pe vremea când eram elevi; din partea mea, ele nu au fost nimic altceva decât o încercare, una din multe, de a pune de acord lumea şi limba Provinciei voastre cu cele ale universului meu. Tu ai fost cel mai sincer,

cel mai binevoitor și cel mai leal dintre toți cei cu care am Scut atunci asemenea încercări; ai apărat curajos drepturile Castaliei, fără a te arăta totuși indiferent față de cealaltă lume și de drepturile ei sau a le dispreţui. Pe vremea aceea am ajuns relativ aproape unul de altul. Mai târziu am dat din nou înapoi.

Cum Designori tăcu și rămase o clipă pe gânduri, Knecht spuse cu prudență:

— Lucrurile nu stau totuși atât de rău în ceea ce privește posibilitatea înțelegerii reciproce. Firește, două popoare și două limbi nu se vor înțelege niciodată așa de bine și nu vor Putea comunica atât de intim între ele ca doi indivizi ce aparţin aceleiași naţiuni și limbi. Dar acesta nu e un motiv să Se renunțe la înțelegere și comunicare. Chiar și între naționalii care vorbesc aceeași limbă există bariere ce împiedică o comunicare și o înțelegere reciprocă desăvârșită, tot bariere ridicate de cultură, educaţie, talent, individualitate. Se poate afirma că fiecare om de pe pământ poate să se înțeleagă în principiu cu oricare altul, și se poate afirma că nu există doi oameni pe lume între care să fie posibilă o comunicare și o înțelegere adevărată, fără lacune, intimă ambele afirmaţii sunt la fel de adevărate.

Avem a face cu Yin și Yang, cu ziua și noaptea, dreptatea e de partea amândurora, de amândouă trebuie să ne aducem când și când aminte, iar ţie îţi dau dreptate în măsura în care nici eu nu cred, firește, că noi doi ne putem face vreodată înțeleși unul de altul pe deplin și fără rest. Chiar de-ai fi tu un occidental, eu un chinez, "chiar de am vorbi două limbi diferite, dacă am S animaţi de bunăvoință, ne-am putea comunica unul altuia multe și am putea ghici și intui încă foarte multe alte lucruri dincolo de comunicarea exactă, în orice caz, să încercăm, Designori consimţi cu o înclinare a capului și continuă:
— Vreau să-ţi istorisesc mai întâi cele câteva lucruri pe care trebuie să le știi, ca să-ţi dai seama întrucâtva de situaţia mea. Așadar, în primul rând e familia, forţa supremă în viaţa unui om tânăr, fie că acesta vrea s-o recunoască sau nu. Eu am scos-o bine la capăt cu ea, câtă vreme am fost *hospitant* al școlilor voastre de elită, în cursul anului eram tratat bine la voi, în vacanțe eram sărbătorit și răsfățat acasă, ca unic fiu al familiei. De mama eram legat printr-o dragoste tandră, de-a dreptul pătimașă, despărţirea de ea era singura durere pe care o

resimţeam de fiecare dată când plecam de-acasă. Odată mă aflam în raporturi mai reci, însă prieteneşti, cel puţin aşa a fost în toţi anii copilăriei şi ai adolescenţei, pe care i-am petrecut cu voi; el era un vechi admirator al Castaliei şi era mândru să mă ştie educat în şcolile de elită şi iniţiat în lucruri atât de sublime ca jocul cu mărgele de sticli Vacanţele petrecute acasă aveau adesea cu adevărat ceva înălţător şi sărbătoresc, familia şi cu mine ne cunoşteam între noi în oarecare măsură numai în haine de duminici Uneori, când plecam aşa în călătoria de vacanţă, vă compătimeam pe voi care rămâneaţi pe loc şi nu ştiaţi nimic despre o astfel de fericire. N-am nevoie să-ţi spun prea multe despre toate astea, tu m-ai cunoscut mai bine decât oricare altul Eram aproape un castalian, unul puţin cam frivol, cam din topor şi poate superficial, dar plin de-o exuberanţă fericită, înaripat şi entuziast. A fost perioada cea mai fericită a vieţii mele, lucru de care fireşte nu-mi dădeam seama pe atunci deoarece în acei ani petrecuţi la Waldzell aşteptam fericit şi apogeul vieţii mele de la vremea în care aveam să părăsi şcoală voastră, să mă întorc acasă şi, cu ajutorul superiorităţii câştigate la voi, să cuceresc lumea de acolo, în loc să se întâmple aşa, după ce m-am despărţit de voi a început pentru mine o epocă de controverse, care continuă şi azi, şi o luptă, în care nu eu am ieşit victorios.

Căci patria, în care ne-am întors, nu mai consta doar din casa mea părintească şi nu mă aşteptase nicidecum ca să mă îmbrăţişeze şi să-mi recunoască distincţia obţinută la Waldzell, şi chiar şi în casa părintească însăşi au apărut repede dezamăgiri, dificultăţi şi neînţelegeri. A trebuit să treacă un răstimp până când să-mi dau seama că de toate acestea eram apărat de încrederea mea naivă, de credinţa mea tinerească în mine şi în fericirea mea, că eram apărat de asemenea şi de morala Ordinului, primită de la voi, de deprinderea meditaţiei. Dar ce dezamăgire şi deziluzie mi-a adus universitatea, la care voiam să studiez ştiinţele politice! Tonul uzual al studenţilor, nivelul culturii lor generale şi comportarea lor în societate, felul de a fi al unor profesori, ce mult contrastau toate acestea cu ceea ce mă obişnuisem la voi! Îţi aduci aminte cum apăram odinioară lumea noastră împotriva celei a voastre şi cum, făcând asta, lăudam adesea în gura mare viaţa naivă, nealterată. Dacă aceasta merita o pedeapsă,

prietene, atunci eu am fost greu pedepsit Căci această viață instinctuală, naivă, inocentă, această stare de copilărie și genialitate nedresată a celor naivi va fi existând poate pe undeva, la țărani poate sau la meșteșugari, ori altundeva, dar eu n-am reușit s-o văd la față sau să fiu părtaș la ea. Îți mai amintești, de asemenea, nu-i așa, cum criticam în luările mele de cuvânt prezumția și orgoliul castalienilor, această castă încrezută și moleșită, cu spiritul ei de castă și cu îngâmfarea ei aristocratică. Ei bine, oamenii de lume nu erau mai puțin mândri de manierele lor grosolane, de cultura lor precară, de umorul lor grobian și zgomotos, de limitarea lor viclean-prostească la țeluri practice și egoiste, în naturalețea lor de oameni cu fruntea îngustă se socoteau nu mai puțin prețioși, iubiți de Dumnezeu și distinși decât ar fi putut s-o facă vreodată cel mai afectat elev-model din Waldzell. Mă luau în râs sau mă băteau pe umăr, uaii însă reacționau la ceea ce era străin, castalian în mine cu acea ură vădită, fățișă pe care vulgaritatea o nutrește față de tot ceea ce e nobil și pe care eram hotărât s-o fac pe o distincție.

Designori făcu o mică pauză și aruncă o privire spre Knecht, întrebându-se dacă nu cumva îl obosește. Privirea lui o întâlni pe a prietenului și descoperi în ea expresia unei atenții și cordialității profunde, care-i făcu bine și îl liniști, își dădu seama că celălalt e cu totul captivat de destăinuirea lui, că îl ascultă nu așa cum e ascultată o flecăreală sau chiar o povestire interesantă, ci cu acea concentrare și dăruire cu care te aprofundezi într-o meditație, și totodată cu o bunăvoință curată, afectuoasă, a cărei expresie vădită în privirea lui Knecht îl mișcă, acesta îi apăru plin de afecțiune și aproape copilăros și îl cuprinse un fel de uimire că poate descoperi această expresie pe chipul aceluiași bărbat a cărui multilaterală activitate zilnică, a cărui competență și autoritate oficială le admirase de la un capăt la altul al zilei. Cu un sentiment de ușurare, continuă:

— Nu știu dacă viața mea a fost ceva inutil și doar o neînțelegere sau dacă are vreun sens. De va fi având un sens, acesta ar consta în aceea că un ins, un om concret al vremii noastre, a înțeles și a trăit în modul cel mai clar și mai dureros cât de mult s-â îndepărtat Castalia de țara ei natală sau, din partea mea, și invers: cât de mult s-a înstrăinat și cât de lipsită de devotament a devenit țara noastră față de

Provincia ei cea mai nobilă și față de spiritul ei, ce prăpastie există în țara noastră între trup și suflet, între realitate și ideal, cât de puțin știu și vor să știe aceste lucruri unul despre celălalt. Dacă mi-am propus în viață o misiune și un ideal, acestea au fost să realizez în persoana mea o sinteză a celor două principii, să devin între ele mijlocitorul, tălmaciul și conciliatorul. Am încercat s-o fac și am eșuat. Și pentru că nu-ți pot povesti totuși întreaga mea viață și pentru că nici tu nu ai putea înțelege totul, am să-ți expun numai una dintre situațiile semnificative pentru eșecul meu. Dificultatea de care m-a m izbit atunci, după începerea studiilor la universitate, n-a constat atât în a pune capăt zeflemelilor și dușmăniilor al căror obiect eram în calitatea mea de castalian, de băiat-model. Cei câțiva tineri dintre noii mei camarazi, pentru care proveniența mea din școlile de elită reprezenta o distincție și ceva senzațional, mi-au dat mult mai mult de lucru și m-au pus într-o mai mare încurcătură. Nu, dificultatea și probabil imposibilitatea consta în aceea de a duce mai departe, mijlocul lumii profane, o viață în spirit castalian.

La început aproape că nu mi-am dat seama, m-am ținut de reguli, așa cum le învățasem la voi; multă vreme mi s-a părut că ele se confirmă și aici, mi se părea că mă fortifică și mă apără, mi se părea că îmi mențin seninătatea și sănătatea interioară și că mă întăresc în hotărârea mea, anume în hotărârea de a-mi trăi anii de studiu, singur și independent, pe cât posibil după modul castalian, de a da ascultare numai setei mele de a ști și de a nu mă lăsa împins pe calea acelor studii care nu au alt scop decât a-l specializa pe student cât mai repede și mai temeinic cu putință pentru o profesie menită să-i asigure pâinea zilnică și să ucidă în el orice idee de libertate și universalitate. Dar protecția pe care mi-o conferise Castalia s-a dovedit periculoasă și îndoielnică, deoarece eu nu voiam să-mi păstrez pacea sufletească și liniștea spirituală meditativă ca un om resemnat și în condițiile unui ermit, eu voiam să cuceresc lumea, s-o înțeleg, s-o constrâng să mă înțeleagă și ea pe mine, voiam s-o confirm și pe cât posibil s-o înnoiesc și s-o fac mai bună, da, voiam să alătur și să conciliez în persoana mea Castalia și lumea. Ori de cât e ori, după o deziluzie, o ceartă, o iritare mă retrăgeam în meditație, faptul acesta însemna la început o binefacere, o destindere, o respirație profundă, o

reîntoarcere spre forțele binevoitoare, prietenești. Cu timpul însă, am observat că tocmai meditația, grija față de cele sufletești și exercițiile spirituale erau lucrurile care mă izolau acolo, care mă făceau să apar în ochii celorlalți atât de incomod și străin și îmi răpeau capacitatea de a-i înțelege cu adevărat. Mi-am dat seama că îi puteam înțelege cu adevărat pe ceilalți, pe oamenii din lumea profană, numai dacă voi redeveni la fel cu ei, dacă nu-i voi mai depăși prin nimic, nici chiar prin acest refugiu în meditație. Firește, se poate foarte bine întâmpla ca eu să înfrumusețez acum lucrurile, prezentându-le așa cum o fac. E posibil sau probabil că a fost ceva simplu ca în felul acesta, în lipsa unor camarazi cu studii similare și cu aceeași mentalitate, în lipsa unui control exercitat de profesori, în lipsa atmosferei protectoare și salubre de la Waldzell, să fi pierdut treptat, treptat disciplina, să fi devenit leneș și neatent și să fi căzut Pradă neglijenței, iar în clipele când mă mustra conștiința să mă dezvinovățesc, spunându-mi că neglijența e în definitiv unul din atributele acestei lumi, așa că, lăsându-mă în voia ei, mă apropii de înțelegerea mediului înconjurător.

N-am nicidecum de gând să înfrumusețez lucrurile în fața ta, dar nici n-aș putea minți sau tăinui că mi-am dat osteneala, că m-am străduit și am luptat chiar și atunci când o luasem pe un drum greșit. Am făcut-o cu toată seriozitatea. Dar fie că încercarea de a mă încadra într-un mod rezonabil și inteligent a fost sau nu o închipuire a mea, în orice caz s-a întâmplat ceea ce era firesc: lumea a fost mai tare decât mine și pe încetul m-a învins și m-a înghițit; s-a întâmplat întocmai așa de parcă trebuia să-mi văd confirmate cuvintele de acea viață și să fiu complet asimilat de acea lume, a căror justețe, naivitate, forță și superioritate ontică le lăudasem atât d e mult în disputele noastre de la Waldzell și le apăra-sem împotriva logicii tale. Îți aduci aminte.

Iar acum trebui să-ți amintesc de altceva, ceva ce probabil tu ai uitat de mult, fiindcă pentru tine nu avea nicio însemnătate. Pentru mine însă avea foarte multă însemnătate, pentru mine era important, important și înspăimântător. Anii mei de studenție luaseră sfârșit, mă adaptasem, eram învins, dar nicidecum pe de-a-ntregul, mai curând mă consideram încă în forul meu intim la fel cu voi și socoteam că am acceptat cutare și cutare adaptare și șlefuire mai mult dintr-o abilitate

impusă de viață și cu bună știință, decât în urma unei înfrângeri și constrângeri. Totodată încă nu renunţasem la unele deprinderi și nevoi însușite în anii tinereții, printre ele la jocul cu mărgele de sticlă, ceea ce probabil nu prea avea sens, deoarece fără un continuu exerciţiu și fără un contact continuu cu parteneri de joc egali și, îndeosebi, superiori nu poţi învăţa nimic, iar jocul de unul singur poate înlocui acest contact cel mult la fel cum un soliloc ar înlocui o convorbire reală și adevărată. Fără a ști, aşadar, prea bine cum stau lucrurile cu mine, cu arta mea de jucător, cu cultura, cu însușirile mele de fost elev al şcolilor de elită, am făcut totuși efortul să salvez aceste bunuri, sau cel puţin ceva din ele, iar când mi se întâmpla să schiţez schema sau să analizez o frază tematică a unui joc pentru vreunul dintre amicii mei de atunci, care încercau să discute despre jocul cu mărgele de sticlă dar habar n-aveau de spiritul acestuia, lucrul putea să pară desigur prietenului complet neştiutor un fel de vrăjitorie, în al treilea sau al patrulea an de studenție a luat parte la un curs despre joc ţinut la Waldzell; revederea locurilor, a orăşelului, a vechii noastre şcoli, a Satului jucătorilor mi-a procurat o bucurie nostalgică, tu însă nu erai aici, studiai pe undeva la Monteport sau la Keuperheim și treceai drept un ins zelos și excentric.

Cursul de joc pe care l-am urmat era doar un curs de vacanţă pentru noi, bieţii oameni de lume și diletanţi, cu toate acestea am făcut tot ce-am putut și am fost mândru când la sfârșit am căpătat obişnuitul „trei", acel „suficient" înscris pe certificatul de jucător, care e tocmai îndestulător ca să confere posesorului dreptul de a reveni la asemenea cursuri de vacanţă.

Și iarăși, câţiva ani mai târziu, m-am smuls încă o dată, m-am înscris la un curs de vacanţă sub predecesorul tău şi mi-am dat toată osteneala să mă fac cât de cât prezentabil pentru Waldzell. Mi-am recitit vechile caiete de exerciţii, am Scut și încercări de a mă familiariza din nou puţin cu exerciţiile de meditaţie, pe scurt m-am pregătit, cu modestele mele mijloace, pentru cursul de vacanţă, mi-am creat dispoziţia sufletească și m-am concentrat cam cum o face un adevărat jucător cu mărgele de sticlă în vederea marelui joc anual. Așa am sosit la Waldzell, unde, după o pauză de câţiva ani, m-am simţit cu o bucată bună încă mai înstrăinat, în același timp însă și fermecat, ca

și când m-as fi întors într-o frumoasă patrie pierdută, a cărei limbă însă nu mai mi-ar fi fost destul de familiară. De astă dată mi-am îndeplinit și via dorință de a te revedea, îți poți aduce aminte de asta, Josef?

Knecht îl privi cu seriozitate în ochi, dădu din cap și zâmbi puțin, dar nu scoase o vorbă.

— Bine, continuă Designori, așadar îți amintești. Dar ce-ţi amintești? O revedere fugară cu un camarad de școală, o mică întâlnire și dezamăgire; după așa ceva îți vezi mai departe de drum și nu te mai gândești la ea decât dacă, după vreo zece ani, celălalt ţi-o amintește într-un chip nepoliticos. Nu e așa? A însemnat revederea noastră de-atunci altceva, a fost ea pentru tine ceva mai mult decât atât?

Oricât de mult s-ar fi străduit, vizibil, să se stăpânească, Designori căzuse pradă unei mari agitaţii; părea că vrea să Se descarce de tot ceea ce acumulase și nu putuse birui de-a lungul multor ani.

— Anticipezi, spuse Knecht cu multă prudență. Despre ce a însemnat pentru mine vom vorbi mai târziu, dacă îmi va veni și mie rândul și va trebui să dau și eu socoteală. Acum ai tu cuvântul, Plinio! Bag de seamă că întâlnirea aceea n-a fost plăcută pentru tine.

N-a fost atunci nici pentru mine. Și-a cum povestește mai departe ce s-a mai întâmplat. Vorbește fără rețineri!

— Am să încerc, zise Plinio. Reproșuri, oricum, nu țin să-ţi fac. Trebuie să-ţi și mărturisesc că atunci te-ai purtai față de mine extrem de corect, și încă mai mult decât atât când am dat urmare actualei tale invitaţii de a veni în acest Waldzell, pe care nu l-am mai revăzut niciodată după acel al doilea curs de vacanță, și chiar când am acceptat alegerea ca membru în comisia pentru Castalia, intenţia mea a fost să mă confrunt cu tine și cu trăirea de atunci, indiferent dacă asta ar fi fost sau nu plăcut pentru noi doi. Și-acum am să continuu. Am venit la cursul de vacanță și am fost încartiruit în casa de oaspeţi. Participanţii la curs erau aproape toţi cam de vârsta mea, câţiva chiar cu mult mai în vârstă; eram cel mult douăzeci de oameni, în cea mai mare parte foști elevi ai Castaliei, dar fie jucători cu mărgele de sticlă slabi, indiferenţi, neglijenţi, fie începători, cărora le venise atât de târzii ideea să cunoască și ei niţeluș jocul; a fost o ușurare pentru mine

că nu cunoşteam pe niciunul dintre ei. Deşi conducătorul cursului, unul dintre funcţionarii auxiliari de la arhivă, şi-a dat toată osteneala şi s-a arătat foarte prietenos cu noi, lucrurile au luat aproape de la început oarecum caracterul unei şcoli de mâna a doua şi inutile, al unui fel de scoală de corecţie, ai cărei participanţi îngrămădiţi ocazional laolaltă credeau tot atât de puţin ca şi profesorul lor în sensul şi succesul ei real, chiar "dacă niciunul nu voia să recunoască asta. Puteai să te întrebi uimit pentru ce se adunase acolo această mână de oameni, ca să facă din proprie voinţă un lucru pentru care forţele lor nu erai îndestulătoare, iar interesul lor insuficient de mare, ca să-i facă apţi de perseverenţă şi sacrificiu, şi de ce un specialist erudit consimţea să le p redea un curs şi să le dea explicaţii de la care nici el însuşi nu putea aştepta cine ştie ce succes N-am ştiut atunci, am aflat abia mai târziu de la oameni cu mai multă experienţă, că am avut mare ghinion cu acest curs, că o altă grupare a participanţilor l-ar fi putut face interesant, stârnind emulaţia, ba chiar entuziasmul. Ar fi fost suficienţi — mi s-a spus mai târziu, doi părtaşi care să se stimuleze unu pe altul sau care să se cunoască s i să fie legaţi sufleteşte mai dinainte pentru ca să dea avânt mai mare unui asemenea curs, precum şi tuturor participanţilor la el, inclusiv profesorul lor. Eşti maestru al jocului cu mărgele de sticlă, trebuie să ştii asta.

Ei, am avut aşadar ghinion, din colectivitatea noastră întâmplătoare a lipsit mica celulă care să-i dea viaţă, n-am ajuns să ne încălzim, să luăm avânt, cursul a fost şi a rămas unul lânced, ca o suită de lecţii recapitulative la o scoală pentru adulţi. Zilele treceau, cu fiecare dezamăgirea sporea. Dar în afară de jocul cu mărgele de sticlă mai era acolo Waldzellul, pentru mine un loc de care mă legau amintiri sfinte şi vii, iar dacă respectivul curs eşuase, îmi rămâneau totuşi sărbătoarea unei întoarceri acasă, contactul cu foştii colegi, poate şi o revedere cu acel camarad de la care păstram cele mai multe şi mai puternice amintiri şi care reprezenta pentru mine, mai mult decât oricare altul, chipul Castaliei noastre: cu tine, Josef. Dacă aveam să revăd câţiva dintre tovarăşii mei din adolescenţă şi de la scoală, dacă în plimbările mele prin locurile frumoase şi atât de dragi aveam să mă reîntâlnesc cu duhurile bune din anii tinereţii mele, dacă şi tu aveai să mi te apropii iară şi să ne angajăm în convorbiri aidoma disputei de

odinioară, mai puţin între tine şi mine, cât între problema mea castaliană şi eu însumi, atunci n-ar mai fi fost păcat de această vacanţă, atunci n-avea decât să se ducă-ncolo cursul şi toate celelalte.

Cei doi camarazi din vremea scolii, care mi-au ieşit în drum mai întâi, au fost nişte nevinovaţi, m-au bătut bucuroşi pe umăr şi mi-au pus întrebări puerile despre legendara mea viaţă din lumea mare. Ceilalţi câţiva însă n-au mai fost atât de naivi, făceau parte din Satul jucătorilor şi din elita mai tânără, nu mi-au mai pus întrebări copilăreşti, mă salutau, când mă întâlneau în vreuna din încăperile sanctuarului tău şi nu mă puteau ocoli, cu o politeţe rece şi cam exagerată, mâi mult complezenţă. Şi nu puteau accentua îndeajuns că sunt ocupaţi până peste cap cu lucruri importante, pentru mine inaccesibile, că le lipsesc timpul, curiozitatea, interesul, dorinţa de a reînnoi vechea cunoştinţă. Ei, nu m-am vârât în sufletul lor, i-am lăsat în pace, în pacea lor olimpiană, senină, sfidătoare, castaliană. Priveam la ei şi la ziua lor de muncă voioasă întocmai ca un deţinut printre gratii, sau cum se uită sacii, flămânzii şi oprimaţii la aristocraţi şi la bogătaşi, oameni veseli, frumoşi, cultivaţi, bine crescuţi, odihniţi, cu feţe şi mâini îngrijite.

Şi-apoi ai apărut tu, Josef, şi bucuria şi o nouă speranţă mi s-au trezit în suflet când te-am văzut. Treceai prin curte, te-am recunoscut din spate după mers şi te-am strigat îndată pe nume. În sfârşit, un om! m-am gândit, în sfârşit, un prieten, poate şi un adversar, dar unul cu care se poate sta de vorbă; e adevărat, un castalian tipic, însă nu unul pentru care calitatea de castalian este o mască şi o platoşă rigidă, nu, ci un om, un om capabil să înţeleagă!

Nu se putea să nu bagi de seama cât eram de bucuros şi cât de multe aşteptam de la tine, şi de fapt m-ai şi întâmpinat cu cea mai mare amabilitate. Mă mai cunoşteai, mai însemnam ceva pentru tine, îţi făcea plăcere să-mi revezi chipul. Şi aşa, întâlnirea noastră nu s-a limitat la bucuroasa strângere de mână din curte, m-ai invitat şi mi-ai dedicat, mi-ai jertfit o seară întreagă! Dar, dragă Knecht, ce seară a fost asta! Ne-am chinuit, amândoi, să apărem cât mai puşi la punct, să ne purtăm cât mai politicos şi aproape camaradereşte unul cu altul, şi cât ne-a fost de greu să târâm convorbirea oloagă de la o temă la alta! Dacă ceilalţi fuseseră faţă de mine indiferenţi, ceea ce mi se întâmpla

cu tine era și mai rău, această sforțare încordată și fără folos de dragul unei foste prietenii era mult mai dureroasă. Seara aceea a pus capăt definitiv iluziilor mele, mi-a arătat necruțător de clar că nu mai sunt un camarad, un tovarăș de idei, un castalian, un om de rang, ci un nătâng inoportun, gata să se bată pe burtă cu alții, un străin necioplit; iar faptul că toate acestea s-au petrecut într-o formă atât de corectă și frumoasă, că dezamăgirea și nerăbdarea au rămas atât de ireproșabil mascate mi s-a părut a fi lucrul cel mai rău. Dacă m-ai fi ocărit, mi-ai fi făcut reproșuri, dacă m-ai fi acuzat: „Ce-ai făcut din tine, prietene, cum ai putut să decazi în halul ăsta?", aș fi fost fericit și gheața s-ar fi spart. Dar nimic din toate acestea. Mi-am dat seama că se terminase cu apartenența mea la Castalia, cu dragostea mea față de voi și studiile mele în arta jocului cu mărgele de sticlă, că s-a terminat cu camaraderia noastră. Repetitorul Knecht acceptase vizita mea inoportună la Waldzell, se chinuise și se plictisise o seară împreună cu mine, iar acum îmi dădea din nou răvaș de drum, în forma cea mai ireproșabilă.

Luptând cu emoția, Designori se întrerupse și privi cu fața crispată de chin spre magistru. Acesta stătea înaintea lui, un ascultător foarte atent, dar nu mai puțin emoționat, și se uita la prietenul său cu un surâs de totală participare cordială, întrucât celălalt continua să tacă, Knecht își lăsă privirea să se odihnească asupra lui, o privire plină de bunăvoință și cu o expresie de mulțumire, chiar de plăcere, pe care prietenul o suportă cu un aer întunecat un minut sau mai mult.

— Râzi? strigă Plinio cu putere, însă nu supărat. Râzi? Găsești că totul e în ordine?

— Trebuie să convin, zâmbi Knecht, că ai înfățișat excelent împrejurarea, excelent, a fost întocmai cum ai descris-o, și probabil că restul de jignire și tonul acuzator din vocea ta au fost necesare ca să obții acest rezultat și să-mi reactualizezi atât de desăvârșit scena. Deși, din păcate, privești lucrurile încă vădit cam cu ochii de-atunci și m-ai jignit puțin, totuși ți-ai narat destul de obiectiv povestirea despre doi tineri aflați într-o situație cam penibilă, care au trebuit, amândoi, să fie cam prefăcuți și dintre care unul, anume tu, a făcut greșeala să-și tăinuiască suferința reală și serioasă sub impasul situației, ca și sub apariția lui cilibie, în loc să pună capăt jocului cu măști. S-ar părea

oarecum că și astăzi încă pui eșecul acelei întâlniri mai mult pe socoteala mea decât pe a ta, deși tu ai avut în primul rând rolul de a schimba situația. Cu adevărat nu ți-ai dat seama de asta? Dar descrierea a fost foarte bună, asta trebuie s-o spun. Am simţit într-adevăr din nou toată apăsarea și jena din acel ciudat ceas de seară, am avut din nou pentru câteva clipe impresia că trebuie să lupt ca să-mi impun o anumită atitudine și că mă rușinez puţin pentru amândoi. Da, povestirea ta este exactă. E o plăcere să auzi pe cineva povestind astfel.

— Ei, începu Plinio, niţel cam mirat, iar în vocea lui încă mai răsuna un rest de jignire și de neîncredere, e îmbucurător că măcar unul dintre noi a fost amuzat de povestirea mea. Pentru mine, trebuie să știi, n-a fost niciun fel de amuzament.

— Dar acum vezi, zise Knecht, acum vezi totuși cu câtă seninătate putem privi această poveste care n-a fost chiar faimoasă pentru niciunul dintre noi doi? Putem să facem haz de ea.

— Să facem haz? De ce?

— Deoarece povestea asta despre excastalianul Plinio, care-și dă osteneala cu jocul cu mărgele de sticlă și se luptă să fie recunoscut de camarazii de odinioară, a trecut și s-a terminat definitiv, ca și aceea despre politicosul repetitor Knecht care, în ciuda tuturor formelor castaliene în care și-a învelit strâmtorarea, a reușit atât de puţin să se ascundă în fața acestui Plinio picat din nori, încât și azi după așa de mulți ani se poate revedea reflectat ca într-o oglindă.

Încă o dată, Plinio, ai o memorie bună, ai povestit bine, eu n-aș fi putut s-o fac așa. E o fericire pentru noi că această poveste s-a terminat cu totul și putem face haz de ea.

Designori era încurcat. Fireşte, resimţea buna dispoziţie a magistrului ca ceva agreabil și cordial, departe de orice gând batjocoritor, și mai simțea că dincolo de această voioșie se află o mare seriozitate; totuși în timpul povestirii retrăi se prea dureros amărăciunea acelei împrejurări, iar povestirea lui avusese prea mult caracterul unei spovedanii, pentru ca să poată schimba cu una cu două tonul.

— Poate că tu uiţi, zise el șovăind, deși pe jumătate convertit la alte sentimente, că ceea ce ți-am povestit a însemnat pentru mine altceva

decât pentru tine. Pentru tine a fost, cel mult, ceva plictisitor, pentru mine însă o înfrângere și o prăbușire, ca și, de altfel, începutul unor mari schimbări în viața mea. Când, îndată după terminarea cursului, am părăsit atunci Waldzellul, m-am hotărât să nu mă mai întorc aici niciodată și eram aproape gata să urăsc Castalia și să vă urăsc pe voi toți. Îmi pierdusem iluziile și înțelesesem că nu mai fac parte dintre voi, că poate nici înainte nu vă aparţinusem cu totul, așa cum îmi închipuisem, și n-a lipsit mult să devin un renegat și un dușman declarat al vostru.

Prietenul îl privea cu seninătate și în același timp scrutător.

— Desigur, spuse el, toate astea, nădăjduiesc, ai să mi le povestești de asemenea în curând. Dar astăzi situația noastră, mi se pare, e totuși aceasta: prieteni în prima tinerețe, ne-am despărțit și am mers pe căi foarte diferite; apoi ne-am întâlnit din nou; asta a fost atunci, la acel nefericit curs de vacanţă; tu deveniseşi pe jumătate sau pe de-a-ntregul un om de lume, eu un waldzellian cam înfumurat și împlătoșat în formele castaliene, iar această revedere dezamăgitoare și jenantă ne-am amintit-o astăzi. Ne-am revăzut pe noi înșine și perplexitatea noastră de-atunci, și am putut suporta imaginea și putem face haz de ea, deoarece lucrurile stau azi cu totul altfel. Nu vreau să ascund că impresia pe care mi-al făcut-o atunci m-a pus realmente în mare încurcătură, a fost o impresie extrem de neplăcută, negativă, nu știam cum s mă port cu tine, îmi apăreai ca un om neîndemânatic, necioplit, frivol, și asta într-un mod neașteptat, consternant și iritant.

Eu eram un tânăr castalian care nu cunoștea lumea și la drept vorbind nici nu voia s-o cunoască, iar tu erai un tânăr străin, despre care nu înțelegeam prea bine de ce ne caută și de ce urmează un curs de joc, deoarece păreai a nu mai avea aproape nimic din însușirile unui elev de elită. M-ai călcat pe nervi, cum te-am călcat și eu. În ochii tăi, firește, trebuia să apar ca un waldzellian fudul și fără niciun merit, care căuta să păstreze cu grijă distanța între el și un necastalian, diletant în ale jocului. Iar tu erai pentru mine un soi de barbar sau de semidoct, care părea să-mi solicite interesul și prietenia cu pretenţii inoportune, nefondate și sentimentale. Ne-am pus în gardă unul față de celălalt, am fost aproape să ne urâm unul pe altul. Nu puteam face

altceva decât să ne despărţim, deoarece niciunul nu avea nimic de dat celuilalt și niciunul nu era în stare să fie echitabil cu celălalt.

Azi însă, Plinio, am putut reactualiza amintirea îngropată cu jenă și putem face haz de acea scenă, deoarece astăzi am venit unul în întâmpinarea celuilalt ca niște oameni schimbaţi, având cu totul alte intenţii și posibilităţi, fără sentimentalisme, fără simţăminte tăinuite de gelozie și ură, fără înfumurare, da, amândoi am devenit de mult alţi oameni.

Designori zâmbi eliberat. Totuși, mai întrebă:

— Putem fi oare siguri de asta? în definitiv, bunăvoință am avut și atunci.

— Asta așa e, râse Knecht. Dar cu această bunăvoință ne-am chinuit și ne-am străduit până la un grad insuportabil. Nu ne-am putut suferi, atunci, instinctiv, fiecare dintre noi îi apărea celuilalt nevrednic de încredere, iritant, străin, respingător, și numai prejudecata unei obligații, a unei legături ne-a constrâns să jucăm o seară întreagă comedia aceea istovitoare. Lucrul acesta a devenit pentru mine limpede îndată după vizita ta. Fosta noastră prietenie, ca și fosta noastră adversitate mai dăinuiau totuși pentru amândoi. În loc de a te lăsa să moară, am crezut că trebuie să le deshumăm și să le continuăm într-un fel oarecare. Ne simţeam culpabili faţă de ele și nu știam cu ce poate fi plătită vina. Nu-i așa?

— Cred, zise Plinio gânditor, că tu ești și astăzi încă niţel prea politicos. Zici „noi doi", dar nu amândoi ne-am căutat unul pe altul fără să ne putem găsi.

Căutarea, dragostea se aflau cu totul de partea mea, la fel și dezamăgirea și suferința. Ce s-a schimbat, te întreb, în viaţa ta după întâlnirea noastră? Nimic! Pentru mine, dimpotrivă, întâlnirea aceasta a însemnat o cotitură profundă și dureroasă, și din pricina aceasta nu pot împărtăși hazul cu care tu te lepezi de ea.

— Iartă-mă, îl îmbuna Knecht prietenește, am fost prea pripit. Nădăjduiesc însă că te voi determina cu timpul să râzi împreună cu mine. Ai dreptate, ai fost rănit atunci, e adevărat nu de mine, cum ai crezut și cum s-ar părea că persiști să crezi, ci de prăpastia și înstrăinarea dintre voi și Castalia, pe care s-ar fi părut că noi doi reușisem să le înfrângem în timpul prieteniei noastre din scoală și care

acum se căsca deodată în fața noastră atât de îngrozitor de adâncă și largă, în măsura în care mă faci vinovat personal de asta, te rog să-ți rostești fără reținere acuzația.

— Ah, despre o acuzația n-a fost vorba niciodată. Dar despre o tânguire, da. N-ai auzit-o atunci și, cum se pare, nu vrei s-o auzi nici azi. Ai răspuns atunci la ea cu zâmbete și cu o ținută corectă, astăzi faci același lucru.

Nu putea să înceteze a accentua asta, deși citea în privirea maestrului prietenie și o profundă bunăvoință; trebuia să se elibereze odată de povara aceasta dureroasă purtată atâta vreme.

Knecht nu-și schimbă expresia feței. Reflectă puțin, apoi în cele din urmă zise cu băgare de seamă:

— Abia acum încep să te înțeleg, amice. Poate că ai dreptate, și va trebui să vorbim și despre asta. Dar mai înainte aș vrea să-ți reamintesc doar că ai fi avut totuși dreptul să te aștepți la o înțelegere din partea mea față de ceea ce tu numești tânguire, numai dacă ai fi rostit într-adevăr această tânguire. S-a întâmplat însă că în timpul convorbirii din acea seară petrecută în casa de oaspeți n-ai formulat nicio tânguire, ci te-ai arătat, întocmai ca și mine, cât se poate de solid înfipt pe picioare și viteaz, ai jucat față de mine rolul celui ce n-are nimic reproșabil și nici n-are despre ce se tângui. În sufletul tău însă, cum aflu azi, te așteptai totuși să iau act de tânguirea ta nerostită și să-ți descopăr, dincolo de mască, chipul adevărat. Ei, din asta am putut observa eu și atunci câte ceva, chiar dacă nici pe departe totul. Dar cum aș fi putut, fără să-ți rănesc mândria, să-ți dau a înțelege că-mi fac griji în privința ta, că te compătimesc?

Și cu ce folos, ți-aș fi întins mâna, când mâna mea era goală și nu aveam să-ți dea nimic, niciun sfat, nicio mângâiere, nicio prietenie, când drumurile noastre erau total despărțite? Da, tăinuita stare de nemulțumire și de nefericire, pe care o ascundeai înapoia înfățișării tale elegante și voioase, mă importuna și mă deranja atunci, mi se părea, vorbind deschis, respingătoare, ea implica solicitarea unei participări și compătimiri, cu care înfățișarea ta nu se potrivea, avea ceva copilăros și de stăruință indiscretă, așa mi se părea mie, și n-a avut altă urmare decât să-mi înghețe simțirea. Ridicai pretenții la camaraderia mea, voiai să fii un castalian, un jucător cu mărgele de

sticlă, și păreai totodată atât de nestăpânit, atât de bizar, atât de căzut pradă unor sentimente egoiste! Cam asta a fost sentinţa mea de atunci; căci eu vedeam bine că nu mai păstrai aproape nimic din însuşirile unui castalian, uitaseşi evident chiar și regulile de bază. Bine, asta nu era treaba mea. Dar de ce veniseși atunci la Waldzell și de ce voiai să ne întâmpini ca pe nişte camarazi? Cum ţi-am spus-o, lucrul acesta era pentru mine supărător și respingător, iar tu ai avut perfectă dreptate, interpretând politeţea mea zeloasă drept o respingere. Da, instinctiv, te-am respins, și nu pentru că erai un fiu al lumii, ci fiindcă aveai pretenţia să treci drept castalian. Când ai reapărut apoi după atât de mulţi ani, nu se mai simţea la tine nimic din toate acestea, arăta i ca un om din lumea profană și vorbeai ca unul din afară, iar expresia de tristeţe, durere sau nefericire de pe chipul tău m-a mișcat într-un mod neobișnuit; însă totul, ţinuta, cuvintele tale, chiar și tristeţea ta mi-au plăcut, erau frumoase, ţi se potriveau, erau demne de tine, nu mă stingherea nimic la ele, puteam. Să te accept și să te confirm, fără rezistenţa interioară de altădată, acum nu mai era nevoie de vreun exces de politeţe Și ţinută, și astfel te-am întâmpinat numaidecât ca un prieten și m-am străduit să-ţi arăt dragostea și compasiunea mea. De astă dată s-a întâmplat mai curând invers decât odinioară, de astă dată mai curând eu am fost acela care am făcut eforturi Și m-am luptat ca să te câștig, în vreme ce tu te menţineai foarte rezervat; acum, firește, păstrând tăcerea, am considerat apariţia ta în Provincie și interesul tău pentru destinul ei ca Pe un fel de mărturisire a dependenţei și a devotamentului tău faţă de ea. Și uite, în cele din urmă ai răspuns strădaniilor mele, iar acum am ajuns atât de departe, încât să ne deschidem unul altuia sufletul și, sper, putem să ne reînnoim vechea prietenie.

Spuneai adineauri că întâlnirea noastră din tinereţe a fost pentru tine ceva dureros, în timp ce pentru mine n-a avut nicio însemnătate. N-o să ne ciondănim din cauza asta, fie cum zici tu. Dar întâlnirea noastră de astăzi, amice, nu e deloc lipsită de importanţă, pentru mine înseamnă mult mai mult decât îţi pot spune acum și decât ai putea presupune. Ca să mă exprim pe scurt, ea înseamnă pentru mine nu numai reîntoarcerea unui prieten pierdut multă vreme și, prin aceasta, reînvierea unei perioade din trecut, învestită cu puteri și sensuri noi.

Înainte de toate, ea reprezintă pentru mine un apel, o ieșire în întimpinare, îmi deschide o cale spre lumea voastră, îmi pune din nou în față vechea problemă a unei sinteze dintre voi și noi, iar asta se întâmplă, ți-o spun, în momentul cel mai potrivit. Chemarea nu mă găsește de astă dată surd, mă aflu mai treaz decât niciodată, nu mă surprinde, îmi apare nu ca ceva străin și venit din afară, în fața căruia te poți deschide sau și închide, ci vine ca din mine însumi, este un răspuns la o cerință care a devenit foarte puternică și presantă, la o nevoie și la o nostalgie născute în mine însumi. Dar despre asta, altă dată, e târziu, ne trebuie odihnă amândurora.

Vorbeai mai înainte de voioșia mea și de tristețea ta și erai de părere, mi se pare, că nici astăzi n-as fi gata să-ți înțeleg „tânguirea”, fiindcă răspund la această tânguire cu un surâs. Aici e ceva ce nu pot înțelege bine. De ce nu poate fi ascultata cu voioșie o tânguire, de ce trebuie să i se răspundă, nu cu un zâmbet/ci tot cu tristețe? Din faptul că ai venit din nou în Castalia și la mine, cu necazul tău și cu povara ta sufletească, mi se pare că pot trage concluzia că probabil te bizui întrucâtva pe seninătatea noastră. Că nu mă alătur te tristețea și apăsarea ta sufletească și nu mă las copleșit de ele, asta nu însemnează că nu pun preț pe ele și că nu le ia în serios. Expresia feței tale, pe care viața și soarta ta în lume și-a pus pecetea, e pentru mine deplin grăitoare, ți se potrivește și-ți aparține, mi-e dragă și mi se pare vrednică de respect, deși sper încă s-o mai văd schimbându-se. De unde provine, pot numai bănui, mai târziu îmi vei spune atât, și îmi vei tăinui, cât ți se va părea ție just. Pot vedea doar pari a fi dus o viață grea. De ce crezi însă că nu vreau sau nu pot aprecia cum se cuvine greutatea ce te apasă?

Chipul lui Designori redevenise mohorât.

— Uneori, spuse el resemnat, am impresia nu numai că utilizăm două moduri de exprimare și limbi diferite, din care flecare poate tălmăci în cealaltă numai cu aproximație, nu, ci că suntem două ființe în genere fundamental diferite, care nu Se vor putea înțelege niciodată. Și iarăși am îndoieli care dintre noi e omul adevărat și pe deplin valabil, mă întreb dacă se găsește printre voi sau printre noi, dacă în genere se află în rândurile noastre. Au fost perioade când mă uitam la membrii Ordinului vostru și la jucătorii cu mărgele de sticlă

cu venerație, cu un simțământ de micime și cu gelozie, ca la niște zei sau supraoameni veșnic senini, ducându-și viața ca într-o eternă joacă, savurându-și propria existență, la adăpost de orice suferință, în alte perioade, mi-ați apărut când demni de invidie, când vrednici de compătimire, când de dispreț, niște castrați menținuți artificial în eterna voastră copilărie, puerili și naivi în lumea voastră de jocuri, în grădinița voastră de copii lipsită de pasiuni, îngrădită frumușel, bine dereticată, unde fiecare năsuc e bine curățat și fiecare impuls al simțirii și al gândirii e redus la tăcere și sugrumat, unde se joacă o viață întreagă jocuri cuminți, nepericuloase și nesângeroase și fiecare pornire de viață ce-ar putea produce tulburare, fiecare sentiment mare, fiecare pasiune autentică, fiecare clocot al inimii e numaidecât controlat, modificat, neutralizat cu ajutorul terapiei meditative. Lumea în care vegetați ca niște lași nu e oare o lume artificială, sterilizată, croită didactic, doar o jumătate de lume, o lume fantomatică, o lume fără vicii, fără pasiuni, fără forme, fără sare și piper, o lume fără familie, fără mame, fără copii, aproape fără femei! Viața instinctuală e încătușată prin meditații, treburile periculoase, temerare și de mare răspundere, ca economia, justiția, politica, au fost de mai multe generații lăsate pe seama altora, castalienii își duc viața ca niște poltroni puși la adăpost, fără grija hranei și fără multe obligații împovărătoare, o viață de trântori și, ca să nu se plictisească, Se ocupă sârguincios cu toate aceste specialități savante, numără silabe și litere, fac muzică și practică jocul cu mărgele de sticlă, în vreme ce afară, în murdăria lumii, bieții oameni hăituiți trăiesc viața adevărată și îndeplinesc munca adevărată.

Knecht îl ascultă cu o atenție neobosită, prietenoasă.

— Dragă prietene, spuse el încet, cât de mult mi-au amintit vorbele tale de vremea școlarității noastre, de critica și combativitatea ta de atunci! Numai că eu nu mai am ace. Lași rol ca pe vremea aceea; sarcina mea nu mai e acum apărarea Ordinului și a Provinciei împotriva atacurilor tale, și îmi pare foarte b ine că astăzi nu-mi mai revine aceasta grea sarcină, a cărei îndeplinire m-a stors de puteri chiar și atunci. Tocmai la asemenea atacuri splendide, ca acela pe care l-ai rostit adineauri, este ceva mai greu de răspuns. Ai vorbit, de pildă, despre oamenii care acolo, afară, „trăiesc viața adevărată și îndeplinesc

munca adevărată”. Asta sună atât de categoric, și frumos, și sincer, aproape ca o axiomă, iar dacă cineva ar voi să combată această spusă, ar trebui să devină de-a dreptul necuviincios și să-i reamintească vorbitorului că totuși „munca adevărată” prestată de el însuși constă în parte în aceea de a conlucra într-o comisie ce are drept scop bunăstarea şi dăinuirea Castaliei. Dar să lăsăm pentru o clipă gluma! Din vorbele tale văd și din tonul tău aud că inima ți-e plină încă de ură împotriva noastră, dar îi acelaşi timp plină de o deznădăjduită dragoste pentru noi, plină de invidie sau nostalgie. Pentru tine, noi suntem laşi niște trântori, sau niște prunci ce se joacă într-o grădiniță de copii, uneori însă și niște idoli veşnic senini. Ceva cred totuși că pot deduce din cuvintele tale: de tristețea ta, de nefericirea ta, sau cum am mai numi-o, nu e vinovată Castalia; sorgintea trebuie căutată altundeva. Dacă am fi vinovaţi noi, castalienii, atunci cu siguranţă că reproşurile și obiecţii tale la adresa noastră n-ar mai fi și astăzi aceleaşi ca în discuțiile de pe vremea când eram elevi. Când vom mai sta vorbă noi doi, îmi vei povesti mai multe, și nu mă îndoiesc d vom găsi o cale care să te facă mai fericit și mai senin sau cu puţin să facă raporturile tale cu Castalia mai puţin crispa și mai plăcute. Atât cât se poate vedea până acum, te afli de noi și Castalia, și cu asta faţă de propria ta tinereţe și școlaritate, în raporturi false, reţinute, sentimentale, ţi-ai cat propriul suflet în unul castalian și unul lumesc ș! văicăreşti de lucruri de care nu eşti răspunzător. Probabil însă că alte lucruri, de care eşti responsabil tu însuţi, le iei prea uşor.

Presupun că n-ai mai practicat multă vreme exercițiile de meditaţie. Nu e aşa? Designori izbucni într-un râs forţat.

— Ce perspicace eşti tu, *domine!* De mai mult timp, zici? Sunt mulţi, mulţi ani de când am renunţat la vraja meditaţiei. Ce grijuliu te arăţi deodată faţă de mine! Odinioară, când cu prilejul acelui curs de vacanţă de aici din Waldzell mi-aţi arătat atâta politeţe şi dispreţ şi mi-aţi respins cu atâta distincţie încercarea de a vă recâștiga camaraderia, am plecat cu hotărârea de a pune capăt pentru totdeauna pornirilor mele castaliene. De atunci am renunţat şi la jocul cu mărgele de sticlă, n-am mai practicat meditaţia, m-am lepădat pentru mai multă vreme chiar și de muzică, în locul acestora am găsit camarazi noi, care mi-au dat lecţii în știința plăcerilor lumești. Am

chefuit împreună și am petrecut cu femei de stradă, am încercat toate narcoticele ce ne-au stat la îndemână, am scuipat și am batjocorit tot ceea ce-nseamnă decență, lucru venerabil, ideal. Destrăbălarea asta crasă nu putea firește să dureze prea mult, dar destul de mult ca să râcâie de pe mine ultima poleială castaliană. Când apoi, după câțiva ani, mi-am dat seama întâmplător că m-am așternut prea vârtos la treabă și aș avea mare nevoie de oarecare tehnică a meditației, devenisem prea mândru ca să mai încep din nou ceva.

— Prea mândru? întrebă Knecht încet.

— Da, prea mândru. Între timp, mă scufundasem în lume și devenisem un om de lume. Nu voiam să fiu altceva decât unul dintre aceștia, nu voiam să am altă viață decât aceea dusă de ei, viața lor dominată de patimi, puerilă, îngrozitoare, nestăpânit ă și care pâlpâie între fericire și frică; am respins cu dispreț gândul de a obține o oarecare ușurare Și o poziție privilegiată cu ajutorul mijloacelor voastre.

Magistrul îl privi cu pătrundere.

— Și ai suportat asta mulți ani? N-ai recurs la alte mijloace, ca să pui capăt acestei situații?

— O, ba da, admise Plinio, am făcut-o și o mai fac și azi. Există perioade când beau din nou, iar de cele mai multe ori, ca să pot dormi, am nevoie de somnifere. Închise pentru o secundă ochii, ca obosit deodata, apoi îl fixă din nou cu privirea pe prieten, îl privi, în față, mai întâi cercetător și cu seriozitate, apoi mereu mai blând, mai prietenos și mai senin.

Designori avea să noteze în însemnările lui că nu mai întâlnise niciodată până atunci o asemenea privire a unor ochi omenești, care și fie în același timp atât de pătrunzătoare și plină de dragoste atât de ingenuă și atât de severă, atât de luminată de strălucire! prieteniei și atât de auto-știutoare. El va recunoaște că această privire l-a derutat și l-a iritat mai întâi, apoi l-a liniștii treptat, treptat și l-a supus cu o blândă forță. A încercat totuși să se apere.

— Spuneai, rosti el, că știi mijloace prin care să mă faci mai fericit și mai voios. Dar nu mă întrebi deloc dacă eu doresc așa ceva.

— Ei, râse Josef Knecht, dacă putem face un om mai fericit și mai voios, avem datoria să-l facem, fie că el ne roagă sau nu. Și cum oare ai

putea să nu cauți și să ni râvnești așa ceva? Doar de asta ești aici, de asta stăm mai față în față, de asta te-ai reîntors la noi. Urăști Castalia, o disprețuiești, ești mult prea mândru de calitatea ta de om d «lume și de tristețea ta ca să o poți ușura prin puțină rațiuni și meditație — și totuși, o nostalgie tainică și de neînfrânt te-a condus în toți acești ani și te-a atras spre noi și spre seninătatea noastră, până când a trebuit să revii și să mai fac o încercare cu noi. Și-ți spun de astă dată că ai venit li momentul potrivit, într-un moment în care și mie mi-e doi de o chemare din lumea voastră, de o poartă deschisă. Dai despre asta, data viitoare! Mi-ai făcut unele destăinuiți prietene, pentru care îți mulțumesc, și vei vedea că și eu au să-ți fac unele confesiuni. E târziu, mâine pleci la drum devreme, iar pe mine mă așteaptă o nouă zi de serviciu trebuie să ne ducem în curând la culcare. Mai dăruiește-ni doar un sfert de oră, te rog.

Se ridică, se duse la fereastră și-și îndreptă privirea spre înălțimi, unde între nori mânați de vânt se zăreau pretutindeni fâșii dintr-un cer de noapte profund și senin, plin de stele Cum nu se reîntoarse îndată, oaspetele se sculă și el de f scaun și se duse lângă dânsul la fereastră. Magistrul stă privind în sus și, răsuflând ritmic, inspira cu plăcere aerul pur și rece al nopții de toamnă. Arătă cu mâna spre cer.

— Privește, zise el, acest peisaj cu nori și fâșii de cer! La prima privire ai zice că profunzimea e acolo unde doinit, întunericul cel mai dens, dar numaidecât îți dai seama această întunecime și moliciune nu sunt altceva decât norii și universul cu adâncimea lui începe abia la marginile și în gordurile acestor munți de nori, de acolo se scufundă în înfipt, acolo se află stelele cu strălucirea lor solemnă și înfățișând pentru noi, oamenii, simbolurile supreme ale limpezimii și ordinii.

Adâncimile universului și tainele lor nu sunt acolo unde se găsesc norii și umbra lor neagră, adâncimea stă în limpezime și seninătate, îngăduie-mi să te rog: înainte de a te culca, mâi privește un răstimp în aceste golfuri și strâmtori marine cu spuza lor de stele și nu-ți alunga fulurile sau visele pe care poate ți le va trezi această priveliște.

O simțire stranie zvâcni în inima lui Plinio, nu-și dădu seama dacă e durere sau fericire. Cu vorbe asemănătoare, își aminti, fusese pregătit pentru primele lui exerciții de meditație, într-o vreme inimaginabil de

îndepărtată, în frumoasa și senina dimineață a vieții lui de elev petrecute la Waldzell.

— Și mai îngăduie-mi încă un cuvânt, începu din nou cu voce înceată maestrul jocului cu mărgele de sticlă. Mi-ar face plăcere să-ți mai spun încă ceva despre seninătate, despre aceea a stelelor și despre aceea a spiritului, ca și despre seninătatea castaliană. Te stăpânește o pornire împotriva seninătății, a voioșiei, probabil pentru că a trebuit să parcurgi un drum al tristeții, iar acum orice limpezime și bună dispoziție, îndeosebi cea castaliană a noastră, ți se par ceva superficial și pueril, și las, o fugă de spaimele și abisurile realității într-o lume limpede, aflată în bună rânduială, de forme și formule pure, de abstracțiuni și rafinamente pure. Dar, dragul meu rob al tristeții, chiar dacă această fugă e reală, chiar dacă nu lipsesc castalienii lași, fricoși, care se joacă cu formule pure, chiar dacă aceștia reprezintă la noi majoritatea — toate acestea nu știrbesc nimic din seninătatea adevărată, aceea a cerului și a spiritului, nimic din valoarea și strălucirea lor. În opoziție cu aceia dintre noi care se mulțumesc cu o nimica toată și cu o falsă seninătate, există și oameni și generații de oameni, a căror seninătate voioasă nu este o joacă și ceva superficial, ci, dimpotrivă, ceva serios și profund. Pe unul l-am cunoscut, e fostul nostru al muzicii, pe care l-ai văzut și tu când și când, odinioară, la Waldzell; în ultimii săi ani de viață, bărbatul a cunoscut în așa măsură virtutea seninătății voioase, încât aceasta iradia din persoana lui ca o lumină solară, se reflecta ca o simțire de bunăvoință, de dragoste de viață, de bună dispoziție, de încredere și speranță, în toți cei care-i întâmpinau cu seriozitate strălucirea și se lăsau învăluiți de ea.

Și eu am fost cuprins de această lumină a lui, și mie mi-a dăruit ceva din sfințenia și din strălucirea inimii lui, la fel și Ferromonte, colegul nostru, și încă alții câtiva. A atinge această voioșie senină a fost pentru mine, și pentru mulți alții împreună cu mine, țelul cel mai înalt și cel mai nobil dintre toate. O afli și la câțiva părinți din conducerea Ordinului. Această seninătate nu e nici lene, nici automulțumire, ci suprema cunoaștere și iubire, este confirmarea întregii realități, o stare de trezire la marginea adâncimilor și a genunilor, e o virtute a sfinților și a cavalerilor, nu poate fi tulburată și sporește o dată cu vârsta și cu apropierea de moarte. Este secretul frumosului și substanța propriu-

zisă a oricărei arte. Poetul care slăvește aspectele mărețe și înspăimântătoare din viață în pașii de dans ai versurilor sale, muzicianul care le face să răsune ca o actualitate pură, sunt făclieri, sunt personalități care sporesc bucuria și seninătatea pe pământ, chiar și atunci când ne conduc spre ea prin lacrimi și crispări dureroase. Poate că poetul, ale cărui versuri ne farmecă, va fi fost un singuratic, iar muzicianul un visător melancolic, dar chiar și atunci opera lor e părtașă la seninătatea voioasă a zeilor și a stelelor. Ceea ce ne dăruiesc ei nu mai e întunecimea, suferința sau spaima lor, ci o picătură din lumina pură, din seninătatea eternă. Chiar dacă popoare și limbi luate în întregul lor caută să fundamenteze în mituri, cosmogonii și religii abisurile universului, ultimul și cel mai înalt lucru ce-l pot atinge rămâne această seninătate. Ți-amintești de vechii indieni? Profesorul nostru de la Waldzell ne-a povestit odată lucruri frumoase despre ei: un popor al suferinței, al pocăinței, al ascezei; dar ultimele mari descoperiri ale spiritului său au fost luminoase și senine, senin zâmbetul biruitorilor lumii și al lui Buddha, senine chipurile mitologiei lor abisale. Lumea, așa cum o reprezintă aceste mituri, începe la originea ei dumnezeiește, în fericire, strălucind, frumoasă ca primăvara, începe ca o eră de aur; după aceea se îmbolnăvește și decade din ce în ce, se sălbăticește și devine jalnică, iar la sfârșitul a patru ere de adâncă prăbuși e coaptă pentru a fi strivită și nimicită de râzătorul și dănțuitorul Siva — dar cu asta universul nu ia sfârșit, el începe din nou cu zâmbetul visătorului Vișnu, care creează cu mâini jucăușe o lume nouă, tânără, frumoasă, strălucitoare.

Este ceva uimitor: acest popor, inteligent și capabil de suferință aproape ca niciun altul, a privit cu groază și rușine jocul oribil al istoriei universale, roata lăcomiei și î suferinței, în veșnică învârtire, a văzut și a înțeles caducitatea tuturor celor create, cupiditatea și demonismul omului, în același timp, profunda lui nostalgie după puritate și armonie și a găsit, pentru toată frumusețea și tragismul creației, aceste simboluri magnifice despre erele universului, despre prăbușirea creației, despre puternicul Siva, cel ce strivește dănțuind universul decăzut, apoi despre surâzătorul Vișnu, care zace moțăind și din vise dumnezeiești de aur făurește jucându-se o lume nouă.

În ceea ce privește propria noastră seninătate castaliană, ea poate că e doar o varietate târzie și modestă a acesteia mari, însă întru totul legitimă. Erudiția n-a fost întotdeauna și pretutindeni senină, deși ea ar fi trebuit să fie. La noi, erudiția, concepută ca un cult al adevărului, este strâns legată de cultul frumosului și, pe deasupra, de îngrijirea prin meditaţie a sufletului, ca atare nu-şi poate pierde niciodată pe de-a-ntregul seninătatea. Jocul nostru cu mărgele de sticlă reunește însă în sine toate acele principii: știință, cinstire a frumosului și meditaţie, iar un adevărat jucător cu mărgele de sticlă ar trebui să fie îmbibat de seninătate ca un fruct copt de sucul dulce, ar trebui să fie plin înainte de toate de seninătatea muzicii, care nu-i nimic altceva decât eroism, un mers și un dans senin, zâmbitor, prin mijlocul spaimelor și al flăcărilor lumii, actul solemn al aducerii unei jertfe. Cu un asemenea soi de seninătate am avut eu a face pe vremea când, ca elev și student, am început s-o înţeleg intuitiv, și n-am să mai renunţ la ea nici în nefericire și suferinţă.

Să mergem acum la culcare, mâine vei pleca devreme. Revino curând, povestește-mi mai multe despre tine, și-ţi voi povesti și eu, ai să afli că și la Waldzell și în viaţa unui magistru există lucruri problematice, dezamăgiri, chiar deznădejdi Și demonisme. Acum însă trebuie să te dăruiești somnului cu urechea plină de muzică. Contemplarea cerului înstelat și urechea plină de muzică înainte de a te vârî în pat sunt mai bune decât toate somniferele tale.

Se aşeză la pian şi cântă concentrat, în surdină, o parte dintr-o sonată de Purcell, o bucată preferată a lui *pater* Jakobus. Sunetele cădeau în tăcere ca nişte picături dintr-o lumină de aur, atât de încet, încât între ele mai putea fi auzit cântecul vechii fântâni ţâșnitoare din curte. Blânde şi aspre, reţinute şi dulci, vocile graţioasei muzici se întâlneau și se delimitau, pășeau cu îndrăzneală și voioșie în hora lor gingaşă prin neantul timpului şi al nestatorniciei, dădeau, pentru scurta lor durată, spaţiului şi ceasului de noapte dimensiuni vaste şi mari cât universul, iar când Josef Knecht se despărţi de oaspetele său, acesta avea un chip schimbat și iluminat și, totodată, ochii în lacrimi.

PREGĂTIRI

Knecht reușise să spargă gheața; între el și Designori se statorniciseră relaţii şi schimburi intense de idei, înviorătoare pentru amândoi. Plinio, acest bărbat care de ani de zile trăise într-o stare de melancolie resemnată, se văzu nevoit să dea dreptate prietenului său: ceea ce-l atrăsese din nou spre Provincia pedagogică fusese în fapt nostalgia după tămăduire, după limpezire, după seninătatea castaliană. Venea acum adesea, şi fără comisie şi treburi de serviciu, privit de Tegularius cu o neîncredere plină de gelozie, iar în curând magistrul Knecht ştiu despre el şi viaţa lui tot ceea ce îl interesa. Viaţa lui Designori nu fusese atât de extraordinară și atât de complicată cum presupusese el după cele dintâi dezvăluiri ale acestuia, în tinereţe, Plinio suferise dezamăgirea și înjosirea ființei sale entuziaste și însetate de fapte, pe care le cunoștea, devenise nu un mijlocitor şi conciliator între lume și Castalia, ci un ins însingurat și copleșit de suferinţă; nu reușise să realizeze o sinteză între părţile lumești şi castaliene ale originii şi caracterul său. Și totuși, nu fusese pur şi simplu un naufragiat, căci în ciuda înfrângerii și a renunţării, își făurise un chip propriu şi un destin deosebit. Educaţia primită în Castalia păru a nu se confirma nicidecum în cazul său; oricum, la început nu-i aduse decât conflicte şi dezamăgiri, precum şi o profundă însingurare și izolare greu suportabile pentru natura lui. Iar odată ajuns pe această cale spinoasă a însingurării şi a inadaptării, s-ar fi părut că el însuși trebuia să mai facă totul pentru a se închide în sine şi a-și mări dificultăţile.

Anume, încă din vremea studenţiei s-a pus într-un conflict ireconciliabil cu familia, în primul rând cu tatăl său. Acesta, deși nu se număra în politică printre conducătorii propriu-ziși, fusese totuși o viaţă întreagă, ca toţi cei din stirpea Designori, un sprijinitor al politicii şi al partidului conservator pro-guvernamental, un inamic al

oricărei înnoiri, un adversar al tuturor revendicărilor celor privaţi de drepturi şi excluşi de la împărţirea bunurilor, suspicios faţă de oamenii fără nume şi rang, devotat şi gata de sacrificiu pentru vechea orânduire, pentru tot ceea ce i se părea legitim şi consfinţit. Ca atare, fără a avea totuşi porniri religioase, era un prieten al bisericii şi, deşi nu-i lipseau nicidecum simţul de dreptate, bunăvoinţa şi disponibilitatea pentru binefacere şi ajutor, rămânea surd cu obstinaţie şi din principiu la năzuinţele fermierilor de a-şi îmbunătăţi situaţia, îşi justifica această atitudine rigidă aparent logic prin litera programului şi prin lozincile partidului său, în realitate însă nu se lăsa condus de convingeri şi de înţelegerea lucrurilor, ci de oarba fidelitate faţă de cei din clasa sa socială şi faţă de tradiţiile casei sale: pentru caracterul său erau definitorii un anume cavalerism şi o anume onoare cavalerească, precum şi o accentuată subapreciere a ceea ce avea calitatea de modern, progresist şi corespunzător vremurilor noi. Pe bărbatul acesta, fiul său Plinio l-a dezamăgit, l-a iritat şi l-a mâhnit prin aceea că încă de pe vremea studenţiei s-a apropiat şi a aderat la un partid categoric opoziţionist şi modernist. Tocmai atunci luase fiinţă o aripă de stingă, tinerească a unui vechi partid burghezo-liberal, condusă de Veraguth, publicist, deputat şi orator popular de mare şi orbitoare influenţă, un demofil şi un militant pentru libertate, plin de temperament, câteodată cam stăpânit de narcisism şi înduioşat de el însuşi, ale cărui eforturi de a câştiga tineretul prin prelegeri publice ţinute în oraşele universitare n-au rămas fără succes şi i-a u adus, între alţi auditori şi partizani entuziaşti, şi adeziunea tânărului Designori. Studentul, dezamăgit de universitate şi aflat în căutarea unui reazem şi a ceva ce să înlocuiască morala castaliană devenită pentru el o himeră, a unui nou ideal şi a unui program oarecare, a fost entuziasmat de prelegerile lui Veraguth, a început să admire patosul şi combativitatea acestuia, umorul său, atitudinea lui acuzatoare, frumoasa lui înfăţişare şi limbă şi s-a alăturat unei grupe de studenţi care se constituise dintre auditorii lui Veraguth şi milita pentru partidul şi ţelurile acestuia.

Când vestea ajunse la urechile tatălui lui Plinio, domnul Designori porni numaidecât la drum până la fiul său, tună şi fulgeră plin de mânie pentru prima dată în viaţa lui împotriva acestuia, îi aruncă în

față acuzația de abjurare, de trădare a tatălui, a familiei și a tradiției casei, și-i porunci scurt să repare numaidecât greșeala și să rupă legătura cu Veraguth și cu partidul lui. Nu acesta era modul just de a exercita vreo influență asupra tânărului, care părea a-și face din poziția lui de-a dreptul un fel de martiriu. Plinio ținu piept furtunii și îi declară tatălui său că nu a frecventat zece ani școlile de elită și câțiva ani universitatea, ca să renunțe la propria-i înțelegere și apreciere a lucrurilor și să îngăduie ca un reprezentant al clicii baronilor de țară egoiști să-i dicteze concepția lui despre stat, despre economie și justețe. Școala lui Veraguth i-a fost de folos în toate, declară el, deoarece omul acesta, după modelul marilor tribuni, nu vrea să știe nimic despre interesele lui personale sau ale clasei căreia îi aparține și nu e preocupat de nimic altceva pe lume decât de pura, absoluta dreptate și omenie. Bătrânul Designori izbucni într-un hohot amar de râs și-și pofti fiul ca măcar să-și termine studiile mai înainte de î se amesteca în treburile ce-i privesc pe bărbații maturi și a-și închipui că înțelege mai multe despre viața oamenilor și despre dreptate decât venerabilele șiruri de generații ale familiilor nobile, al căror vlăstar decăzut este și pe care acum le lovește pe la spate prin trădarea lui. Cei doi s-au certat, s-au îndârjit și s-au jignit reciproc cu fiecare cuvânt, până când bătrânul, ca și cum și-ar fi zărit în oglindă propriu-i chip desfigurat de mânie, a amuțit copleșit de o jenă înghețată și a plecat fără a mai rosti o vorbă. De aici înainte, vechea legătură candidă și intimă cu casa tatălui său nu s-a mai reînnodat niciodată pentru Plinio, deoarece el nu numai că a rămas credincios grupei sale și neoliberalismului acesteia, dar încă înainte de terminarea studiilor a și devenit de-a dreptul discipol, ajutor și colaborator al lui Veraguth, iar după numai câțiva ani și ginerele lui. Acum, dacă însăși educația primită în școlile de elită sau totuși dificultățile de a se obișnui din nou cu lumea sau cu patria nimiciseră echilibrul sufletesc al lui Designori și-i împovăraseră viața cu o problematică devoratoare, aceste noi relații îl situară pe o poziție expusă, grea, delicată.

El câștigă fără îndoială ceva prețios, anume un fel de crez, o convingere politică și o apartenență de partid care corespundeau nevoii lui tinerești de dreptate și propășire, iar în persoana lui Veraguth află un învățător, un conducător și un prieten mai vârstnic

pe care-l admira și-l iubea fără rezerve, care la rându-i părea a ști să-l utilizeze și să-l prețuiască, obținu un sens în viață și un țel, o muncă și o misiune. Toate acestea nu au însemnat puțin lucru, dar au trebuit să fie plătite scump. Dacă tânărul s-a acomodat cu pierderea poziției firești și moștenite în casa tatălui său și în rândurile clasei sale, dacă a putut suporta cu o anumită voluptate fanatică de martir surghiunirea dintr-o castă privilegiată și adversitatea acesteia, totuși i-a mai rămas ceva ce n-a putut birui niciodată, și anume sentimentul mistuitor că a făcut-o să sufere pe mult iubita lui mamă, că a pus-o într-o situație extrem de neplăcută și delicată între tatăl lui și el și, probabil, prin aceasta i-a scurtat viața. Doamna Designori a murit la scurtă vreme după căsătoria lui; de la moartea ei, Plinio aproape că n-a mai fost văzut în casa tatălui său, iar după decesul bătrânului, a și vândut această casă, o veche reședință a familiei.

Există naturi care ajung să îndrăgească și să se lege în așa măsură de o poziție în viață, de o funcție, de o căsătorie, de o profesie obținute prin sacrificiu, tocmai datorită acestui sacrificiu, încât ele să devină fericirea lor și să le dea deplină satisfacție. Cu Designori lucrurile stăteau altfel. E adevărat, el a rămas credincios partidului și conducătorului acestuia, orientării și activității lui politice, căsniciei, idealismului său, numai că, o dată cu trecerea timpului, toate acestea deveniră pentru dânsul la fel de pline de probleme cum ajunsese întreaga-i existență. Entuziasmul tineresc iscat de convingerile politice și de concepția despre lume i se stinse, lupta pentru dreptate îi aduse cu vremea tot atât de puțină fericire ca și suferința și sacrificiul cu care își plătise bravada, pe deasupra se mai adăugară experiența și deziluziile din viața profesională; în cele din urmă, începu să se întrebe dacă realmente simțul pentru adevăr și dreptate fusese ceea ce-l făcuse partizan al lui Veraguth, dacă nu cumva la aceasta contribuiseră măcar pe jumătate oratoria și calitatea de tribun ale acestuia, farmecul și abilitatea aparițiilor lui publice, sonoritatea vocii lui, minunatul lui râs bărbătesc, inteligența și frumusețea fiicei lui.

I se păru din ce în ce mai îndoielnic că bătrânul Designori, cu devotamentul lui de clasă și neîndurarea lui împotriva fermierilor, reprezentase realmente un punct de vedere lipsit de noblețe, începu să se întrebe și dacă există în fond un bine și un rău, o dreptate și o

nedreptate, dacă nu cumva vocea propriei conștiințe e în ultima instanță singurul judecător autentic, iar în cazul că lucrurile stăteau așa, atunci însemna că el, Plinio, era cel ce avea o atitudine nedreaptă, căci nu trăia în fericire și în pace, nu se considera confirmat, nu cunoștea încrederea și certitudinea, ci trăia în nesiguranță și îndoială și simțea că nu are conștiința curată. Ce-i drept, în înțelesul larg al cuvântului, căsnicia lui nu era nefericită și ratată, dar plină de tensiune, de complicații și rezistente, era probabil lucrul cel mai bun ce-l avea, dar nici ea nu-i oferea liniștea, fericirea, ingenuitatea, conștiința împăcată de care ducea lipsă, îi cerea multă circumspecție și stăpânire de sine, îl costa multe eforturi, și chiar micul său fiu Tito, un băiat drăguț și dotat, deveni de timpuriu un motiv de luptă și diplomație, de concurență și gelozie, până când copilul, prea îndrăgit și răsfățat de ambii părinți, trecu din ce în ce mai mult de partea mamei și deveni aliatul ei. Aceasta fu ultima și, se pare, cea mai amară durere și pierdere din viața lui Designori. Nu-l doborâse, îi făcuse față, găsise și păstrase o atitudine de stăpânire de sine, era o atitudine demnă, însă una reținută, apăsătoare, melancolică.

În timp ce află treptat, treptat toate acestea de la prietenul său, în cursul câtorva vizite și întâlniri, Knecht îi împărtăși și el în schimb multe din experiențele și problemele sale, nu-l lăsă niciodată pe prietenul său să ajungă în situația aceluia care s-a spovedit și, după trecerea ceasului de confesiune și a stării sufletești ce-a prilejuit-o, regretă că a făcut-o și dorește să-și retragă spusele, ci a obținut și a sporit încrederea lui Plinio prin propria-i sinceritate și dăruire. Treptat, viața lui s-a dezvăluit în fața prietenului, o viață aparent simplă, trasată pe o cale dreaptă, exemplară, conformă cu regulile, înăuntrul unei orânduieli ierarhice de o construcție clară, o carieră încununată de succes și de recunoașteri, cu toate acestea o viață aspră, plină de sacrificii și singuratică, iar dacă multe aspecte ale ei nu erau pe de-a-ntregul pe înțelesul bărbatului din afară, acesta sesiză totuși tendințele principale și stările sufletești esențiale, și nimic nu putea înțelege și împărtăși el mai bine decât dorul lui Knecht după tinerețe, bucuria lui de a se ocupa de elevi mici, cu sufletul încă nedeformat, năzuința lui după o activitate modestă, fără strălucire și fără eterna constrângere de a se comporta ca un reprezentant, după o activitate

constând de pildă în predarea latinei sau a muzicii la o scoală elementară.

Corespundea întru totul stilului și metodei tămăduitoare de suflete și educative ale lui Knecht faptul că nu numai că l-a cucerit pe acest pacient prin marea lui sinceritate, ci i-a dat și sugestia că-l poate ajuta și sluji la rându-i, stimulându-l astfel s-o facă într-adevăr. În fapt, Designori îi putea fi de oarecare folos magistrului, mai puţin în ceea ce privește problema principală, cu atât mai mult însă în satisfacerea curiozităţii și a setei de a ști sute de amănunte despre viaţa lumii din afară.

Nu știm de ce și-a luat Knecht asupră-și sarcina nu ușoară de a-l învăţa din nou pe melancolicul sau prieten din tinereţe să zâmbească și să râdă, și dacă în definitiv gândul că acela i-ar putea deveni util prin contraservicii n-a jucat vreun rol în aceasta. Designori, așadar cel ce-ar fi trebuit s-o știe mai bine decât oricine, nu a crezut în așa ceva. El a povestit mai târziu: „Când încerc să-mi lămuresc cum a început prietenul meu Knecht să acţioneze asupra unui om atât de resemnat și de închis cum eram eu, înţeleg din ce în ce mai clar că acţiunea aceasta s-a bizuit în cea mai mare parte pe vrăjitorie și, trebuie s-o spun, pe șiretenie. El a fost un viclean mult mai mare decât bănuiau oamenii din jurul lui, un om care știa să tragă sforile, plin de umor, plin de rafinament, bucuros să-și exercite farmecul, capabil să se prefacă, să apară și să se arate din nou într-un mod surprinzător. Cred că din prima clipă a reapariţiei mele la autoritatea castaliană el s-a hotărât să mă prindă în plasă și să mă influenţeze în felul său, adică să mă recheme la viaţă și să mă aducă într-o formă mai bună. În orice caz, încă din primul ceas și-a dat osteneala să mă câștige. De ce a făcut-o, de ce s-a împovărat cu mine, asta n-o pot spune. Cred că oamenii de felul lui fac aceasta de cele mai multe ori inconștient, că răsfrângând un apel din afară, ei se simt puși în faţa unei sarcini, se aud chemaţi de un suflet aflat în suferinţă și răspund, fără a sta pe gânduri. M-a găsit suspicios și timid, nicidecum pregătit să-i cad în braţe sau chiar să-i cer ajutor; pe mine, prietenul atât de deschis și comunicativ de altădată m-a găsit dezamăgit și ferecat, și tocmai această piedică, această dificultate nu mică a părut a fi ceea ce l-a stimulat.

N-a cedat, oricât de rece m-a găsit, și a și obținut ceea ce a vrut. În aceasta s-a slujit, între altele, de dibăcia de a lăsa să se pară că relațiile dintre noi ar fi reciproce, ca și când forței lui i-ar fi corespuns propria mea forță, valorii lui, valoarea mea, ca și când nevoii mele de ajutor i-ar fi corespuns și o nevoie a lui. Încă de la prima noastră convorbire mai lungă, mi-a declarat că aștepta ceva de felul apariției mele, că ducea dorul după așa ceva, apoi treptat, treptat m-a inițiat în planul său de a se retrage din funcție și de a părăsi Provincia, lăsând mereu să se înțeleagă cât de mult se bizuie pe sfatul meu, pe asistența mea, pe discreția mea, deoarece nu are în afară de mine niciun alt prieten și niciun fel de experiență în lumea exterioară. Recunosc că am ascultat toate acestea cu plăcere, ceea ce n-a contribuit puțin la câștigarea de către dânsul a întregii mele încrederi și la faptul că m-am și predat într-o anumită măsură în mâinile lui; i-am acordat cel mai deplin credit. Mai târziu însă, în cursul timpului, am început totuși să am foarte mari îndoieli, iar toate acestea să mi se pară improbabile și n-as mai fi putut spune deloc dacă și în ce măsură aștepta el într-adevăr ceva de la mine, nici dacă felul său de a fi m-a captivat într-un chip inocent sau dimpotrivă diplomatic, naiv sau cu gânduri ascunse, sincer sau prefăcut și teatral, îmi era cu mult superior și mi-a făcut prea mult bine, pentru ca eu să fi cutezat în genere o asemenea analiză a atitudinii lui. În orice caz, eu consider astăzi povestea că situația lui ar fi fost similară celei în care mă aflam eu și că el ar fi avut nevoie de simpatia și ajutorul meu la fel cum aveam eu nevoie de ale lui drept nimic altceva decât o dibăcie, o sugestie captivantă și agreabilă cu care m-a prins în plasă; n-as ști totuși să spun în ce măsură jocul lui cu mine a fost conștient, gândit și voit și în ce măsură a fost, în ciuda tuturor, ceva naiv, rezultat din firea lui. Căci magistrul Josef a fost un mare artist; pe de o parte, în așa măsură nu putea să reziste la impulsul de a educa, de a-și exercita influența, de a vindeca, de a ajuta, de a dezvolta, încât mijloacele îi erau aproape indiferente, pe de altă parte îi era de-a dreptul imposibil să întreprindă și cea mai mică acțiune fără o totală dăruire.

Un lucru însă e sigur, anume că el m-a tratat atunci ca un prieten și ca un mare doctor și îndrumător, că nu mi-a dat drumul și că în cele din urmă m-a trezit și m-a vindecat, atât cât era cu putință. A mai fost

un lucru remarcabil ce i se potrivea întru totul; în timp ce proceda în așa fel, de parcă ar fi luat în considerare ajutorul meu pentru retragerea lui din funcţie, în timp ce asculta calm și adesea chiar aprobator criticile mele brutale şi naive, contestările și injuriile mele la adresa Castaliei, în timp ce el însuși se lupta să se elibereze, m-a ademenit și m-a condus de fapt din nou spre Castalia, m-a recâștigat pentru exercițiile de meditație, m-a reeducat și transformat cu ajutorul muzicii și al meditației castaliene, al seninătății castaliene, al eroismului castalian, m-a făcut din nou la fel ca voi, oricât aș fi fost eu de ne-şi anticastalian în dorul meu după voi, a făcut din dragostea mea nefericită pentru voi una fericită."

Așa s-a exprimat Designori, și el a avut desigur bune temeiuri pentru a-i purta lui Knecht o recunoştinţă plină de admirație. Poate că nu-i prea greu să-i educăm pe băieți și pe tineri, inculcându-le cu ajutorul metodelor noastre îndelung verificate stilul de viață al Ordinului, dar a reuși asta cu un bărbat de aproape cincizeci de ani a fost desigur o sarcină grea, chiar dacă acest bărbat a avut multă bunăvoință. Firește, Designori nu a devenit un castalian desăvârșit și exemplar. Dar ceea ce Knecht și-a propus i-a reușit pe deplin: l-a eliberat de obstinaţie și de povara amară a tristeții lui, a redat sufletului devenit hipersensibil și închis în sine armonia și seninătatea, a înlocuit un număr din relele sale deprinderi cu altele bune. Firește, magistrul jocului cu mărgele de sticlă n-a putut îndeplini singur toate muncile mărunte de care a fost nevoie pentru acestea; el s-a folosit în favoarea oaspetelui de onoare și de aparatul și forțele Waldzellului și ale Ordinului, pentru o anumită vreme i-a detașat chiar, acasă, un maestru în arta meditației de la Hirsland, reședința conducerii Ordinului, ca să-i controleze permanent exercițiile. Planul și îndrumarea însă au rămas în mâinile sale.

Era în al optulea an al magistraturii, când a dat pentru prima dată urmare invitațiilor mereu repetate ale prietenului său și i-a făcut o vizită în casa lui din capitală. Obținând permisiunea conducerii Ordinului, cu al cărui prezident Alexander se afla în relații cordiale, a folosit o sărbătoare pentru această vizită, de la care se aștepta la multe și pe care ezitase totuși un an întreg s-o facă, în parte fiindcă voise mai întâi să fie sigur de prietenul său, în parte poate și dintr-o teamă

firească, era primul său pas în lumea din care camaradul său Plinio adusese această stăruitoare tristețe și care ascundea pentru el atâtea taine importante.

A găsit casa modernă, pe care prietenul său o luase în schimbul vechii locuințe din oraș a familiei Designori, gospodărită de o doamnă arătoasă, foarte inteligentă, rezervată, o doamnă autoritară, însă robită de băiețelul ei drăguț, îndrăzneț și cam neascultător, în jurul persoanei căruia păreau că se desfășoară aici toate și care părea că deprinsese de la mama lui comportarea insolentă, voluntară, cam umilitoare pentru tatăl său. În rest, cei ai casei aveau o atitudine rece și suspicioasă față de tot ceea ce era castalian, totuși mama și fiul n-au rezistat mult personalității magistrului, a cărui funcţie avea pentru ei și ceva misterios, sacru și legendar. Cu toate acestea, la prima vizită, întâlnirea a avut ceva extrem de rigid și silnic. Knecht s-a menţinut într-o atitudine rezervată, de observaţie și expectativă, a rămas tăcut, doamna l-a întâmpinat cu o politețe formală rece și cu o repulsie interioară, cam cum e primit în cartiruire un ofiţer superior inamic, fiul Tito s-a arătat cel mai puţin stingherit, probabil pentru că mai fusese destul de des martorul și spectatorul amuzat al unor situaţii similare. Tatăl său părea că mai mult joacă rolul de șef al familiei decât îl are în realitate, între el și soţia lui domnea un ton de amabilitate blândă, prudentă, ceva cam anxioasă, ca mergând în vârful picioarelor, mult mai ușor și mai firesc respectată de soție decât de soţ. Față de fiu, acesta din urmă vădea efortul unei camaraderii pe care băiatul părea obișnuit când să o accepte ca să tragă foloase din ea, când să o respingă cu aroganţă. Pe scurt, a fost o întâlnire trudnică, lipsită de naturalețe, înfierbântată sufocant de impulsuri reţinute, plină de temerea unor tulburări și răbufniri, plină de tensiune, iar stilul de comportare și vorbire, ca stilul întregii case, a fost unul prea îngrijit și căutat, ca și când cei de față ar fi fost îngrijoraţi că nu pot ridica un zid de apărare destul de solid, de gros și de sigur împotriva unor posibile breșe și atacuri neașteptate. Și încă o observaţie care l-a frapat pe Knecht: o mare parte din seninătatea recâștigată de Plinio pierise din nou de pe chipul acestuia;

Designori, care la Waldzell sau la reședința din Hirsland a conducerii Ordinului părea să se fi eliberat complet de apăsare

sufletească și tristețe, ședea din nou aici, în propria lui casă, cu totul în umbră și solicita critică și compasiune. Casa era frumoasă și vădea bogăție și răsfăț, fiecare încăpere era mobilată corespunzător dimensiunilor ei, fiecare era zugrăvită în două sau trei tonuri plăcute la culoare, ici și colo privirea lui Knecht fu atrasă cu plăcere de câte o operă de artă valoroasă; totuși, aceste desfătări ale ochiului trebuie să-i fi apărut în cele din urmă cu un grad prea frumoase, prea desăvârșite și prea bine chibzuite, fără aparența unei deveniri, a vreunei mișcări și reînnoiri, el a simțit că și această frumusețe a încăperilor și a i obiectelor are sensul unui exorcism, al unui gest de apărare și că aceste camere, tablouri, vaze și flori circumscriu și însoțesc o viață ce năzuie spre armonie și frumusețe, fără a o putea atinge altfel decât tocmai prin cultivarea unui mediu înconjurător atât de pus la punct.

În perioada de după această vizită, cu impresiile ei în parte neplăcute, Knecht îi trimise prietenului său acasă un profesor de meditație. Petrecând o zi în atmosfera atât de ciudat de apăsătoare și încărcată a acestei case, el aflase unele lucruri cu totul nedorite, dar și unele de care dusese lipsă și pe care le căutase de dragul prietenului său. Nu se limită numai la această primă vizită, o repetă de mai multe ori, ajungând și la convorbiri despre educație și despre micul Tito, convorbiri la care a luat parte cu însuflețire și mama băiatului. Magistrul câștigă treptat încrederea și simpatia acestei femei inteligente și suspicioase. Când spuse odată, pe jumătate în glumă, că e păcat că Tito n-a fost trimis la timp în Castalia, pentru a i se face educația, doamna Designori luă remarca în serios, ca pe un reproș, și se apără: este foarte îndoielnic că Tito ar fi fost primit acolo, băiatul e, într-adevăr, destul de talentat, dar greu tratabil, iar ea n-ar fi acceptat niciodată să intervină astfel în viața lui fără ca el să consimtă, și-apoi tocmai această tentativă a eșuat o dată complet în ceea ce-l privește pe tatăl său. Ea și soțul ei nu s-ar fi gândit să facă uz pentru fiul lor de privilegiul vechii familii Designori, întrucât ei o rupseseră cu tatăl lui Plinio și cu întreaga tradiție a vechii case. Afară de asta, adăugase ea în cele din urmă, zâmbind dureros, nu s-ar fi putut despărți de fiul ei nici chiar în cu totul alte circumstanțe, deoarece în afară de el nu mai avea nimic altceva care să-i facă viața vrednică de trăit. Knecht se simți

nevoit să reflecteze mult la această observaţie mai curând involuntară decât intenţionată.

Aşadar, frumoasa ei casă, în care totul era atât de distins, magnific şi armonios, soţul ei, politica şi partidul ei, moştenirea tatălui ei pe care-l adorase, toate acestea nu erau pentru ea îndestulătoare ca să-i dea sens şi valoare vieţii, fapt izbutit numai de copil. Şi ea îngăduia mai curând ca acest copil să crească în condiţii atât de rele şi prejudiciabile ca acelea din casa şi căsnicia ei, decât să se lase despărţită de el spre binele lui. Pentru o femeie atât de inteligentă, aparent aşa de rece, cu o asemenea formaţie intelectuală, era o mărturisire surprinzătoare. Knecht nu putea s-o ajute la modul direct cum făcuse cu soţul ei, şi nici nu-i trecu prin minte să încerce. Dar datorită vizitelor sale, altminteri rare, şi datorită faptului că Plinio se afla sub influenţa lui, în circumstanţele obscure şi confuze ale familiei intervenirā totuşi un anume echilibru şi un fel de punere în gardă. Pentru magistru însă, în vreme ce de la o dată la alta câştiga influenţă şi autoritate în casa Designori, viaţa acestor oameni de lume devenea mereu mai bogată în enigme, pe măsură ce o cunoştea mai bine. Noi ştim totuşi destul de puţine lucruri despre vizitele sale în capitală şi despre ceea ce a văzut şi a trăit acolo şi ne mulţumim cu ceea ce am spus până aici.

De prezidentul conducerii Ordinului din Hirsland Knecht nu se apropiase până acum mai mult decât o cereau funcţiunile oficiale, îl vedea desigur la şedinţele plenare ale autorităţii educative care aveau loc la Hirsland, şi chiar şi acolo prezidentul îndeplinea de cele mai multe or numai îndatoririle mai mult formale şi decorative ale funcţiei, salutul adresat colegilor la sosire şi la plecare, în timp ce munca principală de conducere a şedinţei revenea preşedintelui adunării. Fostul prezident, uri bărbat aflat la o vârstă venerabilă în momentul numirii lui Knecht, fusese, ce-i drept, foarte stimat de către *magister ludi, î*nsă acesta nu-i dăduse niciodată prilejul de a micşora distanţa, bătrânul aproape că nu mai era pentru dânsul un om, o persoană, ci plutea undeva sus, ca un mare preot, un simbol al demnităţii şi al reculegerii, o culme tăcută şi o încununare a edificiului autorităţii şi a întregii ierarhii. Venerabilul bărbat murise, iar în locul său.

Ordinul îl alesese pe noul său prezident, Alexander. Alexander era chiar maestrul în arta meditației, pe care conducerea Ordinului îl delegase cu ani în urmă pe lângă Josef Knecht, la începuturile funcției sale, iar de atunci magistrul îi purta acestui membru exemplar al Ordinului o dragoste plină de admirație și recunoștință, dar și acesta, în vremea în care maestrul jocului cu mărgele de sticlă fusese obiectul grijii zilnice și într-o anumită măsură un om ce i se spovedise, putuse la rându-i să-l observe și să-i cunoască felul de a fi și comportamentul îndestul, ca să-l îndrăgească. Prietenia rămasă până atunci latentă deveni pentru amândoi sensibilă și-și găsi chipul concret din momentul în care Alexander ajunse colegul lui Knecht și prezidentul autorității, deoarece începând de atunci se vedeau mai des și aveau d in nou activități comune. Firește, acestei prietenii îi lipseau contactul zilnic, ca și trăirile comune din tinerețe, era o simpatie colegială între mari demnitari, iar manifestările ei exterioare se limitau la un mic spor de căldură cu prilejul venirilor și plecărilor, o înțelegere reciprocă lipsită de lacune și rapidă, pe deasupra câteva minute de taifas în pauzele ședințelor.

Chiar dacă, după regulament, prezidentul conducerii Ordinului, numit și maestru al Ordinului, nu era superior ierarhic colegilor săi, magiștrii, totuși, ca urmare a tradiției conform căreia maestrul Ordinului prezida ședințele autorității supreme și pe măsură ce Ordinul devenise în ultimele decenii mai meditativ și mai monahal, autoritatea lui sporise, firește, numai în cadrul ierarhiei și al Provinciei, nu și în afară, în interiorul autorității educative, prezidentul Ordinului și maestrul jocului cu mărgele de sticlă deveniseră tot mai mult exponenții și reprezentanții propriu-ziși ai spiritului castalian; față de gramatică, astronomie, matematică sau muzică, discipline străvechi preluate din epoca precastaliană, educarea spiritului prin meditații și jocul cu mărgele de sticlă se impuseră ca bunuri cu adevărat caracteristice pentru Castalia. Așa stând lucrurile, nu era lipsit de importanță faptul că amândoi reprezentanții și conducătorii lor actuali se găseau în relații reciproce amicale, era pentru amândoi o confirmare și o înălțare a demnității, un adaos de căldură și de satisfacție în viață, un imbold mai mult pentru îndeplinirea sarcinii ce le revenea: a reprezenta și a întruchipa

exemplar în persoana lor cele două bunuri și forțe intime, sacre, ale lumii castaliene.

Pentru Knecht, aceasta însemna o legătură în plus, o contragreutate în plus împotriva tendinței ce ajunsese pentru el imperioasă de a renunța la toate și de a răzbate într-o altă sferă, nouă de viață. Tendința aceasta se dezvolta totuși într-un chip de neofit. De când devenise el însuși pe deplin conștient de ea, să fi fost cam în al șaselea sau al șaptelea an al magistraturii sale, ea se întărise, iar dânsul, bărbatul ce-și trăia „trezirea”, o preluase fără sfială în viața și în gândirea sa conștientă. Cam din acea vreme, credem că o putem spune, i se impusese gândul viitoarei despărțiri de funcție și de Provincie — câteodată cam în felul în care un deținut speră în punerea sa în libertate, câteodată însă așa cum unui om grav bolnav îi apare certitudinea morții. Pentru prima dată, Knecht a dat expresie în cuvinte amintitei tendințe în cea dintâi convorbire cu camaradul său din tinerețe, Plinio, reîntors la dânsul, poate numai din dorința de a-și câștiga prietenul și de a-i desfereca sufletul tăcut și închis în sine, poate și cu gândul ca, împărtășind-o pentru prima dată altuia, să obțină pentru noua lui trezire, pentru noua lui stare sufletească un confident, o primă orientare în afară, un prim impuls spre realizare, în convorbirile ulterioare cu Designori, dorința lui Knecht de a renunța odată la actuala lui formă de viață și de a cuteza un salt în una nouă căpătă caracterul unei hotărâri. Între timp, își consolida cu grijă prietenia cu Plinio, care acum era legat de el nu numai prin admirație, ci, în egală măsură, și prin recunoștința celui restabilit și vindecat, astfel că, datorită acestei prietenii, el, Knecht, avea o punte către lumea din afară și către viața plină de enigme a acesteia.

Nu trebuie să ne mire că prietenului său Tegularius i-a îngăduit abia foarte târziu să ia cunoștință de secretul său și de planul unei evadări. Cu oricâtă bunăvoință și încurajare și-a cultivat toate prieteniile, Knecht a știut totuși să le trateze și să le îndrume cu independență și tact diplomatic. O dată cu reintrarea lui Plinio în via ța lui, pentru Fritz apăruse un concurent, un nou vechi prieten ce solicita interesul și inima magistrului, iar acesta mai că nu putuse fu surprins de faptul că Tegularius reacționase la început cu o violentă gelozie; pentru un răstimp, anume până când îl câștigase complet pe

Designori și statornicise cu el relațiile dorite, e posibil ca reținerea îmbufnată a celuilalt să fi fost pentru el mai curând binevenită.

Cu timpul, firește, reconsiderarea acestui lucru căpătă importanță. Cum să prezinte acceptabil și ușor de mistuit pentru o fire ca a lui Tegularius dorința sa de a se retrage cu încetul de la Waldzell și din demnitatea lui de magistru? Părăsind Waldzellul, Knecht urma să fie definitiv pierdut pentru acest prieten; ca să-l ia cu dânsul pe drumul îngust și primejdios ce i se deschidea în față era ceva de neconceput, chiar dacă acela, în ciuda oricărei așteptări, ar fi vădit dorința și cutezanța pentru așa ceva. Knecht așteptă, reflectă și ezită foarte mult, mai înainte de a-l face pe Tegularius confident al intențiilor sale. În cele din urmă o făcu totuși, în momentul în care decizia de a pleca devenise pentru el de mult definitivă. Ar fi fost prea de tot împotriva firii lui să-și lase prietenul orb până la sfârșit și, într-o măsură, să-și urzească în spatele lui planurile și să-și pregătească pașii, ale căror consecințe avea să le suporte și acela. Pe cât posibil, dorea să facă din Fritz, ca și din Plinio, nu numai un confident, ci și un ajutor și colaborator real sau numai imaginar, pornind de la ideea că activitatea face mai ușor suportabilă orice situație.

Părerile lui Knecht asupra iminentei prăbușiri a existenței castaliene erau firește de mult cunoscute prietenului său, în măsura în care el dorise să i le împărtășească și celălalt fusese apt să le priceapă. Din aceste păreri și-a făcut magistrul punctul de plecare, atunci când s-a hotărât să se destăinuiască celuilalt, în ciuda așteptărilor și spre marea sa ușurare, Fritz n-a luat destăinuirea în tragic, mai mult chiar: ideea că un magistru s-ar lepăda de funcție, depunând-o din nou în mâinile autorității, că și-ar scutura praful Castaliei de pe tălpi și și-ar alege o viață după gustul său a părut să-i fie pe plac, ba chiar să-l înveselească. Ca individualist și vrăjmaș al oricărei normări, Tegularius fusese întotdeauna de partea insului independent și împotriva autorității; întotdeauna se arătase gata să combată, să tachineze, să păcălească într-un mod spiritual puterea oficială. Faptul acesta îi indicase lui Knecht calea de urmat și, respirând ușurat, cu un râs interior, magistrul acceptă pe loc reacția prietenului său. El îl lăsă să creadă că e vorba de un fel de lovitură împotriva autorității și a

pedantismului funcţionăresc şi îi încredința în acest atac rolul unui confident, al unui colaborator și conjurat.

Trebuia să fie pregătită o cerere a magistrului adresată autorității, o expunere lămuritoare a tuturor motivelor ce-l determinau să se retragă din funcţie, iar pregătirea și elaborarea acestei cereri avea să fie în principal o sarcină a lui Tegularius. Înainte de toate, Fritz trebuia să-şi însușească concepţia istorică a lui Knecht asupra constituirii, dezvoltării şi stadiului actual al Castaliei, apoi să adune materialul istoric şi să justifice cu ajutorul acestuia dorințele și propunerile lui Knecht. Faptul că, acceptând însărcinarea, trebuia să pătrundă într-un domeniu până atunci respins şi dispreţuit de el, că trebuia să se ocupe de istorie, nu păru să-l tulbure, iar Knecht se grăbi să-i dea indicațiile necesare. Şi astfel, Tegularius se adânci în noua sa misiune cu tot zelul și tenacitatea de care era capabil să facă uz când era vorba de lucrări întreprinse de unul singur, în afara colectivului. Pentru un individualist îndârjit ca el, aceste studii, ce trebuiau să-l pună în situaţia de a dovedi defectele şi caracterul dubios al bonzilor şi al ierahiei, ba chiar să-i irite pe cei dintâi, îi insuflară o satisfacţie ciudat de înverşunată.

Knecht împărtăşi această satisfacţie tot atât de puţin pe cât şi credea în succesul strădaniilor prietenului său. Era hotărât să se elibereze din cătușele situaţiei sale actuale și să se facă disponibil pentru sarcinile care simțea că-l așteaptă, dar îi era limpede că nici nu va înfrânge autoritatea prin argumente raţionale, nici nu va putea trece o parte din cele ce avea de făcut pe seama lui Tegularius. Era foarte bucuros totuși să-l ştie pe acesta ocupat și îndrumat pe o cale convenabilă pentru răstimpul în care mai avea încă de trăit în apropierea lui. După ce-i povesti despre acestea lui Plinio, la întâlnirea lor imediat următoare, magistrul adăugă:

— Prietenul meu Tegularius este acum ocupat și despăgubit pentru ceea ce crede că a pierdut prin reîntoarcerea ta. Aproape că s-a vindecat de gelozie, iar munca pe care o depune în acțiunea întreprinsă în folosul meu și împotriva colegilor mei și face bine, e aproape fericit. Dar să nu crezi, Plinio, că aştept altceva de la acțiunea lui decât tocmai binele ce decurge pentru el însuși. Că autoritatea noastră supremă va da urmare cererii plănuite este absolut

improbabil, de-a dreptul imposibil, în cel mai bun caz îmi va răspunde cu un avertisment de blândă mustrare. Ceea ce stă între intenţiile mele şi realizarea lor este principiul ierarhiei noastre însăşi, iar o autoritate care să-şi elibereze maestrul jocului cu mărgele de sticlă pe baza unei cereri, fie ea încă şi mai convingător argumentată, şi să-i încredinţeze o activitate în afara Castaliei n-ar fi deloc nici pe placul meu.

Afară de asta, mai există şi maestrul Alexander din conducerea Ordinului, un bărbat care nu poate fi încovoiat prin nimic. Nu, această bătălie va trebui s-o port singur. Dar să-l lăsăm aşadar mai întâi pe Tegularius să-şi pună la lucru agerimea! Cu asta nu pierdem altceva decât niţel timp, iar de timpul acesta oricum tot am nevoie, ca să las în urmă totul pus in bună rânduială, astfel ca plecarea mea să poată avea loc fără prejudicii pentru Waldzell. Tu însă trebuie să-mi faci rost între timp, a-colo, la voi, de un adăpost şi de o posibilitate de a munci, fie cât de modeste, la nevoie mă mulţumesc şi cu un post, să zicem, de profesor de muzică, un post care n-ar fi decât un început, o trambulină.

Designori fu de părere că aşa ceva se va putea găsi şi că, atunci când va fi bătut ceasul, casa lui va sta deschisă prietenului pentru oricât timp va voi s-o folosească. Dar cu asta Knecht nu fu mulţumit.

— Nu, spuse el, nu pot rămâne un oaspete, trebuie să am de lucru. Şederea mea în casă la tine, oricât de frumoasă este, ar spori, dacă ar dura mai mult de câteva zile, tensiunile şi dificultăţile de acolo. Am multă încredere în tine, şi chiar soţia ta s-a deprins să-mi întâmpine cu sentimente amicale vizitele, dar toate acestea ar căpăta altă faţă, dacă n-as mai fi un musafir şi un *magister ludi,* ci un fugar şi un oaspete de durată.

— Prea eşti tipicar în chestia asta, opina Plinio. Că, îndată ce te vei elibera de aici şi-ţi vei avea locuinţa în capitală, ai să obţii un post demn de tine, cel puţin ca profesor la o universitate — e ceva pe care poţi conta cu certitudine. Totuşi pentru asemenea lucruri e nevoie de timp, asta o ştii şi tu, iar eu, fireşte, pot întreprinde ceva pentru tine numai când se va fi produs plecarea ta de aici.

— Evident, spuse magistrul, până atunci hotărârea mea trebuie să rămână un secret. Nu mă pot pune la dispoziţia autorităţilor voastre, mai înainte ca propriile mele autorităţi să fi fost informate şi ca ele să

fi luat vreo decizie; lucrul acesta e de la sine înţeles. Dar eu nici nu caut mai dinainte un post oficial. Pretenţiile mele sunt mici, mai mici decât ai putea, probabil, să ţi le închipui.

Am nevoie de o odăiţă şi de plinea zilnică, însă mai înainte de toate de o muncă şi de un post de profesor şi educator, îmi trebuie unul sau câţiva elevi şi pupili, alături de care să trăiesc şi asupra cărora să acţionez; la o universitate mă gândesc cel mai puţin, mi-ar plăcea tot atât de mult, nu, încă mai mult să fiu profesorul particular al unui băiat sau ceva similar. Ceea ce caut şi de ceea ce am nevoie este o muncă simplă, firească, un om care să aibă nevoie de mine. Numirea la o universitate m-ar încadra din nou încă de la început într-un aparat oficial tradiţional, consacrat şi mecanizat, iar ceea ce doresc din toată inima e tocmai contrariul.

Șovăind, Designori își exprimă acum o rugăminte pe care o purta în suflet încă de câtva timp.

— Aş avea să-ţi fac o propunere, zise el, şi te rog cel puţin s-o asculţi şi s ă reflectezi cu bunăvoinţă la ea. Poate că ai s-o accepţi, mi-ai face și mie un serviciu. Din prima zi în care am fost aici oaspetele tău, m-ai ajutat în multe privinţe. Mi-ai cunoscut viaţa şi casa şi ştii cum stau lucrurile acolo. Nu stau bine, dar mai bine decât au stat vreme de mulţi ani. Problema cea mai dificilă constă în relaţiile dintre mine şi fiul meu. Băiatul e răsfăţat şi obraznic, şi-a creat în casa noastră o poziţie privilegiată şi menajată, i-a fost la îndemână şi uşor de obţinut în cursul anilor în care, copil încă, a fost* revendicat în concurenţă, de mama lui şi de mine. De-atunci s-a hotărât să treacă de partea mamei, iar mie mi-au scăpat treptat din mână toate mijloacele educative eficiente. M-am obişnuit cu asta, aşa cum m-am deprins în genere cu viaţa mea cam ratată. M-am resemnat. Dar acum, când, cu ajutorul tău, m-am reînsănătoșit întrucâtva, îmi fac din nou speranţe. Vezi la ce mă gândesc; m-as aştepta la mult bine, dacă Tito, care de altfel are dificultăţi la şcoala lui, ar obţine pentru o vreme un profesor şi un educator care să se ocupe de el. E o dorinţă egoistă, ştiu, şi nu-mi dau seama dacă sarcina aceasta te-ar putea atrage. Dar tu mi-ai dat curajul să-mi rostesc propunerea. Knecht zâmbi şi îi întinse mâna. — îţi mulţumesc, Plinio. Nicio altă propunere n-ar fi fost pentru mine mai binevenită. Lipsește totuși consimțământul soţiei tale. Iar apoi ar

trebui să vă decideţi amândoi să-l lăsaţi pe fiul vostru la început cu totul pe seama mea. Ca să-l iau în mână, e nevoie să fie scos de sub influenţa de fiecare zi a casei părintești. Vorbește cu soţia ta și convinge-o să-mi accepte această condiţie. Procedează cu prudenţă, nu vă grăbiţi!

— Și tu crezi, întrebă Designori, că ai putea obţine vreun rezultat cu Tito?

— O da, de ce nu? E de soi bun și bine înzestrat cu calităţi provenite de la ambii părinţi, îi lipsește numai armonizarea acestor forţe. A trezi în el dorinţa acestei armonii, a o întări și mai mult și în cele din urmă a-l face conștient de ea, iată care va fi sarcina pe care o iau cu plăcere asupră-mi.

În felul acesta se pricepu Josef Knecht să-și antreneze ambii prieteni, pe fiecare în cu totul alt mod, în rezolvarea propriilor sale probleme, în timp ce, în capitală, Designori expunea soţiei sale noile planuri și căuta s-o facă să le accepte, la Waldzell, Tegularius ședea într-o cămăruţă de lucru de la bibliotecă și aduna, după indicaţiile lui Knecht, material pentru scrierea proiectată. Magistrul îl momise bine cu lectura propusă; Fritz Tegularius, marele dispreţuitor al istoriei, mușcă din momeală și fu cuprins de pasiune pentru istoria epocii războinice. Extrem de harnic și în această joacă, el adună cu un apetit crescând anecdote simptomatice din acea epocă, preistoria întunecată a Ordinului, și aglomera atâtea, încât prietenul său nu putu reţine nici măcar a zecea parte când obţinu lucrarea după câteva luni.

În perioada aceasta, Knecht își repetă de mai multe ori vizita în capitală. El câștigă din ce în ce mai mult încrederea doamnei Designori, așa cum adesea un om sănătos și cu o alcătuire armonioasă găsește ușor acces la cei aflaţi în dificultate și apăsaţi de vreo povară, iar în curând ea fu câștigată pentru planul soţului ei. Despre Tito știm că la una dintre aceste vizite i-a atras magistrului atenţia, cam cu aroganţă, că nu dorește să i se adreseze cu tu, deoarece toată lumea, inclusiv profesorii de la școala lui, îi vorbesc cu dumneata. Knecht îi mulţumi foarte politicos și se scuză, povestindu-i că în Provincia lui profesorii spun tu tuturor elevilor și studenţilor, chiar celor de mult maturi. După dejun, îl rugă pe băiat să iasă cu el puţin și să-i arate câte ceva din oraș. In cursul acestei plimbări, Ttto îl conduse și pe o stradă

impunătoare din vechiul oraş, unde se ridicau într-un şir aproape fără goluri casele multiseculare ale familiilor nobile şi avute din rândul patricienilor, în faţa uneia dintre aceste case solide, înguste şi înalte, Tito se opri, arătă o placă fixată deasupra portalului şi întrebă:

— O cunoaşteţi? iar la răspunsul negativ al lui Knecht spuse: Acesta este blazonul familiei Designori, iar asta e vechea noastră casă strămoşească, a aparţinut familiei timp de trei sute de ani. Dar noi locuim în casa noastră de azi, care e una oarecare, la fel cu toate celelalte, numai pentru că tata a avut chef, după moartea bunicului, să vândă casa asta strămoşească atât de frumoasă şi de venerabilă şi să-şi construiască o locuinţă modernă, care de altfel acum nici nu mai e chiar atât de modernă. Puteţi oare înţelege aşa ceva?

— Dumitale îţi pare atât de rău după vechea casă? întrebă Knecht pe un ton prietenos, iar când Tito aprobă cu patimă şi-şi repetă întrebarea: „Puteţi oare înţelege aşa ceva?” spuse: Se poate înţelege orice, când pui lucrurile în lumină. O casă veche e un lucru frumos, iar dacă cea nouă s-ar fi aflat alături şi el ar fi trebuit să aleagă, ar fi păstrat-o desigur pe cea veche. Da, casele vechi sunt frumoase şi venerabile, îndeosebi una atât de frumoasă ca aceea de aici. Dar a construi tu însuţi o casă este ceva tot atât de frumos, iar dacă un bărbat zelos şi ambiţios se află în situaţia de a alege între a se instala comod şi docil într-un cuib primit de-a gata sau a-şi construi unul cu totul nou, atunci se înţelege perfect că alegerea lui se poate fixa şi asupra reconstruirii. Aşa cum îl cunosc pe tatăl dumitale, şi îl cunosc de pe vremea când avea vârsta dumitale şi era un adolescent cutezător şi pătimaş, vânzarea şi pierderea casei nu l-au durut pe nimeni altul atât de mult ca pe el însuşi. A avut un conflict grav cu tatăl său şi cu familia şi, cum se pare, educaţia primită la noi în Castalia n-a fost cea mai potrivită pentru el, în orice caz nu l-a putut apăra de unele pripeli pătimaşe. Una dintre ele a fost desigur şi vânzarea casei. Cu asta a vrut să aplice o lovitură făţişă şi să declare război tradiţiei familiale, tatălui, întregului trecut şi oricărei dependenţe, cel puţin lucrul acesta mi se pare foarte lesne de înţeles. Dar omul e o fiinţă ciudată, aşa că nu mi s-ar părea deloc neverosimilă nici altă idee, anume ideea că vânzătorul vechii case a vrut să provoace prin această vânzare o suferinţă nu numai familiei, ci şi lui însuşi. Familia îl dezamăgise, îl trimisese în

şcolile noastre de elită, îl lăsase să fie educat acolo după sistemul nostru, iar apoi, la întoarcere, îl primise cu îndatoriri, cerinţe şi pretenţii, cărora el nu era în măsură să le facă faţă. Mai departe însă n-aş putea merge cu explicaţia mea psihologică, în orice caz, istoria cu vânzarea acestei case arată ce forţă considerabilă e conflictul dintre taţi şi fii, ura aceasta, iubirea aceasta convertită în ură. Rareori lipseşte acest conflict din viaţa firilor pline de vitalitate şi înzestrate, istoria universală e plină de exemple, în rest, aş putea foarte bine să-mi închipui un viitor tânăr Designori care şi-ar face un ţel în viaţă din dorinţa de a readuce cu price preţ casa în proprietatea familiei.

— Şi nu i-aţi da dreptate, strigă Tito, dacă ar face-o?

— Nu m-as face judecătorul lui, tinere domn. Dacă un viitor Designori îşi va reaminti măreţia familiei sale şi îndatoririle ce-i revin în viaţă ca o consecinţă a acesteia, dacă el va sluji cu toate puterile sale oraşul, statul, poporul, dreptatea, prosperitatea şi va dispune de atâta forţă, încât să realizeze, pe deasupra, şi răscumpărarea vechii case, atunci va însemna că e un bărbat vrednic de respect şi ne vom scoate pălăria în faţa lui. Dacă însă nu va cunoaşte în viaţă alt ţel decât această poveste cu casa, atunci el nu va fi altceva decât un posedat şi un îndrăgostit, un bărbat stăpânit de patimă, cel mult poate unul care n-a înţeles niciodată sensul unor asemenea conflicte tinereşti dintre fiu şi tată şi n-a purtat niciodată în viaţă, nici chiar la maturitate, o asemenea povară, îl putem înţelege, chiar şi compătimi, dar faima casei sale el n-o s-o sporească. E frumos ca o veche familie să ţină cu drag la casa ei, dar întinerirea şi noua ei măreţie îi vin numai din aceea că fiii ei slujesc ţeluri mai mari decât acelea ale familiei.

Dacă în cursul acestei plimbări Tito l-a ascultat pe oaspetele tatălui său cu atenţie şi oarecum cu bunăvoinţă, în alte împrejurări i-a arătat din nou rezistenţă şi încăpăţânare, el presimţea în bărbatul acesta, la care amândoi părinţii săi, altminteri atât de ne-uniţi, păreau să ţină foarte mult, o forţă ce putea deveni periculoasă pentru propria-i independenţă de copil răsfăţat şi se arătă uneori extrem de neascultător; fireşte, de fiecare dată urmau regrete şi dorinţa de a repara lucrurile, deoarece amorul său propriu era rănit de faptul că dăduse o lovitură în gol în faţa politeţei senine care-l înconjura pe magistru ca o platoşă strălucitoare. Iar tainic, în inima lui

neexperimentată și puțin sălbăticită, el simțea că acesta e un bărbat care probabil că ar putea fi iubit și stimat foarte mult.

Simți aceasta cu deosebire într-o jumătate de oră, când îl găsi pe Knecht singur, așteptându-l pe tatăl său reținut de treburi. Intrând în cameră, Tito îl văzu pe musafir stând într-o poziție statuară, nemișcat, cu ochii pe jumătate închiși, iradiind calm și pace, într-o stare de concentrare meditativă, în așa fel încât își domoli fără să vrea pașii și vru să se strecoare din nou afară în vârful picioarelor. Dar atunci cel ce ședea își deschise ochii, îl salută prietenos, se ridică, îi arătă spre un pian din încăpere și-l întrebă dacă îi place muzica.

Da, spuse Tito, n-a mai avut ore de muzică de mai multă vreme și nici n-a mai exersat, deoarece nu prea stă strălucit la școală și se chinuie destul acolo cu toceala, dar să asculte muzică a fost pentru el întotdeauna o plăcere. Knecht deschise pianul, se așeză în fata lui, se convinse că e acordat și cântă un andante de Scarlată, pe care în acele zile îl pusese fa baza unui exercițiu de joc cu mărgele de sticlă. Apoi făcu o pauză și, pentru că îl vedea pe băiatul atent abandonându-se, începu să-i explice în puține cuvinte cam despre ce e vorba într-un asemenea exercițiu de joc cu mărgele de sticlă, descompuse muzica în elementele ei, înfățișă câteva din modalitățile de analiză utilizabile și lămuri calea de urmat pentru tălmăcirea muzicii în ieroglifele jocului. Pentru prima dată Tito văzu în maestru nu un musafir, nu celebritatea savantă pe care o respingea, deoarece exercita presiuni asupra amorului său propriu, ci îl văzu la munca lui, un bărbat ce-a deprins o arta foarte subtilă și exactă, al cărei sens Tito nu putea, ce-i drept, decât să-l bănuiască, dar care părea să pretindă un om integru și o totală dăruire, își și simți orgoliul satisfăcut, deoarece se vedea considerat destul de mare și de inteligent, ca să i se solicite interesul pentru asemenea lucruri complicate. Rămase tăcut și din această jumătate de oră începu să intuiască din ce izvoare provin seninătatea voioasă și liniștea plină de siguranță a acestui bărbat remarcabil.

În această ultimă perioadă, activitatea oficială a lui Knecht fu aproape tot atât de intensă ca în grelele timpuri ale preluării funcției. Dorea ca tot ceea ce era de resortul îndatoririlor sale să rămână în urma lui într-o stare exemplară. Țelul acesta l-a și atins, chiar dacă nu

și scopul implicit de a lăsa să se vadă că persoana lui e de prisos sau măcar ușor de înlocuit.

Cu funcțiile cele mai înalte de la noi se întâmplă întotdeauna cam așa: magistrul plutește aproape ca un giuvaier aflat sus de tot, o insignă strălucitoare, pe deasupra complicatei diversități a domeniului său de activitate; el vine și pleacă repede, ușor ca un duh prietenos, rostește două vorbe, aprobă cu o înclinare a capului, lămurește cu un gest o însărcinare și a și trecut mai departe la urmă torul, cântă la aparatul funcției lui ca un muzicant la instrumentul său, pare să nu aibă nevoie pentru asta de niciun consum de energie și de nicio gândire, iar totul decurge întocmai cum trebuie. Dar fiecare funcționar din acest aparat știe ce înseamnă când magistrul e plecat sau bolnav, când trebuie suplinit fie și numai pentru o oră sau pentru o zi 5 în timp ce parcurgea încă o dată, cu priviri cercetătoare, toate problemele statului miniatural din *Vicus Lusorum* și, îndeosebi, se străduia cu toată grija să-și pregătească, fără a bate la ochi, „umbra" pentru sarcina de a-i ține în curând locul cu toată seriozitatea, Knecht putu să constate cum sufletul său se și desfăcuse și se înstrăinase de toate acestea, cum bijuteria acestei mici lumi atât de bine chibzuite nu-l mai făcea fericit și nu-l mai încătușa. Vedea Waldzellul și magistratura ca lucruri de pe acum aproape rămase în urmă, un domeniu străbătut până la capăt, care-i dăruise multe și-l învățase multe, dar care acum nu-l mai putea ademeni la un nou consum de forțe și la noi fapte, în această perioadă de înceată desprindere și de rămas bun, pentru el deveni mereu mai clar că motivul propriu-zis al înstrăinării și al dorinței de a pleca nu era totuși cunoașterea pericolelor existente pentru Castalia și grija privitoare la viitorul acesteia, ci pur și simplu o bucată, rămasă goală și fără utilizare, din ființa ui, din inima lui, din sufletul lui, care acum își revendica drepturile și voia să fie umplută.

În acea vreme mai studie încă o dată temeinic constituția și statutele Ordinului și constată că plecarea din Provincie nu e în fond atât de greu de obținut, nu aproape imposibilă cum și-o închipuise la început. Avea libertatea să-și depună funcția din motive de conștiință, de asemenea să părăsească Ordinul, legământul față de Ordin nu era unul pe viață, chiar dacă numai rareori un membru, niciodată însă și un component al autorității supreme, făcuse uz de această libertate.

Nu, ceea ce făcea ca pasul acesta să-i apară atât de greu nu era rigoarea legii, erau spiritul însuși al ierarhiei, loialitatea și devotamentul existente în propria-i inimă. Desigur, nu avea de gând să fugă pe ascuns, pregătea o cerere amănunţită menită să-i aducă redarea libertăţii, copilărosul Tegularius își mânjea degetele cu cerneală scriind-o.

Dar nu credea în succesul aceste cereri. Va fi îmbunat, i se vor da sfaturi, i se va oferi probabil un concediu de odihnă, la Mariafels, unde *pater* Jakobus decedase de curând, sau poate la Roma. Dar eliberat nu va fi, de asta continua să creadă că poate fi sigur. Eliberarea lui ar contrazice întreaga tradiţie a Ordinului. Dacă i-ar acorda-o, autoritatea ar conveni că cererea lui e justificată, ar admite că viaţa în Castalia, chiar în posturile superioare, nu poate satisface, în anumite cazuri, un om, că această viaţă poate însemna pentru el o renunţare și o detenţiune.

CIRCULARA

Ne apropiem de sfârșitul povestirii noastre. Așa cum am mai spus-o, ştirile despre acest sfârşit sunt lacunare şi aproape că au mai mult caracterul unei legende decât al unei relatări istorice. Suntem nevoiţi să ne mulţumim cu atât. Tocmai de aceea e cu atât mai plăcut pentru noi să putem întregi acest penultim capitol din biografia lui Knecht cu un document autentic, anume cu acea scrisoare cuprinzătoare, în care însuși maestrul jocului cu mărgele de sticlă își expune în fața autorității motivele hotărârii sale și solicită eliberarea din funcție.

Fireşte, trebuie spus că Josef Knecht nu numai că nu mai credea, așa cum o știm mai de mult, într-un succes al acestei scrisori pregătite cu atâta minuţie, ci şi că, atunci când ea fusese gata, socotea că mai bine h-ar fi scris deloc și înaintat această „cerere". I s-a întâmplat și lui ca tuturor oamenilor care exercită o putere firească şi la început inconștientă asupra celorlalţi oameni: această putere acţionează nu fără urmări pentru posesorul său, și când magistrul se bucurase că l-a câștigat, datorită ei, pe prietenul său Tegularius pentru intenţiile lui, că a făcut din el un apărător al acestora și un colaborator la realizarea lor, ceea ce s-a întâmplat s-a dovedit a avea mai multă putere decât propriile-i gânduri și dorințe, îl câștigase sau îl ademenise pe Fritz pentru o lucrare în valoarea căreia, el, iniţiatorul, nu mai credea; când, în cele din urmă, prietenul îi puse în faţă această lucrare, el nu mai putu da înapoi, nici n-o mai putu pune deoparte și lăsa nefolosită, fără a-l jigni și dezamăgi foarte tare pe Tegularius, căruia dorise ca prin e a să-i facă mai uşoară despărţirea.

Cum credem s-o știm, în acea vreme mult mai corespunzător intențiilor lui Knecht ar fi fost să-și depună funcția și să-și anunțe de-a dreptul retragerea din Ordin, în loc să aleagă calea ocolită, ajunsă în ochii săi aproape o comedie, cu această „cerere”. Dar dorința de a-și menaja prietenul l-a determinat să-și pună Mu încă o dată nerăbdării, pentru un timp.

Ar fi probabil interesant să cunoaștem manuscrisul sârguinciosului Tegularius. Acest manuscris consta în principal din materialul istoric, pe care-l adunase în scopul de a demonstra sau a ilustra, totuși nu am greși mult dacă am presupune că el conținea și unele aprecieri critice formulate tăios și spiritual la adresa ierarhiei, ca și la adresa lumii și a istoriei universale. Chiar dacă acest manuscris redactat cu o hărnicie neobișnuit de tenace de-a lungul câtorva luni ar mai exista, ceea ce e posibil, și dacă ne-ar sta la dispoziție, ar trebui totuși să renunțăm ia comunicarea lui, deoarece cartea noastră n-ar fi locul potrivit pentru publicarea sa.

Pentru noi este important un singur lucru, anume ce utilizare a dat *magister luai* lucrării prietenului său. Când îi fu înmânată cu solemnitate, o primi cu vorbe cordiale de mulțumire și, fiindcă știa că-i va face o plăcere prietenului său, îl rugă să i-o citească. Timp de mai multe zile, Tegularius luă loc câte o jumătate de oră în grădina magistrului, căci era vară, și îi citi cu satisfacție numeroasele file din care consta manuscrisul, și nu rareori lectura fu întreruptă de puternicele hohote de râs ale amândurora. Au fost câteva zile bune pentru Tegularius. După aceea însă, Knecht se retrase și, folosind unele părți din manuscrisul prietenului, redacta o scrisoare adresată autorității, pe care o transcriem textual și la care nu e nevoie să adăugăm niciun comentariu.

Scrisoarea adresată de magister ludi *autorității educative*

Diverse considerații m-au determinat pe mine, *magister ludi,* să prezint autorității o rugăminte de un fel deosebit, nu incluzând-o în darea de seamă solemnă, ci prin această scrisoare specială și într-o anumită măsură particulară. E drept, anexez scrisoarea la raportul

oficial scadent şi aştept rezolvarea ei oficială, totuşi o consider mai curând un fel de circulară adresată confraţilor mei magiştri.

Printre îndatoririle unui magistru se numără şi aceea de a avertiza autoritatea, atunci când în îndeplinirea regulamentară a funcţiei sale apar piedici sau ameninţarea unor pericole, în momentul de faţă, activitatea mea oficială, deşi fac efortul de a-mi sluji funcţia cu toate puterile, este (sau aşa mi se pare mie) ameninţată de un pericol ce-şi are lăcaşul, nu însă şi unica sorginte, în propria mea persoană. Eu, cel puţin, consider pericolul moral al slăbirii aptitudinii mele de a ocupa funcţia de maestru al jocului cu mărgele de sticlă drept un pericol în acelaşi timp obiectiv şi existent în afara persoanei mele. Pentru a mă exprima foarte concis: am început să am îndoieli în ceea ce priveşte capacitatea mea de a-mi îndeplini integral funcţia, deoarece mă văd în situaţia să consider ameninţată propria mea funcţie, ca şi jocul cu mărgele de sticlă pe care am datoria să-l cultiv. Intenţia acestei scrisori este de a atrage atenţia autorităţii că arătatul pericol există şi că, după ce mi-am dat seama de el, tocmai acest pericol mă cheamă imperios în alt loc decât acela în care mă aflu. Fie-mi îngăduit să lămuresc situaţia printr-o comparaţie: cineva stă într-o odaie de la mansardă, aplecat deasupra unei subtile lucrări erudite, când deodată bagă de seamă că în casă sub el a izbucnit un incendiu. Omul nu va sta în cumpănă, întrebându-se dacă o intervenţie intră sau nu în atribuţiile sale sau dacă nu trebuie mai bine să-şi treacă pe curat tabelele, ci va alerga numaidecât jos şi va încerca să salveze casa. Aşa stau eu, în unul dintre etajele cele mai de sus ale clădirii noastre castaliene, ocupându-mă cu jocul cu mărgele de sticlă, mânuind instrumente extrem de delicate, sensibile, iar instinctul, nasul mă fac atent că undeva sub mine a luat foc, că întreaga noastră clădire e ameninţată şi se află în pericol, că eu am acum datoria nu să analizez muzică sau să diferenţiez reguli de joc, ci să dau fuga acolo de unde iese fum.

Instituţia Castaliei, Ordinul nostru, aşezămintele noastre ştiinţifice şi şcolare, împreună cu jocul cu mărgele de sticlă şi cu toate celelalte par celor mai mulţi dintre noi, fraţii din Ordin, lucruri de la sine înţelese, aşa cum sunt pentru fiecare om aerul pe care-l respiră şi pământul pe care stă. Mai niciunul nu se gândeşte vreodată că acest

aer și acest pământ pot să nu mai fie, că într-o zi aerul poate să ne lipsească și că pământul poate să ne piară de sub picioare.

Avem fericirea să trăim bine apăraţi, într-o mică lume curată și senină, iar majoritatea dintre noi, oricât ar putea să pară de ciudat, trăiesc în ficțiunea că această lume a existat dintotdeauna și că noi ne-am născut în ea. Eu însumi am trăit în anii mei mai tineri în această amăgire extrem de plăcută, în timp ce realitatea îmi era totuși cunoscută foarte bine, anume că nu m-am născut în Castalia, ci am fost trimis și educat aici de autorităţi, și că Ordinul, Castalia, autoritatea, locuințele profesorilor, arhiva și jocul cu mărgele de sticlă n-au existat nicidecum din totdeauna și nu sunt o operă a naturii, ci o creaţie târzie, nobilă a voinţei omenești, trecătoare ca tot ceea ce făurește omul. Toate acestea le-am știut, dar ele nu reprezentau pentru mine o realitate, pui Și simplu nu mă gândeam la ele, le treceam cu vederea, și știu că mai mult de trei pătrimi dintre noi vor trăi și vor râvni în această iluzie bizară și agreabilă.

Dar așa cum au existat secole și milenii fără Ordinul nostru și Castalia, tot astfel vor veni din nou în viitor epoci fără ele. Iar dacă astăzi amintesc colegilor mei și onoratei autorităţi acest fapt, acest adevăr banal și le solicit să arunce o privire asupra pericolelor ce ne amenință, dacă așadar îmi asum, pentru o clipă, rolul neagreat și prea lesne de luat în râs al unui profet, al unuia care rostește avertismente și cheamă la penitență, ei bine, sunt gata sa accept eventualele batjocuri, dar nădăjduiesc totuși că cei mai mulţi dintre voi vor citi scrisoarea mea până la capăt și că unii îmi vor da chiar dreptate în unele puncte. Măcar atât, și tot ar fi mult.

O organizaţie cum e Castalia noastră, un mic stat al spiritului, este expus la pericole interne și externe. Pericolele interne, sau măcar unele dintre ele, ne sunt cunoscute, le ţinem sub ochi și le combatem. Retrimiteri tot mereu înapoi pe unii dintre elevii școlilor de elită, deoarece descoperim la ei însușiri și impulsuri de nedezrădăcinat, care-i fac inapţi și periculoși pentru comunitatea noastră. Cei mai mulţi dintre ei, sperăm noi, nu sunt, din cauza aceasta, oameni de mai mică valoare, ci doar nepotriviţi pentru viaţa castaliană și, odată întorși în lume, își pot găsi condiţii de existenţă mai pe potriva lor, devenind bărbaţi vrednici. Practica noastră s-a confirmat în această

direcţie, iar în mare se poate spune despre comunitatea noastră că își păstrează demnitatea și autodisciplina și-și îndeplinește misiunea de a reprezenta și de a reîmprospăta mereu o pătură de sus, o aristocrație a spiritului. Probabil că nu avem printre noi mai mulţi nedemni şi trândavi decât este firesc și suportabil. Mai puţin ireproșabil stau însă lucrurile în ceea ce privește vanitatea Ordinului, orgoliul de castă care constituie o tentaţie pentru orice aristocraţie, pentru orice poziţie privilegiată ş i care e imputată în mod obişnuit oricărei aristocraţii, când cu, când fără dreptate, în istoria socială se vorbește mereu despre tentative ce au drept ţel constituirea unei aristocraţii, ca o culme şi încununare a societăţii, iar un anume soi de aristocraţie, de supremaţie a celor buni pare a fi scopul și idealul propriu-zis, chiar dacă nu întotdeauna mărturisit, al tuturor încercărilor din evoluţia societăţii, întotdeauna puterea, fie ea una monarhică sau anonimă, s-a arătat gata să favorizeze prin protecţie şi privilegii o aristocraţie născândă, indiferent dacă era vorba de o aristocrație politică sau de alt fel, din naștere sau rezultată prin selecţie ori educaţie, întotdeauna, nobilimea privilegiată s-a întărit sub acest soare, întotdeauna însă şederea în soare și situaţia privilegiată au devenit de la o anumită treaptă a evoluției o tentaţie și au dus la corupţie. Dacă vom considera acum Ordinul nostru drept o aristocraţie și vom încerca să analizăm în ce măsură comportarea noastră faţă de obștea poporului și a lumii justifică poziția specială, în ce măsură ne-a și molipsit și ne domină boala caracteristică a aristocraţiei, vanitatea, îngâmfarea, orgoliul de castă, savantlâcul, pornirile de profitori lipsiţi de recunoștinţă, atunci vom găsi unele motive de reflecţie. Se poate ca actualului castalian să nu-i lipsească supunerea faţa de legile Ordinului, sârguinţa, spiritualitatea cultivată; dar nu-i lipsește oare destul de des prea mult din înţelegerea încadrării sale în structura poporului, în lume, în istoria universală? Are el conștiința fundamentului existenţei sale, știe el că aparţine unui organism viu, ca o frunză, floare, ramură sau rădăcină, intuiește el ceva din sacrificiile pe care poporul le face pentru dânsul hrănindu-l, îmbrăcându-l și creându-i posibilitatea de a învăţa în școli și de a întreprinde studii multilaterale? Se sinchisește el mult de sensul existenţei noastre și al poziţiei noastre speciale, are el o imagine adevărată despre scopul Ordinului și al vieţii noastre?

Lăsând deoparte excepţiile, excepţii numeroase şi cunoscute — înclin să răspund la toate aceste întrebări cu nu. Castalianul de mijloc îl priveşte pe omul din lumea profană şi pe cel ne erudit probabil fără dispreţ, fără invidie, fără adversitate, dar |nu ca pe un frate, nu vede în el pe cel ce-i dă pâinea, nici nu se simte cât de cât răspunzător în mod solidar de ceea ce se întâmplă în lumea din afară. I se pare că scopul vieţii sale e cultivarea ştiinţelor de dragul lor, sau doar promenada plină de desfătare prin grădina unei culturi căreia-i place să-şi dea aerul că e universală, fără a fi chiar aşa. Pe scurt, aceasta cultură castaliană, o cultură înaltă şi nobilă, desigur, căreia-i sunt profund recunoscător, este pentru cei mai mulţi dintre cei ce-o posedă şi o reprezintă nu un organ şi un instrument, nu o cultură activă şi îndreptată spre un scop, nu una conştientă că trebuie să slujească un organ şi un instrument, nu o cultură activă şi îndreptată spre autosatisfacţie şi autoelogiere, spre desăvârşirea şi cultivarea extremă a specialităţilor spirituale. Ştiu că există un mare număr de castalieni integri şi foarte valoroşi, care nu doresc cu adevărat altceva decât a sluji, aceştia sârât profesorii educaţi la noi, îndeosebi cei ce lucrează afară, în ţară, departe de clima noastră plăcută şi de răsfăţul spiritual al Provinciei noastre, la şcolile profane, aducând servicii pline de abnegaţie, dar incalculabil de importante. Aceşti bravi profesori din afara Provinciei sunt propriu-zis, în sensul strict al cuvântului, singurii dintre noi care făptuiesc cu adevărat scopul Castaliei şi prin a căror muncă plătim ţării şi poporului multul bine pe care ni-l fac. Că misiunea noastră cea mai înaltă şi cea mai sfântă constă în a păstra fundamentul spiritual al ţării şi al lumii, care s-a adeverit a fi un element moral de cea mai mare eficacitate: anume simţul pentru adevăr, pe care se sprijină între altele şi dreptul — aceasta o ştie foarte bine oricare dintre noi, fraţii din Ordin, dar la un examen de conştiinţă cei mai mulţi dintre noi ar trebui să admită că pentru ei prosperitatea lumii, conservarea onestităţii şi a purităţii spirituale şi în afara Provinciei noastre atât de curăţele nu e nicidecum lucrul cel mai important, ba chiar n-are nicio importanţă şi că noi lăsăm cu dragă inimă pe seama bravilor profesori din afară să achite, prin munca lor plină de dăruire, datoria noastră faţă de lume şi să legitimeze în oarecare măsură privilegiile de care ne bucurăm cu toţii, jucători cu

mărgele de sticlă, astronomi, muzicieni și matematicieni. De orgoliul și spiritul de castă, menționate mai sus, se leagă și insuficienta noastră grijă față de faptul dacă ne facem sau nu vrednici de privilegii și prin realizări corespunzătoare, ca și faptul că nu puțini dintre noi își închipuie că moderația pe care regulile Ordinului o impun vieții noastre materiale ar fi o virtute respectată numai de dragul ei, când în realitate ea nu e decât un contraserviciu minim adus țării ce face posibilă existența castaliană.

Mă limitez doar la indicarea acestor deficiențe și pericole interne, ele nu sunt de neglijat, chiar dacă în epoci liniștite nu ne-ar pune încă pentru multă vreme în primejdie existența. Dar noi, castalienii, nu suntem dependenți numai de morala și rațiunea noastră, ci, în mod esențial, și de starea țării, ca și de voința poporului. Ne mâncăm pâine a, ne folosim bibliotecile, ne desăvârșim școlile și arhiva — dar dacă poporul nu ar mai avea chef să ne dea această posibilitate sau dacă țara n-ar mai fi în stare s-o facă din cauza sărăcirii, a războiului etc., atunci, chiar în aceeași clipă, s-ar sfârși cu viața și studiile noastre. Că țara noastră va considera într-o bună zi Castalia și cultura noastră drept un lux pe care nu și-l mai poate îngădui, că, în loc de a mai fi cu bunăvoință mândră de noi, ca până acum, ne va socoti într-o bună zi drept niște paraziți și niște dăunători, ba chiar niște eretici și inamici — acestea sunt pericolele ce ne amenință din afară.

Dacă aș fi nevoit să înfățișez aceste pericole unui castalian de mijloc, ar fi trebuit s-o fac desigur mai ales prin exemple din istorie și, făcând-o, m-as fi lovit de o anumită rezistență pasivă, de o anumită ignoranță și indiferență ce aproape că ar putea fi numită puerilă. Precum știți, interesul pentru istoria universală e la noi, castalienii, extrem de slab, celor mai mulți dintre noi le lipsesc nu numai interesul, ci, s-ar putea spune, chiar înțelegerea legitimității istoriei, ca și orice considerație față de aceasta. Amestec de indiferență și prezumție, această aversiune față de orice studiere a istoriei universale m-a îndemnat adesea la reflecții, în urma cărora am dedus că ea are două cauze, în primul rând, conținutul istoriei — mă refer firește nu la istoria spiritului și a culturii, pe care o cultivăm foarte mult — ni se pare ceva de o valoare inferioară; în măsura în care avem idee de ea, istoria universală constă din lupte brutale pentru putere, bunuri, țări,

materii prime, bani, pe scurt pentru obiective materiale și cantitative, pentru lucruri pe care noi le considerăm în afara domeniului spiritual și mai curând vrednice de dispreț.

Pentru noi, secolul al șaptesprezecelea este epoca lui Descartes, Pascal, Froberger, Schutz, nu a lui Cromwell sau Ludovic al XIV-lea. A doua cauză a ororii noastre față de istoria universală constă în neîncrederea moștenită și, după părerea mea, în mare parte justificată față de un anume mod de a interpreta și de a scrie istoria, foarte îndrăgit în perioada de decadență de dinaintea întemeierii Ordinului nostru și căruia dintru început nu-i acordăm nici cel mai mic credit: așa-numita filosofie a istoriei, a cărei înflorire ingenioasă și totodată influența cea mai periculoasă le aflăm la Hegel, care însă în secolul următor a dus până la cea mai respingătoare falsificare a istoriei și demoralizare a simțului pentru adevăr. Pentru noi, predilecția arătată filosofiei istoriei face parte dintre caracteristicile principale ale epocii de decadență spirituală și de exacerbate lupte politice pentru putere, pe care o numim uneori „secolul războinic”, de cele mai multe ori însă „epoca foiletonistică”. Pe ruinele acelei epoci, din combaterea și înfrângerea spiritului ei — sau a lipsei ei de spirit — a rezultat cultura noastră de azi, au luat naștere Ordinul și Castalia. Acum, orgoliul nostru spiritual ne determină să avem față de istoria universală, îndeosebi față de aceea mai nouă, aproape aceeași atitudine pe care au avut-o față de scena lumii ascetul și ermitul din vremea vechiului creștinism. Istoria ne apare ca o arenă a instinctelor, a modelelor, a concupiscenței, a setei de câștig și a setei de putere, a poftei de sânge, a forței brutale, a distrugerilor și războaielor, a miniștrilor ambițioși, și generalilor vânduți, a orașelor bombardate, și uităm mult prea ușor că acesta nu reprezintă decât unul dintre multiplele ei aspecte. De asemenea, uităm mai ales că noi înșine suntem un fragment de istorie, ceva ce s-a constituit prin devenire și ceva ce e osândit să piară, în cazul că-și va pierde capacitatea unei continue deveniri și transformări. Suntem de-a dreptul istorie, suntem copărtași la istoria universală și la răspunderea față de poziția noastră în cadrul ei. Conștiința acestei responsabilități ne lipsește foarte mult.

Dacă aruncăm o privire asupra propriei noastre istorii, asupra epocii când s-au constituit provinciile pedagogice actuale, în țara

noastră ca și în câteva altele, asupra constituirii diverselor ordine și ierarhii, dintre care una e Ordinul nostru, atunci constatăm de îndată că ierarhia și patria noastră, draga noastră Castalie, n-au fost întemeiate de oameni care s-au comportat față de istoria universală cu atâta resemnare și cu atât orgoliu ca noi. Predecesorii și ctitorii noştri şi-au început opera la sfârşitul erei războinice într-o lume devastată. Ne-am deprins să explicăm unilateral stările de lucruri din lumea acelei epoci, ce-a început cam o dată cu primul așa-numit război mondial, numai prin aceea că tocmai atunci spiritul nu mai era la preţ și că el devenise pentru puternicii conducători de state doar un mijloc de luptă utilizat ocazional, subordonat, fapt în care noi vedem o consecință a corupţiei „foiletonistice". Ei da, este uşor să se constate lipsa de spiritualitate și brutalitatea cu care s-au purtat acele lupte pentru putere. Dacă le numesc lipsite de spiritualitate, o fac nu pentru că aş ignora marile lor realizări de ordin intelectual şi metodic, ci fiindcă noi suntem obișnuiţi și ţinem să considerăm spiritul ca fiind în prima linie dorinţa de adevăr, iar spiritul utilizat în acele lupte pare ce-i drept a nu fi avut nimic comun cu dorința de adevăr. Nenorocirea acelei epoci a stat în faptul că neliniștea și dinamica rezultate din extrem de rapida creștere numerică a populaţiei n-a avut drept corolar o ordine morală cât de cât solidă; resturile totuși existente ale unei asemenea ordini au fost suprimate prin sloganurile de actualitate, astfel că în cursul acelor lupte nu mai dăm decât de fapte stranii și oribile, întocmai ca la scindarea bisericii provocată de Luther, cu patru sute de ani înainte, lumea întreagă a fost copleșită dintr-o dată de o nelinişte uriașă, pretutindeni s-au format fronturi de luptă, pretutindeni a apărut brusc o crudă dușmănie de moarte între tineri și bătrâni, între patrie şi umanitate, între roşii şi albi, iar noi, cei de azi, nu mai putem reconstitui forța și dinamica interioară a acelor „roșii" și „albi", nu mai putem reconstitui conţinutul propriu-zis și semnificaţiile tuturor acelor devize și chemări la luptă, ca să nu mai spunem că nu le mai putem înțelege și împărtăși; în întreaga Europă, ba chiar pe jumătate din globul terestru, vedem, ca în vremea lui Luther, credincioși și eretici, tineri și bătrâni, militanţi ai lui ieri și militanţi ai lui mâine lovindu-se unii de alţii cu entuziasm sau cu deznădejde, adesea fronturile se-ntindeau de-a curmezişul hărţii unei

ţări, tăiau în două popoare și familii, și nu trebuie să ne îndoim că majoritatea combatanţilor înșiși, sau cel puţin a conducătorilor, considerau toate acestea drept extrem d e pline de sens, după cum nu putem nega că mulţi dintre conducătorii și purtătorii de cuvânt aduceau în acele lupte o anume bunăcredinţă robustă, un anume idealism, cum i se spunea pe atunci.

Pretutindeni, oamenii s-au luptat între ei, au ucis și au devastat, și pretutindeni și de ambele părţi cu credinţa că lupta se dă în numele lui Dumnezeu împotriva diavolului.

În Castalia noastră, acea epocă sălbatică de mari entuziasme, de ură sălbatică și de suferinţe nespuse s-a scufundat într-un fel de uitare aproape de neînţeles deoarece respectiva epocă e totuși atât de strâns legată de apariţia așezămintelor noastre, a căror premisă și sorginte este. Un satiric ar putea asemui această uitare cu aceea arătată faţă de nașterea și părinţii lor de aventurierii înnobilaţi și ajunşi. Să mai stăruim puţin asupra epocii războinice. Am citit unele dintre documentele ei și m-am interesat, făcând aceasta, mai puţin de popoarele subjugate și de orașele distruse, cât mai ales de comportamentul persoanelor cu preocupări intelectuale. Le-a fost greu acestora, iar cei mai mulţi nici n-au rezistat. Au existat martiri, atât printre savanţi, cât și printre clerici, iar martirajul și exemplul lor n-au rămas fără folos nici chiar în acele vremuri deprinse cu atrocităţile. Totuși majoritatea reprezentanţilor intelectualităţii n-au putut suporta presiunea acelei epoci de forţă brutală. Unii au capitulat și și-au pus la dispoziţia conducătorilor de state talentele, cunoștinţele și metodele; este cunoscută expresia unui profesor universitar de-atunci din Republica Massagheţilor: „Cât fac doi și cu doi, nu facultatea noastră trebuie să hotărască, ci al nostru domn gheneral". Alţii au făcut opoziţie, câtă vreme au putut-o face pe un teren doar pe jumătate periclitat, și au dat publicităţii proteste. Un autor de celebritate mondială — aflăm din lucrarea lui Ziegenhalβ — a semnat în decursul unui singur an peste două sute de asemenea proteste, avertismente, apeluri la raţiune etc., probabil mai multe decât a putut să citească în realitate.

Cei mai mulţi însă au învăţat să tacă, au învăţat să sufere de foame și frig, să cerșească și să se ascundă de poliţie, au murit prematur, iar

cel ce murea era invidiat de supravieţuitori. Nenumăraţi dintre dânșii și-au pus laţul de gât. Cu adevărat, nu mai era o satisfacţie și o cinste să fii erudit sau literat: cine se punea în serviciul celui ce deţinea puterea și al sloganurilor oficiale, acela obţinea, ce-i drept, slujbă și pâine, dar și dispreţul celor mai buni dintre colegii săi și, desigur, în cele mai multe cazuri, se adăuga și chinul mustrărilor de conştiinţă; cine refuza să colaboreze trebuia să flămânzească, trebuia să trăiască la voia întâmplării, ca păsările cerului, și să moară în mizerie sau în exil. S-a produs astfel o selecţie îngrozitoare, nemaiauzit de aspră. A decăzut rapid nu numai cercetarea ştiinţifică, în măsura în care nu servea scopurilor politice și războinice, ci și învăţământul. Înainte de toate, istoria universală, adusă mereu la diapazonul naţiunii cu rol de conducător în acel moment, a fost simplificată şi neprelucrată, filosofia istoriei și foiletonul domneau până și în scoli.

Destul cu amănuntele. Au fost vremuri aspre și sălbatice, vremuri haotice și babilonice, în care popoarele și partidele, bătrânii și tinerii, roşiii şi albii nu se mai înţelegeau unii cu alţii. Sfârşitul acestora, după o suficientă sângerare şi mizerie, a fost o năzuinţă mereu mai puternică a tuturor de revenire la raţiune, de regăsire a unui limbaj comun, de ordine, de bună-cuviinţă, de măsuri valabile, de un alfabet și de o tablă a înmulţirii care să nu mai fie dictate de interesele puterii şi să fie modificate în fiecare clipă. A luat naştere o uriaşă nevoie de adevăr și dreptate, de raţiune, de ieșire din haos. Acest vacuum de la sfârșitul unei epoci violente și orientate numai spre exterior, această năzuinţă nespus de stăruitoare şi fierbinte a tuturor spre un nou început și spre o ordine sunt fenomenele cărora le datorăm Castalia și existenţa noastră. Ceata minusculă, vitează, pe jumătate înfometată, dar neîncovoiată a intelectualilor adevăraţi a început să devină conștientă de posibilităţile ei, a început să-şi dea, printr-o autodisciplină ascetică și eroică, o ordine și o constituţie, a început să lucreze din nou, pretutindeni, în grupe mici și foarte mici, să pună capăt sloganurilor și să edifice din nou, pornind de la temelie, o spiritualitate, un învăţământ, o cercetare ştiinţifică, o cultură.

Construcţia a reușit; de la începuturile ei sărmane și eroice a crescut treptat până la dimensiunile unei clădiri magnifice, a creat de-a lungul generaţiilor Ordinul, autoritatea educativă, şcolile de elită,

arhiva și colecţiile, școlile speciale și seminarele, jocul cu mărgele de sticlă, iar noi suntem cei ce locuim, ca moștenitori și uzufructuari, în clădirea aceasta aproape prea luxoasă! Și, fie zis încă o dată, locuim în ea ca niște musafiri cam ignoranţi în ceea ce privește situaţia noastră și cam comozi, nu vrem să știm nimic despre uriașele jertfe omenești pe care sunt clădite temeliile noastre, nimic despre experienţele pline de suferinţă, ai căror moștenitori suntem, nimic despre istoria universală, care ne-a înălţat sau tolerat construcţia, care ne poartă și ne tolerează pe noi cei de astăzi și poate încă pe alţi castalieni și magiștri de după noi, dar care va doborî cândva din nou construcţia noastră și o va înghiţi, așa cum doboară și înghite tot ceea ce a îngăduit să crească.

Mă întorc din istorie, iar consecinţa, aplicarea la ziua de azi și la noi este aceasta: sistemul și Ordinul nostru au și depășit punctul culminant al înfloririi și al fericirii, pe care jocul enigmatic al evenimentelor internaţionale le îngăduie când și când frumosului și altor valori vrednice de a fi râvnite. Suntem în declin, o situaţie care se va prelungi încă multă vreme, dar în orice caz nu ne va mai reveni nimic mai măreţ, mai frumos și mai demn de dorit decât ceea ce avem în prezent, drumul merge la vale; istoricește, cred eu, suntem copţi pentru lichidare, iar aceasta nu se va produce astăzi sau mâine, însă poimâine sigur. Trag această concluzie nu numai dintr-o apreciere prea morală a realizărilor și a capacităţilor noastre, ci mai cu seamă din mișcările pe care le văd pregătindu-se în lumea din afară. Se apropie vremuri critice, pretutindeni se simt semne prevestitoare că lumea vrea să-și deplaseze din nou centrul de greutate. Se pregătesc noi dislocări ale puterii, acestea nu se vor realiza fără război și acte de violenţă, o ameninţare nu numai a păcii, ci și a vieţii și a libertăţii vine dinspre Orientul îndepărtat. Chiar dacă ţara noastră și politica ei se vor menţine neutre, chiar dacă întregul nostru popor va persevera (ceea ce totuși n-o face) în menţinerea stărilor de lucruri de până acum și va voi să rămână devotat idealurilor castaliene, totul va fi zadarnic.

Încă de pe acum unii dintre parlamentarii noștri vorbesc, ocazional, destul de clar despre faptul că sistemul castalian s-a transformat într-un lux cam costisitor pentru ţară. Îndată ce vor deveni necesare în mod serios înarmări de război, înarmări destinate

exclusiv apărării, iar aceasta se poate întâmpla curând, se va ajunge la mari măsuri de economie şi, în ciuda bunelor intenţii ale guvernului faţă de Castalia o mare parte dintre aceste măsuri ne va afecta și pe noi. Suntem mândri de faptul că ordinul nostru şi permanenţa culturii spirituale, pe care el o garantează, pretind din partea ţării sacrificii relativ modeste. De fapt, în comparaţie cu alte epoci, îndeosebi cu perioada foiletonistică, cu universitățile ei dotate generos, cu nenumăratele ei consilii şi institute luxurioase, aceste sacrificii nu sunt mari, iar în comparaţie cu acelea înghițite de război şi înarmare în secolul războinic apar infinit de mici. Dar tocmai această înarmare va redeveni poate în curând porunca supremă, în parlament vor domina din nou generalii şi, dacă poporul va fi pus să aleagă între a jertfi Castalia sau î se expune pericolului războiului şi pieirii, e limpede pentru noi la ce hotărâre se va ajunge. Fără îndoială, atunci va lua numaidecât avânt şi o ideologie războinică însușită îndeosebi de tineret, o concepţie lozincardă asupra lumii, conform căreia savanţii şi ştiinţa, latina, matematica, cultura, preocupările spirituale vor fi considerate vrednice de a exista numai în măsura în care vor putea sluji scopurile războinice.

Valul se și rostogolește spre noi, odată ne va mătura cu totul. Poate că asta va fi bine și necesar. Mai înainte însă, prea stimaţi colegi, în măsura în care ne vom trezi și vom avea curaj, ne stă la îndemână acea libertate limitată de a decide și de a acţiona, care e îngăduită omului și care face din istoria universală o istorie a oamenilor. Putem, dacă vrem, să închidem ochii, deoarece pericolul e încă oarecum îndepărtat; probabil că noi, cei ce suntem astăzi magiştri, vom funcţiona în liniște până la capăt și ne vom sfârși zilele în bună pace, mai înainte ca pericolul să se apropie şi să devină vizibil pentru toţi. Pentru mine totuși, și desigur nu numai pentru mine singur, această pace nu va fi aceea a conştiinţei curate. N-aş putea să-mi îndeplinesc mai departe funcţia și să practic jocul cu mărgele de sticlă în liniște și pace satisfăcut de faptul că cele ce vor urma nu mă vor mai găsi în viaţă.

Nu, mie mi se pare necesar să-mi aduc aminte că și noi, cei din afara politicii, aparţinem istoriei universale şi avem datoria să contribuim la evoluția ei. De aceea am spus în introducerea scrisorii că

destoinicia mea în îndeplinirea funcţiei e diminuată sau măcar ameninţată, din cauză că nu mă pot opune ca o mare parte dintre gândurile și grijile mele să fie solicitată de pericolul ce ne amenință. Interzic, e drept, fanteziei mele să se joace cu formele pe care le-ar putea lua pentru noi și pentru mine dezastrul. Dar nu pot rămâne surd la întrebarea: ce avem de făcut noi, ce am de făcut eu pentru a preîntâmpina pericolul? în legătură cu aceasta, să-mi mai fie îngăduită o vorbă.

N-as putea pleda în favoarea cerinţei lui Platon ca învăţatul, mai mult chiar înţeleptul să aibă un rol conducător în stat. Pe vremea aceea, lumea era mai tânără. Iar Platon, deși ctitor al unui fel de Castalie, n-a fost nicidecum un castalian, ci un aristocrat prin naștere, de origine regească. E adevărat, și noi suntem aristocraţi și formăm o nobilime, dar aceasta e una de spirit, nu de sânge. Nu cred că omul va reuși vreodată să producă o aristocraţie de sânge care să fie totodată și una a spiritului, aceasta ar fi o aristocraţie ideală, dar ea rămâne un vis. Noi, castalienii, deși oameni manieraţi și foarte inteligenţi, nu suntem apţi să devenim stăpânitori; dacă ar trebui să domnim, n-am putea-o face cu forţa și naivitatea necesare unui conducător adevărat, totodată câmpul nostru propriu de activitate și grija noastră specifică, aceea de a cultiva o viaţă spirituală exemplară, ar fi repede neglijate. Pentru a domni nu e neapărat nevoie să fii prost și brutal, cum cred uneori intelectualii vanitoși, dar totuși ca să domnești trebui să-ți placă fără rezerve activitatea orientată spre exterior, să posezi pasiunea de a te identifica pe de-a-ntregul cu ţelurile și scopurile, ca și o anume rapiditate și lipsă de scrupule în alegerea căilor spre succes. Așadar numai însușiri pe care un erudit — căci înţelepţi nu vrem să ne numim — nu trebuie să le aibă și nu le are, deoarece pentru noi contemplaţia e mai importantă decât fapta, iar în alegerea mijloacelor și a metodelor de atingere a ţelurilor ne-am învăţat să fim cât se poate de scrupuloși și suspicioși. Așadar, nu ne revine sarcina de a domni și nu putem face politică. Suntem specialiști în cercetare, analiză și măsurători, suntem păstrătorii și reexaminatorii permanenţi ai tuturor alfabetelor, tablelor înmulţirii și metodelor, suntem verificatorii măsurilor și greutăţilor spirituale.

Firește, mai suntem încă multe altele, putem fi, dacă e cazul, și înnoitori, descoperitori, aventurieri, cuceritori și autori de interpretări inedite, dar prima și cea mai importantă funcție a noastră, aceea pentru care poporul are nevoie de noi și ne întreține, este de a păstra curate toate izvoarele științei. Un A poate fi preschimbat în B în comerț, în politică și oriunde așa ceva ar putea fi, ocazional, o realizare și un act de genialitate, la noi însă niciodată.

În epocile anterioare, când începeau vremuri tulburi, așa-numitele „vremuri mari", când izbucneau războaie și revoluții, se cerea uneori intelectualilor să se politizeze. Acesta a fost cazul îndeosebi în epoca foiletonistică târzie. Printre cerințele acestei epoci s-a numărat și aceea a politizării sau a militarizării spiritului. Așa cum clopotele bisericilor erau întrebuințate pentru turnarea țevilor de tun, cum tinerimea necoaptă din scoli era chemată să completeze trupele decimate, tot astfel spiritul era mobilizat și utilizat ca mijloc de război.

Firește, noi nu putem fi de acord cu această cerință. E în afară de orice discuție că, la nevoie, un învățat poate fi scos de la catedră sau de la masa de lucru și făcut soldat, că, în anumite cazuri, el se poate oferi voluntar pentru așa ceva, că, mai departe, într-o țară secătuită de război, savantul trebuie să se mulțumească în privința celor materiale cu un minimum, mergând până la a îndura foamea. Cu cât e mai vastă cultura unui om, cu cât mai mari îi sunt privilegiile, cu atât mai mari trebuie să fie în caz de nevoie sacrificiile pe care le face; sperăm că lucrul acesta va deveni odată de la sine înțeles pentru fiecare castalian. Dar dacă suntem gata să jertfim poporului bunăstarea, comoditatea și viața noastră atunci când el se află în primejdie, de aici nu decurge că am fi gata să sacrificăm pentru interesele zilei, ale poporului sau ale generalilor până și spiritul însuși, tradiția și morala spiritualității noastre. E un las cel ce se sustrage de la obligațiile, sacrificiile și pericolele cărora trebuie să le facă față poporul său. Dar nu mai puțin este un laș și un trădător cel ce trădează principiile vieții spirituale de dragul unor interese materiale, cel care, de exemplu, e gata să lase pe seama deținătorilor puterii a decide cât fac doi ori doi! Este o trădare să sacrifici oricăror alte interese simțul pentru adevăr, onestitatea intelectuală, devotamentul față de legile și metodele spiritului.

Când, în lupta dintre interese și sloganuri, adevărul se află în pericolul de a fi devalorizat, falsificat și siluit la fel ca limba, la fel ca artele, la fel ca tot ceea ce e organic și extrem de cultivat sub aspect artistic, atunci unica noastră datorie este de a ne împotrivi și de a salva adevărul, adică năzuința după adevăr, ca fiind crezul nostru suprem. Savantul care, ca orator, profesor, spune cu bună știință neadevăruri, care sprijină cu bună știință minciunile și falsificările, acela nu numai că acționează împotriva unor legi fundamentale, el nici nu aduce foloase poporului său, în ciuda aparenței de moment, ci grave prejudicii, îi alterează aerul și pământul, mâncarea și băutura, otrăvește gândirea și dreptatea și dă astfel un ajutor tuturor relelor și inimicițiilor ce amenință poporul cu pieirea.

Castalianul nu trebuie, așadar, să devină un politician; la nevoie, el trebuie să-și sacrifice persoana, niciodată însă devotamentul față de spirit. Spiritul e binefăcător și nobil numai dacă respectă adevărul; îndată ce trădează adevărul, îndată ce se leapădă de ceea ce-i asigură stima deplină, devenind mercantil și maleabil în fața oricui, el întruchipează o putere demonică, ceea ce este mult mai rău decât bestialitatea animalică, instinctuală, care mai păstrează totuși întotdeauna ceva din inocența naturii.

Las pe seama fiecăruia dintre dumneavoastră, stimați colegi, să meditați asupra obligațiilor ce revin Ordinului în cazul că țara și Ordinul însuși s-a r afla în pericol. Vor exista în privința aceasta concepții diferite. Și eu le am pe ale mele, iar în îndelungata chibzuire asupra tuturor problemelor ridicate aici am ajuns, în ceea ce privește propria mea persoană, la o concluzie clară asupra a ceea ce constituie pentru mine o obligație și un țel vrednic de atins în viață. Faptul acesta m-a determinat acum să adresez onoratei autorități o cerere personală, cu care se va încheia memorandumul meu.

Dintre magiștrii care alcătuiesc autoritatea noastră, eu, ca *magister ludil* mă aflu, datorită desigur funcției, cel mai departe de lumea din afară. Matematicianul, filologul, fizicianul, pedagogul și toți ceilalți magiștri lucrează în domenii care au puncte comune cu lumea profană; și în școlile necastaliene, obișnuite, din țara noastră și din toate țările matematica și știința limbii formează bâzele învățământului; astronomia, fizica se predau și la universitățile laice,

chiar cei total ignoranţi fac muzică; toate aceste discipline sunt străvechi, mult mai vechi decât Ordinul nostru, au existat mult înaintea lui și îi vor supravieţui.

Numai jocul cu mărgele de sticlă este propria noastră descoperire, specialitatea noastră, favoritul nostru, jucăria noastră, este ultima și cea mai diferenţiată expresie a modului special castalian de spiritualitate. El este totodată giuvaierul cel mai scump și cel mai inutil, cel mai drag și în același timp cel mai fragil din tezaurul nostru. E cel dintâi care va dispărea în momentul în care dăinuirea Castaliei va fi pusă în discuţie; nu numai fiindcă este cel mai fragil dintre bunurile noastre, ci și fiindcă pentru laici reprezintă fără îndoială partea cea mai de prisos din Castalia. Când va fi vorba ca ţara să fie scutită de orice cheltuială inutilă, atunci şcolile de elită vor fi restrânse, fondurile pentru conservarea și sporirea bibliotecilor și colecţiilor vor fi scăzute și în cele din urmă suprimate, prânzurile noastre vor fi reduse, hainele noastre nu vor mai fi reânnoite, dar toate disciplinele principale din a noastră *Universitas Litterarum* vor fi lăsate să continue a exista, cu excepţia jocului cu mărgele de sticlă. De matematică e nevoie și pentru a se inventa noi arme de foc, dar nimeni nu va crede, iar militarii cel mai puţin, că din închiderea micului *Vicus Lusorum* și din suprimarea jocului nostru ar putea să decurgă fie și cea mai neînsemnată pagubă pentru ţară și popor. Jocul cu mărgele de sticlă este partea cea mai extremă și cea mai periclitată a clădirii noastre. Probabil că din pricina aceasta, tocmai *magister ludi,* conducătorul celei mai străine de lume dintre disciplinele noastre, este cel dintâi care presimte cutremurul ce va veni, sau măcar cel dintâi care vestește autorităţii acest presentiment.

Aşadar, eu consider că în cazul unor răsturnări politice, şi mai cu seamă războinice, jocul cu mărgele de sticlă este pierdut. El va pieri repede, chiar dacă se bucură încă de atașamentul multor persoane, și nu va fi reînfiinţat niciodată. N-o va mai îngădui atmosfera ce va urma după o nouă perioadă de război. Jocul cu mărgele de sticlă va dispărea la fel ca anumite practici extrem de cultivate în istoria muzicii, cum au fost corurile formate din cântăreţi profesioniști de pe la 1600 sau compoziţiile duminicale de muzică figurală{76} din bisericile de pe la 1700. Pe vremea aceea, urechile omenești au ascultat sunete pe care

nicio știință și nicio vrajă nu le putea reevoca în puritatea lor angelică și radioasă.

Tot astfel, nici jocul cu mărgele de sticlă nu va fi uitat, dar nici nu va putea fi vreodată reînviat, iar cei ce vor studia mai târziu istoria lui, apariția, înflorirea și sfârșitul său vor suspina și ne vor invidia că ne-a fost dat să trăim într-o lume spirituală atât de pașnică, atât de armonioasă și pură.

Deși sunt *magister ludi,* nu consider nicidecum a fi de datoria mea (sau a noastră) împiedicarea sau amânarea sfârșitu-lui jocului nostru. Lucrurile frumoase și foarte frumoase sunt și ele trecătoare, din chiar clipa când au devenit istorice și au căpătat chip concret pe pământ. Faptul acesta ne e cunoscut și ne poate pricinui o adâncă tristețe, dar nu putem încerca în mod serios să-l schimbăm, căci este de neschimbat. Când jocul cu mărgele de sticlă va pieri, Castalia, lumea vor suferi o pierdere, dar în momentul acela lumea aproape că nu-și va da seama, în așa măsură va fi preocupată, în cursul marii crize, să salveze ceea ce se mai poate salva. O Castalie fără jocul cu mărgele de sticlă este imaginabilă, nu însă și fără un respect profund față de adevăr, fără devotament față de spirit. O autoritate educativă o poate scoate la capăt fără *magister ludi.* Dar, lucru pe care aproape că l-am uitat, expresia *magister ludi* denumește la origine și în esență nu specialitatea pe care o etichetăm cu ea. La origine, *magister ludi* înseamnează pur și simplu învățător. Iar de învățător, de bunul și bravul învățător, țara noastră va avea cu atât mai multă nevoie, cu cât mai periclitată e Castalia și cu cât mai perimate și mai zdrobite în fărâme sunt giuvaierurile ei. De învățători avem mai multă nevoie decât de orice altceva, avem nevoie de bărbați care să înzestreze tineretul cu capacitatea de a măsura și" a aprecia și care să fie pentru el modele în ceea ce privește respectul față de adevăr, obediența față de spirit, slujirea cuvântului. Remarca aceasta se referă nu numai și nu în primul rând la școlile noastre de elită, a căror existență va avea și ea un sfârșit cândva, ci și la școlile profane din afară, acolo unde sunt educați și formați orășenii și țăranii, meșteșugarii și soldații, politicienii, ofițerii și conducătorii de state, la vârsta când sunt copii încă și educabili. Acolo este baza vieții intelectuale din țară, nu în seminare sau în jocul cu mărgele de sticlă, întotdeauna am procurat

țării învățători și educatori, am mai spus-o; aceștia sunt cei mai buni dintre noi.

Dar trebuie să facem mai mult decât până acum. Nu ne mai putem bizui pe faptul că din școlile de afară se îndreaptă mereu către noi șuvoiul elitei celor talentați și contribuie la menținerea Castaliei. Trebuie să admitem din ce în ce mai mult* că serviciul umil și plin de răspundere pe care îl aducem școlilor, școlilor lumești, este partea cea mai importantă și cea mai vrednică de cinste a sarcinii noastre, pe care se și cuvine să o extindem.

Cu acestea am ajuns acum și la cererea personală pe care vreau s-o adresez stimatei autorități. Prin prezenta, rog autoritatea să mă elibereze din funcția de *magister ludi* și să-mi încredințeze în țară, în afara Castaliei, o școală obișnuită, mare sau mică, și să-mi îngăduie a aduce treptat la această scoală, ca învățători, un grup de tineri frați din Ordin, oameni în care să am încredere că mă vor ajuta cu devotament a face ca principiile noastre să fie însușite organic și din toată inima de tinerii din lumea profană.

Fie ca stimata autoritate să ia în considerare cu bunăvoință cererea mea și motivarea ei, pentru a-mi notifica apoi dispozițiile sale.

Maestrul jocului cu mărgele de sticlă

Post-scriptum:

Fie-mi îngăduit să citez o spusă a venerabilului *pater* Jakobus, pe care am notat-o cu prilejul unuia din neuitatele *sleprivatissimuri:*

„Pot să vină vremuri de spaimă și de cel mai profund dezastru. Dacă în dezastru mai e posibilă vreo fericire, aceasta nu poate fi decât una spirituală, care să privească înapoi cu dorința de a salva cultura vremurilor trecute, care să privească înainte cu hotărârea de a reprezenta senin și statornic spiritul într-o perioadă ce altminteri ar putea să cadă pe deplin pradă materiei."

Tegularius n-a știut cât de puțin din lucrarea lui a rămas în această scrisoare; Knecht nu i-a îngăduit să vadă cererea în această ultimă redactare. E probabil însă că magistrul i-a dat să citească două versiuni anterioare, mult mai amănunțite. Maestrul jocului cu mărgele de sticlă

a expediat scrisoarea și a așteptat răspunsul autorităţii cu mult mai puţină nerăbdare decât prietenul său. El se hotărâse să nu-i mai împărtășească acestuia pașii săi viitori; de aceea a evitat noi discuţii asupra chestiunii şi i-a spus doar că până la sosirea unui răspuns va trece fără îndoială multă vreme.

Când apoi răspunsul sosi după un răstimp mai scurt decât își închipuise el însuși, Tegularius nu află nimic. Scrisoarea din Hirsland suna astfel:

Onor. *Magister Ludi* din Waldzell

Mult preţuite coleg!

Atât conducerea Ordinului, cât și colegiul magiștrilor au luat cunoştinţă cu un interes nu obişnuit de conţinutul plin de căldură sufletească și de observaţii profunde al circularei dumneavoastră. Reflecţiile istorice din această scrisoare, nu mai puţin decât privirea îngrijorată aruncată în viitor ne-au captat atenţia, şi e cert că unii dintre noi vor face loc în gândurile lor şi de aici înainte consideraţiilor dumneavoastră tulburătoare și în parte, cu siguranţă, nu lipsite de temei, pentru a scoate din ele foloase. Am apreciat cu bucurie și cu recunoştinţă toate sentimentele ce vă însufleţesc, sentimente ale unui castalian adevărat și lipsit de egoism, sentimente de dragoste profundă și devenită o a doua natură faţă de Provincia noastră, faţă de viaţa și datinile ei, o dragoste plină de grijă și în același timp cam umbrită de neliniște. Cu aceeaşi bucurie şi recunoştinţă am luat act de nota personală și de dispoziţia de moment a acestei dragoste, de înclinaţia ei spre sacrificiu, de setea ei de activitate, de seriozitate și zelul și pornirea spre eroism, în toate aceste trăsături recunoaștem caracterul maestrului jocului cu mărgele de sticlă, energia lui, înflăcărarea lui, temeritatea lui. Cât de mult i se potrivește acestuia, ca elev al vestitului benedictin, faptul că studiază istoria nu cum ar face-o un observator lipsit de afecţiune, privind-o ca un scop în sine, pur științific și în oarecare măsură ca pe un joc estetic, ci ca un om gata să-și folosească nemijlocit și pe dată cunoștinţele de istorie pentru a făptui și a da o mân ă de ajutor! Și cât de mult se potrivește, stimate

coleg, caracterului dumneavoastră faptul că ţelul dorinţelor domniei voastre este unul atât de modest, că nu vă simţiţi atras de sarcini şi misiuni politice, de posturi care să vă aducă influenţă şi onoruri, că nu doriţi a fi altceva decât un *magister ludi,* un învăţător!

Acestea sunt câteva din gândurile și impresiile care ni s-au impus firesc de la prima lectură a circularei dumneavoastră. Ele au fost aceleași sau măcar similare la majoritatea colegilor. Dimpotrivă, în ceea ce privește aprecierea în continuare a comunicărilor, avertismentelor și rugăminţilor dumneavoastră, autoritatea nu a putut ajunge la o luare de poziţie tot atât de unanimă, în ședinţa ce s-a ţinut în acest scop, a fost discutată cu însufleţire mai ales problema măsurii în care poate fi acceptată opinia dumneavoastră asupra pericolului ce ne ameninţă existenţa, ca și problema felului, a dimensiunilor și a apropierii în timp a pericolelor, și cea mai mare parte a membrilor au luat vădit în serios aceste probleme, arătându-se pasionaţi de ele. Totuși, precum ne vedem obligaţi să vă aducem la cunoştinţă, în niciuna din aceste probleme majoritatea vocilor nu s-a pronunţat în favoarea părerilor dumneavoastră. Au fost recunoscute numai forţa imaginativă și perspicacitatea consideraţiilor dumneavoastră istorico-politice; în amănunt însă, niciuna dintre ipotezele, sau să le spunem profeţiile, dumneavoastră nu a fost acceptată în întregul ei și considerată drept convingătoare. De asemenea, în problema privitoare la măsura în care Ordinul și orânduiala castaliană participă la menţinerea perioadei de pace neobișnuit de lungi, privitoare la măsura în care ele pot fi considerate în genere și principial ca factori ai istoriei și ai circumstanţelor politice, puţini v-au dat dreptate, și chiar și aceia cu rezerve. Opinia majorităţii a fost oarecum aceasta: liniștea ce s-a înstăpânit după încheierea epocilor războinice pe partea noastră de pământ trebuie atribuită parţial epuizării generale și pierderilor de sânge cauzate de îngrozitoarele războaie precedente, dar încă mai mult împrejurării că Occidentul a încetat atunci a mai fi focarul istoriei universale și câmpul de luptă al pretenţiilor la hegemonie. Fără a pune nici la cea mai mică îndoială meritele Ordinului, nu se poate totuși recunoaște ideii castaliene, ideii unei culturi spirituale înalte sub semnul educaţiei sufletești contemplative, vreo forţă cu implicaţii propriu-zise în istorie, adică o influenţă vie asupra stărilor de lucruri

politice din lume, după cum orice impuls și ambiție de această natură sunt străine de întreg caracterul spiritului castalian și inimaginabile.

Nu este, s-a subliniat în câteva foarte serioase expuneri asupra acestei teme, nici voința, nici destinația Castaliei să acționeze pe plan politic și să exercite vreo influență asupra păcii sau războiului, despre o asemenea destinație nici n-ar putea fi vorba, deoarece tot ceea ce este castalian se raportează la rațiune și se desfășoară în limitele rezonabilului, ceea ce nu se poate spune despre istoria universală, decât dacă am cădea în exaltarea teologico-politică a filosofiei romantice asupra istoriei și am declara întregul aparat de ucidere și distrugere al puterilor ce fac istoria drept metode ale rațiunii lumii. Chiar și la cea mai fugitivă privire de ansamblu asupra istoriei spirituale reiese vădit că marile epoci de înflorire a spiritului nu se pot niciodată explica în fond din circumstanțele politice, mai mult chiar cultura sau spiritul sau sufletul își au propria lor istorie care își parcurge drumul paralel cu așa-numita istorie universală, cu acest lanț de lupte niciodată ostoite pentru puterea materială, ca o a doua istorie, tainică, nesângeroasă și sacră. Numai cu această sacră și tainică istorie are de a face Ordinul nostru, nu cu „adevărata" și brutala istorie universală, și niciodată misiunea sa nu poate fi aceea de a supraveghea istoria politică și, încă mai puțin, de a contribui la evoluția ei.

Este posibil deci ca imaginea constelației politice mondiale să fie într-adevăr așa cum o schițează circulara dumneavoastră sau nu, în orice caz nu stă în competența Ordinului să ia altă poziție decât să aștepte cu răbdare. Ca atare, cu câteva voturi contra, majoritatea a respins hotărât părerea dumneavoastră că am avea datoria să considerăm această constelație ca un apel la o luare de poziție activă, în ceea ce privește părerea dumneavoastră asupra actualei situații mondiale și aprecierile asupra viitorului apropiat, acestea au făcut o vădită impresie în rândurile majorității colegilor, pe unii dintre domni i-a impresionat chiar ca un lucru senzațional, totuși nici în acest punct nu s-a putut constata un acord al majorității cu dumneavoastră, ba dimpotrivă, deși cei mai mulți dintre vorbitori și-au mărturisit respectul față de cunoștințele și perspicacitatea dumneavoastră. Preponderentă a fost tendința ca afirmațiile dumneavoastră în privința

aceasta să fie considerate, ce-i drept, vrednice de atenţie şi interesante într-un grad înalt, totuşi ca fiind excesiv de pesimiste.

A luat cuvântul şi un vorbitor care a pus întrebarea dacă nu cumva este o primejdie şi o nelegiuire, cel puţin o uşurinţă ca un magistru să-şi înspăimânte autoritatea cu imaginile atât de sumbre ale unor pretinse pericole şi încercări apropiate. Desigur, este îngăduită oricui reamintirea ocazională a caducităţii tuturor lucrurilor, şi oricine, chiar cei ce ocupă posturi înalte şi de răspundere, pot evoca din când în când avertismentul *memento mori*{77} a vesti totuşi generalizând şi de pe o poziţie nihilistă întregului corp al magiştrilor, întregului Ordin, întregii ierarhii un sfârşit presupus apropiat, nu este numai un atac nedemn împotriva liniştii sufleteşti şi a fanteziei colegilor, ci şi o periclitare a autorităţii însăşi, ca şi a capacităţii ei de muncă. Ar fi imposibil ca activitatea unui magistru să câştige ceva prin aceea că el s-ar duce în fiecare dimineaţă la munca lui cu gândul că funcţia sa, munca sa, elevii săi, răspunderea sa faţă de Ordin, viaţa sa pentru şi în Castalia — toate acestea vor pieri şi vor fi nule mâine sau poimâine. Chiar dacă vorbitorul, care a exprimat aceste păreri, nu a fost confirmat de majoritate, totuşi el s-a bucurat de unele aprobări.

Comunicarea noastră este scurtă, vă stăm la dispoziţie pentru o explicaţie verbală. Din relatarea noastră concisă constataţi totuşi, venerabile, că circulara dumneavoastră nu a avut efectul pe care l-aţi putut spera de la ea. În cea mai mare parte, insuccesul provine din motive obiective, din diferenţele reale dintre opiniile şi dorinţele dumneavoastră actuale şi acelea ale majorităţii. Au mai intervenit totuşi şi motive formale. Noi, cel puţin, avem impresia că o dispută orală între dumneavoastră şi colegi ar fi decurs esenţial-mente mai armonios şi pozitiv. Şi nu numai forma aceasta a unei circulare, credem noi, a fost stânjenitoare pentru expunerea rugăminţii dumneavoastră; mult mai stânjenitoare a fost ataşarea, neobişnuită altminteri în relaţiile noastre, a unei rugăminţi personale, a unei cereri la o comunicare colegială. Cei mai mulţi dintre noi văd în acest amalgam o tentativă nefericită de înnoire, unii au numit-o de-a dreptul nepermisă.

Cu acestea ajungem la punctul cel mai delicat al chestiunii dumneavoastră, anume la cererea de a fi eliberat din funcţie şi de a fi

utilizat în serviciul învăţământului profan. Că autoritatea supremă nu poate fi de acord cu cererea formulată atât de abrupt şi motivată într-un mod atât de ciudat, că îi este imposibil să o poată încuviinţa şi accepta, aceasta solicitantul ar fi trebuit s-o ştie de la bun început. Este de la sine înţeles că autoritatea răspunde cu nu.

Ce s-ar întâmpla cu ierarhia noastră, dacă sarcina de a pune pe fiecare în locul său n-ar mai aparţine Ordinului şi autorităţii! Ce s-ar întâmpla cu Castalia, dacă fiecare şi-ar aprecia el însuşi persoana, talentele şi însuşirile şi şi-ar alege corespunzător postul! Recomandăm maestrului jocului cu mărgele de sticlă să reflecteze câteva clipe asupra acestor lucruri şi îl însărcinăm să exercite în continuare funcţia vrednică de cinste, a cărei conducere i-am încredinţat-o.

Cu aceasta, rugămintea dumneavoastră de a primi un răspuns la scrisoare a fost îndeplinită. Nu am putut să dăm răspunsul pe care îl speraţi. Totuşi, nu am putea trece sub tăcere valoarea tulburătoare de avertisment a documentului dumneavoastră. Contăm pe faptul că asupra conţinutului acestuia ne vom mai întreţine cu dumneavoastră verbal, şi anume curând, deoarece, deşi conducerea Ordinului crede că se poate bizui pe dumneavoastră, punctul din scrisoare, în care vorbiţi despre o scădere sau o primejduire a capacităţii dumneavoastră de a vă îndeplini în continuare funcţia, constituie pentru ea motive de îngrijorare.

Knecht citi scrisoarea fără speranţe deosebite, dar cu cea mai mare atenţie. Că autoritatea are „motive de îngrijorare” se gândise desigur şi el, iar pe deasupra se considera îndreptăţit s-o deducă şi dintr-un indiciu precis. De curând sosise în Satul jucătorilor un oaspete din Hirsland, cu o dovadă legală şi cu o recomandare din partea conducerii Ordinului, în care se menţiona că persoana respectivă solicita dreptul de a fi găzduită câteva zile pentru nişte pretinse lucrări în arhivă şi bibliotecă; ceruse şi permisiunea de a audia ca *hospitant* câteva prelegeri ale lui Knecht, era tăcut şi atent, un bărbat ceva mai în vârstă, care apăruse mai în toate secţiunile şi încăperile aşezării, se interesase de Tegularius şi-l vizitase de mai multe ori pe directorul şcolii de elită din Waldzell, care locuia în apropiere; nu putea să existe nicio îndoială că bărbatul acesta era un observator, trimis să constate

cum stau lucrurile în Satul jucătorilor, dacă se simte ceva delăsare, dacă magistrul este sănătos și la post, dacă funcţionarii sunt sârguincioși, iar elevii nu dau semne de oarecare neliniște.

Rămase la Waldzell o săptămână întreagă, nu scăpase nicio prelegere a lui Knecht, privirile lui cercetătoare și omniprezenţa lui tăcută fuseseră remarcate de doi dintre funcţionari. Așadar, conducerea Ordinului așteptase și raportul acestei iscoade, mai înainte de a-și fi trimis răspunsul adresat magistrului.

Ce se putea reţine din scrisoarea de răspuns și cine putea să fie autorul ei? Stilul nu-l trăda, era stilul curent, impersonal al autorităţii, așa cum îl cerea împrejurarea. La o palpare mai sensibilă, scrisoarea dădu totuși la iveală mai multă originalitate și personalitate decât s-ar fi presupus la prima lectură. Baza întregului document erau spiritul ierarhic al Ordinului, echitatea și dragostea faţă de Ordin. Se putea vedea clar ce efect nedorit, incomod, chiar inoportun și scandalizator avusese cererea lui Knecht, respingerea acesteia fusese decisă de autorul răspunsului încă de la prima ei citire și fără să fi fost influenţată de aprecierile celorlalţi. Și dimpotrivă, în opoziţie cu indignarea și repulsia, în răspuns se aflau și o altă pornire și tonalitate, o simpatie sensibilă, o accentuare a aprecierilor și a declaraţiilor bltode și prietenești ce fuseseră formulate în ședinţă asupra cererii lui Knecht. *Magister ludi* nu avu nicio îndoială că autorul răspunsului era Alexander, prezidentul conducerii Ordinului.

Am ajuns aici la capătul drumului nostru și nădăjduim că am spus tot ceea ce este esenţial în biografia lui Josef Knecht. Despre sfârșitul acestei vieţi, un biograf de mai târziu va mai stabili și comunica fără îndoială încă unele amănunte.

Renunţăm să dăm o expunere personală asupra ultimelor zile ale magistrului, nu ştim despre aceasta nimic mai mult decât oricare student de la Waldzell și nici n-am putea-o face mai bine decât *Legenda despre maestrul jocului cu mărgele de sticlă,* care circulă la noi în numeroase copii și ai cărei autori trebuie să fie probabil câţiva dintre elevii preferaţi ai celui dispărut, încheiem cartea noastră cu această legendă.

LEGENDA

Când ascultăm convorbirile camarazilor despre dispariţia maestrului nostru, despre cauzele acesteia, despre justeţea sau injusteţea hotărârilor şi paşilor săi, despre sensul sau nonsensul destinului său, ele ne evocă spusele lui Diodorus Siculus{78} asupra cauzelor presupuse ale revărsărilor Nilului, şi ni s-ar părea nu numai inutil, ci și nejust să sporim aceste spuse cu altele noi. În loc să facem aceasta, vom cultiva în inima noastră amintirea maestrului, care, îndată după plecarea lui plină de taine în lume, a trecut într-o lume de dincolo, încă mai străină și mai învăluită în taine. Pentru a sluji amintirii sale ce ne e scumpă, vom nota aici ceea ce ne-a ajuns la urechi despre aceste întâmplări.

După ce a citit scrisoarea, prin care autoritatea decidea negativ asupra cererii sale, maestrul simţi o ușoară înfiorare, o senzaţie de răcoare ca în zori de zi şi o dezmeticire, care îi arăta că bătuse ceasul şi că nu mai era loc pentru ezitări şi zăbavă. Acest simţământ caracteristic, pe care el îl numea „trezire", îi era cunoscut din clipele hotărâtoare ale vieţii sale, era un simţământ înviorător și în același timp dureros, un amestec de despărţire şi plecare, o zguduire profundă în zonele inconștiente ale sufletului, similară unei furtuni de primăvară. Se uită la ceas, peste o oră avea de ţinut o lecţie în cadrul unui curs. Se hotărî să dedice această oră reculegerii şi se duse în liniștita grădină a magistrului. Pe drumul într-acolo îl însoţi un vers care-i venise deodată în minte:

În orice început e-o vrajă peste fire... pe care-l rosti pentru sine însuși, neştiind la ce poet îl citise, dar care-i plăcea și-i părea foarte adecvat pentru ceea ce trăia în această oră. În grădină se așeză pe o bancă presărată cu cele dinţii frunze veştede, își regla respiraţia şi se

strădui să obţină liniştea interioară, până când se scufundă cu inima limpezită în contemplare, iar constelaţia acestei ore de viaţă se orândui în imagini generale, suprapersonale.

Dar pe drumul de reîntoarcere spre micul amfiteatru, versul îi reveni în minte, fu nevoit să reflecteze din nou la el şi găsi că sensul său trebuie să fie altul. Până când, luminându-i-se deodată, amintirea îi veni în ajutor. Rosti încet pentru sine însuşi: în orice început e-o vrajă peste fire, Ne apără şi să trăim ne-ajută…

Dar abia către seară, când ţinuse de mult ora de curs şi îndeplinise tot felul de activităţi zilnice, descoperi originea acestor versuri. Nu făceau parte din opera vreunui poet vechi, aparţineau uneia dintre propriile sale poezii scrise odinioară, pe când era elev şi student, iar poezia se termina cu versul:

Hai, inimă, la drum şi fii voioasă! încă în aceeaşi seară îl chemă la dânsul pe locţiitorul său şi-l vesti că a doua zi trebuie să plece pentru un timp ne-hotărât. Îi predă toate chestiunile curente, cu indicaţii scurte, şi-şi luă rămas bun prieteneşte şi fără emoţie, ca înaintea unei călătorii oficiale oarecare.

De mai multă vreme îşi dăduse seama că va trebui să-l părăsească pe Tegularius fără a-l iniţia şi scutindu-l de povara grea a salutului de despărţire. Trebuia să procedeze astfel, nu numai pentru a-şi cruţa prietenul atât de sensibil, ci şi pentru a nu-şi pune în pericol întregul plan. O dată acţiunea săvârşită şi faptul împlinit, celălalt avea probabil să se acomodeze, în vreme ce o convorbire explicativă şi o scenă de despărţire venită prin surprindere l-ar fi putut împinge la nedorite gesturi lipsite de stăpânire. Knecht intenţionase un timp să plece chiar fără a-l mai vedea încă o dată. Reflectând la aceasta, găsi că o asemenea plecare ar fi fost prea asemănătoare cu o fugă din faţa dificultăţilor. Oricât de înţelept şi de just ar fi fost să-şi scutească prietenul de o scenă care putea să-l tulbure şi să-i dea prilejul de a face vreo nebunie, pe atât de puţin îi era lui îngăduit să-şi asigure o asemenea scutire. Mai era o jumătate de oră până să se ducă la culcare, îi mai putea face o vizită lui Tegularius, fără a-l deranja pe el sau pe altcineva. Vasta curte interioară, pe care o străbătu, se şi afla învăluită în întunericul nopţii. Bătu la uşa chiliei locuite de prietenul său, cu sentimentul ciudat: e pentru ultima oară — şi îl găsi singur.

Surprins, Tegularius, care tocmai citea îl salută bucuros, puse cartea deoparte și îl pofti pe musafir să ia loc.

— Astăzi, începu Knecht să tăifăsuiască, mi-a venit în minte o poezie veche, sau doar numai câteva dintre versurile ei. Vei fi știind poate tu unde să găsesc poezia întreagă?

Și recită: „În orice început e-o vrajă peste fire...” Repetitorul nu avea nevoie să facă un efort prea mare. După o scurtă reflecție, recunoscu poezia, se ridică și aduse din sertarul unui pupitru manuscrisul poeziilor lui Knecht, manuscrisul original al autorului, pe care acesta i-l dăruise cândva. Îl răsfoi și scoase din el două file, care conțineau prima redactare a poeziei. Le întinse magistrului.

— Iat-o, spuse el zâmbind, onorabilul o are la dispoziție aici. Este pentru prima oară după mulți ani că binevoiți să vă aduceți aminte de poeziile dumneavoastră.

Knecht privi foile cu atenție și nu fără emoție. Așternuse versuri pe aceste două foi pe vremea când era student și se afla la Institutul de studii est-asiatice, un trecut îndepărtat îl cerceta din manuscris, totul vorbea despre un odinioară aproape uitat, redeșteptat acum în chip dureros și parcă pentru a-i da un avertisment — hârtia ce se și îngălbenise ușor, caligrafia juvenilă, tăieturile și corecturile din text. Constată că-și amintește nu numai anul și anotimpul ci și ziua și ora, totodată și starea sufletească, acel sentiment puternic și mândru, care-l stăpânise și-l fericise atunci și căruia îi dăduse expresie în versuri. Le scrisese în acea zi deosebită când cunoscuse trăirea sufletească pe care o numea trezire.

Era vădit că titlul poeziei fusese scris înainte de poezia însăși, înainte de a se fi cristalizat primele versuri. Așternut cu litere mari, într-o caligrafie furtunoasă, suna așa: *Transcende!*

Abia mai târziu, în altă perioadă, cu altă dispoziție sufletească și într-o altă etapă a vieții, titlul acesta împreună cu semnul exclamării fusese șters, fiind înlocuit cu altul, scris cu litere mai mici, mai subțiri, mai modeste. Noul titlu era: *Trepte.*

Knecht își amintea acum din nou cum, însuflețit de ideile poeziei sale, scrisese cuvântul *Transcende!* ca o chemare, o poruncă și un avertisment către el însuși, ca o decizie, formulată și confirmată din nou, de a-și pune activitatea și viața sub acest semn și de a face din ele

un zbor transcendental, o trecere hotărâtă și senină mai departe, o ocupare și o lăsare în urmă a fiecărui spațiu, a fiecărei etape.

Citi cu voce înceată câteva versuri:

Un spaţiu să schimbăm cu celelalte, Şi nicio vatră nu ne fie dragă; Al lumii duh în lanţuri nu ne leagă, Ci vrea din treaptă-n treaptă să ne salte.

— Am uitat vreme de mulţi ani versurile mele, spuse el, și când unul dintre ele mi-a venit astăzi întâmplător în minte, n-am mai știut de unde mi-e cunoscut și că de fapt a fost scris de mine. Cum ţi se par ţie astăzi? îţi mai spun ceva?

Tegularius reflectă o clipă.

— Tocmai această poezie, spuse el apoi, mi-a făcut întotdeauna o impresie ciudată. Poezia face parte dintre cele câteva scrise de dumneavoastră, care nu-mi plac, în care e ceva ce-mi repugnă sau mă tulbură. Ce va fi fiind acest ceva nu mi-am dat seama înainte. Acum cred că știu. Poezia dumneavoastră, venerabile, căreia i-aţi dat drept titlu ordinul de marş *Transcende!,* titlu pe care, slavă Domnului, l-aţi înlocuit mai târziu cu altul mult mai bun, nu prea mi-a plăcut, deoarece conţine ceva ca o poruncă, ceva moralizator sau didactic. Dacă s-ar putea înlătura din ea acest element sau, mai curând, această tentă, atunci poezia ar deveni una dintre cele mai frumoase pe care le-aţi scris, asta am remarcat-o acum din nou. Conţinutul propriu-zis al poeziei nu e în dezacord cu titlul *Trepte;* aţi fi putut-o intitula tot așa de bine sau încă mai bine *Muzică* ori *Esenţa muzicii.* Căci, înlăturând tonul moralizator sau de predică, poezia este de fapt o prezentare a esenţei muzicale ori, să zicem, un imn de slavă muzicii, permanentei sale actualităţi, seninătăţii și energiei sale, vivacităţii, neostoitei sale hotărâri şi dorinţe de a păși rapid mai departe, de a părăsi spaţiul sau porţiunea de spaţiu abia atinse. Dacă aţi fi rămas la această idee sau la acest imn de slavă adus spiritului muzicii, atunci n-aţi fi făcut din poezie, deşi evident stăpânit încă de pe atunci de ambiţii educative, un avertisment și o predică, iar poezia ar fi putut să fie o bijuterie desăvârșită. Așa cum ne stă în faţă, poezia nu e numai didactică, prea didactică, ea mi se pare că suferă și de un viciu de gândire.

Numai de dragul efectului moralizator, versurile pun pe același plan muzica și viaţa, ceea ce este cel puţin foarte discutabil și contestabil,

ele fac din motorul firesc şi lipsit de ţeluri moralizatoare, din resortul muzicii o „viaţă” care-şi propune să ne educe şi să ne formeze prin apeluri, porunci şi sfaturi bune. Pe scurt, în această poezie, o vizuine, ceva unic, frumos şi magnific e falsificat şi utilizat în scopuri educative, şi aceasta e ceea ce m-a făcut întotdeauna să fiu împotriva ei.

Maestrul ascultase cu satisfacţie, văzându-şi prietenul cuprins de o anumită înflăcărare mânioasă, care-i plăcea la el.

— Poate că ai dreptate! zise el pe un ton pe jumătate glumeţ, în orice caz, ai dreptate în cele ce spui despre raporturile acestei poezii cu muzica. „Străbaterea spaţiilor” şi ideea fundamentală a versurilor mele provin de fapt, fără ca eu să fi ştiut sau să fi băgat de seamă, din muzică. Nu ştiu dacă am prăpădit ideea şi am falsificat viziunea; poate că dreptatea e de partea ta. Când am scris versurile, nu mai era vorba despre muzică, ci despre o trăire, anume despre trăirea constând în faptul că frumosul simbol muzical îmi revelase latura sa morală şi devenise în mine o trezire şi un avertisment, o chemare a vieţii. Forma imperativă a poeziei, aceea care îţi displace ţie cu deosebire, nu este expresia unei intenţii de a porunci şi de a educa, deoarece porunca şi avertismentul îmi sunt adresate exclusiv mie. Asta, dragul meu, chiar dacă n-aveai desigur de unde s-o ştii, puteai s-o vezi din ultimul vers. Aşadar, eu am trăit o revelaţie, am descifrat un sens, un chip interior şi am vrut să invoc şi să dăltuiesc pentru mine însumi această revelaţie. De aceea, deşi nu mi-am dat seama, poezia mi-a rămas în memorie. Bune sau rele, aceste versuri şi-au atins deci scopul, avertismentul a continuat să trăiască în mine şi nu a fost uitat. Astăzi, acest avertisment îmi sună din nou în auz; e o frumoasă trăire măruntă, ironia ta nu mi-o poate nimici. Dar e timpul să punem punct. Ce frumoase au fost acele vremuri, camarade, când noi, amândoi studenţi, ne puteam îngădui adesea să ocolim prescripţiile regulamentului din cămin şi să rămânem împreună adânciţi în discuţii până târziu noaptea. Ca magistru, aşa ceva nu se mai poate, păcat!

— Ah, opina Tegularius, ar fi totuşi cu putinţă, numai că vă lipseşte curajul.

Knecht îi puse râzând mâna pe umăr.

— În ceea ce privește curajul, dragul meu, aș fi capabil de cu totul alte feste. Noapte bună, bătrâne cârcotaș!

Knecht părăsi chilia vesel, totuși pe drum, parcurgând gangurile și curţile, pustii ca în orice noapte, ale așezământu-lui, seriozitatea puse din nou stăpânire pe dânsul. Era seriozitatea despărţirii. Rămasul bun redeșteaptă întotdeauna imagini din memorie, iar în timp ce mergea i se impuse amintirea zilei în care, încă băieţandru, și-a făcut prima plimbare plină de presimţiri și speranţe, ca elev nou venit, prin Waldzell și prin *Vicus Lusorum,* și abia acum, între copacii și clădirile învăluite de liniștea și de răcoarea nopţii, simţi el stăruitor și dureros că are în faţa ochilor pentru ultima dată toate acestea, că aude pentru ultima oară scufundarea în tăcere și în somn a așezământului atât de plin de viaţă în timpul zilei, că vede pentru ultima oară mica lumină de deasupra căsuţei portarului oglindindu-se în bazinul fântânii arteziene, că privește pentru ultima oară norii noptatici de deasupra pomilor din grădina lui de magistru. Parcurse cu pași domoli toate drumurile și colţurile Satului jucătorilor, simţi nevoia să mai deschidă încă o dată poarta grădinii lui și să intre, dar nu avea cheia la el, ceea ce îl ajută numai-decât să revină la realitate și să se dezmeticească. Se întoarse în locuinţa lui, mai redacta câteva scrisori, printre care una ce-l vestea pe Designori de sosirea lui în capitală, apoi se eliberă, printr-o meditaţie scrupuloasă, de zbuciumul sufletesc al acestui ceas, pentru ca a doua zi să aibă puterea de a-și îndeplini ultimele munci în Castalia și de a duce la bun sfârșit discuţia explicativă cu conducerea Ordinului.

A doua zi de dimineaţă, magistrul se sculă la ora obișnuită, ceru să-i vină mașina și porni la drum, numai puţini îi observară plecarea, nimeni nu-și făcu gânduri în legătură cu ea. În dimineaţa umedă din pricina celor dintâi valuri de ceaţă ale începutului de toamnă parcurse drumul până la Hirsland, sosi acolo către prânz și se anunţă la magistrul Alexander, prezidentul conducerii Ordinului. Avea la el, învelită într-o pânză, o frumoasă casetă de metal, pe care o luase dintr-un sertar secret al cancelariei și care conţinea insignele demnităţii sale, pecetea și cheile.

Fu primit cu oarecare surpriză în „marea” sală oficială a conducerii Ordinului, aproape că nu se mai întâmplase niciodată ca un magistru

să apară neanunțat din vreme sau neinvitat. I se oferi din însărcinarea conducătorului Ordinului un prânz, apoi i se deschise o chilie de odihnă de pe vechiul gang boltit și i se aduse la cunoștință că venerabilul speră să se facă liber pentru dânsul în două sau trei ore. Ceru să i se dea un exemplar din regulamentul Ordinului și se așeză într-un fotoliu, citi întreaga broșură și se asigură pentru ultima dată de simplitatea și legalitatea intenției sale, al cărei înțeles și a cărei îndreptățire intimă i se păreau totuși, încă și în acest ceas, de-a dreptul imposibil de exprimat prin cuvinte, își aminti de o frază din regulament, asupra căreia fusese pus să mediteze odinioară, în ultimele zile ale libertății lui tinerești și ale epocii de studiu, în momentul dinaintea primirii în Ordin. Reciti fraza, reflectă asupra ei și simți cât de diferit era el acum, în acest ceas, față de tânărul repetitor cam înspăimântat de atunci. „Dacă te cheamă autoritățile superioare într-o funcție, așa suna fraza din regulament, atunci să știi: fiecare urcare a unei trepte nu e un pas spre libertate, ci spre încătușare. Cu cât e mai mare puterea pe care ți-o dă funcția, cu atât mai riguros e serviciul. Cu cât e mai puternică personalitatea, cu atât mai prohibit e arbitrariul." Cum sunaseră odinioară atât de definitiv și clar, și cât de mult își modificaseră pentru el sensul, ba chiar căpătaseră un înțeles contrariu unele cuvinte, mai ales cuvinte îndoielnice ca „încătușare", „personalitate", „arbitrariu"! Și totuși cât erau de frumoase, de limpezi, de bine închegate și admirabil de sugestive aceste fraze, în ce măsură puteau ele să apară unui spirit tânăr ca absolute, eterne și pe de-a-ntregul adevărate! Oh, ele ar fi într-adevăr așa, dacă restrânsa Castalie ar fi fost lumea, lumea întreagă, diversă și totuși de nedesfăcut, în loc de a fi o lume mititică sau un fragment insolent și silnic din ea! Dacă pământul ar fi o școală de elită, dacă Ordinul ar fi obstia tuturor oamenilor, iar prezidentul Ordinului Dumnezeu, cât de desăvârșite ar fi asemenea fraze și regulamentul întreg! Ah, dacă ar fi totuși așa, ce plăcută, ce înfloritoare și inocentă ar fi viața! Cândva a și fost realmente așa, pe atunci așa putuse el să vadă și să trăiască aceste lucruri: Ordinul și spiritul castalian îi apăruseră ca ceva dumnezeiesc și absolut. Provincia fusese pentru el lumea, castalienii, umanitatea, iar partea necastaliană a întregului, un fel de lume puerilă, o treaptă spre

Provincie, un teren sălbatic care încă își aștepta cultura și mântuirea supremă, care privea cu venerație spre Castalia și care îi trimitea când și când oaspeți plăcuți, ca tânărul Plinio.

Cât de bizară era totuși propria lui situație, a lui Josef Knecht și a propriului său spirit! Nu considerase el mai înainte, ieri încă, acel mod propriu de înțelegere și cunoaștere, acea trăire a realității, pe care o numea trezire, drept un pas înainte spre inima lumii, spre miezul adevărului, ceva oarecum absolut, un drum sau un progres pe care îl putea face numai pas cu pas, dar care în idee era continuu și rectiliniu? Nu-i apăruse lui odinioară, în tinerețe, ca o trezire, ca un progres, ca un lucru de necondiționată valoare și justețe să recunoască în ființa lui Plinio lumea din afară, dar totodată să se distanțeze de ea în mod conștient și întocmai ca un castalian? Și din nou a fost un progres și a fost un act de sinceritate hotărârea de a se dedica, dup ă ani de îndoieli, jocului cu mărgele de sticlă și vieții waldzelliene. Și tot la fel, acceptarea încadrării lui, de către maestrul Thomas, în serviciu și a intrării, prin intermediul maestrului muzicii, în Ordin, iar mai târziu consimțirea dată la numirea în funcția de magistru. Au fost numai niște pași mici sau mari pe un drum aparent rectiliniu — și totuși, acum la capătul drumului, el nu se afla nicidecum în inima lumii și în miezul adevărului, ci constata că și actuala trezire fusese doar o deschidere a ochilor și o regăsire într-o situație nouă, o încadrare într-o constelație nouă. Aceeași cărare precisă, limpede, fără echivoc, rectilinie care îl condusese la Waldzell, la Mariafels, în Ordin, la magistratură, îl scotea acum din nou în afara lor. Ceea ce fusese o succesiune de acte ale trezirii era în același timp o succesiune de plecări. Castalia, jocul cu mărgele de sticlă, demnitatea de maestru fuseseră fiecare o temă, care trebuise să fie prelucrată și rezolvată, un spațiu care trebuise să fie parcurs în mers transcendent. Acum toate se și aflau în urma lui. În mod evident, odinioară, când gândise și făptuise contrariul a ceea ce gândea și făptuia astăzi, el știuse sau numai bănuise ceva din caracterul îndoielnic al situației de fapt; nu intitulase el oare poezia scrisă ca student, și care trata despre trepte și plecări, cu exclamația *Transcende!?*

Drumul său parcursese astfel un cerc, sau o elipsă, ori o spirală, sau cine știe ce altceva, numai drept nu fusese, deoarece linia dreaptă

aparţine vădit geometriei, nu naturii şi vieţii. Dar avertismentului şi încurajării pe care şi le adresase lui însuşi în poezie le dăduse urmare cu credinţă, chiar şi după ce uitase de mult poezia şi trezirea lui de atunci, ce-i drept, le urmase nu în mod desăvârşit, nu fără ezitări, îndoieli, smucituri şi lupte, însă păşind de pe o treaptă pe alta, străbătând un spaţiu după altul, temerar, concentrat şi relativ senin, nu atât de radios ca fostul maestru al muzicii, totuşi fără trudă şi mohoreală, fără apostazii şi dezertări. Iar dacă acum comitea apostazii şi dezertări faţă de noţiunile castaliene, dacă, împotriva oricărei morale a Ordinului, acţiona aparent în serviciul unor interese personale, aşadar pe planul arbitrariului, atunci şi aceasta se întâmpla în spiritul temerităţii şi al muzicii, deci cu siguranţă de sine şi seninătate, în rest fie ce-o fi. Dacă ar putea totuşi să-i explice şi să-i dovedească celuilalt ceea ce lui i se părea atât de limpede: anume că „arbitrariul" acţiunii lui actuale era în realitate slujire şi supunere, că el nu pleca spre libertate, ci spre încătuşări noi, necunoscute şi neliniştitoare, că nu era un fugar, ci un chemat, nu un om pus în mişcare de propria-i voinţă, ci unul obligat să se supună, nu un stăpân, ci o victimă! Cum stăteau însă lucrurile cu virtuţile, cu seninătatea, cu siguranţa de sine, cu temeritatea? Toate acestea căpătaseră proporţii reduse, dar continuau să fiinţeze. Chiar de nu exista niciun fel de mers, ci doar posibilitatea de a fi purtat, chiar de nu exista niciun fel de transcendenţă prin puteri proprii, ci numai o rotire a spaţiului în jurul celui aflat în centrul acestuia, virtuţile dăinuiau totuşi şi-şi păstrau valoarea şi vraja, ele constau în a spune da, în loc de nu, în a da ascultare, în loc de a căuta subterfugii şi poate niţel şi în faptul că puteai acţiona şi gândi ca şi când ai fi stăpân şi factor activ, că acceptai fără nicio verificare viaţa şi autoiluzionarea, acest curaj cu aparenţa unei autodeterminări şi responsabilităţi, că în fond, totuşi, erai creat din motive necunoscute mai mult pentru a făptui decât pentru a judeca, mai mult dominat de porniri instinctuale decât de spirit. O, dacă ar fi putut avea o discuţie despre toate acestea cu *pater* Jakobus!

Gânduri sau reverii de felul acestora au fost ecoul meditaţiei sale. În ceea ce priveşte „trezirea", i se părea lui, nu era vorba despre adevăr şi înţelegere, ci despre realitate, despre trăirea şi existenţa acesteia.

Datorită trezirii nu te apropiai de miezul lucrurilor, de adevăr, ci doar sesizai, realizai sau suportai punerea de acord a propriului eu cu situaţia de moment a lucrurilor. Nu descopereai cu acest prilej legi, ci luai hotărâri, nu ajungeai în centrul lumii, ci în centrul propriei tale persoane. De aceea și era atât de greu comunicabil, atât de în afara posibilităţii de a spune și de a formula ceea ce trăiai atunci; comunicările din această sferă a vieţii nu păreau a se număra printre scopurile vorbirii. Dacă, în mod excepţional, o parte din această trăire ar fi totuși inteligibilă, atunci cel capabil să înţeleagă trebuia să fie un bărbat aflat într-o situaţie similară, un tovarăș de suferinţă sau de trezire. O părticică înţelesese când și când Fritz Tegularius, la o înţelegere mai largă ajunsese Plinio. Pe cine ar mai putea numi? Pe nimeni.

Începuse să se lase amurgul, iar el se afla răpit cu totul și prins în plasa jocului de idei, când cineva bătu la uşă. Deoarece nu-şi venise în fire și nu răspunse numaidecât, cel de-a-fară așteptă puţin și încercă din nou cu bătăi uşoare. De data aceasta, Knecht răspunse, se ridică și îl însoţi pe trimis, care-l conduse în clădirea cancelariei și îl introduse fără a-l mai anunţa în biroul prezidentului. Maestrul Alexander îi ieşi în întâmpinare.

— Îmi pare rău, spuse acesta, că aţi venit fără să ne vestiţi din vreme; din cauza aceasta a trebuit să așteptaţi. Sunt nerăbdător să aflu ce v-a adus așa deodată aici. Doar nu e nimic rău?

Knecht râse:

— Nu, nimic rău. Dar vin într-adevăr chiar cu totul pe neașteptate și nu vă puteţi închipui ce mă va fi adus aici?

Alexander îl privi în ochi cu seriozitate și îngrijorare.

— Ei da, spuse el, de închipuit, îmi pot închipui una sau alta. Mă gândeam, de exemplu, chiar zilele acestea că pentru dumneavoastră problema circularei pe care ne-aţi trimis-o nu este cu siguranţă deloc rezolvată. Autoritatea a trebuit să vă răspundă cam prea concis și într-un sens și pe un ton ce v-au dezamăgit probabil, *domine*.

— Nu, replică Josef Knecht, în fond aproape că nu m-am așteptat la altceva decât la ceea ce cuprinde, în înţelesul său, răspunsul autorităţii. Cât privește tonul, vedeţi, tocmai tonul mi-a făcut bine. Citind scrisoarea, am remarcat că autorul ei și-a dat osteneala, ba

chiar aproape și-a făcut griji și a simțit nevoia să amestece câţiva stropi de miere în răspunsul neplăcut şi cam jenant pentru mine, iar aceasta i-a reușit de minune, pentru care îi sunt recunoscător.

— Aşadar, preastimate, aţi acceptat şi conţinutul scrisorii?

— Am acceptat să iau cunoştinţă de el, da, iar în fond l-am şi înţeles şi aprobat. Răspunsul nu putea să cuprindă altceva decât respingerea cererii mele, corelată cu o blândă somaţie. Circulara mea a fost ceva neobişnuit şi de-a dreptul neplăcut pentru autoritate, în privinţa aceasta n-am avut niciodată vreo îndoială. Dar în afară de asta, în măsura în care conţinea o cerere personală, probabil că nici n-a fost redactată într-un mod corespunzător. Aproape că nu mă puteam aştepta la altceva decât la un răspuns negativ.

— Ne pare bine, spuse prezidentul conducerii Ordinului, cu o umbră de asprime, că priviţi lucrurile astfel şi că deci scrisoarea noastră nu v-a putut surprinde într-un chip dureros. Ne pare foarte bine. Dar ceva tot nu înţeleg. Dacă la redactarea şi expedierea scrisorii—v-am înţeles oare bine? — nu aţi crezut într-un succes şi într-un răspuns afirmativ, ba chiar aţi fost sigur dinainte de insucces, de ce totuşi aţi transcris pe curat şi aţi expediat în cele din urmă circulara, fapt care a însemnat oricum o mare muncă?

Knecht îl privi prietenos, răspunzându-i:

— Domnule prezident, scrisoarea mea avea două conţinuturi, două intenţii, iar eu nu cred că amândouă au rămas tot atât de fără rezultat şi fără succes. Ea cuprindea o rugăminte personală, aceea de a fi eliberat din funcție și de a fi utilizat în alt loc; această cerere personală trebuie s-o consider drept ceva relativ secundar, orice magistru e obligat desigur să-și pună pe cât posibil chestiunile personale pe ultimul plan. Rugămintea a fost respinsă, cu aceasta trebuia să mă împac. Dar circulara mea mai cuprindea încă multe altele, pe lângă amintita rugăminte, mai cuprindea o mulţime de fapte, în parte gânduri, pe care am socotit de datoria mea să le aduc la cunoştinţa autorităţii şi să le recomand atenţiei sale. Toţi magiştrii sau în orice caz majoritatea magiştrilor au citit expunerea mea, ca să nu zic avertismentul, şi chiar dacă cei mai mulţi au consumat, desigur, cu neplăcere mâncarea aceasta, reacţionând mai degrabă cu indignare,

totuşi ei au citit-o şi au luat contact cu ceea ce am crezut că trebuie să le spun.

Că nu aţi primit scrisoarea cu aprobări, aceasta nu e în ochii mei urî insucces, eu n-am căutat aprobare şi consimţământ, scopul meu a fost mai mult să provoc nelinişte şi zguduiri. M-as fi căit foarte tare dacă din motivele pe care le-aţi numit as fi renunţat la expedierea lucrării mele. Fie că a avut un ecou adânc sau numai superficial, oricum ea a fost totuşi un apel la dezmeticire, o chemare.

— Desigur, spuse şovăind prezidentul, totuşi cu asta enigma n-a fost dezlegată. Dacă doreaţi ca avertismentele, apelurile la dezmeticire, avertizările dumneavoastră să ajungă la autoritate, de ce v-aţi împuţinat sau aţi pus de-a dreptul în pericol efectul vorbelor de aur, anexând la ele o rugăminte particulară, o rugăminte în a cărei satisfacere sau posibilitate de satisfacere nu aţi crezut dumneavoastră înşivă? Aceasta n-o înţeleg deocamdată. Dar lucrurile se vor lămuri desigur, dacă vom discuta împreună totul, în orice caz, aici stă punctul slab al circularei dumneavoastră, în anexarea unei cereri la apelul spre demeticire, a unei rugăminţi la avertisment. Era limpede că nu există niciun motiv care să vă oblige a folosi cererea ca un vehicul pentru rostirea avertismentului. Puteaţi găsi destul de lesne acces la colegii dumneavoastră, pentru a le vorbi sau a le scrie, dacă socoteaţi că e de trebuinţă să-i treziţi zgâlţâindu-i. Iar cererea şi-ar fi urmat calea oficială proprie.

Knecht îl privi prietenos.

— Da, zise el, cu gândul parcă aiurea, s-ar putea să aveţi dreptate. Totuşi — mai luaţi încă o dată în considerare această chestiune spinoasă! Nici în avertisment, nici în cerere nu era vorba despre ceva de fiecare zi, despre ceva obişnuit şi normal, amândouă erau înrudite prin aceea că au rezultat din circumstanţe neobişnuite, dintr-un impas şi se plasau astfel în afara convenţiilor. Nu este ceva nici obişnuit nici normal ca fără vreun motiv aparent şi presant un om să-şi conjure colegii a-şi aduce aminte că sunt muritori şi că întreaga lor existenţă se află sub semnul întrebării, tot astfel nu este ceva obişnuit şi de fiecare zi ca un magistru castalian să solicite un post de învăţător în afara Provinciei, în această privinţă, ambele conţinuturi ale scrisorii se potriveau destul de bine împreună. După părerea mea, pentru un

cititor, care ar fi luat realmente în serios întreaga scrisoare, concluzia lecturii ar fi trebuit să fie aceasta: aici nu e vorba de un bărbat cam bizar care-şi informează colegii despre supoziţiile sale şi-şi propune să le ţină o predică, ci despre unul ale cărui idei şi al cărui impas trebuie privite cu toată seriozitatea, care se arată gata să se lepede de funcţie, de demnitate, de trecut şi s-o ia de la capăt într-un post modest, care e sătul de demnitate, de pace, de onoruri şi autoritate şi doreşte să se desfacă de ele şi să le lepede.

Din această concluzie — încerc în continuare să judec lucrurile din unghiul de vedere al cititorilor scrisorii mele — ar fi fost posibile, cred eu, două deducţii: autorul acestei predici moralizatoare este din păcate cam nebun, aşadar nu mai poate oricum rămâne magistru — sau: întrucât autorul acestei predici supărătoare nu este, în mod vădit, nebun, ci normal şi sănătos, dincolo de predicile şi pesimismul său trebuie să se ascundă ceva mai mult decât cine ştie ce capriciu sau extravaganţă, anume o realitate, un adevăr. Cam aşa mi-am imaginat eu că se vor petrece lucrurile în capetele cititorilor şi trebuie să recunosc că m-am înşelat. Cererea şi apelul meu la trezire, în loc să se sprijine şi să se confirme reciproc, s-au văzut amândouă neluate în serios şi respinse. N-am fost nici foarte mâhnit, nici propriu-zis surprins de această respingere, căci în fond, şi asta trebuie s-o repet, m-am aşteptat totuşi la ea şi, în fond, recunosc, era meritată. Vreau să spun, cererea mea, în succesul căreia nu credeam, a fost un fel de vicleşug, a fost un gest, un act formal.

Chipul maestrului Alexander devenise încă mai grav, aproape sumbru. Totuşi el nu-l întrerupse pe magistru.

— În ceea ce mă priveşte, continuă acesta, când am expediat scrisoarea nu speram serios şi nu mă bucuram că voi obţine un răspuns favorabil, dar nici nu mă consideram gata să accept cu supunere un răspuns negativ, ca pe o decizie superioară.

— ... Nu vă consideraţi gata să acceptaţi răspunsul autorităţii dumneavoastră ca pe o decizie superioară? — am auzit bine, magi*stert îl î*ntrerupse prezidentul, accentuând apăsat fiecare cuvânt. Era vădit că acum înţelesese toată seriozitatea situaţiei.

Knecht făcu o uşoară plecăciune.

— Desigur, ați auzit bine. Lucrurile stau așa, că, deși aproape nu credeam în vreo perspectivă favorabilă pentru cererea mea, m-am gândit că totuși cererea trebuie prezentată, pentru a da satisfacție Ordinului și formelor.

Procedând astfel, am pus oarecum la îndemâna onoratei autorități posibilitatea de a tranșa chestiunea pe cale amiabilă. Dacă nu avea să încline spre această soluție, ei bine, eu eram oricum încă de atunci hotărât să nu zăbovesc și să nu mă las domolit, ci să acționez.

— Și cum să acționați? întrebă Alexander cu voce slabă.

— Așa cum îmi dictau inima și rațiunea. Eram decis să demisionez din funcție și să încep o activitate în afara Castaliei, chiar și fără a primi această însărcinare sau un concediu din partea autorității.

Conducătorul Ordinului închise ochii și păru a nu mai asculta, Knecht își dădu seama că e în impas și că execută exercițiul cu ajutorul căruia membrii Ordinului încearcă să-și asigure, în cazul unui pericol și al unei amenințări neașteptate, stăpânirea de sine și liniștea interioară și care e însoțit de două rețineri foarte lungi ale respirației cu plămânii goi de aer. Privi chipul bărbatului, de a cărui situație neplăcută se știa vinovat, îl văzu mai întâi pălind, apoi recâștigându-și culorile, o dată cu reînceperea înceată a respirației, vădită de mișcarea mușchilor abdominali, văzu ochii redeschiși ai omului foarte prețuit și chiar iubit de dânsul privind o clipă țintă și parcă rătăciți, dar trezindu-se deodată și recăpătând putere; văzu ușor înspăimântat acești ochi limpezi, stăpâniți, ținuți întotdeauna în Mu ai bărbatului, tot atât de mare în supunere ca și în poruncă, îndreptându-se către el, observându-l cu o răceală reținută, examinându-l, judecându-l. Trebui să suporte îndelung și în tăcere această privire.

— Acum cred că v-am înțeles, zise în cele din urmă Alexander, cu voce calmă. Erați de multă vreme obosit de funcție, sau istovit de Castalia, sau torturat de dorul după viața lumească. V-ați decis să ascultați mai curând de această dispoziție sufletească decât de legi și de obligațiile dumneavoastră, nu ați simțit nevoia să vă destăinuiți nouă și să căutați sfat și sprijin în Ordin. Ca să respectați formele și să vă ușurați conștiința, ne-ați adresat așadar cererea aceea, o cerere despre care știați că e inacceptabilă pentru noi, dar la care, dacă s-ar fi ajuns la o explicație, să vă puteți referi. Să admitem că ați avut

temeiurile dumneavoastră pentru o comportare atât de neobișnuită și că intențiile dumneavoastră au fost cinstite și respectabile, cum nici nu-mi pot închipui altfel.

Dar cum a fost posibil să rămâneți atâta vreme, fără o vorbă, în funcție și să continuați a o îndeplini aparent ireproșabil, cu asemenea gânduri, dorințe și hotărâri în inimă, fiind încă de pe atunci în forul intim un dezertor?

— Mă aflu aici, rosti cu aceeași amabilitate maestrul jocului cu mărgele de sticlă, pentru a discuta toate acestea cu dumneavoastră, pentru a răspunde la toate întrebările, și trebuie să vă spun că, o dată ce am pășit ferm pe drumul ales, mi-am propus să nu părăsesc Hirslandul și casa dumneavoastră mai înainte de a ști că mi-ați înțeles cât de cât situația și acțiunea.

Maestrul Alexander reflectă o clipă.

— Asta vrea să însemneze că vă așteptați ca eu să vă încuviințez vreodată comportarea și planurile? întrebă el apoi, șovăind.

— Ah, la încuviințare nici nu vreau să mă gândesc. Nădăjduiesc și mă aștept să fiu înțeles de dumneavoastră și să păstrez măcar un rest din stima dumneavoastră, după ce voi fi plecat de aici. Este singurul rămas bun pe care îl mai am de luat în Provincia noastră. Waldzellul și Satul jucătorilor le-am părăsit astăzi pentru totdeauna.

Alexander închise din nou ochii timp de câteva secunde. Comunicarea acestui lucru de neînțeles îl umpluse de consternare.

— Pentru totdeauna? întrebă el. Așadar nu mai aveți deloc intenția să vă întoarceți la post? Trebuie să spun că vă pricepeți în materie de surprize. O întrebare dacă mi-e permis: vă mai considerați oare încă maestru al jocului cu mărgele de sticlă sau nu?

Josef Knecht întinse mâna după micuța casetă pe care o adusese cu sine.

— Am fost până ieri, spuse el, și mă socotesc astăzi eliberat, de vreme ce înapoiez prin dumneavoastră în mâinile autorității sigiliul și cheile. Sunt intacte, de asemenea veți găsi în ordine și Satul jucătorilor, dacă vă veți duce acolo în inspecție.

Prezidentul Ordinului se ridică acum încet din jilț, arăta trudit și ca îmbătrânit deodată.

— Astăzi vom lăsa caseta dumneavoastră aici, spuse el sec. Dacă primirea sigiliului trebuie să însemneze eliberarea dumneavoastră din funcţie, atunci oricum aceasta nu este de competenţa mea exclusivă, e necesar să fie de faţă cel puţin o treime din membru autorităţii. Aţi avut altădată un foarte acut simţ al vechilor datini şi forme, eu nu mă pot acomoda atât de repede cu această nouă procedură. Veţi avea poate amabilitatea să-mi daţi răgaz până mâine, când să ne continuăm discuţia?

— Vă stau întru totul la dispoziţie, venerabile. Mă cunoaşteţi şi ştiţi încă de câţiva ani cât respect vă port, credeţi-mă că nu s-a schimbat nimic în privinţa aceasta. Sunteţi singura persoană de la care îmi iau rămas bun, mai înainte de a părăsi Provincia, iar faptul acesta nu se datorează numai funcţiei dumneavoastră de prezident al conducerii Ordinului. Cum am înapoiat în mâinile dumneavoastră sigiliul şi cheile, tot astfel sper de la dumneavoastră, *domine,* ca atunci când ne vom fi încheiat discuţia, să obţin şi dezlegarea de jurământ ca membru al Ordinului.

Alexander îl privi trist şi stăruitor în ochi, înăbuşindu-şi un suspin.

— Lăsaţi-mă acum singur, preastimate, mi-aţi dat destule griji pentru o zi şi destul material, ca să am la ce reflecta de aci înainte. E suficient pentru astăzi. Mâine vom continua să stăm de vorbă, reveniţi aici cam cu o oră înainte de prânz.

Îl concedie pe magistru cu un gest politicos, iar acest gest plin de resemnare şi de o politeţe forţată, care nu se mai adresa unui coleg, ci unui om de pe acum cu totul străin, îl îndurera pe maestrul jocului cu mărgele de sticlă mai mult decât toate cuvintele sale.

Tânărul famulus, care-l pofti ceva mai târziu pe Knecht la cină, îl conduse la o masă de oaspeţi şi-l informă că maestrul Alexander se retrăsese pentru un exerciţiu ceva mai lung, presupunând că şi domnul magistru doreşte să rămână astăzi singur, pentru care îi stătea la dispoziţie o cameră de oaspeţi.

Alexander fusese extrem de surprins de vizita şi de spusele maestrului jocului cu mărgele de sticlă. Fireşte, după ce redactase răspunsul autorităţii la scrisoarea acestuia, se aşteptase să-l vadă apărând şi se gândise cu o uşoară nelinişte la convorbirea explicativă ce urmau s-o aibă. Dar că magistrul Knecht, cu supunerea sa

exemplară, cu respectul său față de bunele forme, cu modestia și echilibrul său sufletesc se va prezenta într-o zi la el neanunțat, își va depune funcția cu de la sine putere și fără o consultare prealabilă cu autoritatea, lovind, derutant, în obraz toate obiceiurile și datinile, așa ceva i s-ar fi părut cu desăvârșire imposibil.

E adevărat, asta trebuia s-o admită, comportarea, tonul și modul de exprimare, politețea lui firească fuseseră aceleași de totdeauna, dar cât de teribil și jignitor, cât de nou și de neașteptat, oh, cât de absolut necastalian fuseseră conținutul și spiritul spuselor lui! Nimeni, văzându-l și auzindu-l pe *magister ludi,* nu ar fi putut avea bănuiala că e poate bolnav, surmenat, iritat și lipsit de stăpânire de sine; nici cercetările minuțioase, pe care autoritatea le întreprinsese foarte recent la Waldzell, nu scoseseră la iveală fie și cel mai mic indiciu de tulburare, dezordine sau neglijență în viața și activitatea Satului jucătorilor. Și totuși iată-l acum aici pe acest bărbat înspăimântător, până ieri cel mai drag dintre colegii săi, lepădându-și caseta cu insignele funcției ca pe o geantă de voiaj, declarând că a încetat de a mai fi magistru, că a încetat de a mai fi membru al autorității, că a încetat de a mai fi frate al Ordinului și castalian și că a venit în grabă doar ca să-și ia rămas bun. A fost situația cea mai teribilă, cea mai grea și cea mai urâtă, în care l-a pus vreodată funcția de prezident al conducerii Ordinului; și-a dat mare osteneală ca să nu-și iasă din sărite. Iar acum? Trebuia oare să recurgă la mijloace de constrângere, de pildă să-l aducă pe *magister ludi* în fața unui juriu de onoare, să trimită numaidecât, încă în seara aceasta, curieri grabnici la toți membrii autorității și să-i convoace? Pleda ceva împotriva acestei măsuri, nu era cea mai la îndemână și cea mai justă? Și totuși, ceva pleda împotrivă. Căci ce se putea oare obține prin asemenea măsuri? Pentru magistrul Knecht doar o umilire, pentru Castalia nimic, cel mult pentru el însuși, prezidentul, o anume despovărare și ușurare a conștiinței, de vreme ce nu s-ar mai afla singur răspunzător în fața acestui caz foarte neplăcut și dificil. Dacă, în genere, s-ar mai putea îndrepta ceva în această chestiunea fatală, dacă ar mai fi posibil, de exemplu, încă un apel la simțul de onoare al lui Knecht, dacă ar mai fi imaginabilă o răzgândire a lui, așa ceva s-ar putea obține numai între patru ochi. Ei doi, Krâecht și Alexander, aveau de dus această luptă

cumplită, nu altcineva, în timp ce făcea aceste reflecții, maestrul se simțea nevoit să admită că în fond Josef Knecht acționează just și cu noblețe, evitând autoritatea, pe care nu o mai recunoștea, dar prezentându-se la dânsul, prezidentul, pentru lupta finală și pentru rămas bun.

Acest Josef Knecht, chiar dacă săvârșea ceva interzis și odios, își păstra stăpânirea de sine și proceda cu tact.

Maestrul Alexander se hotărî să accepte concluziile acestui raționament și să lase în afara jocului întregul aparat oficial. Abia acum, când ajunsese la această decizie, începu să analizeze problema în amănunt și să se întrebe mai înainte de orice ce este just și ce nejust în felul de a acționa al magistrului, care îi făcea categoric impresia că este convins de probitatea sa și de îndreptățirea pasului său nemaiauzit. Când reduse la o formulă intenția cutezătoare a maestrului jocului cu mărgele de sticlă și începu s-o analizeze în lumina legilor Ordinului, pe care nimeni nu le cunoștea mai bine decât dânsul, își dădu seama cu surprindere că de fapt Josef Knecht nu se abătuse de la litera regulamentului și nu avusese de gând s-o facă, deoarece, conform legilor neanalizate firește de mai multe decenii în litera lor, ca urmare a respectării lor integrale, orice membru al Ordinului putea să se retragă oricând, în măsura în care renunța totodată la drepturile și la comunitatea de viață din Castalia. Înapoindu-și sigiliul, anunțând că se retrage din Ordin și că pleacă în lumea profană, Knecht săvârșea într-adevăr ceva nemaiauzit de când își mai putea aduce aminte cineva, ceva neobișnuit, teribil și poate neîngăduit, nu însă o abatere de la litera regulamentului Ordinului. Faptul că voia să facă acest pas de neînțeles, dar nicidecum contrar legii din punct de vedere formal, nu în spatele prezidentului, ci ochi în ochi cu el, aceasta era mai mult decât îi cerea litera regulamentului.

— Dar cum ajunsese bărbatul acesta stimat, unul dintre stâlpii ierarhiei, aici? Cum putea el să-și sprijine pe regulile scrise pasul pe care-l făcea și care rămânea oricum o dezertare, câtă vreme existau totuși sute de alte legături nescrise, nu mai puțin sacre și de la sine înțelese, care trebuiau să i-l interzică?

Maestrul Alexander auzi bătaia unui ceas, se smulse din gândurile lui fără folos, se duse să-și ia baia, făcu timp de zece minute atente

exerciţii de respiraţie şi intră în chilia sa de meditaţie, pentru ca, timp de o oră, să acumuleze forţe şi calm, după care să nu se mai gândească până dimineaţa la această chestiune.

A doua zi, un tânărul famulus îl aduse pe magistrul Knecht, din casa de oaspeţi a conducerii Ordinului, în faţa prezidentului şi fu martor la salutul reciproc al celor doi. Tânărul, care era obişnuit cu înfăţişarea maeştrilor în meditaţie şi autodisciplină, ca şi cu viaţa lor, fu izbit totuşi de aspectul exterior, de comportamentul şi de modul de a se saluta al celor doi venerabili, deoarece în toate acestea era ceva nou, o concentrare şi o seninătate neobişnuită, extremă. N-a fost, ne-a povestit el, salutul obişnuit dintre doi înalţi demnitari, care putea fi după împrejurări un ceremonial voios şi interpretat în grabă sau un act solemn şi prietenos, câteodată chiar o emulaţie în politeţe, supunere şi umilinţă accentuată. Era ca şi când avea loc primirea unui străin, a unui mare maestru în yoga sosit de departe, care venise să-şi exprime respectul faţă de prezidentul Ordinului şi să se măsoare cu el. Cuvintele şi gesturile fuseseră foarte modeste şi reţinute, dar privirile şi feţele ambilor demnitari erau pline de linişte, calm şi concentrare, pe deasupra de o ciudată încordare, ca şi când amândoi ar fi fost iluminaţi sau încărcaţi cu un curent electric. Mai multe omul nostru de încredere n-a putut să vadă şi să audă din această întâlnire. Cei doi au dispărut în interiorul încăperilor, probabil în cabinetul particular al maestrului Alexander, şi au rămas acolo împreună mai multe ore, nefiind nimănui îngăduit să-i tulbure. Ceea ce ni s-a păstrat cu privire la convorbirea lor provine din istorisirile ocazionale ale domnului delegat Designori, căruia Josef Knecht i-a comunicat una sau alta.

— Ieri mi-aţi pricinuit o surpriză, începu prezidentul, şi aproape că m-aţi scos din fire. Între timp, am mai putut reflecta puţin asupra celor discutate. Fireşte, punctul meu de vedere nu s-a schimbat, sunt membru al autorităţii şi al conducerii Ordinului. Dreptul de a ne comunica retragerea dumneavoastră şi demisia din funcţie vă este asigurat de litera regulamentului. Aţi ajuns la concluzia că funcţia v-a devenit o povară şi că e necesar să faceţi o încercare de a vă încadra în viaţa din afara Ordinului. Dacă v-aş propune acum să cutezaţi într-adevăr această încercare, e drept, nu în sensul hotărârii dumneavoastră categorice, ci, de pildă, în forma unui concediu mai

lung sau chiar nelimitat? Ceva similar urmărea de altfel și cererea dumneavoastră.

— Nu chiar, spuse Knecht. Dacă cererea mea ar fi fost aprobată, aș fi rămas în Ordin, nu însă și în funcţie. Ceea ce îmi propuneţi cu atâta amabilitate ar fi un subterfugiu. De altfel, Waldzellul și jocul cu mărgele de sticlă ar profita foarte puţin de pe urma unui magistru plecat într-un concediu lung, pe timp nelimitat și despre care nu se ştie dacă se va mai întoarce sau nu. Şi chiar dacă s-ar întoarce după un an, după doi, el își va fi uitat, nu sporit cunoştinţele în legătură cu funcţia și cu disciplina sa, jocul cu mărgele de sticlă.

Alexander:

— Poate că totuși va fi învățat fel de fel de lucruri. De exemplu, va fi aflat că lumea din afară este altfel decât și-a închipuit-o, că el are tot atât de puţin nevoie de ea, cât ea de dânsul, s-ar întoarce liniștit și ar fi bucuros să-și ducă din nou viaţa în cadrul unor orânduieli vechi și confirmate.

— Bunătatea dumneavoastră merge foarte departe. Vă sunt recunoscător, dar n-o pot totuși accepta. Ceea ce caut eu nu este atât satisfacerea unei curiozităţi sau a unui dor după viaţa din lumea profană, cât mai ales eliberarea de orice restricţie. Nu vreau să plec, purtând în buzunar asigurarea că mă voi putea întoarce în cazul unei dezamăgiri, ca un călător prudent care vrea să vadă niţelus lumea. Dimpotrivă, eu râvnesc riscul, complicaţiile și pericolul, sunt însetat de realitate, de dăruire și faptă, chiar de privaţiuni și suferinţă, îmi pot îngădui a vă ruga să nu stăruiţi în binevoitoarea dumneavoastră propunere și, în genere, în încercarea de a mă face să șovăi și de a mă ademeni să rămân? Nu aţi ajunge la niciun rezultat. Audienţa mea la dumneavoastră și-ar pierde pentru mine valoarea și caracterul sacru, dacă mi-ar aduce aprobarea tardivă și acum nedorită de mine a cererii mele. După ce am expediat cererea, nu am rămas inactiv; drumul pe care am pășit e acum pentru mine unicul posibil, e legea mea, patria mea, îndatorirea mea.

Suspinând, Alexander își dădu consimțământul.

— Să admitem așadar deocamdată, spuse el răbdător, că nu puteţi fi înduplecat și convins să vă schimbaţi părerea, că sunteţi, în ciuda aparenţelor, un om cuprins de amoc, turbat și orb, care nu mai dă

ascultare nici unei autorităţi, nici unei raţiuni, nici unei dovezi de bunătate, căruia nu trebuie să-i ieşi în drum. Am să renunţ deocamdată a mai voi să vă schimb părerea și să vă influenţez.

Dar spuneţi-mi acum ceea ce aţi venit să-mi spuneţi aici, povestiţi-mi istoria apostaziei dumneavoastră, lămuriţi-mi faptele și hotărârile cu care ne îngroziţi! Fie asta o spovedanie, o justificare, o acuzaţie, vreau s-o ascult. Knecht se înclină.

— Cel cuprins de amoc vă mulţumește și se bucură. Nu am de formulat nicio acuzaţie. Ceea ce as vrea să spun — dacă nu mi-ar veni atât de greu, atât de incredibil de greu s-o exprim în cuvinte — are pentru mine semnificaţia unei justificări; pentru dumneavoastră, fie o spovedanie.

Se lăsă pe speteaza jilţului şi-şi ridică ochii spre bolta tavanului, pe care mai dăinuiau încă urme palide din vechea pictură, de pe vremea când Hirslandul era mânăstire, niște umbre subţiri şi fantomatice de linii și tonuri de culoare, de flori și ornamente.

— Gândul că de funcţia de magistru te poţi și sătura, dorind să demisionezi, mi-a venit pentru prima dată chiar după câteva luni de la numirea mea ca magistru al jocului cu mărgele de sticlă. Şedeam într-o zi și citeam din cărticica predecesorului meu, odinioară celebru, Ludwig Wassermaler, în care acesta dă indicaţii și sfaturi urmașilor lui, pentru întregul an de slujbă, lună cu lună. Am citit atunci avertismentul său de a te gândi din vreme la jocul public cu mărgele de sticlă din anul ce vine și, în cazul în care nu te simţi dispus pentru așa ceva, ori îţi lipsesc ideile, de a te pregăti sufletește prin eforturi de concentrare. Când am citit acest avertisment, eu, cel mai tânăr magistru, cu sufletul meu viguros, am cam zâmbit, e drept, în prezumţia mea juvenilă, văzând ce griji își făcea bătrânul autor, dar din rândurile scrise de el mi s-a părut totuși că respiră ceva serios și periculos, ceva amenințător și depresiv. Reflectând apoi la toate acestea, am ajuns la hotărârea: dacă va veni vreodată o zi, în care gândul la viitorul joc festiv să-mi insufle în loc de bucurie, îngrijorare, în loc de mândrie, teamă, atunci, în loc de a mă chinui trudnic cu un nou joc festiv, să mă retrag și să înapoiez autorităţii insignele. Aceasta a fost prima dată când m-au preocupat asemenea gânduri, dar e adevărat că, atunci, în timp ce tocmai făceam faţă cu bine la ostenelile

mari ale încadrării în funcție și aveam toate pânzele-n vânt, nu mă gândeam cu adevărat în sinea mea la posibilitatea că voi fi și eu odată un om bătrân, obosit de muncă și de viață, că voi putea și eu să mă aflu posac și stingherit în fața sarcinii de a scutura din mânecă idei pentru noi jocuri cu mărgele de sticlă.

Și totuși, hotărârea atunci a luat naștere în mine. Mă cunoșteați foarte bine pe vremea aceea, venerabile, probabil mai bine decât mă cunoșteam eu însumi, fuseserăți sfătuitorul și duhovnicul meu în perioada grea de la începutul funcției și părăsiserăți abia de curând Waldzellul.

Alexander îl cercetă cu privirea.

— Aproape că n-am avut niciodată o însărcinare mai frumoasă, spuse el, și am fost foarte mulțumit atunci de dumneavoastră și de mine însumi, ceea ce se întâmplă rar. Dacă e drept să plătești orice plăcere din viață, ei bine, atunci trebuie să-mi ispășesc astăzi entuziasmul de-atunci. Am fost atunci cu adevărat mândru de dumneavoastră. Astăzi nu mai pot fi. Dacă, datorită dumneavoastră, Ordinul trăiește o dezamăgire, iar Castalia o zguduire, atunci eu mă simt răspunzător de asta. Poate că, pe vremea când vă eram însoțitor și sfătuitor, trebuia să rămân câteva săptămâni mai mult în Satul jucătorilor sau să vă tratez cu mai mare severitate, ori să vă controlez mai atent.

Knecht îi întâmpină privirea cu seninătate.

— Nu trebuie să vă faceți asemenea scrupule, *domine,* ar trebui să vă reamintesc unele admonestări pe care ați fost nevoit să mi le faceți atunci când, ca foarte tânăr magistru, mi-am luat prea în serios obligațiile și responsabilitățile funcției. Chiar îmi aduc aminte că într-un asemenea ceas mi-ați spus odată: dacă eu, *magister luai,* aș fi un scelerat sau un incapabil și dacă as săvârși tot ceea ce unui magistru îi este interzis, ba chiar dacă, în înalta mea poziție, aș provoca intenționat cel mai mare rău posibil, toate acestea n-ar mai putea să tulbure și să atingă Castalia noastră dragă mai mult decât o pietricică azvârlită într-un lac. Câteva vălurele și cercuri, și s-a dus. Atât de solidă, atât de sigură e orânduială noastră castaliană, atât de intangibil spiritul ei. Vă aduceți aminte? Nu, cu siguranță nu sunteți vinovat de tentativa mea de a fi castalian cât se poate de rău și de a aduce

Ordinului prejudicii cât de mari posibile. Afară de asta, știți că n-am reușit și că nici nu voi reuși să vă tulbur în mod serios liniștea. Dar să povestesc mai departe.

— Faptul că încă de la începutul magistraturii am luat acea hotărâre și că n-am uitat-o, ci acum am ajuns s-o pun în practică se leagă de o anumită trăire sufletească, avută din când în când și pe care eu o numesc trezire. Dar despre asta știți ceva, v-am vorbit o dată pe când îmi erați mentor și guru, și anume m-am plâns dumneavoastră că de la intrarea în funcție acea trăire mă ocolește și se pierde din ce în ce mai mult în depărtare.

— Îmi aduc aminte, adeveri prezidentul, am fost izbit atunci de capacitatea dumneavoastră de a avea o astfel de trăire, așa ceva se întâlnește altminteri rareori la noi, iar în lumea din afară apare în forme foarte diverse: de pildă, la genii, îndeosebi la bărbații de stat și la comandanții de oști, apoi însă și la inșii slabi, cazuri pe jumătate patologice, în genere oameni mai curând subdotați ca ghicitorii, telepatii, mediile. Cu aceste două categorii de oameni, cu eroii belicoși ca și cu ghicitorii și solomonarii mi se pare că nu aveți nimic a face. Mai curând, de atunci până astăzi, mi-ați făcut impresia unui bun membru al Ordinului: chibzuit, senin, supus. Nu mi s-a părut deloc că vi s-ar potrivi să fiți bântuit și dominat de voci misterioase, dumnezeiești sau demonice, ori chiar voci ale propriului eu interior. De aceea am tâlcuit stările de „trezire", așa cum mi le descrieți, pur și simplu ca niște ocazionale sesizări conștiente ale procesului de creștere personală. De aici a rezultat și faptul că aceste trăiri sufletești nu s-au mai produs atunci un interval de timp mai îndelungat: tocmai ocupaserăți o funcție și preluaserăți o însărcinare ce vă atârnau încă pe umeri ca o mantie prea largă, până la dimensiunile căreia abia trebuia să creșteți. Dar spuneți-mi: ați crezut vreodată că aceste treziri ar fi ceva ca un fel de revelații ale unor puteri superioare, comunicări sau chemări venite din sfera unui adevăr obiectiv, etern sau divin?

— Cu acestea, zise Knecht, am ajuns la nevoia și dificultatea mea de acum, anume să exprim în cuvinte ceea ce se refuză totuși mereu cuvintelor, să fac rațional ceea ce este evident irațional. Nu, cu prilejul trezirilor nu m-am gândit niciodată la manifestări ale unui Dumnezeu sau demon, ori la un adevăr absolut. Ceea ce dă acestor trăiri greutate

şi putere de convingere nu este conţinutul lor de adevăr, o eventuală provenienţă superioară, divină sau ceva similar, ci realitatea lor. Sunt nemaipomenit de reale, cam ca o puternică durere fizică, sau ca un neaşteptat fenomen al naturii, o furtună sau un cutremur de pământ, care mi se par a fi încărcate cu o prezenţă reală, inevitabilă, absolut diferită de momentele şi stările obişnuite.

Rafala de vânt, care precede o furtună gata să-nceapă, care ne goneşte de grabă acasă şi încearcă să ne smulgă din mână uşa locuinţei sau o teribilă durere de dinţi care pare a concentra în maxilarul nostru toate tensiunile, suferinţele şi conflictele din lume, acestea sunt lucruri de realitatea sau însemnătatea cărora, după părerea mea, putem să începem a ne îndoi mai târziu, dacă suntem înclinaţi spre asemenea glume, dar în ceasul când le trăim nu ne îngăduie niciun fel de dubiu şi sunt atât de pline de realitate, că stau să plesnească. „Trezirea" reprezintă pentru mine un fel asemănător de realitate concentrată, de acolo îşi şi trage numele; în asemenea ceasuri am într-adevăr impresia că as fi zăcut vreme îndelungată în somn sau într-o stare de somnolenţă, iar acum m-aş fi trezit cu mintea mai limpede şi mai receptivă ca niciodată. Clipele de mari dureri sau zguduiri, chiar şi în istoria universală, au necesitatea lor convingătoare, ele dezlănţuie un simţământ de actualitate şi de tensiune neliniştitoare. Ca o consecinţă a zguduirii pot apărea frumosul şi lumina sau nebunia şi obscuritatea; în toate cazurile, ceea ce se întâmplă va avea aparenţa măreţiei, a necesităţii şi a importanţei şi se va deosebi şi ridica deasupra întâmplări lor de fiecare zi!

Dar, continuă el după ce făcu o pauză ca să-şi tragă răsuflarea, îngăduiţi-mi să încerc a aborda această chestiune şi dintr-o altă latură. Vă amintiţi cumva legenda sfântului Cristofor? Da? Aşadar, acest Cristofor era un bărbat foarte puternic şi viteaz, dar nu voia să devină stăpânitor şi să domnească, ci să slujească, a sluji era forţa şi arta lui, la asta se pricepea. Totuşi nu-i era indiferent cui îi slujeşte. Trebuia să fie cel mai mare, cel mai puternic stăpânitor. Iar când auzea de un stăpânitor mai puternic încă decât cel slujit până atunci, îşi oferea serviciile acestuia. Acest mare slujitor mi-a plăcut întotdeauna, şi probabil că-i seamăn puţin, în orice caz, în singura perioadă a vieţii mele în care puteam dispune singur de mine însumi, mă refer la anii

de studenție, am căutat și am șovăit îndelung cărui stăpân să-i slujesc. M-am apărat ani în șir și m-am păstrat într-o rezervă suspicioasă față de jocul cu mărgele de sticlă, în care recunoscusem încă de mult fructul cel mai prețios și cel mai propriu al Provinciei noastre.

Gustasem din momeală și știam că nu există pe pământ nimic mai plin de farmec și mai ales decât a te dedica jocului, de asemenea mai observasem relativ de timpuriu că acest joc încântător nu avea nevoie de amatori naivi, ci de jucători care au și intrat parțial sub stăpânirea lui, pe care îi revendica pe de-a-ntregul și-i punea în serviciul său. Împotriva tentației de a-mi dărui toate forțele și tot interesul acestei vrăji mă apăra un instinct, un simț naiv pentru lucrurile simple, pentru ansamblu și pentru cele sănătoase, care mă preveneau împotriva spiritului ce domnește în acest *Vicus Lusorum* de la Waldzell, ca în fața unui spirit subordonat specializării și virtuozității, e adevărat un spirit foarte instruit și extrem de cultivat, dar care era totuși rupt de ansamblul vieții și al umanității și rătăcit pe culmile unei solitudini orgolioase. Am șovăit și am reflectat ani în șir, până când s-a copt în mine hotărârea și, în ciuda tuturor, m-am decis să mă dedic jocului. Am făcut-o tocmai pentru că exista în mine impulsul de a-mi căuta împlinirea în absolut și de a sluji celui mai mare stăpân.

— Înțeleg, spuse maestrul Alexander. Dar, oricum as vedea lucrurile și oricum le-ați înfățișa, dau mereu peste aceeași cauză a tuturor bizareriilor dumneavoastră. Ați fost prea plin de simțământul propriei persoane, sau ați depins mult de ea, ceea ce nu-i totuna cu a fi o mare personalitate. Cineva poate fi o stea de prima mărime prin calitățile sale, prin puterea voinței, prin perseverență, dar atât de bine centrat în sistemul din care face parte, în cât se rotește împreună cu el fără fricțiuni și risipă de energie. Altul are aceleași mari calități, poate încă mai frumoase, dar axul existenței lui nu trece exact prin centru, și el își irosește jumătate din putere în mișcări excentrice, care-l slăbesc pe el însuși și-i tulbură mediul înconjurător. Acestei categorii de oameni trebuie că-i aparțineți. Mărturisesc, firește, că ați știut s-o ascundeți perfect. Cu atât mai violent pare a se descărca acum răul. Mi-ați istorisit despre sfântul Cristofor, eu trebuie să adaug: dacă această figură are și ceva măreț și emoționant, un model pentru slujitorii ierarhiei noastre ea nu este. Cine vrea să slujească, trebuie să

slujească și la bine și la rău stăpânului căruia i-a jurat credință, și nu cu rezerva tainică de a-și schimba stăpânul îndată ce găsește altul mai măreţ. Dacă procedează așa, își asumă rolul de judecător al stăpânului său, exact ceea ce faceţi și dumneavoastră. Vreţi să slujiţi mereu stăpânului celui mai mare și aveţi naivitatea de a hotărî singur asupra rangului stăpânilor între care alegeţi.

Knecht ascultă atent, nu fără ca o umbră de tristețe să alunece pe faţa lui. Reluă vorba:

— Nu m-am putut aștepta la o altă apreciere în această chestiune de onoare. Dar permiteţi-mi să povestesc mai departe, încă puţin. Am devenit deci maestru al jocului cu mărgele de sticlă și am și fost convins, în fapt, că-l slujesc pe cel mai mare dintre stăpâni. În orice caz, prietenul meu Designori, sprijinitorul nostru din Bundesrat, mi-a și descris odată extrem de expresiv ce arogant, fudul și blazat virtuoz în ale jocului și ce mândru cerb al elitei am fost cândva. Dar trebuie să vă mai spun ce semnificaţie a avut pentru mine în vremea anilor de studenţie și de „trezire" cuvântul a transcende. L-am prins din zbor, cred, la lectura unui filosof iluminist și sub influenţa maestrului Thomas von der Trave, iar de atunci a devenit pentru mine, ca și „trezirea", un adevărat cuvânt magic, încurajator și stimulator, mângâietor și plin de făgăduințe. Viaţa mea, îmi imaginam, trebuie să fie o transcendenţă, un progres din treaptă în treaptă, trebuia să parcurgă și să lase în urmă un spaţiu după altul, precum muzica trece de la o temă la alta, de la un tempo la altul, ducându-le până la capăt, încheindu-le și lăsându-le în urmă, niciodată obosită, niciodată dormitând, ci mereu trează, mereu desăvârşit ancorată în prezent, în legătură cu trăirea trezirii, am constatat că există astfel de trepte și spaţii și că de fiecare dată ultima perioadă a unei epoci din viaţă poartă în sine o notă de veșted și de agonie, care duce apoi spre trecerea într-un spaţiu nou, la trezire, la un nou început. Vă împărtășesc și această imagine a transcenderii, ca un mijloc care ar fi în măsură poate să vă ajute la înțelegerea vieții mele. Hotărârea de a mă dedica jocului cu mărgele de sticlă a fost o treaptă importantă, nu mai puţin și prima încadrare simțită în ierarhie. Am trăit asemenea urcări de trepte și în funcţia de magistru. Cel mai bun lucru pe care mi l-a adus funcţia a fost descoperirea că nu numai muzica și jocul cu

mărgele de sticlă sunt activităţi ce te pot face fericit, ci şi munca de profesor şi educator. Cu timpul am descoperit apoi că activitatea educativă îmi făcea o bucurie cu atât mai mare, cu cât mai tineri şi mai neformaţi îmi erau învăţăceii.

Constatarea aceasta, ca şi câteva altele, m-a determinat, de-a lungul anilor, să-mi doresc elevi tineri şi mereu mai tineri, să înţeleg că mi-ar plăcea cel mai mult să fiu învăţător la o şcoală de începători, pe scurt, să-mi dau seama că fantezia mea era preocupată uneori cu lucruri care se găseau în afara activităţii mele.

Knecht făcu o pauză, să se odihnească. Prezidentul observă:

— Mă uimiţi mereu mai mult, *magister*. Îmi vorbiţi despre viaţa dumneavoastră, şi totuşi mai că nu e vorba despre nimic altceva decât despre trăiri particulare, subiective, despre dorinţe personale, evoluţii şi decizii personale! N-am ştiut într-adevăr că un castalian de rangul dumneavoastră se poate vedea pe sine şi îşi poate vedea viaţa în felul acesta.

Vocea lui avea o notă între reproş şi tristeţe, care-l îndurera pe Knecht, totuşi acesta se reculese şi strigă cu voioşie:

— Dar, preastimate, în clipa asta noi nu discutăm despre Castalia, despre autoritate şi ierarhie, ci numai despre mine, despre psihologia unui bărbat care s-a văzut în situaţia de a vă pricinui, din păcate, mari neplăceri. Nu am intenţia să discut despre felul cum mi-am îndeplinit funcţia, despre felul cum mi-am făcut datoria, despre valoarea sau lipsa mea de valoare în calitatea de castalian şi de magistru. Modul cum m-am achitat de obligaţiile mele oficiale, ca şi întreaga latură exterioară a vieţii mele sunt lucruri vizibile ce pot fi examinate de dumneavoastră; nu veţi găsi multe greşeli vrednice de sancţiune. Ceea ce intră în discuţie acum e cu totul altceva, anume dorinţa mea de a vă face să vedeţi drumul pe care l-am parcurs ca individ şi care m-a condus acum în afara Waldzellului, iar mâine mă va conduce în afara Castaliei. Mai ascultaţi-mă puţin, fiţi atât de bun!

Că ştiam de existenţa unei lumi din afara micii noastre Provincii, acesta era un fapt pe care nu-l datoram studiilor mele, în care lumea aceasta apărea numai ca un trecut îndepărtat, ci la început colegului meu Designori, un oaspete din afară, iar mai târziu şederii mele la părinţii benedictini, precum şi lui *pater* Jakobus. Ceea ce văzusem cu

propriii mei ochi din această lume era foarte puţin, dar datorită lui *pater* Jakobus am căpătat o idee de ceea ce se numeşte istorie, şi poate că prin însuşi faptul acesta am pus baza izolării în care m-am pomenit după ce m-am întors. Căci m-am întors din mânăstire într-o ţară aproape fără istorie, într-o Provincie a eruditţilor şi a jucătorilor cu mărgele de sticlă, o societate extrem de distinsă şi pe deasupra extrem de plăcută, în care însă mi se părea că mă aflu singur de tot cu puţinul ce-l ştiam despre lume, cu dorinţa mea plină de curiozitate de a o cunoaşte, cu interesul meu pentru ea.

Era destul şi atât, pentru a găsi în aceasta o despăgubire; existau aici câţiva bărbaţi pe care-i stimam mult, iar faptul de a le deveni coleg era pentru mine o cinste ce mă ruşina şi totodată mă făcea fericit, exista o mulţime de oameni bine educaţi şi foarte cultivaţi, exista şi mult de lucru, de asemenea erau destul de mulţi elevi înzestraţi şi vrednici de dragoste. Ca discipol al *lui pater* Jakobus făcusem însă descoperirea că nu sunt numai un castalian, ci şi un om, că lumea, lumea întreagă, mă priveşte şi pe mine şi că-mi pretinde şi mie să fiu părtaş la viaţa ei. Din această descoperire decurgeau necesităţi cerinţe, îndatoriri, cărora nu le puteam răspunde în niciun fel. Viaţa lumii, aşa cum e considerată în Castalia, era ceva înapoiat, ceva de mică valoare, o viaţă în neorânduială şi grosolănie, dominată de patimi şi de haos, adică nimic frumos şi demn de a fi dorit. Dar lumea cu viaţa ei era nesfârşit mai mare şi mai bogată decât reprezentările pe care şi le putea face despre ea un castalian, era plină de devenire, de istorie, de încercări şi începuturi veşnic noi, era poate haotică, era totuşi patria şi pământul natal al tuturor destinelor, al tuturor înălţărilor, al tuturor artelor, al întregii umanităţi, ea produsese limbile, popoarele, statele, culturile, ea ne crease şi pe noi şi Castalia noastră, şi tot ea avea să vadă murind din nou toate acestea, supravieţuindu-le. Învăţătorul meu Jakobus trezise în mine dragostea faţă de această lume, o dragoste care a crescut şi şi-a căutat mereu hrana, iar în Castalia nu era nimic care s-o poată hrăni, aici eram în afara lumii, Castalia însăşi era o lume mică, desăvârşită, incapabilă de orice devenire şi de orice creştere.

Respiră adânc şi păstră o vreme tăcerea. Cum prezidentul nu replică nimic, ci îl privi aşteptând, se înclină spre el gânditor şi continuă:

— Am avut de purtat două poveri, câţiva ani. Trebuia să îndeplinesc o funcţie înaltă şi să port răspunderea acesteia, apoi trebuia să fac faţă şi dragostei mele. Funcţia, asta mi-a fost clar de la început, nu trebuia să sufere din cauza acestei dragoste. Dimpotrivă, mă gândeam, trebuia să câştige de pe urma ei.

Dacă aveam să-mi îndeplinesc munca într-un chip ceva mai puţin desăvârşit şi ireproşabil, decât era de aşteptat de la un magistru — ceea ce speram să nu se întâmple — eu ştiam totuşi că în inima mea eram treaz şi mai viu decât unii dintre colegii mei nepătaţi şi că puteam dărui câte ceva elevilor şi colaboratorilor mei. Am socotit că datoria mea consta în a lărgi şi a încălzi încet şi cu blândeţe viaţa şi gândirea castaliană, fără a o rupe cu tradiţia, de a-i infuza un sânge nou adus din lume şi din istorie; o fericită concidenţă a făcut ca în aceeaşi vreme, afară în lume, un fiu al aceste i lumi să simtă şi să gândească întocmai, să viseze despre o înfrăţire şi o întrepătrundere a Castaliei cu lumea: era Plinio Designori. Maestrul Alexander făcu o mică grimasă, când spuse:

— Ei da, niciodată nu m-am aşteptat la ceva prea îmbucurător de la influenţa acestui domn asupra dumneavoastră, şi tot aşa de la nechibzuitul dumneavoastră protejat Tegulafius. Aşadar, Designori este cel ce v-a adus la ruptura definitivă cu Ordinul?

— Nu, *domine,* dar el m-a ajutat să ajung aici, în parte fără s-o ştie. El este cel ce mi-a adus ceva aer în atmosfera mea stătută, datorită lui am intrat din nou în contact cu lumea din afară, şi abia aşa mi-a fost cu putinţă să pricep şi să-mi confirm mie însumi că am ajuns la sfârşitul carierei mele actuale, că mi-am pierdut bucuria propriu-zisă procurată de munca mea şi că a venit timpul să pun capăt chinului. Lăsasem din nou în urmă o treaptă, străbătusem un spaţiu, iar spaţiul era de data aceasta Castalia.

— Cum spuneţi asta! remarcă Alexander, clătinând din cap. Ca şi când spaţiul Castaliei n-ar fi fost suficient de mare, ca să vă preocupe în chip demn o viaţă întreagă! Credeţi cu toată seriozitatea că aţi parcurs şi epuizat acest spaţiu?

— O, nu, strigă celălalt cu vioiciune, niciodată n-am crezut aşa ceva. Când spun că am ajuns la hotarul acestui spaţiu, înţeleg doar atât: ceea ce pot realiza ca individ în postul meu de aici a fost făcut.

De un răstimp încoace mă aflu la hotarul de la care munca mea ca maestru al jocului cu mărgele de sticlă devine o veşnică repetare, un exerciţiu şi o formă goală, la acel hotar dincolo de care as practica-o fără bucurie, fără entuziasm, câteodată chiar fără credinţă. Era timpul să pun capăt.

Alexander suspină.

— Aceasta este părerea dumneavoastră, nu însă a Ordinului şi a regulilor sale. Că un frate din Ordin trece printr-o dispoziţie sufletească apăsătoare, că este câteodată istovit de munca lui, aceasta nu e nimic nou şi ciudat. Regulile îi indică atunci calea, pentru a-şi regăsi armonia şi a se concentra din nou. Aţi uitat asta?

— Nu cred, preastimate. Puteţi să-mi examinaţi modul în care mi-am îndeplinit funcţia, şi chiar de curând, când aţi primit circulara mea, aţi dat dispoziţii să se facă un control la Satul jucătorilor şi să fiu controlat şi eu. Aţi putut stabili că munca e îndeplinită cum trebuie, că arhiva şi cancelaria sunt în ordine, că *magister ludi* nu suferă nici de vreo boală nici de toane. Sunt recunoscător regulilor, în cunoaşterea cărora m-aţi iniţiat cândva cu măiestrie, că am rezistat şi că nu mi-am pierdut nici puterile, nici calmul. Dar asta mi-a cerut mari eforturi. Iar acum am nevoie, din păcate, de eforturi tot atât de mari, ca să vă conving că nu e vorba de dispoziţii sufleteşti de moment, de toane sau de cine ştie ce pofte, de care m-as lăsa împins. Dar fie că voi reuşi sau nu să vă conving, insist oricum să recunoaşteţi că persoana şi activitatea mea au fost integre şi utile până în clipa în care aţi făcut ultimul control. M-aş aştepta, cerându-vă asta, la prea mult din partea dumneavoastră?

Maestrul Alexander clipi din ochi puţin, parcă ironic.

— Domnule coleg, spuse el, îmi vorbiţi ca şi când am fi două persoane particulare, care se întreţin într-o conversaţie ce nu-i obligă la nimic. Asta vi se potriveşte numai dumneavoastră, care sunteţi acum de fapt o persoană particulară. Eu însă nu sunt, iar ceea ce gândesc şi spun, nu spun eu, ci o spune prezidentul conducerii Ordinului, iar acesta e responsabil faţă de autoritatea sa pentru fiecare cuvânt rostit. Ceea ce spuneţi astăzi aici va rămâne fără consecinţe; poate fi chestiunea dumneavoastră cât de serioasă, totuşi vorbiţi ca o persoană particulară ce-şi susţine interesele. Pentru mine însă, funcţia

și responsabilitatea durează mai departe și ceea ce spun sau fac astăzi poate avea urmări, în fața dumneavoastră și în chestiunea ce vă privește reprezint autoritatea. Nu este indiferent dacă autoritatea va voi să accepte, ori eventual chiar să aprobe modul în care vă înfăţişaţi comportarea, îmi prezentaţi așadar lucrurile, ca și când, deși cu tot felul de gânduri bizare în minte, aţi fost până ieri un castalian și un magistru ireproșabil și fără cusur; aţi trecut prin stări de neliniște și prin crize de oboseală în îndeplinirea funcţiei, dar le-aţi combătut și le-aţi biruit cu regularitate. Fie, s-o admitem, dar cum să înţeleg atunci acest lucru teribil că un magistru ireproșabil, integru, care încă ieri respecta întru totul regulile, astăzi dezertează deodată? Mi-ar fi uşor să-mi imaginez un magistru cu sufletul schimbat și bolnav de mai multă vreme și care, deși continuă să se considere încă un bun castalian, nu mai era în realitate de mult așa ceva. Mă mai întreb și de ce puneţi atâta preţ pe constatarea că aţi fost până în ultima clipă un magistru ce și-a îndeplinit integral datoria. De vreme ce aţi făcut pasul ieşirii de sub ascultare şi aţi comis dezertarea, nu are de ce să vă mai pese de așa ceva. Knecht se apără.

— Permiteţi-mi, preastimate, de ce să nu-mi pese? Este vorba de faima și de numele meu, de amintirea pe care o las aici. Mai este vorba și de posibilitatea de a acţiona pentru Castalia și în afara ei. Nu mă aflu aici ca să salvez ceva pentru mine ori chiar să obţin încuviinţarea de către autoritate a pasului meu. Am contat, cu resemnare, pe faptul că în viitor colegii mei mă vor socoti o apariţie dubioasă și aflată sub semnul întrebării. Dar trădător sau smintit nu vreau să fiu considerat, ar fi o sentinţă pe care n-o pot accepta. Am săvârşit ceva ce sunteţi obligat să dezaprobaţi, dar am făcut-o fiindcă nu puteam altfel, fiindcă a fost de datoria mea, fiindcă acesta este destinul meu în care cred și pe care îl iau asupră-mi de bunăvoie. Dacă nu-mi puteţi concede nici asta, atunci sunt învins și v-am vorbit în zadar.

— Ne învârtim în jurul aceluiași lucru, răspunse Alexander. Mă puneţi în situația de a admite că, în anumite circumstanțe, voința unui ins poate să aibă dreptul de a încălca legile în care eu cred și pe care am îndatorirea să le reprezint. Dar eu nu pot să cred în același timp în orânduielile noastre și în îndreptățirea dumneavoastră personală de a nesocoti aceste orânduieli.

— Nu mă întrerupeţi, vă rog. Ceea ce vă pot concede este că, după toate aparenţele, sunteţi convins de îndreptăţirea şi raţiunea pasului dumneavoastră fatal şi că, vădit, credeţi într-o chemare ce v-ar justifica intenţiile. Nu vă aşteptaţi nicidecum să vă aprob pasul însuşi. Dimpotrivă, aţi reuşit în orice caz să mă faceţi să renunţ la gândul meu iniţial de a vă recâştiga şi de a vă schimba hotărârea.

Iau act de ieşirea dumneavoastră din Ordin şi voi comunica autorităţii ca aţi demisionat voluntar din funcţie. Mai departe nu vă pot veni în întâmpinare, Josef Knecht.

Maestrul jocului cu mărgele de sticlă făcu un gest de resemnare. Apoi spuse liniştit:

— Vă mulţumesc, domnule prezident. Caseta v-am şi încredinţat-o. Vă predau acum, pentru a le înmâna autorităţii, şi câteva notiţe despre stările de lucruri din Waldzell, mai ales despre grupul repetitorilor şi despre cele câteva persoane care cred că pot fi luate în primul rând în considerare pentru delegarea succesorului meu în funcţie.

Scoase din buzunar câteva foi împăturite şi le puse pe masă. Apoi se ridică, ceea ce făcu şi prezidentul. Knecht se apropie de acesta, îl privi îndelung în ochi cu o amabilitate întristată, se înclină şi zise:

— Voiam să vă rog ca la despărţire să-mi daţi mâna, dar la asta trebuie desigur să renunţ acum. V-am preţuit întotdeauna, ziua de astăzi n-a schimbat nici ea nimic din asta. Rămâneţi cu bine, dragul meu şi preastimate.

Alexander rămase tăcut, cam palid; o clipă se păru că vrea să ridice mâna şi s-o întindă celui ce pleca. Simţi că i se umezesc ochii; atunci îşi înclină capul, răspunse plecăciunii lui Knecht şi-l lăsă să se ducă.

După ce omul ce pleca închise după el uşa, prezidentul rămase nemişcat, ascultând paşii care se îndepărtau, iar când răsună ultimul şi nu se mai auzi nimic, străbătu, un răstimp, încolo şi încoace încăperea, până ce afară se auziră din nou paşi şi cineva bătu la uşă. Intră slujitorul cel tânăr şi anunďeȝ un vizitator care solicita să-i vorbească.

— Spune-i că îl pot primi peste o oră şi că îl rog să fie concis, deoarece mă aşteaptă treburi urgente, — Nu, stai! Du-te şi la cancelarie şi comunică primului secretar să convoace imediat şi grabnic întreg colectivul autorităţii pentru poimâine, la o şedinţă, cu

menţiunea că este necesară prezenţa unanimă, absenţele fiind motivate numai în cazurile de boală gravă. Apoi du-te la administrator şi spune-i că mâine dimineaţă devreme trebuie să plec la Waldzell, automobilul să fie gata la ora şapte...

— Permiteţi-mi, spuse tânărul, v-ar putea sta la dispoziţie automobilul domnului *magister ludi.*

— Cum adică?

— Venerabilul a venit ieri cu automobilul. Chiar acum a părăsit casa, spunând că pleacă mai departe pe jos şi lasă aici automobilul, la dispoziţia autorităţii.

— Bine. Atunci voi pleca mâine cu automobilul de la Waldzell. Repetă, te rog.

Slujitorul repetă:

— Vizitatorul va fi primit peste o oră, va trebui să fie concis. Primul secretar să convoace pentru poimâine autoritatea, e necesară prezenţa unanimă, se admit absenţe numai în caz de boală gravă. Mâine dimineaţă la şapte călătorie la Waldzell, cu automobilul domnului *magister luai.*

După ce tânărul ieşi, maestrul Alexander respiră adânc. Se duse la masa lângă care stătuse Knecht; în auz îi mai răsunau încă paşii acestui om de neînţeles, pe care-l iubise mai mult decât pe oricine şi care-i pricinuise o durere atât de mare. Îi fusese mereu drag acest bărbat, încă din vremea când s îl asistase la începutul funcţiei, iar ceea ce-i plăcuse la el, j între alte calităţi, fusese tocmai felul său de a merge, un pas i hotărât şi sigur de el, dar uşor, aproape un fel de plutire, un pas demn şi copilăros, şi solemn ca al preoţilor şi jucăuş ca al dănţuitorilor, un pas specific, plăcut şi distins care se potrivea excelent cu chipul şi vocea lui Knecht. Se potrivea nu mai puţin cu modul său particular de a fi castalian şi de a-şi îndeplini magistratura, cu modul său de a conduce şi cu seninătatea lui, care aminteau câteodată comportamentul aristocratic şi cumpănit al predecesorului său, maestrul Thomas, iar alteori felul simplu şi cordial de a fi al fostului maestru al muzicii.

Acum aşadar şi plecase, grăbitul, pe jos, cine ştie încotro, şi probabil că nu-â va revedea niciodată, nu-i va mai auzi niciodată râsul şi nu-i va mai vedea frumoasa mână cu degete lungi, zugrăvind

ieroglifele unei teme pentru un joc cu mărgele de sticlă. Luă foile, care rămăseseră pe masă, şi începu să le citească. Era un testament scurt, foarte concis şi obiectiv, alcătuit în numeroase locuri mai mult din cuvinte indicatoare decât din fraze, şi avea drept scop să folosească autorităţii pentru controlul ce urma să fie făcut în Satul jucătorilor şi să-i uşureze aledegerea unui nou magistru. Observaţiile pătrunzătoare se înşirau aşternute cu litere mici şi frumoase, cuvintele şi caligrafia purtau pecetea fiinţei de odinioară şi mereu aceeaşi a acestui Josef Knecht, întocmai ca faţa, vocea, mersul său. Greu ar mai găsi autoritatea un bărbat de valoarea lui, ca să-i facă din el un succesor; adevăraţii conducători şi adevăratele personalităţi erau totuşi rare, iar o asemenea apariţie reprezenta un caz fericit şi un dar, chiar şi aici, în Castalia, Provincia elitei.

Mersul îi făcea plăcere lui Knecht, de ani întregi nu mai parcursese drumuri lungi pe jos. Da, dacă încerca să-şi aducă aminte exact, i se părea că ultima lui călătorie pe jos fusese aceea pe care o făcuse ca să se întoarcă de la mânăstirea Mariafels în Castalia şi care-l dusese la Waldzell, la acel joc anual ce fusese umbrit atât de apăsător de moartea „excelenţei", magistrul Thomas von der Trave, şi care trebuia să facă din el însuşi succesorul acestuia. Altădată, când se gândea la acele vremuri şi chiar la anii de studenţie şi la Bambusgeholz, avusese mereu impresia că parcă s-ar afla într-o încăpere goală şi rece, din care privea un peisaj vast, vesel şi însorit, un paradis al amintirilor, pierdut pentru vecie; întotdeauna asemenea gânduri, chiar dacă nu-i insuflaseră melancolie, fuseseră o privelişte deschisă spre mari depărtări, spre altceva, spre ceva ce se deosebea tainic şi sărbătoreşte de ziua de azi şi de banalitatea cotidiană. Acum însă, în această după-amiază senină şi luminoasă de septembrie, cu intensele culori din apropiere, cu tonurile depărtărilor, uşoare ca aburul, gingaşe ca-n vis, nuanţate de la albastru la violet, în timp ce păşea tihnit şi cerceta în voie peisajul, călătoria aceea pe jos de altădată nu-i mai apărea ca un paradis de demult răsfrânt într-un astăzi resemnat, ci ca însăşi această călătorie pe care o făcea în prezent Josef Knecht cel de odinioară, cel de acum, înrudit frăţeşte cu acela, totul era iarăşi nou, plin de taine, de făgăduinţe, tot ceea ce mai fusese cândva se putea reîntoarce, aducând şi multe aspecte inedite. Ziua şi lumea nu-l mai priviseră de multă

vreme atât de senin, atât de frumos și cu atâta candoare, fericirea de a fi liber şi de a dispune singur de sine însuşi îi străbătea întreaga ființă ca o băutură tare; de câtă vreme nu mai avusese această senzaţie, această iluzie plăcută şi încântătoare! Reflectând, își aduse aminte de ora în care acest simţământ preţios îi fusese vătămat și încătușat, se întâmplase în timpul unei convorbiri cu magistrul Thomas, sub privirea prietenoasă și ironică a acestuia, și își amintea bine senzaţia tulburătoare din acel ceas, când și-a pierdut libertatea; nu fusese propriu-zis o suferință, o durere arzătoare, ci mai mult o spaimă, un fior abia simţit în ceafă, o senzaţie organică, un semnal de alarmă în diafragmă, o modificare de temperatură și îndeosebi o schimbare de ritm în simţul vital.

Senzaţia de nelinişte, de contractare ce-l amenința de departe cu sufocarea, resimţită în acel ceas decisiv, era astăzi compensată sau vindecată.

În timp ce se îndrepta în ajun spre Hirsland, Knecht luase această hotărâre: indiferent de ce se va întâmpla acolo, să nu facă în niciun caz un act de căinţă. Acum își interzisese pentru astăzi să se gândească la amănuntele convorbirilor lui cu Alexander, la lupta pe care o dăduse cu dânsul, la lupta purtată pentru el însuși. Era receptiv numai pentru sentimentul de destindere și de libertate care-i umplea sufletul așa cum, la sfârșitul unei zile de muncă, bucuria calmă a trudei duse la capăt umple sufletul unui ţăran; se ştia în siguranţă şi lipsit de orice obligaţie, se ştia pentru o clipă cu desăvârşire disponibil şi independent, neconstrâns să muncească, să gândească, iar ziua învesmântată în culori luminoase îl înconjura blinda, strălucitoare, fiind în întregul ei un tablou ce concretiza numai prezentul, fără nicio cerinţă, fără ieri şi fără mâine. Când şi când, călătorul beat de mulţumire fredona în mers câte unul din marşurile pe care le cântase cândva în corurile pe trei sau patru voci, în timpul excursiilor făcute ca mic elev de elită la Eschholz, iar din senina dimineaţă a vieţii lui îi reveneau în minte mici amintiri luminoase şi sunete vii, asemeni unui ciripit de păsări.

Făcu un pas sub un cireş cu frunzişul zugrăvit de pe acum în purpuriu şi se aşeză în iarbă. Vârî mâna în buzunarul de la piept al hainei și scoase un obiect, pe care maestrul Alexander n-ar fi bănuit că

îl are la el, un mic flaut de lemn, și-l privi cu o anumită duioșie. Avea acest obiect naiv și cu înfățișare de jucărie pentru copii de puțină vreme, cam de vreo jumătate de an, și-și aminti cu plăcere de ziua în care intrase în posesia lui. Se dusese la Monteport, ca să discute cu Carlo Ferromonte câteva probleme de teorie a muzicii, venise vorba și despre instrumentele de suflat din lemn dintr-o anumită epocă, și el îl rugase pe prietenul său să-i arate colecția de instrumente muzicale de la Monteport. După ce parcursese cu încântare câteva săli pline de orgi, harfe, lăute, piane vechi, ajunseseră într-o magazie, unde erau depozitate instrumentele destinate școlilor.

Knecht văzuse acolo o ladă plină cu asemenea flaute, luase unul să se uite la el și-l probase, apoi își întrebase prietenul dacă ar putea să-l păstreze. Râzând, Carlo îl rugase să-și aleagă unul, îl pusese, tot râzând, să semneze o chitanță, apoi însă îi descrisese foarte amănunțit modul de construcție al instrumentului, mânuirea lui și felul cum se cântă la el. Knecht luase cu dânsul drăguța jucărioară și exersase când și când la ea, fiindcă de pe vremea când avusese, ca elev la Eschholz, flautul său de model vechi, cu ambusură la capăt, nu mai cântase la un instrument de suflat și-și propusese mereu să învețe iară. După ce deprinsese gamele, mai folosise un caiet cu melodii vechi, publicat de Ferromonte pentru începători, iar când și când din grădina magistrului sau din camera lui de culcare răsunaseră sunetele molcome și dulci ale micului flaut. Era departe de a fi devenit un maestru, dar învățase să cânte un număr de corale și de lieduri, știa melodiile pe dinafară, iar la unele și textul, îi veni în minte unul dintre aceste cântece, foarte potrivit pentru ceasul pe care-l trăia. Rosti câteva versuri:

Cu trupul său destins,
Stătusem întins,
Acum mă trezesc,
Sunt vesel, zâmbesc
Și fața mi-o-nalț spre seninul ceresc.

Apoi duse instrumentul la buze și începu să cânte melodia, privea spre depărtările învăluite într-o blândă strălucire, spre munții ce se

înălțau la orizont, asculta cântecul voios și cucernic plutind într-acolo în note dulci de flaut, se simțea împăcat și se contopea cu bolta cerului, cu munții, cântecul și ziua. Simțea cu plăcere lemnul neted și rotund între degete și se gândea că, în afară de hainele cu care era îmbrăcat, flautul acesta micuț era singura lui bogăție pe care își îngăduise s-o ia cu el de îa Waldzell. De-a lungul anilor adunase câte ceva în jurul său, obiecte ce aveau mai mult sau mai puțin însușirea de proprietate personală, îndeosebi caiete de însemnări și de excerpte, precum și altele asemenea: toate acestea le lăsase în locuința lui, Satul jucătorilor n-avea decât să le folosească oricând. Micul flaut îl luase însă cu sine și îi părea bine că îl are; era un tovarăș de drum modest și agreabil.

A doua zi, călătorul ajunse în capitală și se prezentă la casa Designiori. Plinio îi ieși în întâmpinare, coborând treptele, și îl îmbrățișa emoționat.

— Te-am așteptat cu dor și îngrijorare, strigă el. Ai făcut un pas important, prietene, fie ca acest pas să ne aducă tuturor mult bine. Te-au lăsat totuși să pleci! N-aș fi crezut-o.

Knecht râse.

— Iată-mă, sunt aici. Dar despre asta voi mai avea prilejul să-ți povestesc. Acum as vrea să-mi salut elevul și, firește, s-o salut pe soția ta, apoi să stăm de vorbă despre felul în care urmează să-mi îndeplinesc noua slujbă. Sunt nerăbdător să încep.

Plinio chemă o slujnică și-i ceru să-l aducă numaidecât pe fiul lui.

— Pe tânărul domn? întrebă ea, aparent mirată, apoi fugi degrabă, în vreme ce stăpânul casei își conduse prietenul în camera de oaspeți și începu să-i povestească pe nerăsuflate cum proiectase să cum pregătise totul în vederea sosirii lui Knecht și a conviețuirii lui cu micul Tito.

Totul putuse să fie aranjat cum o dorise Knecht, chiar și mama lui Tito, după o oarecare rezistență, înțelesese aceste dorințe și le acceptase. Aveau o căsuță de vacanță în munți, îi spuneau Belpunt, era așezată foarte drăguț pe malul unui lac, acolo aveau să locuiască mai întâi profesorul cu pupilul său, serviciul va fi asigurat de o menajeră bătrână; femeia a și plecat de câteva zile la Belpunt, ca să facă pregătirile. Firește, va fi numai o ședere scurtă, cel mult până la

începutul iernii, dar tocmai pentru această perioadă de început era desigur necesară o asemenea despărţire a copilului de părinţi. Se bucura că lui Tito îi sunt foarte dragi munţii şi căsuţa aceea; băiatului îi pare bine să sadă acolo şi se arată gata să plece fără mofturi. Lui Designori îi veni în minte că are o mapă cu fotografii ale casei şi ale împrejurimilor; îl trase pe Knecht cu el în birou, căută ânfrigurat mapa şi, după ce o găsi şi o deschise, începu să-i arate oaspetelui casa şi să-i descrie odaia ţărănească, soba de teracotă, boschetele, locul de baie în lac, căderea de apă.

— Îţi place? întrebă el cu solicitudine. Ai să te poţi simţi bine acolo?

— De ce nu? spuse Knecht, oarecum cu nepăsare. Dar de ce nu vine Tito? A trecut destul de mult de când ai trimis după el.

Mai vorbiră de una, de alta, apoi se auziră paşi afară, uşa se deschise şi intră cineva, însă nu Tito, nici slujnica trimisă după el. Era mama lui Tito, doamna Designori. Knecht se ridică s-o salute, ea îi întinse mâna şi-i adresă un zâmbet prietenos cam forţat, în timp ce oaspetele constata că dincolo de acest zâmbet amabil stăruia o expresie de îngrijorare sau de supărare. Abia rostise câteva cuvinte de bun sosit, când se întoarse spre soţul ei şi-i comunică impetuos vestea care-i împovăra sufletul.

— E într-adevăr penibil, strigă ea, gândeşte-te, băiatul a dispărut şi nu-i de găsit nicăieri.

— Ei, va fi ieşit în oraş, o linişti Plinio. Trebuie să se întoarcă.

— Din păcate, nu pare să fie aşa, zise mama, a plecat încă de azi-dimineaţă. Am băgat de seamă devreme de tot.

— Şi de ce aflu abia acum?

— Fiindcă, natural, am aşteptat să se întoarcă de la o oră la alta şi n-am vrut să te tulbur de pomană. La început nici nu m-am gândit la ceva rău, mi-am spus că s-a dus să se plimbe. Abia când nu s-a întors nici la prânz, am început să-mi fee griji. Astăzi n-ai fost la masă, altminteri ai fi aflat de-atunci. Chiar şi la prânz am vrut să mă conving că nu-i decât o nepăsare din partea lui, să mă lase să-l aştept atât. Dar n-a fost nici asta.

— Permiteţi-mi o întrebare, doamnă, spuse Knecht. Tânărul ştia de sosirea mea apropiată şi de intenţiile dumneavoastră în legătură cu el

și cu mine?

— Dar firește, domnule magistru, și părea aproape mulțumit de aceste intenții, în orice caz îi părea mai bine să vă aibă pe dumneavoastră ca profesor, decât să fie trimis din nou la cine știe ce școală.

— Dacă-i așa, opina Knecht, atunci e bine. Fiul dumneavoastră, *signora,* s-a deprins cu foarte multă libertate, mai ales în ultima vreme, din care pricină intenția de a fi dat în seama unui educator și temnicer i s-a părut, lucru lesne de înțeles, mai degrabă fatală. De aceea, mai înainte de clipa când urma să treacă sub autoritatea unui învățător, a șters-o, probabil nu atât cu speranța de a scăpa cu adevărat de soarta ce-l așteaptă, ci cu gândul că nu poate avea nimic de pierdut, smulgând o amânare. În afară de asta, poate că a vrut să dea și o mică lovitură părinților și învățătorului angajat de ei, precum și să-și exprime îndârjirea împotriva întregii lumi a celor maturi și a învățătorului.

Lui Designori îi făcu plăcere că Josef Knecht lua întâmplarea atât de puțin în tragic. El însuși era însă năpădit de griji și de neliniște, pentru inima lui iubitoare băiatul putea fi victima tuturor pericolelor. Probabil, reflecta el, Tito fugise cu adevărat, poate că avea de gând chiar să-și facă vreun rău? Ah, tot ceea ce fusese neglijat sau greșit în educația acestui băiat părea că vrea să se răzbune acum, exact în clipa când exista speranța unei îndreptări.

În ciuda sfatului lui Knecht, el stărui să nu se stea în expectativă, să se facă ceva; se simțea incapabil să accepte nenorocirea îndurerat și inactiv, astfel că fu cuprins de o stare de nerăbdare și de o agitație nervoasă, care-i displăcură foarte mult prietenului său. Se luă astfel hotărârea să fie trimiși oameni la câteva case, unde Tito se ducea când și când la prieteni de-o vârstă cu el. Knecht fu mulțumit când doamna Designori ieși, ca să dea urmare acestei hotărâri, lăsându-i prietenul numai pe seama lui.

— Plinio, spuse el, faci o figură, de parcă ți-ar fi fost adus acasă băiatul mort. Doar nu mai e un copilaș, și nici n-a ajuns sub roțile unui automobil, nici n-a mâncat mătrăgună. Așadar, vino-ți în fire, dragul meu. Fiindcă băiețașul tău nu e aici, dă-mi voie să te muștruluiesc o clipă pe tine, în locul lui. Te-am observat oleacă și

găsesc că nu ești în formă bună. În clipa în care un atlet suferă o lovitură sau o presiune neașteptată, musculatura lui execută ca de la sine mișcările necesare, se dilată sau se contractă și-l ajută să facă față situaţiei. Aşa ar fi trebuit să reacţionezi şi tu, elev Plinio, în clipa în care ai primit lovitura — sau ceea ce ţi s-a părut într-un mod excesiv a fi o lovitură — trebuia să recurgi la primul mijloc de apărare împotriva crizelor sufletești, să-ți aduci aminte de respirația înceată, reglată cu grijă, în loc să faci asta, ai respirat ca un actor care trebuie să interpreteze o emoţie zguduitoare. Nu eşti suficient de înarmat; voi, oamenii de lume, păreţi a fi într-un mod cu totul deosebit expuşi la suferinţă şi la griji. Daţi impresia unei ne-ajutorări care are ceva emoționant și, uneori, anume când e vorba de suferințe reale și martiriul are sens, chiar ceva măreţ.

Dar pentru întâmplările de fiecare zi, renunțarea la orice apărare nu e o armă, mă voi îngriji ca fiul tău să fie cu vremea mai bine înarmat, când va avea nevoie de așa ceva. Iar acum, Plinio, fii atât de bun şi fă cu mine câteva exerciţii, ca să văd dacă într-adevăr ai și uitat din nou totul.

Prin câteva exerciţii de respiraţie, pentru care dădu comenzi strict ritmate, Knecht își abătu în chip salutar prietenul de la autotortura lui, iar apoi îl văzu dispus să-i dea ascultare pe planul rațiunii, așa că putu să-i înlăture motivele de teamă și de îngrijorare. Se duseră sus, în camera lui Tito; Knecht privi cu plăcere harababura obiectelor băiețești, luă o carte ce se afla pe măsuța de lângă pat, zări ieșind dintre filele ei o bucată de hârtie și, iată, era un bileţel cu o comunicare din partea celui dispărut. Râzând, îi întinse lui Designori foaia; faţa acestuia se lumină şi ea din nou. În bileţel, Tito îşi încunoştinţa părinţii că a ieşit dis-de-dimineaţă şi că pleacă singur la munte, unde îl va aştepta la Belpunt pe noul său profesor. Să i se îngăduie această plăcere, mai înainte ca libertatea să-i fie îngrădită atât de supărător; n-a putut să-și înfrângă sila de a face această mică și frumoasă călătorie însoțit de un profesor, de pe acum ca un ins pus sub supraveghere şi luat prizonier.

— E lesne de înțeles, opina Knecht. Am să plec deci mâine după el și cu siguranță că am să-l găsesc în vila ta. Acum însă, înainte de toate, du-te și comunică-i soției tale vestea.

În restul zilei, atmosfera din casă fu senină și destinsă. Seara, la insistenţele lui Plinio, Knecht îi povesti acestuia întâmplările din ajun și îndeosebi ambele convorbiri cu maestrul Alexander. În aceeași seară, el mai scrise o strofă ciudată pe un petic de hârtie, care se află astăzi în posesia lui Tito Designori. Cu strofa aceasta lucrurile s-au întâmplat așa:

Înainte de cină, Plinio l-a lăsat pentru o oră singur. Knecht a văzut un dulap plin de cărţi, care i-a trezit curiozitatea. Și aceasta era o plăcere de care se dezobișnuise în numeroșii ani de abstinenţă, pe care aproape că o uitase și care îi amintea acum anii de studenţie: să se afle în faţa unor cărţi necunoscute, să ia una dintre ele la întâmplare, să pescuiască ici și colo un volum, către care l-au atras literele aurite de pe cotor sau numele autorului, formatul sau culoarea pielii copertei.

Parcurse cu plăcere mai întâi titlurile de pe cotoarele cărţilor și constată că are în faţă numai opere de literatură beletristică din secolele al nouăsprezecelea și al douăzecelea. În cele din urmă trase afară un tom legat în piele decolorată, al cărui titlu — î*nțelepciunea brahmanului* — îl atrase. Mai întâi în picioare, apoi stând pe un scaun, răsfoi cartea, care conţinea sute de mici poeme didactice, un amestec curios de limbuţie profesorală și de reală înțelepciune, de gânduri mărginite și de duh poetic veritabil. Avu impresia că acestei cărţi ciudate și emoţionante nu-i lipsea nicidecum esoterica, dar aceasta era vârâtă într-o carapace grosolană și prozaică, și cele mai frumoase poezii nu erau acelea în care își căutau într-adevăr întruchiparea o învățătură și o înțelepciune, ci acelea în care găseau expresie sentimentele poetului, capacitatea lui de iubire, buna lui credinţă își dragostea de oameni, vigurosul lui caracter cetățenesc, în timp ce încerca să pătrundă în universul cărţii, cu un straniu amestec de respect și de amuzament, ochii îi căzură pe o strofă pe care sufletul lui o recepţiona cu satisfacţie și aprobare, care-l făcu să se încline surâzând, ca și când această strofă ar fi fost scrisă anume pentru el și pentru această zi. Strofa suna așa:

Trec zile preţioase și noi dorim să zboare, Comori de preţ mai mare sperând c-or da în floare: O plantă foarte rară scăldată-n zori de rouă, Un prunc pe care-l creștem, o cărticică nouă.

Trase sertarul unui birou, căută şi găsi o foaie de hârtie, scrise pe ea versurile. Mai târziu i le arătă lui Plinio şi spuse:

— Versurile mi-au plăcut, au ceva deosebit: sunt atât de uscate, iar în acelaşi timp atât de adânc simţite! Apoi sunt aşa de potrivite cu situaţia mea actuală şi cu dispoziţia mea sufletească. Chiar dacă nu sunt grădinar şi nu intenţionez să-mi dedic zilele cultivării unei plante rare, sunt totuşi profesor şi educator şi mă aflu pe calea spre misiunea mea, spre copilul pe care vreau să-l educ. Cât de mult mă bucură asta! în ceea ce-l priveşte pe autorul acestor versuri, poetul Ruckert{79}, de presupus că el a avut toate aceste trei pasiuni nobile, aceea de grădinar, de educator şi de autor, şi tocmai aceasta din urmă trebuie să fi fost desigur cea mai importantă pentru el, o şi numeşte pe ultimul şi cel mai semnificativ loc, este aşa de îndrăgostit de obiectul pasiunii sale, încât devine tandru şi-i spune nu carte, ci „cărticică”.

Ce lucru mişcător.

Plinio râse.

— Cine ştie, fu el de părere, dacă acest drăgălaş diminutiv nu e altceva decât un tertip al făcătorului de rime, care a avut nevoie aici de un cuvânt din patru silabe în loc de două.

— Să nu-l subapreciem totuşi, se apără Knecht. Un om care a scris zece mii de versuri în viaţa lui nu se lasă vârât la strâmtoare de nişte biete necesităţi metrice. Nu, ascultă ce gingaş şi puţin ca m sfios sună: „o cărticică nouă”! Poate că nu numai dragostea a făcut din „carte” o „cărticică”. Poate că aici există şi o intenţie de a prezenta lucrurile într-o lumină favorabilă şi conciliantă. Poate, ba chiar e aproape sigur că acest poet era un autor atât de captivat de activitatea lui, încât resimţea el însuşi, când şi când, înclinarea de a scrie cărţi ca pe un fel de pasiune şi de viciu. Aşa stând lucrurile, el va fi dat cuvântului nu numai sensul şi intonaţia de ceva drag, ci şi pe acela menit să exprime o înfrumuseţare, o mică înşelăciune şi o scuză, cum o face cartoforul care nu invită la o partidă de cărţi, ci la o „partiduţă”, sau chefliul care mai cere încă un „păhărel” sau o „sticluţă”. Ei da, acestea nu-s decât presupuneri, în orice caz, poetul a obţinut toată aprobarea şi simpatia mea pentru copilul pe care vrea să-l crească, şi pentru cărticica nouă, pe care intenţionează s-o scrie. Căci nu numai pasiunea educaţiei îmi e cunoscută; nu-mi e străină deloc nici pasiunea de a scrie cărţi. Iar

acum, după ce m-am eliberat din funcție, a devenit din nou delicios și ademenitor pentru mine gândul acesta: să scriu odată, în tihnă și într-o stare de bună dispoziţie, o carte, nu: o cărticică, o mică scriere destinată prietenilor şi tovarăşilor de idei.

— Despre ce? întrebă Designori curios.

— Ah, mi-e indiferent, nu e vorba de obiectul lucrării. Ar fi pentru mine un simplu prilej să visez și să savurez fericirea de a avea mult timp liber. Ceea ce m-ar interesa atunci ar fi tonul, o medie decentă între veneraţie şi intimitate, între seriozitate şi joacă, un ton nu didactic, ci de mărturisire şi de conversaţie amicală despre cutare şi cutare lucru, pe care cred că l-am trăit și l-am învățat.

Felul în care acest Friedrich Ruckert amestecă în versurile lui didacticismul şi gândirea, confesiunea şi pălăvrăgeala nu va fi desigur și al meu; și totuși, în amestecul acesta e ceva ce-mi place, e ceva personal şi totuşi nu arbitrar, e un fel de joacă, totuşi ceva ce se supune unor reguli formale riguroase: asta-mi place. Ei da, deocamdată sunt încă departe de bucuriile şi problemele legate de scrierea unei cărţi, acuma trebuie să mă concentrez pentru altceva. Dar mai târziu, cândva, mă gândesc, ar putea să înflorească şi pentru mine fericirea de a fi autor: mi-o închipui ca rezidând în bucuria de a aborda lucrurile în tihnă, însă cu toată grija, nu numai pentru plăcerea mea, ci gândindu-mă necontenit la cei câţiva buni prieteni şi cititori.

A doua zi de dimineaţă, Knecht plecă spre Belpunt. Designori îi declarase în ajun că vrea să-l însoţească până acolo, el însă refuzase cu hotărâre, iar când celălalt cutezase să mai adauge câteva cuvinte pentru a-l convinge, aproape că-l repezise: „Băiatul, spuse el scurt, va avea destulă bătaie de cap, ca să-l întâmpine şi s-o scoată la cap cu noul şi funestul lui profesor, nu trebuie să-i mai pretindem să suporte și prezenţa tatălui său, prezenţă care tocmai acum cu greu l-ar bucura”.

În timp ce parcurgea drumul prin proaspăta dimineaţă de septembrie, cu un automobil angajat de Plinio pentru dânsul, Knecht îşi simţi din nou sufletul invadat de buna dispoziţie ce-l stăpânise în cursul călătoriei din ajun. Se întreținu adesea cu șoferul, îi ceru când și când să oprească sau să conducă încet, atunci când îl atrăgea peisajul, cântă chiar, de mai multe ori, din micul flaut. A fost o călătorie

frumoasă și captivantă, pornind din capitală și de pe șesul premontan, mereu mai departe spre munții cei înalți, un drum ce ducea totodată din vara pe sfârșite către o toamnă din ce în ce mai înaintată. Cam către prânz începu ultimul mare urcuș, în curbe largi, prin pădurea de conifere ce se și rărea, de-a lungul unor pâraie de munte înspumate vâjâind printre stânci, peste poduri și pe lângă gospodării izolate, împrejmuite cu ziduri groase ca niște cetățui, spre inima unui univers montan mereu mai sălbatic și mai aspru, în a cărui strășnicie și severitate numeroasele mici paradisuri florale erau de două ori mai încântătoare.

Mica vilă, la care ajunseră în sfârșit, era situată pe malul unui lac de munte și ascunsă între stâncile cenușii, de care aproape că nici nu se distingea. La vederea ei, călătorul fu impresionat de austeritatea, chiar mohoreala arhitecturii în armonie cu asprimea masivului muntos; îndată însă un zâmbet voios îi lumină fața, deoarece în ușa deschisă a casei văzu o siluetă de băiat în jachetă colorată și pantaloni scurți, nu putea fi decât elevul său Tito, așa că, deși nu fusese propriu-zis și serios îngrijorat din pricina acestui fugar, respiră totuși ușurat și recunoscător. Dacă Tito se afla aici și-și întâmpina profesorul în pragul casei, atunci era bine și piereau toate complicațiile posibile la care se gândise totuși pe drum.

Băiatul îi ieși înainte, zâmbind prietenos și doar puțin de tot stingherit, îl ajută să coboare și spuse:

— N-am avut niciun gând rău lăsându-vă să faceți singur călătoria. Și mai înainte ca Josef Knecht să poată răspunde, adăugă pe un ton familiar: Cred că ați înțeles la ce m-am gândit. Altminteri, l-ați fi adus cu siguranță și pe tata. L-am și anunțat că am sosit cu bine.

Knecht îi strânse mâna râzând și se lăsă condus în casă, unde îl salută și menajera, grăbită să-l anunțe că îndată le va servi cina. Abia când, ca urmare a unei nevoi neobișnuite pentru el, se întinse puțin, înainte de masă, pe pat, își dădu seama că frumoasa călătorie cu automobilul îl obosise surprinzător de mult, ba chiar îl epuizase; mai târziu, taifăsuind seara cu elevul său și cercetându-i colecțiile de flori de munte și de fluturi, oboseala aceasta crescu și mai mult, simți chiar ceva ca o amețeală, un gol, nemaicunoscut altă dată, în creier, o slăbiciune supărătoare și o dereglare a ritmului în bătaia inimii.

Rămase totuşi cu Tito până Ia ora Ia care conveniseră să meargă la culcare şi îşi dădu osteneala să nu lase să se vadă deloc că nu se simte bine. Elevul se miră puţin că magistrul nu spuse o vorbă despre începerea lecţiilor, despre orar, despre certificatele lui şcolare şi despre alte lucruri de felul acestora, ba chiar când Tito cuteză să încerce a se folosi de această atmosferă favorabilă ca să propună pentru a doua zi în zori o excursie mai lungă, cu scopul de a-i arăta profesorului împrejurimile necunoscute, propunerea lui fu acceptată cu bunăvoinţă.

— Mă bucur să fac această plimbare, adăugă Knecht, şi aş vrea să-ţi ofer şi dumitale o plăcere. Privind colecţiile de plante, mi-am putut da seama că ştii mult mai multe despre plantele de munte decât mine. Unul dintre scopurile convieţuirii noastre este şi acela de a face schimb de cunoştinţe şi de a ajunge să ştim fiecare ceea ce ştie şi celălalt; să începem prin aceea ca dumneata să-mi controlezi cunoştinţele de botanică şi să mă ajuţi să fac un oarecare progres în acest domeniu.

După ce îşi urară unul altuia noapte bună, Tito se simţi foarte mulţumit şi se gândi că totul va merge strună. Şi de data aceasta, magistrul Knecht îi plăcuse cât se poate de mult. Fără a folosi vorbe mari şi a-i perora despre ştiinţă, virtute, nobleţea spiritului şi altele asemenea, aşa cum le plăcea s-o facă profesorilor de pe la scoli, bărbatul acesta senin, prietenos avea în felul său de a fi şi de a vorbi ceva ce te i obliga şi-ţi solicita pornirile şi puterile nobile, bune, cavalereşti, superioare. Putea fi o plăcere sau chiar un merit să păcăleşti şi să înşeli pe oricare alt profesor, dar în faţa acestui bărbat nu-ti veneau deloc asemenea gânduri. El era — dar ce şi cum era oare? Tito încercă să-şi dea seama ce însuşiri îi plăceau atât de mult la acest străin şi, în acelaşi timp, îi impuneau; în cele din urmă, ajunse la concluzia că ele erau nobleţea, distincţia, aerul de stăpânitor. Însuşirile acestea erau cele care-l atrăgeau înainte de toate. Acest domn Knecht era distins, un adevărat domn, un aristocrat, deşi nimeni nu-i cunoştea familia, iar tatăl său putea să fi fost vreun cizmar. Era mai nobil şi mai distins decât majoritatea domnilor pe care-i cunoştea Tito, mai distins chiar decât tatăl său. Băiatul, care preţuia foarte mult instinctele şi tradiţiile patriciene ale familiei sale şi

nu-i ierta tatălui său că se lepădase de ea, se întâlnea pentru prima oară cu noblețea spirituală, cultivată, cu acea forță care, în împrejurări fericite, poate săvârși minunea ca, făcând un salt peste un lung șir de strămoși și de generații, să transforme, în cuprinsul unei singure vieți de om, un copil de plebeu în mare aristocrat, în adolescentul înflăcărat şi mândru se trezi presimțirea că, poate, datoria lui de onoare ar fi să aparțină și să slujească acestei aristocrații, că, poate, prin faptul acesta, ce i s-a revelat și întruchipat în ființa profesorului său, care, cu toată atitudinea lui blândă și prietenoasă, este din cap până-n picioare un domn, el se apropie de sensul vieții lui, că faptul acesta e menit să-i fixeze țelurile de atins.

După ce fu condus în odaia lui, Knecht se culcă, nu însă numaidecât, deși simțea mare nevoie s-o facă. Seara îl obosise, îi fusese greu și împovărător să-și controleze expresia feței, ținuta, vocea, în așa fel încât băiatul, care-l observa desigur cu atenție, să nu bage de seamă ciudata lui stare, ce se agrava mereu, de oboseală, sau de indispoziție, sau de boală. Cu toate acestea, se pare că reușise. Acum însă trebuia să înfrunte și să biruie acest gol, această indispoziție, această înfricoșătoare senzație de amețeală, această oboseală de moarte, care era totodată și o stare de neliniște; mai întâi trebuia să-i pună diagnosticul și să înțeleagă despre ce e vorba. Nu i-a fost greu să ajungă la un rezultat, deși destul de târziu. Starea lui maladivă nu avea altă cauză, după părerea sa, decât călătoria din acea zi, care-l purtase într-un timp atât de scurt de pe câmpie la o altitudine de vreo două mii de metri. De la cele câteva excursii făcute pe când era foarte tânăr, se dezobișnuise cu șederea la asemenea altitudini, suportase greu această ascensiune rapidă. Va trebui probabil să mai rabde cel puțin o zi sau două acest rău, iar dacă nici atunci nu-i va trece cu adevărat, va trebui să se întoarcă acasă cu Tito și cu menajera, ceea ce va însemna că planul lui Plinio în legătură cu acest încântător Belpunt va fi eșuat. Era păcat, nu însă o nenorocire prea mare.

După ce chibzui la toate acestea, se vâri în pat și-și trecu noaptea aproape fără să doarmă, fie rememorându-și călătoria făcută după plecarea de la Waldzell, fie încercând să-și potolească bătăile inimii și nervii încordați. Se gândi mult și la elevul său, cu plăcere, dar fără a face planuri; i se păru că deocamdată e mai bine să pună frâul acestui

mânz nobil și nărăvaș, arătându-i bunăvoință și lăsându-l să se obișnuiască; în cazul lui, graba și constrângerea nu-și aveau locul. Se gândi să-l facă pe Tito treptat, treptat conștient de aptitudinile și puterile lui și, totodată, să hrănească în el acea nobilă curiozitate, acea insatisfacție superioară care dă forță dragostei pentru știință, pentru cele spirituale și pentru frumos. Misiunea era minunată, iar elevul său era nu numai un tânăr talent, ce trebuia trezit și adus în formă; ca unic fiu al unui patrician influent și bogat, era și un viitor conducător, unul dintre cei ce aveau să decidă tiparul social și politic al țării și al poporului, să devină un model și un îndrumător.

Castalia îi rămăsese întrucâtva datoare acestei vechi familii Designori; Provincia nu-l educase cândva destul de temeinic pe tatăl acestui Tito, ce-i fusese încredințat, nu-l făcuse destul de puternic pentru poziția lui grea între lume și spirit, iar prin aceasta nu numai înzestratul și amabilul tânăr Plinio devenise un bărbat nefericit, cu b viață dezechilibrată și rău orânduită, ci și unicul fiu fusese pus în pericol și împins în viitoarea zbuciumului patern. Aici era nevoie de o acțiune care să vindece și să dea o reparație, trebuia să fie ispășit un fel de păcat, iar el era bucuros și i se părea semnificativ că misiunea aceasta îi revenea tocmai lui, nesupusul și aparent renegatul.

De dimineață, când își dădu seama că ai casei s-au pus în mișcare, se sculă, găsi lângă pat un halat de baie pus la îndemână, pe care îl îmbrăcă peste pijamaua ușoară și ieși, așa cum Tito îi arătase în seara din ajun, printr-o ușă din dos a casei, pe culoarul semideschis care lega vila de cabina de baie și de lac.

În fața lui se afla micul lac verde-cenușiu, încremenit, iar dincolo de lac, un înalt povârniș stâncos, abrupt, cu muchia ascuțită, zimțată, decupată pe cerul transparent, verzui, rece al zorilor, dur și înghețat în părțile întunecate de umbră. Dar dincolo de această muchie, se și prevestea soarele gata să apară; lumina lui scânteia ici și colo în așchii minuscule pe colțul ascuțit al unei pietre; aveau să treacă numai câteva minute și soarele se va arăta peste crestele muntelui, inundând lacul și platoul cu lumină. Knecht contemplă cu atenție și concentrare tabloul, a cărui liniște, gravitate și frumusețe se păreau ceva străin și totuși ceva ce-l privea direct și-l avertiza, încă mai intens decât în timpul călătoriei din ajun, el simți forța, răceala și demnitatea acestui

univers montan străin, care nu-l întâmpină cu prietenie pe om, nu-t invită în el, abia că-l tolerează. Şi i se păru straniu şi semnificativ că primul său pas în libertatea noii sale vieţi în lumea cea mare îl purtase tocmai încoace, în această măreţie calmă şi rece.

Tito apăru în chiloţi de baie, îi dădu magistrului mâna şi spuse, arătând spre stânca din faţă:

— Aţi venit tocmai la timp, îndată va răsări soarele. Ah, e splendid aici sus.

Knecht dădu din cap prietenos. Ştia de mult că Tito obişnuieşte să se scoale devreme, că practică alergările, luptele şi excursiile, chiar şi ca un protest împotriva ţinutei şi modului de viaţă sedentar, nemilităresc şi comod al tatălui său, motiv pentru care refuza şi vinul. Aceste deprinderi şi înclinaţii aduceau câteodată, ce-i drept, a poză băieţoasă, amintind comportamentul tinerilor ce dispreţuiesc cele spirituale — predispoziţia pentru excese părea înnăscută la toţi cei din familia Designori — Knecht însă le socotea salutare şi era decis să utilizeze şi camaraderia sportivă ca pe un mijloc cu ajutorul căruia să-l câştige pe focosul tânăr şi să-i pună frâul. Era un mijloc între altele, nu dintre cele mai importante; muzica, de exemplu, va fi mult mai eficientă. Evident, nu-i trecea prin minte să-l egaleze pe băiat în exerciţiile fizice ori chiar să-l întreacă. O simplă participare nevinovată ar fi suficientă pentru a-i arăta tânărului că educatorul său nu e niciun om las, niciunul deprins să clocească la gura vetrei.

Tito privea încordat spre întunecata muchie de stâncă, dincolo de care cerul unduia în lumina zorilor. Acum fulgeră intens o bucăţică din spinarea de piatră, întocmai ca un metal incandescent ce a început să se topească; muchia îşi toci ascuţimea şi deveni parcă deodată mai scundă, părea că se lasă în jos, topindu-se, iar din golul incandescent apăru, orbitor, astrul zilei, în aceeaşi clipă, faţa platoului, casa, cabina de baie şi malul de dincoace al lacului se luminară, iar cele două fiinţe, stând în această strălucire puternică, simţiră numaidecât căldura plăcută a luminii. Băiatul, plin de frumuseţea sărbătorească a clipei şi de simţământul de fericire născut din tinereţea şi vigoarea lui, se propti încordat pe picioare şi începu să-şi mişte ritmic braţele, cărora le urmă îndată corpul întreg, ca să celebreze într-un dans entuziast ivirea zilei şi să-şi exprime acordul intim cu elementele ce tălăzuiau şi

iradiau în jurul său. Pașii lui zburau cu bucurie spre soarele biruitor, omagiindu-l, se dădeau înapoi cu venerație din fața astrului, brațele desfăcute trăgeau muntele, lacul și cerul către inima lui; îngenunchind părea că salută pământul matern, întinzând brațele în lături, părea că aduce un omagiu apei lacului și că se oferă pe sine însuși, că-și dăruie tinerețea, libertatea, simțul vital înflăcărat ca b jertfă solemnă adusă puterilor naturii. Pe umerii lui bronzați se oglindea lumina soarelui, ochii îi erau aproape închiși, ca să nu orbească, fața tinerească îi era încremenită ca o mască, având expresia unei gravități entuziaste, aproape fanatice.

Magistrul era și el captivat și emoționat de spectacolul sărbătoresc al începutului de zi în singurătatea acestui tăcut univers stâncos. Însă mai mult decât priveliștea îl captiva și-l înlănțuia evenimentul omenesc ce se desfășura în fața ochilor săi — dansul solemn prin care elevul său saluta dimineața și soarele, ceremonialul care-l înălța pe băiatul acesta nevârstnic, capricios, până la atitudinea gravă a unui preot, slujind la altar și care-i dezvăluia lui, spectatorului, înclinațiile, aptitudinile și pornirile cele mai profunde și cele mai nobile ale acestuia, punându-le în lumină tot așa de brusc, de strălucitor și de revelator, cum apariția soarelui desferecase și luminase valea rece, întunecată din jurul lacului. Tânărul îi apăru încă mai viguros și mai plin de însemnătate decât îl socotise până acum, dar și mai dur, mai inaccesibil, mai străin de cele spirituale, mai păgân. Acest dans solemn ca la celebrarea unui sacrificiu, străbătut de ardoarea lui Pan, era mai elocvent decât fuseseră cândva cuvântările și versurile tânăru-lui Plinio, îl înălța cu câteva trepte mai sus, dar îl și făcea să apară mai străin, mai inabordabil, mai surd la chemarea cuiva.

În ceea ce-l privea, băiatul fusese cuprins de entuziasm fără să știe ce se întâmplă cu el. Nu executa un dans cunoscut, dansat sau imaginat de el altădată; nu era un ritual în cinstea soarelui și a dimineții, pe care să-l fi născocit mai demult și a cărui practicare să fi fost pentru el ceva familiar; așa cum avea să-și dea seama ceva mai târziu, la dansul său, când fusese parcă posedat de o putere magică irezistibilă, contribuiseră nu numai aerul de munte, soarele, dimineața și senzația de libertate, ci și, în egală măsură, presentimentul că viața lui tânără va urca o nouă treaptă și va cunoaște o schimbare, ivite în

persoana pe cât de prietenoasă, pe atât de venerabilă a magistrului, în acest ceas al dimineţii, destinul şi sufletul tânărului Tito captară atâtea ecouri, încât, distingându-se între o mie altele, va rămâne un ceas de înălţare, solemn şi sacru. Fără să ştie ce face, liber de orice înclinare critică şi de orice suspiciune, băiatul a săvârşit ceea ce i-a cerut momentul sufletesc, şi-a dansat cucernicia, s-a închinat soarelui, şi-a mărturisit în mişcările şi gesturile pline de dăruire bucuria, încrederea în viaţă, evlavia şi veneraţia, cu mândrie şi supunere totodată a adus ca jertfă, dansând, soarelui şi zeilor propriu-i suflet pios şi, nu mai puţin, pe omul acesta admirat şi temut, pe înţeleptul şi muzicianul, pe maestrul jocului magic, venit din sfere tainice, pe viitorul său educator şi prieten.

Toate acestea, asemeni beţiei de lumină a răsăritului de soare, au durat numai câteva minute. Emoţionat, Knecht a privit spectacolul uimitor, în cuprinsul căruia elevul său a trăit o adevărată schimbare la faţă şi i s-a dezvăluit, arătându-i-se nou şi străin şi pe de-a-ntregul asemeni cu dânsul. Amândoi se aflau pe cărarea dintre casă şi cabină, îmbăiaţi de belşugul de lumină revărsată dinspre răsărit, profund emoţionaţi de vârtejul celor tocmai trăite, când Tito, abia terminând ultimul pas al dansului, trezindu-se din beţia fericirii şi rămânând încremenit ca un animal surprins în jocul lui solitar, îşi dădu seama că nu e singur, că nu numai că a trăit şi a făptuit ceva neobişnuit, ci şi că a avut un spectator. Cu iuţeala fulgerului, el dădu urmare celei dinţii idei, care-i îngăduia să iasă din situaţia ce i se păru deodată periculoasă şi jenantă şi care trebuia să spulbere violent vraja acestei clipe stranii ce-l înlănţuise cu totul.

Dădu chipului său, până atunci rigid ca o mască şi fără vârstă, o expresie copilăroasă şi cam nătângă, ca a cuiva trezit brusc din somn, se legănă puţin din genunchi, îndreptă o privire stupid-mirată spre profesor, întinse deodată cu o mişcare rapidă braţul drept, ca şi cum i-ar fi venit în minte ceva important ce era cât pe-aci să uite, arătând cu gestul spre malul de dincolo, aflat, ca şi jumătate din lăţimea lacului, încă sub umbra groasă pe care masivul stâncos biruit de razele dimineţii o aduna treptat spre baza lui, îngustând-o mereu.

— Dacă înotăm repede, strigă el iute, cu o ardoare băieţească, putem ajunge pe malul celălalt înaintea soarelui.

Cuvintele abia fuseseră azvârlite, parola unei întreceri de înot cu soarele abia fusese dată, că Tito, cu un elan puternic, și dispăruse cu capul înainte în lac, ca și cum i s-ar fi părut, din orgoliu sau din jenă, că nu poate s-o șteargă din loc destul de repede, pentru a face uitată, printr-o acțiune energică, scena solemnă dinainte. Apa țâșni în aer și se închise deasupra lui, peste câteva clipe capul, umerii și brațele îi apărură din nou și rămaseră vizibile pe oglinda albastră-verzuie, îndepărtându-se repede.

Când ieșise pe malul lacului, Knecht nu avusese nicidecum de gând să facă baie și să înoate, îi era prea frig, iar după noaptea pe care o petrecuse pe jumătate bolnav ar fi fost și mai puțin recomandabil. Acum însă, sub soarele acesta frumos, îmboldit de cele tocmai văzute, poftit și chemat camaraderește de învățăcelul său, găsi riscul mai puțin înfricoșător. Mai mult încă se temea că tot ceea ce urnise și făgăduise acest ceas de dimineață se va duce la fund și va pieri din nou dacă îl va lăsa singur și-l va dezamăgi pe băiat, refuzând dintr-o rațiune rece și matură această încercare a puterilor. Senzația de nesiguranță și slăbiciune pe care i-o provocase rapida ascensiune a muntelui îl îndemna desigur la prudență, dar poate că indispoziția putea fi învinsă tocmai prin constrângere și printr-un asalt violent. Chemarea fu mai puternică decât avertismentele, voința mai tare decât instinctul, își scoase în grabă ușorul halat de dimineață, trase adânc aer în piept și se aruncă în apă în același loc în care se cufundase elevul său.

Lacul, alimentat de topirea ghețarilor și prielnic chiar sub arșița verii numai pentru cei foarte căliți, îl primi cu o răceală de gheață, tăioasă, ostilă. Se așteptase la un fior strașnic, nu însă la această răceală îngrozitoare, care-l învălui de jur împrejur ca o văpaie de flăcări și, după o clipă de clocot fierbinte, începu să-i pătrundă iute în tot corpul. După săritură, ieși repede la suprafață, îl revăzu pe Tito care înota în fața lui cu un mare avans, se simți crunt încolțit de răceala glacială, de sălbăticia și vrăjmășia apei, dar continua să creadă că dă bătălia pentru micșorarea distanței, pentru atingerea țintei concursului de înot, pentru stimă și camaraderie, pentru sufletul băiatului, când el și lupta în realitate cu moartea, care i se înfățișase și,

îmbrățișându-l, se luase cu el la trântă. Îi făcu față luptând din răsputeri, atât cât îi mai bătu inima.

Tânărul înotător privise de mai multe ori înapoi și constatase cu satisfacţie că magistrul îl urmase în apă. Acum își aruncă din nou ochii spre acesta, nu-l mai zări, fu cuprins de neliniște, iscodi iar fața lacului, strigă, se întoarse şi înotă în grabă, să-i vină în ajutor. Nu-l mai găsi și-l căută pe cel cufundat, înotând și dându-se la fund, până când, în răceala cumplită, i se secătuiră şi lui puterile.

Ameţit, cu răsuflarea tăiată, ajunse în cele din urmă pe mal, văzu halatul de baie aruncat pe jos, îl ridică și începu să-şi frece mecanic cu el corpul și membrele, până când pielea amorţită i se încălzi din nou. Se așeză pe mal în bătaia soarelui, ca orbit, rămase cu ochii holbaţi spre apa a cărei față albastră-verzuie şi rece îl privea acum straniu de goală, de străină și rea, se simţi copleșit de nedumerire și de o jale profundă, până când, o dată cu dispariţia epuizării fizice, deveni conștient de ceea ce se întâmplase și groaza puse stăpânire pe el.

O, vai, gândi el copleşit de oroare, eu sunt vinovat de moartea lui! Și abia acum, când nici apărarea mândriei, nici rezistenţa nu mai aveau niciun rost, băiatul simţi în durerea inimii lui înspăimântate cât de mult îl și îndrăgise pe acest bărbat. Iar în timp ce, împotriva tuturor argumentelor contrarii, se simţea copărtaş la vina morţii maestrului, avu, cu un fior sfânt, presimţirea că această vină îl va schimba pe el însuși și-i va schimba viaţa, va pretinde de la el ceva mult mai mare decât își ceruse sieși vreodată până atunci.

SCRIERILE POSTUME ALE LUI JOSEF KNECHT

POEZIILE DIN VREMEA ŞCOLII ŞI A STUDENŢIEI

Tânguire

N-avem odihnă. Lunecând prin vad,
Străbatem forme ca un râu, supuși:
Prin zi și noapte, paradis şi iad
De setea de a fi suntem conduși.

Si astfel umplem forme iar și iar,
Niciuna nu ni-i ţară, fericire, jug,
Mereu pe drum, cu soartă de homar,
Nu coacem pâine, n-avem lan și plug.

Nu ştim nicicum ce-n ceruri ne-a fost scris,
Se joacă Dumnezeu cu noi neîncetat,
Cel mut și orb nu ştie plâns și râs,
Nu-i pus în lanţuri, nici stigmatizat.

Să dăinuim! Să-ncremenim granit!
Aceasta ni-i dorinţa necurmată,
Dar teama noastră nu va lua sfârşit,
N-om poposi pe cale niciodată.

Întâmpinare

Naivii toţi și cei cu chibzuială
De îndoieli, ca noi, n-au nici habar.
Ca-n palmă-i lumea, ne declară clar,
Și adâncimea, simplă flecăreală.
Căci dacă-n astă lume ar fi fost

Dimensiuni mai multe decât două,
Cum te-ai simţi biet om la adăpost?
Cum ne-ar fi traiul fără grijă nouă?
Deci, pentru-a fi în pace totdeauna,
Din trei dimensiuni să ştergem una.
De-i respectăm pe cei cuminţi şi-al lor folos,
Și-adâncul e ceva primejdios,
Atunci dimensiunea-a treia-i de prisos.

Dar tainic ne e dor...

Cu graţie de arabescuri fine,
A noastră viaţă pare să-nconjoare
În danţ de basm nimicul pentru care
Îţi vinzi prezentul, te jertfeşti pe tine.

Splendidă joacă şi minune vie,
Gingașă ca zefirul și curată,
Adânc sub crusta-ţi veselă se-arată
Un vis de sânge, noapte, barbarie.

În gol se-nvârte viaţa mai departe,
Nesilnicită, și-are jocu-n fire,
Dar tainic ne e dor de-nfăptuire,
De procreare, suferință, moarte.

Litere

Luăm pana câteodată și-ntr-o doară
Aşternem semne-n şir pe albe foi,
Pentru oricine, spusa lor e clară,
Un simplu joc, codificat de noi.
Dar un sălbatic sau un om din lună
Aceste mâzgăleli de le-ar privi,
O lume neştiută și nebună
Din scrisul colţuros l-ar iscodi.

Ca în panopticum i-ar sta-nainte
Un A și B cu chip de om sau lup,
În zvârcoliri ori adăstând cuminte,
Un ochi, o limbă, mâini, picioare, trup,
O urmă pe zăpadă i-ar părea,
Ar pătimi și ar zbura cu ea.
și tot ce nasc puterile naturii în negre semne ar lua ființă,
Ar luneca-n podoaba scriiturii,
Iubire ar zări, și suferință.
Ar râde, ar plânge, uluit de ele.
Căci dincolo de-a scrisului zăbrele întreaga lume-n oarba ei mişcare
Păşind, pitică, într-o închisoare
I-ar apărea ca-n vrajă micșorată,
În semne ce aidoma arată,
Că veselie, chinuri, moarte, viaţă
Tot una par și au aceeaşi faţă...
Pân' la sfârșit, sălbaticul deodată
Ar scoate-un răcnet și, de jar aproape,
Lovindu-și fruntea-n rugă murmurată
Ar da pe foc hârtia blestemată.
Și poate că atunci, cu somnu-n pleoape,
Simţi-va că nimicul lumii scunde
Ca un coşmar se-ntoarce în neştire,
Parcă sorbit de-o țară de neunde —
Și, surâzând, își va veni în fire.

Citind un filosof vechi

Ce-a fost până mai ieri un gând ales,
De-un veac înnobilat și-n floare,
Deodată-i veșted, stins, neînţeles,
Asemeni unei partituri din care
S-au șters diezi și chei; s-a prăbușit
Castelul zguduit din temelie,
Se pierde trist, ca într-un gângăvit,

Ce tu credeai eternă armonie.
La fel, un drag și admirat obraz,
Bătrân și alb, în cute se boțește,
Iar duhu-i luminos și-atât de treaz
Agonizează trist, se ofilește.
Și-un simțământ ce te urca în slavă,
Abia născut, e retezat în zbor,
De mult de-un gând ți-e inima bolnavă
Că toate-n lume putrezesc și mor.
Ci totuși peste leșuri și duhoare
Se-nalță, dureros, dar cu putere
A spiritului faclă arzătoare;
învinge moartea și în veci nu piere.

Ultimul jucător cu mărgele de sticlă

Ținând în mână jocul colorat,
Stă ghemuit, iar țara-n lung și-n lat
După război și ciumă e-n ruine,
Iar printre iederi zumzăie albine.
Trudită pace-n stihuri de psaltire
Răsună stins peste bătrâna fire.
Moșneagul stă mărgele numărând,
Albastră-i una, albă alta-n șir, și mari și mici alege după rând.
Le-așază-n cerc, ca pentru joc, pe fir.
A fost cândva maestru în simboluri,
Artist dotat și poliglot a fost, și lumea a știut-o pe de rost, dar faima lui răzbise pân' la poluri,
Colegi avea, și-nvățături da multe.
Acum, bătrân, căzut, însingurat,
Niciun școlar nu vine să-l asculte,
Nu-l cheamă niciun meșter la duel;
S-au dus, și templele s-au spulberat, și școli și cărți pieriră. Numai el
Printre ruine stă cu jocu-n mână,
Aceste ieroglife-n sens bogate

Cândva sunt astăzi doar pestrițe cioburi.
Maestrului îi scapă, deșirate,
Și pier, amestecându-se-n țărână...

La o tocată de Bach

Domnește bezna... Liniște din veci...
O rază scăpărând în norii reci
Adâncul lumii îl arată viu,
Creează spații, și-n lumini solare
Dă la iveală creste, culmi, ponoare,
Pământul dur și-un aer siniliu.
Chemând la viață nenăscutul plod,
Trezește raza lupta și rodirea:
Cu spaimă lumea arde în văpăi.
Sământa de lumină ce-a căzut în văi
Preschimbă rânduind, e preamărirea
Acestei vieți și-a razei ce-a dat rod.
Și-naintând, sub lamura credinței,
Sădește în creata omenire
Al Tatălui ceresc sublim avânt.
Devine chin și bucurie, grai și cânt,
Boltește lumea-n dom al biruinței,
E faptă, duh, e luptă și iubire.

Un vis

În biblioteca unei mânăstiri
Din munți, mă-ngăduiră, singur, frații.
Era-n amurg, cu molcome sclipiri
Pe toți pereții, mii de încrustații
La șir, pe pergamente mă-ncântară.
Din raft, o primă carte trag afară,
Uimit și foarte curios citesc:
Spre cvadratura cercului un ultim pas.
Eu tomul ăsta — îmi zisei — din mâini nu-l las.

O altă carte-n quarto, aurie,
Mărunt, pe-al ei cotor de piele scrie:
Adam mâncat-a și alt fruct ceresc.
Din care pom? Din cel al vieţii doară.
O fi Adam etern? Deci astă-seară
Nu în zadar venii aici. Şi altă carte
Scânteie minunată, de departe,
Un curcubeu, cu litere-nflorite
De mâna unui meşter zugrăvite:
Culori și tonuri corespunzătoare.
Arată cum nuanță și culoare
Își află un răspuns în melodie.
Ce coruri de culori, ce-armonie
Mă fermecară! Și-mi trecu prin minte:
Aici e raiul cărţilor, fireşte,
Iar fiece volum mi-o dovedește;
La tot ce-am vrut să ştiu cândva în viaţă,
La tot ce-am căutat, aflu povaţă,
Pâini coapte și fântâni la orice pas.
Căci orice tom priveam întrebător, grăbit,
Purta pe scoarţă titlul mult dorit,
Făgăduind răspunsuri la șarade;
Puteai să ieși din orișice impas,
S-ajungi la miezul orişicărei roade,
Pe care de când lumea cărturarul
L-a tot visat și l-a râvnit şcolarul.
Ştiinţa, poezia, dintr-o filă,
Își arătau profundul sens curat,
Probleme, întrebări de rezolvat
Și chei și vorbe își găseau, cea mai subtilă
Esenţă-a spiritului sta păstrată
În aste minunate cărţi de vis,
Iar cheile cu care-ai fi deschis
A tainelor de orice fel lăcată
Sta la-ndemână în vrăjitul ceas.
Deci, curios, cu mâini tremurătoare

Am pus pe masă-o carte oarecare
Și magicele slove descifrai,
Precum în vis ades dezlegi deodată
Vreun semn ce de niciunde nu-l știai,
Și într-o clipă bolta înstelată
M-a smuls spre ea, ca-n lumi de zodiace;
În juru-mi se ciocneau cu dușmănie
Și iar se contopeau în bună pace
Tot ce această omenire știe
Și-n mii de ani popoarele aflară,
Sau în imagini își închipuiră.
Din vechi simboluri, gânduri iar și iară
Noi întrebări în față-mi se iviră,
Așa că într-un ceas sau o clipită
Al omenirii drum din nou îl parcurgeam
Și vechea-nțelepciune-ntinerită
Cu înțelesul ei mi-o însușeam.
Citeam, și scriitura desenată
Se împletea, se desfăcea îndată,
Se așeza în șir pe cer, ca-n pagini,
Și, frântă iar, se aduna-n imagini,
Caleidoscop de chipuri învestite
Cu chei și înțelesuri inedite.
Într-un târziu, orbit de-acestea toate,
Privirea ridicându-mi de pe foi,
Văzui că-n vasta sală eram doi.
Întors spre cărți, bibliotecarul poate,
Un serios și harnic bătrânel,
Lucra la tomurile lui în grabă.
Ce-o fi făcând — mă-ntreb — cu-atâta zel?
Voiam să știu neapărat ce treabă
Avea de săvârșit. Și-l văd că ia
Cu mâna-i de moșneag o carte grea,
O saltă ușurel spre ochi, citește
Ce-i scris pe ea și-apoi, suflând o dată
Cu buze albe, titlul aburește —

Ce titlu și ce carte minunată! —
Îl șterge-ncet c-un deget, surâzând,
Și scrie-n loc un altul, nou, cu care
Cel vechi n-avea nicicum asemănare,
Și-așa luă tomurile rând pe rând,
Punând un titlu nou la fiecare.
Nimic nu pricepeam, mă copleșea uimirea
Și-ntr-un târziu mi-am reîntors privirea
Spre cartea mea deschisă înainte,
Abia-nceputâ și pulsând de viață,
Dar tot ce mă-ncântase dispăruse,
Pieriseră imagini și cuvinte,
Se-mprăștiase lumea de simboluri,
Iar sensul ei se risipise-n goluri,
Se tot rotea, se tulbura ca-n ceață
Și-n locul ei nu rămânea decât
Un pergament cu fața de cenușă.
Pe umăr mă atinse cineva,
Mă-ntorc, bătrânul arhivar era.
Cum mă ridic, el ia surâzător
Volumul meu, și-n vreme ce-un fior
Mă-ngheață, cu un deget, ușurel,
El șterge tot; pe pielea fără pete
Așterne-un titlu nou, reia dilemele
Străvechi și, rezolvând toate problemele,
Silabisind le scrie pe-ndelete.
Apoi, tăcut, și tom și pană ia cu el.

Îndatorire

Cucernici crai veghează cu dreptate,
La început, ca omul muritor
Să taie-n tihnă brazdă pe ogor,
S-aducă jertfe, cumpătat în toate.

Pe-atunci cu toții adorau puterea

Ce cumpănește sori și luni pe cer,
Cu-ntruchipări ce nu cunosc durerea
Și, luminoase-n veci, nicicând nu pier.

S-a stins de mult preasfânta dinastie,
Iar muritorii singuri au rămas,
Într-un vârtej de patimi și-n impas,
Împinși arazna, fără pioșie.

Dar dorul dup-un trai cinstit nu moare
Și-avem îndatorirea pe pământ
Prin jocul de simboluri şi prin cânt
Să ţinem treaz ăst vis de înălţare.

Și, poate, noaptea se va risipi,
Și, poate, altă eră va să vie,
Când iară zeul soare va domni,
Ofrandele primind cu bucurie.

Baloane de săpun

Ani îndelungi de cugetare pune
Bătrânul învățat în al său op
Și, ca-ntr-un joc, din dulcea-nţelepciune
Anină-n ramuri veștede un strop.

Studentul plin de zel și-nflăcărat
Arhive răscolește şi anale,
Însuflețindu-și lucrul avântat
Cu gânduri tinerești şi geniale.

C-un pai, un băieţaş înalţă-n zbor
Baloane de săpun, pestriţe stele,
Și ca un psalm măreț, strălucitor
Baloanele duc sufletu-i cu ele.

Tustrei, moşneag, student și băiețel,
Din vălurile Mayei țes vrăjite
Minuni de vis atât de felurite,
Dar fiecare vis adună-n el
Lumina cea din veci, zâmbind la fel.

După o lectură din „Summa contra Gentiles”

Cândva un trai mai drept a fost se pare,
Mai bună lumea, minţile mai clare,
A şti-nsemna să faci filosofie.
Acei bătrâni trăiau cu voioșie,
Cum de la Plato-i ştim, de ia chinezi
Şi-n tomurile vechi, uimit, îi vezi —
De câte ori pătruns-am cu sfială
În *Summa* vastă, ca-ntr-o catedrală,
Ne-a-ntâmpinat o lume-ndepărtată
De dulce adevăr și preacurată:
Un spirit luminos stăpân pe firea-ntreagă
Pe Dumnezeu de om, pe om de cer îl leagă
Frumosul, legea şi orânduirea
Întregului îi dau desăvârșirea.
Noi ce-am venit în era mai târzie
Părem sortiţi la luptă, pribegie,
La îndoieli și ironie-amară,
Trudiţi de nostalgii ca de-o povară.
Dar, poate, pentru cei ce or să vină
Şi noi s-avem o faţă mai senină,
Ca niște înțelepţi privind spre astre,
Căci corul încălcat al vieţii noastre
Până la ei se va preface-n armonie
Şi-n mit impasul, trista bătălie.
Iar cel ce-acum deloc nu crede-n el,
Purtând în suflet deznădejdea grea,
Va deveni cu vremea un model
Pe care tinerii îl vor urma;

Și cel ce azi în îndoieli se zbate
Invidiat odată fi-va, poate,
Ca unul ce-a trăit netemător
În raiul unui veac surâzător
Și care fericit ca pruncii fu.
Căci şi în noi, ca-n orice ev, trăieşte
Eternul spirit ce ne înfrățește:
El dăinuie mereu, nu Eu și Tu.

Trepte

Cum tot ce-i tânăr și-nflorit apune
Îmbătrânind, aşijderea oricare
Virtute, vârstă sau înţelepciune
La vremea ei dă-n floare, apoi piere.
Oricând rostește viața vreo chemare,
Al nostru suflet, gata de-nnoire,
Cu eroism și fără de durere
Pătrunde-n lumea cea necunoscută.
În orice început, e-o vrajă peste fire,
Ne apără și să trăim ne-ajută.

Un spaţiu să schimbăm cu celelalte,
Și nicio vatră nu ne fie dragă;
Al lumii duh în lanțuri nu ne leagă,
Ci vrea din treaptă-n treaptă să ne salte.
De-om poposi în vreun ungher al vieţii,
Vom picoti sub coaja de rugină;
Doar cel ce-o ia la drum prin valul ceţii
Se mântuie de lene și rutină.
Și, cine ştie, chiar și-a morţii coasă
Noi spaţii largi în faţă ne-o desface,
Chemarea vieţii-n veci de veci nu tace...
Hai, inimă, la drum și fii voioasă!

Jocul cu mărgele de sticlă

Pioși, a universului cântare
Și muzica maeștrilor îndată
Vom asculta, poftind la sărbătoare
Mari spirite din era minunată.
Formulele cu sens adânc şi tainic
Precum o vrajă-n slăvi ne va sui,
Furtuna, infinitul, viaţa trainic
S-or închega în clare-alegorii.
Răsună-n ele limpezi lumi celeste,
Să le slujim e-al vieţii noastre har;
Nu poţi să cazi din cercurile-aceste
Decât în sfântul lor focar.

CELE TREI BIOGRAFII

Aducătorul de ploaie

S-a întâmplat acum câteva mii de ani, iar stăpânirea se afla în mâna femeilor: în gintă și în familie, mamele și bunicile erau acelea cărora li se acorda veneraţie şi ascultare; la naştere, o fetiță avea mult mai mare preţ decât un băiat.

În sat trăia o străbunică, în vârstă de o sută de ani sau mai mulţi, cinstită și temută de toţi ca o regină, deşi, de când își aduceau aminte oamenii, rareori mai mişcase im deget sau rostise un cuvânt. Adesea, ea şedea în faţa intrării colibei sale, înconjurată de un alai de rude ce-o slujeau, iar femeile din sat veneau să-i arate cinstire, să-i povestească despre ale lor, să-i prezinte copiii și să-i ceară să le dea acestora binecuvântarea; veneau neveste însărcinate și o rugau să le atingă pântecele și să pună un nume pruncului aşteptat. Străbunica punea uneori mâna, alteori numai înclina sau clătina capul, ori rămânea nemişcată. Cuvinte rostea rareori; nu făcea altceva decât să fie acolo; era acolo, şedea și domnea, şedea și-și purta părul alb-gălbui în șuvițe subțiri căzute în jurul chipului nobil, pergamentos, cu priviri pătrunzătoare, şedea și primea omagii, daruri, rugăminţi, veşti, informaţii, plângeri, şedea și era cunoscută tuturor ca mamă a șapte fiice, ca bunică și străbunică a numeroşi nepoţi şi strănepoţi, şedea și purta în trăsăturile feţei cu zbârcituri adânci și înapoia frunţii oacheșe înțelepciunea, tradiţia, justiţia, datinile şi onoarea satului.

Era într-o seară de primăvară noroasă, când întunericul se lăsase devreme, în faţa colibei de lut a străbunei şedea nu ea însăși, ci fiica ei, care era doar ceva mai puţin înțeleaptă și demnă decât ea și cu foarte puţin mai tânără decât dânsa. Şedea și se odihnea, aşezată pe pragul ușii, un bolovan neted, acoperit pe vreme rece cu o blană, iar ceva mai departe, afară, stăteau în semicerc, ciuciţi pe jos, pe nisip sau pe iarbă, câţiva prunci şi câteva femei şi câţiva băieţi; aceştia se ghemuia u aici

în fiecare seară, când nu ploua sau nu se lăsa îngheţul, fiindcă voiau s-o asculte pe fiica străbunicii istorisind poveşti sau cântând scurte cântece.

Mai înainte, lucrul acesta îl făcuse străbunica însăşi, acum însă era mult prea bătrână şi închisă în ea, aşa că în locul ei se cinchea acolo şi povestea fiica cea mai ân vârstă, care, precum preluase poveştile şi cântecele toate de la străbună, tot aşa îi moştenise vocea, înfăţişarea, demnitatea calmă a ţinutei, a mişcărilor şi a felului de a vorbi, iar cei mai mici dintre ascultători o cunoşteau mult mai bine pe dânsa decât pe mama ei şi aproape că nici nu mai ştiau că bătrână aceasta, rostind poveştile şi vorbele înţelepte ale gintei, ţinea locul alteia. Serile, gura ei devenea izvorul celor vrednice de ştiut, sub părul ei alb păstra comoara gintei, înapoia frunţii bătrâne uşor încreţite îşi aveau sălaşul amintirea şi spiritul aşezării. Dacă vreunul ştia ceva şi cunoştea zicale sau poveşti, ei i le datora, în afară de ea şi de străbună, ginta mai avea un singur ştiutor, care însă rămânea ascuns, un bărbat misterios şi foarte tăcut, omul care schimba vremea sau aducătorul de ploaie.

Printre ascultători şedea ciucit şi băiatul Rnecht, iar lângă el o fetiţă, numită Ada. Această fetiţă îi era dragă, o însoţea şi o apăra adesea, nu propriu-zis din iubire — de aşa ceva încă nu ştia nimic, el însuşi era încă un copil —, ci pentru că era fata aducătorului de ploaie. Pe el, aducătorul de ploaie, Knecht îl venera şi-l admira foarte mult, ca pe nimeni altul şi îndată după străbună şi fiica ei. Dar acestea erau femei. Lor puteai să le arăţi toată cinstirea, puteai să le ştii de frică, dar nu puteai să-ţi vâri în cap şi să doreşti a ajunge ceea ce erau ele. Aducătorul de ploaie era un bărbat care se cam ţinea deoparte, nu era uşor pentru un băiat să ajungă în preajma lui; trebuia să urmezi căi ocolite, iar o asemenea cale spre aducătorul de ploaie o găsise Knecht în grija pe care i-o arăta copilei acestuia. Cât de des cu putinţă se ducea s-o ia de la coliba oarecum izolată a tatălui ei, ca să se aşeze seara în faţa sălaşului bătrânei şi s-o asculte povestind, după care o însoţea din nou acasă. Aşa făcuse şi astăzi şi sta ghemuit lângă ea, în ceata întunecată, şi asculta.

Bătrână povestea acum despre satul vrăjitoarelor. Ea istorisea:

— Uneori trăieşte în câte un sat o femeie de un soi rău care nu nutreşte gânduri bune faţă de nimeni. Ale mai multe dintre muierile

astea nu fac copii. Câteodată, una din astea e așa de a naibii, că satul nu mai vrea să aibă cu dânsa nici în clin, nici în mânecă. Atunci muierea e luată noaptea și, după ce bărbatu-său a fost legat fedeleș, e snopită în bătaie cu nuielele, pe urmă alungată departe prin păduri și prin mlaștini, afurisită cu un blestem și lăsată acolo. După asta, bărbatul e dezlegat, iar dacă nu-i prea bătrân își poate lua altă nevastă.

Cea izgonită însă, dacă nu crapă, hoinărește prin codri și prin mlaştini, deprinde limba fiarelor și, după ce-a rătăcit și-a pribegit multă vreme, nimerește într-o bună zi într-un sătuleț numit Satul vrăjitoarelor. Acolo s-au strâns toate muierile rele alungate de prin sate și și-au înjghebat un sat al lor. Astea trăiesc acolo, pun la cale fel de fel de răutăţi și fac vrăji, mai cu seamă le place să ademenească copiii din satele cinstite, fiindcă ele n-au avut prunci, iară când un copil s-a rătăcit prin pădure și nu se mai întoarce niciodată acasă, atunci poate că nici nu s-a înecat în mlaştină, nici nu l-a sfârtecat vreun lup, ci a fost momit pe-o cale greșită de vreo cotoroanţă și dus de ea în Satul vrăjitoarelor. £e vremuri, când eu eram încă micuţă și bunică-mea a mai bătrână din sat, o fetiță s-a dus cu alţii după afine și, în timp ce culegea boabele, a doborât-o osteneala și a adormit; era de-o șchioapă, ferigile au ascuns-o cu totul, iar ăilalţi copii s-au dus mai departe și n-au băgat de seamă și abia după ce s-au întors în sat și se lăsase seara au văzut că fetiţa nu mai era cu ei. Au fost trimiși numaidecât flăcăii, ăștia au căutat-o și au strigat-o prin pădure până s-a făcut de-a binelea noapte, apoi s-au întors și ei, fără s-o fi găsit. Micuţa, după ce se săturase de somn, a plecat mai departe și tot mâi departe în codru. Și cu cât se simţea mai înfricoșată, cu atât fugea mai repede, numai că de mult nu mai știa unde se află, așa că s-a tot îndepărtat de sat, până acolo unde nu mai fusese nimeni. La gât, fetiţa purta un colţ de mistreț aninat de un fir de rafie, dăruit de tată-său care-l adusese cu el de la vânătoare și-l bortelise cu o așchie de piatră, ca să treacă prin găurică rafia, după ce mai întâi fiersese de trei ori dintele m sânge de mistreţ și rostise și niște descântece potrivite, iară cine purta la el un dinte ca ăsta era la adăpost de orișice vrajă. Acu, uite că dintre copaci iese la iveală o femeie, asta era vrăjitoare, face ochi dulci și zise:

„Bună vremea, copilaș drăgălaș, te-ai rătăcit? Hai cu mine să te duc acasă."

Copila s-a dus cu ea. Numai că și-a adus aminte de ce-i spuseseră mumă-sa și tată-său: să nu cumva să arate vreunui străin colțul de mistreț, și așa, tot mergând, a desfăcut pe nevăzute dintele de firul de rafie și l-a vârât în cingătoare. Străina a tot gonit cu fetița ceasuri întregi, se și înnoptase când au ajuns în sat, dară nu era nicicum satul nostru, era Satul vrăjitoarelor.

Acolo, copila a fost zăvorită într-un coteţ întunecos, și vrăjitoarea s-a dus în coliba ei să se culce. De dimineață, vrăjitoarea zise:

„N-ai cumva un colţ de mistreţ la tine?"

Copila dete un răspuns: nu, a avut firește unul da l-a pierdut prin pădure, și arătă la gât legătura din rafie, de care nu mai atârna niciun din te. Atunci cotoroanța aduse o oală de piatră, plină cu pământ, și în pământ creșteau trei buruieni. Fetița se uită la buruieni s i întrebă ce-i cu ele. Vrăjitoarea arătă întâia buruiană și zise:

„Asta-i viaţa maică-ti."

O arătă pe a doua și zise:

„Asta-i viaţa lui tată-tău."

Apoi o arătă pe a treia și zise:

„Iar asta e viaţa ta însăţi. Câtă vreme buruienile astea or fi verzi și-or crește, o să fiţi" cu toţii în viaţă și sănătoși. Când s-o vesteji vreuna, atunci se îmbolnăvește ăi a cărui viață o arată, bacă e smulsă vreuna, așa cum o să smulg eu acu una, ăla a cărui viață o arată moare.

Vrăjitoarea prinse cu degetele buruiana care arăta viaţa tatălui copilei și începu să tragă de ea, și când o săltă niţel din pământ și putu să se vadă o bucăţică din rădăcina albă, buruiana scoase un oftat adânc...

La aceste vorbe, fetița de lângă Knecht sări în picioare, ca muscată de un şarpe, scoase un ţipăt și o luă la goană, de-i sfâniau călcâiele. Se luptase îndelung cu spaima pe care i-o pricinuise povestirea, acum nu mai putuse să se stăpânească. O femeie bătrână izbucni în râs. Alţi ascultători mai că nu erau mai puţin înfricoșaţi decât micuţa, dar își ţinură firea și rămaseră pe loc. Knecnt insă, cum se trezi bine din visarea în care-l scufundase povestea și din spaimă, se ridică și el și o luă la fugă după fetiță. Bătrână își continuă istorisirea.

Coliba aducătorului de ploaie se afla lângă iazul satului, într-acolo o căută Knecht pe cea care fugise, încercă s-o momească să vină la el,

cu murmure, lălăieli și zumzăieli liniștitoare, ademenitoare, îndulcindu-și și tărăgănându-și vocea, ca s-o încânte, cum fac femeile când cheamă găinile.

— Ada, striga el și cânta, Ada, Adalina, vino-ncoa. Ada, nu-ţi fie teamă, sunt eii, Knecht.

Așa repetă el ca o melopee iar și iară, până când, mai înainte de a o fi auzit sau văzut, îi simţi dintr-o dată mânuţa moale vârându-se în a lui. Stătuse pe marginea drumului, cu spatele rezemat strâns de peretele unei colibe și-l așteptase din clipa în care chemarea lui ajunsese până la ea.

Răsuflând ușurată, se lipi de el, care i se părea mare și puternic și aproape un bărbat.

— Ţi-a fost frică, da? o întrebă el. Nu trebuie să-ţi fie, nu-ţi face nimeni nimic, la toţi le e dragă Ada. Hai, să mergem acasă.

Fetiţa tot mai tremura și scâncea niţel, dar începuse să se liniștească și porni cu el, plină de recunoștinţă și încredere.

Prin ușa colibei licărea o lumină roșie slabă, înăuntru aducătorul de ploaie sta încovoiat în fata vetrei, printre șuviţele de păr ce-i atârnau sclipeau străluciri roșii, omul aţâţase focul și fierbea ceva în două ulcele. Mai înainte de a intra cu Ada, Knecht se iţi câteva clipe de afară, plin de curiozitate; își dădu seama numaidecât că pe vatră nu se fierbea mâncare, asta se făcea în alte oale, și-apoi era și mult prea târziu pentru așa ceva. Dar aducătorul de ploaie fi și auzise:

— Cine-i la ușă? strigă el. Hai intră! Tu ești, Ada? Puse niște capace pe micile oale, le înconjură cu un morman de jar și cenușă și se întoarse.

Knecht tot trăgea cu coada ochiului spre misterioasele oale, era stăpânit de curiozitate, de veneraţie și neliniște, ca întotdeauna când pășea pragul acestei colibe. Intra aici ori de câte ori putea, căuta fel de fel de prilejuri și pretexte s-o facă, însă de fiecare dată îl încerca acest simţământ pe jumătate voluptuos, pe jumătate anxios de ușoară stinghereală, în care curiozitatea lacomă și bucuria luptau cu spaima. Bătrânul trebuia să fi văzut totuși că băiatul îl urmărea de multă vreme și că apărea în apropiere, oriunde bănuia că l-ar putea găsi, călcându-i pe urme ca un vânător, arătându-se, fără o vorbă, gata să-l slujească și să-i ţină tovărășie.

Turu, aducătorul de ploaie, îl privi cu ochii lui sclipitori de pasăre de pradă.

— Ce cauţi tu aici? îl întrebă rece. Nu e un ceas potrivit ca să calci pragul unor colibe străine, băiete.

— Am adus-o acasă pe Ada, meştere Turu. A fost la străbuna, am ascultat-o istorisind poveşti, despre vrăjitoare, şi deodată Adei i s-a făcut frică și a ţipat, atunci am venit cu ea până aici.

Tatăl se întoarse spre fetiţă:

— Eşti un iepuraş sperios, Ada. Fetele cuminţi n-au de ce să se teamă de vrăjitoare. Iar tu eşti o fetiţă cuminte, nu?

— Da, fireşte. Numai că vrăjitoarele știu farmece tare rele, și dacă nu ai la tine un colţ de mistreţ..!

— Aşa, ai vrea să ai un colţ de mistreţ? O să vedem noi. Eu însă ştiu ceva, care-i încă mai bun. Ştiu o rădăcină, o să ţi-o aduc, trebuie s-o căutăm la toamnă şi s-o smulgem din pământ, asta le apără pe fetele cuminţi de orice solomonie şi pe deasupra le face şi mai drăgălaşe.

Ada zâmbi bucuroasă, se liniştise de când o înconjurase izul colibei şi puţintică lumină a vetrei. Knecht întrebă cu sfială:

— Nu m-as putea duce eu să caut rădăcina? Ar trebui să-mi spui cum arată…

Turu miji ochii.

— Unii băieţi ar putea s-o ştie, zise el, dar în vocea lui nu era răutate, ci numai o brumă de batjocură. Mai avem timp destul. La toamnă, poate.

Knecht se retrase şi pieri înspre casa băieţilor, unde dormea. Părinţi nu avea, era orfan, din care pricină şi găsea atâta farmec la îda şi în coliba ei.

Aducătorului de ploaie Turu nu-i erau dragi palavrele, nu-i plăcea să-i audă vorbind nici pe alţii nici pe sine; mulţi îl socoteau un om ciudat, alţii morocănos. Nu era. El ştia întotdeauna mult mai multe din cele ce se întâmplau decât s-ar fi putut crede, ţinând seama de treburile lui de om învăţat şi singuratic. Între altele ştia foarte bine de ce-l urmarea şi-l observa acest băiat cam supărător, însă drăguţ şi, vădit, isteţ la minte, îşi dăduse seama de la început de tot, trecuse de-atunci un an şi mai bine. Ştia şi ce însemnătate avea asta. Avea o mare însemnătate şi pentru băiat, şi pentru el, bătrânul. Însemna că băiatul

acesta îndrăgise meşteşugul schimbării vremii și nu dorea nimic altceva mai pătimaş decât să-l învețe. Mereu se ivea un asemenea băiat în cuprinsul aşezării. Când și când mai venise încoace câte unul. Unii se lăsau lesne înspăimânţaţi şi descurajaţi, alţii nu, iar el, meşterul, avusese ani în șir ca învăţăcei și ucenici, doi dintre ei, care mai apoi se însuraseră departe în alte sate şi ajunseseră acolo aducători de ploaie sau culegători de buruieni; de atunci, Turu rămăsese singur, iar acum, dacă avea să mai primească vreodată un ucenic, apoi avea s-o facă pentru a-și lăsa urmaş. Așa fusese întotdeauna, așa era drept și nu putea fi altfel: mereu trebuia să iasă la iveală un băiat înzestrat, să fie atras și să dea târcoale bărbatului, pe care-l vedea stăpânindu-și meseria ca un meșter. Knecht era înzestrat, avea tot ce-i trebuia și mai avea și alte câteva semne vrednice de luat în seamă, mai ales privirea iscoditoare, în același timp ascuţită şi visătoare, apoi felul de a fi reţinut și tăcut, iar în expresia feţei și în mişcările capului aerul cuiva care caută, adulmecă și veghează, atent la zgomote și la mirosuri, ceva de pasăre şi de vânător.

Cu siguranţă că din băiatul ăsta s-ar putea scoate un meşter în schimbarea vremii, poate şi un magician, merita osteneala. Dar nicio grabă, era încă prea mic, nu era nevoie deloc să i se arate că a fost ales, nu trebuia să i se facă nicio înlesnire, nu trebuia să fie scutit de niciun drum. Dacă putea fi intimidat, speriat, dezbărat, descurajat, nicio pagubă. Datoria lui era să aștepte și să slujească, să dea târcoale în jurul meşterului şi să-i câştige bunăvoința.

Cu sufletul stăpânit de mulţumire și de o aţâţare plăcută, Knecht păşea agale spre sat, în noaptea în care se lăsa sub cerul înnorat, punctat de două, trei stele. Dintre plăcerile, frumusețile și rafinamentele care ni se par nouă, celor de astăzi, lucruri de la sine înțelese și indispensabile și de care se bucură până și cei mai săraci, așezarea aceasta nu cunoştea niciuna, ea nu ştia nici ce e cultura ori arta, nu cunoștea altfel de case decât strimtele colibe de lut, nu avea habar de unelte de fier şi oţel, ori de lucruri cum sunt grâul sau vinul, scorneli ca lumânarea ori lampa li s-ar fi părut oamenilor minuni strălucitoare. Totuși viața lui Knecht și lumea lui de reprezentări nu erau din pricina asta cu nimic mai sărace, lumea îl înconjura ca un mister fără sfârșit și ca o imensă carte cu poze, din care își însușea în

fiecare zi o noua fărâmă, de la viața animalelor și a plantelor, până la stelele cerului, iar între natura mută, plină de taine, și sufletul lui singuratic, respirând în pieptu-i temător de băietan, își găseau locul toate legăturile de înrudire, dar și toate ciocnirile și spaimele, întreaga curiozitate și dorință de a se face stăpân, de care e în stare sufletul omenesc. Dacă în lumea lui nu existau cunoştinţe înregistrate în scris, istorie, cărţi, alfabet, dacă tot ceea ce s e afla la o depărtare mai mare de trei, patru ore de satul său îi era cu totul necunoscut și de neatins, el trăia totuși pe de-a-ntregul și în chip desăvârșit viața acestei lumi a lui, a satului său. Satul, patria, adică obștea ginții aflate sub conducerea mamelor îi dădea tot ceea ce pot da omului poporul și statul: o bucată de pământ plin de mii de rădăcini, în împletitura cărora era și el un fir și un părtaş la toate.

Pășea domol, mulţumit, mai departe, în copaci murmura adierea nopţii şi trosnea abia auzit, mirosea a pământ jilav, a stuf şi a nămol, a fum de lemn pe jumătate verde, un miros dulceag de grăsime, care însemna mai mult decât orice căminul, iar în sfârşit, când se apropie de coliba băieţilor, îi adulmecă izul, adulmecă mirosul băieţilor, duhoarea unor trupuri de oameni tineri. Se strecură fără zgomot pe sub rogojina de papură în întunericul încălzit de răsuflarea celor ce dormeau, se întinse în culcușul de iarbă și începu să se gândească la povestea despre vrăjitoare, la colțul de mistreț, la Ada, la aducătorul de ploaie și la ulcelele lui puse la foc, până când adormi.

Turu veni în întâmpinarea băiatului numai cu paşi mici de tot, nu voia să-i ușureze calea până la el. Knecht era însă mereu pe urmele lui, dădea de bătrân adesea fără să ştie nici el cum. Uneori, când bătrânul se afla pe undeva, în locurile cele mai tăinuite din pădure, din mlaştină, sau de pe câmp, adulmeca urma unui animal, scotea vreo rădăcină sau culegea semințe, simțea deodată privirile băiatului, care-l urmărea și-l pândea tăcut și nevăzut, de ore întregi. Câteo-dată se făcea că n-a băgat de seamă nimic, alteori bombănea și-l alunga fără milă pe urmăritor, uneori îi făcea semn să se apropie și-l ținea cu el o zi întreagă, îi îngăduia sări ajute, îi arăta una și alta, îi dădea sfaturi, îl punea la încercare, îi spunea nume de buruieni, îi cerea să-i aducă apă sau să aprindă focul, și la fiecare treabă îi dezvăluia gesturi, foloase, taine, formule, cerându-i să-și bage bine în cap că toate astea nu avea

voie să le spună nimănui, în cele din urmă, când băiatul se făcu ceva mai mare, îl opri cu totul pe lângă el, îl primi ca ucenic și-l mută din căminul băieţilor în coliba lui. Cu asta, Knecht căpătă o poziţie nouă în ochii întregului norod: nu mai era un băiat oarecare, era ucenic la meșterul care aducea ploaia, iar asta însenina: dacă face faţă și va fi vrednic, va ajunge urmaşul acestuia.

Din clipa în care Knecht a fost luat de bătrân în coliba lui, între ei doi căzu o barieră, nu bariera respectului şi a supunerii, ci aceea a neîncrederii şi a reţinerii. Turu capitulase și se lăsase învins în bătălia aprigă pe care o dăduse Knecht ca să-l cucerească; acum nu mai voia altceva decât să facă din el un meşter şi un urmaş vrednic. Pentru a-l învăţa, nu-i împărtăşea cunoştinţe, învăţăminte, metode, însemnări scrise, cifre, chiar şi cuvinte rostea foarte puţine, iar ceea ce instruia erau mai mult simţurile decât raţiunea lui Knecht.

Era vorba nu numai de a păstra și a folosi în practică, ci și de a transmite un mare tezaur de tradiţie şi de experienţă, cu-prinzând tot ceea ce ştiau oamenii de atunci despre natură. În faţa tânărului se dezvăluia și se lumina încet un vast şi complicat sistem de cunoştinţe empirice, observaţii, instincte şi deprinderi iscoditoare, aproape nimic din toate acestea nu era formulat în noţiuni, aproape totul trebuia intuit, însușit, verificat cu ajutorul simţurilor. Temeiul și miezul acestei ştiinţe erau însă cunoştinţele despre lună, despre fazele şi înrâuririle ei, despre această lună care creștea mereu și mereu pierea, locuită de sufletele morţilor, pe care le trimitea pe pământ pe firul razelor, spre noi nașteri, ca să facă loc altor morţi.

La fel ca seara aceea când plecase de lângă povestitoare spre coliba în care fierbeau oalele pe vatra bătrânului, în mintea lui Knecht s-a întipărit şi amintirea altui ceas, un ceas între noapte şi ziuă, când meșterul îl trezise la două ore după miezul nopţii și ieșise cu el în beznă, ca să-i arate cel din urmă răsărit al unui crâmpei subţire de lună în scădere. Meşterul, tăcut şi nemişcat, băiatul, cam înfricoșat și tremurând de frig, fiindcă nu-şi făcuse somnul, aşteptară cu nerăbdare multă vreme, în vârful colinei împădurite, pe o lespede de piatră ceva mai ridicată, într-un luminiș până când, în locul arătat mai dinainte de meşter şi cu înfăţişarea şi înclinarea pe care le descrisese dânsul, se ivi luna subţire, ca o linie uşor curbată, înfricoşat şi vrăjit, Knecht îşi

aţinti privirile spre astrul ce urca încet, plutind domol pe o insulă de cer senin, printre întunecimile norilor.

— Curând o să-și schimbe înfățișarea și o să crească din nou, atunci e vremea să punem în pământ seminţele de hrişcă, spuse aducătorul de ploaie, numărând zilele pe degete.

Apoi se adânci din nou în tăcerea mai dinainte, Knecht, ca rămas singur, se ghemui tremurând de frig pe lespedea ce strălucea de rouă, din adâncul pădurii se auzi strigătul prelung al unei bufniţe. Bătrânul rămase multă vreme pe gânduri, apoi se ridică, îi puse lui Knecht mâna pe creștet și rosti încet, ca în vis:

— Când am să mor, duhul meu o să zboare în lună. Atunci tu ai să fii bărbat și ai să ai o femeie, fiica mea Ada o să fie femeia ta. Dacă Ada o să nască un băiat al tău, atunci duhul meu se va întoarce și-și va afla sălaș în fiul vostru, iară tu ai să-i dai numele de Turu, precum eu mă numesc Turu.

Ucenicul ascultă uimit, nu cuteză să spună o vorbă, secera subţirică de argint cobora, norii o și înghiţiseră pe jumătate. Pe băiat îl încerca în chip ciudat bănuiala că între lucruri și întâmplări sunt multe legături și înlănţuiri, repetări și încrucișări, în chip ciudat se simţea și privitor și părtaș la tot ce se întâmpla sub cerul acesta străin, întunecat de noapte, în faţa căruia sta și pe care se arătase, peste codrii fără sfârșit și peste coline, secera ascuţită și subţire, întocmai la locul vestit dinainte de meşter; i se părea ciudat și învăluit în mii de taine meşterul a cesta ce se gândea la propria lui moarte și al cărui duh va poposi în lună și se va întoarce din lună într-un om care va fi fiul său și va trebui să poarte numele fostului meşter. Viitorul, soarta lui îi apărură în chip straniu ca dezvăluite în faţa lui, pe alocuri străvezii ca însuși cerul acesta pe care pluteau norii, i se păru că le poate cunoaşte, că le poate da un nume, că poate vorbi despre ele, ca și când ar fi fost o priveliște deschisă către spaţii de necuprins cu privirea, pline de minuni și totuși aflate în cea mai bună rânduială. O clipă, i se păru că duhul lui poate înţelege totul, poate şti și iscodi totul, mersul domol şi de neclintit al aştrilor de pe cer, viaţa oamenilor și animalelor, legăturile și vrăjmășiile lor, ciocnirile și luptele lor, toate cele mici și mari și chiar însăşi moartea ce sălăşluieşte în fiecare fiinţă vie, toate acestea le văzu sau le simţi într-un prim fior de presimţire ca pe un

întreg ce-l rânduia și-l cuprindea în sine și pe el, ca un ce în desăvârșită ordine, pus sub domnia unor legi și accesibil spiritului. Aceste gânduri au fost prima presimţire a marilor taine, a măreţiei și a adâncimii lor, ca și a putinţei de a le cunoaște, care l-a atins ca mâna unui duh pe băiat, în răcoarea emanată de pădure în acest ceas dintre noapte și zori, pe stâncă, deasupra miilor de vârfuri de copac șoptitoare. N-ar fi putut rosti în cuvinte cele simţite, nici atunci, nici de-a lungul întregii lui vieţi, dar de gândit la ele avea să se gândească de multe ori, ba chiar în toată viaţa lui de mai târziu, și în tot ce urma să i se întâmple avea să aibă mereu prezente în minte această oră și această trăire. „Gândește-te, își atrăgea sieși atenţia, gândește-te că fiinţează toate astea, că între tine și Turu și Ada curg raze și curenţi, că se află o moarte și o ţară a duhurilor și o întoarcere de acolo și că la toate icoanele și întruchipările lumii se găsește un răspuns în inima ta, că toate astea te privesc pe tine, că trebuie să știi despre ele tot ceea ce stă în puterea unui om să știe."

Cam așa glăsuia această voce. Pentru Knecht, atunci a fost întâia oară când s-a auzit astfel vocea spiritului, ispita, porunca, chemarea ei magică. Mai privise el și alteori luna călătorind pe cer, mai auzise și alte strigăte de bufniţă noaptea, mai ascultase din gura meșterului, cât era acesta de puţin vorbăreţ, și alte cuvinte izvorâte din vechea înţelepciune sau din propriile-i observaţii de om singuratic, dar în ceasul acesta totul a fost nou și altfel, l-au bântuit presentimentul întregului, simţământul corelaţiilor și al raporturilor, al ordinii, ce-l includea și pe el și-l făcea răspunzător. Cine avea cheia acestei înţelegeri, acela putea fi în stare nu numai să recunoască un animal după urme, o plantă după rădăcini sau seminţe, acela trebuia să înţeleagă toată lumea în întregul ei: aștrii, duhurile, oamenii, animalele, leacurile și otrăvurile, să înţeleagă totul în întregul său și să știe să des cifreze din fiecare parte și din fiecare semn toate celelalte părţi. Existau vânători buni care puteau să recunoască mult mai multe decât alţii dintr-o urmă, dintr-o lăsătură, dintr-un smoc de păr și din niște resturi: din câteva firișoare de păr își dădeau seama nu numai de la ce fel de animal erau, ci și dacă fusese bătrân sau tânăr, mascul sau femelă. Unii știau să prevadă vremea pentru a doua zi după forma unui nor, după mirosurile din aer, după comportarea deosebită a

animalelor și înfățișarea plantelor; meșterul lui era neîntrecut în privința asta și aproape că nu dădea greș niciodată. De asemenea, alții aveau câte o iscusință înnăscută: erau băieți care puteau să nimerească o pasăre cu piatra de la treizeci de pași, fără să fi învățat asta, pur și simplu erau în stare s-o facă și o făceau fără osteneală, datorită unei vrăji sau unui har, piatra din mâna lor zbura singură, piatra voia să lovească și pasărea voia să fie nimerită. Alții știau dinainte viitorul: știau dacă un bolnav va muri sau dacă nu, dacă p femeie însărcinată va naște băiat sau fată; fiica străbunicii era vestită în privința asta, iar aducătorul de ploaie stăpânea și el, se spunea, ceva din această știință, în clipa aceea de taină, lui Knecht i se păru că în uriașa împletitură de legături trebuie să existe un centru, din care totul ar putea fi știut, din care ar putea fi văzut și descifrat întreg trecutul și viitorul. Știința ar converge spre cel ce s-ar afla în acest centru, cum se adună apa în vale și iepurii la varză, vorba lui ar fi ageră și ar nimeri fără greșeală, întocmai ca piatra azvârlită de un ochitor iscusit, datorită duhului său ar înmănunchea în sine toate aceste daruri și aptitudini și le-ar pune în lucrare: acesta ar fi omul desăvârșit, înțelept, de neîntrecut! A ajunge asemenea lui, a te apropia de el, a te afla pe cale către dânsul, iată drumul drumurilor, iată ținta ce-ar da unei vieți sfințenie și sens.

Cam asta le-a simțit Knecht atunci, iar ceea ce încercăm noi acum să redăm într-un limbaj național, necunoscut lui, nu reușește să comunice nimic din fiorul și văpaia trăirii sale sufletești. Trezitul în plină noapte, mersul prin pădurea întunecată, tăcută, plină de primejdii și taine, așteptarea încordată pe lespedea de piatră acolo sus, în răcoarea dimineții, răsăritul lunii subțiri, fantomatice, vorbele zgârcite ale înțeleptului bărbat, singurătatea în care s-a aflat numai cu meșterul în acel ceas neobișnuit, toate acestea au fost trăite și păstrate în amintire de Knecht ca o sărbătoare și un misteriu, ca o solemnitate de inițiere și de primire a lui într-o ligă și într-un cult, ca o punere în legătură cu cele nenumite, cu misterul lumii, o legătură ce-l obliga să slujească, dar însemna în același timp și o cinste. Această trăire și câteva altele asemănătoare nu se puteau întruchipa în gânduri și cuvinte, iar dintre toate celelalte gânduri acesta ar fi fost cel mai departe de putința de a-l exprima: „Oare eu însumi, singur, sunt cel ce dă naștere acestei trăiri sau o realitate obiectivă? Simte meșterul ceea

ce simt și eu sau dânsul face haz de mine? Sunt gândurile care mă tulbură acum noi, proprii, unice sau meșterul şi alţii dinaintea lui au trăit și au gândit cândva întocmai același lucru?” Nu, aceste separări și diferenţieri nu existau, totul era realitate, totul era îmbibat şi plin de realitate cum e aluatul de pâine plin de dospeala drojdiei. Norii, luna, scena schimbătoare a cerului, lespedea de piatră rece sub picioarele umede, răcoarea jilavă de rouă din aerul spălăcit al nopţii, mângâietorul iz familiar, de fum de vatră şi de aşternut din frunziş, adunat în blana cu care era înfăşurat meşterul, tonul demn și ușorul ecou de bătrânețe împăcată cu gândul morţii din vocea lui aspră — toate acestea erau ceva mai presus de realitate și s-au năpustit aproape cu forța în simţurile băiatului. Iar pentru amintiri, impresiile senzoriale reprezintă un teren mai propice și mai adânc decât cele mai bune sisteme și metode de gândire.

Aducătorul de ploaie făcea parte dintre puţinii care practicau un meşteşug, care să desăvârşiseră înadins într-o anume artă şi iscusinţă, totuşi viata lui de fiecare zi nu era chiar atât de deosebită pe dinafară față de a tuturor celorlalţi. Era un înalt slujbaş şi se bucura de vază, ginta îi plătea chiar și o dare şi o simbrie, ori de câte ori avea de lucru pentru obște, ceea ce se întâmpla totuși cu prilejuri deosebite.

Pe departe cea mai de seamă şi cea mai solemnă, chiar sfântă funcţie a lui, era să hotărască în primăvară ziua în care să se semene fiecare soi de fruct şi plantă; el făcea aceasta ținând seama foarte exact de faza lunii, în parte după reguli moştenite, în parte după propria-i experiență. Solemnitatea însăși a începerii semănăturilor, azvârlirea celei dintâi mâini de grăunţe şi seminţe în ogorul obştei, nu mai făcea parte din slujba lui, un bărbat nu avea un rang atât de mare; această solemnitate era oficiată în fiecare an de străbuna însăși sau de cea mai vârstnică rudă a ei. Meşterul devenea cea mai însemnată persoană din sat în cazurile când trebuia cu adevărat să-şi îndeplinească slujba de schimbător al vremii. Aceasta se întâmpla atunci când seceta, ploaia sau frigul năpăstuiau prea multă vreme câmpiile, iar ginta era ameninţată cu foametea. Atunci Turu trebuia să folosească mijloacele cunoscute pentru combaterea uscăciunii și a stării proaste a recoltei: sacrificii, exorcisme, procesiuni. Conform legendei, dacă o secetă îndărătnică sau p ploaie fără sfârșit nu puteau fi învinse prin niciunul

din mijlocele obişnuite, iar duhurile nu puteau fi înduplecate prin invocaţii, implorări sau ameninţări, mai exista încă un ultim mijloc, infailibil, care trebuise să fie folosit adesea pe timpul mamelor și bunicilor: sacrificarea de către obște a meşterului însuși. Străbunica, se povestea, trăise și văzuse așa ceva.

În afară de grija vremii, meşterul mai practica şi un fel de meşteşug particular, constând în invocarea spiritelor, în confecţionarea de amulete și de obiecte cu puteri vrăjitoreşti şi în practicarea medicinii, însă numai în acele cazuri care nu se aflau în seama străbunei, în rest însă, meşterul Turu își trăia viața ca oricare altul. Când îi venea rândul, participa la cultivarea ogorului obştesc, în afară de care mai avea și grădina lui proprie de lingă colibă. Culegea fructe, ciuperci, aduna vreascuri pentru foc şi punea totul la păstrare. Prindea peste şi vâna, ținea o capră sau două. Ca sătean era aidoma celorlalţi, ca vână tor, pescar şi culegător de buruieni nu era la fel cu alţii, era un ins cu însușiri deosebite și un geniu, avea faima unuia ce cunoaște o mulțime de îndemânări, meşteşuguri, practici şi leacuri naturale şi magice. Dintr-o cursă de răchită împletită de el, se spunea, nu putea să scape niciun animal prins, se picepea să dea momelilor pentru pești un miros și un gust atrăgător prin mijloace numai de el știute, să ademenească racii, ba chiar erau oameni care credeau că el înțelege și graiul unor animale. Domeniul său propriu-zis era însă știința magică: observarea lunii și a stelelor, cunoaşterea semnelor vremii, presimțirea intemperiilor şi a felului cum vor creşte plantele, ocupaţia cu tot ceea ce slujea ca leac cu efecte magice.

Aşa, el era un mare cunoscător şi culegător de produse din lumea vegetală și animală, care puteau sluji ca leacuri și otrăvuri, ca amulete, ca mijloace sacre și de apărare împotriva puterilor funeste. Cunoştea şi găsea orice buruiană, chiar şi pe cea mai rară, ştia unde şi când înfloreşte şi face seminţe, când e timpul prielnic să-i scoată rădăcina. Cunoştea şi găsea toate soiurile de şerpi şi de broaşte, se pricepea în folosirea coarnelor, copitelor, ghearelor, perilor, se pricepea să interpreteze toate diformitățile şi pociturile, vedeniile şi arătările de spaimă, umflăturife, excrescenţele şi negii de pe copaci, frunze, grăunţe, fructe cu coajă lemnoasă, coarne şi copite.

Knecht avea de învăţat mai mult cu simţurile, cu picioarele şi cu mâinile, cu ochii, cu pipăitul, cu auzul şi mirosul decât cu raţiunea, iar Turu îi transmitea cunoştinţele în mai mare măsură prin exemple şi acţiuni concrete decât prin cuvinte şi învăţături. Rareori se întâmpla în genere ca meşterul să i se adreseze coerent, şi chiar şi atunci cuvintele erau doar o încercare de a-i lămuri ceva mai mult gesturile excepţional de sugestive, învăţătura lui Knecht nu se deosebea mult de învăţătura primită, de pildă, de un tânăr vânător sau pescar de la un meşter bun, iar această învăţătură îi pricinuia o mare bucurie, fiindcă învăţa ceea ce se şi afla în însăşi fiinţa lui. Învăţa să stea la pândă, să ciulească urechile, să se strecoare pe furiş, să observe, să fie gata oricând şi treaz, să adulmece şi să recunoască după urme; dar sălbăticiunile, pe care le pândeau el şi meşterul său, nu erau numai vulpea, viezurele, vipera şi broasca, pasărea şi peştele, ci şi duhul, întregul, sensul, legăturile dintre fenomene. A hotărî, a recunoaşte a ghici şi a prevesti vremea schimbătoare şi capricioasă, moartea apropiată provocată de înghiţirea unor boabe de fructe sau de muşcătura unui şarpe, a iscodi taina, după care norii şi furtunile se aflau în legătură cu fazele lunii, influenţând semănăturile şi creşterea plantelor, ca şi prosperitatea ori pierirea vieţii dintr-un om sau animal, la asta se limita ceea ce făceau împreună, în fond, strădania lor urmărea acelaşi ţel ca şi ştiinţa şi tehnica din mileniile ulterioare, anume stăpânirea naturii şi posibilitatea de a-i folosi voluntar legile, numai că o făceau pe cu totul altă cale. Ei nu se desprindeau de natură şi nu încercau să pătrundă cu forţa în tainele ei, nu se plasau pe o poziţie contradictorie şi ostilă faţă de natură, ci rămâneau mereu o parte din ea şi i se dăruiau cu veneraţie.

Este cu putinţă, fireşte, ca ei s-o fi cunoscut mai bine şi să fi avut cu ea relaţii mai înţelepte decât oamenii de mai târziu. Ceva însă le era absolut cu neputinţă, chiar şi în gândurile cele mai îndrăzneţe: să se comporte faţă de natură şi lumea duhurilor fără devotament şi teamă şi mâi puţin încă să li se simtă superiori. Această semeţie nici nu le trecea prin minte, iar o altă atitudine decât aceea poruncită de teamă faţă de forţele naturii, faţă de moarte şi faţă de demoni le-ar fi apărut ca imposibilă. Teama era stă până pe viaţa oamenilor. A o învinge li s-ar fi părut cu neputinţă. Dar deosebitele sisteme de sacrificii aveau

rostul s-o îmblânzească, s-o înlănţuie în formule, s-o însele şi s-o mascheze, s-o rânduiască în întregul vieţii. Teama era apăsarea sub care se afla viaţa acestor oameni, iar fără această mare apăsare viaţa lor ar fi fost şi mai săracă în spaime, dar şi mai puţin intensă. Cel ce reuşea să înnobileze o parte din această teamă preschimbând-o în veneraţie, acela obţinea un mare câştig, oamenii de soiul acesta, oamenii, a căror teamă devenise cucernicie, erau inşii de valoare şi avansaţii acelei epoci. Se aduceau multe jertfe şi în multe forme, iar o anumită parte dintre aceste jertfe şi ritualurile respective făceau parte din domeniul de activitate al aducătorului de ploaie.

Alături de Knecht, în colibă crescu mica Ada, o copilă frumuşică, foarte dragă bătrânului, iar când acesta socoti că a venit vremea, o dădu de nevastă învăţăcelului său. De atunci înainte, Knecht fu considerat ajutorul aducătorului de ploaie, Turu îl înfăţişă străbunei ca pe ginerele şi urmaşul său şi îl lăsă să-i ţină locul în îndeplinirea unor funcţii şi îndatoriri ale slujbei sale. Cu vremea, tot perindându-se anotimpurile şi anii, bătrânul aducător de ploaie se adânci în pacea reculeasă şi singuratică a bătrâneţilor înaintate şi-şi trecu întreaga slujbă pe seama lui Knecht, iar când muri — fu găsit fără viaţă, ghemuit peste focul vetrei, aplecat deasupra câtorva mici oale cu fierturi magice, cu părul alb pârlit de jar — tânărul, învăţăcelul Knecht trecea de mult în faţa satului ca meşter aducător de ploaie. El ceru sfatului obştesc al satului o îngropăciune cu mari semne de cinstire a învăţătorului său, apoi arse ca jertfă deasupra mormântului acestuia un snop mare de buruieni de leac şi de rădăcini nobile şi preţioase. Trecuse de mult şi această întâmplare, iar printre copiii lui Knecht, din pricina numărului cărora coliba Adei părea strimtă, era şi un băiat cu numele de Turu: în el se întruchipase bătrânul reîntors acasă, după călătoria lui în lună.

Viaţa lui Knecht urmă calea parcursă cândva şi de învăţătorul său. O parte din teama lui se preschimbă în cucernicie şi duh. O parte din năzuinţele şi din dorurile lui adânci din tinereţe rămase vie, o parte muri şi, pe măsură ce înainta în vârstă, se risipi în munca lui, în iubirea şi grija pentru Ada şi copii. Dragostea lui cea mai mare şi observaţiile lui cele mai stăruitoare continuau să fie dedicate lunii şi influentei acesteia asupra anotimpurilor şi asupra intemperiilor; in

privința aceasta îl ajunse pe meșterul său Turu, și în cele din urmă îl și depăși. Iar pentru că descreșterea și creșterea lunii sunt atât de strâns legate de moartea și nașterea oamenilor, pentru că dintre toate spaimele sub care trăiesc oamenii cea mai mare e inevitabilitatea morții, Knecht, adorator și cunoscător al lunii, ajunse, ca urmare a raporturilor sale intime și vii cu luna, în raporturi sacre și iluminate cu moartea; în anii maturității sale, el fu mai puțin robul fricii de moarte decât alți oameni. Putea convorbi cu luna arătându-i venerație, sau rugând-o, sau alintând-o cu gingășie, se știa legat de ea prin relații spirituale delicate, cunoștea foarte exact viața lunii și participa intim la fenomenele și destinele acesteia, îi trăia dispariția și înnoirea ca un misteriu petrecut în propria-i ființă, pătimea o dată cu ea și era cuprins de groază când se petrecea ceva neobișnuit, iar luna părea amenințată de îmbolnăviri și primejdii, de schimbări și vătămări, când își pierdea strălucirea, când își schimba culoarea, când se întuneca aproape până la stingerea completă. Firește, în asemenea perioade, toată lumea lua parte la cele ce i se Întâmplau lunii, tremura de teamă pentru ea, descifra în întunecarea ei amenințări și apropierea nenorocirii, se uita țintă, cu teamă, la chipul ei îmbătrânit și bolnav. Dar tocmai atunci ieșea la iveală că aducătorul de ploaie Knecht se afla într-o legătură mai intimă cu luna și știa despre ea mai multe decât alții; desigur, el pătimea solidar cu soarta ei, desigur, inima i se strângea îngrijorată, dar amintirea lui despre i întâmplări asemănătoare era mai vie și mai cultivată, încrederea lui mai cu temei, credința lui în eternitate și renaștere, în îndreptarea și înfrângerea morții, mai mari; m ai mare era și gradul dăruirii sale; în asemenea ceasuri, el se simțea gata să trăiască împreună cu astrul soarta acestuia, de la prăbușirea până la renașterea lui, când și când simțea chiar un fel de cutezanță, de curaj și hotărâre temerară de a se opune prin spirit morții, de a-și întări eul printr-o dăruire în slujba ursitei supraomenești.

Ceva din toate acestea iradia din ființa lui și devenea sensibil și pentru ceilalți; el trecea drept un bărbat ce știe multe, cucernic, cu sufletul în deplină pace și puțin temător de moarte, un om care stă bine cu puterile tainice.

I-a fost dat să-și confirme aceste daruri și virtuți în câteva probe grele. Odată a avut de înfrânt o perioadă de peste doi ani, în cursul căreia culturilor le-a mers rău și s-au succedat intemperii vrăjmașe; a fost încercarea cea mâi grea din viața lui de până atunci! Adversitățile și semnele rele începuseră încă de la semănatul, de mai multe ori amânat, apoi semănăturile se aflaseră sub zodia cea mai rea, fuseseră lovite de cele mai grele vătămături imaginabile, iar în cele din urmă nimicite aproape în întregime; obștea pătimise cumplit din pricina foametei, iar Knecht împreună cu ea, și chiar și faptul că rezistase acestui an îngrozitor, că el, aducătorul de ploaie, nu-și pierduse pe de-a-ntregul încrederea celorlalți și influența asupra lor, că putuse ajuta ginta să suporte nenorocirea cu umilință și fără să-și piardă de tot cumpătul, toate acestea însemnaseră în sine foarte mult. Când anul următor, după o iarnă aspră, bogată în cazuri mortale, repetă toate necazurile și întreaga mizerie a celui dinainte, când ogorul obștesc se usca și crăpă în timpul verii din pricina unei secete îndărătnice, cârid șoarecii se înmulțiră înspăimântător, când invocațiile și sacrificiile celebrate în singurătate de aducătorul de ploaie rămaseră neauzite și fără rezultat, ca și ceremoniile publice, bătăile în tobe, procesiunile întregii comunități, când se constată cu groază că aducătorul de ploaie nu e în stare să aducă de data asta ploaia, lucrurile s-au arătat a nu fi ușoare și a fost nevoie de un bărbat mai mult decât obișnuit, ca să poarte răspunderea și să se țină în picioare în fața norodului îngrozit și ațâțat. Au fost atunci două sau trei săptămâni, când Knecht s-â găsit singur de tot, având împotriva lui obștea întreagă, foamea și deznădejdea, vechea credință populară că numai jertfirea aducătorului de ploaie ar putea să împace din nou puterile supranaturale. Ieșise victorios cedând. Nu opusese nicio rezistență în fata ideii de a fi jertfit, se oferise voluntar pentru sacrificiu. In afară de asta, conlucrase cu osteneli și cu o dăruire nemaiauzite la ușurarea nenorocirii, descoperise mereu rezerve de apă, adulmecase un izvor, un pârâiaș, se opusese ca oamenii aflați în cea mai mare nevoie să-și ucidă toate vitele și, mai ales, o ferise pe străbuna de-atunci a satului, o bătrână pradă unei funeste deznădejdi și slăbiciuni sufletești, să se prăbușească cu totul și să lase lucrurile să evolueze irațional, stătuse

alături de ea, îi dăduse sfaturi, o amenințase, o legase prin vrăji și rugăciuni, prin exemplul său și prin intimidare.

Se vădise atunci că în vremuri de neliniște și de îngrijorare generală e nevoie cu atât mai mult de un bărbat, că el, Knecht, pe măsură ce-și îndreptase viața și gândirea spre cele spirituale și aflate mai presus de propria lui ființă, cu atât mai mult învățase să venereze, să observe, să se roage, să slujească și să jertfească. Cei doi ani îngrozitori, care-l duseseră până în pragul sacrificiului și al nimicirii, l-au ridicat în cele din urmă, după ce au trecut, și mai sus în cinstirea și prețuirea oamenilor, e adevărat nu în rândurile mulțimii iresponsabile, ci printre cei puțini, învestiți cu răspunderi și în stare să prețuiască un bărbat ca el.

Înfruntând aceste încercări și câteva altele, viața lui își urmă cursul și iată-l ajuns la vârsta maturității coapte, în punctul culminant al existenței sale. Luase parte la înhumarea a două străbune, își pierduse un fiu drăgălaș în vârsta de sase ani, răpit de lupi, biruise fără ajutorul altcuiva o boală gravă, fiind propriul său doctor. Pătimise de foame și de frig. Toate acestea își puseseră pecetea pe chipul și nu mai puțin pe sufletul lui. Făcuse și constatarea că oamenii ce lucrau cu mintea trezeau la ceilalți un fel ciudat de aversiune și repulsie, erau prețuiți, ce-i drept, de departe și solicitați la nevoie, dar nicidecum iubiți și socotiți în rând cu lumea, ci mai curând ocoliți. Mai băgase de seamă că descântecele și formulele de afurisenie tradiționale sau scornite după împrejurări erau primite de bolnavi și de cei loviți de nenorocire cu mult mai multă supunere decât un sfat înțelept, că omul e mai bucuros să suporte un chin și un canon fizic, exterior, decât să se schimbe sau să încerce să se schimbe sufletește, că se încrede mai lesne în vrăji decât în rațiune, în formule decât în rezultatele experienței: toate acestea sunt pe de-a-ntregul lucruri care în cele câteva mii de ani ce-au trecut de-atunci nu s-au schimbat probabil atât de mult, cum susțin unele cărți de istorie. Knecht mai învățase însă și că unui om ce se străduie să înțeleagă cele spirituale nu-i e îngăduit să-și piardă iubirea, că trebuie să întâmpine fără înfumurare dorințele și nebuniile oamenilor, dar nu și să se lase dominat de ele, că întotdeauna de la înțelept la șarlatan, de la preot la boscar, de la fratele gata de ajutor la profitorul linge-blide nu e decât un pas și că oamenii

sunt în fond mai dispuși să plătească un coțcar să se lase trași pe sfoară de un impostor, decât să accepte un ajutor oferit fără plată și fără gândul de a trage foloase.

Nu erau bucuroși să plătească prin încredere și iubire, ci mai curând prin bani și produse. Se înșelau unii pe alții și se așteptau să fie înșelaţi. Trebuia să te deprinzi să vezi în om o ființă slabă, egoistă şi lașă, trebuia să-ţi dai seama în ce măsură erai părtaș tu însuși la toate aceste însușiri și instincte rele, și totuși să continui să crezi și să-ţi hrănești sufletul cu gândul că omul e și duh și iubire, că in el sălăşluieşte ceva ce se opune instinctelor şi năzuie să le înnobileze. Dar, desigur, noi am descifrat și am formulat aceste gânduri mult mai limpede decât ar fi fost în stare s-o facă meşterul Knecht. Să spunem așa: el se găsea pe calea spre ele, drumul lui avea să-l poarte cândva până la ele și încă mai departe.

In vreme ce parcurgea acest drum, năzuind să dea trup unor gânduri, trăind totuși mai departe sub imperiul simţurilor, vrăjit de lună, de mirosul unei plante, de sarea unei rădăcini, de gustul unei scoarţe de copac, de cultivarea buruienilor de leac, de fierberea unor alifii, el și-a dezvoltat unele îndemânări pe care noi, cei de mai târziu, nu le mai posedăm și nu le mai înțelegem decât pe jumătate. Meșteșugul cel mai de seamă dintre acestea era firește aducerea ploii. Chiar dacă uneori, în împrejurări deosebite, cerul rămânea neîndurător și părea a-și bate joc fără cruțare de ostenelile sale, totuși Knecht adusese de sute de ori ploaie, și aproape de fiecare dată într-un chip întrucâtva deosebit. & adevărat, în practica jertfelor și în ritualul procesiunilor, al invocaţiilor, al bătăilor de tobe nu ar fi cutezat să schimbe sau să lase deoparte nicio iotă. Dar aceasta constituia numai partea oficială, publică a activităţii sale, latura ei sacerdotală; desigur era foarte frumos și un prilej de minunată înălțare, când în seara unei zile în care se săvârşiseră jertfe și avuseseră loc procesiuni, cerul se dădea învins, norii se îngrămădeau la orizont, vântul începea să miroasă a umezeală și aducea primii stropi. Chiar și în asemenea împrejurări fusese nevoie de arta lui de schimbător al vremii, ca să se aleagă bine ziua și să nu se năzuiască orbește la ceva lipsit de speranță; era desigur îngăduit să implori, ba chiar să constrângi puterile tainice, însă cu simțul măsurii, cu supunere față de voința lor. Mai dragi încă

decât asemenea evenimente frumoase şi triumfale, decât asemenea succese şi invitaţii ascultate îi erau alte întâmplări, despre care nu mai ştia nimeni în afară de dânsul și despre care el însuși nu ştia decât cu sfială şi mai mult prin simţuri decât prin raţiune.

Existau stări ale vremii, presiuni atmosferice și apăsări ale arşiţei, înnourări şi vânturi, mirosuri deosebite ale apei, ale pământului şi ale prafului, existau ameninţări sau făgăduinţe, porniri şi toane ale demonilor vremii pe care Knecht le presimţea şi le resimţea în pielea, în părul, în toate simţurile lui, în așa fel încât nu putea fi surprins sau înșelat de nimic, în cât concentra, vibrând, starea vremii și o purta în sine însuși într-un mod ce-l făcea capabil să poruncească norilor şi vânturilor: i firește, nu în mod arbitrar și după cum avea chef, ci tocmai pornind de la această legătură imperativă dintre el și starea vremii, care făcea să piară orice deosebire dintre dânsul și; lume, dintre fiinţa lui interioară şi cele din afară. Atunci putea să stea ca vrăjit și să-și ascută auzul, să se tupileze în extaz, cu toţi porii deschişi, nu numai să simtă în trupul lui viaţa curenţilor de aer şi a norilor, ci și s-o îndrume și să-i dea naștere, cam așa cum putem noi trezi și reproduce în minte o compoziţie muzicală, pe care o cunoaştem bine. Atunci n-avea decât să-și tină răsuflarea — iar vântul sau tunetul amuţeau, n-avea decât să-și încline capul sau să-l cutremure — și grindina pornea să cadă sau se oprea, n-avea decât să dea expresie printr-un zâmbet împăcării dintre forţele aflate în luptă — și sus pe cer cutele norilor se desfăceau și dădeau la iveală albastrul luminos și străveziu, în unele perioade de armonie netulburată și de perfect echilibru sufletesc, el purta în sine, presimţită întocmai şi infailibil, starea vremii din ziua următoare, ca și când în sângele său ar fi fost înscrisă întreaga partitură, după care trebuie să cânte lumea din afară. Acestea erau zilele lui bune și foarte bune, răsplăţile sale, desfătările sale.

Când totuși această legătură intimă cu mediul înconjurător era întreruptă, când starea vremii și lumea i se arătau străine, de neînțeles şi cu neputinţă de cuprins în socoteli, atunci era tulburată și ordinea lui interioară, erau întrerupţi şi curenţii din fiinţa sa, atunci simţea că nu e cu adevărat aducător de ploaie, găsea că slujba și răspunderea de a se îngriji de starea vremii și de recoltă sunt împovărătoare şi

nemeritate, în aceste perioade tândălea pe-acasă, se arăta supus faţă de Ada şi-i dădea ajutor, gospodărea zelos împreună cu ea, făcea jucării şi unelte copiilor, fierbea leacuri, simţea nevoia să i se arate dragoste, resimţea impulsul de a se deosebi cât mai puţin posibil de ceilalţi bărbaţi, de a se alătura e deplin datinilor şi obiceiurilor şi chiar de a asculta istorisirile, care altminteri îl plictiseau, ale nevestei lui şi ale vecinelor despre viaţa, starea sănătăţii şi purtările altor oameni, în perioadele bune însă, era puţin văzut pe-acasă, atunci hoinărea şi-şi petrecea timpul în mijlocul naturii, pescuia, vâna, căuta rădăcini, stătea trântit în iarbă sau se căţăra în arbori, adulmeca, ciulea urechile, imita strigătele animalelor, aprindea mici focuri şi compara formele norilor de fum cu acelea ale norilor de pe cer, îşi îmbiba pielea şi părul cu ceaţă, cu ploaie, cu aer, cu soare sau cu lumina lunii, aduna, aşa cum meşterul şi predecesorul său Turu o făcuse o viaţă întreagă, lucruri în care păreau a se întruchipa realităţi şi forme concrete din diverse domenii, în care înțelepciunea sau toanele naturii păreau a-şi trăda o părticică din legile jocului lor şi din tainele creaţiei, lucruri ce reuneau simbolic în ele aspecte foarte deosebite, de pildă, noduri de crengi cu chipuri de oameni şi animale, pietricele şlefuite de apă, împestriţate în aşa fel că păreau bucăţi de lemn, forme pietrificate de animale din ere străvechi, fructe diforme sau îngemănate, pietre cu înfăţişare de rinichi sau de inimă, cifra nervurile de pe o frunză de copac, reţeaua de linii de pe capul unui hârciog şi presimțea în toate acestea ceva misterios, legat de duh, viitor şi posibil: o magie a semnelor, o intuire a cifrelor şi a scrisului, vraja captării celor fără de sfârşit şi cu mii de chipuri în ceva simplu, într-un sistem, în noţiuni. Căci în ele se aflau toate aceste posibilităţi de cuprindere a lumii de către spirit, ce-i drept, anonime, fără putinţă de a fi exprimate, dar nu imposibile şi nebănuite, existau în el doar ca germene şi mugure, dar erau în fiinţă, crescând organic în dânsul. Dacă ne-am întoarce în epoci încă mai vechi, cu milenii, decât aceea, pe care o presupunem timpurie şi primitivă, a acestui aducător de ploaie, am găsi pretutindeni, o dată cu omul, credem noi, şi spiritul său, spiritul care este fără sfârşit şi a purtat în el întotdeauna tot ceea ce avea să dea la iveală mai târziu.

Nu-i era sortit aducătorului de ploaie să-şi veşnicească vreuna dintre intuiţii şi s-o apropie de posibilitatea unei demonstraţii de care, în ceea ce-l priveşte, aproape că nici nu simţea nevoia. Knecht n-a devenit unul dintre numeroşii inventatori ai scrisului, ori ai geometriei, sau ai medicinei şi ai astronomiei. A rămas o verigă necunoscută a lanţului, dar o verigă tot atât de indispensabilă ca oricare alta: a transmis mai departe ceea ce primise şi a şi adăugat înţelegeri noi, câştigate şi obţinute prin luptă. Căci şi el a avut învăţăcei, în cursul anilor a format doi aducători de ploaie, dintre care unul i-a devenit mai târziu urmaş.

Ani în şir şi-a practicat meseria şi şi-a dus existenta nepândit de nimeni şi singur, iar când s-â arătat pentru întâia oară — era nu mult după o recoltă proastă şi o mare foamete — un băietan, care, împins de dorinţa de a ajunge meşter în aducerea ploii, a început să-i calce pragul, să-l observe, să-l pândească în preajmă, să-l venereze şi să-i umble pe urme, Knecht a recunoscut cu o tresărire ciudată şi nostalgică a inimii repetarea şi întoarcerea marelui eveniment din propria lui adolescenţă şi, în acelaşi timp, a avut pentru prima dată simţământul matur şi grav, totodată stingheritor şi înviorător: anume că tinereţea lui trecuse, că păşise peste pragul amiezii, că floarea vieţii sale devenise fruct! Şi, ceea ce nu s-ar fi gândit niciodată că avea să facă, se arătă cu totul nepăsător faţă de băiat, întocmai cum se purtase odinioară bătrânul Turu faţă de el, iar această purtare aspră, de refuz, de aşteptare, de şovăială i s-a impus ca de la sine, cu totul instinctiv, n-a fost o imitaţie a răposatului meşter, nici n-a provenit din cine ştie ce intenţie, morală sau educativă, de a-l cântări mai întâi îndelung pe tânăr, ca să vadă dacă e destul de serios, de a nu-i uşura deloc accesul spre iniţierea în taine, ci dimpotrivă de a i-o îngreuna cât de mult şi altele asemenea. Nu, Knecht s-a purtat faţă de ucenicul său pur şi simplu aşa cum se poartă orice singuratic independent şi învăţat, aflat în pragul bătrâneţii, faţă de cineva care-i arată veneraţie şi vrea să-i devină învăţăcel: stânjenit, reţinut, distant, gata de fugă, plin de teama că-şi va pierde frumoasa singurătate şi libertate, putinţa de a hoinări prin natura sălbatică, de a vâna şi a culege seminţe solitar şi netulburat, de a visa şi de a sta ia pândă, plin de b geloasă dragoste faţă de toate deprinderile şi pasiunile, tainele şi meditaţiile sale. Nu l-a

îmbrățișat nicidecum pe tânărul sfios, care se apropia de el cu o curiozitate respectuoasă, nu l-a ajutat în niciun fel să se elibereze de această sfială și nu l-a încurajat, n-a socotit nicidecum drept o bucurie și o răsplată, o recunoaștere și o reușită plăcută faptul că în sfârșit lumea celorlalţi îi trimitea un sol și o declaraţie de dragoste, că există cineva care se străduia să-l câștige, care îi era devotat și înrudit și se simţea chemat ca și el în slujba tainelor. Nu, el a resimţit apropierea tânărului mai întâi ca o stingherire supărătoare, ca o lezare a drepturilor și a deprinderilor sale, ca o încercare de jaf împotriva independenţei, despre care abia acum își dădea seama cât îi era de dragă; zburlindu-se, a devenit inventiv în vicleșuguri și ascunzișuri, în ștergerea urmelor, în ocolișuri și sustrageri din calea băiatului.

Dar i s-a întâmplat, și în această privinţă, la fel ca odinioară lui Turu, strădaniile îndelungate, mute ale tânărului i-au muiat încet inima, i-au istovit și topit încet, încet rezistenţa și, pe măsură ce băiatul câștiga teren, el i-a ieșit cu pași mici în întâmpinare și i-a devenit accesibil, i-a încuviinţat solicitarea, s-a lăsat biruit și s-a deprins să vadă în obligaţia adesea atât de împovărătoare de a învăţa pe altul și de a avea un discipol ceva inevitabil, hotărât de soartă și dorit de spirit. Din ce în ce mai mult a trebuit să-și ia rămas bun de la visare, de la simţămintele și desfătările pe care i le insufla intuirea unor posibilităţi nelimitate și a unui viitor cu mii de feţe. În locul visului ce-i înfăţișa o propășire fără de sfârșit și o sinteză a întregii înţelepciuni, iată-l acum pe acest învăţăcel, o mică realitate apropiată ce-l solicita, ce dăduse buzna peste el și-i tulbura liniștea dar care nu putea fi izgonită și evitată, fiind singura cale spre viitorul adevărat, unica și cea mai de seamă îndatorire, unicul drum îngust pe care puteau fi apărate împotriva morţii și făcute să trăiască mai departe într-un mic mugure nou viaţa și faptele aducătorului de ploaie, părerile, gândurile și intuiţiile lui. Knecht acceptă situaţia oftând, scrâșnind din dinţi și surâzând.

Aducătorul de ploaie n-a fost scutit de o foarte grea și amară experienţă și dezamăgire nici în acest domeniu important, poate cel mai plin de răspundere al slujbei sale, care consta în transmiterea tradiţiilor și în instruirea urmașilor. Cel dintâi ucenic, care s-a străduit să-i câștige bunăvoința și căruia i-a devenit meșter după o lungă

așteptare și împotrivire, se numea Maro și i-a prilejuit o deziluzie niciodată uitată pe de-a-ntregul. Băiatul s-a arătat supus și lingușitor, a jucat mult timp rolul ucenicului ascultător fără rezerve, dar era lipsit de o serie de însușiri, îi lipsea înainte de toate curajul, se temea îndeosebi d e noapte și de întuneric, slăbiciune pe care a căutat s-o ascundă și pe care Knecht, observând-o totuși, a socotit-o vreme îndelungată drept un rest de copilărie, de care se va lepăda. Dar nu s-a lepădat. Acestui învățăcel îi mai lipsea în întregime darul de a se dedica dezinteresat și fără intenții ascunse observațiilor, activităților și procedeelor profesiei, eforturilor de gândire și de intuiție. Era isteț, înțelegea ușor și repede, învăța lesne și temeinic ceea ce se putea învăța fără dăruire.

Cu timpul însă ieși mereu mai mult la iveală că voia să deprindă meșteșugul de a aduce ploaia mânat de intenții și țeluri egoiste. Ceea ce voia înainte de toate era să treacă drept cineva, să joace un rol și să facă impresie, avea orgoliul celui înzestrat, nu însă al celui chemat. Năzuia să obțină succese, se lăuda în fața celor de-o vârstă cu primele sa le cunoștințe și iscusințe, fapt care putea să fie tot ceva copilăros și reparabil. Dar nu căuta numai să aibă succese, năzuia și să obțină putere asupra celorlalți, să tragă profituri; când meșterul începu să observe aceste înclinări, se îngrozi și-l îndepărtă treptat de inima lui. În două sau trei rânduri, când se afla de mai mulți ani la învățătură pe lângă Knecht, tânărul se făcu vinovat de greșeli grave. Fără ca meșterul să fi știut și să-i fi îngăduit, el se lăsă ispitit când să dea leacuri, cu de la sine putere și contra plată, unui copil bolnav, când să rostească într-o colibă afurisenii împotriva guzganilor, iar după ce, împotriva tuturor amenințărilor și a făgăduințelor, fu prins din nou îndeplinind practici asemănătoare, Knecht îl izgoni de la el, înfățișă străbunei chestiunea și încercă să-l șteargă din amintire pe tânărul acesta nerecunoscător și inutilizabil.

Fu despăgubit pentru această nereușită de către cei doi ucenici mai târziu și în mod cu totul deosebit de al doilea dintre ei, propriul său fiu Turu. Pe acest cel mai tânăr și cel mai din urmă dintre învățăceii și ucenicii săi l-a iubit foarte mult, gândindu-se că ar putea deveni un meșter mai bun decât el însuși, era vădit că în băiat se reîntorsese duhul bunicului său. Knecht trăi astfel satisfacția, ce-i întărea sufletul,

de a avea cui să-i transmită pentru viitorime suma cunoştinţelor şi credinţelor sale, de a şti că există un om, de două ori fiul său, căruia îi putea preda în orice zi slujba, îndată ce avea să se simtă prea obosit. Dar primul său elev, cel nereuşit, nu se lăsă totuşi alungat din viaţa şi din gându-rile lui, el ajunse în satul lor un bărbat care, ce-i drept, nu se bucura de prea multă cinstire, era totuşi foarte iubit de mulţi şi nu lipsit de influentă, se însurase, era îndrăgit ca un fel de scamator şi poznaş, ajunsese şef al cetei de toboşari şi păstra în inima lui duşmănie şi invidie faţă de aducătorul de ploaie, din partea căruia acesta trebuia să sufere câteva neplăceri mici şi chiar mari. Knecht nu fusese niciodată un om care să lege prietenii şi să caute societatea consătenilor, avea nevoie de singurătate şi de libertate, nu se străduise niciodată, de pe vremea când îl câştigase ca băiat pe meşterul Turu, să obţină stima şi dragostea celorlalţi.

Acum însă începu totuşi să simtă ce însemnează să ai un duşman care te urăşte; asta i-a şi scurtat din zilele vieţii.

Maro făcuse parte din acel soi de învăţăcei foarte talentaţi, care, în ciuda înzestrării lor, sunt în toate epocile dezagreabili şi împovărători pentru profesori, pentru că la ei talentul nu e o forţă crescută din adânc şi din interior, fundamentată organic, acea trăsătură delicată ce înnobilează o natură aleasă, un sânge sănătos şi un caracter vrednic, ci o însuşire parcă prinsă din zbor, accidentală, ba chiar uzurpată şi furată. Un elev fără caracter, dar înzestrat cu o inteligentă superioară sau cu o fantezie strălucită, îl pune inevitabil in încurcătură pe profesor: acesta se vede în situaţia de a-l învăţa pe respectivul elev cunoştinţele şi metodele moştenite şi de a-l face capabil să conlucreze la viaţa spirituală — şi totuşi trebuie să simtă că datoria lui propriu-zisă, mai înaltă încă, ar fi tocmai aceea de a apăra ştiinţele şi artele de asaltul celor doar talentaţi; căci profesorul nu are datoria de a-şi sluji elevul, ci amândoi au datoria de a sluji spiritul. Acesta este motivul pentru care profesorii simt reţinere şi groază în faţa anumitor talente orbitoare; un elev din această categorie falsifică întregul sens şi rost al muncii didactice. Orice încurajare a unui elev, capabil, e adevărat, să strălucească, nu însă să slujească, reprezintă în fond o lezare adusă obligaţiei de a sluji, un fel de trădare faţă de spirit. Cunoaştem în istoria unor popoare perioade când, rânduielile spirituale fiind adânc

tulburate, a avut loc o adevărată năvală a celor numai talentaţi spre conducerea comunităţilor, a şcolilor şi academiilor, a statelor, când toate funcţiile au fost ocupate de oameni foarte talentaţi, care cu toţii voiau să domnească, fără a fi în stare să slujească. A recunoaşte acest soi de talente la vreme, mai înainte de a fi pus stăpânire pe fundamentele unei profesii intelectuale, şi a le îndruma cu asprimea necesară pe calea profesiilor neintelectuale este desigur ceva adesea foarte greu. Knecht greşise şi el, avusese prea multă răbdare cu ucenicul Maro, încredinţase unui arivist şi unui ins superficial ceva din tezaurul de cunoştinţe destinat adepţilor, păgubind acestui tezaur. Consecinţele au fost şi pentru el însuşi mai grave decât şi-ar fi închipuit vreodată.

Veni un an — barba lui Knecht încărunţise binişor —-când rânduielile dintre cer şi pământ părură a fi zdruncinate şi tulburate de nişte demoni de o forţă şi de o perfidie neobişnuite.

Aceste tulburări începură toamna într-un chip înfiorător şi magnific, îngrozind până în adânc sufletele şi paralizându-le de spaimă, cu un spectacol ceresc nemaivăzut, îndată după echinocţiu, perioadă observată şi trăită întotdeauna de către aducătorul de ploaie cu o anumită solemnitate, cu o cucernicie plină de veneraţie şi cu o atenţie sporită. S-a întâmplat într-o seară senină, vântoasă şi ca m rece, cu un cer limpede ca sticla până la câţiva norişori nelinişţiţi care pluteau la foarte mare înălţime, reţinând neobişnuit de mult lumina trandafirie a soarelui ce apusese: mănunchiuri mobile, afinate, spumoase de lumină în spaţiul cosmic rece, spălăcit, încă de câteva zile, Knecht simţise ceva, ceva mai intens şi mai ciudat decât ceea ce se putea simţi în această perioadă când începeau zilele mai scurte, o frământare a puterilor tainice în spaţiul ceresc, o înfiorare de spaimă a pământului, a plantelor şi a animalelor, o nelinişte în aer, ceva nestatornic, un fel de aşteptare, de teamă, de presimţire în natura întreagă; norişorii ce reţineau îndelung lumina pâlpâitoare a acestui ceas de seară făceau şi ei parte dintre aceste semne stranii, cu mişcările lor fluturânde, care nu corespundeau vântului ce bătea pe pământ, cu lumina lor roşie, care parcă se ruga şi se lupta, jeluindu-se, îndelung, să se apere de stingere, pentru ca, îndată ce-a îngheţat şi a pierit, norişorii să se facă şi ei brusc nevăzuţi, în sat era" linişte,

oaspeţii şi copiii veniţi să asculte se risipiseră de mult din faţa colibei străbunei, doar câţiva băieţi se mai fugăreau şi se hârjoneau, altminteri toţi ceilalţi oameni se aflau în colibe şi cinaseră de mult. Mulţi se şi culcaseră, aproape nimeni, în afară de aducătorul de ploaie, nu mai băgase de seamă norii înroşiţi de amurg. Knecht se plimba de colo, colo prin mica plantaţie din spatele colibei lui, bătându-şi capul cu semnele vremii, încordat şi neliniştit, uneori se aşeza să se odihnească o clipă pe butucul de spart lemne dintre urzici. O dată cu stingerea ultimei făclii din nori, stelele de pe cerul ce încă păstra reflexe luminoase, verzui, deveniră brusc mai vizibile, numărul şi strălucirea lor sporiră; acolo unde putuseră fi văzute adineauri două sau trei, apăruseră zece, douăzeci. Mai multe dintre ele şi dintre grupările şi familiile lor erau cunoscute de aducătorul de ploaie, le văzuse de sute de ori; revenirea lor neschimbată avea ceva liniştitor, stelele îţi puteau împăca sufletul, şedeau într-adevăr îndepărtate şi reci acolo sus, fără să iradieze căldură, dar îţi inspirau încredere, aşa cum erau înşirate în locuri fixe, vestind ordine, făgăduind trăinicie, în aparenţă atât de străine şi îndepărtate şi opuse vieţii de pe pământ, vieţii oamenilor, atât de nepăsătoare faţă de căldura, zvâcnirile, suferinţele şi extazele ei, atât de superioare, aproape până la batjocură, prin maiestatea şi veşnicia lor nobilă şi rece, stelele se aflau totuşi în legătură cu noi, ne îndrumau şi ne erau poate stăpâne; iar dacă s-au obţinut şi statornicit o oarecare ştiinţă omenească, un tezaur spiritual, o poziţie a spiritului sigură şi superioară în raport cu cele trecătoare, atunci aceste cuceriri erau asemeni stelelor, iradiau ca şi ele într-o linişte îngheţată, aduceau mângâiere cu un fior rece, priveau veşnic şi cam batjocoritor.

Această părere îi trecuse adesea prin minte aducătorului de ploaie, şi chiar dacă nu se simţea nicidecum unit de stele prin acele relaţii intime, emoţionante, mereu verificate prin schimbări şi reîntoarceri, ce-l legau de lună, astrul cel mare, apropiat şi umed, dolofanul peste fermecat din marea cerului, el le purta totuşi o adâncă Veneraţie şi se simţea dependent de ele prin anumite credinţe. A le privi îndelung, a primi în sine reflexul lor şi, la rându-i, a oferi privirilor reci şi calme căldura şi teama lui, aceasta fusese pentru el adesea un fel de baie şi de băutură lecuitoare.

Și astăzi ele priveau în jos ca întotdeauna, numai că foarte luminoase și parcă ascuțite în aerul încremenit, rarefiat, dar Knecht nu găsea foi priveliștea lor liniștea de altădată, ca să i se dăruie, din spaţii necunoscute se îndrepta spre dânsul o putere pe care o resimţea dureros în toţi porii, care-i sugea ochii, făcându-se sensibilă în tăcere și fără întrerupere, ca un curent, ca un tremur, ce-l avertiza. Alături, în colibă, mocnea lumina caldă, slabă, de un roșu tulbure a jarului din vatră, își urma mica viaţă călduţă, răsunau o chemare, un râset, un căscat, dăinuiau un miros de trupuri, căldură de piele omenească, porniri materne, somn de copii, iar prezenţa candidă și apropiată a acestora părea a face și mai adâncă noaptea ce se lăsa, împingea parcă și mai mult stelele spre depărtări și înălțimi inimaginabile.

Chiar în clipa în care Knecht auzi din interiorul colibei vocea Adei, liniștind un copil, bombănind și fredonând melodios pe un ton grav, pe cer începu catastrofa de care satul avea să-și aducă aminte ani în șir. În reţeaua cu străluciri calme a stelelor apărură ici și colo o licărire și o vâlvătaie de parcă firele altminteri nevăzute ale acestei reţele ar fi zvâcnit in flăcări, câteva stele singuratice căzură pieziș prin spaţiu, aruncate ca niște pietre, aprinzându-se și stingându-se repede din nou, ici una, colo două, dincoace câteva, și în timp ce ochiul încă nu părăsise prima stea căzătoare dispărută, iar inima, împietrită de priveliște, încă nu reîncepuse să bată, deodată începură să se alunge pe cer linii piezișe sau ușor curbate, lumini căzătoare sau azvârlite în roiuri de duzini, de sute, în stoluri nenumărate, purtate ca de o furtună mută, uriașă, de-a curmezișul nopţii tăcute, de parcă o toamnă a universului ar fi smuls toate stelele ca pe niște frunze veștede din copacul cerului și le-ar fi mânat fără zgomot departe, în neant.

Ca niște foi veștede, ca niște fulgi de zăpadă spulberaţi de viscol, stelele, mii și mii, zburau spre depărtări și în jos, într-o liniște înfiorătoare, piereau undeva în imensităţi, dincolo de munţii împăduriţi din sud-est, acolo unde nu căzuse niciodată, de când își aduceau aminte oamenii, vreo stea.

Cu inima încremenită, cu ochii scânteietori, cu capul tras între umeri, Knecht rămase locului îngrozit și totuși îndreptându-și privirile nesătule spre cerul schimbat și vrăjit, nevenindu-i s ă-și creadă ochilor

și totuși perfect conștient de înspăimântătorul fenomen. Ca toţi ceilalţi, care au fost martori ai acestui spectacol nocturn, el credea că vede clătinându-se, zburând și prăbușindu-se înseși stelele bine cunoscute și se aştepta, dacă pământul nu avea să-l înghită mai înainte, să vadă în curând bolta întreagă înnegrită și golită. Firește, după un răstimp el își dădu seama de un lucru, pe care alţii nu erau în stare să-l observe, anume că stelele bine cunoscute continuau să rămână pe locurile lor, ici, colo și pretutindeni, că norul de stele nu se rotea în hora lui nebunească și înfricoșătoare printre vechile stele familiare, ci într-un spaţiu intermediar, între pământ și cer, că aceste lumini căzătoare sau azvârlite, noi, care apăreau atât de repede și piereau la fel de repede, ardeau cu flăcări întrucâtva altfel colorate decât stelele cele vechi, adevărate. Observaţia aceasta fu pentru el liniștitoare, îl ajută să se regăsească, dar chiar dacă stelele, al căror viscol îngrozitor, cumplit, umplea aerul, erau altele, noi, trecătoare, totuși ele anunţau o nenorocire și o neorânduială, iar asta îl făcu pe Knecht să scoată un suspin profund din gâtlejul uscat, își îndreptă privirile spre pământ, trase cu urechea, ca să-și dea seama dacă acest spectacol fantastic i se arăta numai lui și dacă nu-l văd și alţii, îndată auzi dinspre celelalte colibe gemete, ţipete, strigăte de spaimă; priveliștea fusese văzută și de alţii, aceștia o vestiseră mai departe, îi alarmaseră și pe cei ce nu aveau habar de ea, ca și pe cei ce dormeau, într-o clipită satul întreg avea să fie cuprins de spaimă și de panică. Oftând adânc, Knecht luă lucrurile asupra lui. Înaintea tuturor pe el îl privea această nenorocire, pe el, aducătorul de ploaie, care era în oarecare măsură răspunzător de orânduiala de pe cer și din aer. Întotdeauna recunoscuse sau simţise dinainte marile catastrofe: inundaţii, grindină, furtuni mari, de fiecare dată pregătise și avertizase mamele și pe cei mai bătrâni, prevenise dezastrul, datorită știinţei și curajului și încrederii sale în puterile de sus se așezase între sat și deznădejde. De ce nu știuse și de astă dată dinainte, ca să pună lucrurile la cale? De ce nu spusese o vorbă unui om măcar despre presimţirea întunecată, pe care totuși o avusese și care-l pusese în gardă?

Ridică rogojina de la intrarea colibei și-și chemă pe nume, cu voce slabă, femeia. Ada se apropie cu cel mai mic dintre copii la sân, el îi

luă pruncul şi-l aşeză pe aşternut, o apucă de mână, duse un deget la gură cerându-i să tacă, o trase afară din colibă şi văzu cum chipul ei răbdător şi liniştit se desfigurează dintr-o dată de teamă şi groază.

— Lasă copiii să doarmă, şopti el poruncitor, ei nu trebuie să vadă asta, înţelegi? Nu-l lăsa pe niciunul afară, nici pe Turu. Rămâi şi tu înăuntru.

Knecht şovăi, neştiind cât să-i spună, cât să dea pe faţă din gândurile lui, apoi adăugă cu solemnitate:

— Ţie şi copiilor n-o să vi se întâmple nimic.

Ada îl crezu pe dată, deşi chipul şi sufletul ei nu-şi reveniseră din spaimă.

— Ce se-ntâmplă? întrebă ea, trăgându-se pe lângă el cu ochii holbaţi spre cer. E ceva rău de tot?

— E rău, zise el cu blândeţe, cred chiar că e rău de tot. Dar nu te priveşte pe tine şi pe micuţ. Rămâneţi în colibă, tine leasă bine închisă. Trebuie să mă duc Ia oameni, să vorbesc cu ei. Treci înăuntru, Ada.

O împinse prin deschizătura colibei, trase cu grijă rogojina, mai stătu cât să-şi tragă de câteva ori răsuflarea, cu fata întoarsă spre ploaia de stele care continua, apoi lăsă capul in jos, oftă încă o dată din fundul inimii împovărate şi porni prin noapte spre coliba străbunei.

Aici se şi adunase jumătate din sat, într-un vuiet surd, o îngrămădeală de fiinţe paralizate de spaimă, un vârtej de frică şi de disperare aproape înăbuşit. Erau muieri şi bărbaţi care se lăsau cu un fel de furie şi voluptate în seama groazei pricinuite de simţământul nimicirii, care şedeau înlemniţi ca în extaz sau îşi agitau dezordonat mâinile şi picioarele, o femeie avea spumă la gură, dansa pentru ea însăşi un dans deznădăjduit şi obscen, smulgându-şi smocuri întregi din părul lung.

Knecht îşi dădu seama: zăpăceala şi începuse, aproape toţi îşi pierduseră minţile ca într-o beţie, vrăjiţi şi înnebuniţi de stelele căzătoare, avea să urmeze poate o orgie de demenţă, de furie şi autonimicire, era clipa din urmă când mai putea să-i adune şi să-i întărească sufleteşte pe cei câţiva oameni curajoşi şi chibzuiţi. Străbuna era liniştită; credea că sosise sfârşitul lumii, însă rămânea

nepăsătoare și înfățișa soartei o față fermă, dură, aproape batjocoritoare în aspra ei indiferență. Reuși s-o convingă să-l asculte, încercă să-i demonstreze că stelele cele vechi, dintotdeauna erau la locul lor, totuși nu izbuti s-o facă să ia în seamă lucrul acesta, fie pentru ca ochii ei nu mai aveau puterea să le vadă, fie pentru că ideea ei despre stele și legătura ei cu acestea erau atât de deosebite de cele ale aducătorului de ploaie, încât ar fi fost cu neputință să se înțeleagă unul cu altul. Bătrâna clătină din cap și-și păstră rânjetul cutezător, dar când Knecht o conjură să nu-i lase pe oamenii beţi de frică să cadă pradă propriei lor panici și demonilor, ea îi dădu în sfârșit ascultare, în jurul ei și al aducătorului de ploaie se formă un mic grup de oameni înspăimântaţi, dar nu cuprinși de nebunie, care se arătară gata să se lase conduși.

Cu o clipă înainte de a ajunge între oameni, Knecht nădăjduise că va putea pune frâu panicii prin exemplu și raţiune, prin cuvinte, lămuriri și vorbe de îmbărbătare. Dar însăși scurta convorbire cu străbuna îl făcu să înţeleagă că e prea târziu. Sperase că va putea împărtăși celorlalţi cele trăite de el, că le va putea dărui constatările lui, convingându-i să le accepte, sperase că, la îmbărbătarea lui, ei vor recunoaște mai întâi că nu stelele înseși, sau că nu toate stelele au căzut și au fost spulberate de furtuna cosmică, pentru ca mai apoi să treacă de la spaima și uluiala neajutorată la observaţia activă, ceea ce i-ar fi făcut în stare să-și stăpânească emoţia. Dar el văzu îndată că în tot satul numai pe foarte puţini i-ar putea influenţa, iar până să-i câstige și pe aceștia, ceilalţi aveau să cadă cu totul pradă nebunie i. Nu, ca de atâtea ori, aici nu era nimic de obţinut prin raţiune și vorbe înțelepte. Din fericire, existau și alte mijloace. Dacă era imposibil să se înlăture frica de moarte prin impunerea raţiunii în locul ei, era totuși cu putinţă ca această frică de moarte să fie îndrumată, organizată, să i se dea o formă și un chip, să se obţină din vânzoleala deznădăjduită a celor înnebuniţi o unitate solidă, din vocile sălbatice, nestăpânite, un cor.

Knecht trecu numaidecât la treabă, recurse îndată la acest mijloc. Păși în faţa oamenilor, răcni bine cunoscutele cuvinte de rugă, cu care erau deschise de obicei practicile publice de doliu și pocăință, bocetele la moartea unei străbune sau ceremoniile de sacrificiu și penitență

organizate cu prilejul unor pericole obștești, ca molimele și inundațiile. Strigă vorbele ritmându-le și întări ritmul cu bătăi din palme, în același ritm se încovoie aproape până la pământ, se îndreptă din nou, se apleca iar, se ridică, și iată zece, douăzeci dintre ceilalți repetară mișcarea o dată cu el, bătrâna mamă a satului ședea, murmura ritmic și arăta cu mici înclinări mișcările rituale. Cei ce veneau încoace de la alte colibe se încadrau fără a mai sta pe gânduri în tactul și spiritul ceremoniei, cei câțiva cu totul posedați se prăbușiră în curând secătuiți de puteri și rămaseră țepeni sau fură siliți de corul de murmure și de ritmul plecăciunilor să se încadreze în ceremonia rituală, încercarea reușise, în loc de o hoardă de nebuni cuprinși de disperare, acum se afla acolo un norod de inși cucernici, gata de jertfă și pocăință, ceea ce îl făcea pe fiecare să-și vină în fire și să-și simtă inima întărită, să nu-și mai ferece în el frica de moarte și groază sau să le urle doar pentru el, ci să le topească în corul regulat, ritmic al mulțimii, în ceremonia de rugă fierbinte, într-o asemenea practică rituală acționează multe forțe tainice, alinarea cea mai mare stă în aceea că ea sporește îndoit simțământul de unitate și comunitate, iar leacul ei infailibil constă în măsură și ordine, în ritm și muzică.

În timp ce întreg cerul nopții era în continuare acoperit de mulțimea stelelor căzătoare, ca o cascadă de picături de lumină în prăbușire mută, care și-a risipit încă vreo două ore în șir marii stropi roșietici de foc, groaza satului s-a preschimbat în credință ș i devoțiune, în invocație și pocăință, iar cerului zdruncinat în orânduiala lui i s-au împotrivit frica și slăbiciunea oamenilor în forma ordonată a armoniei rituale, încă mai înainte ca ploaia de stele să-și istovească puterile și să curgă în șiroaie mai subțiri, minunea se îndeplinise, lecuind sufletele, și când cerul păru a se liniști și a-și reveni cu încetul, penitenții frânți de oboseală aveau cu toții simțământul mântuitor că prin ruga lor îmblânziseră puterile divine și puseseră din nou cerul în bună rânduială.

Noaptea aceasta de groază n-a fost uitată, s-a vorbit despre ea toată toamna și iarna, dar în curând discuțiile nu s-au mai purtat în șoaptă și cu evlavie, ci pe tonul obișnuit și cu satisfacția cu care e reamintită o nenorocire întâmpinată curajos, o primejdie combătută cu succes. Oamenii se simțeau înviorați evocând amănunte, fiecare dintre ei

fusese surprins în felul său de priveliştea nemaipomenită, fiecare voia să arate că el o descoperise întâiul, cutezau să ia în râs pe unii dintre cei mai fricoşi şi nestăpâniţi, în sat a continuat să persiste încă multă vreme o anume stare de animaţie: oamenii trăiseră ceva deosebit, se întâmplase ceva măreţ, se dezlănţuise ceva extraordinar!

Knecht n-a avut nicio contribuţie la crearea acestei dispoziţii sufleteşti, la treptata potolire a spaimei şi la uitarea marelui eveniment. Pentru el, evenimentul neliniştitor rămase un avertisment de neuitat, un imbold ce nu se domolea; după părerea lui, prin procesiuni, rugăciuni şi pocăinţă, răul fusese doar îmblânzit, nicidecum însă lichidat şi îndepărtat pentru totdeauna. Mai mult chiar, pe măsură ce trecea timpul, însemnătatea evenimentului devenea pentru el mereu mai mare, fiindcă îl socotea plin de semnificaţie, fapt ce-l făcea să mediteze numai la el, încercând să-i afle înţelesul. Pentru el, evenimentul în sine, acel spectacol uimitor din natură, era o problemă infinit de mare şi de grea, cu multe perspective: un om care văzuse aşa ceva putea să reflecteze asupra fenomenului p viaţă întreagă. Un singur ins din tot satul ar fi putut porni în considerarea ploii de stele de la premise asemănătoare şi cu aceiaşi ochi ca el însuşi, anume propriul său fiu şi discipol Turu, numai confirmările sau corecturile acestui unic martor ar fi avut valoare pentru Knecht. Dar pe acest fiu al său îl lăsase să doarmă, şi cu cât mai mult cugeta de ce anume o făcuse, de ce renunţase la singurul martor şi observator vrednic de luat în serios al nemaipomenitei întâmplări, cu atât mai mult se întărea în credinţa că procedase bine şi just şi că dăduse ascultare unui gând înţelept. Voise să-i ferească de privelişte pe ai săi, chiar şi pe învăţăcelul şi colegul său, mai ales pe acesta, deoarece la el ţinea cel mai mult. Îi tăinuise căderea de stele şi-l împiedicase s-o vadă, mai întâi deoarece credea în duhurile bune ale somnului, îndeosebi ale celor tineri, iar apoi fiindcă, dacă nu-l înşela memoria, chiar în clipa aceea, îndată după arătarea prime lor semne cereşti, se gândise mai puţin la ° primejduire de moment a vieţii tuturor, cât mai ales la un semn ce prevestea o nenorocire viitoare şi anume una ce nu avea să-l privească şi să-l lovească pe nimeni altcineva atât de direct ca pe el singur, aducătorul de ploaie.

Se pregătea atunci ceva, un pericol și o amenințare venite din sferele de care-l lega slujba lui, iar primejdia și amenințarea, indiferent de ce chip aveau să ia, îl vizau doar pe el și anume pe el. Să întâmpine această primejdie treaz şi hotărât, să-şi pregătească sufletul, să accepte pericolul, dar să nu se lase umilit şi înjosit de el, acestea au fost avertismentul şi hotărârea pe care le-a descifrat din marele semn prevestitor. Soarta aceasta iminentă cerea un bărbat matur şi curajos, de aceea n-ar fi fost bine să-l tragă după el pe fiu, să-l facă părtaş la suferinţă sau numai la cele ce ştia, căci oricât bine gândea despre el, nu ştia dacă un om tânăr şi neîncercat ar fi fost la înălţimea lui, a tatălui.

Fiul Tuni fu, fireşte, foarte nemulţumit că pierduse marele spectacol şi dormise. Fie că i se dădea un înţeles sau altul, un lucru extraordinar fusese totuși, și probabil că în toată viața lui nu se va mai arăta ceva asemănător, îi scăpaseră un eveniment și o minune a lumii, fapt pentru care fu supărat multă vreme pe tatăl său. Apoi, îmbufnarea îi trecu, fiindcă bătrânul îl despăgubi cu atenţii gingaşe sporite şi îl atrase din ce în ce mai mult în toate practicile funcţiei Iui, își spori vizibil osteneala, în aşteptarea celor presimţite, de a face pe deplin din Turu un urmaș cât se poate de desăvârșit și inițiat. Chiar dacă a vorbit rare ori cu el despre ploaia de stele, îl introduse totuși cu mereu mai puţine reţineri în tainele lui, în practicile, cunoştinţele şi cercetările lui, îi îngădui să-l însoţească şi în drumurile pe care le făcea, la experienţe şi în observarea naturii, activităţi pe care nu le mai împărţise până atunci cu nimeni.

Iarna veni şi trecu, o iarnă umedă şi mai curând blândă. Nu mai căzură stele, nu se mai întâmplă niciun lucru mare și neobișnuit, în sat se înstăpâni liniştea, vânătorii se duseră sârguincioşi după pradă, atârnate de prăjinile de deasupra colibelor pocăniră pretutindeni, când se lăsa gerul și bătea vântul, legăturile de piei de animale îngheţate bocnă, oamenii, lunecând prin zăpadă pe despicături de lemn netezite, aduseră din pădure vreascuri. Chiar în scurta perioadă de ger, în sat muri o femeie bătrână şi nu fu cu putinţă să fie îngropată numaidecât; leșul înghețat zăcu lângă ușa colibei zile în șir, până când pământul se mai muie puţini.

Abia primăvara confirmă în parte relele presimţiri ale aducătorului de ploaie. Fu o primăvară cât se poate de urâtă, trădată de lună, lipsită de bucurii şi de farmec, luna se arătă mereu în întârziere, niciodată semnele de care era nevoie ca să se hotărască ziua pentru semănături nu se potriviră unele cu altele, florile sălbatice înfloriră sărăcăcios, mugurii rămaseră nedesfăcuţi, atârnând pe ramuri. Knecht se simţi foarte îngrijorat, fără să lase să se bage de seamă, numai Ada şi, mai ales, Turu vedeau cum îl rod gândurile. Puse la cale nu numai invocaţiile obişnuite, ci aduse şi unele sacrificii particulare, personale, fierse pentru demoni terciuri şi zemuri cu miros plăcut, aţâţătoare, îşi scurtă barba şi arse perii într-o noapte cu lună nouă, amestecându-i cu răşină şi coajă de copac umedă, ca să scoată mult fum. Cât îi stătu în putere, evită ceremoniile publice, sacrificiile aduse de obşte, procesiunile, corurile de tobe, mai mult ca niciodată vremea afurisită din această primăvară haină rămase grija lui personală. Totuşi, când termenul obişnuit al semănăturilor fusese cu mult depăşit, se văzu nevoit s-o încunoştinţeze pe străbună; şi iată, şi aici îi fu dat să se izbească de nenoroc şi necaz. Bătrâna, care-i arăta prietenie şi o bunăvoinţă aproape maternă, nu-l primi, se simţea rău, zăcea în aşternut, trecuse toate îndatoririle şi grijile în seama surorii ei, iar această soră nutrea faţă de aducătorul de ploaie o anume ostilitate, nu avea caracterul serios, drept al celei mai bătrâne, era oarecum înclinată spre distracţii şi petreceri, iar pornirea aceasta i-l adusese în preajmă pe toboşarul şi şarlatanul Maro, care se pricepea să-i pregătească ore plăcute şi s-o linguşească, iar Maro era duşmanul lui Knecht. Încă de la întâia convorbire, Knecht simţi răceală şi aversiune, deşi nu fusese contrazis nici cu o iotă. Lămuririle şi propunerile lui, anume să se mai aştepte cu semănăturile, cu eventualele sacrificii şi procesiuni fură aprobate şi acceptate, dar bătrâna îl primise şi-l tratase totuşi rece şi ca pe un subaltern, iar dorinţa lui de a o putea vedea pe străbuna bolnavă sau măcar de a-i pregăti leacuri fu respinsă. Se întoarse de la această convorbire tulburat şi ca sărăcit, cu un gust rău în cerul gurii, şi timp de o jumătate de lună se strădui în felul său să schimbe starea vermii, ca să se poată face semănăturile. Dar vremea, adesea atât de armonios acordată cu tainicii curenţi din fiinţa lui, se menţinu cu obstinaţie batjocoritoare şi duşmănoasă, nici vrăjile, nici jertfele nu duseră la

niciun rezultat. Aducătorul de ploaie nu avu încotro, trebui să meargă din nou la sora străbunei, de astă dată ca pentru a implora îndurare, păsuire; își dădu seama numaidecât că bătrâna stătuse probabil de vorbă cu Maro, măscăriciul, despre el şi despre treburile lui, deoarece, discutând despre necesitatea de a se hotărî ziua semănăturilor sau de a se organiza ceremoniile publice de invocare, bătrâna juca prea vădit rolul atotştiutoarei și folosi unele expresii pe care nu le putea şti decât de la Maro, ucenicul de odinioară în meşteşugul aducerii ploii.

Knecht ceru încă trei zile, apoi refăcu zodiacul în întregime și mai favorabil și stabili semănăturile pentru întâia zi a celui de-al treilea pătrar al lunii. Bătrâna căzu de acord și rosti formula rituală; hotărârea fu vestită satului, cu toții se pregătiră pentru sărbătoarea semănăturilor. Și iată, acum când pentru o vreme totul părea din nou pus în rânduială, demonii își arătară iarăși reaua-voință. Chiar cu o zi înainte de mult aşteptata şi pregătita serbare a semănăturilor bătrâna străbună muri, serbarea trebui să fie amânată, pentru ca în locul ei să fie înștiințată și pregătită înhumarea. Fu o solemnitate de primul rang; în spatele noii mame a satului, a surorilor și a fiicelor ei își avu locul aducătorul de ploaie, în odăjdiile marilor procesiuni, cu o căciulă înaltă și ascuțită din blană de vulpe, asistat de fiul său Turu, care bătea toaca din lemn tare cu două tonuri. Atât moartei, cât și surorii ei, acum cea mai bătrâna, li se arătă multă cinstire. Maro, cu toboșarii conduși de el, se vârî mereu în faţă şi se bucură de atenţie şi succes. Satul plânse şi petrecu, se des fătă luând parte la bocete şi la serbare şi fa sacrificiu, ascultă bătaia tobelor, fu o zi frumoasă pentru toţi, dar semănăturile fuseseră din nou amânate. Knecht stătu demn şi concentrat, însă cuprins de o adâncă îngrijorare; avu impresia că, o dată cu străbună, înmormânta şi toate zilele bune ale vieţii lui.

Curând după aceea semănăturile avură loc cu aceeași măreție deosebită, din dorința noii străbune. Procesiunea ocoli solemn câmpiile, bătrâna azvârli solemn primii pumni de seminţe pe ogorul obștesc, alături de ea pășeau surorile ei, purtând fiecare o desagă cu grăunţe, din care lua cea mai bătrâna. Knecht răsuflă oarecum uşurat, când această ceremonie se termină în sfârșit.

Dar boabele semănate atât de sărbătorește nu aveau să aducă nicio bucurie și nicio recoltă, anul se arătă fără milă. Începu cu o revenire a

iernii și a înghețului, vremea din această primăvară și vară făcu uz de toate vicleșugurile și vrăjmășiile imaginabile, iar în decursul verii, când în sfârșit plantele rare, crescute numai pe jumătate, slăbănoage acopereau câmpiile, se abătu răul cel din urmă și cel mai mare, o secetă cu totul nemaiauzită, așa cum nu mai fusese de când își aduceau aminte oamenii.

Săptămâni în șir, soarele fierse într-un abur albicios de arșiță, pâraiele mai mici secară, din iazul satului nu mai rămase decât o mlaștină murdară, rai al libelulelor și al unei prăsile uriașe de ţânţari, în pământul uscat se despicară crăpături adâncă, se putea vedea cu ochii cum recolta se îmbolnăvește și se veștejește. Când și când se îngrămădeau nori, însă furtuna rămânea aridă, iar dacă se întâmpla să cadă vreodată o ploaie rece, zile întregi îi urma un vânt uscat dinspre răsărit, adesea trăsnetul lovea copacii înalţi, ale căror vârfuri pe jumătate veștejite ardeau cu vâlvătăi.

— Turu, îi spuse într-o zi Knecht fiului său, treaba asta n-o să se sfârșească bine, toţi demonii sunt porniţi împotriva noastră. A început cu stelele căzătoare. Mă gândesc că o să mă coste viaţa. Ţine minte: când va trebui să fiu jertfit, atunci tu să-mi iei în aceeași clipă slujba, iar cel dintâi lucru pe care ai să-l ceri o să fie ca trupul meu să fie ars și cenușa împrăștiată peste câmpii. O să aveţi o iarnă cu foamete mare. Dar atunci nenorocirea va fi înfrântă. Trebuie să porţi de grijă ca nimeni să nu se atingă de rezerva de semințe a obștii, să se statornicească pentru asta pedeapsa cu moartea. Anul ce vine va fi mai bun, și se va spune: bine că-l avem pe aducătorul ăsta de ploaie nou, tânăr.

În sat stăpânea deznădejdea, Maro aţâţa lumea, nu rareori aducătorului de ploaie i se strigau amenințări și afurisenii. Ada căzu bolnavă și zăcea zguduită de vărsături și febră. Procesiunile, sacrificiile, bătăile îndelungate de tobă, care mișcau inimile, nu mai puteau să îndrepte nimic. Cel ce le conducea era Knecht, asta era slujba lui, dar când lumea se împrăștia, el rămânea singur, un bărbat ocolit de toţi. Știa ce era acum de trebuință și mai știa că Maro îi și ceruse mamei satului jertfirea lui. Spre cinstea sa și de dragul fiului său, făcu cel din urmă pas: îl îmbrăcă pe Turu cu odăjdiile solemne, îl duse cu el la străbună, i-l înfățișă ca pe urmașul său Și se retrase din

funcție, arătându-se gata pentru sacrificiu. Bătrâna îl privi o clipă, cercetându-l curioasă, apoi se înclină Și zise da.

Sacrificiul fu adus la îndeplinire chiar în aceeași zi. Ar fi luat parte tot satul, dar mulți zăceau bolnavi de pântecăraie. Ada era și ea grav bolnavă. Turu, în odăjdiile sale, cu căciula înaltă și ascuțită din blană de vulpe, abia scăpă de un atac de insolație. Se înșiruiră în alai toți oamenii de vază și toți demnitarii, câți nu erau bolnavi, străbuna și cele două surori ale ei, cei mâi bătrâni din sat, șeful toboșarilor, Maro. În spatele lor pășea în neorânduială mulțimea norodului. Nimeni nu-i adresă vreo batjocură fostului aducător de ploaie, totul se desfășură destul de liniștit și cu destulă strângere de inimă. Alaiul pătrunse în pădure, îndreptându-se către un mare luminiș rotund, pe care Knecht însuși îl hotărâse ca loc al ceremoniei. Cei mai mulți bărbați își luaseră topoarele de piatră ca să pregătească stiva de lemne pentru rug. Ajunși în luminiș, îl lăsară pe aducătorul de ploaie la mijloc, în picioare, se formă în jurul lui un mic cerc, dincolo de care, într-un alt cerc, îndepărtat și mai mare, se îngrămădi mulțimea. Fiindcă păstrau cu toții o tăcere șovăitoare și stingherită, aducătorul de ploaie luă el însuși cuvântul.

— Am fost aducătorul vostru de ploaie, zise el, mulți ani în șir mi-am făcut datoria cât am putut mai bine. Acum, demonii sunt împotriva mea, nu-mi mai reușește nimic. De aceea m-am oferit ca jertfă. Asta o să-i împace pe demoni. Fiul meu Turu va fi nou vostru aducător de ploaie. Acuma, ucideți-mă, iar când voi fi mort, urmați întocmai cele ce vi le va porunci fiul meu. Rămâneți cu bine! Și cine mă va ucide? Eu zic că toboșarul Maro, el va fi omul potrivit.

Tăcu și nimeni nu făcu nicio mișcare, Turu, roșu-vânăt sub căciula lui grea de blană, își roti privirile chinuite de jur-împrejurul cercului, gura tatălui său se strâmbă a batjocură. In cele din urmă, străbuna izbi mânioasă cu piciorul în pământ, îl chemă printr-un semn pe Maro și-i strigă:

— Hai, înainte! la-ți toporul și fă-o!

Maro, cu toporul în mână, păși în fața meșterului său de odinioară, îl ura mai mult ca niciodată, trăsătura de batjocură care strâmbă gură tăcută și bătrână îl îndurera cumplit. Ridică toporul, îl avântă peste umăr, îl opri, ochind, suspendat în „aer, privi țintă victima în față și o

aşteptă să închidă ochii, însă Knecht n-o făcu, rămase neclintit cu ochii deschiși, uitându-se la omul cu toporul, aproape fără nicio expresie, dar ceea ce totuși exprima era ceva ce oscila între compătimire şi batjocură.

Turbat de furie, Maro azvârli toporul.

— N-o fac, mormăi el, își deschise drum prin cercul demnitarilor şi se pierdu în mulţime.

Câţiva râseră încet. Străbuna pălise de mânie, atât împotriva laşului Maro, care se arăta a n un om de nimic, şi nu mai puţin împotriva acestui înfumurat aducător de ploaie. Făcu semn unuia dintre cei mai vârstnici, un bărbat demn, tăcut, care şedea sprijinit în coada toporului și părea rușinat de toată această scenă neplăcută. Bătrânul ieşi în faţă, se înclină scurt şi prieteneşte înaintea victimei, se cunoșteau de pe când erau băieţași, iar acum Knecht închise de bunăvoie ochii, îi închise strâns şi își plecă puţin capul. Bătrânul îl izbi cu toporul, el se prăbuși la pământ. Niru, noul aducător de ploaie, nu reuşi să îngaime niciun cuvânt, porunci numai cu gesturi ceea ce era de făcut, și îndată se alcătui o stivă de lemne, iar mortul fu aşezat deasupra. Ritualul solemn al zgândăririi focului cu ce le două lemne sfinţite fu cea dintâi acţiune prin care Turu își începu îndeplinirea slujbei.

Duhovnicul

Era cam pe vremea când sfântul Hilarion{80} se afla încă în viaţă, chiar dacă foarte înaintat în vârstă; pe atunci trăia în oraşul Gaza unul pe nume Josefus Famulus care dusese până la treizeci de ani sau mai mult o viaţă lumească şi studiase cărţile păgâne, iar apoi cunoscuse învăţătura dumnezeiască şi dulceaţa virtuţilor creştineşti, prin femeia lui, a cărui pildă urmă, se supusese sfântului botez, se pocăise de păcate şi stătuse vreme de mai mulţi ani la picioarele prezbiterilor oraşului, îndeosebi ca să asculte cu o curiozitate arzătoare mult îndrăgitele istorisiri despre viaţa cuvioşilor sihastri din pustie, până când într-o zi, în vârstă cam de treizeci şi şapte de ani, porni şi el pe drumul urmat mai înainte de sfinţii Paulus şi Antonius şi de atunci încoace de alţi cuvioşi. Îşi încredinţa resturile averii în mâinile bătrânilor, ca să le împartă celor săraci, îşi luă rămas bun în faţa porţii de la prieteni şi plecă din oraş în desert, ca să treacă din lumea cea ticăloasă în viaţa sărmană a penitenţilor.

Ani mulţi l-a doborât şi l-a uscat soarele, şi-a ros genunchii pe stâncă şi pe nisip rugându-se, a aşteptat ajunând apusul soarelui, pentru ca abia după aceea să-şi mestece cele câteva curmale; l-au chinuit diavolii, turnându-i în suflet nelinişti, batjocuri şi ispite, i-a doborât prin rugăciune, pocăinţă şi jertfire de sine, precum găsim toate acestea descrise în vieţile preafericiţilor părinţi.

Multe nopţi a mai privit el spre stelele din înalt fără să lipească geană de geană, iar stelele i-au adus şi ele ispite şi zăpăceala minţii, citea în constelaţii, în care se deprinsese cândva să descifreze povesti despre idoli şi simboluri ale naturii omeneşti, o ştiinţă anatemizată cu străşnicie de către prezbiteri, care l-a urmărit încă multă vreme insuflându-i închipuiri şi gânduri din vremea când era încă păgân.

Pretutindeni, unde sălbăticia goală şi stearpă a acestui ţinut era întreruptă de un izvor, de un mănunchi de iarbă, de o oază mare sau mică, trăiau pe atunci ermiţi, unii singuri de tot, alţii în frăţii restrânse, aşa cum sunt înfăţişaţi într-un tablou din Camposanto{81} de la Pisa, practicând sărăcia şi dragostea faţă de aproapele, fiind adepţi ai unui fel de nostalgică *ars moriendi,* o artă a morţii, a despărţirii prin moarte de lumea aceasta şi de propriul eu şi a trecerii dincolo, la el, Mântuitorul, în lumină şi veşnicie. Erau cercetaţi de îngeri şi de diavoli, compuneau imnuri, alungau demonii din posedaţi, lecuiau şi binecuvântau şi păreau a fi luat asupra lor povara plăţii, printr-un puternic val de entuziasm şi dăruire, printr-un plus extatic de renunţare la lume, pentru toate plăcerile lumeşti, grosolănia şi poftele trupeşti ale multor epoci viitoare. Unii dintre ei stăpâneau vechi practici păgâne de purificare, metode şi exerciţii provenind din sisteme de spiritualizare foarte cultivate de secole în Asia, dar despre asta nu se vorbea, şi aceste metode şi exerciţii Yoga nu mai erau propriu-zis predate altora, ci se aflau sub interdicţia cu care creştinismul combătea din ce în ce mai energic toate cele păgâneşti.

La unii dintre penitenţi, ardoarea acestei vieţi dezvolta daruri deosebite, darul rugăciunii, al lecuirii prin punere de mână, al profeţiei, al izgonirii diavolului, darul de a judeca şi a pedepsi, de a mângâia şi a binecuvânta. Şi în Iosefus zăcea un asemenea dar şi cu trecerea anilor, când părul începu să-i încărunţească, darul acesta dădu în floare. Era darul ascultării. Când un frate din una dintre aşezări sau un om din lume îndemnat de conştiinţa neliniştită veneau la Iosef şi-i istoriseau faptele, suferinţele, ispite le şi păcatele lor, îi povesteau viaţa lor, lupta lor pentru biruinţa binelui şi înfrângerea lor, ori îi vorbeau despre o pierdere, o durere, o jale, Iosef se pricepea să-i asculte, să le deschidă şi să le dăruiască urechea şi inima, să le primească şi să le adăpostească în fiinţa lui suferinţa şi grija, ca să-i lase apoi să plece despovăraţi şi liniştiţi.

Pe încetul, de-a lungul multor ani, această slujbă a lui puse stăpânire pe dânsul şi şi-l făcu o unealtă, o ureche căruia i se acorda încredere. Virtuţile sale erau o anumită răbdare, o anumită pasivitate absorbitoare şi o mare discreţie. Veneau la el mereu mai mulţi oameni, ca să i se spovedească, să-şi lepede povara unor supărări de

nesuportat, iar unii dintre ei, deşi trebuiseră să bată drum lung până la coliba lui de trestie, se simţeau, după ce sosiseră şi-l salutaseră, stingheriţi şi nu mai aveau curajul să se spovedească, ci se împotriveau şi se ruşinau, îşi tăinuiau păcatele, oftau şi tăceau îndelung, ore întregi, iar el îşi ţinea firea în faţa oricăruia la fel, fie că acela vorbea de bunăvoie sau în sil ă, fie că se mărturisea glăsuind curgător sau poticnindu-se, fie că-şi dădea în vileag tainele cu mânie sau se fudulea cu ele. Toţi erau pentru dânsul aidoma, fie că îl învinovăţeau pe Dumnezeu sau se învinovăţeau pe ei înşişi, că îşi măreau sau îşi micşorau păcatele şi suferinţele, că mărturiseau o crimă sau numai o imoralitate, că se plângeau de o iubită necredincioasă sau de pierderea mântuirii sufletului. Nu-l înspăimânta dacă vreunul dintre ei povestea despre relaţii intime cu demonii şi părea a fi prieten apropiat cu diavolul, nu se supăra nici dacă cineva istorisea îndelung multe şi de toate, ascunzând vădit esenţialul, nu-şi pierdea răbdarea nici dacă vreunul se învinovăţea de păcate imaginare şi născocite. Tot ceea ce auzea — tânguiri, confesiuni, învinuiri, mustrări de conştiinţă — părea că piere în auzul lui ca apa în nisipul desertului, s-ar fi zis că nu are nicio părere despre toate astea, că nu simte pentru mărturisitori nici compasiune, nici dispreţ şi totuşi, ori tocmai de aceea părea că mărturisirile nu fuseseră rostite în gol, ci preschimbate în spuse şi auzite, aducând uşurare şi izbăvire. Rareori pronunţa admonestare sau un avertisment, mai rar încă dădea un sfat sau o poruncă; asta părea a nu fi misiunea lui, iar cei ce se adresau simţeau parcă şi ei că asta nu intra în atribuţiile sale.

Misiunea lui era să trezească şi să i se arate încredere, să asculte cu răbdare şi bunăvoinţă, să ajute în felul acesta ca o spovedanie încă insuficient pregătită să capete în cele din urmă chip, să ridice zăgazul ca preaplinul sau zgura sufletelor să devină şuvoi şi torent, să preia totul şi să-l învăluie în tăcere.

Misiunea lui era ca la sfârşitul spovedaniilor, al celor înspăimântătoare şi al celor nevinovate, al celor pline de căinţă şi al celor vanitoase, să-l pună pe mărturisitor să îngenuncheze lângă el, să spună un *Tatăl nostru* şi, mai înainte de a-l lăsa să plece, să-l sărute pe frunte. A porunci penitenţe şi canoane nu era misiunea lui, nu se simţea împuternicit să rostească absoluţiuni propriu-zise ca un preot,

nici judecarea, nici iertarea păcatelor nu erau treaba lui. În timp ce asculta și înțelegea, părea că ia asupră-și complicitatea la vină, părea că îl ajută pe vinovat să-și poarte păcatul, în timp ce tăcea, părea adâncit în cele auzite și reîntors în trecut, în timp ce se ruga, împreună cu mărturisitorul, după spovadă, părea că-și asumă și-și mărturisește aceleași păcate, ca un frate al aceluia și ca un ins asemenea lui. În timp ce-l săruta, părea că îl binecuvântează într-un fel mai mult frățesc decât preoțesc, mai mult tandru decât solemn.

Faima lui se răspândi în tot ţinutul din jurul Gâzei, era cunoscut până departe și asemuit uneori chiar cu marele duhovnic și ermit aflat la mare cinste, Dion Pugil, al cărui renume era oricum cu zece ani mai vechi și se bizuia pe cu totul alte aptitudini, căci părintele Dion era vestit prin aceea că se pricepea să citească mai adânc și mai repede în sufletele ce i se încredinţau decât în cuvintele rostite, astfel încât un mărturisitor șovăielnic constata nu rareori cu surprindere că îl învinovățea de păcate pe care încă nu le mărturisise. Acest cunoscător al sufletelor, despre care Iosef auzise istorisindu-se sute de povestiri uimitoare și cu care el însuși n-ar fi cutezat niciodată să se compare, era și un înzestrat sfetnic al sufletelor rătăcite, un mare judecător, împărţitor de pedepse și porunci: dicta penitențe, mortificări și pelerinaje, întemeia căsnicii, silea îndușmăniții să se împace, iar autoritatea lui era similară aceleia a unu i episcop. Trăia în apropiere de Ascalon, dar veneau la el solicitanţi până și din Ierusalim și chiar din locuri încă mai îndepărtate.

Asemeni celor mai mulți dintre ermiți și penitenți, Iosefus Famulus dusese timp de ani îndelungaţi o luptă pătimaşă și extenuantă. Părăsise, ce-i drept, viaţa lumească, se lepădase de avere și de casă și plecase din oraşul cu atâtea ademeniri spre plăceri lumeşti și trupești, dar pe el însuși trebuise să se ia cu sine, iar în el dăinuiau toate pornirile trupului și ale sufletului, care îl pot duce pe om în impas și în ispită. Mai întâi se luptase împotriva trupului, fusese nemilos și aspru cu el, îl deprinsese cu arşiţa și frigul, cu foamea și setea, cu rănile și bătăturile, până când îl veştejise și-l uscase, dar chiar și în învelișul slăbănog de ascet vechiul Adam tot îl mai putea surprinde și necăji rușinos cu cele mai f smintite dorințe și pofte, visuri și năluciri; noi

ştim doar că diavolul poartă o grijă cu totul deosebită sihastrilor şi penitenţilor.

Când, mai târziu, îl vizitaseră întâmplător oameni dornici să afle mângâiere şi să se spovedească, Iosef descoperi cu recunoştinţă în aceasta o chemare a harului şi, totodată, găsi o uşurare a vieţii lui de penitent: fiinţa lui căpătase un sens şi un conţinut mai presus de el însuşi, i se încredinţase o misiune, putea sluji altora sau putea sluji ca unealtă a lui Dumnezeu, pentru a atrage sufletele la sine. Fusese un simţământ minunat şi cu adevărat înălţător. Cu timpul însă ieşi la iveală că până şi bunurile sufletului aparţin celor pământeşti şi pot duce la ispite şi capcane. Anume, adesea, când un asemenea călător venea pe jos sau călare şi se oprea în faţa peşterii lui din stâncă, rugându-l să-i dea o înghiţitură de apă şi, după aceea, să-i îngăduie să se spovedească, lui Iosef al nostru îi dădeau târcoale un sentiment de mulţumire şi de satisfacţie, de auto-satisfacţie, o vanitate şi o dragoste de sine, de care, îndată ce-şi dădea seama, se îngrozea foarte tare. Nu rareori îl ruga în genunchi pe Dumnezeu să-l ierte şi-l mai ruga să nu mai vină la el, nevrednicul, niciun mărturisitor, nici din colibele fraţilor penitenţi din apropiere, nici din satele şi oraşele lumii. Cu toate acestea, chiar când într-adevăr nimeni nu-i mai călca pragul o vreme, el nu se simţea cu mult mai bine, iar când după aceea veneau iară în număr mare se surprindea păcătuind din nou: i se întâmpla acum ca, ascultând cutare sau cutare mărturisire, să simtă porniri de răceală şi nepăsare, ba chiar de dispreţ faţă de cei ce se spovedeau. Oftând, lua asupră-şi şi aceste lupte, şi erau perioade când, după ascultarea fiecărei spovedanii, se supunea în singurătate unor exerciţii de umilinţă şi penitenţă, în afară de asta, îşi poruncea nu numai să-i trateze pe toţi mărturisitorii ca pe nişte fraţi, ci şi să le arate o veneraţie deosebită, iar aceasta cu atât mai mult, cu cât persoana respectivă avea să-i placă mai puţin: îi primea ca pe nişte soli ai lui Dumnezeu, trimişi ca să-l pună la încercare, în felul acesta, o dată cu trecerea anilor, destul de târziu, când ajunsese un bărbat în pragul bătrâneţii, viaţa lui obţinu un anumit echilibru, iar cei ce locuiau în vecinătate îl socoteau un om fără cusur, care-şi găsise pacea întru Domnul.

Totuşi, chiar şi pacea e ceva viu, şi ea, ca tot ceea ce vieţuieşte, trebuie să crească şi să scadă, să se potrivească împrejurărilor, să facă faţă unor încercări şi să sufere modificări; aşa stăteau lucrurile şi cu pacea lui Iosefus Famulus; era labilă, uneori căpăta chip vădit, alteori nu, uneori era apropiată ca o luminare ţinută în mână, alteori îndepărtată ca o stea de pe cerul iernii. Cu vremea, un fel deosebit şi nou de păcat şi ispită începu din ce în ce mai des să-i facă viaţa grea. Nu era o mişcare violentă, pătimaşă, o răzvrătire sau o intensificare a instinctelor, mai curând părea a fi contrariul, în primele stadii a fost o senzaţie foarte uşor de suportat, aproape nesesizabilă, o stare ce nu-i provoca propriu-zis suferinţe şi nu-i cerea privaţiuni, o stare sufletească lâncedă, căldicică, plictisitoare, care nu putea fi definită decât negativ, ca o îndepărtare, scădere şi, în cele din urmă, absenţă a bucuriei. Treptat zilele vieţii lui Iosefus, aflat în pragul bătrâneţii, ajunseră asemenea acelor zile când nici soarele nu străluceşte, nici ploaia nu cade, iar cerul se scufundă şi se ferecă în el însuşi, cenuşiu, totuşi nu negru, apăsător, totuşi nu până la tensiunea vestitoare" de furtună; dimineţile s e deosebeau din ce în ce mai puţin de seri, sărbătorile de zilele obişnuite, orele avântate de cele tânjitoare, totul se târa trândav sub semnul oboselii oloage şi al dezgustului. Va fi fiind bătrâneţea, se gândi el cu întristare. Era trist, fiindcă se aşteptase ca îmbătrânirea şi stingerea treptată a instinctelor şi a patimilor să însemneze o înseninare şi o uşurare a vieţii, un pas înainte spre râvnita armonie şi linişte sufletească matură, iar acum bătrâneţea părea că-l dezamăgeşte şi-l înşeală, căci nu-i aducea decât acest pustiu istovit, cenuşiu, lipsit de bucurii, această senzaţie de saţietate fără leac. Se simţea sătul de toate: de singurătate, de faptul că respira, de somnul din timpul nopţii, de viaţa dusă in grota lui de la marginea micii oaze, de amurguri şi dimineţi, de perindarea călătorilor şi a pelerinilor, a celor călare pe cămile şi pe asini, era sătul mai ales de oamenii care veneau să-l viziteze, oameni nătângi, înspăimântaţi şi în acelaşi timp încrezători ca nişte copii, împinşi de nevoia de a-i povesti viaţa, păcatele şi spaimele, zbuciumurile şi remuşcările. Câteodată avea impresia aceasta: aşa cum micul izvor din oază îşi aduna apa în bazinul de piatră, curgea prin iarbă formând un pârâiaş, iar mai apoi răzbătea în pustiul nisipos şi acolo seca şi pierea după o scurtă cale,

tot astfel veneau aceste spovedanii, aceste registre de păcate, aceste biografii, aceste mustrări de conştiinţă, mari şi mici, serioase şi înfumurate, tot astfel veneau ele, curgând în urechea lui, duzini, sute, mereu altele noi.

Dar urechea lui nu era moartă ca nisipul deşertului, urechea lui era vie şi nu putea să bea, să înghită şi să sugă veşnic, se simţea istovită, violentată, arhiplină, dorea intens ca şuvoiul şi plescăitul vorbelor, mărturisirilor, grijilor, plângerilor, auto-învinuirilor să înceteze odată, ca în locul acestui şuvoi nesfârşit să se instaureze odată odihna, moartea şi tăcerea. Da, dorea sfârşitul, era obosit, îi era destul şi prea destul, viaţa lui devenise searbădă şi de nimic, uneori ajungea atât de departe, încât se simţea ispitit să-şi pună capăt zilelor, să se pedepsească şi să se stingă, aşa cum a făcut-o Iuda trădătorul, când s-a spânzurat. Precum în stadiile mai vechi ale vieţii lui de pocăinţă diavolul îi strecurase în suflet dorinţe, închipuiri şi năluciri ale simţurilor şi ale plăcerilor lumeşti, tot astfel îl bântuia acum cu închipuiri ale sinuciderii, încât se pomenea cercetând fiecare creangă de copac, dacă e potrivită să se spânzure de ea, fiecare stâncă abruptă din împrejurimi, dacă e destul de abruptă şi de înaltă, ca să se omoare, azvârlindu-se de pe ea. Rezista ispitei, se lupta, nu se lăsa înfrânt, dar trăia zi şi noapte în focul urii faţă de sine însuşi şi al setei de moarte, viaţa îi devenise insuportabilă şi odioasă.

Aici ajunseseră aşadar lucrurile cu Iosef. Într-o zi, stând din nou pe culmea unei stânci, văzu că apar în depărtare, între cer şi pământ, două siluete minuscule, poate nişte călători, poate nişte pelerini, poate nişte oameni care voiau să-l viziteze, cu gândul să i se spovedească — şi deodată îl apucă o dorinţă irezistibilă de a pleca îndată şi cât mai repede din acest loc, departe de această viaţă. Dorinţa îl asalta instinctiv şi cu atâta putere, încât îi dădu peste cap toate gândurile, obiecţiile şi scrupulele, căci fireşte nu ducea lipsă de aşa ceva; cum ar fi putut un cucernic penitent să dea urmare unui instinct, fără tresăriri de conştiinţă? O luă îndată la fugă, ajunse numaidecât în peştera lui, lăcaş al atâtor ani de lupte grele, recipient al atâtor înălţări şi căderi. Cu grabă şi fără a mai sta pe gânduri luă câteva mâini de curmale şi o tigvă cu apă, le vârî în vechea lui desagă de călătorie, şi-o atârnă pe umăr, apucă toiagul şi-şi părăsi pacea verde amicii lui patrii, ca un

fugar și un pribeag, fugind de Dumnezeu și de oameni, fugind mai ales de ceea ce socotise cândva a fi isprava lui cea mai de preț, slujba și misiunea lui. Mai întâi merse ca fugărit, de parcă figurile acelea ce se iviseră din depărtare și pe care le zărise de pe stâncă ar fi fost cu adevărat niște urmăritori și niște dușmani.

Dar după o oră de drum graba plină de spaimă îl părăsi, mişcarea îi pricinui o oboseală binefăcătoare, iar la primul popas, în timpul căruia nu-și îngădui nicio îmbucătură — ajunsese pentru el o obișnuință sfântă să nu mănânce nimic înainte de apusul soarelui — rațiunea lui, exersată în reflecţii singuratice, și începu să se trezească, încercând cu sfială să-i judece comportarea instinctivă. Iar rațiunea nu-i condamnă această comportare, oricât ar fi fost ea de fără minte, ci o privi mai curând cu bunăvoință, căci pentru întâia oară de multă vreme îi găsea fapta ca fiind nevătămătoare și nevinovată. Ceea ce săvârșise era o fugă, o fugă bruscă și negândită, e adevărat, însă nu una rușinoasă. Părăsise un post, de care nu mai era apt, fugind își recunoscuse față de el însuși și față de cineva ce l-ar fi putut vedea refuzul de a mai rămâne acolo, renunțase la o luptă reluată zilnic și fără folos și se dăduse bătut şi învins. Fapta aceasta, aprecia raţiunea lui, era lipsită de măreție, de eroism și sfințenie, dar era cinstită și părea să fi fost inevitabilă; Iosef se mira acum că fugise atât de târziu, că putuse rezista atât de mult, atât de foarte mult. Lupta și încăpățânarea cu care se menținuse atâta vreme pe o poziție pierdută i se păreau acum o greșeală, mai mult chiar o luptă și o convulsie a egoismului, a vechiului Adam din el, era de părere că acum înțelege de ce încăpățânarea aceasta îi făcuse atâta rău, de ce avusese consecințe drăceşti, de ce îi pricinuise asemenea sfâșieri interioare și-i adormise sufletul, inspirându-i, ca unui posedat de diavol, dorința de a muri și de a se autonimici. Fireşte, Christ nu putea fi un vrăjmaș al morții, firește, un penitent și un sfânt trebuia să-și considere viața numai ca pe o jertfă; dar gândul sinuciderii rămânea ceva pur drăcesc și nu putea să apară decât într-un suflet ai cărui stăpâni și paznici nu mai erau îngerii Domnului, ci demonii cei răi. Un răstimp, el stătu pierdut cu totul și zăpăcit, în cele din urmă plin de căință și cutremurat, în vreme ce de la distanța celor câtorva mile parcurse viața pe care abia o încheiase căpăta contururi și îi pătrundea în conștiință, viața deznădăjduită și hăituită a unui bărbat

îmbătrânit ce-și greșise ținta și fusese necontenit torturat de ispita îngrozitoare de a se spânzura de creanga unui copac, întocmai ca trădătorul Mântuitorului. În timp ce gândul morţii voite îl îngrozea astfel, în groaza aceasta se iţea fireşte şi un rest din cele ce ştia despre practica străveche, precreștină, păgână a sacrificiului uman, căruia îi erau destinaţi regele, sfântul, omul ales al gintei și pe care aceştia erau ţinuţi nu rareori să-l îndeplinească cu propria lor mână. Îl îngrozea nu numai faptul că această practică interzisă își avea originea în preistoria păgână, ci încă mai mult gândul că, în fond, moartea prin care Mântuitorul sfârșise pe cruce nu fusese altceva decât tot un sacrificiu uman consimţit, într-adevăr: acum, când se gândea bine, își dădea seama că presimțirea acestei înțelegeri existase și în pornirile și dorinţele lui de a se sinucide, un impuls sălbatic, încăpăţânat, malign de a se jertfi pe sine însuși, pentru ca în felul acesta să-l imite în chip neîngăduit pe Mântuitorul — sau să dovedească într-un chip neângăduit că opera de mântuire nu-i reușise Aceluia pe deplin.

Gândurile acestea îl înspăimântară profund, dar totodată el simţi și că scăpase de pericol.

Fugarul îl cerceta îndelung pe acest penitent Iosef, care fusese el însuși și care acum, în loc de a-l urma pe Iuda sau pe cel crucificat, își luase tălpășița și se dăduse astfel din nou în mâinile Domnului. Pe măsură ce-și realiza mai bine iadul din care scăpase, în sufletul său sporiră rușinea și mâhnirea, iar în cele din urmă jalea îl sufocă întocmai ca o îmbucătură rămasă în gât, deveni o apăsare insuportabilă, pentru ca deodată să-și afle capătul și izbăvirea într-un potop de lacrimi, care îi făcu uimitor de bine. O, de câtă vreme nu mai putuse să plângă! Lacrimile îi curgeau, nu mai vedea nimic înaintea ochilor, dar apăsarea ce-l sufocase de moarte pierise, iar când își veni în fire și simţi gustul sărat și-și dădu seama că plânge, o clipă avu din nou impresia că redevenise copil și nu mai ştia nimic despre cele rele. Zâmbi, îi fu oleacă rușine că plânsese, în cele din urmă se ridică și porni din nou la drum. Se simțea şovăielnic, nu ştia încotro îl va duce fuga aceasta și ce avea să se întâmple cu el, i se părea că e un copil, dar în sufletul lui nu mai exista nici luptă, nici voință, se simțea mai ușor și parcă îndrumat de cineva, chemat și ademenit de o voce îndepărtată și binevoitoare, ca și când călătoria lui n-ar fi fost o fugă, ci b

întoarcere acasă. Era trudit, raţiunea îi obosi şi ea, tăcu sau se dedă odihnei, ori îi apăru de prisos.

La adăpătoare, unde Iosef îşi petrecu noaptea, făceau popas câteva cămile; fiindcă mărunta caravană număra şi două femei, se mulţumi să facă un gest de salut şi evită să intre în vorbă. Totuşi după ce, la lăsarea întunericului, ronţăise câteva curmale. Se rugase şi se întinsese să doarmă, nu putu să nu asculte convorbirea cu voce joasă dintre doi bărbaţi, unul bătrân şi altul mai tânăr, fiindcă aceştia se culcaseră foarte aproape de el.

Nu auzi decât o mică parte din dialogul lor, restul fu rostit doar în şoaptă. Dar şi această frântură îi atrase atenţia şi-l făcu să tragă cu urechea, dându-i de gândit pentru o jumătate din noapte.

— E bine, îl auzi el glăsuind pe bătrân, e bine că vrei să te duci la un bărbat cucernic şi să te spovedeşti. Oamenii ăştia se pricep la toate alea, ţi-o spun eu, ştiu mâi mult decât să mănânce pâine, iar câte unul dintre ei e meşter şi în farmece. Dacă vreunul dintre ăştia strigă doar un cuvinţel unui leu ce se azvârle asupra lui, fiara se tupilează la pământ, îşi lasă coada în jos şi o şterge frumuşel. Pot îmblânzi până şi leii, ţi-o spun eu; unuia dintre ei, un om nemaipomenit de sfânt, când a murit, leii lui domesticiţi i-au săpat groapa, au îngrămădit apoi cum se cuvine pământul peste el, şi doi dintre ei i-au păzit multă vreme mormântul, ziua şi noaptea. Ştiu să domesticească nu numai leii, oamenii ăştia. Odată unul l-a muştruluit pe un centurion roman, o bestie îngrozitoare de soldat şi ăl mai mare curvar din tot Ascalonul, până când i-a muiat mima păcătosului, aşa că ticălosul s-a făcut mititel şi a plecat ca un şoarece, să caute o gaură unde să se ascundă. După aia, flăcăul ăsta ajunsese aproape de nerecunoscut, aşa se făcuse de liniştit şi de umil. Oricum, şi asta dă de gândit, omul a murit nu după multă vreme.

— Omul cel sfânt?

— O, nu, centurionul, îl chema Varro. De când îl săpunise sihastrul şi-i trezise conştiinţa, s-a prăbuşit destul de repede, l-au lovit de două ori frigurile şi după un sfert de an era un om mort. Ei, nu-i nicio paguba. Numai că m-am tot gândit adesea: sihastrul nu numai că a alungat diavolul din el, a mai rostit asupra lui şi un descântecel care l-a băgat în pământ.

— Un om atât de cucernic? Nu-mi vine să cred.

— N-ai decât să crezi sau nu, dragul meu. Dar din ziua aia omul a fost parcă altul, ca să nu zic legat printr-o vrajă, iar după un sfert de an...

Urmă un scurt răstimp de liniște, apoi tânărul începu din nou:

— E pe-aici un penitent, trebuie să-și ducă traiul undeva prin apropiere, își are sălașul singur de tot, în preajma unui mic izvor, pe drumul spre Gaza, îl cheamă Iosefus, Iosefus Famulus. Despre ăsta am auzit multe.

— Așa, și anume ce?

— Pare să fie grozav de evlavios și mai cu seamă n-a văzut niciodată o femeie. Dacă trec pe lângă sălașul lui singuratic niscai cămile, iar pe una stă ghemuită vreo femeie, poate să fie ea înfășurată în văluri cât de dese, el își întoarce spatele și piere numaidecât în văgăuna lui. Au fost să se spovedească la el mulți, foarte mulți.

— N-o fi el chiar atât de al naibii, altminteri aș fi auzit și eu despre dânsul. Și ce putere are ăsta, acest Famulus al tău?

— O, lumea se duce la dânsul numai ca să se spovedească, și dacă n-ar fi bun și nu s-ar pricepe, atunci oamenii n-ar alerga la el. Afară de asta se mai vorbește că aproape nu rostește un cuvânt, la el nu se află dojana și răsteală, pedeapsă sau altele asemenea, trebuie să fie un bărbat blând și chiar sfios.

— Bine, și ce face ăsta, dacă nu dojenește, nu dă canoane și nu-și deschide botul?

— Se zice că doar ascultă și oftează într-un chip ciudat și-și tot face cruce.

— Ia te uită, frumos sfătuleț mai aveți voi pe-aici! Doar n-ăi fi atât de smintit ca să te duci la un mutulică așa ca ăsta.

— Ba da, mă duc. De găsit, îl găsesc eu, prea departe nu poate să fie de-aici. Aseară, un frate sărman dădea târcoale pe-aicișa, pe la adăpătoare, am să-l întreb mâine dimineață pe el, și ăsta arăta tot a pustnic.

Bătrânul se aprinse.

— Lasă-l pe sihastrul ăsta al tău să stea ghem în peștera lui de lângă izvor! Un om care numai ascultă și oftează și se sperie de muieri și nu știe nimic și nu se pricepe la nimic! Nu, am să-ți spui eu la cine

trebuie să te duci. Ce-i drept, e mai departe de-aici, dincolo de Ascalon, dar n-are a face, e ăl mai bun sihastru şi duhovnic care se află. Il cheamă Dion, şi i se spune Dion Pugil, adică luptătorul cu pumnii, fiindcă se încaieră cu toţi diavolii, iar când un om îi mărturiseşte faptele ruşinoase, atunci, dragul meu, Pugil nu oftează şi nu-şi ţine gura, ci-i dă drumul şi-i freacă omului ridichea "de ţi-e mai mare dragul. Pe unii trebuie că i-a ciomăgit, pe unul l-a pus să stea o noapte întreagă cu genunchii goi pe pietre, şi după aia abia că i-a mai cerut să dea patruzeci de gologani la săraci. Ăsta bărbat, frăţioare, ai să vezi şi ai să te minunezi; când se uită o dată bine la tine, ţi se bâţâie mădularele, vede prin tine ca prin apă. La el nu merge cu oftaturi, ăsta-i bărbat o dată, iar dacă nu mai poţi dormi bine sau ai vise ori vedenii urâte şi altele de-astea, Pugil te pune iar pe picioare, ascultă-mă pe mine.

Ţi-o spun, nu pentru că aş fi auzit muierile pălăvrăgind despre el. Ţi-o spun, fiindcă a m fost eu însumi la dânsul. Da, da, eu însumi, oricât aş fi eu ăla, un nimic, am fost la pustnicul Dion, luptătorul cu pumnii, omul lui Dumnezeu. M-am dus la el cu inima plină de jale, cu mare ruşine şi scârnă în suflet, iar după aia am plecat de-acolo limpezit şi curat ca luceafărul, lucru tot atât de adevărat pe cât e de adevărat că mă cheamă David. Bagă la cap: numele lui e Dion, iar porecla Pugil. Pe el să-l cauţi, îndată ce-ai să poţi, şi-ai să vezi minunea. Prefecţi, demnitari şi episcopi s-au dus la el, să-i ceară sfatul.

— Da, fu celălalt de părere, când m-oi duce prin ţinutul ăla, am să mă mai gândesc. Dar azi e azi, şi aici e a ici, iar fiindcă azi sunt aici şi trebuie să mă aflu aproape de acel losefus, despre care am auzit atâtea lucruri bune...

— Ai auzit lucruri bune! Ce nebunie te-o fi apucat după Famulus ăsta?

— Mi-a plăcut că nu ocărăşte şi nu te zăpăceşte de cap. Îmi place asta, trebuie s-o spun. Eu nu sunt nici centurion, nici episcop; sunt un om simplu şi mai curând sfios, n-as putea suporta să mă muştruluiască prea rău; n-am nimic împotrivă, Dumnezeu ştie de ce, dacă cineva se poartă cu mine blând, aşa-s eu.

— Aşa le place unora. Să se poarte cu ei blând! După ce te-ai spovedit şi te-ai pocăit şi ţi-ai luat pedeapsa şi ţi-ai curăţat sufletul,

după aia, treacă de la mine, o fi potrivit să se poarte cu tine și cu blândețe, dar nu atunci când ești murdar și puți ca un șacal în fața duhovnicului și judecătorului tău!

— Ei, bine, bine. Să nu facem atâta gălăgie, oamenii vor să doarmă.

Deodată tânărul chicoti înveselit.

— Afară de asta, mi s-a povestit și ceva hazliu despre el.

— Despre cine?

— Despre el, despre sihastrul Iosefus. Așa, se zice că, după ce omul i-a povestit necazul și s-a spovedit, ăsta are obiceiul să-l salute și să-l binecuvânteze la plecare și să-l mai și sărute pe obraz sa u pe frunte.

— Așa face? Caraghios obicei mai are.

— Și pe urmă e nemaipomenit de sfios față de femei, știi tu. Cică o târfă din împrejurimi s-a dus o dată la el îmbrăcată în haine bărbătești, iar el nu bagă nimic de seamă și stă și ascultă scornelile ei, iar când ea termină cu spoveditul, el se pleacă în fața ei și o sărută cu evlavie.

Bătrânul izbucni într-un hohot puternic de râs, celălalt făcu numaidecât „pst, pst!”, iar pe urmă Iosef nu mai putu să audă o vreme altceva decât râsul acesta pe jumătate înăbușit.

Privi spre cer, secera lunii stătea ascuțită și subțire dincolo de coroanele palmierilor, răcoarea nopții îi dădu un fior. Într-un chip straniu și ca într-o oglindă spartă, totuși edificator, convorbirea dintre cei doi conducători de cămile îi adusese în fața ochilor propria lui persoană și rolul, pe care și-l trădase. Așadar și o târfă își bătuse joc de el. Ei, ăsta nu era lucrul cel mai rău, chiar dacă destul de rău. A trebuit să reflecteze mult asupra discuției celor doi bărbați străini. Când în sfârșit, târziu de tot, reuși să adoarmă, izbuti s-o facă numai pentru că nu cugetase în zadar. Ajunsese la un rezultat, la o hotărâre, și cu această hotărâre nouă în inimă dormi adânc și netulburat până în zori.

Decizia lui sta tocmai în ceea ce tânărul conducător de cămile nu putuse să înțeleagă. Ea era să urmeze sfatul celui mai bătrân și să-l caute pe Dion, poreclit Pugil, despre care auzise de multă vreme și care fusese ridicat astăzi în slăvi, cu atâta stăruință. Acest duhovnic, judecător de suflete și sfătuitor vestit, va găsi și pentru el un sfat, o sentință, o pedeapsă, o cale; se va înfățișa în fața lui ca înaintea unui

locţiitor al lui Dumnezeu și va primi cu dragă inimă tot ce-i va porunci.

De dimineaţă părăsi locul de popas, pe când cei doi bărbaţi încă dormeau, iar în aceeaşi zi, după un drum obositor, ajunse într-un loc unde știa că își au lăcașul niște cuvioși fraţi, de la care nădăjduia să afle calea obişnuită spre Ascalon.

Când sosi acolo către seară, îl întâmpină prietenește o mică oază verde, văzu înălţându-se niște copaci şi auzi behăind o capră; i se păru că zărește în umbra verde contururile unor acoperişuri de colibe și că adulmecă vecinătatea unor oameni, iar când se mai apropie șovăind, avu impresia că simte o privire îndreptată asupra lui. Rămase locului şi iscodi de jur împrejur, și iată că sub cel dintâi dintre copaci văzu pe cineva stând, rezemat de un trunchi, ţinându-se drept, era un bărbat bătrân, cu barba căruntă, cu faţa demnă, dar severă și încremenită, care se uita la el şi care probabil că-l văzuse încă mai de mult. Privirea bătrânului era fermă și Pătrunzătoare, dar fără nicio expresie, ca uitătura unui bărbat obișnuit numai să observe, nu însă și curios sau interesat, care-i lăsa pe oameni să se apropie și căuta să-i cântărească, dar nu ii atrăgea și nu-i poftea spre el.

— Lăudat fie Isus Christos, zise Iosef. Moșneagul îi răspunse cu un mormăit.

— Îmi daţi voie, vorbi Iosef, sunteţi și dumneavoastră un străin ca mine sau sunteţi un locuitor al acestei frumoase așezări?

— Un străin, răspunse bărbatul cu barba albă.

— Venerabile, aţi fi oare în măsură să-mi spuneţi, dacă se poate, cum să ajung de aici pe drumul spre Ascalon?

— Se poate, zise bătrânul.

Se ridică încet, cu picioarele cam ţepene, era un uriaş uscat iască. Rămase așa, cu privirile îndreptate departe spre întinderile pustii. Iosef simţi că acest moşneag uriaș are puţin chef de vorbă, dar o întrebare voia totuşi să mai cuteze a-i pune.

— Mai îngăduiţi-mi încă o singură întrebare, venerabile, zise el cu politeţe, și văzu ochii bărbatului reîntorcându-se din depărtare. Acești ochi îl priveau cu răceală și atenţie. Cunoașteţi poate locul unde e de găsit părintele Dion, numit Dion Pugil?

Străinul își încruntă puţin sprâncenele, iar privirea lui deveni și mai rece.

— Îl cunosc, zise scurt.

— Îl cunoașteţi? strigă Iosef. Oh, atunci spuneţi-mi, fiindcă într-acolo, spre părintele Dion, duce calea mea.

Bătrânul cel înalt privi cercetător în jos, spre el. Îl lăsă să aștepte îndelung răspunsul. Apoi se întoarse spre copacul lui, se lăsă din nou, încetișor, pe pământ și se sprijini de trunchi, întocmai cum stătuse mai înainte. Cu o mică mișcare a mâinii, îi ceru lui Iosef să se așeze și el. Supus, ace sta dădu urmare gestului, așezându-se, simţi o clipă în mădulare marea lui oboseală, o uită însă numaidecât, ca să-și îndrepte toată atenţia spre moșneag. Acesta părea adâncit în gânduri, o trăsătură de asprime distantă apăru pe faţa lui plină de demnitate, peste care părea că se așterne o altă expresie, de-a dreptul alt chip, ca o mască străvezie, o expresie de suferinţă veche și însingurată, care nu îngăduia mândriei să iasă la iveală.

A durat mult, până când privirea venerabilului s-a întors iară spre el. Privirea aceasta l-a cercetat din nou cu mare ascuţime, și deodată bătrânul puse pe un ton poruncitor întrebarea:

— Dar cine ești dumneata, omule?

— Sunt un penitent, zise Iosef, am dus vreme de mulţi ani viaţa sihastrilor.

— Asta se vede. Te întreb cine ești.

— Mă numesc Iosef, cu porecla de Famulus.

Când Iosef își rosti numele, bătrânul, rămânând altminteri nemișcat, încruntă atât de tare din sprâncene, încât pentru un răstimp ochii lui aproape că nu se mai văzură, părea impresionat, înspăimântat sau dezamăgit de cele ce-i spusese Iosef; sau poate era doar o oboseală a ochilor, o micșorare a atenţiei, ori vreun ușor acces de slăbiciune, cum le vine uneori oamenilor bătrâni. Oricum, străinul rămase într-o totală nemișcare, își ţinu o vreme ochii strânși, iar când îi deschise din nou, privirea lui păru schimbată, părea că devenise, dacă era cu putinţă, încă mai bătrânească, mai însingurată, mai împietrită, ma i plină de așteptare. Deschise buzele încetișor, ca să întrebe:

— Am auzit de dumneata. Ești cel la care se duc oamenii să se spovedească?

Iosef confirmă nestingherit, faptul de a fi recunoscut îl necăjea ca o demascare nedorită, iar această a doua întâlnire cu faima lui îl umplea de rușine.

Bătrânul întrebă din nou, în felul său lapidar:

— Si-acum dorești așadar să te duci la Dion Pugil? Ce vrei de fa el?

— Aș vrea să mă spovedesc.

— Ce nădejde îți legi de asta?

— Nu știu. Am încredere în el, ba chiar simt că parcă o voce de sus m-ar îndruma și m-ar trimite spre dânsul.

— Şi după ce te vei fi spovedit în faţa lui, ce-ai să faci?

— Am să fac ce-mi va porunci.

— Şi dacă te sfătuiește sau îți poruncește ceva greșit?

— N-am să cântăresc dacă e greșit sau nu, ci am să dau ascultare.

Moşneagul nu mai rosti nicio vorbă. Soarele se lăsase jos de tot, o pasăre strigă în frunzişul copacului. Fiindcă bătrânul rămase tăcut, Iosef se ridica. Reveni sfios încă o dată la rugămintea lui.

— Aţi spus că ştiţi locul unde poate fi găsit părintele Dion. Îmi e îngăduit să vă rog să-mi spuneţi cum se numește locul și să-mi descrieţi drumul într-acolo?

Bătrânul își strânse buzele într-un fel de zâmbet reţinut.

— Crezi, întrebă el cu blândeţe, că ai să fii binevenit la el?

Înspăimântat într-un chip straniu de întrebare, Iosef nu răspunse.

Rămase încurcat. Apoi spuse:

— Aș putea nădăjdui cel puţin să vă revăd? Bătrânul făcu un gest de salut și răspunse:

— Am să dorm aici și am să rămân până cu puţin după răsăritul soarelui. Acum du-te, ești trudit și flămând.

Salutându-l respectuos, Iosef plecă mai departe și, la lăsarea amurgului, ajunse într-o mică așezare. Aici locuiau, ca într-o mânăstire, așa-numiţii retrași din lume, creștini din diferite orașe și comune, care-și făcuseră, în izolare, un adăpost, ca să se dedice netulburaţi unei vieţi simple, curate, de liniște și contemplare. I se oferiră apă, hrană și un culcuș pentru noapte, fu cruţat de întrebări și conversaţii, fiindcă se vedea cât e de istovit. Unul rosti rugăciunea de noapte, la care ceilalţi luară parte îngenunchind, la sfârșit spuseră „amin” cu toţii. Popasul în comunitatea acestor cuvioși ar fi fost în alte

vremuri pentru el un eveniment și o bucurie, dar acum nu avea în minte decât un singur lucru, iar cum se crăpă de ziuă porni înapoi spre locul unde îl lăsase în ajun pe bătrân. Îl găsi culcat pe pământ și dormind, înfășurat într-o rogojină subţire, și se așeză deoparte sub copaci, ca să-l aștepte să se trezească, Curând, cel adormit începu să se agite, se trezi, dădu în lături rogojina, se ridică anevoie și-și întinse membrele amorţite, apoi îngenunche pe pământ și-și făcu rugăciunea. După ce se ridică iar, Iosef se apropie și se înclină fără o vorbă.

— Ai mâncat? întrebă străinul.

— Nu. M-am deprins să mănânc numai o dată pe zi, și abia după apusul soarelui. Vă e foame, venerabile?

— Ne aflăm în călătorie, spuse acela, și nu mai suntem, niciunul, nici celălalt, oameni tineri. E mâi bine ca înainte de plecare să luăm o îmbucătură.

Iosef își deschise desaga și-i oferi din curmalele lui, mai căpătase de la oamenii prietenoși, la care înnoptase, și o pâine de mei, pe care o împărţi cu bătrânul.

— Acum putem pleca, spuse moșneagul, după ce mâncară.

— Oh, mergem împreună? strigă Iosef cu bucurie.

— Firește. M-ai rugat doar să te conduc la Dion. Haide.

Mirat și fericit, Iosef se uită la dânsul.

— Ce bun sunteţi, strigă el și voi să se pornească pe mulţumiri.

Dar, cu o mișcare repezită din mână, străinul îl făcu să tacă.

— Bun e numai Dumnezeu, zise el. Acum, să mergem. Și spune-mi tu, precum îți spun și eu ție. Ce rost au formele și politeţurile între doi bătrâni penitenţi?

Bărbatul ce înalt porni la drum, Iosef i se alătură, se făcuse ziuă. Călăuza părea să cunoască bine direcţia și calea, către prânz urmau să ajungă la un loc cu umbră, unde puteau face un popas în orele cu arșiţă prea mare. Altele nu mai fură rostite pe drum.

Abia când, după ceasuri fierbinţi, ajunseră la locul de popas și se așezară să se odihnească la umbra unor stânci crăpate, Iosef adresă din nou cuvântul călăuzei sale. Îl întrebă de câte zile de mers aveau nevoie, ca să ajungă la Dion Pugil.

— Asta depinde numai de tine, zise bătrânul.

— De mine? strigă Iosef. Dacă ar fi după mine, atunci as fi chiar astăzi în fața lui.

Bătrânul părea că nici acum nu are chef de vorbă.

— O să vedem noi, spuse el scurt, se lăsă pe-o coastă și închise ochii.

Iosef se simțea stingherit să stea să se uite la el cum adoarme, se trase încet puțin mai la o parte, se întinse și adormi fără veste, căci noaptea rămăsese multă vreme treaz. Călăuza îl trezi când părea că sosise vremea de plecare.

Către seară ajunseră la un loc de odihnă, cu apă, copaci și iarbă, aici băură, se spălară, iar bătrânul hotărî să facă masul în acest loc. Iosef nu fu de aceeași părere și se opuse cu sfială.

— Spuneai astăzi, zise el, că numai de mine depinde dacă vom ajunge mai devreme sau mai târziu la părintele Dion. Sunt gata să mai merg încă multe ceasuri, dacă într-a-devăr pot sosi la el astăzi sau mâine.

— Ah, nu, zise celălalt, pentru azi am ajuns destul de departe.

— Iartă-mă, vorbi Iosef, dar nu-mi poți înțelege nerăbdarea?

— O înțeleg. Dar nu ți-e de niciun folos.

— Atunci de ce-ai spus că depinde de mine?

— E întocmai precum ți-am spus. Îndată ce-ai să fii sigur că vrei să te spovedești și ai să te simți gata și copt să-ți faci spovedania, ai să poți să ți-o faci.

— Chiar și astăzi?

— Chiar și astăzi.

Uluit, Iosef privi fața bătrână, calmă.

— E cu putință? strigă el copleșit. Tu însuți ești părintele Dion?

Bătrânul confirmă cu o mișcare din cap.

— Odihnește-te aici sub copaci, zise el prietenos, însă nu adormi, ci reculege-te, și eu vreau să mă odihnesc și să mă reculeg. Apoi poți să-mi spui ceea ce dorești să-mi spui.

Și așa, Iosef se pomeni ajuns deodată la țintă, iar acum aproape că nu înțelegea cum de nu-l recunoscuse mai devreme pe venerabilul bărbat și nu înțelesese lângă cine bătuse drumul o zi întreagă. Se retrase deoparte, îngenunche și se rugă și-și îndreptă apoi toate

gândurile spre ceea ce avea să-i spună duhovnicului. După o oră se întoarse și-l întrebă pe Dion dacă e gata.

Iar acum putu să se spovedească. Tot ceea ce trăise de ani și ani și ceea ce i se păruse că de multă vreme și-a pierdut prețul și sensul începu să-i curgă acum de pe buze, sub forma unor povestiri, tânguiri, întrebări, auto-învinuiri, toată istoria vieții lui de creștin și penitent, pe care o alesese cu gândul limpezirii și al sfințeniei și care la sfârșit ajunsese derută, întunecare și deznădejde. Nu tăinui nici ceea ce trăise acum în urmă, fuga și simțământul de eliberare și nădejdea pe care i le adusese această fugă, chipul cum ajunsese la hotărârea de a se duce la Dion, întâlnirea cu el și cum simțise numaidecât pentru dânsul, pentru bătrân, încredere și dragoste, dar și cum îl judecase de mai multe ori în cursul acestei zile ca rece și bizar, ba și plin de toane.

Soarele coborâse mult spre asfințit, când termină ceea ce avea de spus. Bătrânul Dion ascultase cu o atenție neobosită și se abținuse de la orice întrerupere și întrebare. Și chiar și acum, când spovedania se sfârșise, de pe buzele lui nu se auzi niciun cuvânt. Se ridică trudnic, îl privi pe Iosef cu mare prietenie, se aplecă spre el, îl sărută pe frunte și făcu asupra lui semnul crucii. Abia mai târziu îi trecu prin minte lui Iosef că acesta era același gest mut, frățesc și liber de orice gând de a rosti o sentință, cu care el însuși se despărțise de atâția mărturisitori.

Îndată după aceea mâncară, rostiră rugăciunea de noapte și se întinseră în iarbă. Iosef mai reflectă o vreme și-și rumegă gândurile, se așteptase de fapt la o osândă și la q predică plină de ocări, și cu toate acestea nu era dezamăgit sau neliniștit, privirea și sărutul de frate al lui Dion îl mulțumiseră, în sufletul lui se lăsase pacea și în scurtă vreme se scufundă într-un somn binefăcător.

Fără risipă de vorbe, bătrânul îl luă de dimineață cu el, făcură o lungă zi de călătorie, apoi încă patru sau cinci, după care ajunseră la sihăstria lui Dion. De aici înainte locuiră acolo, Iosef îl ajută pe Dion la micile munci cotidiene, îi cunoscu viața de fiecare zi și fu părtaș la ea, nu era prea deosebită de aceea pe care o dusese el însuși mulți ani. Numai că acum nu mai era singur, trăia în umbra și sub protecția altuia, iar ca atare, era totuși o viață cu totul diferită. Din așezările înconjurătoare, din Ascalon și de mai departe continuau să vină mereu oameni dornici de sfat și de spovedanie. La început, ori de câte ori

soseau asemenea vizitatori, Iosef se retrăgea în grabă și nu se arăta decât atunci când oamenii plecau. Din ce în ce mai des însă Dion îl chema înapoi, așa cum chemi o slugă, îi cerea să aducă apă sau să dea o mână de ajutor la cine ştie ce, iar după ce o ţinu astfel câtăva vreme, Iosef se obișnui să asiste când și când, ca ascultător, la câte o spovadă, dacă mărturisitorul nu avea nimic împotrivă. Mulţi însă, chiar cei mai mulţi se sfiau să rămână sau să șadă sau să îngenuncheze singuri înaintea temutului Pugil, ci voiau să fie de faţă și acest ajutător cu privire prietenoasă și zelos, în felul acesta, Iosef ajunse treptat să cunoască felul în care Dion asculta spovedaniile, felul cum adresa cuvinte de îmbărbătare și mângâiere, felul cum intervenea și îndruma, în sfârșit, felul pedepselor și al sfaturilor sale! Rareori își îngăduia câte o întrebare, ca de pildă atunci când se prezentă un învăţat sau un om luminat, aflat în trecere.

Acesta, cum reieşi din istorisirile lui, avea prieteni printre magicieni și cititorii în stele; făcând popas, stătu un ceas sau două la cei doi penitenţi bătrâni, era un oaspete politicos și impunător, vorbi îndelung, cu pricepere și frumos despre aștri și despre drumul pe care trebuie să-l parcurgă omul, împreună cu toţi idolii săi, de la începutul până la sfârșitul unei perioade cosmice, prin toate căsuţele zodiacului. Vorbi despre Adam, întâiul om, zicând că acesta e unul și același cu Isus, crucificatul, spuse că mântuirea adusă de dânsul e o călătorie a lui Adam de la pomul cunoașterii până la pomul vieţii, pe șarpele din rai îl numi păzitorul sfântului izvor de obârşie din adâncimea întunecoasă, din ale cărui ape nocturne își trag originea toate cele în fiinţă, toţi oamenii și zeii. Dion îl ascultă cu atenţie pe acest bărbat, a cărui vorbire siriană era mult împănată cu spuse grecești, iar Iosef se miră de asta, ba chiar se și supără că moşneagul nu-l repede cu înflăcărare și mânie pe acest eretic păgân, că nu-l combate și nu-l alungă ci că pare a urmări cu interes și curiozitate monologul isteţ al mult-ştiutorului pelerin, fiindcă nu numai că asculta cu atenţie, ci și zâmbea și dădea adesea din cap la câte un cuvânt al vorbitorului, de parcă ar fi fost pe placul lui.

După ce plecă omul acesta, Iosef întrebă pe un ton aprins și aproape cu reproş:

— Cum se face că ai ascultat cu atâta răbdare ereziile acestui păgân necredincios? Ba chiar, așa mi s-a părut mie, ai ascultat nu numai cu răbdare, ci de-a dreptul cu interes și cu o anumită plăcere. De ce nu i te-ai împotrivit? De ce nu ai încercat să-l combaţi pe acest om, să-l pedepsești și să-l convertești la credinţa în Dumnezeul nostru?

Dion își legănă capul pe gâtu-i subţire cu pielea încreţită și răspunse:

— Nu l-am combătut, fiindcă n-ar fi fost de niciun folos, mai mult chiar, fiindcă n-as fi fost deloc în stare s-o fac. În știinţa vorbirii și a combinărilor, ca și în cunoașterea mitologiei și a stelelor, bărbatul acesta îmi e fără îndoială mult superior, n-aș fi izbutit nimic în faţa lui. Iar mai departe, fiule, nu e nici treaba mea, nici a ta să ne împotrivim credinţei unui om sub cuvânt că în ceea ce crede el e o minciună și o erezie. Mărturisesc că l-am ascultat pe bărbatul acesta învăţat cu o anumită plăcere, ceea ce ţie nu ţi-a scăpat. Mi-a făcut plăcere, fiindcă vorbea foarte b ine și știa multe, dar mai ales fiindcă mi-a adus aminte de vremea tinereţii mele, căci în tinereţe m-am ocupat și eu mult cu astfel de studii și știinţe. Lucrurile din mitologie, despre care a pălăvrăgit atât de frumos străinul, nu sunt nicidecum erezii. Sunt imagini și simboluri ale unei credinţe, de care nu mai avem nevoie, deoarece noi am câștigat credinţa în Isus, singurul Mântuitor. Însă pentru cei ce încă n-au găsit credinţa noastră și poate că nu sunt în stare s-o găsească, aceasta e credinţa lor, izvorâtă din vechea înţelepciune a străbunilor și pe bună dreptate venerată. Firește, dragul meu, credinţa noastră e alta, cu totul alta. Dar fiindcă această credinţă a noastră nu are nevoie de învăţătura despre aștri și despre eoni{82}, despre apele originare și despre mumele lumii și toate aceste simboluri, asta nu înseamnă nicidecum că acele învăţături sunt în sine erezie, minciună și înșelăciune.

— Dar credinţa noastră, strigă Iosef, e totuși mai bună, iar Isus a murit pentru toţi oamenii; ca atare cei ce-o cunosc trebuie să combată învăţăturile învechite și să pună în locul lor pe cele noi și drepte.

— Asta ani făcut-o vreme îndelungată, tu și eu și mulţi alţii, zise Dion liniștit. Noi suntem credincioși, fiindcă am fost cuceriţi de credinţă, anume de puterea Mântuitorului și a morţii lui mântuitoare. Ceilalţi însă, mitologii și teologii zodiacului și ai altor învăţături, n-au

fost cuceriţi de această putere, încă n-au fost, şi nu ne e dat nouă să-i silim să se lase cuceriţi. N-ai băgat de seamă, losef, cât de frumos şi foarte iscusit ştia să vorbească acest mitolog şi se pricepea să-şi alcătuiască jocul de imagini, şi cât de bine se simţea, cu câtă pace şi armonie trăia el în a sa înțelepciune bizuită pe simboluri? Ei bine, ăsta e un semn că pe omul acesta nu-l apasă nicio suferință grea, că este mulţumit, că îi merge bine. Oamenilor, cărora le merge bine, noi nu avem însă a le spune nimic. Pentru ca un om să aibă nevoie de mântuire și de o credință mântuitoare, pentru ca să-și piardă bucuria dată de înțelepciunea și de armonia gândurilor sale și să ia asupra lui marea cutezanță de a crede în minunea mântuirii, trebuie mai întâi să-i meargă rău, foarte rău, trebuie să trăiască mai întâi suferințe și dezamăgiri, amărăciuni și deznădejdi, trebuie ca apa să-i ajungă până la gât. Nu, Iosef, să-l lăsăm pe acest învățat păgân în starea lui prosperă, să-l lăsăm în fericirea înțelepciunii sale, a gândirii și a artei lui de vorbitor! Poate că mâine, poate că într-un an în zece ani va cunoaşte suferinţa ce-i va nimici arta şi înţelepciunea, poate că femeia pe care o iubeşte sau unicul său fiu îi vor da o lovitură de moarte, poate că îl vor doborî boala ori sărăcia; dacă îl vom întâlni atunci din nou, îl vom lua pe seama noastră și-i vom povesti în ce chip am încercat noi să ne învingem durerea. Iar dacă ne va întreba atunci: „De ce nu mi-aţi spus-o ieri, acum zece ani?" atunci îi vom răspunde: „Pe vremea aceea nu-ți mergea destul de rău."

Moşneagul luă o înfăţişare serioasă şi rămase câtva timp tăcut. Apoi, ca revenind d intr-un vis al amintirilor, adăugă:

— M-am jucat și m-am desfătat și eu odinioară mult cu înțelepciunea străbunilor, și chiar când mă aflam pe drumul crucii, preocupările teologice mi-au produs adesea bucurie şi, fireşte, şi necazuri, în gândurile mele stăruiam îndeosebi asupra creației lumii și asupra faptului că la sfârșitul genezei toate ar fi trebuit să fie bune, căci se spune: „Domnul privi tot ceea ce făptuise, și iată, toate erau bune."

În realitate însă, nu au fost bune și desăvârșite decât o clipă, clipa paradisului, și chiar în clipa următoare vina și blestemul își făcură loc în cele desăvârșite, căci Adam mâncase din pomul din care fusese oprit să mănânce. Erau învățători care spuneau: Dumnezeu, care a

făptuit creaţia și, o dată cu ea, pe Adam și pomul cunoașterii, nu este Dumnezeul unic și preaînalt, ci numai o parte din el sau un sub-Dumnezeu, demiurgul, iar creaţiunea nu e desăvârșită, nu i-a reușit, și ca atare lumea creată a fost blestemată pentru o perioadă cosmică și dată în seama răului, până când El însuși, Duhul sfânt unic, Dumnezeu, a hotărât să pună capăt prin Fiul său epocii aflate sub afurisenie, începând de atunci, propovăduiau ei, și așa credeam și eu, a început pieirea prin moarte a demiurgului și a creaţiunii sale, iar lumea moare treptat și se vestejește, până când în altă perioadă cosmică nu vor mai fi nici creaţiune, nici lume, nici carne, nici pofte și nici păcate, nici trupuri de carne fecundă, nici naștere și moarte, ci va apărea o lume desăvârșită, spirituală și mântuită, eliberată de blestemul lui Adam, eliberată de blestemul și imboldul poftelor, al rodirii, al nașterii, al morţii. Puneam nefericirea de astăzi a lumii mai mult pe seama demiurgului decât pe seama primului om, eram de părere că demiurgului, dacă era cu adevărat însuși Dumnezeu, i-ar fi fost foarte ușor să-l creeze pe Adam altfel sau să-l scutească de ispită. S» i așa, la sfârșitul deducţiilor noastre ne-am pomenit cu doi Dumnezei, Dumnezeu-creatorul și Dumnezeu-tatăl, și nu ne-am sfiit să-l judecăm și să-l condamnăm pe cel dintâi. Ba chiar au existat unii care au făcut încă un pas mai departe și au afirmat că toată creaţiunea nu a fost deloc opera lui Dumnezeu, ci a diavolului. Credeam că prin isteţimile noastre venim în sprijinul Mântuitorului și al viitoarei ere a spiritului, și așa am scornit noi niște dumnezei și universuri și planuri pentru viitorul acestora, și ne-am dondănit și am făcut teologie, până ce într-o zi m-au doborât frigurile și m-am îmbolnăvit de moarte, iar în visurile fierbinţi am avut mereu a face cu demiurgul, a trebuit să mă războiesc și să sângerez, iar nălucirile și spaimele au devenit mereu mai înspăimântătoare, până când într-o noapte de febră foarte ridicată am crezut că trebuie să-mi ucid mama, ca să fac să piară nașterea mea prin carne, în noaptea aceea, diavolul m-a aţâţat cu toate vicleșugurile lui. Dar m-am însănătoșit și, spre dezamăgirea prietenilor de mai înainte, m-am întors la viaţă ca un om nătâng, tăcut și sărac cu duhul, care, e adevărat, și-a recăpătat curând puterile trupești, nu însă și plăcerea de a face filosofie.

Căci în zilele şi nopţile convalescenţei mele, când visurile îngrozitoare pe care mi le pricinuiseră febra se domoliseră şi dormeam aproape tot timpul, îl simţeam în fiece clipă de trezie pe Mântuitorul lângă mine şi simţeam cum iradiază din el şi pătrunde în mine putere, iar când m-am însănătoşit, m-a cuprins tristeţea, fiindcă nu mai puteam să simt această apropiere a lui. În locul ei însă, m-a cuprins un dor mare s-o caut: îndată ce am asistat din nou la dispute, am simţit că acest dor — era pe atunci bunul meu cel mai de preţ — s e află în pericol, gata să piară în gânduri şi în vorbe, precum apa se pierde în nisip. Gata, dragul meu, se sfârşise cu isteţimea şi teologia mea. De-atunci mă număr printre cei inocenţi. Dar cine ştie să facă filosofie şi mitologie, cine se pricepe la acele jocuri în care m-am încercat şi eu odată, pe acela nu-l pot împiedica s-o facă şi nu pot să-i ascult cu mai puţină consideraţie. Dacă a trebuit să admit atunci că demiurgul şi Dumnezeu-duhul, creaţiunea şi mântuirea, în neînţeleasa lor întrepătrundere şi identitate, rămân pentru mine o enigmă nedezlegată, atunci trebuie să admit şi că filosofia nu poate face credincioşi. Nu e misiunea ei.

Odată, după ce spovedise un ucigaş şi un adulter, Dion îi spuse ajutorului său:

— O crimă şi un adulter, asta sună zguduitor şi ca o mare nelegiuire, şi chiar şi este ceva destul de rău, da. Dar îţi spun ţie, Iosef, în realitate oamenii aceştia din lumea laică nu sunt nişte păcătoşi adevăraţi. Ori de câte ori încerc să mă imaginez in pielea unuia dintre ei, îmi apar doar ca nişte copii. Desigur, nu sunt cuminţi, nu sunt buni, nu sunt nobili, sunt egoişti, mânaţi de pofte, vanitoşi, gata să se mânieze, dar propriu-zis şi în fond sunt nevinovaţi, nevinovaţi chiar în felul în care sunt nevinovaţi copiii.

— Şi totuşi, spuse Iosef, îi iei atât de des la trei păzeşte şi le zugrăveşti în faţa ochilor iadul.

— Tocmai de aceea. Sunt nişte copii, iar când au mustrări de cuget şi vin să se spovedească, vor să fie luaţi în serios şi sa fie muştruluiţi serios. Cel puţin, asta e părerea mea. Tu ai procedat altfel, la vremea ta, tu n-ai mustrat şi n-ai pedepsit Şi n-ai dat canoane, ci te-ai arătat prietenos şi i-ai lăsat pe oameni să plece doar cu un sărut de frate. Nu vreau să te Dojenesc, dar eu n-aş putea s-o fac.

— De ce, întrebă Iosef șovăind, de ce atunci când m-am spovedit eu, n-ai procedat la fel ca față de ceilalți mărturisitori, ci m-ai sărutat în tăcere și n-ai spus un cuvânt despre pedeapsă?

Dion Pugil îndreptă spre el privirea-i pătrunzătoare.

— N-a fost drept cum am făcut-o? întrebă dânsul.

— Nu spun că n-ar fi fost drept. Cu siguranță că a fost drept, altminteri spovada aceea nu mi-ar fi făcut atât de bine.

— Ei, atunci s-o lăsăm. De altfel, ți-am și dat atunci o aspră și lungă penitentă, chiar dacă fără s-o rostesc în cuvinte. Te-am luat cu mine și te-am tratat ca pe sluga mea și te-am constrâns să revii la misiunea de la care încercaseși să te sustragi.

Se întoarse să plece, era un vrăjmaș al discuțiilor lungi. Dar Iosef se arătă de astă dată îndărătnic.

— Tu știai atunci dinainte că îți voi arăta ascultare, ți-o făgăduisem încă înainte de spovedanie și încă înainte de a ști cine ești. Ei bine, spune-mi: numai din pricina asta te-ai purtat cu mine așa?

Celălalt făcu câțiva pași încolo și încoace, se opri în fața lui, îi puse mâna pe umăr ș i îi spuse:

— Oamenii din lumea largă sunt copii, fiul meu. Iar sfinții, vezi bine, ei nu vin la noi să se spovedească. Noi însă, tu și eu și alții de-o seamă, noi, penitenții și căutătorii și cei fugiți de iunie, noi nu suntem copii și nu suntem nevinovați și nu putem fi puși în bună rânduiala prin predici și pedepse. Noi, noi suntem adevărații păcătoși, noi cei care știm și gândim, care am mâncat din pomul cunoașterii, așa că nu trebuie să ne purtați unii cu alții ca niște copii, care sunt atinși cu nuiaua și lăsați să alerge iarăși la ale lor. După spovedanie și căință, noi nu ne mai refugiem în lumea copiilor, unde se țin sărbători și se fac afaceri și câteodată și omoruri, noi nu trăim păcatul ca un scurt vis urât, de care te poți lepăda prin spovada și jertfă: noi stăruim în păcat, noi nu suntem niciodată nevinovați, noi suntem întotdeauna păcătoși, rămânem în păcat și în focul ce ne arde conștiința și știm că nu ne vom putea răscumpăra niciodată marea vină, decât numai dacă Dumnezeu ne privește cu bunăvoință după ce murim și ne primește în harul său. Acesta a fost, Iosef, motivul pentru care nu pot să țin predici și să dictez canoane pentru mine și pentru tine. N-oi nu mai avem a face cu cutare sau cutare abatere ori faptă rea, ci de-a pururi cu

păcatul originar însuși; de aceea, unul dintre noi poate dărui celuilalt doar cunoașterea alor sale și dragostea de frate, dar să-l mântuie printr-o pedeapsă nu poate. Tu n-ai știut asta?

Cu voce joasă, Iosef dădu răspunsul:

— Așa este. Am știut-o.

— Așadar, haide să nu mai spunem vorbe de prisos, încheie scurt bătrânul și se îndreptă spre bolovanul din fața colibei lui pe care obișnuia să se roage.

Trecură câțiva ani, și părintele Dion începu să fie încercat când și când de slăbiciune, astfel că Iosef trebuia acum să-l ajute dimineața, fiindcă singur nu mai putea să se scoale din așternut. Apoi moșneagul se ducea să se roage, și nici după rugăciune nu putea să se mai ridice singur. Trebuia să-l ajute Iosef, după care ședea ziua întreagă și privea în depărtări. Asta se întâmpla numai în unele zile, în altele bătrânul se scula singur în culcuş. Nici spovedanii nu putea să asculte în fiecare zi, iar după ce câte unul se spovedea la Iosef, Dion îl chema la dânsul și-i spunea:

— Mi se apropie sfârșitul, copilul meu, mi se apropie sfârșitul. Spune oamenilor: acest Iosef e urmașul meu.

Iar când Iosef voia să-l contrazică și să adauge câte un cuvânt, moșneagul îi arunca o privire ce-i da fiori, străbătându-l ca o rază de gheață.

Într-o zi, când se sculase fără ajutor și părea mai în puteri, îl strigă pe losef la el și-l duse într-un loc de la marginea micii lor grădini.

— Aici, spuse el, este locul în care ai să mă îngropi. Groapa o vom săpa amândoi, mai avem încă ceva timp. Adu-mi hârlețul.

De atunci înainte săpară câte o bucățică în fiecare zi, în zori. Dacă Dion era în putere, scotea el însuși câteva lopeți de pământ, cu mare greutate, însă cu o anume voioșie, ca și când munca i-ar fi făcut plăcere. Nici în timpul zilei această voioșie nu-l mai părăsea; de când începuseră săparea gropii era mereu în toane bune.

— Pe mormântul meu vei sădi un palmier, zise el într-o zi, în timp ce săpau. Poate că ai să ajungi să mai mănânci din fructele lui. Dacă nu, are s-o facă altul. Eu am sădit când și când câte un pom, dar prea puțini, mult prea puțini. Unii spun că un bărbat nu trebuie să moară

mai înainte de a fi sădit un pom și de a fi lăsat în urmă un fiu. Ei bine, eu las în urma mea un pom și te las pe tine, tu ești fiul meu.

Era liniștit și mai voios decât îl știuse vreodată Iosef și deveni tot mai liniștit și mai senin, într-o seară, se lăsase întunericul, iar ei doi mâncaseră și se rugaseră, îl chemă pe Iosef lângă culcușul lui și îl rugă să mai rămână puțin cu el.

— Vreau să-ți povestesc ceva, spuse el prietenos, nu părea nici obosit, nici somnoros, îți mai amintești, Iosef, ce timpuri grele ai trăit cândva, acolo, la Gaza, și cum erai sătul de viața ta? Și cum apoi ai fugit și te-ai hotărât să-l cauți pe bătrânul Dion și să-i istorisești povestea ta? Și cum pe urmă l-ai găsit în acea așezare a unor frați pe bătrânul pe care l-ai întrebat unde locuiește Dion Pugil? Ei, da. Și n-a fost o minune că bătrânul acela era Dion însuși? Acum vreau să-ți povestesc cum s-a întâmplat; și pentru mine a fost tot un lucru ciudat și un fel de minune.

Știi cum e când un penitent și un duhovnic îmbătrânește, după ce a ascultat multe spovedanii ale păcătoșilor care-l cred un om fără de păcat și un sfânt și nu știu că el este un păcătos și mai mare decât ei. Atunci tot ceea ce a făptuit i se arată fără folos și zadarnic, iar ceea ce i se păruse mai înainte sfânt și de seamă, anume că Dumnezeu l-a pus în locul său și l-a învrednicit să asculte și să ușureze sufletele oamenilor, curățindu-le de murdărie și de scârnă, îi apare acum ca o mare, ca o prea mare povară, ba chiar ca un blestem, iar până la sfârșit îl cuprinde groaza în fața oricărui sărman care vine la el cu păcatele lui copilărești, dorește să-l alunge și să se alunge și pe el însuși, fie și vârându-și gâtul într-un ștreang agățat de craca unui copac. Așa s-a întâmplat cu tine. Iar acum a venit pentru mine ceasul spovedaniei, și mă spovedesc: și cu mine s-a întâmplat la fel, și eu am crezut că nu aduc niciun folos și că mi s-a stins făclia duhului și că nu mai pot suporta ca oamenii să vină mereu plini de încredere și să-mi aducă toată scârnă și duhoarea vieții omenești, cu care nu mai puteam termina și căreia nici eu nu mai puteam să-i dau de capăt.

Ei, auzisem adesea vorbindu-se de un penitent pe nume Iosef Famulus. Și la el, am aflat, oamenii veneau cu plăcere să se spovedească, iar mulți se duceau la dânsul cu mai mult drag decât la mine, fiindcă era un om blând și prietenos, și se spunea că nu cerea

nimic de la mărturisitori și nu-i mustra, ci se purta cu ei frățește, îi asculta și se despărțea de ei cu un sărut. Eu nu făceam așa, o știi, iar când mi s-a povestit întâia oară despre acest Iosef, felul lui de a se purta mi s-a părut mai curând nerod și prea copilăros; când însă am ajuns să mă îndoiesc atât de mult dacă felul meu de a spovedi va fi fiind bun la ceva, am avut toate temeiurile să renunț la a mai judeca purtarea acestui Iosef și a mă socoti pe mine ca mai priceput.

Ce puteri va fi având acest bărbat? Știam că e mai tânăr decât mine, și totuși în pragul bătrâneții, ceea ce m-a bucurat, unuia tânăr nu i-as fi acordat atât de ușor încredere. Către acesta însă mă simțeam atras. Și așa m-am hotărât să plec în pelerinaj la Iosef Famulus, să-i mărturisesc impasul în care mă aflam și să-i cer sfatul, iar dacă nu avea să-mi dea niciun sfat, să capăt poate de la el mângâiere și puteri noi. Însăși hotărârea aceasta mi-a făcut bine și mi-a adus ușurare.

Am pornit la drum în pelerinaj, către locul unde se spunea că își are sihăstria, în vremea aceasta, fratele Iosef trăise același zbucium și făcuse același lucru ca și mine, amândoi fugisem ca să cerem sfatul celuilalt. Când i-am văzut fața, încă mai înainte de a-i fi găsit coliba, l-am recunoscut de la întâile vorbe, arăta întocmai cum mă așteptasem. Dar fugise, îi mersese rău, tot atât de rău ca și mie sau încă mai rău, și nu avea nici de gând să asculte spovedanii, ci era mânat de dorința să se spovedească el însuși și să-și lepede impasul în mâinile altuia, în ceasul acela asta a fost pentru mine o ciudată dezamăgire, m-a copleșit tristețea. Căci dacă și acest Iosef, care nu mă cunoștea, era istovit de slujba lui și, copleșit de deznădejde, găsea că viața lui nu are niciun sens — nu însemna oare asta că amândoi trăisem fără folos și eșuasem?

Îți povestesc lucruri știute, lasă-mă s-o scurtez. Am rămas în noaptea aceea singur în așezarea unde m-ai aflat; în timp ce tu ți-ai găsit adăpost la frați, m-am adâncit în i gânduri, mă puneam în locul tău și-mi spuneam: ce va face el când va afla mâine că a fugit în zadar și că în zadar și-a pus nădejdile plin de încredere în Pugil, când va afla că și Pugil e un fugar și un învins? Cu cât mai mult mă închipuiam în locul lui, cu atât Iosef mă îndurera mai tare și cu atât mai vârtos voiam să cred că Dumnezeu mi l-a trimis pentru a-l recunoaște și a-l tămădui, iar prin el, și pe mine însumi. Cu aceste gânduri, am putut

adormi, o jumătate din noapte și trecuse. A doua zi ai pornit în pelerinaj cu mine și ai devenit fiul meu.

Această povestire am vrut să ți-o spun. Aud că plângi. Plângi, îți face bine. Iar pentru că am ajuns atât de necuviincios de vorbăreţ, fă-mi hatârul și mai ascultă și cuvintele astea și primește-le în inima ta: omul e o ființă ciudată, puţină încredere poţi avea în el, aşa că nu este cu neputință ca într-o vreme suferințele și zbuciumul să se năpustească din nou asupra ta și să încerce să te biruie.

Fie ca Domnul să-ţi trimită atunci un fiu și un pupil tot atât de prietenos, de răbdător și de mângâietor aşa cum mi-a dat mie în persoana ta! Cât privește creanga de copac, la care ispititorul te-a făcut să visezi atunci, și moartea bietului Iuda Iscariotul, pot să-ţi spun un singur lucru: e numai un păcat și o nebunie să-ţi dai o asemenea moarte, deși pentru Mântuitorul nostru e o nimica toată să ierte și acest păcat. Dar dincolo de asta e mare păcat ca un om să moară cu deznădejdea în suflet. Dumnezeu ne trimite deznădejdea, nu ca să ne omorâm, ne-o trimite ca să trezească în noi o viață nouă. Când însă ne trimite moartea, Iosef, când ne desprinde de pământ și de trup și ne cheamă dincolo, atunci e o mare bucurie. Să poţi dormi, când ești trudit, să poţi lepăda o povară, pe care ai purtat-o prea mult, ăsta e un lucru încântător și minunat. De când am început să săpăm groapa — să nu uiţi de palmierul pe care trebuie să-l sădești acolo —, de când am început să săpăm groapa, am fost mâi voios și mai mulțumit decât n-am mai fost de mulţi ani.

Am pălăvrăgit mult, fiule, probabil că ești obosit. Du-te la culcare, du-te în coliba ta. Domnul cu tine!

A doua zi, Dion nu se arătă la rugăciunea de dimineață și nici nu-l chemă pe Iosef. Când acesta fu cuprins de teamă și intră în vârful picioarelor în coliba lui Dion și se apropie de patul lui, îl găsi pe bătrân adormit, cu faţa iluminată de un zâmbet copilăros, de o palidă strălucire.

Îl înmormântă, sădi pomul pe groapă și mai ajunse să trăiască până în anul în care pomul dădu primele roade.

Biografie indiană

Unul dintre principii demonilor pe care Vișnu, mai curând acea parte a lui Vișnu devenită om sub întruchiparea lui Rama, l-a ucis cu săgeata cornului de lună în timpul uneia din cumplitele lui bătălii cu demonii, luase trup omenesc reintrând în circuitul plăsmuirilor, se numea Ravana și trăia sub chipul unui principe războinic pe malul marelui Ganga{83}. Acesta a fost tatăl lui Dasa. Mama lui Dasa a murit de timpuriu, și îndată ce urmașa ei, o femeie frumoasă și mândră, i-a născut principelui un fiu, micul Dasa a şi început să-i stea maşterei în cale; în locul acestuia, primul născut, ea se gândea să-l vadă cândva uns ca domnitor pe fiul ei Nala, și așa începu să-l înstrăineze pe Dasa de tatăl său cu gândul ca, îndată ce se va ivi un prilej nimerit, să-l îndepărteze din drum.

Unuia dintre brahmanii de la curtea lui Ravana, Vasudeva, cel priceput în jertfă, intențiile ei nu-i rămaseră totuși tăinuite, iar înțeleptul se pricepu să i le zădărnicească, îl durea inima de băiat, i se părea că micul prinţ moştenise de la mama lui o înclinaţie spre pioşenie şi simţul dreptăţii, îşi ţinea ochii aţintiţi asupra lui Dasa, ca să nu i se întâmple nimic și aștepta numai un prilej, ca să-l scoată din preajma mamei vitrege.

Acum, rajahul Ravana avea o cireada de vaci consacrate lui Brahma, care erau socotite sfinte şi din laptele şi untul cărora se aduceau dese jertfe zeului. Pentru ele se păstrau cele mai bune păşuni din ţară. Într-o zi sosi unul dintre păstorii acestei cirezi de vaci consacrate lui Brahma, ca să aducă un transport de unt și să dea de veste că în ținutul în care cireada păscuse până atunci se arată semnele unei secete apropiate, așa că ei, păstorii, s-au unit în părerea să o mâne mai departe spre munte, unde chiar și pe vremea cea mai uscată nu va duce lipsă de izvoare şi de hrană proaspătă. Acestui păstor, pe care-l

cunoaşte a de mult, îi încredința brahmanul taina, era un om prietenos și devotat, iar când a doua zi micul Dasa, fiul lui Ravana, dispăruse și nu mai putu fi găsit, Vasudeva și păstorul erau singurii care cunoşteau taina dispariţiei lui." Ci băiatul Dasa fusese luat de păstor și dus spre ținutul colinelor, iar când ajunseră acolo, găsiră cireada care înainta încet, iar Dasa se alătură prietenos și cu plăcere păstorilor și crescu printre ei ca un băiat de păstor; el dădea o mână de ajutor la paza și mânatul vacilor, învăța să mulgă, se hârjonea cu viţeii și dormea sub copaci, bea lapte dulce și avea picioarele goale mânjite de bălegar. Toate astea îi erau pe plac, ajunse să-i cunoască pe păstori, vacile și viața lor, să cunoască pădurea și pomii și fructele ei, a îndrăgit arborele de mangoa, smochinul de pădure și arborele voringa, pescuia rădăcini dulci de lotus în lacurile verzi din pădure, purta în zilele de sărbătoare o cunună din flori roșii de flăcăruia pădurii, se deprinse să se păzească de fiarele sălbatice, să ocolească tigrul, să lege prietenie cu mangusta cea isteață și cu ariciul cel vioi, să reziste perioadelor ploioase, adăpostindu-se în colibele întunecate; atunci, băieţii se jucau jocuri copilărești, cântau stihuri sau împleteau coşuri și rogojini din papură. Dasa nu și-a uitat cu totul căminul și viața de mai înainte, dar acestea deveniră curând pentru el un fel de vis.

Iar într-o zi când cireada fusese mânată în alt ținut, Dasa se duse în pădure, cu gândul să caute miere. Pădurea, de când o cunoscuse, îi era nespus de dragă, iar pe deasupra aceasta de aici i se părea a fi una deosebit de frumoasă; prin frunziș și printre ramuri lumina zilei se strecura ca niște șerpi de aur, și, la fel cum strigătele păsărilor, șoaptele vârfurilor de copaci, vocile maimuţelor, toate compunând un cântec de lăută, se împleteau și se încrucișau într-o plasă cu blândă strălucire, asemenea luminii printre copaci, tot așa se adunau, se uneau și se despărţeau mirosurile de flori, de esențe de lemn, de frunze, ape, mușchi, animale, fructe, pământ și putregai, aspre și dulci, sălbatice și intime, înviorătoare și adormitoare, vesele și neliniștitoare. Când și când, într-o râpă împădurită vâjâia nevăzut un pârâu, când și când deasupra unei plante umbelifere dănţuia un fluture verde cu pete negre și galbene, când și când îri umbra albastră a desișului trosnea o ramură și greu se lăsa frunzișul peste frunziș, în întunecime boncăluia vreo sălbăticiune sau o maimuță femelă gâlcevitoare se ocăra cu ai săi.

Dasa uită că plecase să caute miere și, în timp ce pândea niște pestrițe păsăruici pitice, cu zbor fulgerător, zări pierzându-se printre ferigile înalte, care formau o mică pădure deasă în pădurea cea mare, o urmă, ceva ca un drum, o potecă îngustă, strâmtă de tot, pe care pătrunse și înainta precaut și fără zgomot, până când descoperi sub un copac cu multe trunchiuri o colibă mică, un fel de cort ţuguiat, construită și împletită din ferigi, iar lângă colibă zări stând pe pământ, într-o poziţie dreaptă, un bărbat nemișcat, care-și ţinea mâinile între picioarele încrucișate și de sub al cărui păr alb și frunte lată priveau, fără să vadă, niște ochi calmi, îndreptaţi spre pământ, deschiși, dar cu privirea întoarsă spre interior. Dasa își dădu seama că acesta trebuie să fie un bărbat sfânt și un yoghin, nu era cel dintâi pe care-l vedea, erau bărbaţi venerabili și iubiţi de zei, era bine să le faci daruri și să le arăţi respect. Dar acesta de aici, care ședea în faţa frumoasei sale colibe din ferigi atât de bine ascunsă, într-o ţinută dreaptă, cu braţele tihnit atârnate și era adâncit în meditaţie, îi plăcu băiatului mai mult și i se păru mai ciudat și mai venerabil decât toţi cei pe care îi văzuse altă dată. II înconjurau pe bărbatul acesta, care ședea ca într-o plutire și cu ochii pierduţi, părând totuși că vede și că știe totul, un fel de aură de sfinţenie, o aureolă de demnitate, un val și o flacără de ardoare concentrată și de forţă yoghină, pe care băiatul n-ar fi cutezat s-o încalce sau s-o întrerupă cu un salut sau cu o chemare.

Demnitatea și măreţia figurii lui, lumina izvorâtă din interior, în care îi strălucea chipul, concentrarea și calmul de neclintit al trăsăturilor sale emiteau valuri și raze, în mijlocul cărora el trona ca o lună, iar forţa spirituală, voinţa liniștită și concentrată a înfăţișării sale trăgeau în jurul lui un cerc de vrajă care te făcea să simţi clar: acest bărbat ar fi putut, doar prin simpla-i voinţă și gândire, chiar fără a ridica măcar privirea, să ucidă pe cineva și apoi să-i redea viaţa.

Încremenit ca un copac, care totuși se mișcă respirând cu frunzișul și cu ramurile, nemișcat ca statuia de piatră a unui idol, yoghinul stătea pe locul său, și tot așa, din clipa în care-l văzuse, băiatul rămase încremenit, fascinat, cu tălpile parcă lipite de pământ, parcă legat în lanţuri și atras de priveliște ca de o vrajă. Stătea și se uita ţintă la maestru, îi vedea pata de soare de pe umăr, b pată de soare oprită pe mâinile-i ce se odihneau, văzu petele de soare îndepărtându-se încet și

altele noi apărând și, cum ședea așa uimit, începu să înțeleagă că petele de lumină solară nu au nimic a face cu acest bărbat, cum nu au a face nici cântecele de păsări și glasurile de maimuță din pădurea înconjurătoare, nici albina cafenie de pădure, care se așeză pe fața celui adâncit în meditație, îi mirosi pielea, merse o bucățică pe obrazul lui, apoi se ridică din nou de pe el și-și luă zborul, nici toată viața multiplă a pădurii. Toate acestea, simţi Dasa, tot ceea ce văd cu ochii, ceea ce aud urechile, ceea ce e frumos sau urât, ceea ce e plăcut sau înspăimântător, toate acestea nu se află în niciun fel de raporturi cu bărbatul cel sfânt, ploaia nu i-ar da senzația de răceală și nu l-ar necăji, focul n-ar putea să-l ardă, lumea toată din jurul lui devenise pentru el ceva superficial și fără însemnătate. De aici i se născu bănuiala că, poate, întreaga lume va fi fiind în fapt doar un joc și ceva de suprafață, doar o adiere de vânt și o încrețitură de val deasupra unor adâncimi necunoscute, dar bănuiala aceasta nu se concretiza pentru prințul-păstor care privea, sub forma unor gânduri, ci ca un fior fizic și ca o ușoară ameţeală, ca o senzaţie de groază și primejdie, iar în același timp ca o atracţie |i ca un dor plin de râvnă. Căci, așa simțea el, yoghinul co-borâse prin crusta superficială a lumii în adâncimile firii, în taina tuturor lucrurilor, spărsese și se smulsese din plasa de vrajă a simțurilor, din jocul luminii, al zgomotului, al culorilor, al senzaţiilor și poposea solid înrădăcinat în esenţă și în imuabil.

Deși educat cândva de brahmani și înzestrat de ei cu câteva raze de lumină spirituală, băiatul nu înțelegea acestea cu rațiunea și nu s-ar fi priceput să spună nimic despre ele în cuvinte, dar le simțea, așa cum e simțită în ceasuri bine-cuvântate apropierea celor dumnezeiești, le simțea ca pe un fior de veneraţie și de admiraţie faţă de acest bărbat, le simțea ca pe o dragoste faţă de el și ca un dor după o altă viață, ca aceea pe care părea s-o trăiască cel ce ședea adâncit în meditație. Și așa stătea Dasa, amintindu-și într-un chip ciudat, datorită bătrânului, de originea lui, de calitatea lui de prinţ și rege și, cu inima mișcată, la marginea păduricii de ferigi, lăsa păsările să zboare, copacii să-și poarte convorbirile blând foșnitoare, lăsa pădurea să fie pădure și cireada îndepărtată, cireada, se dăruia vrajei și privea spre sihastrul în extaz, captivat de liniștea și de imobilitatea de neînțeles a făpturii

acestuia, de calmul luminos al chipului său, de forța și concentrarea atitudinii lui, de desăvârșita dăruire față de misiunea sa.

Mai târziu n-ar fi putut spune dacă a stat în fața acelei colibe două sau trei ore, sau zile. Când vraja îl părăsi, când se strecură înapoi, fără zgomot, pe poteca dintre ferigi, căută drumul spre marginea pădurii și ajunse în sfârșit din nou la pădurea deschisă și la cireada, făcu toate acestea fără să știe ce face, căci inima îi era încă vrăjită, și se trezi abia când îl strigă unul dintre păstori. Acesta îl întâmpină cu vorbe de dojana, fiindcă lipsise atât de mult, dar când Dasa îl privi cu ochi mari și uimiți, ca și când n-ar fi înțeles cuvintele, păstorul tăcu îndată, mirat de privirea atât de neobișnuită, de străină a băiatului și de atitudinea lui solemnă. După un răstimp însă, îl întrebă:

— Unde ai fost, dragul meu? Ai văzut un zeu sau te-ai întâlnit cu vreun demon?

— Am fost în pădure, spuse Dasa, m-am simțit atras într-acolo, voiam să caut miere. Pe urmă însă, am uitat, fiindcă am văzut acolo un bărbat, un sihastru, care stătea și era cufundat în gânduri sau în rugăciune, iar când m-am uitat la el și am văzut cum îi strălucea chipul, a trebuit să rămân încremenit pe loc mult timp și să-l privesc. M-aș întoarce diseară acolo, să-i duc daruri, e un bărbat sfânt.

— Fă-o, zise păstorul, du-i lapte și unt dulce; trebuie să le arătăm cinstire și să le facem daruri sfinților.

— Dar cum să-i vorbesc?

— Nu trebuie să-i vorbești, Dasa, încovoaie-te doar și așează darurile jos, în fața lui, de mai mult nu e nevoie.

Așa și făcu. Îi trebui un răstimp, până să regăsească locul. Terenul din fața colibei era gol, iar să intre chiar în colibă nu cuteză, așa că puse darurile în fața intrării, jos pe pământ, și se îndepărtă.

Câtă vreme păstorii au rămas cu vacile în apropierea locului, Dasa duse în fiecare seară oboluri, și chiar și ziua se ducea câteodată într-acolo, îl găsea pe venerabilul bărbat adâncit în meditație și nu rezista nici atunci să primească în ființa lui, ca un spectator fericit, o rază din puterea și fericirea desăvârșită a sfântului. Chiar după ce părăsiră ținutul, iar Dasa dădu o mână de ajutor la minarea cirezii spre pășuni noi, el nu putu totuși să uite multă vreme cele văzute în pădure și, după cum fac băieții, se legăna în visul de a deveni și el sihastru și

maestru în yoga. Totuși, cu timpul, amintirea și visul păliră, cu atât mai mult, cu cât Dasa crescu și ajunse repede un flăcău viguros și se dărui cu o bucuroasă sârguință jocurilor și luptelor cu cei de-o seamă, în inima lui rămaseră cu toate acestea o scânteie și o ușoară intuiţie că va putea înlocui cândva pierduta lui demnitate de prinţ și domnitor prin demnitatea și puterea de yoghin.

Într-o zi, pe când se găseau în preajma orașului, un păstor aduse vestea că se pregătește o mare sărbătoare: bătrânul prinţ Ravana, părăsit de puteri și șubrezit, a fixat o zi în care fiul său Nala să-i devină urmaș și să fie proclamat domnitor. Dasa dori să asiste și el la serbare, să vadă o dată orașul, despre care în sufletul său dăinuia doar o slabă urmă de amintire, din copilărie, să audă muzica, să privească alaiul și întrecerile în luptă ale celor nobili, să vadă și el acea lume necunoscută a orășenilor și a oamenilor mari, care îi fusese descrisă de atâtea ori în legende și povești și despre care știa că fusese cândva, tare demult, și propria lui lume, dacă nu era cumva și aceasta doar o legendă sau o poveste. Păstorii primiseră poruncă să ducă la curte o cantitate de unt, pentru jertfa din ziua festivităţii, iar Dasa, spre bucuria lui, făcea parte dintre cei trei pe care starostele lor îi hotărâse pentru această treabă.

Ca să predea untul, se prezentară la curte în seara din ajun, iar cel care-i primi fu Vasudeva, căci el conducea solemnitatea jertfelor, dar pe tânăr nu-l recunoscu. După aceea, cei trei păstori luară parte cu mare nesaţ la serbare, văzură cum sunt începute în zori jertfele, sub conducerea brahmanului, și cum grămada de unt cu străluciri de aur e cuprinsă de flăcări și se transformă în flăcări înălţate spre cer, cum vâlvătăile și fumul gras se ridică spre infinit, plăcute celor de trei ori zece zei.

Văzură în alai elefanţii cu baldachine aurite deasupra platformelor pe care ședeau călăreţii, văzură trăsura regală împodobită cu flori și pe tânărul rajah Nala și auziră foarte răsunătoarea muzică de tâmpine. Totul era magnific și strălucitor și puţin comic pe deasupra, cel puţin așa i se păru tânărului Dasa; era orbit și fermecat, ba chiar ameţit de larmă, de trăsuri și cai împodobiţi, de toată această pompă și risipă făloasă, era foarte încântat de dansatoarele care precedau trăsura prinţului, fete cu membre subţiri, vârtoase ca tulpina de lotus, era

uimit de mărimea și frumusețea orașului și totuși, în ciuda tuturor, cuprins de amețeală și bucurie, contempla toate acestea puțintel cu simțirea naivă a unui păstor, care, în fond, îi disprețuiește pe orășeni. Nu se gândea nicidecum că el însuși era primul născut, că aici, în fața ochilor săi, era mir uit, sfințit și sărbătorit fratele său vitreg Nala, despre care nu păstra propriu-zis nicio amintire, că, de fapt, el însuși, Dasa, ar fi trebuit să se afle, în locul acestuia, în trăsura împodobită cu flori. Dimpotrivă, acest tânăr Nala îi displăcu cu adevărat foarte mult, i se părea prost și rău în răsfățul său și nesuferit de fudul în adorația de sine, cu plăcere i-ar fi făcut o festă și i-ar fi dat o lecție acestui tânăr ce se juca de-a domnitorul, dar nu era un prilej potrivit pentru așa ceva, astfel că îl uită repede din nou, de dragul celor ce erau de văzut, de auzit, de râs, de savurat. Orăsencele erau drăguțe și aveau priviri, mișcări și un fel de a vorbi îndrăznețe, ațâțătoare, cei trei păstori auziră câteva cuvinte, care le răsunară multă vreme în urechi. E adevărat, cuvintele fuseseră strigate pe un ton de batjocură, căci cu orășeanul se întâmplă la fel ca și cu păstorul: unul îl disprețuiește pe celălalt; cu toate acestea, femeilor de la oraș le plăcură mult flăcăii frumoși, viguroși, hrăniți cu lapte și brânză, care trăiau mai tot timpul anului sub cerul liber.

Când se întoarse de la această serbare, Dasa devenise un bărbat, începu să se țină pe urmele fetelor și fu nevoit să dea câteva bătălii grele, luptându-se cu pumnii și luându-se la trântă cu alți flăcăi. Apoi ajunseră din nou într-un alt ținut, un ținut cu pășuni line și câteva ape stătătoare, înconjurate de pipirig și bambuși. Aici, Dasa văzu o fată, o chema Pravati, și fu cuprins de o dragoste nebună față de această frumoasă copilă.

Era fiica unui fermier, iar dragostea lui Dasa fu atât de mare, încât el uită și se lepădă de toate, pentru a o dobândi. Când, după câtăva vreme, păstorii părăsiră din nou ținutul, flăcăul nu ținu seamă nici de avertismentele, nici de sfaturile lor, ci-și luă rămas bun de la ei și de la viața de păstor, care-i fusese atât de dragă, rămase pe loc și reuși s-o capete de nevastă pe Pravati. De aci înainte cultivă ogoarele de mei și de ovăz ale socrului, dădu o mână de ajutor la moară și la pădure, îi construi femeii lui o colibă de bambus și lut și o ținu închisă acolo. Trebuie să fi fost o putere mare aceea care-l făcuse pe un bărbat tânăr

să renunțe la bucuriile și tovarășii și deprinderile de până atunci, să-și schimbe viața și să ia printre străini rolul de neinvidiat al unui ginere. Atât de mare era frumusețea lui Pravati, atât de mare și de ademenitoare era făgăduința desfătărilor de iubire ce radia de pe chipul și din făptura ei, încât Dasa deveni orb pentru toate celelalte și se dărui pe deplin acestei femei, în brațele căreia își găsi de altfel o mare fericire, în legendele despre unii zei și sfinți se povestește că, fermecați de o femeie încântătoare, au ținut-o îmbrățișați zile, luni și arii întregi, topindu-se laolaltă cu ea, scufundați cu totul în desfătare, uitând de orice alte treburi. Tot astfel ar fi dorit și Dasa să-i fie soarta și iubirea. Dar îi era scris altceva, iar fericirea lui nu dăinui mult. A durat cam un an, și nici acest răstimp n-a fost plin doar de fericire, a mai rămas loc și pentru altele, pentru unele pretenții împovărătoare ale socrului, pentru zeflemeli din partea cumnaților, pentru toane ale tinerei femei, îndată insă ce se vâra in pat alături de dânsa, toate acestea erau uitate și nu mai însemnau nimic, atât de fermecător îl atrăgea zâmbetul ei, atât de drag îi era să-i mângâie picioarele zvelte, atât de împodobită cu mii de flori, miresme și umbre înflorea grădina voluptății lângă trupul ei.

Fericirea nu împlinise un an întreg, când într-o zi împrejurimile fură tulburate de forfotă și larmă. Se arătară olăcari călare și vestiră sosirea tânărului rajah, apăru și rajahul însuși, Nala, cu oameni, cai și calabalâc, ca să vâneze prin ținut, fură ridicate ici și colo corturi, se auzeau bidivii sforăind și goarne sunând. Da sa nu luă în seamă toate acestea, muncea la câmp, avea grijă de moară și se ferea din calea vânători-lor și a curtenilor. Dar, când se întoarse într-una din zile acasă în coliba lui și nu-și găsi femeia, căreia îi interzisese cu toată străşnicia să mai iasă în vremea aceasta din casă, el simți o înțepătură în inimă și presimți că nenorocirea se abătuse asupra capului său.

Alergă de grabă la socru-său, Pravati nu era nici acolo, și toți pretindeau că nu o văzuseră. Apăsarea de spaimă din inima lui spori. Cercetă câmpul de varză, lanurile, colindă o zi, două zile locurile dintre coliba lui și cea a socrului său, iscodi ogorul, coborî în fântâni, se rugă, o strigă pe nume, o ademeni cu vorbe dulci, blestemă, căută urme de pași. Cel mai tânăr dintre cumnați, un băiat încă, îi destăinui în cele din urmă că Pravati e la rajah, locuiește în cortul acestuia, a fost

văzută călărind pe calul lui. Dasa pândi în jurul taberei de corturi a lui Nala, nevăzut, avea la el praștia, pe care o folosise cândva ca păstor, îndată ce cortul princiar părea nepăzit o clipă, ziua sau noaptea, se furișa apropiindu-se de el, dar de fiecare dată apăreau numaidecât străjile și trebuia să fugă. Dintr-un arbore, între ramurile căruia se ascunsese și de unde privea tabăra, îl zări pe rajah, al cărui chip îi era cunoscut și odios de când fusese la festivitate la oraș, îl văzu încălecând pe cal și plecând, iar când se întoarse după câteva ore, coborî de pe cal și dădu deoparte pânza cortului, Dasa zări mișcându-se în umbra cortului o tânără femeie care-l salută pe cel întors, și n-a lipsit mult să cadă din copac, când recunoscu în această tânără femeie pe Pravati, nevasta lui. Acuma era sigur, iar apăsarea din inimă îi deveni și mai puternică. Dacă fericirea dragostei cu Pravati fusese mare, nu mai mică, ba chiar mai mare încă îi erau acum suferința, furia, simțământul că era păgubit și jignit. Așa se întâmplă când un om și-a concentrat întreaga capacitate de a iubi asupra unui singur obiect; o dată cu pierderea acestuia, totul se prăbușește și el rămâne sărac printre ruine. O zi și o noapte rătăci Dasa prin pădurea din împrejurimi, jalea inimii îl mâna mai departe din scurtele popasuri de odihnă, trebuia să alerge și să se miște, simțea că trebuie să fugă și să pribegească până la capătul lumii și până la capătul vieții lui, care-și pierduse orice preț și strălucire. Totuși nu fugi mai departe spre locuri necunoscute, ci se ținu mereu în apropierea nenorocirii lui, se învârti în jurul colibei sale, a morii, a ogoarelor, a cortului princiar de vânătoare. În cele din urmă se ascunse din nou în copacii din preajma cortului, stătu ghemuit în ascunzișul de frunze și pândi crunt și aprig ca o fiară flămândă, până ce sosi clipa pentru care își ținea încordate ultimele puteri, când rajahul apăru în fața cortului. Atunci își dădu drumul, alunecând fără zgomot de pe creangă, își luă avânt, repezi praștia și îl nimeri pe cel pe care-l ura cu piatra în frunte, încât acesta se prăbuși și rămase nemișcat, întins pe spate.

Nu se arătă nimeni; în furtuna de desfătare și pofta de răzbunare, care vâjâia prin simțurile lui Dasa, interveni o clipă de liniște adâncă, înspăimântătoare și stranie. Și mai înainte ca în jurul celui doborât să se facă zgomot și să înceapă a forfoti slujitorii, el ajunse în pădure și

pieri în stufărișul sălbatic de bambus, cu care codrul se prelungea către vale.

În timp ce sărise din copac, în timp ce, în beţia faptei, își rotise praştia și trimisese moartea, fusese ca și când își stinsese totodată și propria-i viață, ca și când l-ar fi părăsit ultimele puteri și s-ar fi azvârlit, zburând o dată cu piatra ucigătoare, m prăpastia nimicirii, împăcat cu gândul sfârșitului, acum când dușmanul urât cădea cu o clipă înaintea lui. Apoi însă, când faptei îi urmă acea neaşteptată clipă de liniște, setea de viaţă, de care încă nu era conștient, îl trase din prăpastia ce se căscase, instinctul străvechi puse stăpânire pe simțurile și picioarele sale, îi ceru să caute pădurea și desișul de b ambus, ii porunci să fugă și să se facă nevăzut. Deveni conștient de ce se întâmpla cu el abia după ce ajunse la adăpost și scăpă de primul pericol, în timp ce se prăbușea istovit și-și trăgea răsuflarea, în timp ce își recăpăta puterile sugrumate de beţia faptei și-și venea în fire, simţi mai întâi o dezamăgire și un dezgust pricinuite de faptul că se vedea în viaţă şi scăpat. Dar abia i se potolise respiraţia şi-i pierise ameţeala epuizării, că acest simțământ încet și silnic lăsă loc încăpățânării și dorinţei de a trăi, iar în inima lui se întoarse încă o dată bucuria sălbatică pe care i-o pricinuia fapta săvârșită.

Curând simţi prin apropiere mişcare, începuse căutarea şi vânătoarea după ucigaş care dură toată ziua, iar el scăpă numai datorită faptului că rămase fără să facă zgomot în ascunzișul în care nimeni nu cuteza să pătrundă prea adânc de frica tigrilor. Dormi puţin, stătu iarăși la pândă, se târî mai departe, făcu din nou un popas, a treia zi după faptă se şi găsea dincolo de lanţul de coline şi fără să se oprească merse mai departe, spre munții cei înalți.

Viaţa de pribeag îl duse ici şi colo, îl făcu mai tare şi mai nepăsător, dar și mai înțelept și mai resemnat, totuși noaptea o visa mereu pe Pravati și fericirea lui de altădată, sau ceea ce numea el acum așa, visa de multe ori și despre urmărirea și fuga lui, vise înspăimântătoare ce-i umpleau inima de neliniște, ca de pildă acesta: se făcea că aleargă prin Păduri, auzind înapoia lui tobele şi cornurile de vânătoare ale urmăritorilor, că trage după sine prin păduri și mlaștină, prin spinării și peste punțile putrede, gata să se prăbușească, ceva ca o povară, o legătură, ceva înfășurat, învelit, ceva necunoscut despre care nu știa

decât că e ceva prețios și că nu îi e îngăduit să-i dea drumul din mâini pentru nimic în lume, ceva de mare valoare și aflat în primejdie, o comoară, ceva furat poate, înfășurat într-o pânză, o stofă colorată cu un desen rosu-cafeniu și albastru, ca acela de pe rochia de sărbătoare a lui Pravati — că, așadar, fuge și se strecoară cu această boccea, încărcată cu un lucru furat sau cu o comoară, printre pericole și cazne, cocoșându-se pe sub crengi mult aplecate și pe sufe stânci ieșite *in* afară, pe lângă șerpi și pe podețe înguste, clătinătoare, peste râuri pline de crocodili, că, în sfârșit, rămâne locului, hăituit și stors de puteri, că pipăie stângaci nodurile cu care e legată bocceaua lui, că le deznoadă unul după altul și desface pânza și că bănuita comoară, pe care o scoate acum și o ține în mâinile ce-i tremură de groază, e propriul său cap.

Trăia ascuns și mereu pribeag, acum nu propriu-zis fugind de oameni, ci mai curând evitându-i. Iar într-o zi, pașii îl duseră printr-un ținut de coline cu iarbă bogată, care-l chema de departe frumos și voios, părând că-l salută, ca și când i-ar fi fost cunoscut: ici era o pășune, cu iarba înflorită ce se legăna domol, ici un pâlc de sălcii, pe care Ie recunoscu și care îi aduseră aminte de vremea senină și nevinovată când încă nu știa nimic despre dragoste și gelozie, despre ură și răzbunare. Era ținutul de pășuni, în care păzise odinioară cu tovarășii săi turma, fusese atunci cea mai senină perioadă a tinereții sale, care-l privea acum din adâncurile îndepărtate ale ireversibilității. O dulce tristețe din inima lui dădu răspuns vocilor ce-l salutau aici, vântului ce adia făcând să fluture ramurile sălciilor argintii, veselului și sprintenului cântec de pribegie al micilor pâraie, cântecului de păsări și bâzâitului profund al bondarilor de aur. Totul răsuna aici și împrăștia miresme ca într-un loc de refugiu și ca acasă; niciodată, obișnuit cum era cu viața hoinară de păstor, nu simțise că un ținut îi aparține astfel și că e pentru el ca o patrie.

Însoțit și condus de aceste voci care-i umpleau sufletul cu un sentiment asemănător celui încercat de un om care se întoarce în țara lui, colindă prietenoasa regiune, pentru întâia oară după cele câteva luni îngrozitoare nu ca un străin, ca un fugar și ca un osândit la moarte, ci cu inima largă, fără să se gândească la nimic, fără să dorească nimic, dăruindu-se pe de-a-ntregul prezentului și naturii

înconjurătoare senine şi liniştite, captând impresii, plin de gratitudine şi niţel mirat de el însuşi şi de această stare sufletească nouă, neobişnuită, trăită cu încântare pentru întâia oară, de această receptivitate calmă, de această destindere voioasă, de această bucurie contemplativă, vie şi recunoscătoare. Ca atras de o putere tainică, străbătu păşunile verzi, îndreptându-se către pădure, pătrunse sub copaci, în amurgul învrâstat cu mici petice de soare, iar aici sentimentul că s-a întors în patrie deveni şi mai puternic şi-l conduse pe drumul pe care picioarele păreau a-l găsi singure, până când, tăind un desiş de ferigi, o mică pădure deasă în mijlocul pădurii celei mari, ajunse la minuscula colibă şi, iată, în faţa colibei, pe pământ, şedea nemişcat yoghinul, pe care-l privise cândva cu atâta atenţie şi căruia îi adusese lapte.

Dasa încremeni pe loc, ca trezit din somn. Aici totul era întocmai cum fusese odinioară, aici timpul stătuse pe loc, nu fusese ucis nimeni şi nimeni nu pătimise; se părea că aici timpul şi viaţa sunt tari cum e cristalul, liniştite şi eterne, îl privi îndelung pe bătrân, iar în inima lui se reîntoarseră admiraţia, dragostea şi dorul resimţite atunci când dăduse pentru întâia oară de această privelişte. Cercetă cu privirea coliba şi se gândi că ar avea nevoie *de* unele reparaţii, înainte de începerea viitoarei perioade ploioase. Apoi îşi luă inima în dinţi şi făcu prudent câţiva paşi, intră în colibă şi iscodi ce e în ea; nu erau multe, aproape că nu era nimic: un aşternut din frunziş, o tigvă cu puţină apă şi o traistă de rafie goală. Luă traista şi porni cu ea, căută prin pădure de-ale gurii, adună fructe şi măduvă dulce de copac, apoi se duse cu tigva şi o umplu cu apă proaspătă. Ceea ce era de făcut aici făcuse. Atât de puţin îi trebuia unui om ca să trăiască. Dasa se ghemui pe pământ şi se scufundă în visare. Era mulţumit de această odihnă şi de aceste visuri liniştite în pădure, era mulţumit de el însuşi, de vocea dinăuntrul fiinţei lui, care-l condusese încoace, spre locul acesta unde încă de pe când era copil presimţise ceva ce s-ar putea numi pace, fericire şi cămin.

Şi astfel, Dasa rămase la bătrânul cel tăcut, îi împrospăta aşternutul de frunziş, căută hrană pentru amândoi, repară coliba cea veche şi începu să construiască o a doua, pe care o înălţă pentru el la o mică

distanţă. Bătrânul părea că-l tolerează, deşi nu ţi-ai fi putut da seama dacă a luat propriu-zis act de prezenta lui.

Când se trezea din extaz era numai ca să se ducă să se culce în colibă, să mănânce o îmbucătură sau să facă o scurtă plimbare prin pădure. Dasa trăia în preajma venerabilului, ca un slujitor în apropierea unui om de seamă sau mai curând cum trăieşte pe lângă oameni un mic animal de casă, o pasăre domestică sau o mangustă, slujind şi abia luat în seamă. Pentru că dusese multă vreme o viaţă de fugar, tăinuită, nesigură, cu conştiinţa împovărată şi ştiindu-se în permanenţă urmărit, viaţa liniştită, munca uşoară şi vecinătatea omului ce părea că nici nu-l vede i-au făcut pentru o vreme foarte bine, dormea fără coşmaruri şi uita pentru o jumătate de zi ori pentru zile întregi ce se întâmplase. La viitor nu se gândea, iar dacă avea vreo nostalgie sau vreo dorinţă era aceea de a rămâne aici, de a fi acceptat şi iniţiat de yoghin în secretul traiului de sihastru, de a deveni el însuşi un yoghin şi de a fi părtaş al practicii yoga şi al mândrei sale indiferenţe! începu să imite adesea poziţia venerabilului, să se aşeze ca el cu picioarele încrucişate şi, nemişcat, să contemple la fel ca dânsul un univers necunoscut şi ireal, să devină insensibil la cele înconjurătoare. Făcând asta, de cele mai multe ori obosea destul de repede, îi amorţeau membrele şi-l fulgerau dureri în spate, era necăjit de ţânţari sau de senzaţii ciudate ce-i furnicau pielea, de mâncărimi şi iritaţii, care-l obligau să se mişte din nou, să se scarpine şi în cele din urmă să se ridice. De câteva ori simţise însă şi altceva, anume un fel de vacuum, de imponderabilitate şi plutire, cam cum se întâmplă uneori în vise, când cel ce visează abia atinge când şi când pământul şi e respins blând de el, pentru ca să plutească din nou aidoma unei scame de nor. În clipele acestea, simţise cum ar trebui să te simţi dacă ai zbura necontenit, dacă propriul tău trup şi propriul tău suflet şi-ar pierde greutatea şi ar pluti împreună cu tine în răsuflarea unei vieţi însorite mai vaste, mai pure, înălţat şi sorbit de un univers transcendent, atemporal şi imuabil. Dar toate acestea rămăseseră doar nişte intuiţii de câteva clipe. Când revenea dezamăgit din asemenea clipe în banalitatea de totdeauna, trebuia să admită că e necesar ca maestrul să-i devină profesor, să-l iniţieze în exerciţiile şi artele sale secrete şi să facă din el un yoghin. Dar cum avea să se întâmple asta?

Nu părea că bătrânul va lua vreodată act cu ochii de prezenţa lui, că între ei doi s-ar putea schimba vreodată cuvinte. Bătrânul părea ca se află dincolo de zi și de oră, de pădure și de colibă, chiar și dincolo de cuvinte.

Și totuși într-o zi el rosti un cuvânt. Venise acum o vreme, în care Dasa visa din nou noapte de noapte, adesea ameţitor de dulce, adesea ameţitor de oribil, fie despre nevasta lui, Pravati, fie despre spaimele vieţii de fugar. Ziua nu făcea niciun fel de progrese, nu-și putea prelungi mult exerciţiile de imobilitate și de stăpânire de sine, se pomenea gândindu-se la femei și la dragoste, rătăcea îndelung prin pădure. Poate că era de vină starea vremii, erau zile sufocante cu rafale de vânt fierbinţi. Veni din nou o astfel de zi, ţânţarii zumzăiau, Dasa avusese iar în timpul nopţii un vis urât ce-i lăsase în suflet spaimă şi apăsare, dar al cărui conţinut nu și-l mai amintea și care, după ce se trezise, îi apărea ca o jalnică şi neîngăduită şi foarte ruşinoasă prăbușire în împrejurările și perioadele vieţii sale de mai înainte. Toată ziua se furișă şi se ciuci întunecat şi neliniştit prin-prejurul colibei, își p ier du timpul făcând una sau alta, se așeză de mai multe ori ca să încerce un exerciţiu de adâncire în extaz, dar de fiecare dată se simţi asaltat numaidecât de o nelinişte febrilă, membrele îi zvâcneau, prin picioare parcă îi mișunau furnici, ceafa îi ardea, nu putu rezista decât câteva clipe și-și întoarse privirile cu sfială și rușine spre bătrân, care ședea ghemuit într-o poziţie desăvârșită și a cărui faţă, cu ochii întorși spre interior. Plutea într-o calmă seninătate intangibilă, ca o corolă de floare.

Când, în această zi, yoghinul se ridică și se îndreptă spre coliba lui, Dasa, care pândea de mult clipa, îi ieși în drum și, cu îndrăzneala celui cuprins de panică, îi vorbi.

— Venerabile, spuse el, iartă-mă că am năvălit în tăcerea ta. Caut pace, caut linişte, as vrea să trăiesc ca tine și să devin asemeni ţie. Iată, sunt încă tânăr, dar a trebuit să gust multă suferinţă în viaţă, soarta s-a jucat cu mine într-un chip îngrozitor. M -am născut principe, am fost alungat printre păstori, am ajuns păstor, am crescut voios și robust ca o vită tânără, și am avut inima nevinovată. Apoi ochii mi s-au deschis asupra femeilor, iar atunci când m-am aflat în faţa celei mai frumoase, mi-am robit ei viaţa, aş fi murit, dacă n-ar fi ajuns a mea. Mi-am

părăsit tovarășii, păstorii, am peţit-o pe Pravati, mi-au dat-o, am devenit ginere și am slugărit, a trebuit să trudesc din greu, dar Pravati era a mea și mă iubea, sau așa credeam eu că mă iubește, în fiecare seară mă întorceam în braţele ei, mă culcam lângă inima ei. Şi iată, într-o zi, a venit în ţinut rajahul, același din pricina căruia fusesem alungat pe când eram copil, a venit și mi-a răpit-o pe Pravati, a trebuit s-o văd în braţele lui.

A fost cea mai mare durere pe care am cunoscut-o, m-a schimbat pe mine și mi-a dat peste cap viaţa. L-am doborât pe rajah, l-am ucis, am dus viaţă de ucigaş hăituit, erau pe urmele mele, în nicio clipă nu puteam fi sigur de viaţa mea, până când am nimerit aici. Sunt un nerod, venerabile, sunt un ucigaş, poate că tot mă vor prinde și mă vor sfâșia în patru. Nu mai pot îndura această viaţă îngrozitoare, as vrea să-i pun capăt.

Yoghinul ascultase răbufnirea în linişte şi cu ochii lăsaţi în jos. Acum îi deschise și-și îndreptă privirea spre faţa lui Dasa, o privire senină, pătrunzătoare, aproape insuportabil de dură, de concentrată şi luminoasă, iar în timp ce privea chipul lui Dasa și reflecta la pripita lui povestire, își strâmbă încet gura ca pentru un surâs și un râs, clătină din cap cu un râs mut și spuse râzând:

— Maya! Maya!

Dasa rămase foarte încurcat și rușinat, celălalt, înainte de a mânca, se plimbă puţin pe poteca îngustă dintre ferigi, pășind solemn și singur încolo și încoace, iar după câteva sute de pași se întoarse și intră în colibă, și faţa lui era din nou ca întotdeauna, întoarsă spre altundeva decât spre lumea reală. Ce fel de surâs fusese totuși acesta, care îi răspunsese bietului Dasa de pe acest chip mereu la fel de imobil? Tânărul trebui să reflecteze mult la el. Fusese binevoitor sau batjocoritor acest râs teribil din clipa în care Dasa își rostise mărturisirea și rugămintea deznădăjduită, fusese o mângâiere sau o osândă, fusese divin sau demonic? Fusese behăitul cinic al unui moșneag, care nu mai putea lua nimic în serios, sau veselia unui înţelept pricinuită de nerozia altuia? Avusese înţelesul unei respingeri, al unui rămas bun, al unei izgoniri f Sau voise să fie un sfat, un îndemn adresat lui Dasa, ca să facă și el la fel și să râdă împreună? Nu reuși să dezlege șarada. Noaptea târziu continua să se gândească la acest râset,

in care părea că se concentraseră pentru acest bătrân viața, fericirea și nefericirea lui, gândurile sale mestecară acest râset ca pe o rădăcină tare, care are totuși un anumit gust și miros. Și tot așa mestecă și reflectă și se trudi cu vorba pe care bătrânul o rostise atât de limpede, pe care o rostise râzând, voios și satisfăcut într-un mod de neînțeles: „Maya! Maya!” Dasa știa pe jumătate, pe jumătate bănuia cam ce însemna acest cuvânt, și chiar felul cum îl rostise râzând bătrânul părea că trădează un înțeles. Maya, cuvântul acesta, era viața lui Dasa, tinerețea lui Dasa, dulcea fericire și amara jale a lui Dasa.

Maya era frumoasa Pravati. Maya era dragostea și plăcerile ei, Maya era viața întreagă. Viața lui Dasa și viata tuturor oamenilor, totul era în ochii acestui bătrân yoghin aceeași Maya, era ceva ca o copilărie, un spectacol, un teatru, o închipuire, un nimic în înveliș pestriț, un balon de săpun, era ceva de care puteai să râzi cu o anumită încântare și, în același timp, ceva ce puteai disprețui, însă în niciun caz lua în serios.

Dacă pentru bătrânul yoghin viața lui Dasa fusese rezolvată și lichidată prin acel râset și prin cuvântul Maya, pentru Dasa însuși lucrurile nu stăteau așa și, oricât ar fi dorit să fie și el un yoghin râzător și să nu vadă în propria lui viață altceva decât Maya, totuși, începând cu aceste zile și nopți neliniștite, în el se trezi din nou tot ceea ce părea că uitase de-o vreme, aici, în refugiul său de după epuizanta perioadă de fugă. Extrem de mică îi apărea speranța de a învăța cândva cu adevărat arta yoga sau măcar de a-l putea imita pe bătrân. Și atunci — ce sens mai avea șederea lui în această pădure? Fusese un refugiu, își trăsese aici puțin sufletul și-și refăcuse puterile, își mai venise puțin în fire, era și asta ceva, era destul de mult. Poate că intre timp acolo, în țară, vânătoarea după ucigașul prințului încetase, așa că putea să plece din nou mai departe, fără mare pericol. Se hotărî s-o facă, a doua zi voia să pornească la drum, lumea era mare, nu mai putea rămâne în acest ascunziș. Hotărârea aceasta îl liniști oarecum.

Avusese de gând să se scoale devreme în zori, însă când se trezi după un somn lung, soarele se și afla pe cer, yoghinul își și începuse adâncirea în extaz, iar Dasa nu voia să plece fără a-și lua rămas bun, apoi mai avea și o rugăminte de făcut. El așteptă astfel oră după oră, până când bătrânul se ridică, își întinse membrele și începu să pășească încolo și încoace. Atunci i se așeză în cale, făcu câteva

plecăciuni și nu se lăsă, până când maestrul în yoga nu-și îndreptă privirea întrebătoare spre el.

— Maestre, spuse el cu umilință, îmi văd de drum mai departe, n-am să-ți mai tulbur liniștea. Dar mai îngăduie-mi, preacinstite, o rugăminte. Când nu i-am istorisit viața, ai râs și ai strigat „Maya". Te implor, fă-mă să știu ceva mai multe despre Maya.

Yoghinul se îndreptă spre colibă, privirea lui îi porunci lui Dasa să-l urmeze. Bătrânul luă vasul cu apă, i-l dădu și îi ceru să-și spele mâinile. Dasa, ascultător, o făcu. Apoi maestrul turnă restul de apă din tigvă peste ferigi, îi întinse tânărului vasul gol și-i porunci să aducă apă proaspătă.

Dasa se supuse și porni în fugă, iar în timp ce parcurgea această potecă îngustă spre izvor, în timp ce întindea pentru ultima oară ușoara tigvă goală, cu marginile netede, uzate, spre mica oglindă de apă, în care se reflectau ferigile, coroanele boltite ale copacilor, albastrul dulce al cerului în puncte luminoase, risipite, în care, aplecându-se, se contura acum și propriul său chip, într-un crepuscul cafeniu, inima lui fu năpădită de simțămintele celui gata de plecare. Scufundă vasul în apă, gânditor și încet, se simți cuprins de nesiguranță și nu-și putea lămuri de ce-l tulbură o senzație ciudată, de ce, cât ă vreme era hotărât să plece, îl doare faptul că bătrânul nu l-a poftit să mai rămână, să rămână poate pentru totdeauna.

Se apleca peste marginea izvorului, luă o înghițitură de apă, se ridică precaut cu tigva, ca să nu verse niciun strop și voi să pornească pe scurtul drum de întoarcere, când urechea lui prinse un sunet ce-l încântă și-l îngrozi, era sunetul unei voci pe care o auzise în unele dintre visurile sale și la care se gândise cu o nostalgie amară și în câteva ore de trezie. Răsuna dulce, îl ademenea dulce, copilăros și voluptuos prin amurgul pădurii, încât inima i se înfiora de spaimă și de plăcere. Era vocea lui Pravati, femeia lui.

— Dasa, îl ademeni ea.

Nu-i venea să creadă, privi în jurul său, cu tigva de apă încă în mână, și iată, între trunchiurile copacilor, apărea ea, zveltă și elastică, cu picioare lungi, Pravati, femeia cea dragă, neuitata, necredincioasa. Lăsă să-i cadă vasul și alergă în întâmpinarea ei. Surâzând și cam rușinoasă, ea sta în fața lui, privindu-l cu ochi mari de căprioară și

abia acum, de aproape, Dasa băgă de seamă că poartă sandale de piele roșie și vesminte foarte frumoase și bogate, o brăţară de aur la mână, pietre scumpe, scânteietoare, colorate în părul negru. Dasa se trase înapoi. Pravati mai era și acum tot târfa unui prinţ? Oare nu-l doborâse el pe acei Nala? Se mai plimba ea purtând darurile lui? Cum putea Pravati, împodobită cu aceste brăţări și nestemate, să apară în faţa lui și să-l strige pe nume?

Dar Pravati era mai frumoasă ca niciodată și, mai înainte ca ea să poată începe a vorbi, Dasa se pomeni că o strânge în braţe, își lasă fruntea în părul ei, îi aplecă faţa spre el și o sărută pe gură, iar în timp ce făcea toate astea, simţea că tot ceea ce fusese cândva al lui se reîntorcea la el și îi aparţinea iară, fericirea, iubirea, voluptatea, dragostea de viaţă, pasiunea, în gândurile lui se și găsea departe de această pădure și de acest sihastru bătrân, pădurea, sihăstria, meditaţia și yoga pieriseră și fuseseră uitate; nu se mai gândea nici la vasul cu apă pe care trebuia să-l ducă bătrânului.

Tigva rămase căzută lângă izvor, în timp ce el grăbea cu Pravati spre marginea pădurii. Și, în toată graba, ea începu să-i povestească cum ajunsese aici și cum se întâmplaseră toate.

Uimitor era ceea ce povestea femeia, uimitor, fermecător și fabulos. Dasa pătrundea în noua lui viaţă ca într-un basm. Nu numai că Pravati era din nou a lui, nu numai că acel odios Nala murise, iar urmărirea ucigașului fusese oprită de mult, în afară de asta, Dasa, fiul de rege, devenit odinioară păstor, fusese proclamat în oraș drept moștenitorul și domnitorul legiuit, un păstor bătrân și un brahman vârstnic reamintiseră și împărtășiseră tuturor vestea aproape uitată a îndepărtării lui de la curte, iar același bărbat care fusese căutat o vreme pretutindeni ca ucigaș ai lui Nala, pentru a fi supus la chinuri și ucis, era căutat acum, cu mai mult zel încă, prin toată ţara, ca să fie înscăunat rajah și să se reîntoarcă, primit sărbătorește, în oraș și în palatul tatălui său. Era ca un vis, iar ceea ce îi plăcu mai mult celui copleșit de surprindere era fericita coincidenţă că dintre toţi trimișii care răscoleau împrejurimile, aceea care-l găsise și-l salutase mai întâi fusese tocmai Pravati. La marginea pădurii, Dasa găsi instalate corturi, mirosea a fum și a vânat pus în irigare. Pravati fu întâmpinată zgomotos de suita sa și, îndată ce îl înfăţișă pe Dasa, soţul ei, începu o

mare serbare. Se afla de față un bărbat, fost tovarăș al lui Dasa de pe când trăise printre păstori, el fusese acela care-o călăuzise pe Pravati cu alaiul încoace, spre unul dintre locurile pe unde își dusese viața. Bărbatul râse de mulțumire când îl recunoscu pe Dasa, alergă spre dânsul și tare l-a r fi bătut prietenește pe umăr sau l-ar fi strâns în brațe, dar acum fostul său tovarăș devenise rajah, așa că se opri din fugă ca paralizat, apoi păși mai departe încet și respectuos și-l salută cu o adâncă plecăciune. Dasa îl ridică, îl strânse în brațe, îi spuse tandru pe nume și-l întrebă cum poate să-l răsplătească. Păstorul îi răspunse că dorește un vițel, și îi fură trimiși trei, din cel mai bun soi de care avea rajahul. Noului princip e îi fură prezentați mereu alți oameni, slujbași, maeștri de vânătoare, brahmani de la curte, le primi omagiile, fu servit un prânz, răsună muzică de tobe, chitare și flaute, iar sărbătoarea asta și toată splendoarea i se părură lui Dasa un vis; nu putea să creadă cu adevărat în realitatea lor, reală deveni mai întâi pentru el numai Pravati, tânăra lui femeie, pe care o ținea în brațele sale.

Parcurgând distanțe scurte în timpul zilei, alaiul se apropie de oraș, înainte fuseseră trimiși curieri grabnici, să împrăștie fericita veste că tânărul rajah fusese găsit și se află pe drum, iar când orașul se arătă privirilor, străzile lui se umpluseră de răsunetul gongurilor și al tobelor, solemnul alai al brahmanilor înveșmântați în alb îi ieși în întâmpinare, în fruntea lui pășea urmașul acelui Vasudeva care, cu vreo douăzeci de ani înainte, îl trimisese pe Dasa la păstori și care răposase abia de curând. Îl salutară cu toții, cântară imnuri și-l conduseră spre palat, în fața cărui aprinseseră câteva focuri mari pentru jertfe. Dasa fu purtat în casa lui, noi saluturi, omagii, binecuvântări și vorbe de bun venit îl întâmpinară și aci. Afară, orașul petrecu până noaptea târziu, bucurându-se.

Instruit în fiecare zi de doi brahmani, Dasa învăță în scurtă vreme tot ce părea indispensabil să știe, luă parte la jertfe, rosti sentințe și se exersa în meșteșugurile cavalerești și războinice. Branmanul Gopala îl iniție în ale politicii; îi povesti cum stau lucrurile în legătură cu el, cu dinastia și cu privilegiile acesteia, cu drepturile viitorilor săi fii și ce dușmani are. Printre aceștia din urmă se număra în primul rând mama lui Nala, aceea care-i răpise cândva drepturile prințului Dasa, care

voise să-i ia viața și care trebuia acum să-l urască și ca ucigaș al fiului ei. Femeia fugise, se pusese sub protecția prințului vecin Govinda și trăia în palatul acestuia, iar acest Govinda și dinastia lui fuseseră dintotdeauna dușmani periculoși, se războiseră cu strămoșii lui Dasa și ridicau pretenții asupra anumitor părți ale teritoriului său. Dimpotrivă, vecinul de la miazăzi, prinţul din Gaipali, fusese prieten cu tatăl lui Dasa și nu-l putuse suferi niciodată pe răposatul Nala; a-l vizita, î-i face daruri și a-l pofti la prima vânătoare pe acest vecin era o îndatorire de seamă.

Pravati se deprinse în chip desăvârşit cu noua ei situaţie de femeie nobilă, se pricepea să se înfăţişeze ca o prințesă și arăta minunat în veşmintele ei frumoase și cu giuvaierurile ei, ca și când ar fi fost de origine tot atât de înaltă ca domnul și soțul său. Au trăit amândoi ani și ani de dragoste fierbinte, iar fericirea le dădea o anume splendoare și strălucire, ca acelora îndrăgiţi de zei, astfel că poporul îi cinstea și-i iubea. Iar când, după ce așteptase multă vreme în zadar, Pravati îi dărui un băiat frumos, căruia îi dădu numele tatălui lui, Ravana, fericirea lui Dasa fu desăvârșită, și tot ceea ce avea, ţară și putere, case și grajduri, lăptarii, vite și cai, căpătară în ochii săi o însemnătate și o importanţă îndoită, în același timp o strălucire și o valoare sporită: toată această avere fusese frumoasă și îmbucurătoare, ca s-o înconjoare pe Pravati, s-o îmbrace, s-o împodobească și s-o omagieze, acum era cu mult mai frumoasă, mai îmbucurătoare și mai însemnată ca moștenire și fericire viitoare a fiului său, kavana.

Dacă plăcerea cea mai mare a lui Pravati sta în serbări, în cortegii, în îmbrăcăminte luxoasă și somptuoasă, în giuvaieruri și în mulţimea servitorilor, Dasa găsea cea mai mare bucurie în grădina sa, unde pusese să se sădească pomi și flori rare și scumpe, unde fuseseră deprinși să trăiască în libertate papagali și alte păsări multicolore, pe care își făcuse obiceiul să le hrănească și cu care stătea de vorbă în fiecare zi. În afară de asta îl atrăgea erudiția, ca un discipol plin de recunoștință al brahmanilor învăță multe versuri și zicale, arta de a citi și a scrie și ţinea pe lângă el un scrib priceput în prepararea foii de palmier pentru scris, de sub ale cărui mâini delicate începu să ia ființă o mică bibliotecă. Aici, între cărţi, într-o încăpere splendidă, cu pereţii ncn lemn scump, împodobit în întregime cu sculpturi în parte aurite

ce înfățișau viața zeilor, îi poftea uneori pe brahmani, pe cei mai îi ieși învățați și gânditori dintre preoți ca să discute despre lucrurile sacre, despre creația lumii și despre Maya marelui Vișnu, despre sfintele *Vede,* despre puterea jertfelor și despre puterea încă mai mare a penitenței, datorită căreia un om muritor putea să ajungă până acolo, încât zeii să tremure de frică înaintea lui. Aceia dintre brahmanii care vorbiseră, replicaseră și argumentaseră cel mai bine primeau daruri mărețe, câte unul ducea cu el, ca premiu pentru o dispută în care ieșise victorios, o vacă frumoasă, iar uneori priveliștea avea ceva comic și emoționant în același timp, când marii învățați, ce tocmai citaseră și interpretaseră zicerile *Vedelor* și se arătaseră cunoscători în toate ale cerurilor și ale mărilor lumii, plecau mândri și umflați în pene cu darurile lor de onoare sau, din cauza acestora, se luau invidioși la harță.

Aflându-se în mijlocul bogățiilor sale, al fericirii sale, al grădinii sale, al cărților sale, prințului Dasa i se părea uneori că tot ceea ce aparține vieții și existenței omenești este în genere ciudat și îndoielnic emoționant și comic în același timp, ca brahmanii cei vanitoși, luminos și în același timp întunecat, vrednic de a fi dorit și totodată disprețuit. Când își desfăta ochii, privind florile de lotus de pe fața lacurilor din grădină, strălucitorul joc de culori al penelor păunilor, fazanilor și păsărilor-rinocer, sculpturile aurite din palat, toate aceste lucruri puteau să-i apară uneori divine, ca străbătute de focul veșnic, iar alteori, ba chiar și în același timp, ireale, neverosimile, incerte, ca supuse caducității și pieirii, gata să se scufunde din nou în neființă, în haos. Așa cum el însuși, rajahul Dasa, fusese un prinț, devenise păstor, căzuse până ia treapta unui ucigaș și a unui pribeag în afara legii, pentru ca în cele din urmă să urce din nou pe culmea demnității princiare, fără să știe ce puteri îi îndrumă și-i hotărăsc soarta, fără să aibă habar ce-i poate aduce ziua de mâine și de poimâine, tot astfel în viață jocul Mayei include pretutindeni și în același timp înălțimile și josniciile, eternitatea și moartea, măreția și ridicolul. Chiar ea, cea iubită, chiar frumoasa Pravati îi apărea în unele clipe smulsă din aura de vrajă și vrednică de râs, prea multe inele purta pe brațe, prea multă îngâmfare și triumf îi străluceau în priviri, prea multă demnitate forțată se vedea în mersul ei.

Mai drag decât grădina și decât cărțile îi era Ravana, micuțul fiu, împlinirea dragostei și a vieții lui, ținta afecțiunii și a grijii sale, un copil gingaș, frumoși un adevărat prinț, cu ochi de căprioară ca ai mamei și înclinări spre gândire și visare ca ale tatălui. Uneori, când îl vedea pe micuț stând îndelung, în grădină, în fața unui pom ornamental, sau ghemuindu-se pe un covor, ca să se adâncească în contemplarea unei pietre, a unei jucării cioplite, a unei pene de pasăre, cu sprâncenele puțin ridicate și cu ochii țintă, ca îndreptați spre altundeva, atunci i se părea că fiul acesta îi semăna lui foarte. Atât de mult îl iubea, de asta își dădu seama Dasa într-un rând, când fu nevoit să-l părăsească întâia oară pentru un timp nedeterminat.

Anume, într-o zi se înfățișă un olăcar venit în grabă din ținutul unde țara lui avea hotar cu țara lui Govinda, vecinul, și aduse vestea că oamenii lui Govinda năvăliseră acolo, răpiseră vite, luaseră și oameni în robie și îi trecuseră cu ei dincolo. Fără întârziere, Dasa se pregătise, îi luase cu sine pe comandantul gărzii personale, câteva duzini de cai și oameni și se avântase în urmărirea jefuitorilor; atunci, în clipa dinaintea plecării, luându-și micul fiu în brațe și sărutându-l, dragostea îi izbucnise în inimă ca vâlvătaia unei dureri de foc. Durerea aceasta de foc, a cărei intensitatea îl surprinsese și-l zguduise ca un avertisment venit din necunoscut, deveni în cursul lungului lui drum parcurs călare o înțelegere, o revelație.

Anume, în timp ce gonea călare, își puse întrebarea de ce se află el pe cal și de ce gonește atât de necruțător și de grabnic prin țară; ce putere e în definitiv aceea care-l silește la o asemenea faptă și trudă. Tot gândindu-se, își dădu seama că în fundul inimii lui nu-i păsa și nu-l durea dacă undeva la hotare i se răpeau vite și oameni, că jaful și jignirea drepturilor sale de suveran n-ar fi fost îndestulătoare ca să-i aprindă mânia și să-l împingă la acțiune și că mai chibzuit ar fi fost să întâmpine vestea răpirii vitelor cu un zâmbet de compătimire. Procedând astfel, o știa, i-ar fi făcut o cumplită nedreptate trimisului, care gonise până la epuizare, ca să aducă vestea, și nu mai puțin oamenilor jefuiți și celor care fuseseră prinși, smulși din patrie și din viața lor pașnică și târâți în țară străină și în sclavie. Da, renunțând la răzbunarea războinică, ar fi comis o nedreptate față de toți ceilalți supuși ai săi, cărora acum nu li se clintise niciun fir de păr din cap, cu

toţii ar fi suportat greu şi n-ar fi putut înţelege purtarea domnitorului lor care nu-şi apăra mai bine ţara, iar fiecare dintre ei s-ar fi gândit că, dacă ar fi fost şi el victima unui act de violenţă, nu putea să se aştepte la răzbunare şi ajutor, în felul acesta, Dasa ajunse la încheierea că era datoria lui să întreprindă această acţiune de răzbunare. Dar ce însemnează datorie? Câte datorii nu sunt, pe care le uităm adesea şi fără nicio tresărire a inimii! Din ce pricină, această îndatorire vindicativă nu era dintre cele indiferente, de ce n-o putea face uitată, de ce n-o îndeplinea cu nepăsare şi cu inima îndoită, ci atât de zelos şi cu atâta patimă? Abia se ivise în minte întrebarea, că inima lui şi dădu răspunsul, tresărind încă o dată, străpunsă de durerea resimţită şi la despărţirea de Ravana, prinţul. Dacă domnitorul, înţelese el acum, ar îngădui să i se răpească vite şi oameni, fără a opune rezistenţă, atunci jarul şi violenţa s-ar apropia dinspre hotarele ţării din ce în ce mai spre interior, iar în cele din urmă duşmanul ar ajunge în imediata lui apropiere şi l-ar lovi acolo unde durerea i-ar fi cea mai mare şi mai cumplită: în fiul său. Vrăjmaşii i-ar răpi fiul, urmaşul, i l-ar răpi şi l-ar ucide, poate în chinuri, iar asta ar fi durerea cea mai teribilă pe care ar putea-o cunoaşte, mai grozavă, mult mai grozavă decât însăşi moartea lui Pravati. De aceea gonea călare cu atâta zel spre hotare şi se arăta a fi un domnitor atât de grijuliu fată de datoria lui. N-o făcea determinat de gândul de a nu-şi pierde vitele şi ţara, n-o făcea din mândria de a nu vedea pătat numele de principe al tatălui său, o făcea împins de dragostea puternică, dureroasă, nebună faţă de copil, împins de teama cumplită, nebună pe care i-o inspira durerea ce i-ar pricinui-o pierderea acestui copil.

Expediţia călare avu ca rezultat doar această înţelegere a lucrurilor, încolo, el nu reuşi să-i ajungă din urmă şi să-i pedepsească pe oamenii lui Govinda, aceştia scăpaseră cu pradă cu tot, iar ca să-şi vădească voinţa puternică şi să-şi arate curajul, trebui acum ca el însuşi să năvălească peste hotare şi să pustiască un sat al vecinului, să răpească vreo câteva vite şi câţiva sclavi. Rămăsese departe de ai săi câteva zile, dar pe drumul întoarcerii victorioase se scufundă din nou în gânduri profunde şi ajunse acasă foarte tăcut şi parcă întristat, căci în reflecţiile sale trebuise să admită cât de solid şi cât de loial lipsit de speranţa unei salvări era prins şi legat într-o plasă vicleană, cu toată

ființa și faptele sale. În vreme ce, pe de o parte, înclinarea lui spre meditaţie, nevoia de contemplare calmă și dorul după o viaţă inactivă și nevinovată creșteau și creșteau necontenit, pe de alta, din dragoste faţă de Ravana, din teamă și grijă pentru el, pentru viaţa și viitorul lui, creștea tot așa impulsul spre acţiune și complicaţii, din tandreţe creștea gâlceava, din dragoste, războiul; iată, deși numai cu gândul de a fi drept și de a îndeplini o răzbunare, târâse cu forţa oameni sărmani, nevinovaţi, jefuise o cireada, vârâse un sat în groaza morţii, iar din asta aveau să crească desigur iar o nouă răzbunare și o nouă violenţă, și așa mai departe, până când toată viaţa lui și toată ţara nu vor mai fi altceva decât război, violenţă și zăngănit de arme. Acest gând sau această viziune îl făcuseră atât de tăcut și-i dăduseră expresia de tristeţe la întoarcerea acasă.

Și, într-adevăr, vecinul dușmănos nu-i dădu pace. El își repetă invaziile și jafurile. Dasa fu nevoit să pornească la luptă pentru a-l pedepsi și a se apăra, iar când dușmanul se retrăgea din faţa lui, trebuia să îngăduie ca soldaţii și vânătorii lui să pricinuiască noi pagube vecinului. Prin capitală erau văzuţi mereu mai des călăreţi și oameni înarmaţi, în unele sate de graniţă stăteau acum în permanenţă soldaţi de strajă, consiliile și pregătirile de război umpleau zilele de neliniște, Dasa nu reușea să priceapă ce sens și ce folos puteau să aibă veșnicele hărţuieli războinice, suferea din pricina suferinţelor celor loviţi, din pricina morţii celor căzuţi, suferea din pricina grădinii, a cărţilor sale, pe care era obligat să le neglijeze din ce în ce mai mult, din pricina păcii pierdute a zilelor și a inimii sale.

Vorbea adesea despre toate acestea cu Gopala brahmanul, iar de câteva ori stătu de vorbă și cu soţia lui, Pravati. Ar trebui, spunea el, ca unul dintre principii învecinaţi, un om aflat la mare cinste, să fie chemat ca arbitru și să facă pace, dinspre partea lui ar fi gata cu dragă inimă să contribuie la statornicirea păcii, făcând concesii și cedând câteva pășuni și sate. Fu dezamăgit și cam supărat când văzu că atât brahmanul, cât și Pravati nici nu voiau să audă de așa ceva.

Cu Pravati, divergenţa de opinii duse la un conflict violent, chiar la vrajbă. Dasa îi înfăţișă motivele și gândurile lui și o conjură să-l înţeleagă, ea însă primi fiecare cuvânt ca și când ar fi fost îndreptat numai împotriva propriei sale persoane. Asta este și intenţia

vrăjmașului, îl lămuri ea cu un belșug de vorbe aprinse, tocmai să se folosească în avantajul său de firea blajină și de dragostea de pace a lui Dasa (ca să nu spună, de frica lui de război), îl va face să încheie o pace după alta și s-o plătească pe fiecare cu o mică cedare de pământ și populaţie, iar în cele din urmă nu va fi totuși deloc mulţumit, ci, îndată ce Dasa va fi destul de slăbit, va trece la un război pe faţă și-i va smulge ceea ce i-a mai rămas. Aici nu este vorba de turme și de sate, de avantaje și dezavantaje, ci de ansamblu, e vorba de rămânerea în ființă sau de pieire. Iar dacă Dasa nu știe ceea ce îi incumbă demnitatea lui, ce datorii are faţă de hui și femeia lui, atunci trebuie să-l învețe chiar ea. Ochii lui Pravati aruncau flăcări, vocea îi tremura, nu mai arătase de multă vreme atât de frumoasă și pătimașă, dar el nu simţi altceva decât întristare.

Între timp încălcările de frontieră și nerespectarea păcii continuară, abia în perioada marilor ploi le puse deocamdată capăt. La curtea lui Dasa existau acum două partide. Unul, partidul păcii, era foarte mic, în afară de Dasa mai făceau parte din el numai câţiva dintre brahmanii mai bătrâni, bărbaţi învăţaţi și cufundaţi în meditaţiile lor. Partidul războinic însă, partidul lui Pravati și al lui Gopala, avea de partea lui majoritatea preoţilor și pe toţi ofiţerii. Se lucra sârguincios pentru înarmare și se știa că, dincolo, vecinul inamic face același lucru. Băiatul Ravana era instruit de șeful vânătorilor în trasul cu arcul, iar mama lui îl lua cu ea la toate defilările trupelor.

Uneori, Dasa își amintea de vremea petrecută cândva în pădure ca sărman fugar, de bătrânul cu păr alb, care trăia acolo în sihăstrie și meditaţie. Uneori își aducea aminte de dânsul și simţea nevoia să-l caute, să-l revadă și să-i audă sfatul.

Nu ştia însă dacă bătrânul mai trăiește, dacă l-ar asculta și i-ar da un sfat, iar chiar dacă ar mai fi trăit într-adevăr și i-ar fi dat vreun sfat lucrurile și-ar fi urmat totuși calea mâi departe, nemaiputându-se schimba nimic. Meditaţia și înțelepciunea erau lucruri bune, nobile, dar se părea că ele înfloreau numai în izolare, la marginea vieţii, iar faptele și suferințele celui ce înota în fluviul vieţii și se lupta cu valurile sale nu aveau nimic a face cu înțelepciunea, îi erau date, erau soarta lui, trebuiau săvârșite și îndurate. Nici zeii nu trăiau în pace și înțelepciune veșnică, și ei cunoșteau primejdia și teama, lupta și

bătălia sângeroasă, Dasa o știa din multe povestiri. Așadar se dădu bătut, nu se mai certă cu Pravati, ieși călare să-și treacă trupele în revistă, văzu războiul apropiindu-se, îl presimţi în visele chinuitoare din timpul nopţilor, iar în vreme ce trupul îi slăbea și chipul îi devenea mâi întunecat, fericirea și bucuria de î trăi i se vestejiră și păliră, îi rămase numai dragostea pentru băiat, ea îi crescu b dată cu grija, crescu o dată cu înarmările și exercițiile militare, era floarea de un roșu aprins din grădina lui pustiită de uscăciune. Era uimit cât gol sufletesc și câtă lipsă de bucurie putea îndura un om, cât de mult se poate deprinde cu grija și dezgustul, se minuna și cât de aprinsă și de poruncitoare poate înflori o asemenea dragoste plină de spaimă și de griji într-o inimă aparent secătuită de pasiuni. Dacă viaţa lui era poate văduvită de sens, nu era totuși lipsită de un miez și de un centru, ea se rotea în jurul dragostei pentru fiul său. În ceea ce-l privea, se scula de dimineaţă din pat și-și petrecea ziua cu ocupaţii și activităţi trudnice, al căror ţel era războiul și care toate îi erau neplăcute. Conducea sfaturile șefilor cu răbdare și se împotrivea hotărârilor majorităţii numai atât, cât să mai obţină cel puţin o oarecare amânare și să nu se arunce în mod total nechibzuit în aventură. Așa cum bucuria de a trăi, grădina, cărţile îi deveniseră treptat mai străine și mai necredincioase, sau el lor, tot astfel îi devenise străină și necredincioasă și aceea care fusese ani în șir fericirea și plăcerea vieţii lui. Înstrăinarea începuse din cauza politicii, iar atunci când Pravati îi ţinuse acea cuvântare pătimașă, în care îi luase în râs teama de păcat și dragostea de pace, numindu-le aproape făţiș lașitate, când ii vorbise cu obraji îmbujoraţi, cu cuvinte aprinse, despre onoarea princiară, despre eroism și despre ocara suportată, el simţise și văzuse, consternat și cuprins brusc de o senzaţie de ameţeală, cât de mult se îndepărtase soţia lui de el sau el de dânsa.

De-atunci, prăpastia dintre ei se adâncise și creștea mereu, fără ca vreunul dintre ei să întreprindă ceva pentru a pune capăt acestei situaţii. Mai mult chiar: numai Dasa ar fi fost în măsură să facă ceva, căci prăpastia era propriu-zis vizibilă numai pentru el, iar această prăpastie devenea în imaginaţia lui o genune a tuturor genunilor, un abis cosmic între bărbat și femeie, între da și nu, între suflet și trup. Când privea în urmă, avea impresia că vede foarte limpede: cum

odinioară Pravati, frumoasa plină de farmec, îi câştigase dragostea și se jucase cu el, până când se despărţise de tovarăşii şi de prietenii săi, păstorii, și de viaţa lui de păstor, până atunci atât de senină, cum după aceea el a trăit slugărind printre străini, ca ginere într-o casă de oameni ne-prietenoşi, care au profitat de dragostea lui pentru Pravati, ca să-l până să trudească pentru ei. Apoi apăruse Nala, şi nefericirea lui începuse. Nala îi răpise soţia, rajahul, cu podoabele lui bogate, cu veşmintele şi corturile lui frumoase, cu caii şi slujitorii săi, o sedusese pe femeia săracă, neobişnuită cu asemenea splendori, lucru care-l costase prea puţină osteneală. Dar — ar fi putut-o ademeni el atât de repede şi uşor, dacă ea ar fi fost în fundul sufletului ei credincioasă şi cinstită? Ei da, rajahul o sedusese deci, sau mai curând b luase, şi-i pricinuise cea mai cumplită suferinţă pe care-i fusese dat s-o îndure până atunci. El însă, Dasa, se răzbunase, îl doborâse pe jefuitorul fericirii lui, aceasta constituise o clipă de mare triumf. Totuşi, când fapta abia fusese săvârşită, trebuise să fugă; trăise zile, săptămâni şi luni prin desişuri şi păpuriş, la voia întâmplării, bănuitor faţă de toţi oamenii. *Şi* ce făcuse Pravati în acest timp? Despre asta nu vorbiseră multe ei doi. În orice caz: nu fugise după el, îl căutase şi-l găsise abia când el fusese proclamat prinţ domnitor, datorită naşterii lui, iar ea avea nevoie e dânsul ca să se suie pe tron şi să se instaleze în palat. Atunci Pravati apăruse, îl îndepărtase de pădure şi din vecinătatea venerabilului sihastru, el, Dasa, fusese îmbrăcat în vesminte frumoase, încărcate cu podoabe, fusese făcut rajah, şi totul nu fusese decât strălucire şi fericire vană — dar, în realitate, ce părăsise el atunci şi ce primise în schimb? Primise splendoarea şi îndatoririle unui prinţ, îndatoriri uşoare la început, de atunci însă mereu mai grele şi mai grele, o recâştigase pe frumoasa-i soţie, dulcile ceasuri de iubire, apoi un fiu, dragostea pentru el şi grija crescândă că viaţa şi fericirea acestuia sunt primejduite, iar acum, iată, războiul bătea la uşă.

Acestea i le adusese atunci Pravati, când îl descoperise în pădure lângă izvor. Dar ce părăsise şi ce dăduse el în schimb pentru toate acestea? Părăsise pacea pădurii, pacea unei singurătăţi cucernice, părăsise vecinătatea şi exemplul unui yoghin sfânt, părăsise speranţa de a-i deveni discipol şi urmaş, de a cunoaşte profunda, strălucitoarea, netulburata linişte sufletească a înţeleptului, eliberarea de luptele şi

patimile vieţii. Ispitit de frumuseţea lui Pravati, robit de femeie şi molipsit de vanitatea ei, părăsise singurul drum care duce la libertate şi pace. Aşa îi apărea astăzi istoria vieţii lui, şi în realitate ea se lăsa foarte lesne interpretată în felul acesta, era nevoie numai de câteva ştersături şi omisiuni, ca să o poţi vedea aşa. Între altele, omisese împrejurarea că el nu devenise nicidecum învăţăcelul sihastrului, ba chiar fusese pe cale să-l părăsească iar, din buna lui voie.

Cu totul altfel vedea aceste lucruri Pravati, deşi ea îşi făcea mult mai puţine asemenea gânduri decât soţul ei. La Nala nu se gândea deloc. Dimpotrivă, dacă memoria n-o înşela, ea singură fusese aceea care-i statornicise şi-i adusese lui Dasa fericirea, îl făcuse din nou rajah, îi dăruise un fiu, îl copleşise cu dragoste şi fericire, pentru ca în cele din urmă să-l găsească inferior măreţiei sale, nedemn de planurile ei mândre. Căci pentru ea era limpede că războiul ce bătea la uşă nu putea duce decât la nimicirea lui Govinda şi la dublarea puterii şi a posesiunii lor. În loc să se bucure de asta şi să conlucreze cu tot zelul la pregătirea acţiunii, Dasa, cu o atitudine nevrednică de un principe domnitor, cum i se părea ei, se ridica împotriva războiului şi a cuceririlor, fiind mai bucuros să îmbătrânească tândălind printre florile, pomii, papagalii şi cărţile lui. Altfel de bărbat era Vişwamitra, comandantul suprem al cavaleriei, alături de dânsa, cel mai înflăcărat partizan şi militant pentru războiul iminent. Orice comparaţie între cei doi nu putea să se încheie decât în favoarea ce lui din urmă.

Dasa vedea, desigur, cât de mult se împrietenise soţia lui cu acest Vişwamitra, cât de mult îl admira şi se lăsa admirată de el, de acest ofiţer vesel şi viteaz, poate cam superficial, poate nu prea deştept, dar gata să râdă din toată inima, cu dinţii frumoşi şi puternici şi cu o barbă îngrijită. Le privea prietenia cu amărăciune şi totodată cu dispreţ, cu o indiferenţă batjocoritoare, cu care se înşela pe el însuşi. Nu-i spiona şi nu dorea să ştie dacă prietenia lor se menţinea sau nu în limitele celor permise şi ale bunei-cuviinţe.

Privea dragostea lui Pravati pentru frumosul călăreţ, gesturile prin care ea îşi arăta preferinţa pentru el, în defavoarea soţului mult prea puţin brav, cu aceeaşi resemnare aparent nepăsătoare, în sufletul lui însă amară, cu care se deprinsese să privească toate cele ce se întâmplau. Îi era indiferent dacă ceea ce părea hotărâtă să înfăptuiască

împotriva lui femeia era necredință și trădare sau numai o expresie a disprețului ei față de felul de a gândi al lui Dasa, înstrăinarea lui Pravati exista și progresa și creștea, creștea în fața lui ca și războiul și fatalitatea, nu exista niciun mijloc de împotrivire și nicio altă atitudine decât acceptarea, supunerea resemnată, aceasta era bărbăția și eroismul lui Dasa, nu pornirea agresivă a cuceritorului.

Admirația lui Pravati față de ofițerul de cavalerie sau a lui față de ea putea să se mențină sau nu în limitele bunei-cuviințe, în orice caz, asta o înțelegea el, Pravati era mai puțin vinovată decât el însuși. El, Dasa, fire reflexivă și ezitantă, înclina, e adevărat, foarte mult s-o facă pe ea vinovată de nimicirea fericirii lor sau, în orice caz, s-o considere și pe ea în mod egal responsabilă pentru faptul că el se pomenise vârât și prins în aceste mreje, în dragoste, orgoliu, acte de răzbunare și jaf, da, în gândurile lui, el își făcea răspunzătoare soția, iubirea și voluptatea, de tot ceea ce se întâmpla pe pământ, de întreg dansul, de întreaga hăituiala a pasiunilor și a dorințelor, a adulterului, a morții, a uciderii, a războiului. Dar totodată el știa foarte bine că Pravati nu e vinovată și nu e o cauză, ci e ea însăși o victimă, că ea nu și-a făurit nici frumusețea, nici iubirea de sine și nu poartă vreo răspundere pentru ele, că nu era decât un firișor de praf în razele soarelui, o undă în fluviu, știa că ar fi fost treaba lui, numai a lui, să se sustragă femeii și iubirii, setei de fericire și vanității și ori să fi rămas un păstor mulțumit printre păstori, ori să fi învins în sufletul lui cele neîndestulătoare, angajându-se pe calea tainică a practicilor yoga. El fusese cel ce pierduse prilejul, cel ce dăduse greș, nu era un om chemat să înfăptuiască lucruri mari sau nu se arătase devotat chemării sale, iar soția lui avea în fond dreptate să-l socotească un laș. Oricum, ea îi dăruise un fiu, acest băiat frumos, gingaș, pentru care se temea atâta și a cărui ființă mai dădea totuși vieții lui sens și valoare, care era pentru el o mare fericire, o fericire plină de suferință, de spaimă, totuși o fericire, o fericire. Această fericire o plătea acum cu durerea și amărăciunea ce-i întunecau inima, cu pregătirile pentru război și moarte, cu conștiința că merge în întâmpinarea unei fatalități.

Dincolo, în țâra lui, se afla rajahul Govinda, sfătuit și ațâțat de mama ucisului Nala, trădătorul de tristă amintire, mereu mai dese și mai neobrăzate deveneau incursiunile și provocările lui Govinda;

numai o alianţă cu puternicul rajah din Gaipali l-ar fi făcut pe Dasa suficient de tare, ca să obţină pacea şi încheierea unor tratate de bună vecinătate. Dar rajahul acesta, deşi bine intenţionat faţă de Dasa, era înrudit cu Govinda şi se eschivase în modul cel mai politicos de la toate încercările de a fi câştigat pentru o asemenea alianţă. Nu exista nicio scăpare, nicio speranţă în raţiune sau umanitate, fatalitatea se apropia şi trebuia suportată. Acum, Dasa aproape că dorea el însuşi războiul, descărcarea fulgerelor ce se adunaseră şi o precipitare a evenimentelor, care oricum nu mai puteau fi prevenite, îl mai vizită încă o dată pe prinţul din Gaipali, schimbă cu el amabilităţi fără niciun rezultat, propuse în consiliu moderaţie şi răbdare, dar o făcu fără nicio nădejde; în rest, se înarma. Ciocnirea de opinii din consiliu se limita acum doar la aceea dacă trebuia ca la viitoarea invazie a inamicului să se răspundă cu intrarea trupelor în ţara acestuia şi cu războiul, sau să se aştepte atacul principal al inamicu-fui, pentru ca acela să rămână în faţa poporului şi a lumii întregi cel vinovat de încălcarea păcii.

Inamicul, fără să-i pese de asemenea probleme, puse capăt chibzuielilor, consiliilor şi ezitării şi, într-o zi, porni la atac. Înscena o incursiune mai mare cu scop tâlhăresc, care-l momi pe Dasa şi pe comandantul cavaleriei să alerge de îndată, cu cei ma i buni oameni ai lor, la graniţă, iar în timp; ce ei se aflau pe drum, duşmanul se azvârli cu forţele lui principale asupra tării, asalta capitala lui Dasa, sparse porţile şi asedie palatul. Când află şi făcu numaidecât cale întoarsă, Dasa îşi ştia soţia şi fiul închişi în palatul ameninţat, ştia că pe uliţe se dau lupte sângeroase, iar când se gândea ia ai săi şi la pericolele ce-i ameninţau, inima i se strângea străbătută de o durere îngrozitoare. Acum nu mai era un şef războinic fără voie şi prudent, ardea de durere şi furie, gonea într-o sălbatică iuţeală cu oamenii lui spre casă, găsi bătălia tălăzuind pe toate străzile, îşi tăie calea spre palat, înfruntă inamicul şi se luptă ca un turbat, până când, o dată cu amurgul sângeroasei zile, se prăbuşi epuizat şi cu trupul brăzdat de răni.

Când îşi recapătă cunoştinţa, se văzu luat prizonier, bătălia fusese pierdută, oraşul s i palatul se aflau în mâinile inamicilor.

Fu adus legat în faţa lui Govinda, acesta îl salută batjocoritor şi-l conduse într-o încăpere; era încăperea cu pereţii sculptaţi şi auriţi, în

care se găseau sulurile conţinând scrieri. Aici, pe un covor, şedea, dreaptă şi cu obrazul împietrit, soţia lui, Pravati, cu străji înarmate în spatele ei, iar în poală avea băiatul; ca o floare retezată, trupuşorul gingaş zăcea mort, cu faţa cenuşie, cu hainele îmbibate de sânge. Când bărbatul ei fu adus înăuntru, femeia nu-şi întoarse ochii, nu-l privi, se uita încremenită, fără nicio expresie, la micuţul mort; lui Dasa îi apăru ciudat de schimbată, abia după un răstimp băgă de seamă că părul ei pe care până acum câteva zile îl ştia încă negru de tot, strălucea încărunţit pe de-a-ntregul. Părea că sade aşa de multă vreme, cu băiatul m poală, rigidă, cu faţa ca o mască.

— Ravana! strigă Dasa, Ravana, copilul meu, floarea mea!

Se azvârli în genunchi, faţa lui se lăsă pe capul mortului; şedea în genunchi ca un om ce se roagă, în faţa femeii fără grai şi a copilului, plângându-i pe amândoi, închinându-se în faţa amândurora. In nări îi pătrundea mirosul de sânge şi de moarte, amestecat cu mirosul uleiului de flori cu care era uns părul copilului. Cu o privire îngheţată, Pravati se uita în jos la amândoi.

Cineva îl atinse pe umăr, era una din căpeteniile lui Govinda, care-i porunci să se ridice şi îl scoase de acolo. Nu-i adresă niciun cuvânt lui Pravati, şi nici ea lui.

Legat, fu suit într-o căruţă şi dus într-o închisoare din oraşul lui Govinda, acolo lanţurile îi fură în parte dezlegate, un soldat aduse un ulcior de apă şi-l puse pe lespezile de piatră, apoi îl lăsă singur, închizând şi zăvorind uşa. O rană la umăr îl ardea ca focul. Pipăi după ulciorul cu apă şi-şi udă mâinile şi faţa. Ar fi putut să şi bea, dar renunţă: aşa, gândi el, va muri mai repede. Cit de mult va mai dura până atunci, cât de mult! îşi dorea moartea, cum un gâtlej uscat doreşte apa. Numai o dată cu moartea avea să ia sfârşit chinul din inima lui, numai atunci se va stinge în el imaginea mamei cu fiul lor mort în poală. Dar, în mijlocul tuturor chinurilor, osteneala şi slăbiciunea se îndurară de el, se lăsă pe lespezi şi aţipi.

Când îşi reveni din scurta lui aţipeală, voi să-şi frece orbit ochii, dar nu putu; amândouă mâinile îi erau ocupate, ţinea strâns ceva, iar când se trezi de-a binelea şi deschise ochii, văzu că în jurul lui nu se aflau ziduri de închisoare, ci o lumină verde ce curgea limpede şi intens peste frunze şi muşchi, clipi îndelung, lumina îl izbi ca o lovitură

surdă, dar violentă, un fior și o spaimă spasmodică îi trecură prin ceafă și spinare, clipi încă o dată, își strâmbă gura ca într-un scâncet și făcu ochii mari.

Era într-o pădure și ţinea în amândouă mâinile o tigvă plină cu apă, la picioarele lui sclipea ca o oglindă cafenie și verde bazinul unui izvor, ştia că dincolo de desişul de ferigi se afla coliba şi-l aştepta yoghinul, care-l trimisese după apă, acela care râsese atât de ciudat și pe care-l rugase să-i spună câte ceva despre Maya. Nu pierduse nici vreo bătălie, nici vreun fiu, nu fusese nici prinţ, nici tată; cu siguranţă însă că yoghinul îi îndeplinise dorinţa şi-l învăţase ce este Maya: palatul și grădina, cărţile și păsările pe care le creștea, grijile de domnitor și iubirea de tată, războiul și gelozia, dragostea pentru Pravati și marea neîncredere în ea, toate acestea nu fuseseră nimic — nu, nu nimic, fuseseră Maya! Dasa se sculă în picioare zguduit, pe obraji îi curgeau lacrimi, mâinile îi tremurau, clătinând tigva, pe care adineauri o umpluse pentru sihastru, apa dădu afară și îi udă picioarele. Avea senzaţia că i se tăiase unul dintre membre, că i se îndepărtase ceva din cap, în el se deschisese un gol, anii lungi pe care-i trăise, comorile pe care le păzise, bucuriile pe care le savurase, suferinţele pe care le îndurase; spaima suferită, deznădejdea gustată până în apropierea morţii, totul îi fusese luat deodată din nou, totul fusese stins și preschimbat în nimic — și totuși, nu în nimic! Căci amintirea dăinuia, imaginile rămăseseră în el, încă o mai vedea stând pe Pravati, mare și încremenită, cu părul încărunţit brusc, în poala ei zăcea fiul său, ca și când ea însăși l-ar fi zdrobit, zăcea ca o pradă, iar picioarele micuţului atârnau veştede peste genunchii ei. O, cât de repede și de îngrozitor, cât de temeinic fusese învăţat ce este Maya! Se perindaseră în el de toate, ani mulţi, plini de evenimente se concentraseră în câteva clipe, tot ceea ce încă părea o realitate presantă fusese doar un vis, probabil că tot un vis fuseseră și toate cele ce se întâmplaseră mai înainte, poveştile despre fiul de prinţ Dasa, despre viaţa lui de păstor, despre căsnicia lui și răzbunarea împotriva lui Nala, refugiul lui la sihastru; toate acestea erau numai niște imagini, așa cum le poţi admira pe un perete sculptat de prin palate, pe care se văd flori și păsări, maimuţe și zei, între ramuri înfrunzite. Iar tot ceea ce trăia și avea sub ochi chiar acum, această trezire din somnul în care fusese principe domnitor,

purtase războaie și fusese azvârlit în temniță, această ședere lângă izvor, această tigvă, din care tocmai vărsase puțină apă, toate gândurile ce-i treceau prin minte aici — nu erau toate acestea, în fond, făurite din aceeași materie, nu erau ele tot doar un vis, o nălucire, tot Maya?

Și tot ce avea să mai trăiască în viitor, să vadă cu ochii și să pipăie cu mâinile, până Ia moarte — aveau să fie oare din alt material, ceva de alt soi? întreaga perindare de imagini din viață, imagini frumoase și îngrozitoare, fermecătoare și pline de deznădejde, cu desfătări arzătoare și arzătoare suferințe, era un joc și aparență, spumă și vis, era Maya.

Dasa continua să stea pe loc, ca orbit și paralizat. Tigva i se clătină din nou în mâini și din ea se vărsă puțină apă, îi pleoscăi rece pe degetele picioarelor și se scurse pe pământ. Ce trebuia să facă? Să umple iar tigva, s-o ducă înapoi la yo-ghin, să se lase luat în râs de către acesta pentru tot ceea ce pătimise în vis? Nu era ceva atrăgător. Aplecă tigva, o goli și o aruncă în mușchi. Se așeză pe iarbă și începu să cugete serios. Era sătul și prea sătul de toate aceste visări, de acest păienjeniș diavolesc de întâmplări trăite, de bucurii și suferințe, care zdrobeau inima unui om și-i înghețau sângele, apoi deodată deveneau Maya și-l lăsau în urmă ca pe un nebun, era sătul de toate, nu mâi voia nici nevastă, nici copil, nici tron, nici victorii și răzbunare, nici fericire și nici deșteptăciune, nici putere și nici virtute. Nu dorea nimic altceva decât pace și un sfârșit, nu dorea decât să oprească această roată în veșnică învârtire, să stingă această nesfârșită perindare de imagini, voia să-și dea lui însuși liniște și să se stingă, așa cum o dorise cândva, când năvălise în ultima lui bătălie asupra inamicului, când lovise în juru-i și fusese lovit, când împărțise și primise răni, până când se prăbușise. Dar ce se întâmpla se pe urmă? Pe urmă fusese pauza unui leșin, sau o ațipeală, sau o moarte. Și îndată după aceea se trezise din nou, trebuise să lase iarăși să-i pătrundă în inimă efluviile de viață, iar în ochi fluviul înspăimântător, frumos și oribil de imagini, și așa mereu, la nesfârșit, fără putința unei evadări, până la viitorul leșin, până la viitoarea moarte. Acest leșin sau această moarte aveau să fie, probabil, o pauză, un mic, un foarte mic popas, doar cât să-și tragă răsuflarea, apoi totul avea să continue, iar el avea să fie din nou una

din miile de figuri din dansul sălbatic, ameţitor, deznădăjduit al vieţii. Ah, nu existau nicio stingere, niciun sfârşit.

Neastâmpărul îl ridică din nou în picioare. Dacă în această horă blestemată nu există nicio odihnă, dacă nici măcar singura lui dorinţă vie nu putea fi împlinită, atunci putea tot atât de bine s ă-şi umple tigva cu apă şi s-o dea bătrânului, care-i poruncise să i-o aducă, deşi propriu-zis nu-i poruncise nimic.

Era doar un serviciu ce-i fusese cerut, era o însărcinare, puteai să te supui şi s-o îndeplineşti, tot era mai bine decât să stai pe loc şi să meditezi la metodele de sinucidere, a te supune şi a sluji era, în definitiv, mult mai uşor şi mai bine, mult mai nevinovat şi mai priincios, asta o ştia el, decât a domni şi a avea răspunderi. Bine, Dasa, ia-ţi tigva, umple-o frumuşel cu apă şi du-o stăpânului tău!

Când ajunse la colibă, maestrul îl întâmpină cu p privire ciudată, înţelegătoare, uşor interogativă, pe jumătate compătimitoare, pe jumătate înveselită, o privire cam ca aceea cu care un băiat mai mare se uită la unul mai mic, pe care-l vede întorcându-se dintr-o aventură istovitoare şi cam umilitoare, dintr-o probă de curaj la care fusese supus. Acest prinţ-păstor, acest sărman ins ce se refugiase la el, venea într-adevăr doar de la izvor, adusese apă şi nu lipsise nici măcar un sfert de oră; cu toate acestea venea dintr-o temniţă, pierduse o femeie, un fiu şi un principat, încheiase o viaţă de om şi aruncase o privire asupra roţii învârtitoare. Probabil că acest bărbat tânăr se mai trezise o dată sau de câteva ori şi mai înainte, şi respirase o gură de realitate, altminteri n-ar fi venit încoace şi n-ar fi stat atât de mult; acum însă părea că se trezise de-a binelea şi că era copt să păşească pe drumul cel lung. Va fi nevoie de câţiva ani, pentru a-l învăţa bine pe acest tânăr fie şi numai poziţia şi respiraţia, turnai cu această privire, care conţinea o urmă de simpatie şi o aluzie la noile relaţii statornicite între ei, relaţiile dintre maestru şi învăţăcel — numai cu această privire îşi ratifică yoghinul admiterea discipolului. Această privire alungă din capul învăţăcelului gândurile de prisos şi-l făcu gata pentru a învăţa şi a sluji. Mai multe nu sunt de povestit despre viaţa lui Dasa, restul s-a împlinit dincolo de imagini şi de fapte ce s-ar putea istorisi. El n-a mai părăsit pădurea.

{1} Maestrul jocului *(lat.)*
{2} Pentru *Novalis* (Friedrich Leopold von Hardenberg) (1772 — 1801), poet romantic german, reprezentant al „idealismului magic", lumea subiectivă era singura realitate, iar visul un izvor de adevăruri absolute. Runele sunt cele mai vechi semne grafice germanice. În limba gotă, rûna – secret, taină
{3} Aici, cu sensul de totalitate a studiilor literare şi ştiinţifice
{4} *Pierre Abilard* (1079 — 1142), filozof şi teolog scolastic francez, este întemeietorul conceptualismului, poziție filozofică înaintată pentru vremea sa, care respingea teza că generalul ar exista ca o realitate independentă de lucrurile individuale. Conform conceptualismului, generalul există totuşi pe planul logic, sub forma noțiunilor, a „conceptelor". Filozoful francez a combătut fanatismul religios, pledând pentru aşezarea credinței pe baze raționale, fapt care a fost condamnat ca erezie de către biserică. Pe plan literar, Abelard a devenit eroul unei celebre povestiri medievale despre dragostea lui nefericită pentru Héloïse
{5} *Nikolaus von Kues (Cusa, Cues* sau *Cusanus)* (1401 — 1464), cardinal şi filozof german, a cărui gândire panteistă conține elemente dialectice remarcabile. A propus fundamentarea studiului naturii pe matematică
{6} *Feaci* — popor legendar menționat în *Odiseea;* pe insula lor a ajuns Ulise, fiind întâmpinat de Nausicaa, fiica regelui
{7} La Strasbourg, unde Goethe şi-a continuat, în 1770, studiile începute la Leipzig, se situează dragostea lui pentru Friederike Brion, fiica pastorului din Sesenheim. Dar, evident, lucrul cel mai important, pe care l-a trăit în acest oraş, a fost renaşterea sa spirituală datorită îndrumărilor lui Herder. La Wetzlar, tânărul scriitor a funcționat ca referent pe lângă Camera imperială de justiție. Aici a cunoscut-o pe Charlotte Buff, logodnica unui coleg, îndrăgostit de ea, a izbutit să plece Ia timp pentru a evita un deznodământ dureros ca acela din *Suferințele tânărului Werther,* operă rezultată din chiar acest episod real
{8} *Wilhelm Friedemann Bach* (1710 —1784), fiul cel mai mare al lui Johann Sebastian Bach; a fost el însuşi compozitor dotat şi organist vestit.
{9} Localități din Elveția.
{10} *Gottfried Silbermann* (1683—1753), celebru constructor german de orgi Şi piane din Freiburg. Familia Silbennann a practicat construcția de orgi tacă din secolul al XVII-lea
{11} Regi din dinastia Giu Sin (sec. XI—221 î. Chr.)
{12} Perioada dintre anii 770—475 î. Chr., în cadrul dinastiei Giu Sin.
{13} *Calw,* oraş din Württemberg, locul de naştere al lui Hermann Hesse.
{14} *Heinrich Schütz* (1585—1672), important compozitor german de muzică religioasă, autor de pasiuni, motete, madrigaluri, precum şi al primei opere germane *(Daphne),* din care s-a păstrat numai textul.

[15] *Johann Pachebel* (1653—1706), compozitor german, autor de lucrări pentru orgă.
[16] *Joculator* şi *Lusor* — Glumeţul, Hâtrul, dar şi Jucătorul *(lat).*
[17] *Unio Mystica* — unitate mistică *(lat).*
[18] *Ignaţiu de Loyola* (1491—1556) — fondator al ordinului iezuiţilor şi autor al unor *Exerciţii spirituale.*
[19] *Upanişade* — scrieri cu caracter religios şi filozofic, bază teoretică a brahmanismului şi a filozofiei tradiţionale indiene.
[20] Geniu, imbold interior, conştiinţă *(grec.).*
[21] Acceptarea cu drag a sorţii (lat).
[22] *Michael Prätorius,* pseudonimul lui Schultheiss (1571—1621), compozitor de muzică bisericească pe mai multe voci.
[23] *Johann Jakob Froberger* (1616—1667), organist şi compozitor german, a creat în Germania suita pentru pian; a mai scris lucrări pentru orgă, foarte preţuite de J.S. Bach.
[24] Aleşi *(lat.).*
[25] *2* Floarea tinerimii *(lat.).*
[26] Ludovic cel Crud *(lat.).*
[27] Talent foarte multilateral, preocupări pentru studii largi, caracter dovedit" *(lat.).*
[28] Fire fericită şi foarte avidă de progrese, place oficialilor datorită caracterului său" *(lat.).*
[29] Tovarăş de luptă *(lat),* nume cu care se adresau unii altora studenţii de la vechile Universităţi din Occident; corespunde termenului mai recent de „camarad".
[30] La absurd *(lat.).*
[31] În limba germană, *Knecht* = slugă.
[32] În limba germană, *Waldzell* are sensul de Chilia de (din) Pădure, înţeles redat în latină prin *Cella Silvestris.*
[33] 1 Jucători *(lat.).*
[34] Ordin călugăresc întemeiat în Franţa, la Citeaux, ale cărui orânduieli au fost statornicite în 1113 de către sfântul Bernard.
[35] Satul jucătorilor *(lat.).*
[36] Ornamente formate din două note scurte care preced nota reală de altă înălţime.
[37] 2 Semne muzicale aşezate deasupra unor note, indicând un fel de triluri frânte, Determinate.
[38] Sistem prescurtat de notaţie muzicală, constând în indicarea acordurilor prin cifre.
[39] Instrument muzical cu coarde şi claviatură, apărut prin secolul al XV-lea,
strămoş al pianului.

[40] Cuvânt de origine latină, întrebuințat în germană pentru a denumi o prelegere sau un exercițiu universitar destinat unui cerc foarte restrâns.

[41] *Andrea Gabrieli* (1510—1586), organist şi compozitor venețian.

[42] Cuvânt latin folosit în germană cu sensul de *ajutor, slugă*

[43] *Decameronul* lui Boccaccio.

[44] Noțiune idealistă din filozofia lui Aristotel, denumind tendința spre Perfecțiune ce rezidă ta fiecare lucru. Leibniz şi reprezentanții vitalismului contemporan au dat acestei noțiuni sensul de principiu imaterial al vieții.

[45] *Johann Albrecht Bengel* (1687—1752), teolog evanghelic german, a stimulat fanatismul religios în Suabia şi în alte părți.

[46] *Friedrich Christoph Oetinger* (1702—1782), pietist şi Württemberg.

[47] *Nikolaus Ludwig,* conte *de Zinzendorf* (1700—1760), poet pietist, întemeietor al ordinului fraților moravi, în 1722.

[48] Doctrină ascetică a unei secte protestante întemeiate în 1671 de teologul german Philipp Jakob Spener (1635—1705); propovăduia atitudinea bigota şi misticismul excesiv.

[49] Cărămidarul *(lat.).*

[50] *Cun ţzî* sau *Cun Fu-fzî* — Confucius.

[51] *I-Ching (Cartea transformărilor)* este cea dintâi dintre cele cinci cărți sfinte ale vechilor chinezi, reprezentând în esență un manual de divinație.

[52] Dumbrava de bambuşi *(germ.).*

[53] *Ci-Ching (Cartea cântecelor),* cea mai veche colecție de poezie chinezească (sec. XI—VI î.Chr.), cuprinde peste trei sute de cântece de muncă, de recoltă, de dans şi dragoste, culte şi populare.

[54] *Ciuang-ţzî* (1020—1077), filozof şi umanist materialist chinez, a indicat existența unor legi în evoluția fenomenelor şi a intuit lupta dialectică dintre contrarii care, în cele din urmă, ajung, după el, la împăcare.

[55] Aici, cuvântul are sensul de simbolistică fantastică a numerelor şi literelor, de felul celei folosite de cabalişti.

[56] *Bernhard Bolzano* (1781—1848), matematician şi filozof catolic, autor al unei *Teorii a ştiinței*

[57] De asemenea *(lat).*

[58] Părinți *(lat.).*

[59] *August Hermann Francke* (1663—1727), teolog şi pedagog evanghelic, pietist, fondator al unui aşezământ ce-i purta numele, Ia Halle pe Saale, cuprinzând şcoli, un azil de bătrâni, o editură etc

[60] Ordinul benedictinilor a fost întemeiat de sffntul Benedict de Nurcia la Monte Cassino, în Italia, în anul 529. Este cel mai vechi

ordin monahal din cadrul bisericii catolice, iar tradiția sa culturală este cu adevărat glorioasă. La începuturile Evului Mediu, așezământul benedictin a salvat şi a conservat pentru posteritate majoritatea operelor capitale ale literaturilor latină şi elină; mulți membri ai ordinului au ajuns celebri ca oameni de ştiință şi literați, în secolul al X-lea, ordinul a fost reformat şi centrul său s-a mutat la abația de la Cluny, în Franța, de unde mişcarea de înnoire a monahismului s-a extins în întreaga lume catolică. Ordinul cistercienilor, al trapiştilor, camaldulilor, celestinilor s.a. sânt ramuri derivate din congregația benedictinilor. Revoluția franceză din 1789 a suprimat această congregație, dar în 1839 ea a luat din nou ființă şi în 1893 a cunoscut o nouă reorganizare, adusă la îndeplinire de papa Leon al XIII-lea. Congregația are şi mânăstiri de călugărițe, care se consideră ctitorite de sfânta Scolastica, sora geamănă a sfântului Benedict. Se poate spune că în istoria mânăstirii de la Mariafels, Hesse sintetizează întreaga istorie a Ordinului.

{61} Domn *(lat.)*.

{62} 1 Geniul tutelar al locului *(lat)*.

{63} Seducător *(franc.)*.

{64} Despre lucrurile castaliene *(lat)*.

{65} Jocul aniversar sau solemn *(lat)*.

{66} Spiritul creator *(lat)*.

{67} Om nou *(lat.)*.

{68} Viața activă, viața contemplativă *(lat,)*.

{69} Evoluția sensului a fost posibilă datorită faptului că în limba latină substantivul *ludus* are, între altele multe, şi aceste două înțelesuri: *joc* şi *şcoală*.

{70} De fapt Tusculunum, vilă a lui Cicero la Tusculum, oraş în Latium.

{71} *Studiosus* — studios, student *(lat.),*

{72} *Bicinium* este numele dat în trecut cântecelor *a capella* pe două voci, cultivate mai ales de către maeştrii din Țările de Jos, printre care Orlando di Lasso (1532—1594).

[73] Spre mai marea glorie a Castaliei *(lat)*

[74] în afara zidurilor *(lat)*.

[75] *Heinrich Isaac* (cea. 1445—1517) — compozitor flamand, autor de opere polifonice

[76] Muzica figurală — compoziție împodobită cu multe figuri, spre deosebire de coralul simplu.

[77] Aminteşte-ți că vei muri *(lat.)*.

[78] *Diodor din Sicilia* (80 — 29 î. Chr.), istoric grec, autor al unei prime încercări de sinteză asupra istoriei Antichității, *Biblioteca istorică,* păstrată fragmentar.

[79] *Friedrich Ruckert* (1788—1866), poet liric german, exponent al romantismului. Paralel cu volumele de versuri originale, a publicat tălmăciri din poezia orientală.

[80] *Sftntul Hilarion* (291—371) s-a născut lângă Gaza, a fost discipolul sfântului Antonie şi fondator al vieții monahale în Palestina.

[81] Cimitir din Pisa, datând din secolul al XIII-lea.

[82] În filozofia gnostică, eonul („timp, durată") denumeşte lumea ideală.

[83] Numele indian al Gangelui